NOVA
ACTA
ERUDITORUM

AD ANNOS
MDCCLXVI et MDCCLXVII.
publicata.

Cum Sereniſſimi Electoris Saxoniae Privilegio.

LIPSIAE

Proſtant apud IO. FRID. GLEDITSCHII et
LANCKISII heredes.

Venduntur etiam Romae apud PAGLIARINOS: Venetiis apud IO. BAPT. ALBRIZZIUM: Bononiae apud LAELIUM della VOLPE: Pariſiis apud BRIASSONUM: Ultraiecti apud IO. BROEDELETUM: Lugduni Batavorum apud SAM. et IOH. LUCHTMANSIOS: et Amſtelaedami in SCHREUDERI officina.

MDCCLXVIII.

BENEVOLO LECTORI SALUTEM.

Non eſt animus multa praefari; neque eſt neceſſum. Inſtituti noſtri ratio, integro paene ſaeculo doctis hominibus omnibus cognita, non eget commendatione; quae ipſa, ſi proficiſceretur a nobis, nulla foret. Igitur hoc ſolum Te monemus, non debere Te ſuccenſere nobis, quod uno Volumine biennii labores iterum proponimus; neque tarditatem accuſare, quae rerum noſtrarum omnium perturbationi, nuperi belli temporibus, ſed et ceſſationi Collegarum quorundam, tribuenda eſt. Eadem eſt in nobis, quae ante fuit, iuvandis reipublicae litterariae commodis, alacritas; utinam foret eadem, quae olim, doctorum Virorum, bibliopolarum item, exterorum imprimis, mittendis ad nos libris ſuis, facilitas. Adhuc enim idem queri nos oportet, quod queſti inde a morte Menkenii ſumus, nihil fere ad nos libro-

librorum venire e regionibus exteris, neque nisi magnis sumtibus, longo post editionem tempore, comparari a nobis posse. Inde fit, ut et tardius quam vellemus, et rarius quam olim, librorum Britanniae, Galliae, Italiae, Hispaniae, Lusitaniae, Sueciae, Daniae, recensiones in his Eruditorum Actis proponantur. Quae res, dici non potest, quantopere sufflaminet nostrum de Te bene merendi studium, Lector. Nihilo tamen secius, certum nobis est et constitutum, ad eum ordinem, quem inde a tot lustris secuti sumus, alacriter pergere, iterumque suum cuique anno duodecim mensium Volumen tribuere; si forte hac assiduitatis pertinacia reducere animum doctorum virorum ad facilitatem pristinam possimus. De iudicii autem nostri integritate, deque Collectorum doctrina, qui nuper insipide et cum livore iudicavit Scurra de trivio, sciat, eius vel nomen haec Eruditorum Acta recusare, neque nos umquam a via, qua incedimus, discessuros. Tu Vale, Lector, nostrisque studiis fave. Lipsiae Idib. Octobr. MDCCLXVIII.

No. I.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Ian. et Febr. Anno MDCCLXVI.

D. CHRISTIANI AUGUSTI CRUSII, S. THEOL. in Acad. Lipſ. Prof. Primar. Philoſ. Prof. Extraord. Eccleſiae Cathedr. Miſenenſis Capitularis, Alumnor. Electoral. Ephori, Hypomnemata ad Theologiam propheticam. PARS PRIMA, Introductionem generalem ad theologiam propheticam complexa.

Lipſiae, CIϽ IϽCCLXIV. Alphab. 2. in 8.

Recenſio continuata.

De variis prophetias publicandi modis A. traditurus, ait: 1) in tabula palam propoſitas fuiſſe, Hab. II, 2. 2) interdum ab ipſis Prophetis ſingulari libro praedictiones iuſſu Dei comprehenſas, 3) in integris libris prophetae nomen eſſe praemiſſum. Aliter ſe res habet cum vaticiniis, in libris hiſtoricis, vel mixti generis, contentis. Quomodo vero olim agniti et collecti ſint libri canonici, cauſam in gratia Spiritus S. latuiſſe dicit. Adſtruit quoque, collectionem Canonis V. T. recte factam, ex teſtimonio Chriſti et Apoſtolorum. De collectione N. T. ſcribit, eam ipſo tempore Apoſtol. ſucceſſive factam, et ſub initia Sec. II. iam conſummatam fuiſſe; turbationem epiſtolarum Paullinarum,

et confictionem novi Canonis, Marcioni (s. 127.) vitio verti. Viri autem, qui collegerunt, cum Scriptoribus vixerunt, et ex testimonio auctorum de libris certi fuerunt. De vario θεοπνευστίας modo haec legimus: 1) actus θεοπνευστίας, aut notiones, quae iam erant in animo Scriptorum, tantummodo Sp. S. excitavit, aut tunc primum produxit; 2) gubernatio mentis θεοπνευστία modo magis, modo minus restricta fuit. Uberius dein explicat divinitatem N. T. unam eandemque esse cum V. T. Sed apocryphi excipiuntur. Ut recte inspiratio concipiatur, observationes de V. T. de N. T. et tandem de utroque, adduntur. De Prophetis V. T. haec asserit: *a*) θεόπνευστα memoriae firmiter fuerunt infixa; *b*) prophetiae stricte datae; *c*) maior ubertas in didacticis et historicis; *d*) in didacticis fuit praeexistentia notionum, copia verborum, et peculiaris providentiae div. directio; *e*) eadem ratio in historicis; *f*) hinc recte inspiratio sic concipitur, *quod Deus in animo prophetae conceptus, qui in hominis memoria asservabantur, qua sententias et verba ciebat et illuminabat, voluntatem movebat, omnesque cavebat errores, ne quid eorum, quae Deus consignari vellet, omitteretur*; *g*) Prophetae interserunt suas meditationes, tanquam relationes de suo mentis statu, v. c. Ieremias, de natali suo cui maledixit. θεοπνευστία in N. T. ordinarie laxior et uberior; *h*) quae de inspiratione Prophetarum V. T. dicta sunt, valent quoque de Scriptoribus N. T. ita tamen, ut θεοπν. in N. T. sit laxior et uberior; *i*) nonnumquam arctior determinatio, quid et quomodo sit dicendum, additur; *k*) pressa quoque et praecisa fuit prophetia, quam de rebus extremis et futuri Saeculi, de fatis ecclesiae, de eventis singularibus, acceperunt; *l*) Apostolis loca, in quibus homines ad quos dicerent, interdum peculiari revelatione indicata sunt; *m*) occurrunt quaedam non nisi semel scripta, v. c. de rebus novissimis, 1 Cor. XV, 28. 51. 52. 1 Thess. IV, 15 sq. etc. *n*) Apostoli in docendo ubivis fuerunt ἀνυπεύθυνοι; *o*) etiam praeceptis Dei, sui animi expositionem intertexuere; *p*) scriptores N. T. a Deo, liberrime, et pro auctoritate electi. Excipit

cipit has obſervationes argumentum *de iis, quae V. et N. T. communia ſunt*; *q*) a Deo inſpirata a naturalibus cogitationibus certo diſtincta ſunt; *r*) omnia θεοπν. eandem habent auctoritatem, etſi modus varius eſt; *s*) affectibus ſanctis commoti in litteras omnia redegerunt Scriptores; *t*) Scriptores θεοπν. excellunt prae Scribis, inſtrumentis paſſivis, miniſtris, ſunt aliquid in ſuo genere unicum. Apoſtoli ſunt excellentiores Prophetis, et Chriſto ſimiliores; *u*) exinde intelligitur diverſitas ſtili in Scriptoribus, qui tamen inſtinctu adflatuque Dei ſcribebant; *v*) Eadem ex cauſa dictio ebraizans N. T. intelligitur, quamquam haec ex aliis rationibus vel neceſſaria eſt, vel ſane aptiſſima. Textum quoque punctatum eſſe ſequendum A. ſtatuit, non tamen ideo peculiarem θεοπνευςίαν fingere opus eſt, qua Sp. S. vocales et accentus *inſpiraverit*, multo minus artificii punctandi Deum auctorem comminiſci neceſſe eſt. LXX. Int. non uſi ſunt codice punctato, quia Hieroſolymitani aliquam diſciplinam arcani introduxerant.

Sequitur altera diviſio vaticiniorum, reſpectu obiecti; *ſpectant enim regnum* Dei vel *directe*, vel *indirecte*. *Regnum* non ſumitur ſenſu philoſophico, ſed theologico, *pro oeconomia divina per Chriſtum*, quo ſenſu Moſes primum adhibuit, Exod. XV, 18. Vaticinia *directe* ſpectantia regnum Dei, agunt vel de perſona, vel de munere Chriſti duplici, ſalutari et terribili. Ea porro de perſona Chriſti in V. T. praedicta delineat, quomodo Deus idemque legatus Dei ſit; nomen Dei Chriſto proprie tribui ait, et diſquirit quatenus angeli et magiſtratus dii dicantur. Singula nomina Dei Chriſto tributa A. collegit, Chriſtoque opera, attributa, et cultum Dei tribui, eumque a Sp. S. diſtingui docet. Chriſtus deſcribitur ut verus homo, et ſervus Dei dicitur. Genus et nativitas, gradatim, praedictae et determinatae ſunt. Agit A. itidem de tempore adventus Chriſti. Conſiderat munus Chriſti ſalutare in genere: ſpeciatim ad id referuntur 1) peccati expiatio, de cuius termino a quo diſputat; 2) vera dei cognitio;

3) ho-

3) hominum emendatio; 4) absolutio per Christum; 5) oeconomiae typicae abrogatio; respondetur hic simul ad quaestionem, quomodo leges rituales dici potuerint sanctiones aeternae; 6) ecclesiae exornatio per clarissima Sp. S. dona; 7) ecclesiae gubernatio et castigatio; 8) gloria ecclesiae, in amplitudine, et bonitate status interna, et prosperrimo statu externo conspicua. Munus Christi vindicis etiam describitur ultionem sumturi de membris ecclesiae spuriis, poenas inflicturi hostibus ecclesiae, flagitiosis, et tandem daemonibus. Quare Christo tribuuntur iudicium in die pantocritico, et iudicia particularia, inter quae eminent: *a*) iudicium in Iudaeos post reprobatum Christum, ubi tamen negatur plena gentis reprobatio; *b*) iudicium in antichristum et metropolin regni eius; quae res describitur verbis vulgaribus, nominibus mysticis, et a typo ad antitypum fit transitus. Munus autem Christi vindicis adversus daemones sic A. explicat, ut de locis, quibus de daemonibus sermo est, agat, et an in Psalmis de angelis malis dicatur. Doctrinam de Satana sic proponit: *Satanas, et abolitio potestatis eius in V. T. gradatim manifestantur, sed plenius in N. T. Ab initio constabat hominibus, esse inimicum incognitum praepotentem.* Daemones a gentilibus teste S. S. pro diis culti. Cautio iudicandi opiniones gentilium de diis, ne confundamus figmenta poetarum, nec sequamur eorum interpretationes, qui de idololatria Salomonis explicant, vel Neoplatonicorum. Testimonium S. S. idque expressius in N. T. sequendum. Differitur de voce daemon, quae media est apud gentiles; significatio eius principalis, *Spiritus inter Deum et homines medii*; hi vocantur daemones, quod ad manes translatum est. *Δεισιδαιμονία* quoque vox media. S. S. daemones semper vocat malo sensu. Daemoniaci unde dicti? Mortuorum cultus quilibet dicitur cultus daemonum. Nomina daemonum quomodo apud Ebraeos observanda. Adduntur quatuor subsidia: *a*) quaenam voces in versione graeca reddantur per daemonia; *b*) an ista vertendi ratio alicubi in N. T. probetur;

tur; *c*) contextus, et analogia textuum biblicorum consulendi sunt; *d*) si etiam commodum vocis ebraeae etymon suffragetur; ita nempe, ut, quoniam nomen malorum angelorum necesse est translatum esse, probabilis appareat ratio, quomodo id apte fieri potuerit. Daemones dicuntur שְׂעִירִים *horridi*, propter cultum eorum horrendum, et cum rebus horrendis coniunctum. שֵׁדִים vastatores, sic dicuntur dii gentilium, Lev. XVII, 7. Deutr. XXXII, 17. Paulus 1 Cor. X, 20. 21. interpretatur de daemonibus. Princeps malorum geniorum dicitur שָׂטָן quod graece vel retinetur, vel per διάβολος, ἀντίδικος vertitur, et βελιαλ, quod graecae pronuntiationi magis attemperare studuit Bengelius legens βελιαρ. Cultus deastrorum duplici ratione reprehendi solet. Nam prophetae vel de numinibus falso creditis directe loquuntur, vel animum praecipue ad statuarum cultum advertunt. Quomodo idololatrae dicantur ligna et lapides pro deo habere. Quatenus gentiles fateantur se daemones colere, et S. S. iis hoc tribuat. Origo externa, et observabilis idololatriae. Duo fontes principales ipsius, *a*) *temeritas deserendi* religionem revelatam, *b*) perversa philosophandi ratio; de Spirituum corporumque natura. Accesserunt eventus mirabiles, poetarum et philosophorum commenta; hinc figmentum numinum symbolicorum. Vetustissime astra et mortui quidam homines culti, non tamen ante, sed post diluvium: exemplo sunt Nahor et Tharah, Ios. XXIV, 2. Accedit, quod natura spiritualis ex philosophia lumini tributa sit, hinc astra, dii, anima coelestis. Doctrina vero de morte et spe salutis depravata et deserta fuit. Deserta spe Christi, salus eius ad inventores rerum traducta, et hi mortui culti sunt. Sed sacrificia retenta, attamen alio prorsus consilio. Secessione gentium prisca religio oblitterata, hinc novi et diversi cultus. Quomodo cultus simulacrorum ortus. Haec omnia verbosius illustrantur. Doctrina V. T. de daemonibus ita proponitur: 1) seductori hominum, per venturum Dominum ultimum in-

 dici-

dicitur supplicium; 2) in coelo non solum angeli boni, sed etiam mali, coram throno gloriae comparent, in specie Satanas; 3) dii gentium describuntur ut naturae potentes, sed negatur quod numina sint; 4) quando Christus coelum conscendet, illic multitudo captivorum captivanda est, Ps. LXVIII, 19. 5) aliquando singulare iudicium in copias in excelso degentes praedicitur, quo in carcerem intra terram concludendae, et post longum tempus dimittendae sunt; 6) addendum, quod locus exitii Satanae ubivis vocetur infernus. De diabolo in N. T. haec traduntur: potestas eius ante Christum exaltatum ex Io. XII, 31. XIV, 30. XVI, 11. Ebr. II, 14. intelligitur, et eius deiectio summatim indicatur Io. XII, 31. Angelorum malorum eiectio facta statim cum Christus in gloriam intraret, ita tamen, ut aliquis ad coelum accessus et locus ipsis remanserit; simul indicatur, quousque res Satanae sit deducta Apostolorum tempore. Deiectionem quoque factam esse inter vae Apocal. secundum et tertium. Sequetur captivitas mille annorum in abysso; postremo praecipitatio in stagnum ignis aeterni. Utilitatem huius rerum dispositionis declarat A. et docet, nullam regni divisionem esse inter Christum et Satanam. Monitum addit contra ieiunam et coactam dictorum de daemonibus interpretationem: inhaerendum esse ait verbis, vindicatione subiuncta, quod in doctrina de Christo promiscue dictis ex omnibus S. S. libris uti liceat. Duas quaestiones discerni vult: 1) quantum compertum habuerint fideles de mysteriis regni Dei hac vel illa mundi aetate. 2) Non licet indeterminata pro lubitu determinare, aut contra auctorem. Principalia de Christo cognita fuerant antequam scripta extarent; quod ex V. et N. T. probatur. Ex Mose intelligitur, Christum veluti doctrinae Mosaicae centrum esse. Proponitur dein nexus rerum, in quo res Israeliticae a Mose describuntur. Summa sermonum Mosis. Religionem salvificam in genere non confundendam esse cum oeconomia Israelitica. Summa promissorum Israelitis datorum. Relatio Prophetarum ad

Mosen.

Mosen. Monumentum religionis patriarchalis in libro Iobi. Consensus Scriptorum Iudaicorum. Christus omnibus gentibus destinatus, etsi rex Israelis dicitur. Modus gentes Israeli incorporandi quatenus V. T. incognitus fuit. Cur Christus dicatur Rex Israelis vel Sionis: rationes A. addit cur coniunctio specialis Messiae cum gente Israelitica inculcari soleat; quia 1) theophania est res summa, et praedictio eius per multa Saecula ad fidem facit, 2) Christus rexit Israelitas, et ecclesiam ex his et per hos constituit, 3) dicentes ad Israelitas, relationem Christi ad hos urgebant, 4) praerogativa gentis Christo proxime coniunctae, 5) oeconomia regiminis terrae, cuius quasi centrum est Theocratia gentis, e qua Christus oriundus est. Momentum tractatae quaestionis indicatur, et an Israelitae sint typus ecclesiae tanquam *Israelis spiritualis*, quod affirmatur. Causae lapsuum interpretum notandae, et cavendae propter profanos. Religio V. T. non continebatur meris promissionibus temporalibus, et a multis perperam extenuatur. Varietas errantium, et praetextus erroris. Sequuntur observationes de vera indole *Theocratiae inter* Israelitas: 1) religio salvifica V. T. in genere non confundenda est cum foedere Dei cum Israelitis; ratio redditur, quomodo aliqui simpliciter a spe salutis exclusi; 2) discerni debet, quid oeconomiae Israeliticae cum religione patriarchali commune, quidve proprium sit; 3) foedus speciale cum Israelitis non sancitum est promissione vitae aet. 4) vera ratio legislationis Sinaiticae, ad augendam peccatorum agnitionem, spem in Deo alendam, Christique desiderium acuendum. De decalogo pauca A. differit, et dicit res Sinaiticas respicere foedus Dei cum Abrahamo. Vis verbi primi in decalogo explicatur, et duplex respectus praecepti typici de Sabbato ad legem et evangelium. Ad Israelitas vocem Dei non ferentes per Mosen dictum est, sed post politiam constitutam sermo redit ad Christum; dein nexus sequentium in libris Mosis traditur; 5) indoles religionis patriarchalis, ex sacris litteris solum, et recte disci potest.

Fal-

Falluntur, qui religionem V. T. in genere a politia Israelis non discernunt, aut religionem V. T. nimis extenuant, et carnalem fingunt.

S. R. Auct. ad alterum vaticiniorum genus, ad regnum Dei *indirecte* spectans, sese convertit. Haec versantur circa fata Patriarcharum et gentis Israeliticae. Notandae sunt cautelae: 1) relatio harum praedictionum ad regnum Dei, quamvis mediata, bene tenenda est, ut intelligatur dignum Deo esse, quod in libris div. scriptae sint; 2) usus illarum nondum desiit, faciunt enim ad historiam veterum sustentandam, et originem divinam librorum SS. demonstrandam; 3) rerum gestarum indoles materiam suppeditat ad conclusiones practicas eliciendas; 4) danda est opera, ut recte intelligantur. In Qu. an Israelitae insigniter stupidi et mali fuerint, ideoque mirum sit eos Deo sacros fuisse, sequentia perpendenda sunt: 1) Israelitae electi sunt non populi dignitate, sed libera Dei gratia; 2) probari nequit, alias gentes meliores Iudaeis fuisse; 3) hodierni Iudaei cum veteri ecclesia non sunt confundendi. Explicatur, quo sensu Iudaei dicantur Christum repudiasse; et an Israelitis defectus elegantiorum litterarum sit exprobrandus; 4) corruptelae Christianorum analogae sunt veteribus Iudaicis, inde Deus peccata antecessorum in successoribus ulciscitur. Cur vaticinia de exteris gentibus extent in S. S. rationes sunt: 1) emendationi gentium, et conservationi religionis patriarchalis inserviebant; 2) saepe caveri debuit adhaesio ad gentes et earum deos, et occurri praedictionibus vatum gentilium; 3) doceri debuit dominium Iehovae in omnes gentes. Duplex gentilium error notatur, quando Iehovam Deum summum, vel quando gentilitium habebant. Profanitas, et uterque error de Deo Israelis, vaticiniis de fatis gentium refutatur; 4) quaedam de exteris gentibus vaticinia propterea necessaria fuerunt, quia res praedictae pro signis temporum constitutae sunt, quibus res ad regnum Dei pertinentes dignoscantur. Eius generis sunt quatuor regna characteristica Danielis, Nebucadnezari osten-

ostensa, specialiora succesfive Daniel de iis accepit. Usus eorum in genere fuit, ut character temporum constitueretur, donec tota terra Christo subiecta sit. Sunt autem: *Babylonium*, *Medopersicum*, *Macedonicum*, *Romanum*. Decem regna de quarto extitura varie explicantur, hodierna autem explicationis subsidia a *Bengelio* A. peti vult. Usum regnorum characteristicorum ante referatos annos addit, et quomodo ad Danielem se habeat Apocalypsis I. C. cuius rei caussa obsignatio vaticinii Dan. XII, 4. 9. 10. comparatur cum Apoc. XXII, 10. atque utilitas expositi exempli ad vitandum praeiudicium hermeneuticum commendatur. Extant denique vaticinia de rebus privatis certorum hominum, eaque *indirecte* regnum Dei spectant; valent ad auctoritatem legatis Dei conciliandam, quia facile evidentissima sunt, quia vaticinia sunt miracula commodissima. Exempla sunt praedictiones Samuelis in caussa Sauli regis, 1 Sam. X, 1-12. de Nahaso victo, 1 Sam. XII, 12-18. Paulli praedictio de naufragio, Act. XXVII, 14 sq. Valebant ad cavendum consortium gentium, et ad usus speciales.

Caput. III. De Epochis ad divisionem temporum, prouti accommodate ad prophetias S. S. animo concipienda est, observandit.

Necessitas epochas observandi in eo posita est, ut illi, qui historiam vel animo complecti cupiunt, magnum narrandi et intelligendi subsidium inveniant. Ex S. S. observari debent. Damnum neglectionis, eiusque caussae, enarrantur, difficultates non necessariae, et anomalia in interpretando inde oriuntur. Laus *Bengelii*, propter singulare eius hac in re studium. Ratio instituti additur: tempora accuratius sunt dignoscenda editorum vaticiniorum, ut eo facilius vaticinia intelligantur, et ad usus vitae transferantur. Potiores igitur epochas notat. Ante omnia discernenda est aetas huius mundi, et sequens aeternitas. Aetas mundi est vel *prior*, vel *posterior*; *medium* est adventus Christi. Aetas *posterior* saepe cum aeternitate comprehenditur, tamquam unum totum glo-

riosum. Diversa additur significatio Seculi futuri, nam עולם et αἰών, et tempus mundi, et mundum ipsum notat, quod e contextu colligendum. Quomodo igitur tempus ministerii Christi et Apostolorum possit dici medium, A. disquirit: nempe, adventus Christi, quia non in puncto temporis mathematico fieri potuit, constituit tempus quoddam *medium*, donec consummato Christo, et in throno gloriae collocato, complete dici posset, regnum Dei venisse. Ioh. in 1 epist. II, 18. horam ultimam nominat, quia tempus N. T. ubivis sistitur ut tempus *posterius*. An aetas mundi in tres partes disiungatur, A. inquirit: sed in libris canonicis non est usu receptum, verum duae modo, initium et finis, discernuntur. Adventus Christi contigit in medio annorum mundi, Hab. III, 2. Cur tempus eius olim non sit determinatum, propter infirmitatem hominum factum fuisse ait: Evam deceptam fuisse asserit, quae tempus proxime instare sibi persuaserat, Gen. IV, 1. Abrahami fides fuit exercita, Gen. XV, 31. Moses spem Christi certam docuit, sed non propinquam, Lev. XXVI, 40 sq. Deutr. IV, 30. XXX, 3 sq. Bileam diserte negat propinquitatem Christi, Num. XXIV, 17. Idem signis in Psalmis repetitur, Ps. XIV, 7. LIII, 7. sed Habacuc habuit hanc praerogativam; quare dictum class. Hab. III. ab obscuritate vindicatur. Christus venit medio χρόνῳ et medio καιρῷ. Ex *Bengelio* has partes temporis uberius A. determinat. Nempe, tota mundi aetas est 7 chron. hi 7 chroni 35 καιροὺς constituunt, quoniam chr. constat 5 καιροῖς. Christus ex sententia *Bengelii* natus A. M. 3939. d. 25 Dec. *ex aera Dion.* 3943. 7 chroni efficiunt $7777\frac{7}{9}$ annos, et chroni longitudo $1111\frac{1}{9}$; καιρὸς autem est annorum $222\frac{2}{9}$. E. duratio mundi 35 καιρῶν. Inter hos 18 καιρὸς medius est: sed 18 talia tempuscula efficiunt 4000 annos; igitur antequam hi complerentur, Christus consummatus, et Evangelium inter gentes longe lateque praedicatum est. Nullus Apostolus erravit de aetate mundi, etsi Ioannes accepit determinatissime. Respectu Christi ipsius tres periodi notandae: 1) Tempus

pus ministerii in terra, Galilaea, et Sione; 2) Sessionis ad dextram Dei, ibique expectationis. 3) Tempus subiectionis omnium.

Epocha I. Mundum antediluvianum complectitur a c. M. usque ad A. 1656. Subdistinguitur haec periodus, *a*) ministerio Enos nati Sec. III. a. m. 235; *b*) assumtione Henochi Sec. X. a. m. 987. *c*) nativitate Noachi Sec. XI. a. m. 1056. Notabilia horum temporum sunt: longaevitas hominum; fuisse eos annos solares ex eo patet, quia tunc non animadverterunt subtilitates astronomicas. Causam autem diminutae aetatis hum. quaerendam esse in mutatione terrae et atmosphaerae per diluvium. Duae causae diluvii: 1) apertio fontium abyssi, 2) aquae desuper de coelo effusae.

Epocha II. Patriarchae post diluvium ante Abrah. Complectitur annos 360. usque ad A. M. c. 2016. Notatur 1) dispersio gentium post linguarum confusionem, Gen. XI. 2) *divisio terrae*, quae contigit circa tempus nativitatis Peleg, Gen. X, 25. 1 Paral. I, 19. 3) idololatria orta circa tempus Serug, Ios. XXIV, 2. Differit A. de eo, quomodo sit confusio linguarum concipienda; quae fuerit lingua primaeva, (ebraea). Mutationem dein terrae considerat, et ex ea hodiernam terrae faciem intelligi posse dicit, et unde America suos habeat incolas.

Epocha III. De peregrinatione Abrahami et sobolis eius. Complectitur a vocatione Abrahami usque ad exitum Israelitarum ex Aegypto annos 430. sed a solenni foedere cum Abrahamo 400; pertinet ergo usque ad a. M. 2446. Summa haec est: dicti sunt Patriarchae in sensu strictissimo, Abraham, Isaac, Iacob. Abraham natus a. 70. patris Tharah, et fuit trigeminus. Defuncto patre migravit ex Haran, Discrepantia Gen. XI. XII. sic tollitur, quod primo in com-

pendio, deinde verbosius rem proponit; addit Sciagraphiam libri Geneseos, et loca illa cum verbis Stephani Act. VII, 2. 4. conciliantur. Fides Abrahami ex turbulentis temporibus migrationis eius illustratur. Isaac quando natus (ao. 100 Abrah.) et quomodo secundum tempus vitae, Act. XIII, 20. cum Gen. XV, 13. conciliandi sint. Denique ubi, et quamdiu Israelitae in Aegyto fuerint, (annos 400.) exponitur.

Epocha IV. Tempus tabernaculi, sive peregrinationis arcae foederis. Annos 480. vel 487. complectitur tempus a condito Sanctuario 2447. usque ad dedicationem templi Salom. 2934. annos 487. vel si numerare mavis usque ad fundatum templum, complectitur 480. annos. Divisio huius periodi continet commorationem Israelitarum in deserto, introductionem in terram Canaan, eiusque dispertitionem, et tempus Iudicum. Describitur forma regiminis Iudicum, sex servitutes, duo priora secula felicissima, quia conquievit terra a bello Ios. XI, 23. XIV, 15. quamquam quater incidente servitute. Postea, cum Iudices continui, tum servitutes duriores. De Simsone et Eli loquitur dein, cuius posterioris munus finitur dum arca in Kiriathiearim abducitur; mansit haec ibi annos 20, in quos incidunt 1) munus Iudicis Samuelis, 2) regnum Sauli, 3) VII. anni regni Davidici: hic aliquas difficultates de regno Sauli et Davidis solvit A. et dicit regnum Davidis in duas partes dividi solere, in Hebroniticum regnum VII. annorum, et Sioniticum XXXIII. annorum 2 Sam. II, 11. IV, 5.

Epocha V. Tempus templi prioris. Periodus incipit a dedicatione templi Salom. A. 2934. usque ad templum a Chaldaeis exustum 3356. complectitur annos 422. Tempus subdistingui potest, 1) divisione regni, in regnum Iudae et Israelis, 2) attenuatione regni Israelitici primum per Hasaelem, dein per Assyrios, 3) totali eversione regni Ephraitici, 4) frustraneo Assyriorum conatu adversus Hiero-

roso-

rosolymam regnante Sannherib, 5) abductione Iechoniae Babylonem, 6) vastatione templi et urbis iussu Nebucadnezaris. Sigillatim A. agit: I. De regno Israelis, ubi quatuor familiae regiae observantur: Ieroboam, Baesa, Omri, Iehu. Sequuntur turbulenta tempora. Sallum occidit Zachariam, et regnum occupavit, qui occisus a Menachem. Illi post decennium successit filius Pecachias, quem altero anno occidit et regnum rapuit Pecachus. Tiglathpileser magnam partem regni ei abripuit, et cives captivos in Assyriam abduxit. Pecachus ipse ab Hosea occisus est. Secutum est interregnum novem annorum. Tandem Hoseas rex factus, ab Assyriis victus et captivus abductus est. II. In regno Iudae observatur: 1) numerus regum bonorum et malorum; boni pauci, sed longaevi; 2) ad intelligendam vicissitudinem characteris quorumque temporum, et ad observandos modos gradusque, quibus Deus ad castigandam populi perfidiam progressus est, quaedam A. observat. Notantur ergo sequentia: ratio vitae Salomonis, eiusque imperium 40 annorum. Roboam rex per 17 annos, poenas desertae legis sic luit, ut se Sisako Aegyptio dedere anno regni 5. cogeretur. Post mortem Iosaphat parum absuit quin interiret domus Davidis. Attenuatio regni sub Amazia. Status felix sub Usia et Iotham, perditissimus sub Ahaso. Reflorescens regnum sub Hiskia, eiusque celebritas. Perditus status sub Manasse, et quomodo mutatus. Summa impietas sub Ammon, repressa sub Iosia, sub quo liber legis repertus. Ordo, quo contigit captivitas, narratur. Ioahas, Ioiakim, Ioiachin; de quibus pauca commemorantur: additur cautela, de vera notione captivitatis Babylonicae, a termino videlicet abducti Iechoniae incipit numerari captivitas Babyl. De Zedekia memorabilia. Duratio regni Davidis 474. annorum. An Christus a familia regnante genus ducat? derivatur a Nathane. E. nullus rex, praeter Davidem, pater Christi appellari potest. Novo malo incidente terra deserta est; interfecto Gedalia Iudaei in Aegyptum fu-

gerunt, et Chaldaeis demum subiecti sunt. III. De exteris gentibus huius epochae observandum: 1) vetustissima regna modica fuisse, sed imperantes regio usos titulo. Serah, Cuschitarum rex, inprimis pertinet ad hanc epocham, cuius fata vid. 2 Chr. XIV, 9 sq XVI, 8. 2) Assyrii; varia memorabilia hic commemorantur. 3) Magnitudo Chaldaeorum praedicitur tamquam paradoxon. 4) Aegyptus, ab Assyriis expeditionibus impetita, a Chaldaeis subacta est. IV. De prophetis huius epochae. Praeparatio ad illustriorem periodum V. T. quae cum Davide incipit, est epocha Prophetarum, quae orditur a Samuele. Scholae prophetarum sub Samuele, Elia, et Elisa, describuntur. Prophetae Davidis tempore celebres ordine recensentur. Miracula Elisae, et inde eius auctoritas asseritur, et quomodo factis Eliae et Elisae miracula Christi illustrentur, Elias quoque et Elisa corruptioni publicae singulariter oppositi. Negatur, orthodoxos Israelitas persecutionem, excepto tempore, quo regnante Ahabo Iesabel violenter agebat, passos fuisse. Post Elisaeum prophetae scriptos reliquerunt libros, propter instantem dispersionem gentis. Unde locutionum similitudo apud Prophetas: prophetarum scribentium alii Iesaiae coaevi, alii Ieremiae. Pseudoprophetae sunt triplicis generis, simulatores, fanatici, a daemonibus afflati. Varietas idololatriae, et reliqui cultus illegitimi; bene discernenda sunt: 1) cultus veri Dei in locis excelsis, sine simulacro, ubi nonnunquam etiam lucus erat; 2) cultus Deo sacer, sed adhibito simulacro, ritus thurificandi et immolandi electitius, domi aut in locis excelsis adornatus, et vero quidem Deo consecratus, sed adhibito simulacro, e. g. idolum Michae, vituli Ieroboami causa politica erat pertinacia; serpens aeneus etiam huc referendus est; 3) cultus deorum gentilium, vel coniunctus cum cultu Iehovae, vel cum huius neglectione. Magnitudo criminis idololatriae, vel absolute, vel comparative aestimatur.

Epocha

Epocha VI. Tempus captivitatis Babylonicae annorum 63. intra tempus dominationis Babylonicae annorum 70. Tempus illud ſtricte ſumtum, et computandum a rege Iechonia abducto, usque ad redditam Edicto Cyri Iſraelitis libertatem, complectitur annos 63. ab a. M. 3345-3408. Tempus autem, quo Hieroſolyma vaſtata fuit, (3356) eſt modo annorum 52, numerando usque ad libertatem per Cyrum redditam. Sed longius eſt usque ad templum reſtauratum, et quidem a templo per Chaldaeos exuſto usque ad reſumtam aedificationem eius per Ioſuam et Serubabelem, vaticinantibus Haggaeo et Zacharia, ſunt anni 70. Hic *S. V. Auct.* diſcernit: 1) Decretum per Ieremiam publicatum, de puniendis Iudaeis et gentibus per dominationem Babyloniorum, annorum 70. Ier. XXV. XXVII, 7. 3. ex quibus explicandi ſunt Ier. XXIX, 10. 2 Par. XXXVI, 21. Dan. IX, 2. 2) Tempus captivitatis Babylonicae eſt annorum 63. et incipit a captivitate regis Iechoniae. Duratio eius non accurate praeſciri potuit. Cyrus tantummodo nominatus eſt, Ieſ. XLIV, 28. XLV. Nomina regum *Babyloniorum* recenſentur, et canon Ptolomaei caſtigatur. Singularia providentiae divinae documenta intra hoc tempus celebrat *S. V.* A. Diſperſio enim Iſraelitarum profuit gentibus, easque ad veram religionem praeparavit; hodierni autem Iudaei ex diſſimili ſtatu gentis ſuae refutari poſſunt. Potiora huius epochae dein A. enarrat, et agit 1) de Daniele propheta, et miniſtro regis celeberrimo: 2) quinto captivitatis anno, h. e. anno 5. poſt deportatum Iechoniam, Iudaei in Babylonia acceperunt Ezechielem, clariſſimum prophetam. Danielis et Ezechielis excellentia demonſtratur ex amplitudine praedictionum. 3) Miraculum trium virorum in igne, ex ſententia verſionis gr. Theodot. anno 18. Nebuc. 4) publicata Nebucadnezaris agnitio veri Dei, poſt maniam 7 annorum. Addit A. duas admonitiones: Viſio et interpretatio coloſſi, et trium virorum conſervatio, parum reſpectu Nebucadnezaris profuerant; at prioribus captivis

utiles

utiles fuerunt. Gravior accidit castigatio illi, furore enim correptus est. Ferociam autem regis exinde colligere licet, quod Danieli, benignitatem et liberalitatem suadenti, minime obsecutus, cuius alias auctoritas summa fuit. Sequitur explicatio et vindicatio facti Ier. X, 22. 29. 30. Nebucad. videlicet extrusus ab hominibus dicitur, quod de iudicio divino intelligendum, quo evenit ut fureret, vitam belluinam ageret, eaque re societate humana exemtus esset. 5) Iechonias, post captivitatem 37. annorum, exaltatus, et honorifice tractatus ab Evilmerodacho. 6) Terribilis reprehensio Belsazaris, Dan. V. 7) Danielis conservatio in fovea leonis, Dan. VI. 8) Libertas edicto Cyri omnibus tribubus reddita. 9) Beneficium insigne, longaevitas bonorum virorum, quae valuit ad conservandam historiarum certitudinem. Narrantur fata dissimilia Iudaeorum post excidium Romanum, tribus enim ne quidem certae et distinctae sunt, simul exempla longaevorum hominum laudantur, v. c. Seniorum, qui fundamenta templi secundi viderunt, Mardochaei item.

Epocha. VII. Tempus templi secundi. Complectitur haec periodus a libertate Iudaeis per Cyrum reddita a. 3408. usque ad nativitatem I. C. 3939. V. c. 750. (sed *aera Dionysii* incipit a. M. 3943. V. c. 754.) annos 531. ideoque ad initium aerae vulgaris Christianae annos 535. additis annis 70. usque ad Hierosolymam per Romanos vastatam, imperante Vespasiano, duce Tito, quod accidit anno *aerae Dion.* 70. Summa totius periodi temporis templi secundi erit annorum 605. Primo loco quasdam observationes *S. V. Auct.* de templo secundo suppeditat: 1) complementum 70. annorum irae divinae in Hierosolymam, variaque impedimenta structurae templi enarrat, quae tamen succesive sublata sint, et templi structura confecta. 2) Iudaeis praefectus de domo Davidis datus, Serubabel, quo in facto multiplex decorum divinum in fatis domus

mus Davidicae A. videt. Genealogiam Iofephi Chrifti caufa recenferi dicit, fimul genealogia quae extat apud Matthaeum et Lucam contra obiectiones vindicatur, et diffenfiones conciliantur. 3) Stupendum providentiae divinae monumentum, quo regnante Xerxe Iudaei ab interitu fervati per Eftheram contra Hamanem, cuius rei hiftoria fufius tractatur. 4) Esdras cum edicto Artaxerxis Longimani anno huius 7. omnia refpectu Iudaeorum difpofuit. Laudantur inftituta Esdrae, et fabulae de eo fparfae difperguntur atque reiiciuntur. Neceffitatem hactenus obfervatorum indicat *Auct.* quae in eo collocata eft, ut profani homines, qui his fabulis fpecietenus utuntur ad finceritatem librorum facrorum fugillandam, refutentur. Cautela additur de iudicanda vi argumentorum. Exempla ineptiarum Pfeudo-Esdrae allegantur, v. c. de Leviathane et Behemoth, de epulis ex iis inftruendis, de decem tribubus, et quae funt reliqua. 5) Nehemias Iudaeae praefectus anno 20. Artaxerxis I. e Perfia mittitur; liberalis admodum fuit, de propriis vixit, et quotidie 150. convivas e proceribus et praecipuis *Iudaeis aluit.* Moenia Hierofolymae reftauravit, curam legis et facrorum fufcepit, urbemque populofam fecit. Laudat A. admirabilem providentiam Dei in confociando Esdra et Nehemia. Probat, Esdram et Nehemiam veniffe regnante Artaxerxe I. non II. quia Artaxerxes fimpliciter, absque addito patris nomine, nominatur: idem ait pofcere copulationem rerum cum geftis a Iofua et Serubabele. Aliud fequitur argumentum, quod templum exftructum fit fub Dario I. non II. pro Dario I. et Artaxerxe I. ponitur II. propter hypothefes de calculo 70. hebdomadum Danielis. Defcribitur quale tempus conftituunt 70. hebdomades, et Iudaeorum computandi ratio allegatur, fimulque oftenditur, quomodo inde contra hodiernos Iudaeos argumentari debeamus: varias dein de 70. hebdomadibus fententias allegat, fuumque calculum adiicit. Verba mox facit de ufu hebdomadum ante adventum Chrifti: valent nimirum ad connectendas revelatio-

nes, quae Danieli et Ioanni obtigerunt, iisque exspectatio fidei attenta et sapienter suspensa tenebatur. Computatio hebdomadum ab Esra vel Nehemia est pars sensus prophetiae. Demonstrat A. consensum historiae evangelicae cum sua supputatione, atque consensum cum analogia vaticiniorum. Cautelam subiicit de versione verborum: *cavendum est, ne, quae indeterminate efferuntur, determinatius exprimamus.* Porro summa et scopus praedictionis indicatur, et ratio sequentium post mortem Christi et fata urbis redditur. Bona et mala, quae praedicuntur, conciliantur. Tempus desolationis indeterminatum est hebdomas desolationis, in dimidio hebdomadis, victimae actu cessant; dein explicatur quid Ios. VIII, 8. intelligi debeat per βδέλυγμα ἐρημώσεως. 6) Aversio periculi, ab Alexandro M. Hierosolymae et genti Iudaicae impendentis, et historia vindicatur ex Ios. A. I. XI, 8. 7) post Alexandrum M. Iudaei Aegyptiis subiecti circiter per Seculum. Status Iudaeorum in ecclesiasticis et civilibus sub imperio Graecorum describitur. 8) Versio Alexandrina vulgo LXX. cuius historia et fata narrantur, simulque de evangelio Matthaei in linguam Ebraeam translato sermo instituitur, et de eius usu differitur. 9) Providentia Dei in tuenda sanctitate templi, et gente Iudaea, contra Ptolemaeum Philopatorem, ex Libro III. Maccab. 10) Status Iudaeorum sub Syris, Antiocho M. et Seleuco Philopatore, quaeque insecuta sunt. 11) Antiochi Epiphanis conatibus sese opposuit Matthatias cum filiis. Describitur successus conatuum per Iudam et fratres. Sententiam S. V. A. hic suam explicat de apparitionibus angelorum et miraculis: ea utique his temporibus non neganda esse censet, nisi argumentis gravibus et contrariis infirmari queant, aut etiam aliquid ab analogia librorum S. abhorrens contineant. Decorum oeconomiae Dei in eo collocat, rariora quidem fuisse miracula post Malachiam et reductionem e Babylonia; attamen non penitus cessavisse vestigia supernaturalia docet, quibus spes fidelium sustentata sit, ut Christum

exspe-

exſpectarent, et univerſam promiſſionum ſummam. Suſpectas tamen hiſtorias multum differre a fabulis ſequentium aetatum affirmat. Subiungit catalogum regum Syriae, ab Antiocho Epiph. usque ad libertatem Iudaeorum. Principes e familia Maccabaeorum recenſentur, resque eorum praeclare geſtae usque ad Herodem. 12) Regnum Herodianum 40 annis ante aeram Dionyſii. Dotes Herodis, fortuna, et auctoritas apud Romanos, deſcribuntur, et conſilium providentiae divinae ea in re conſpicuum indicatur, atque uberius de moribus Herodis diſſeritur. Ad praeclare facta Herodis refertur templum ſplendide exſtructum, de quo tamen fabulae cavendae ſunt. Aedificatio illius templi etiam poſt Herodem continuata eſt, usque ad bellum ultimum. Diſquirit quoque S. V. *Auct.* an Chriſtus venerit ad templum *Herodis* ſecundum contra Hag. II, 7. ſq. 13) Samaritae per totum tempus templi ſecundi graves Iudaeorum adverſarii, et inter Iudaeos atque gentiles genus hominum medium fuerunt. Regnante Aſſaradine colonos Aſſyrios in Samariam adductos ex Aſſyria, Media, aliisque Orientis partibus, ex 2 Reg. XVII, 24. probatur. Initia religionis Semiiſraeliticae tenuia, atque mores Samaritanum deſcribit: crevit eorum numerus valde, multique ad Chriſtum converſi. 14) Origo ſectarum Phariſaeorum, Sadducaeorum, et Eſſenorum inter Iudaeos, poſt reditum e captivitate Babylonica, quarum nullum veſtigium ante Maccabaeorum tempora reperitur. Disquirit hic A. cur Eſſenorum nulla in N. T. fiat mentio, et hanc affert rationem, quia in ſolitudine vixerunt, et Chriſtus cum iis non diſputavit; eos autem Eſſenos ſive Therapeutas dictos fuiſſe ait, quia herbis et lapidibus cognoſcendis, et ad uſus medicos transferendis, operam dederint, ſed et artes magicas exercuerint, ſuisque carminibus, amuletis, et reliquis ſuperſtitionibus, artem medicam facere exiſtimati ſint, ceterum philoſophiam orientalem cum Iudaismo permiſcuiſſe. De Gaulaeis ſive Gaulanitis ſic ſentit: Iudae Galilaeo addictos fuiſſe, et conſtitu-

isse factionem seditiosam, quae orta sit, cum Archelaus, Herodis M. filius, principatu exueretur, et Coponius a Romanis procurator Iudaeae praeficeretur. De Herodianis nihil certi constat, nisi quod Herodi Antipae prae reliquis Iudaeis adhaeserint; quale iudicium de γραμματευσι, νομικοις, νομοδιδασκαλοις ferendum sit, A. deinceps docet. Agit et de nativitate I. C. de providentia Dei hac in re conspicua, simulque statum imperii post mortem Herodis describit.

Iam de aetate mundi *posteriori*, cuius initium a ministerio Christi repetitur, sermonem A. instituit. Tres huius aetatis sunt epochae.

Epocha I. N. T. Tempus Evangelii, ab urbe Hierosolyma in omnem terram exeuntis, complectitur 40 annos, ab anno 30. *Aerae Dion.* quo Dominus passus et glorificatus est, usque ad annum 70. *aerae Dion.* quo Hierosolyma vastata est. Hierosolymam, typum sedis coelestis, matrem omnium ecclesiarum esse affirmat. Tempus 40 annorum quam maxime notabile esse probat, progressumque evangelii describit. Τὸ θεῖον in eversione reipublicae Iudaeorum indicat, et Christi praedictionem de excidio, propter amplitudinem et munitionem urbis, vix probabilem fuisse censet, quae tamen suo tempore evenit. Causa et fortuna belli ultimi allegatur. Recensentur procuratores insigniter mali, et mala quibus Iudaei afflicti sunt. Adduntur exempla, quibus Deus Iudaeos coercuit, et cursum evangelii expeditiorem reddidit; differit dein de animo Romanorum erga Christianos, quomodo Pilatus affectus fuerit, et calamitates Alexandrinas, Mesopotamicas, et Babylonicas, describit.

Epocha II. N. T. complectitur tempus regni Dei a Iudaeis Christum repudiantibus ablati, gentique obsequentiori dati, Matth. XXI, 43. et conculcatae a gentibus Hierosolymae, Luc. XXI, 24. Enarrat A. calamitatem ecclesiae ab Antichristo, quod mysterium iniquitatis ab initio, et ab ipso Apo-

Apoſtolorum tempore, fuit operoſum, 1 Io. II, 18. 22. IV, 3. 2 Theſſ. II, 7. 1 Tim. IV, 1. ſq. diſtinctior eius explicatio in Apoc. XIII. XVII. Prima periodus eſt tempus potentiae 666 annorum, ſecunda meretricis beſtiae ex abyſſo redeuntis. Obſervationes hic quasdam A. de Roma papali addit, et in imperio Papae praecipue ſpectandam venire continuationem regni quarti putat, Danielis; ad epocham ſecundam quoque pertinere ſedem eccleſiae in deſerto, cuius duplex ſit periodus, ante et poſt reformationem. Reliquas periodos temporis, ex Apocalypſi I. C. donec compleantur tempora gentium intelligi vult A. Quid ſi, quae in Apocalypſi ſunt, impleta ſunt omnia?

Epocha III. N. T. tempus proſperitatis eſt bis mille annorum. Breviter de his agitur, quia prophetae rem copioſe tractaverunt. Nonnulli tardi ſunt ad concedendum tempus mille annorum, propter Chiliaſtas et Fanaticos. Pars temporis prima complectitur millennium captivitatis Satanae, pars ſecunda millennium regni martyrum in coelo. In terra autem continget ultimum Satanae facinus per Gog et Magog; ſequetur finis mundi, et ſtatus proxime praecedens.

Caput IV. eſt de inſtrumentis et auxiliis intelligentiae prophetarum. S. R. *Auct.* profitetur, ſe breviter hac in re verſari velle, ſubſidia igitur primo loco communiſſima tradit, quae ſunt:

I. *Scientiae*, i. e. certa cognitionis genera et habitus intellectus: quorſum refert α) ſcientiam linguarum, ubi de indole et natura ebraeae linguae, atque de dictione N. T. ebraizante, multa copioſius diſputat; β) Hiſtoriam et geographiam, quae in theologia prophetica egregiam habeat utilitatem; γ) Apparatum ex ipſa S. S. lectione acquirendum. Triplici enim modo textum poſteriorem priorem dilucidare dicit: a) attendendum ait, ubi obvia ſit authentica interpretatio, ut pro auctoritate notioni indeterminatae determinatio addatur; b) ubi recentiori tempore lit-

teris consignata reperiuntur, quae antea nondum scripta extabant, etsi non ignorabantur; c) ubi generales regulae observari possint, secundum quas prophetae recentiores, et inprimis Apostoli, antiquitus dicta accipi debere, suo exemplo docent: reddit etiam rationem A. cur Ebr. I, 10. citetur Ps. CII, 27.

II. *Necessariae animi qualitates.* Bonus videlicet V. D. interpres, vel in statu gratiae esse, vel sub disciplina gratiae praevenientis, vocantis, operantis, versari, et studium V. D. cum pia precatione coniungere debet. Varia notatu digna hic A. commemorat, v. c quasdam prophetias demum certo tempore intelligi posse: intelligentiam hanc speciali providentia divina obtingere; donum interpretandi speciale a fanatica differre persuasione; qualis pars doni prophetiae hodie detur, 1 Cor. XII, 10. quatenus versamur in cognoscendis prophetiis; Apostolorum aetate donum illud excellentiori gradu et frequentius datum fuisse; tamen discrimen graduum admittendum, minores gradus omnium temporum esse. Quomodo pietas et precatio sint inter subsidia et requisita interpretis referenda; et quomodo legitimum visionis punctum sit constituendum, attendi enim debet ad personam loquentis prophetae, ad schema orationis eius, ubi, quando, qua occasione, quo scopo, ad quosnam, et quo ordine dixerit. Commemorat praeiudicia intellectui prophetarum noxia, quae sunt: 1) consuetudo auctoritatibus nitendi, ultra quam valet praesumtio auctoritatis, v. c. clarorum virorum, ecclesiae, veterum versionum antiquitatis; 2) Temeritas proprie et litteraliter interpretandi, quae tropice dicta, et spiritualiter accipienda sunt; 3) Temeritas, quae cuncta ad sensum spiritualem transfert; 4) Temeritas, prophetias de rebus nostri temporis interpretandi, item res Antichristi ad quadriennium restringendi; 5) Praeposterum studium dicta aliena de Christo interpretandi; 6) Praeiudicium numeri septenarii, intempestive quaesiti, et fictio 7 periodorum. Apud Ebraeos numerus Septenarius pro

pro rotundo ponitur, Prov. XXIV, 16. XXVI, 16. 25. Pf. XII, 7. inde 7 figilla, et 7 ecclefiae in Apocalypfi, Septenarius in difciplina de anima, Prov. IX, 1. Septenarius in virtutibus Sp. S. Septenarius in politia angelorum, et pfeudoheptas aftrologica, recenfentur; 7) Praeiudicium, quod omnia impleta fint, et quod prope inftet finis; momentum huius erroris ex 2 Theff. II, 2. 5. petitur. Quaeftio dein examini fubiicitur: an promiffio bonorum praeftita fit a tempore Conftantini M, ait A. bona illa tempore Conftantini M. fummae praedictionum prophetarum fatisfacere non poffe; 8) Opinio de infinita gentis Iudaeae reprobatione; 9) Vana oftentatio felicitatis temporum noftrorum, inde a reformatione facrorum. Reformatio quidem, ait, ingens eft bonum, fed refpondet tantum emblemati commorationis puerperae in deferto, ubi in loco fibi attributo tuta praeftatur et fuo ftudio alitur, Apoc. XII, 14. Illa tamen fortuna nondum eft amplitudo illa et profperitas, quam prophetae ut ἀποτέλεσμα defignant, quaeque demum exfpectari poteft fublatis tribus illis hoftibus, duabus beftiis, et meretrice magna. *Ad haec omnia ftupemus.* Qualis fit papatus poft reformationem A. docet, reformatio, ait, multas Papae eripuit terras, e quibus alimenta petunt, qui in ecclefia preffa vivunt; fed nec Papam fuftulit, nec naturam papatus emendavit, nec hierarchiam Rom. in arctiores limites redegit. Ergo Papatus non minus metuendus eft, quamquam forma regiminis alterata, tamen impetus eius in doctrinam Proteftantium eo magis directus eft.

Regulas vero S. V. *Auct.* ad interpretandas prophetias has fuppeditat: 1) Non finguli textus per fe funt intelligibiles; 2) Res, quas prophetae praedicunt, plerumque fiftuntur complexe, ita ut in univerfo fuo ambitu fummatim fpectentur, vel κατὰ τὸ ἀποτέλεσμα, h. e. fecundum id, quod res erit, ubi ad faftigium fuum pertigerit; 3) Prophetae praedictiones ad porismata transferunt, et ad illuftranda ifta utuntur rebus fuae aetatis; 4) Prophetae tropice loquentes,

tes, tropos repetunt a rebus sui temporis, sigillatim a typis; 5) In sermonibus prophetarum varii generis ordo pragmaticus inest, sed non semper chronologicus, interdum tractationi inseritur locus communis de regno Dei complexe spectato; 6) Vaticinia de prospero statu ecclesiae ne pervertantur praetextu, quod regnum Christi spirituale sit; in alterutro extremo peccant Iudaei; 7) Prophetae opus Dei repraesentant ut unum; 8) Implementum per partes dupliciter contingit, vel successive, vel diversimode in pluribus, qui sub nomine collectivo continentur; 9) In vaticiniis schematicis, ante explicationem rerum, Schema ipsum examinandum est; 10) Verba ne improprie sumantur absque caussis idoneis, propter tarditatem ad credendum, vel metu hominum. *In his pleraque sunt pro arbitrio sumta.* Observationes addit A. de eo, quid proprie sumendum sit, nec ne: *a*) quod proprie sumtum absurdum foret, tropice dictum est; *b*) dictio propria et impropria iunguntur, et ex uno loco plures explicantur; *c*) parallela adhibenda; *d*) locutiones proverbiales observandae; *e*) tropi pariter repetuntur ex oeconomia typica, historia, regno naturae; *f*) oppositiones ne negligantur; *g*) determinationes individuales poscunt interpretationem verborum propriam; *h*) sensus proprius ne temere deseratur, ubi res complexe, vel rei fastigium sistitur; *i*) indeterminatis ne precario surrogetur determinatio; *k*) ne coacte interpretemur ob dispositiones arbitrarias; *l*) an Israel Dei improprie pro ecclesia N. T. dicatur; *m*) frequentes sunt prosopopoeiae et symbolicae repraesentationes personarum moralium; *n*) quomodo symbola rerum coelestium interpretanda sint, ita diversae imagines rerum invisibilium diversas partes designant; *o*) Angelorum nomen et emblemata veros notant Angelos; *p*) ubi verbis asseritur commotio coeli, vel interitus mundi, proprie sumendi sunt, sed in visione prophetica possunt etiam imago allegorica esse; *q*) allusio ad res vere gestas ne confundatur cum dictione propria, vel tumida; *r*) ubi textus expresse determinat aliquid improprie sumendum esse,

esse, reliqua tanto magis proprie accipienda sunt; s) numeri arcani duplicis generis, ubi deest numerus concretus, vel ubi termino improprie sumendo exprimitur, tum improprie ponitur nomen indeterminatae vel determinatae quantitatis. Ratio, vel occasio appellandi in numeris mysticis in coelesti Spirituum republica latet; ubi autem duplex denominandi ratio subest, eventus dupliciter potest respondere.

En, Lector, totius Libri, in quo recensendo ita versati sumus, ut adeo ipsa Auctoris verba retineremus, descriptionem. Penes te iudicium esto, cum ex iis, quae narravimus, perspicere oeconomiam Operis possis.

IURISPRUDENTIA ANTIQUA, CONTINENS Opuscula et Dissertationes, quibus leges antiquae, praesertim Mosaicae, Graecae, et Romanae, illustrantur. Curante DAN. FELLENBERG. TOMUS II.

Bernae, sumptibus Societatis Litterariae, 1761. Alph. 3. plagg. 17. in 4.

Iurisprudentiae antiquae, hoc est illius, quae veram atque amabilem sapientissimarum Legum Romanarum faciem proponit, quaeque bonarum litterarum non qualemcunque, sed multo adquisitam studio, et paene consummatam scientiam deposcit, non eius quae Pragmaticorum est, si quis illustrandae atque commendandae, subsidiis undique, sed cum iudicio, conquisitis, subvenerit, talem credimus magni haberi virum, eiusque diligentiam et studium ad omnem posteritatem transmitti oportere. Fuerunt olim, qui has laudes omnino meruerunt; inque his, nostra aetate, Viri illustres, *Gerardus Meermannus* potissimum, et *Everardus Otto*, suo iure censentur. Horum iurisprudentiae elegantioris, dispersarumque eius opum acerrimorum vindicum, exem-

plo excitatus *Fellenbergius*, V. Cl. quod opus adgressus est, magno studio, contentioneque laudabili, prosequitur. Est ea dissertationum academicarum infelix sors, ut quo anno editae sunt, eodem fere evanescant; adeoque paullo post, quam doctis hominibus exteris innotuerunt, iam frustra quaerantur. Id ne omnibus accideret celeberrimorum Virorum academicis scriptionibus, caverunt docti quidam Viri eo, ut collectas uno Volumine recudi curarent. Quare, quantum profuerint litterariae rei, quisque videt; et qui non videt, nihil sapit, pepo est Intelligunt Lectores, etiam nobis non monentibus, quo, quae hic scribimus, pertineant. Nimirum, ut laudemus diligentiam Fellenbergii, et providentiam, simul vero et acre in seligendis iis iudicium; quo inprimis effecit, ut magno plausu haec eius Sylloge a litteraria republica acciperetur. Diximus suo tempore in his Actis de Primo Volumine; iam, quae sint Secundi bona, quod Fellenbergii beneficio ad nos perlatum est, atque ab Editore illustri Meermanno dicatum, videamus. Sunt igitur duodecim dissertationes, super praecipuis quibusdam Iuris Civilis capitibus, dignae omnino quae servarentur. Nos, praeter cuiusque titulum, nihil addimus, propterea quod legi totas in hac Sylloge cupimus. BAVII VOORDA Diss. iurid. inauguralis, *de Vadimonio:* Trai. ad Rhen. 1751. HERMANNI CANNEGIETER Dissertatio Philologico iurid. *de veteri Lege Romana, cuius meminit Nonius:* Franequ. 1753. ABRAHAMI WIELINGII, Diatribe *de Furto per Lancem et Licium concepto:* Marpurgi in Cattis, 1719. CORN. DIETERICI KOCH, Disquisitio coniecturalis, *qua Lex LVIII. Duodecim Tabb. de furto per Lancem Liciumve concepto, explicatur, a depravatione Triboniani, et ceterorum Interpretum vindicatur, Legibus divinis confertur:* Helmstadii, 1721. PETRI DE TOULLIEU, Disputatt. Iuridicae duae, *de Iure Nuptarum*, Praef. Corn. van Eck, Franequ. et Trai. ad Rhenum, 1692 et 1693. IOH. GUIL. HOFFMANNI singularia capita *ex historia Triumvira-*

viratus, ad illustrandum Ius Romanorum Publicum et Privatum petita, Defend. Martino Wilh. Mundt, Francof. ad Viadrum, 1733. GEORGII IORDENS, Disputt. Iurid. Inaugur. duae, *de Legitimatione*, Trai. ad Rhen. 1742. 1743. GERLACI SCHELTINGA, Dissert. Philologico-Iuridica Inauguralis, *de Emancipationibus*, Franequ. 1730. et 1731. AUG. CHRISTIANI MARCHE, Diss. Inaug. *de Tutoribus ex Lege Iulia et Titia*, Lipf. 1736. GEORGII CONRADI CRUSII, Differt. *ad Constitutionem divi Marci, de Curatoribus Minorum quinque et viginti annis:* rec. Lugd. Batavor. 1712. IO. HIERONYMI HEZER, Diss. Inaugur. *ad Legem Laetoriam*, Lipf. 1749. IACOBI GRONOVII Differt. Iuridica Inaugur. *ad quatuor Fragmenta, quae ex Aelii Marciani Primo Regularum Libro in Pandectis supersunt:* Lugd. Batav. 1759. — Vehementer rogamus *Fellenbergium* V. Cl. ut ornare pergat hac sua opera elegantiorem Iurisprudentiam, certo persuasus, magnam ei gratiam habituros, quotquot amant elegantiores litteras, hoc est doctos homines omnes; nam in istorum censum, nisi qui has amet, neminem credimus referri oportere. Dicemus autem de Tomo III. quamprimum ad nos venerit beneficio eius, cui hunc debemus.

NOVA ARCUUM PARABOLAE APOLLONIANAE, atque Hyperbolae Aequilaterae, Mensura. Auctore Archidiacono IOHANNE FRANCISCO DE TUSCHIS de Fagnano, ex Sancti Honorii Marchionibus.

Theorema I.

Posita aequatione (1)

$$(1)\quad \frac{\left(\sqrt{4z^2+1}+2z\right)^{\frac{1}{n}}}{4} - \frac{\left(\sqrt{4z^2+1}-2z\right)^{\frac{1}{n}}}{4} = t$$

 dabitur

dabitur aequatio (2)

$$(2)\ \frac{1}{4} L.(\sqrt{4z^2+1}+2z) = \frac{n}{4} L.(\sqrt{4t^2+1}+2t)$$

n significat quemcunque numerum positivum integrum, sed potest etiam significare fractum, et irrationalem. L denotat Logarithmum.

Demonstratio.

Quadrando aequationem (1), inde eam multiplicando per 4 profluit

$$\frac{(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{2}{n}} - 2 + (\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{2}{n}}}{4} = 4t^2.$$

atque addendo utrinque unitatem

$$\frac{(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{2}{n}} + 2 + (\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{2}{n}}}{4} = 4t^2+1$$

atque extrahendo

$$\frac{1}{2}(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}} + \frac{1}{2}(\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{1}{n}} = \sqrt{4t^2+1}$$

Eadem aequatio (1) exhibet

$$\frac{1}{2}(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}} - \frac{1}{2}(\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{1}{n}} = 2t$$

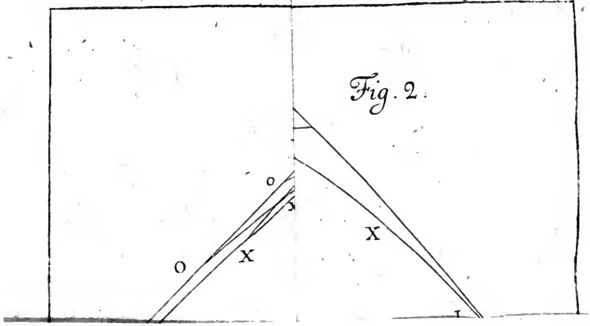
quae si addatur praecedenti, haec altera emerget

$$(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}} = \sqrt{4t^2+1}+2t$$

Atque

TAB. I. ad Nov. Act. et Febr. A. 1766. p. 29. seqq.

Fig. 2.

Atque

Atque haec ad poteſtatem $\frac{n}{4}$ elevata dabit

$$(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{4}} = (\sqrt{4t^2+1}+2t)^{\frac{n}{4}}.$$

Per naturam ergo Logarithmorum

$$\frac{1}{4}L.(\sqrt{4z^2+1}+2z) = \frac{n}{4}L.(\sqrt{4t^2+1}+2t)$$

Quod erat demonſtrandum.

Corollarium I. Fig. 1. *Tab. I.*

Applicatio Theorematis ad Geometriam

Deſcripta ſit Parametro $CA = 1$, $Axe\ CM$ Parabola *Apolloniana* ZCZ, ductaque Tangente verticali CB, ſi in ea ſumptis Abſciſcis $CT(z)$, $Ct\ (t)$, ducantur Ordinatae TZ, tz. Notum eſt Arcum $CZ = S.\,dz\sqrt{4z^2+1}$; Arcum $Cz = S.\,dt\sqrt{4t^2+1}$, proindeque n Arc. $Cz = nS.\,dt\sqrt{4t^2+1}$, locumque habere, ut patet etiam differentiando, quae ſequuntur aequationes

$$S.\,dz\sqrt{4z^2+1} = \frac{z}{2}\sqrt{4z^2+1} + \frac{1}{4}L.(\sqrt{4z^2+1}+2z)$$

$$nS.\,dt\sqrt{4t^2+1} = \frac{nt}{2}\sqrt{4t^2+1} + \frac{n}{4}L.(\sqrt{4t^2+1}+2t)$$

Quarum poſtrema ſi a priori ſubducatur, proveniet

$$S.\,dz\sqrt{4z^2+1} - nS.\,dt\sqrt{4t^2+1} = \begin{cases} \frac{z}{2}\sqrt{4z^2+1} - \frac{nt}{2}\sqrt{4t^2+2)} \\ +\frac{1}{4}L.(\sqrt{4z^2+1}+2z) \\ -\frac{n}{4}L.(\sqrt{4t^2+1}+2t \end{cases}$$

 Si

Si ergo fiat Abſciſſa $Ct\,(t) = \frac{(\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}}}{4} - \frac{(\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{1}{n}}}{4}$

erit per Theorema $\frac{1}{4} L.(\sqrt{4z^2+1}+2z) = \frac{n}{4} L.(\sqrt{4t^2+1}+2t)$

Conſequenter

$$(3)\ S.\,dz\sqrt{4z^2+1} - nS.\,dt\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}\sqrt{4z^2+1} - \frac{nt}{2}\sqrt{4t^2+1}$$

Scholion.

Conſtat ex aequatione (1), ſi abſciſſa $CT(z)$ aequalis ſit nihilo, etiam evaneſcere abſciſſam $Ct\ (t)$, erit igitur aequatio praecedens completa.

Corollarium II.

Ducantur Tangentes ZV, zu; per naturam Parabolae erit Tang. $ZV = z\sqrt{4z^2+1}$; Tang. $zu = t\sqrt{4t^2+1}$. Proinde in aequatione (3) expreſſiones lineares ſubſtituendo reſpectivis valoribus analyticis, erit.

$$(4)\ \text{Arc. } CZ - n\,\text{Arc. } Cz = \frac{1}{2}\,\text{Tang. } ZV - \frac{n}{2}\,\text{Tang. } zu.$$

Corollarium III.

Occurrant Tangentes ZV, zu Tangenti verticali CB in punctis O, et o, eritque $ZO = \frac{1}{2}$ Tang. ZV; $zo = \frac{1}{2}$ Tang. zu; ideoque per praecedens Conſectarium.

$$\text{Arc. } CZ - n\,\text{Arc. } Cz = ZO - nzo$$

Corollarium IV.

Sit modo $n = 2$, et per duo poſtrema Corollaria habebitur

$$\text{Arc. } CZ - 2\,\text{Arc. } Cz = \frac{1}{2}\text{Tang. } ZV - \text{Tang. } zu$$

Arc.

$$\text{Arc. } CZ - 2\,\text{Arc. } Cz = ZO - 2zo$$

Hoc eſt

$$\text{Arc. } Zz - \text{Arc. } Cz = \frac{1}{2}\,\text{Tang. } ZV - \text{Tang. } zu = ZO - 2zo$$

Corollarium V.

In progreſſu demonſtrationis Theorematis vidimus

$$\sqrt{4t^2+1} = \frac{1}{2}\left((\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}} + (\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{1}{n}}\right)$$

Per aequationem (1)

$$\frac{nt}{2} = \frac{n}{8}\left((\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{1}{n}} - (\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{1}{n}}\right)$$

Ergo ducendo invicem has aequationes

$$\frac{nt}{2}\sqrt{4t^2+1} = \frac{n}{16}\left((\sqrt{4z^2+1}+2z)^{\frac{2}{n}} - (\sqrt{4z^2+1}-2z)^{\frac{2}{n}}\right),$$

Ideoque in hypotheſi praecedentis Corollarii

$t\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}$; hoc eſt, Tang. $zu = CO$, et per Corollarium IV

$$\text{Arc. } Zz - \text{Arc. } Cz = ZO - CO.$$

Corollarium VI.

Ad quadratum elevetur aequatio $t\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}$, inde ducatur in 16, eritque $64t^4 + 16t^2 = 4z^2$, et addendo utrinque unitatem $64t^4 + 16t^2 + 1 = 4z^2 + 1$, et extrahendo $8t^2 + 1 = \sqrt{4z^2+1}$, ac tandem $t = \sqrt{-\frac{1}{8} + \frac{1}{8}\sqrt{4z^2+1}}$ Qui valor t pari facili-

facilitate poterat elici ex ipsa aequatione (1), nam illam quadrando, posito $n = 2$, obtinetur $\frac{\sqrt{4z^2+1} - 1}{8} = t^2$.

Corollarium VII.

Vidimus in Corollario VI $t\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}$, in Consectario praecedenti $8t^2 + 1 = \sqrt{4z^2+1}$; ergo $8t^2\sqrt{4t^2+1} + t\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}\sqrt{4z^2+1}$; ideoque $8t^2\sqrt{4t^2+1} = \frac{z}{2}\sqrt{4z^2+1} - t\sqrt{4t^2+1}$, id est $8t^2\sqrt{4t^2+1} = \frac{1}{2}$ Tang. ZV — Tang. zu, et per Corollarium IV

$$\text{Arc. } Zz - \text{Arc. } Cz = 8t^3\sqrt{4t^2+1}$$

Scholion.

Quae habentur in huius Theorematis Consectariis, ubi $n = 2$, cum his conveniunt ad amussim, quae, olim ad annum 1716 publici iuris fecit Pater meus, in Diarii Eruditorum Italorum Tomo XXIV, et rursus edidit in secundo suarum Productionum Mathematicarum Tomo.

Theorema II.

Sint aequationes (5), et (6)

$$(5)\ r = \sqrt{2z^2 + 2\sqrt{z^4+4}}$$

$$(6)\ 2S.\frac{r^2 dr}{\sqrt{r^4-16}} - S.\frac{dz\sqrt{z^4+4}}{z^2} = \frac{\sqrt{z^4+4} + 2z}{z}$$

posita aequatione (5) ponitur aequatio (6)

Demon-

Demonstratio.

Aequatio (5) elevata ad quadratum exhibet

(7) $r^2 = 2z^2 + 2\sqrt{z^4+4}$

quae differentiata, et divisa per 2, gignit

(8) $r\,dr = 2z\,dz + \frac{2z^3\,dz}{\sqrt{z^4+4}}$

Ex eadem aequatione (7) quadrando, et recte calculando, profluit $r^4 - 16 = 4r^2 z^2$, proinde extrahendo $\frac{\sqrt{r^4-16}}{r} = 2z$

Per hanc modo aequationem dividatur aequatio (8) provenietque $\frac{r^2\,dr}{\sqrt{r^4-16}} = dz + \frac{z^2\,dz}{\sqrt{z^4+4}}$

quae integrata, inde multiplicata per 2, dabit

$$2\,S.\frac{r^2\,dr}{\sqrt{r^4-16}} = 2z + 2\,S.\frac{z^2\,dz}{\sqrt{z^4+4}}$$

sed $2\,S.\frac{z^2\,dz}{\sqrt{z^4+4}} = \frac{S.dz\sqrt{z^4+4}}{z^2} + \frac{1}{z}\sqrt{z^4+4}$, ut patet differentiando. Facta ergo in praecedentis aequationis secunda parte substitutione, erit

$$2\,S.\frac{r^2\,dr}{\sqrt{r^4-16}} = \frac{S.dz\sqrt{z^4+4}}{z^2} + \frac{1}{z}\sqrt{z^4+4} + 2z$$

ac tandem

$$2\,S.\frac{r^2\,dr}{\sqrt{r^4-16}} - \frac{S.dz\sqrt{z^4+4}}{z^2} = \frac{1}{z}\sqrt{z^4+4} + 2z, \text{ Q.E.D.}$$

Corollarium I. Fig. 2.

Applicatio Theorematis ad Geometriam.

Sit Semiaxe $CA = 2$ descripta Hyperbola aequilatera XAX. Si in eius Asymptoto CL sumptis abscissa $CV\,(z)$, atque ordinata VT, ducatur Tangens TO, erit Arc. $AT = S.\,\frac{dz\sqrt{z^4+4}}{z^2}$; Tang. $TO = \frac{\sqrt{z^4+4}}{z}$; $CO = 2z$.

Nunc ex centro C ducatur abscissa centralis $CX = r$, eritque 2 Arc. $AX = 2\,S.\frac{r^2\,dr}{\sqrt{r^4-16}}$. Si ergo sumatur $r = \sqrt{2z^2 + 2\sqrt{z^4+4}}$, subsistet per Theorema aequatio (6), ac proinde, si in eadem aequatione (6) loco expressionum analyticarum surrogentur respectivi valores lineares, habebitur

(9) 2 Arc. AX — Arc. AT = Tang. $TO + CO + k$

k est constans addenda.

Similiter sumta in Asymptoto CL abscissa $Cu = t$, ductaque ordinata ut, atque tangente to, si fiat abscissa centralis $Cx = \sqrt{2t + 2\sqrt{t^4+4}}$, erit.

(10) 2 Arc. Ax — Arc. At = Tang. $to + Co + k$.

Ideoque subtrahendo hanc aequationem ab aequatione (9) obtinebitur

2 Arc. Xx — Arc. Tt = Tang. TO — Tang. $to + Oo$

hoc est

2 Arc. Xx — Arc. Tt = Tang. TO — Tang. $to + 2\,Vu$.

Corollarium II.

Ubi Arcus $AT = o$, tunc abscissa CV mutatur in abscissam $CM = \sqrt{2}$, quam determinat normalis

lis AM; Tangens TO in tangentem verticalem AI; CO in CI; abſciſſa centralis $CX\,(r)$ mutatur in abſciſſam centralem $CP = 2\sqrt{1+\sqrt{2}}$, et Arcus AX in Arcum AP, et aequatio (9) degenerat in

$$2\,\text{Arc.}\,AP = CI + AI + k;\ \text{ideoque}$$

$$2\,\text{Arc.}\,AP - CI - AI = k$$

Qui valor k ſubſtituatur in eadem aequatione (9), prodit $2\,\text{Arc.}\,AX - \text{Arc.}\,AT = \text{Tang.}\,TO + CO + 2\,\text{Arc.}\,AP - CI - AI$, et auferendo utrinque $2\,\text{Arc.}\,AP$.

(11) $2\,\text{Arc.}\,AX - 2\,\text{Arc.}\,AP - \text{Arc.}\,AT = \text{Tang.}\,TO + CO - CI - AI$

hoc eſt

$$2\,\text{Arc.}\,PX - \text{Arc.}\,AT = \text{Tang.}\,TO + IO - AI.$$

Corollarium III.

Si abſciſſa $CV\,(z) = 0$; tunc Arcus AT evadit Arcus AL in infinitum productus; Tangens TO integra Aſympt. CL; $CO\,(2z) = 0$.

Abſciſſa vero centralis $CX\,(r)$ cum in hac Hypotheſi evadat 2, hoc eſt ſemiaxis CA, evaneſcit quoque Arcus AX, et aequatio (11) debitis peractis ſubſtitutionibus immutabitur in

$$-2\,\text{Arc.}\,AP - \text{Arc.}\,AL = CL - AI - CI$$

Conſequenter tota Aſymptotus CL minus integra ſemihyperbola AL aequabitur ſummae rectarum AI; CI minus duplo Arc. AP.

Scholion.

Haec noſtra Arcuum Hyperbolae aequilaterae menſura differt in methodo, et concluſione, ab illa eiusdem Hyperbolae aequilaterae menſura, quam quinquaginta fere abhinc annis invenit Pater meus, ac tandem edidit in ſuarum Productionum Mathematicarum Secundo Tomo pag. 504.

IACOBI PHILIPPI D'ORVILLE, SICULA, QUIBUS Siciliae veteris rudera, additis antiquitatum tabulis, illustrantur. Edidit, et Commentarium ad Numismata Sicula, XX. tabulis aeneis incisa, et ad tres inscriptiones maiores, Geloam, Tauromenitanam, et Rheginam; nec non minorum inscriptionum Syllogen, orationem in Auctoris obitum, et praefationem adiecit PETRUS BURMANNUS secundus. PARS PRIMA.

Amstelaedami ap. Gerardum Tielenburg, MDCCLXIV. 276. pagg. in fol. exceptis dedicatione, praefatione, indice, aliisque.

Sequitur caput Secundum praeclari Operis a p. 11-18. e quo, ut et reliquis, plurima notatu digna didicimus, laetique cum lectoribus communicamus. Neque potuit Cl. D'Orvillius, quin oblata occasione, ut p. 15. 42. 47. al. gratam eorum faceret mentionem, quorum amorem, humanitatem, optimeque de se merendi ardorem, (in ineundo itinere, eodemque gravi et molesto, multisque periculorum generibus abundante,) perfenserat; quod et initio eius, in quo nunc versamur, capitis fecit, benevolentiae trium Mercatorum Messanae spectatissimorum, atque inprimis nationis Britannicae Iudicis, Chamberlainii, recordatus. Illa quidem via Valeria, quam *Strabo* (L. VI. p. 408.) memorat, cum ait: ἐκ Μεσσηνης ἐις Λιλυβαιον τῃ Ουαληρια ὁδῳ, quin antiquis temporibus, immo ante aetatem Augusti, (contra Nic. Bergierium,) satis munita fuerit, non dubitat Auctor Cl. quem vero habuerit auctorem, tuto dici nequit, quod varii Valerii in Sicilia res gesserint. Media fere via Messanam inter et Pelorum offendit A. aediculam, olim Veneri dicatam. In ipsius vero Pelori extremitate Neptuni ara vel templum fuit. Hoc promontorium celebre quoque reddiderunt conchae et cochleae Peloritanae, quarum carnes quidem in deliciis, testae vero ludicrorum locum obtinebant. Auctor Cl. Theodoridae, poetae Syracusani epigramma, (ἐπι κοχλῳ θαλασσιῳ) a Kustero iam publicatum, (ad Suidam in Λαβυρινθος)

βυϱινθος) hic emendatius ſiſtit. Urbs Mylae in rupe ingenti et praecipiti ſita eſt, a mediterraneis partibus ſe ſenſim in planitiem demittente, quam maxima pars incolarum occupant, et *Polybius* (I, 9.) forte ſub nomine πεδίου Μυλαίου intelligit. In urbem adſcendenti, ad manum dextram ſtatua, Victori Amadeo dicata, apparet; eſt ea enormis admodum fabricae. Verſus Orientem in clivo reliquiae aedificii, ingentibus fornicibus innixi, viſuntur. Saracenorum opus eſſe perhibent. In hac civitate, Auctor ait, diverſorio ſatis commodo uſum ſe eſſe, quod raro alias in Sicilia contingat. Agri fertiliſſimi ſunt, nec ſterile Milenſibus eſt vicinum mare: nam ex thunnorum piſcatione non parvos reditus habent; quos iam olim Archeſtratus apud Deipnoſophiſtam l. VII. p. 302, ex emendatione Caſauboni, celebravit. Non dubium autem eſt, quin ad hanc urbem reſpiciat Magnus *Auſonius*, (Moſella v. 215.) quando canit: *aut Pompeiani Mylaſena pericula belli*; potuitque fieri, ut Mylas Siciliae et Mylaſa Cariae confuderit; diſſentiunt enim interpretes. Dum Mylis auctor eſſet, piſcatus illorum piſcium maxime vigebat, cuius hic modum deſcribit, quem et Quintus Calaber IX. 172. eleganter depinxit. Ex hac vero piſcandi ratione fortaſſe *Theocriti* Idyll. III, 25. nova lux accendi poteſt, quam illius deſcriptionem lectoribus legendam, cumque poetae ſuaviſſimi verſibus comparandam, commendamus. Nec enim cum his piſcatoribus confundendi ſunt, qui in littoribus retiiaculo utebantur, quos deſcribit *Heſiodus* (Scuto v. 215.) *Caput tertium* p. 18 24. Mylis ad inſulam Liparam, ex Aeoliis unam, pervenit Auctor, inque meridionalem eius partem contendit, ut adiacentium inſularum, Didymae, Phoenicuſae, atque Ericuſae, ſitum e propinquo obſervaret; iſtae omnes incolis carere dicuntur, frumentum et ſal tamen ab Liparenſibus ibi colligitur. In hac Liparae ora balnea hodie quoque celebratiſſima ſunt. Eſt ea ipſa inſula ſatis fertilis, teſte Diodoro Siculo V. p. 338. (Auctor hic τὸ τϱοφην in τϱυφην mutandum cenſet, quod minus placet,) negantibus *Cicerone* III. Verr. 37 et *Bocharto* (Geograph. ſacr. P. II. l. I. c. 28. p. 520) Auctore in partes Diodori abeunte, caeteris Aeoliis inſulis Li-

param fertiliorem, minusque eam ob causam probabile arbitrante, quod viri Cl. suspicati sunt, insulas hasce omnes aliquando Λιπάρας audire. Λιπάρα dicta est, quasi λιπαρωτέρα φλογὶ; liquidiore flamma ardebat olim, quam ceterae Aeoliae, nam olim eas arsisse veteres auctores tradunt. Insula Vulcania a Lipara non multum ultra mille passus abest, ignemque eiactat magno cum strepitu et fragore, quod murmur terribile, magna ex parte ex aquis ferventibus, atque impetu magno sub monte transeuntibus, excitari putat auctor Cl. neque vero haec insula habitatur. In vicinia promontorii Siciliae, quod vocatur Capo Orlandi, fuit olim oppidum Agathyrnum. Hic assentitur Cel. D'Orville Io. Harduino, (in numis antiquis p. 8.) numum nomine ἀγαθύρσων inscriptum ad hanc urbem referenti; immo suspitur, a *Goltzio* (Num. Graec. T. XXVIII. p. 161.) male lectum fuisse ἀγαθύρσων pro ἀγαθύρνων, numumque hunc imposterum in Siculis haberi posse ac debere credit. Urbs Calacta nomen duxit a pulcro littore, (καλὴ ἀκτὴ) ad quod sita erat. Optimo autem iure Cluverius apud Ciceronem in Verrin. III. c. 43. reposuit Calactinis et Calactae, meritoque eum secutus est Io. Georg. Graevius. Urbs Tusa eadem quibusdam videtur esse cum Tissa, Ciceroni et aliis memorata; sed incertissimus est huius oppidi situs. Dominus eius, qui se eiusdem stirpis esse perhibet cum Principibus a Turre et Taxis, castellum ad mare habitat. Eius agri multum olei et frumenti ferunt. Non procul hinc versus septentrionem in collibus urbs sita fuit Halesa sive Halaesa, inter fluvios Halesum, nunc Pettineum, et fluvium Tusae. Accolae iactant, multas ibi superesse inscriptiones. Plurimi numi hic quotidie inveniuntur, sed valde corrosi; nam Halaesa omne fere frumentum Romam mittebatur, quod in septentrionali hoc Siciliae latere coemtum esset. *Cic.* Verr. III. §. 81. *Cap. quartum* p. 25-36. Iam ad Thermas Himerenses pervenit auctor. Vrbs in iugo, versus mare procurrente, posita, amoenissimo gaudet prospectu; a balneis fervidissimis nomen accepit, nec est inter minimas hodie Siciliae urbes, nec antiquitatis reliquiae desunt. Plurimae inscriptiones, ab Georgio Gualtherio editae, in parietibus Curiae insertae leguntur. Nonnulla ad Hime-

Himerae antiquae ſitum pertinentia hic proferuntur, erroresque veterum circa fontes Himerae notantur. Agitur de Daphnide, boum paſtore, de eius amore, fato, et ubi habitaverit. Licet vero nec Mylenſis, nec Himeraeus, nec Cephaloeditanus, ſed Syracuſanus vocetur *Aeliano* V. H. X, 18. et Hiſt. anim. XI, 13. (qui poſterior locus eorum inprimis cauſa adducitur, quibus in mentem venit negare, indices argumentorum, in ſingulis prioris libri capitibus obvios, Aeliano adſcribi poſſe:) tamen omne dubium e medio tollitur, ſi diſtinguas inter locum Daphnidis natalem, et locum ubi fato et infelici amori finem impoſuit. Ubi Himeram praetervectus fueris, ſterilior agrorum et littorum facies; nec quidquam occurrit quo oculi detineantur. Promontorium, hodie Capo di Mongerbino dictum, hinc fere XII. paſſuum millibus diſtat. Id nominis ſortitus eſt hic montis vertex a ſterilitate, nam plane inculti loci ſpeciem habet. Arabibus autem جَرَبٌ (*non* ب ut ex errore vel typothetae vel ſcriptoris delineatum eſt) Geribun locus infoecundus dicitur. Montgerbino, ut Montgibello, hybrida eſt vox. Hinc non multum remota fuit urbs ſatis celebris Solus, ſive Soluntum, forma latina, nomen adepta a figura collis in quo ſita fuit, qui referebat diſcum luſorium, Σόλον. Bochartus, more ſuo deducens a סלעים Selaim, *rupes*, auctorem minime habet ſibi adſentientem. *Caput quintum* p. 36-110. Promontorio Gerbino relicto, laetior rurſus camporum adſpectus, eoque agri arboribus frequentiores, quo propius ad urbem Panormum acceditur. Unde iam olim non immerito urbis huius vicinia celebrata fuerat inſtar continui horti. Nunquam vero Panormium, ſed ſemper Panormus, dicta urbs fuit; vitioſa enim eſt Inſcriptio lapidis, quem adducit *Fazellus*, (Dec. I. l. VIII c. 1.) *Reſpublica Panormii*, cum legendum ſit *Panormit*. i. e. Panormitanorum, extrita ſuperiore parte litterae *t*. Tunc temporis plurimi vici triſtis terribilis terrae motus, quo anno 1727. haec urbs (caeteroquin pulcherrima,) adflicta fuit, veſtigia adhuc oſtendebant. Monumentum Aegyptiacum ſepulcrale in domo Principis di Niſcenii, Philiſtidis falſo creditum, inque eo idola et ſupellex funebris aegyptiaca inveniuntur; figurae ab auctore p. 43. adiectae ſunt. Bartholomaei de Neocaſtro Hiſtoria ſui temporis inedita apud *Io. Mar. Armatum*, Ieſuitam Panormitanum fuit; cuius Codicis plenior notitia hauriri poteſt ex Mongitoris bibliotheca Sic. p. 96. Extra portam, quam vocant novam, coenobium fratrum Capucinorum cimeterio ſubterraneo cadaverum conſpicuum eſt, de quo multa narrantur fabuloſa; ſed conſtat, hanc eſſe ſubterraneorum plurium

rium locorum naturam, ut corpora ab aeris corrosione immunia praestent. Oppidulum Montis Regalis amoenum est, ornatumque Templo ingentis molis, ac columnis multis marmoreis fulgente. Versus orientalem promontorii Galli partem collis est, cui aedes imposita, Rosaliae dedicata. Circa hunc locum multi collocant urbem Motyam, quam collocandam esse ultra Drepanum, medio fere spatio inter hanc urbem, et promontorium Lilybaeum, putat Cluverius. Ubi superaveris promontorium, quod vocatur a Sancto Vito, Erycis vertex summus conspici incipit; quo nomine hoc promontorium olim usum fuerit, non constat inter Geographos, quamvis Cluverio hoc in loco aquae Perticianenses fuisse videantur. Drepanum urbs satis frequens, et inprimis nitida est, Isthmo amoenissimo insidet, et portu gaudet spatioso, meridionalibus ventis exposito, at rupium serie adversus occidentales tempestates protecto. In uno horum scopulorum, nomine olim Πελειάδι, hodie la *columbara*, dicitur olim Anchisae sepulcrale monumentum fuisse, eique iam turris superinaedificata: sed ex Virgilii narratione (Aen. V. 76.) satis patet, tumulum in continenti fuisse exstructum. Mons Eryx non videtur admodum fertilis. Hinc despicienti versus Drepanum, omnino eius portum falcis habere figuram constat: at cum Messanensis portus hanc falcis formam, curvatura interius ducta versus litus ripamque, in qua urbs aedificata, efficiat, Drepanitanus hic portus eandem figuram imitatur flexu et circuitu exteriore versus mare, unde omnes auctores veteres recentioresque appellationem Δρέπανον et Ζάγκλη his urbibus inditam adseverant ab curvo littore. Inde fabulam natam, hic deiectam depositamve Cereris Saturnique falcem. Quare miramur, magnum Bochartum has denominationes longis ambagibus arcessere ab origine Phoenicia, cum Δρέπανον et Ζάγκλη sint voces bene graecae, et usurpatae. (Quae pag. 51. affertur vocis Soluntis etymologia, aderat iam p. 33.) Urbem Segestam in colle non admodum edito sitam fuisse, colligitur ex ruderum magna copia, quae disiecta hic illic conspiciuntur, ut adscensum non difficilem ei recte tribuerit Fazellus; nec situs loci repugnat, quo minus cum Oudendorpio apud *I. Frontinum* (I. 3. c. 10. §. 4.) legas: Idem (Hannibal) ut Segestanos eliceret, rara acie ad muros adscendens etc. vulgo enim ibi *Saguntinos* et *accedens* exhibetur. Convallis quaedam, formam theatri referens, rudera multa exhibet. Supra hanc restat egregium monumentum, quod templum Cereris, et extra ipsam urbem olim fuisse, putat Fazellus. Auctor vero arbitratur, fuisse illud potius templum Dianae, tanto opere celebratae a *Cicerone* in Verrin. (IV. 33. 34.) mutisque urbis comprehensum, nulloque niti fundamento Fazelli opinionem. Drepano distat promontorium Lilybaeum fere 18,000. passuum, de quo in sequenti parte dicemus.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Mart. et Apr. Anno MDCCLXVI.

ΘΕΟΓΝΙΔΟΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΡΕΩΣ
ΓΝΩΜΑΙ ΕΛΕΓΕΙΑΚΑΙ. *)

i. e.

THEOGNIDIS MEGARENSIS SENTENtiae Elegiacae Specimen novae editionis, curante M. ABRAHAMO KALL, Reg. Academ. Hafnienſ. Bibliothecario.

Ὦ ἄνα, Λητοῦς υἱὲ, Διὸς τέκος, οὔποτε σεῖο
λήσομαι ἀρχόμενος, οὐδ᾽ ἀποπαυόμενος.

ἀλλ᾽

VARIAE LECTIONES.

2. ἀναπαυόμενος Steph. in marg. Neand. 1. 2. Iuſt. 1. 2. 3. Kretſchm.

SCHOLIA IOACH. CAMERARII

1. Ὦ ἄνα] Ἀπόλλωνα ἐπικαλεῖται ἐπὶ τὴν ποίησιν·
Ἐκ γὰρ Μουσάων καὶ ἑκηβόλου Ἀπόλλωνος
Ἄνδρες ἀοιδοὶ ἔασσιν ἐπὶ χθόνα,
ὥς φησιν Ἡσίοδος (Theog. 64. et ſic quoque Hom. hymn. XXIII. v. 3.)

O Rex, Latonae fili, Iovis proles, nunquam tui
Obliviſcar exordiens, neque deſinens,

Sed

Αλλ' αἰεὶ πρῶτόν τε, καὶ ὕςατον, ἔν τε μέσοισιν
  Αέισω· σὺ δέ μευ κλῦθι, καὶ ἐσθλὰ δίδε.
Φοῖβε ἄναξ, ὅτε μέν σε θεὰ τέκε πότνια Λητὼ.
  Φοίνικος ῥαδινῆς χερσὶν ἐφαψαμένη

4. ῥαδινῆς Ald. Flor. Frob. Vinet. I, Brub. Steph. Hertel. I, Arcer. Lect. Helmst. Patus. τρυφερῆς Cod. Palat. 2.

Scholia Ioach. Camerarii.

6. Φοίνικος ῥαδ.] Ἐς ὕψος ἀνατεθαλύιας, ἢ μᾶλλον ῥαδινῆς, ἤγεν καλαῖς καὶ μεγάλαις χερσίν. ὁ δὲ νοῦς, σοῦ τεχθέντος ἐν τῇ Δήλῳ, δεδρακύιας τῆς μητρὸς Λητοῦς ἐν τῷ ὠδίνειν Φοίνικος εὐθαλοῦς

Αθανάτων κάλλισον ἐπὶ τροχοειδέϊ λίμνῃ,
  Πᾶσα μὲν ἐπλήσθη Δῆλος ἀπειρεσίη
Οδμῆς ἀμβροσίης· ἐγέλασσε δὲ γαῖα πελώρη,
  Γήθησεν δὲ βαθὺς πόντος ἁλὸς πολιῆς
Ἄρτεμι θηροφόνη, θύγατερ Διὸς, ἣν Ἀγαμέμνων
  Ἔισαθ', ὅτ' ἐς Τροίην ἔπλεε νηυσὶ θοαῖς·

Variae Lectiones.

9. ἐγέλασσε] ἐγέλασε Ald. Flor. Frob. Brub. Patus. 12. Ἔισαθ'] εἵσαθ' Steph. Seber. I. Wintert.

Scholia Ioach. Camerarii.

11. Ἄρτεμι] Τὸν μὲν Απόλλω ὡς ποιητικὸν θεὸν καὶ τιμιώτερον, ἐπεκαλέσατο πρότερον ὁ Θεόγνις· νυνί δε καὶ τὴν λεγομένην ἀδελφὴν αὐτοῦ Ἄρτεμιν τῇ δευτέρᾳ τάξει προσεκάλεσεν, ὡς προςατήσασαν καὶ αὐτὴν αὐτοῦ. Τὸ δέ εἵσατο, ἢ ὡς ἐν ἄλλοις, ἥσατο, ἀντὶ

Ευχομένῳ μοι κλῦθι, κακὰς δ' ἀπὸ κῆρας ἄλαλκε·
  Σοὶ μὲν τοῦτο, Θεά, σμικρὸν, ἐμοὶ δ' μέγα.
Μοῦσαι καὶ χάριτες, κοῦραι Διός, αἵ ποτε Κάδμου
  Ἐς γάμον ἐλθοῦσαι, καλὸν ἀείσατ' ἔπος

Sed ſemper primumque, et ultimum, inque mediis
Canam: Tu autem me exaudi, et bona da.
Phoebe rex, quandoquidem te dea peperit veneranda La-
Palmam teneris manibus amplexata. (tona,

εὐθαλοῦς ἔρνους, τότε μὲν ἡ νῆσος θείας εὐοσμίας ἐνεπλήσθη, ἔχαιρε δ' ἥτε γῆ καὶ θάλασσα σοῦ γεινομένου. Τῆς δὲ ἐν Δήλῳ Φοίνικος καὶ Ὅμηρος μέμνηται Ὀδυσσ. ζ. (v. 163.) *καὶ Καλλίμαχός φησιν,* (hymn. in Del. 209) *ὅτι κεκμηκυῖα παρεκλίθη τῇ φοίνικι ἡ Λητώ. ὡς καὶ τὴν καλουμένην τροχοειδῆ λίμνην, ἧς μέμνηται Ἡρόδοτος κλειοῖ,* (leg. *Εὐτέρπῃ* ſcil. c. 170.) *τροχόεσσαν ὠνόμασε.*

Immortalium pulcherrimum apud rotundum lacum
Tota quidem impleta eſt ingens Delus
Odore ambroſio, riſit vero terra magna,
Gaviſusque eſt profundus pontus maris albicantis.
Diana fericida, filia Iovis, cuius ſtatuam Agamemnon
Poſuit, cum in Troiam navigaret navibus velocibus.

ἀντὶ τοῦ ἱδρύσατο. Ὅτι δὲ Ἀγαμέμνων ἀπαιξόμενος τὸν στόλον εἰς Τροίαν, ἐν τῇ Αὐλίδι τῇ Ἀρτέμιδι ἔθυσε, καὶ ἐξιλασάμενος τὴν θεὰν, τὸν ναὸν αὐτῆς ἐκόσμησε· (Strabo lib. XIV. fol. 440.) *καὶ ὅτι ἡ Ἄρτεμις μετέβαλε τὸ ἱερεῖον, μελλούσης ἤδη σφαγήσεσθαι τῆς τοῦ βασιλέως θυγατρὸς, τῶν πολυθρυλλήτων ἐστίν. Καλλιμάχου δὲ τάδε·* (hymn. in Dian. v. 228. ſq.)

- - - - - σοί δ' Ἀγαμέμνων
Πηδάλιον νηὸς σφετέρης ἐγκάτθετο νηῷ
Μείλιον ἀπλοΐης, ὅτι οἱ κατέδησας ἀήτας.

Precantem me exaudi, mala autem fata depelle:
Tibi quidem hoc, Dea, parvum, mihi vero magnum eſt.
Muſae et Gratiae, filiae Iovis, quae aliquando Cadmi
Ad nuptias profectae, pulchrum ceciniſtis carmen;

Schol. Ioach. Camerarii.

15. Μοῦσαι καὶ Χάριτες] Κάδμος ὁ Ἀγήνορος, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ Λιβύης, ἐξ Αἰγιώπης τοῦ Νείλου ἠγάγετο γυναῖκα Ἁρμονίαν, τὴν Ἄρεως καὶ Ἀφροδίτης· ἐπὶ δὲ τὸν γάμον συνελθόντων τῶν θεῶν, μέλος ἐπᾶσαι λόγος ἐστὶ τὰς Μούσας. (Pindar. pyth. od. III. 155. ſq.) Καὶ ἐδείκνυον, ὥς φησι Παυσανίας, (libr. IX. c. 12) οἱ Θηβαῖοι χωρίον ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἔνθα ἔφασαν ᾆσαι τὰς θεάς. Πάντοτὲ δε Μοῦσαι καὶ Χάριτες συζεύγνυνται, οὐ γάρ τι ἄνευ μουσῶν εὔχαρι γένοιτ᾽ ἄν, οὐδ᾽ ἔμμουσον ἄνευ χαρίτων. Ἀπὸ δὲ κοινοῦ ἐπαναληπτέον τὴν ἐπίκλησιν, τοῦ ποιήτου δεομένου, τάς τε Μούσας

Ὅττι καλὸν φίλον ἐστί· τὸ δ᾽ οὐ καλὸν οὐ φίλον ἐστί.
Τοῦτ᾽ ἔπος ἀθανάτων ἦλθε διὰ στομάτων·
Κύρνε σοφιζομένῳ μὲν ἐμοὶ σφρηγὶς ἐπικείσθω
Τοῖς δ᾽ ἔπεσιν, λήσει δ᾽ οὔποτε κλεπτομένη.

Scholia Ioach. Camerarii

19. Κύρνου σοφιζομ.] Προσφωνεῖ τάδε τῷ ἑταίρῳ (οὕτω γὰρ εἰπεῖν εὔλογον) αὐτοῦ Κύρνῳ. Τὸ δὲ σοφίζεσθαι κυρίως ἐστὶ, σοφῶς καὶ γλαφυρῶς καὶ συνεχόντως ἐκπονῆσαί τι, καὶ οἷον τῆς σοφίας τεχνίτην εἶναι, ὅθεν καὶ οἱ πάλαι σοφισταὶ εἴρηνται, ἐπαγγελλόμενοι ἔργα σοφίας διὰ λόγων. Επειδὴ δὲ περὶ τὴν λέξιν οἱ πολλοὶ μόνον ἐπραγματεύοντο, καὶ ἐτερατεύοντο πλεῖστα παραλογισάμενοι

Οὐδέ τις ἀλλάξει κάκιον τοῦ ἐσθλοῦ παρεόντος.
Ὧδε δὲ πᾶς ἐρέει, Θεόγνιδος ἐστὶν ἔπη
Τοῦ Μεγαρέως, πάντας δὲ κατ᾽ ἀνθρώπους ὀνομαστοῦ,
Ἀστοῖσιν δ᾽ οὔπω πᾶσιν ἁδεῖν δύναμαι.
Οὐδὲν θαυμαστὸν, Πολυπαίδη· οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς
Οὔθ᾽ ὕων πάντας ἁνδάνει, οὔδ᾽ ἀνέχων.

Variae Lectiones.

21. τοῦ ἐσθλοῦ] τοῦ ᾽σθλοῦ Steph. Criſp. Wint. Lect. Sylb. 2. et ſq. Fiſch. 22. Θεόγνιδος] Θεύγνιδος Steph. in marg.

26.

σας καὶ Χάριτας ἵλεως εἶναι, καὶ εὐοδῶσαι τὴν ἐπιχείρησιν αὐτοῦ· ὁ δὲ νοῦς· καὶ ὑμεῖς δὲ, ὦ Μοῦσαι καὶ Χάριτες, κλύετ' ἐμοῦ, καὶ προσάπτετε κάλλος τοῖς ἐμοῖς ποιήμασιν, ὥστε καὶ φίλα εἶναι τοῖς ἀνθρώποις αὐτά· τὰ γὰρ καλὰ προσφιλῆ εἶναι, ὑμέτερον ἔπος ἐστὶν, ἐμπεποιημένον τῷ γαμικῷ ὕμνῳ, ὅν ποτ' ᾖσατε παρὰ τῷ Κάδμῳ. Τοῦτο δὲ λέγει ἢ πλάσας αὐτὸς, ἢ ἀπεκδεξάμενος ἐκτεθέν που ἐν μέλεσί τισι τοιούτοις, οἵοις ἐμελῴδησαν ἂν τότε αἱ Μοῦσαι. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν Λύσιδι (fol. 505.) ἐκτίθησιν, τὸ φίλον εἶναι τὸ καλὸν, ὥσπερ ἀρχαίαν παροιμίαν, ἥδε καὶ ἐν Βάκχαις κεῖται. (Eurip. Bacch. 879.)

Quod pulchrum, gratum eſt; quod non pulchrum, non (gratum eſt;
Hoc carmen immortalia venit per ora.
Cyrne, docenti quidem mihi ſigillum imponatur
His carminibus, latebit autem nunquam, ſi ſurripiatur.

ναι τοὺς ἀκούοντας, διὰ τοῦτο κακῶς ἤκουσε τὸ ἐπάγγελμα, καὶ σοφισταὶ ἐκλήθησαν, οὐκέτι οἱ σοφοὶ, ἀλλ' ὑποκριταί τινες τῆς σοφίας, καὶ σοφίσματα, αἱ τῶν διαλέξεων ψευδεῖς διαπλοκαὶ, καὶ πανοῦργοι συλλογίσεις. Ὁ νοῦς, τὰ μὲν ἔπη ταῦτα τῇ ἐμῇ σοφίᾳ ὥσπερ σφραγῖδι κατασημανθέντα, ἐυγνωστά τε καὶ διάδηλα ἔσαι πᾶσι, καλῶν δὲ καὶ ἀγαθῶν ἐν τοῖς πρώτοις ὑπαρχόντων, οὐδεὶς, ὡς οἶμαι, προτιμήσει τούτων ἄλλα κακίω τινά.

Neque quisquam mutabit peius bono praeſente,
Sic enim quisque dicet: Theognidis *haec* ſunt carmina
Megarenſis, omnes quidem inter homines celebris.
Civibus vero nondum omnibus placere poſſum,
Neque hoc mirum, o Polypaeda; nec enim Iupiter
Vel pluens omnibus placet, vel *pluviam* inhibens.

26. πάντος] πάντας Ald. Frob. Vinet. Brub. Hert. Steph. Criſp. Franeck. Sylb. Lect. Wint. Bentl.

Scholia Ioach. Camerarii.

22. Θεύγνιδος] Ἰωνικῇ κράσει, ἀντὶ τοῦ Θεόγνιδος, οὕτω καὶ Θεύκριτος, ὁ Θεόκριτος, καὶ Θευδόσιος, Θεοδόσιος. Ἀφορμῆς δὲ λαβόμενος, τό τε ὄνομα αὐτοῦ ὁ ποιητὴς ἐξέφρασεν ἐνταῦθα, καὶ ἐδυσχέραινε πρὸς τοὺς πολίτας, ἧττον φιλοφρόνως πρὸς αὐτὸν ἔχοντας. Ἐνέπλεκε δὲ καὶ γνώμην παροιμιώδη, ὅτι οὐδεὶς ἅπασιν ἀρέσκει. εἰ γὰρ μὴ δύναται ὁ Ζεύς, σχολῇ γ' ἂν οἷός τ' εἴη τῶν ἀνθρώ-

Σοὶ δ' ἐγὼ εὖ φρονέων ὑποθήσομαι, οἷά περ αὐτὸς,
Κύρν', ἀπὸ τῶν ἀγαθῶν, παῖς ἔτ' ἐών, ἔμαθον.
Πέπνυσο, μηδ' αἰσχροῖσιν ἐπ' ἔργμασι, μηδ' ἀδίκοισι
Τιμὰς, μηδ' ἀρετὰς ἕλκεο, μηδ' ἄφενος,
Ταῦτα μὲν οὕτως ἴσθι. κακοῖσι δὲ μὴ προσομίλει
Ἀνδράσιν, ἀλλ' αἰεὶ τῶν ἀγαθῶν ἔχεο·
Καὶ μετὰ τοῖσιν πῖνε καὶ ἔσθιε, καὶ μετὰ τοῖσιν
Ἵζε, καὶ ἅνδανε τοῖς, ὧν μεγάλη δύναμις
Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἄπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι· ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιχθῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

Variae Lectiones.

29. ἐπ' ἔργμασι] ἐφ' ἔργμασι, Crisp. Sylb. 2. 3. et sequ. Wint.

Scholia Ioach. Camerarii.

35. Ἐσθλῶν μὲν γὰρ] Γνώμη, ᾗ καὶ Σωκράτης ἐκέχρητο, διδάσκων, ὅτι ἡ ὁμιλία τῶν ἀγαθῶν ἄσκησις ἐστὶ τῆς ἀρετῆς· ἡ δὲ τῶν κακῶν, κατάλυσις· παρὰ Ξενοφῶντι, ἀπομνημονευμάτων πρώτῳ (cap. 2.). Ἔκκεινται δ' οἱ στίχοι καὶ ἐν τῷ ί τῶν Νικομαχείων Ἠθικῶν (cap. 9.).

NOTAE VARIORUM.

*) Palat. cod. prior hanc habet ἐπιγραφήν. Θεύγνιδος γνῶμαι. Palat. 2. addit τοῦ Μεγαρέως πρὸς Κύρνον τὸν ἑαυτοῦ φίλον. Factum nomen diminutionis quadam specie ex Θεογένης. Plu-

ἀνθρώπων τίς. Ανέχων δὲ, τυτέςιν αἰθρίαν ποιησάμενος, ἀνασκεδασθέντων τῶν ὑετωδῶν νεφελῶν.

27. Σοὶ δ' ἐγὼ εὖ] Αὗται ὑποθῆκαι εἰσὶ, καὶ παραινέσεις ἀγαθαὶ πρὸς τὸν Κύρνον. Δόξαν δὲ περιτίθησιν αὐτοῖς, φάσκων μεμαθηκέναι ταῦτα παρὰ τῶν ἀγαθῶν παιδευόμενος, καὶ ἐςὶ πρώτη μὲν τῶν παραινέσεων, μὴ κτᾶσθαι πλῦτον ἀδίκως. δευτέρα δὲ, φεύγειν τὴν τῶν κακῶν συνήθειαν, καὶ διάγειν μετὰ τῶν χρηςῶν. Ἔργμασι δὲ, τοῖς ἔργοις.

Tibi vero bene animatus praecepta dabo, qualia ipse,
Cyrne, a bonis viris, cum puer adhuc essem, didici.
Sapito, neque turpibus factis, neque iniustis
Honores, aut potentiam attrahe, aut divitias;
Haec quidem sic scito, cum malis vero ne conversare
Viris, sed semper bonis adhaere.
Et cum illis bibe, et comede, et cum illis
Sede: et place (inprimis) illis, quorum magna est potentia.
A bonis enim viris bona disces: si autem cum malis
Consortium inieris, perdes etiam, quam habebas, *bonam* mentem.

Plures autem praeter hunc nostrum illo dicti sunt: ut, qui de sacrificiis in Rhodo libros scripsisse aliquot fertur; dux quidam Atheniensium, cuius meminit Polyaenus Stratag. V. c. 28. τραγῳδοποιητὴς ille, qui ob frigiditatem et ineptias poematum χιὼν, nix, appellatus, teste Suida in Θεόγνις, (vide et Gyraldi hist. poet. fol. 274. et Erasm. in prov. *Hoc noveram, antequam Theognis natus est:*) unus item e sectatoribus Arii apud Socratem, hist. Eccles. I. 8. et alii forsan.

SEBERVS.

Decem priores versus carminibus Theognideis praefiximus, morem ut sequeremur editionum, quae hucusque pre-

prodierunt. Incertos fatemur nos esse, an recte satis huic poemati praemittantur versus, qui carminis in laudem Apollinis compositi, magis quam paraenetici initium effecisse videntur. Apollinem πρῶτόν τε καὶ ὕστατον ἔν τε μέσσοισι se cantaturum promittit Poeta; utramque igitur paginam in hoc carmine complebunt huius dei laudes. A nativitate numinis incipit: Φοῖβε ἄναξ, ὅτε μέν σε θεὰ τέκε κ. τ. α. sed ex improviso Apollinem deserit, neque in omnibus, quae supersunt, Theognideis, solos si exceperis vers. 757. 771. et 1115. quidquam invenias, quod in laudem solius Apollinis dictum crederem. Qui sequuntur quatuor versus Dianam spectant, quam, ut mala avertat fata, precatur Poeta. Iam v. 15. *Musae*, inquit, *et Charites, quae, Cadmi ad nuptias quondam profectae, pulchrum cecinistis carmen.* Πρότασιν hic habes, sed deest ἀπόδοσις, qua illarum in pangendo carmine auxilium Poeta imploret, quamque si per ἀνανταπόδοτον deesse dixeris, nescio an cum dicendi genere simplici, quo utitur Theognis, convenire queat. Haec sunt, quae integritatem horum στίχων suspectam nobis reddiderunt: quod si Theognidi, aut alii Megarensium scriptori, hos versus abiudicandos esse, aut fide MSS. codicum, aut aliis idoneis probatum fuerit argumentis, quam de Megarensi templo ad v. 12. fecimus coniecturam, eam merito reiiciendam putamus.

KALL.

Ω ἄνα] Ανάκτων et Ανασσων titulo insignita fuisse deorum dearumque numina, observarunt Spanhem. ad Callim. p. 4. 34. 96. Brouckhusius et Vulpius ad Propert. l. IV. eleg. V. 63. Barthius in adversar. l. XX. c. 21. aliique plures. Divinitatis notionem cum voce ἄνακτος coniunctam esse, Eustathius docet ad Il. A. 7. Notari etiam merentur, quae de hac voce ad Euripid. Hippol. v. 88. commentatus est antiquus Scholiastes, qui diis hanc appellationem in primis competere, καταχρηστικῶς vero τοὺς δεσπότας, ὡς δευτέρους σωτῆρας, ἀνάκτων titulo ornari, e loco demonstrat Homerico

Il. τ.

Il. ι. 402, cui ſimilis eſt alius eiusdem poetae Il. χ. 506. 507. (Vide, quae de ultimo Homeri loco diſſeruit Plato in Cratylo p. 270. edit. Francof. 1602.) Apollinem, ſolo illo ἄνακτος nomine ſaepe deſignari, allatis ex Homero, Sophocle, et Callimacho exemplis, probat Spanhem. ad Iulian. Caeſar. p. 356. et ad Callim. hymn. in Apoll. v. 79. Poetas autem, qui ab invocatione deorum ſua carmina exordiuntur, imitatus Theognis, Apollinis implorat auxilium, a quo etiam deo fauſtum carminibus ſucceſſum precantur Orpheus argon. v. 1. ſq. Apoll. Rhod. argon. I. 1, Oppian. de venat. I. 9. etc. Cur Apollinem prae caeteris diis carminis ſui patronum elegerit Theognis, peculiaris, praeter indicatam a Camerario, afferri poteſt cauſa, quod nempe hunc praeſertim deum ſibi propitium experti fuerint Megarenſes. Narrat enim Pauſanias in Attic. c. 42. famam apud Megarenſes Atticos fuiſſe, Apollinem Alcathoo, cum moenibus urbem cingeret, ſuam commodaſſe operam. (Datur, inquit Livius, haec venia antiquitati, ut miſcendo humana divinis primordia urbium auguſtiora faciat.) Plura de hac Pauſaniae relatione dicam, ubi ad verſ. poetae noſtri 771. perventum fuerit. Id.

ὕποτε σεῖο] Plato: ἀπο θεων χϱη παντα ἀϱχομενον ἀει λεγειν τε και νοειν, Epiſt. 8. non longe ab initio, vid. et Timaeum p. 1046. Cicero de legibus II. c. 3. A diis immortalibus ſunt nobis agendi capienda primordia. Sed cur a diis, non a deo? Confer e ſacris Ioh. IV, 22. 1 Cor. VIII, 6. et Pſalm. XCVI, 5. Quin Plato etiam τῆς σπυδαίας ἐπιςολῆς, inquit, θεὸς ἄϱχει, θεοὶ δὲ τῆς ἧττον, Epiſt. 13. fin. vid. et de Legib. l. IV. p. 831. Item Theocr. Idyll. XVII. 1. Homer. hymn. in Apoll. 1. Sebervs.

2. ἀϱχομ. και ἀποπαυομ.] Αϱχεσθαι et ληγειν ſimili modo coniungunt alii. Hom. Il. I. 97. Ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄϱξομαι: (de ὑςεϱολογίᾳ, quam commiſit Homerus, vid. Euſtath.

ſtath. in h. l.) Heſiod. Θεογ. 48. Αρχόμεναι θ' ὑμνεῦσι θεαὶ, ληγοῦσαι τ' ἀοιδῆς. Theocr. Idyll. XVII. 1. Ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα καὶ ἐις Δία λήγετε, Μοῖσαι. Pro ἀποπαυόμ. alii libri, teſte H. Stephano, ἀναπαυόμενος reponunt, eodem tamen manente ſenſu. KALI.

3. πρῶτ. τε καὶ ὕςατ. ἐν τε μεσ.] Theocr. Idyll. XVII. 3. Ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω, Καὶ πύματος, καὶ μέσσος. Homer. h. XIX. 3. σὲ δ' ἀοιδὸς - - - πρῶτόν τε καὶ ὕςατον αἰὲν ἀείδει. Heſiod. Θεογ. 34. Σφᾶς δ' αὐτὰς πρῶτόν τε καὶ ὕςερον αἰὲν ἀείδειν. IDEM.

6. Φοινικος] Vide Homer. Odyſſ. ζ. 163. Cicer. de legib. I. 1. Callim. in Del. 210. Ovid. Metam. VI. 336. adiungit *oleam*. Vid. et Strabo l. XIV. p. 440. (edit. Caſaub.) Plutarchus inter duos fontes Latonam ait peperiſſe, quorum uni palmae, alteri olivae nomen fuerit. Vit. Pelopid. p. 208. (Edit. Baſil. 1560.) SEBERVS.

Φοινικος ῥαδινης.] Si hic ῥαδινῆς legas, ad genit. Φοινικος pertinebit; quam vocem foeminino genere efferri nusquam video: quare cenſeo mutandam poſtremam huius epitheti ſyllabam, ut dativo χερὶ conveniat, quod frequens videas apud Poetas, quomodo etiam infra v. 996. Peperit ergo palmae arbori innixa prope flumen Inopum Apollinem Latona in Delo inſula. Homer. in h. in Apoll. VENETVS.

Quidam legunt φοίνικος ῥαδινῆς, inſolentius. Noſtram lectionem ῥαδινῆς χερσὶ confirmat v. 996. SYLBVRG.

Φοίνικος] Apollines quatuor recenſet Cicero de nat. Deor. l. III. c. 23. (ſex Clem. Alex. cohort. ad gent. p. 24. edit. Potter.) quorum qui Iovis et Latonae filius habebatur, poetarum carminibus maxime fuit decantatus. De incunabulis huius dei varii varia tradiderunt. Plures ſcriptorum ſenten-

ſententias recenſet, (ut mythologicos ſcriptores taceam,) D' Orvillius, in praeclara de rebus Deliacis exercitatione, Obſervat. Miſcell. in var. auct. Vol. VII. tom. I. ſuppreſſo auctoris nomine inſerta. Sed ſi vel maxime unus aut alter contraria ſenſerit, a longe plurimis tamen agnita fuit Delus vera Apollinis patria. Minori huic inter Cyclades inſulae gloriam nati in ea Apollinis vindicant Homerus, Poeta noſter, Callimachus, Ovidius, plurimique alii. Quod ſi veterum de partu Latonae Deliaco narrationes inter ſe contuleris, in variis περιστάσεσι eas differre deprehendes, de quo illorum diſſenſu alia occaſione differere nobis eſt propoſitum. Iam de arbore, ad quam in Delo Apollinem enixa eſt Latona, diverſas veterum enarrandi rationes indicabimus. Palmam a Latona, partus doloribus oppreſſa, fuiſſe apprehenſam, praeter Theognidem tradit Homerus hymn. in Apoll. v. 117. Ἀμφὶ δε φοίνικι βάλε πήχεε, γοῦνα δ' ἔρεισε λειμῶνι μαλακῷ. Arborem autem amplexa eſt iuxta parturientium morem, quae proxima quaeque arripere, atque ita partus dolores levare ſolent. Hoc enim modo rem explicat antiquus Apollon. Rhod. Scholiaſtes, ad Argon. I. 1131. ubi Anchiala Idaeos Dactylos paritura terram utraque manu apprehendiſſe dicitur: ἔθος, inquit, ἐςὶ ταῖς κυέσαις τῶν παρακειμένων λαμβάνεσθαι, καὶ ἀποκουφίζειν ἑαυτὰς τῶν ἀλγηδόνων, ὡς καὶ Λητὼ ἐλάβετο τοῦ φοίνικος. Male Neander not. ad h. l. *Caeterum Apollonii Rhodii interpres ſcribit, ideo tangi palmam a parturientibus, quod partus dolores levare credatur.* Virum doctum ſequuntur Iuſt. et Fiſcher. Sed nullam, credo, Apollonii enarratorem palmae arbori tribuere medicam virtutem: Neandri tamen opinioni aliquo fortaſſe modo favere videbitur Aeliani de partu Latonae narratio, var. hiſt. l. V. c. 4. In palmae truncum Latonam ſe reclinaſſe vult Callimachus, hymn. in Del. v. 209. vid. quae ad h. l. attulit criticorum maximus, Ezech. Spanhemius. Duas, inquit Ovidius metam. VI. 635. a pariente dea retentas fuiſſe ſtirpes; quaenam hae fuerint, alio declarat loco, Metam. VI. 335.

Illic incumbens cum Palladis arbore palmae
Edidit invita geminos Latona noverca.

Ovidianae narrationi favet Deliorum apud Aelianum var. hiſt. l. V. c. 4. teſtimonium: Ὅτι ἀναϑῆλαι λόγος ἐςὶ Δηλίοις φυτὰ ἐν Δήλῳ, ἐλαίαν καὶ φοίνικα, ὧν ἀψαμένην τὴν Λητὼ εὐϑὺς ἀποκυῆσαι, τέως ὀ δυναμένην τῦτο δρᾶσαι. Prodigio quodam tunc primum in Delo enatae a multis credebantur hae arbores, eandemque ob cauſam φοίνικος νέον ἔρνος ἀνερχόμενον dixit Homerus Od. ζ. 163. φοίνικα πρωτόγονον Euripid. Hecub. 465. vid. Euſtath. ad Homeri l. c. Palmam, laurum, et oleam, Latonae vicinas dedit Eurip. Iphig. in Taur. 1099. ſed adfuiſſe oleam alii negarunt, (ἐλαία γὰρ, inquit Euſtath. l. c. φασιν, ὀυκ ἦν,) et ad horum quoque opinionem ſe accommodaſſe videtur idem Tragicus in Hecub. 465. 466. et Ione v. 905. 906. ubi palma et laurus ſolae memorantur. De citatis ex Iphig. in Taur. et Ione poetae locis, tanquam in tranſitu, monere mihi liceat, pro φοίνικα ἁβροκόμαν forte meliori iure, facilique emendatione, φοίνικα ἀκροκόμαν ſubſtitui poſſe. Prius illud ἁβροκόμης de Baccho ſaepius praedicatur, de arboribus autem, et nominatim de palma, uſurpari nunquam memini. E contrario ἀκροκόμης et ἀκρόκομος de arboribus ſaepius dici ſolent: Δρυὸς ἢ ἐλάτας ἀκροκόμοις ἀμφὶ κλάδοις canit idem Eurip. Phoen. 1517. Palmae autem, cui, ut inquit Plinius l. XIII. 7. omnis coma eſt in cacumine, quamque ἀκρόκαρπον, ἀκρόφυλλον, καὶ ἀκρόβλαςον dixit Theophraſtus, hiſt. plant. l. I. c. 23. ullumne aptius tribui poſſet epitheton? Dionyſ. Perieg. v. 1010. - - ἔνϑά τε πόλλοι Ἀκρόκομοι φοίνικες ἐπηρέφεες πεφύασι, vid. Euſtath. ad h. l. Fragm. Orphicum apud Plutarch. Sympoſ. VIII. 4. p. 723. e.

- - - - ζῶον δ' ἴσον ἀκροκόμοισι
φοινίκων ἔρνεσσι, - - - -

Menda laborare haec Orphei verba, credidit Vir de literatura Graeca pariter ac orientali immortaliter meritus, I. I. Reiske,

ke, qui Animadv. in graec. auct. Vol. II. p. 455. ἴσον ἀβροκόμοισι, aut, quod mavult, ἴσα μακροκόμοισι, legere iubet. At, quod pace Exc. Viri dictum volo, nullam hic video rationem, cur a communi recedentes legendi ratione, vocem extrudamus, quae de palma arbore optime praedicatur. Sed mittimus Euripidem, et ad Latoniam redimus arborem. Quos hucusque excitavimus, antiquissimi scriptores, in eo consentiunt omnes, palmam aut solam, aut aliis cum arboribus coniunctam, partui Latonae vicinam fuisse; negligendam igitur censeo auctoritatem vel Hygini, solam in fab. LIII. et CXL. commemorantis oleam; vel Servii, quem labens forte memoria decepit, cum not. ad Aeneid. III. 92. *Latonam duas laurus amplexam, Dianam et Apollinem enixam fuisse, traderet.* Per multa deinde secula sempiterna mansit haec nativitate Apollinis inclyta palma. Ulysses hanc Deli vidit, Odyss. z. 163. sq. eandemque suo aevo monstrari testatur Cicero l. de legib. I. 1. Meminerunt etiam huius tanquam adhuc superstitis Theophrast. hist. plant. l. IV. c. XIV. Plinius l. XVI. §. 89. Pausanias l. VIII. c. 23. et 48. KALL.

Φοίνικος ῥαδινης χερσ. ἐφαψ.] Diversis modis hunc locum tentarunt interpretes. Alii ῥαδινῆς legunt, et ad φοίνικος referri putant. Sed obstat, quod dudum monuerunt Vinetus et Sylburgius, vocem φοίνικος foeminino genere vix unquam efferri. Quare praeferendam credidi alteram illorum sententiam, qui, iota vocali η subscribentes, dativum plur. Ion. ῥαδινῇς cum χερσὶ coniungunt. Poetis ῥαδινὰ saepius dicuntur membra hominum, inprimis tenera. De oculis Aeschyl. Prometh. 400. ἀπ' ὄσσων ῥαδινῶν, Scholiast. ἁπαλῶν, παρθενικῶν; μηρὺς ῥαδίνας dixit Anacreon ap. Schol. Pindari Olymp. VII. στροφ. I. 5. Ῥαδινὸς τράχηλος, epigr. ap. Suidam v. ῥαδινός. Στόμα ῥαδινὸν Niciae epigr. ap. eundem l. c. (in editae Antholog. l. III. c. 24. ubi integrum adest, legitur ἀπὸ ῥαδινῶν φθόγγον ἱεὶς πτερύγων, sed male.) Ῥαδινὰς πό-

δας Veneri tribuit Hesiod. Θεογ. 195. De manibus denique usurpant Theocr. Idyll. XVII. 37. Τῆς μὲν Κύπρον ἔχοισα Διώνας πότνια κώρα κόλπον ἐς εὐώδη ῥαδινὰς ἐπεμάξατο χεῖρας. Apoll. Rhod. Argon. III. 106. - - τὴν δ' Ἥρη ῥαδινῆς ἐπεμάσσατο χειρὸς, cf. etiam Schol. ad h. l. Sed quid aliunde huius vocis repetam exempla, cum proprium ipse suppeditet Theognis, qui v. 996. observante etiam Sylburgio, ῥαδινὰς χεῖρας, sensu tamen paulum diverso, vocavit manus Lacaenae puellae. Hoc unicum praetermittere nolo, Suidam voc. ῥαδινὴ per ἀσθενὴς, λεπτὴ, explicare; quam optime loco Poetae nostri haec conveniant, dictu haud est opus. Allatae interpretationi varia opposuit C. Barthius; verum adductis scriptorum locis facile ea refelluntur, neque vel minimum assensum meretur temeraria illius emendatio, qua pro ῥαδινῆς ῥοδινῆς substituendum censet. Codex Palat. 2. τρυφερῆς reponit, sed e scholiis in textum hanc vocem irrepsisse suspicor; simile glossema invenias apud enarratorem Apoll. Rhodii l. cit.

KALL.

Ἐπὶ τροχοειδεῖ λίμνῃ] Interpretes: *in rotunda palude*; attamen lacum melius quam paludem verti, loca suadent Callimachi hymn. in Del. 261. et Herodoti l. II. §. 170; uterque enim, cum de λίμνῃ Deliaca sermonem faciant, lacum, non paludem intellexisse, videntur. Huius Deliaci lacus meminerunt scriptores diversi. Euripidem taceo, cuius ex Ione et Iphigen. in Taur. duo testimonia protulit Spanhemius in not. ad Callim. p. 480. Iam illustrioribus tantummodo inhaerebimus auctorum locis, de geographico lacus situ breviter disputaturi. Apud τροχοειδέα λίμνην Latona peperisse creditur; quam autem λίμνην τροχοειδέα cognominant Theognis et Herodotus l. cit. eandem τροχόεσσαν Callimachus appellavit. Verum cum tantis, quantis vix ulla alia Archipelagi insula, calamitatibus subiecta fuerit Delus, vestigia illius λίμνης hodie frustra quaeri unusquisque facile putet. Sed, quod mireris, lacum detexisse sibi visi

sunt

funt peregrinatores egregii, qui magna cum litterarum utilitate Archipelagum perluftrarunt, Georg. Whelerus, et Iac. Sponius. Affenfum detectioni illorum praebuit, ut alios taceam, eximius ille Herodoti commentator, quo diutius frui noftro aevo inviderunt fata, Petr. Weffelingius, in not. ad Herod. l. c. Sed a Sponio tamen et Whelero difceffit Celeb. Pitton de Tournefort, qui in libro cui tit. Relation d'un Voyage du Levant fait par ordre du Roy Tom. I. p. 112. fq. acriter illorum fententiam impugnat, alioque in loco, quem in tabula geograph. numero 2. diftinxit, hunc lacum fe reperiffe credidit. De Apollinis, praefidis Mufarum, cunabulis, hic difputant viri docti; digna igitur eft controverfia, cui pauculas aliquot impendam paginas. Allatis, quae illi praeterierunt, meliorum fcriptorum teftimoniis, controverfiae nondum fatis explicatae lucem affundere tentabimus. Ut autem meliori cum fucceffu haec fieri queant, ab ipfius dei nativitate narrationem incipere oportet. Quae noftra aetate Principum et nobiliorum progeniei eft praeftantia, quod fibi congenitas habeant artes, nec apud eos feris veniat ufus ab annis, ea quoque olim credita fuit deorum foboli interdum adeffe felicitas. Diana, quamprimum partu edita fuerat, fua ftatim ftudia haud eft ementita. Narrat Callimachus, obftetricis munus eam fufcepiffe, matrique, gemellum pariturae, fratrem Apollinem, auxiliatrices adhibuiffe manus. Inde venatrix affidua feris perfequendis occupabatur. Quas cepiffet dea capreas, illarum capita fratello Apollini attulit; cornua ille abfcidit, et ex iis aram fine glutine, aut alio vinculo, quadrimus adhuc artifex compegit. (Videantur, quae protulit doctiff. Spanhem. not. ad Callim. p. 83. 84.) Apollini hoc opus adeo egregie fucceffit, ut inter feptem orbis miracula locum ara obtinuerit, maximaque cum laude a plurimis fcriptoribus fuerit celebrata. Notari inprimis meretur locus, in quo ab Apolline erigebatur βωμὸς ille κεράτινος. Callimachus hymn. in Apoll. v. 56. fqq.

Φοι-

- - - - Φοῖβος γὰρ ἀεὶ πολίεσσι φιληδεῖ
Κτιζομέναις, αὐτὸς δὲ θεμείλια Φοῖβος ὑφαίνει
Τετραέτης τὰ πρῶτα θεμείλια Φοῖβος ἔπηξε
Καλῇ ἐν Ορτυγίῃ περιήγεος ἔγγυθι λίμνης.
Ἄρτεμις ἀγρώσσουσα καρήατα συνεχὲς αἰγῶν
Κυνθιάδων φορέεσκεν, ὁ δ' ἔπλεκε βῶμον Απόλλων.
Δείματο μὲν κεράεσσιν ἐδέθλια, πῆξε δὲ βωμὸν
Ἐκ κεράων, κεραοὺς δὲ πέριξ ὑπεβάλλετο τοίχους.
Ὧδ' ἔμαθεν τὰ πρῶτα θεμείλια Φοῖβος ἐγείρειν.

Prima ergo Deliacae urbis fundamenta *apud rotundum lacum* posuit Apollo, cum corneam ibi aram erigeret. Qui hanc Callimachi de ara περιήγεος ἔγγυθι λίμνης, (τροχόεσσαν eandem dixit hymn. in Del. v. 261.) ab Apolline constructa, narrationem legerit, ei facile persuadebitur, λίμνην Poetae περιήγεα eandem esse, quae τροχοειδὴς Theognidis, Apollinemque fortasse egregio hoc opere splendorem et venerationem loco suo natali addere voluisse. Neque omni deinde cura destituta fuit cornea ara: nam aediculam ei superstruxisse videtur Apollo, parietesque vel corneos addidisse, vel, quod praefert Spanhemius, affixis cornibus ornasse. Maxima procul dubio sequenti tempore fuit arae ab ipso deo fabricatae sanctitas et religio, eamque ob causam omnibus forte modis hoc artis Apollineae monumentum auxit et ornavit posterorum pietas. Quid, si huic exornandi studio magnificum Apollinis templum originem suam debere statuerimus? Ne mera nos ludere coniectura aliquis forte dicat, Plutarchi dabimus locum, quo corneam aram in templo Apollinis se Deli vidisse tradit. Sic autem in libro de solertia animalium p. 983. (edit. Francof. 1620.) scribit Historicus ille Chaeronensis: Ἐμοὶ δὲ πολλάκις ἰδόντι καὶ θίγοντι, παρίσαται λέγειν καὶ ἄδειν, Δήλῳ δή ποτε τοῖον Απόλλωνος παρὰ νηῷ, τὸν κεράτινον βωμὸν ἔιδον ἐν τοῖς ἑπτὰ καλουμένοις θεάμασιν ὑμνούμενον,

μενον. ὅτι μήτε κόλλης δεόμενος, μήτε τινὸς ἄλλου δεσμοῦ, διὰ μόνων τῶν δεξιῶν συμπέπηγε καὶ συνήρμοσαι κεράτων. Homeri locum, Odyff. ζ. 163. refpexit Plutarchus; atque hinc fufpicio mihi exoritur, corneam forte fuiffe aram, apud quam palmam vidit Ulyffes. Palmam autem Homeri eandem fuiffe, quam pariens Latona apprehendit, teftimonio Ciceronis de legib. l. 1. (coll. cum locis cit. Plinii et Theophrafti,) nec non Euftathii et Schol. brevium ad hunc Hom. locum auctoritate abunde confirmatur. Quod fi hanc noftram de primordiis templi Apollinei coniecturam admiferis, tunc demum cum aliorum de Apolline, prope rotundum lacum genito, narrationibus conciliari optime poterunt, quae ex Deliorum fide tradidit Cicero Action. II. in Verrem. l. II. c. 17. *Eft,* inquit, *tanta apud eos eius fani* (magnum intelligit et celeberrimum a Verre fpoliatum Apollinis templum,) *religio et antiquitas, ut in eo loco ipfum Apollinem natum effe arbitrentur.* Maximam femper credidi huic incolarum opinioni ineffe auctoritatem, eamque praecipue fequi debere, qui cunabula Apollinis in Delo inveftigare cupiant. Quare, fi quaedam fupereffent lacus Deliaci veftigia, vel inter rudera, vel faltem in vicinia templi, quaeri, me iudice, ea deberent. Difplicuit igitur Tournefortii fententia, qui parvum aliquem lacum, et in quadam infulae lingua pofitum, *λιμνην* veterum *τροχοειδεα* fuiffe venditat. Adverfantur Tournefortio inprimis haec duo: alterum, quod longiffime a templo Apollinis et urbe Deliorum remotus fit ille lacus, nam fi Celeb. Viri fidem fequi velimus, nulla Deliorum apud Ciceronem narrationis ratio haberi poffit; alterum, quod neglectum, et omnibus monumentis deftitutum fuerit parvum et ignobile illud ftagnum, neque tamen pofteritati tanta incuria eft tribuenda, ut incultum prorfus et inornatum reliquiffe natalem Apollinis locum credibile fit. Sponii potius et Wheleri fententiae fubfcribentes, per *λίμνην* Callimachi *τροχόεσσαν*, lacum quendam intelligi credimus; quem prope ruinas templi Apollinei fitum, in itinerariis fuis defcribunt Sponius Tom. I.

 p. 179.

p. 179. (edit. Lugd. 1678.) Ge. Whelerus Tom. I. p 85. (edit. Amſtel. 1689.) et Tournefortius l. c. p. 113. Pluribus argumentis confirmari poteſt Sponii Whelerique ſententia, maxime tamen eam commendant templi Deliaci vicinia, lacusque cum alio, apud templum Mine.vae Saiticum exſtante, notabilis ſimilitudo. Nempe inter lacum Saiticum et λιμνην Deli τροχοειδεα comparationem inſtituit Herodotus L. II. c. 170. Λίμνη τὲ ἐςὶν, inquit, ἐχομένη, λιθίνῃ κρηπῖδι κεκοσμημένη, καὶ ἐυ ἐργασμένη ἐν κύκλῳ, καὶ μέγεθος (ὡς ἐμοὶ ἐδόκεε) ὅσηπερ ἡ ἐν Δήλῳ, ἡ Τροχοειδὴς καλεομένη. Magnam hanc lacuum etiam in ornamentis ſimilitudinem, ne cauſae ſuae noceret, timuit Tournefortius; quare, ut omne quod adverſariorum ſententiae e loco Herodoti accedere poſſet robur enervaret, magnitudinem et figuram potius, quam ornamenta hiſtoricum reſpexiſſe, affirmat. Sed, licet Tournefortio hoc conceſſerim, lacus Deliaci mentionem ideo feciſſe Herodotum, ut de magnitudine vel figura alterius Saitici iudicare lector poſſet; maxime nihilominus Sponio favere videntur Hiſtorici verba. Qui Herodoti ſcripta perlegerunt, iis multa ab ipſo ſuſcepta itinera ignota eſſe nequeunt. Delum quoque perluſtravit: nam, ut alia taceam, verba, quae per parentheſin addit, ὡς ἐμοὶ ἐδόκεε, teſtem αὐτόπτην omnino arguunt. Hiſtoricum autem latuiſſe vix credo illum Sponii lacum, partim quod templo Apollinis, maximo ſcilicet et viſu digniſſimo Deli monumento, adeo vicinus fuerit; partim quod haud incelebrem eum fuiſſe, ornamentorum, quae ſuperſunt, veſtigia demonſtrant. Tournefortium igitur ſi ſequare, quam, quaeſo, adduces rationem, cur inter ſexcentos, quos vidit, lacus, ignobile quoddam elegerit ſtagnum, quod cum Saitico lacu comparare poſſet. Eandem fortaſſe dices fuiſſe amborum lacuum magnitudinem, et figuram. Sed unde haec noſti? E contrario Sponii ſententiam ſi amplectaris, lapideam crepidinem, qua cinctus fuit uterque lacus, Herodoto, de Saitico ſcribenti, Deliacum alterum per idearum aliquam conſociationem in memoriam revocaſſe, magna cum

veri

veri specie dixeris. Uniuscuiusque lectoris iudicio causam relinquimus. Perlegat aliquis Herodoti verba, lacum deinde audiat in Delo exstitisse, λιθίνῃ κρηπῖδι circumdatum; aut graviter erro, aut veram hanc esse Herodoti τροχοειδέα λίμνην, persuasissimum ipsi erit. Sed reticeri haud debent, quae Sponio obiecit Tournefortius: *Il n' est pas croyable*, inquit egregius peregrinator, *que ce marais* (τροχοειδὴς λίμνη) *fût le bassin ovale, ou l' on représentoit les combats de mer, parcequ' il n' y a aucune apparence, qu' on eut donné le nom de marais ou de lac à un bassin fait de main d' homme, très bien cimenté, et que l' on remplissoit, comme nous le ferons voir, de l' eau de la mer, lorsqu' on vouloit représenter des batailles navales.* Artificii hominum vestigia in hoc lacu deprehenduntur, ergo λίμνη vocari nequit. Si vera haec essent, Herodoto potius, quam Sponio, obiici illa debent. Lacum Saiticum, ab hominibus quam maxime elaboratum, λίμνην ille appellavit, cur igitur Deliaco hoc nomen denegemus? Neque obstat, quod naumachiis destinatum videatur opus. Theseum legimus, cum e Creta redux Delum adpulisset, sacra ibi Apollini fecisse, et una cum comitibus circa corneam aram saltasse. Ludos quoque ille instituit, victoribusque primus palmas dedisse fertur; vid. Io. Meursii Theseum c. 15. et Petr. Castellanum de festis Graecorum in v. Δήλια. Instituta Thesei recolebant quotannis Athenienses, aliique Graeciae populi: mittebantur nimirum θεωρίαι, seu sacrae et solemnes legationes, quae rem divinam in Delo facerent; ludi etiam, vel singulis annis, vel, quod mavult Spanhem. ad Call. p. 317. quinto quovis anno repetebantur. Hac occasione naumachiis forte adaptatus fuit Sponianus ille lacus, neque qui ludos noverit, quanta cum religione a veteribus fuerint celebrati, lacum hoc instituto profanari credat. Sed metam huic excursui ponimus, pauca adhuc de aliorum circa h. l. conatibus addituri. Citato saepius Herodoti loco adductus, vocem τροχοειδὴς proprium lacus nomen esse credidit Abr. Ortelius, eandemque

 opi-

opinionem fovit innominatus Casp. Barthii adversarius, quem indignis modis in Adversar. l. XV. c. 4. lacerat, ineptique hominis titulo ideo exornat, quod graecum Τροχοειδὴς a latino interprete melius retineri fuerit arbitratus. Irae suae nimium in hac controversia indulsit optimus Barthius, neque, quam ipse dedit, huius loci versio, *Curvam pone paludem*, accurata ullo modo haberi potest; videantur quae ad Callim. monuit Spanhemius p. 480. Sed, etiamsi Barthius haud male, ut mea fert opinio, egerit, quod τὸ τροχοειδὴς latine verterit; loco tamen Herodoteo persuadeor, non ex arbitrio poetae impositum, sed communiter a vulgo receptum fuisse hoc ἐπίθετον, hinc nec alterum peccare, qui graecam vocem in latina versione retinuerit. Poetam nostrum emendare, sed hoc in loco infeliciter, tentavit Io. Meursius in not. ad Lycophr. Cassandr. 702. Pro τροχοειδέϊ βροχοειδέϊ legere mavult Vir doctissimus. Novum hoc, et, quantum scio, nulli alii scriptori commemoratum ἐπίθετον, quomodo, τῇ λίμνῃ tribuatur, haud satis perspicio. Si vocis etymologiam et compositionis formam spectaveris, (quae unica est τῶν ἀδεσπότων significatum eruendi via,) aliquid laqueiforme indicare, nec tamen rotunditatis notionem involuere, videbitur. Verum idem, iudice Meursio, esset τὸ βροχοειδὲς, quod Lycophronis ἀμφιτόρνωτον βρόχῳ. KALL.

8. Δῆλος] Plutarch. in vita Pelop. Delum montem facit. Alii volunt Latonam Ephesi peperisse. Tacit. Annal. III. c. 61. SEBERVS.

Δῆλος ἀπειρεσίη] Quanquam bene novi, Poetas in eligendis epithetis multa uti licentia: Theognidem tamen Delum, νησίδιον illud, ob magnitudinem laudasse, difficulter mihi persuadetur. Vocem ἀπειρέσιος, pariter ac Graecorum μέγας, Latinorum *magnus*, *inclytum*, *celebrem*, interdum denotasse suspicor; nulla tamen veteris scriptoris auctoritate, hunc Lexicographis ignotum vocis significatum confir-

mare

mare possum. Aliis forte placebit τὸ Δῆλος ἀπειρεσίη *Delus rotunda* vertere. Rotundum τὸ ἀπείρων interdum denotare Eustathius animadvertit ad Il. η. 447. Ἀπείριτος etiam eodem venire sensu, ex analogia collegit H. Stephanus in Thesauro, et aptum, ni fallor, ex Dionys. Perieg. v. 458. addere potuisset exemplum. Sed forte vis huius verbi non urgenda. Odoris latissime sparsi vim exprimere volebat, eum itaque per totam insulam, quamvis magnam, si ad odoris naturam respicias, fusum esse ait. Ultimum adhuc superest remedium, critica huius loci emendatio; pro ἀπειρεσίη genit. ἀπειρεσίης substitue, atque ita omnis fere loci difficultas evanescet. KALL.

9. Ὀδμῆς ἀμβροσίης] Eustath. ad Il. δ. 3. ὥσπερ καὶ τὸ θείας εἶναί τινας λέξεις, τὸ νέκταρ καὶ τὴν ἀμβροσίην· διὸ καὶ πολλὰ τῶν καλῶν σωμάτων τε, καὶ πραγμάτων, ἐκεῖθεν παρωνομῶνται. Ὀδμῇ ἀμβροσίῃ de suavi odore, quem Bacchi praesentia excitavit, Homerus utitur hymn. VI. 36. Scilicet odorata sua numina fingunt Poetae. Venerem bene olentem describit Virgil. Aeneid. I. 407. Apollinem Callimach. hymn. in eund. 38. sq. alii alios. Insignis est Euripidis locus in fabula Hippol. v. 1391. moribundus enim Hippolytus e solo deam comitante divino odore Dianam adesse colligit:

Ἔα· ὦ θεῖον ὀδμῆς πνεῦμα· καὶ γὰρ ἐν κακοῖς
Ὢν, ᾐσθόμην σου, κἀνεκουφίσθην δέμας.
Ἔστ' ἐν δόμοισι τοῖσδ' ἔτ' Ἄρτεμις θεά.

IDEM.

ἐγέλασσε] Scripsimus hic ἐγέλασσε, per duplex σσ, ut penultima brevis producatur. VINET. Res inanimatae, terra praesertim ac mare, γελᾶν apud Poetas saepissime dicuntur. Metaphoricum vocis usum optime illustrat Eustath. ad Il. α. 596. et τ. 267. Αἰθέρα γελάσσασαν dixit Synesius hymn. IX. 25. γέλασσε δὲ γαῖα καὶ αἰθὴρ, Coint. Smyrn. VI. 3. πόλεις θα-

ἱλαρὰς τε καὶ γελῶσας, Anacr. od. 49. 6. τὸ πέταλον τῷ ζεφύρῳ γελᾷ, Sappho ap. Achill. Tat. II. p. 64. λειμῶνες γελόωσιν, Anthol. epigr. lib. I. c. 91. Verum res ſatis nota. K.

γαῖα πελώρη] Πέλωρος et πελώριος id. quod μέγας, δεινὸς, ὑπερφυής; per apoc. πέλωρ, ut πέλωρ τέκος Apoll. Rh. Arg. II. 39. κύκλωψ πέλωρ, Odyſſ. I. v. 428. ubi vid. Euſtath. Alias πέλωρ, et πέλωρον monſtrum, Apoll. Rh. IV. 1440. Iliad. ε. 741. vide Rittershuſ. ad Oppian. Cyneg. IV. 209.

SEBER.

10. γήθησεν] Apud Homer. hymn. in Apoll. 137. γηθοσύνη Delus dicitur, ὅτι μὶν θεὸς (Apollo, non Latona, ut alii volunt,) εἵλετο οἰκία θέσθαι. Subſtant. γηθοσύνην mari etiam tribuit Il. ν. 29. Πόντον ἁλὸς πολυῆς apud eundem invenias Il. φ. 59. Quid per πόντον ἁλὸς indicetur, Euſtath. explicat loc. cit. Cur mare πολιὸν vocetur, diverſas Grammaticorum opiniones recenſet idem Scholiaſt. Il. ξ. 185. et τ. 267.

KALL.

11. Ἄρτεμι] Quomodo Iphigeniam filiam Agamemnon ſacrificarit Dianae in Aulide, ad Troiam profecturus, vide apud Servium ad Virg. Aen. II. 116. *Sanguine placaſtis ventos* etc. et Ovid. Metam. libr. XII. Lege etiam de ea re Euripidis Tragoediam, cui titulus Iphigenia in Aulide.

VINETVS.

12. Ἕισαθ'] Quidam legunt ἥσαθ', augmento Attico, ut in ἤκαζον, ᾔδειν, et ſimilibus. Heſychius certe et ipſe ἥσατο pro ἱδρύσατο agnoſcit. Ionicus accentus eſt, εἵσαθ', ut in fragm. Antimachi βωμὸν δέ οἱ εἵσατο πρῶτος: ſicut etiam εἶδος pro ἶδος. SYLBVRG. Pro εἵσαθ' vel εἵσατο, dial. Ionica quidam leg. ἥσατο Attice. Exponitur ἀνέθηκε a Suida, apud quem diverſa eſt ab hac conſtructio, qualis et in Antim. fragm. et alibi paſſim: huic autem ſimilis Antholog. epigr. I. 20. 12. Ovidius Metam. VII. 240. *ſtatuitque aras e ceſpite binas.*

SEBER.

Triplex

Triplex eſt huius loci lectio, ſed nulla earum ſenſum mutabit. Quamcunque ſecutus fueris legendi rationem, vertendum tamen erit: *cuius ſtatuam collocavit Agamemnon.* Ἕζομαι, aeque ac ἱδρύομαι, ſolemne eſt Graecorum verbum, quod de ſtatuarum aliarumque rerum dedicatarum collocatione adhibere ſolent. Mirum fortaſſe quibusdam videbitur, Theognidem, Dianam, ipſam ſcilicet deam alloqui, pronomen autem, quod ſequitur, relativum ad τὴν Ἀρτέμιδα grammatice referri, neque tamen de dea, ſed de ſtatua ipſius intelligendum eſſe. Verum tanto magis eam conſtruendi rationem noſtro poetae licere puto, cum ipſa deorum nomina non ſolis diis, ſed etiam ſtatuis tribuerint Graeci pariter ac Romani. Innumera occurrunt apud veteres ſcriptores eius rei exempla, ſed Plutarchum nominaſſe ſufficiat, qui in aureo de Iſide et Oſiride libello c. 71. de hoc nominum divinorum abuſu egregie commentatur.

Kall.

Ἀγαμέμνων] Paulo aliter Callim. hymn. in Dianam 228. itemque Strabo libr. XIV. p. 440. et Pauſan. Attic. p. 41. 9. Seber. Quae h. l. de Iphigeniae in Aulide immolatione attulerunt Camerarius, Vinetus, Neander, Iuſt, et Fiſcherus, ἀπροσδιόνυσα omnia videntur. Notiſſimam hanc fabulam copioſe multi enarrarunt, neminem tamen novi, qui vel ſtatuam dedicaſſe, vel templum Dianae ob filiae liberationem condidiſſe, Agamemnonem meminerit. Narrat Pauſan. lib. I. c. 43. Megaris Atticae exſtare Dianae templum, ὃ Ἀγαμέμνων ἐποίησεν, ἡνίκα ἦλθε, Κάλχαντα οἰκοῦντα ἐν Μεγάροις ἐς Ἴλιον ἕπεσθαι πείσων. Cum autem Megaras patriam habuerit Theognis, huius Templi fabricam eum hic reſpexiſſe arbitror. Pauſaniam, forte aliquis obiiciat, Templi ab Agamemnone exſtructi meminiſſe, noſtrum autem ſtatuae tantummodo dedicationem commemorare. At, qui templa diis conſecrabant, ſtatuas iidem in Templis collocare ſolebant; idem igitur factum, ſed diverſis uſi dicendi formulis, ambo

bo retulerunt. Noſtram opinionem optime confirmat Eurip. locus Hippol. 30. ſq. Phaedra.

Πέτραν παρ' αὐτὴν Παλλάδος κατόψιον,
Γῆς τῆσδε ναὸν Κύπριδος ἐγκαθίσατο
Ερῶσ' ἔρωτ' ἔκδημον· Ιππολύτῳ δ' ἐπὶ
Τολοιπὸν ὠνόμασεν ἱδρύσθαι θεάν·

Ιδρύσθαι θεὰν de templi aedificatione utitur Tragicus: recte enim interpres, *Et propter Hippolytum In poſterum dici voluit deae templum fundatum fuiſſe.* Schol. Ιδρύσθαι θεάν] ἐν γὰρ τῇ ἀκροπόλει ἱδρύσατο ἀφροδίτης ἱερὸν ἐπὶ κακῶν Ιππολύτου.

Kall.

14. Σοὶ μὲν γαρ] Ariſtot. Eudem. VII. 10. confert cum illo neſcio an vulgi dicto: σοὶ μὲν παιδία τοῦτο, ἐμοὶ δὲ θάνατος. Seber. Poſterius dictum fabulatori cuidam antiquo Philoſophum debuiſſe credo. Ranae eſt reſponſum puero datum, qui cum ad marginem lacus cuiusdam luderet, ranas, quoties capita exſererent, lapidibus ferire tentabat.

Kall.

15. Μοῦσαι καὶ Χάριτες κ. τ. α.] Σύνναοι plerumque fuerunt hae deae, et a Poetis ſaepiſſime coniunguntur. Quod Cadmi nuptias attinet, iis, et Pelei nuptiis, celebriores nullas in omni antiquitate invenias. Deos ad illas conveniſſe, ſplendidoque epulo fuiſſe exceptos; Muſas quoque in honorem Cadmi et Harmoniae ceciniſſe, refert Pindar. Pyth. III. 155. Prolixius hanc pompam deſcripſit Nonnus Dionyſ. V. 88. ſq. nullam tamen, aeque ac Pindarus, Charitum mentionem fecit. Ceterum, de hiſce nuptiis longe diverſa ex mente Sidoniorum tradidit Evemerus Coeus apud Athen. Lib. XIV. c. 22. Cadmus, ſi huic ſcriptori fides aliqua haberi poſſit, coquus fuit regis Sidoniorum, qui comite itineris aſſumpta Harmonia, regis eiusdem tibicina, in Boeotiam aufugiſſe fertur. Sed nolo Evemeri, mythologiae

giae profanae infenfo hofti, tantam praebere fidem, ut Cadmum ad inferioris fubfelhi homines detrudendum effe credam; Harmonia egregia forte claruit Mufices peritia, tibicina igitur Evemeri audit, Poetae autem, fabulam de Mufis canentibus fingendi, occafionem inde fumfiffe videntur. KALL.

10. Σοφιζομένῳ μὲν ἐμοὶ] Dativus eft commodi, de cuius apud Graecos aeque ac Latinos ufu videndus Vechnerus in hellenolex. l. I. part. 2. c. 23.

Σφρηγὶς] Ionice pro σφραγίς. Lucianus Epigr. XI. alio fenfu, nempe de non revelandis arcanis: Ἀῤῥήτων ἐπέων γλώττῃ σφρηγὶς ἐπικείσθω. SEBER. Integrum epigramma, ex Antholog. L. I. c. 51. defumtum, in fua Luciani editione repetiit Reitzius, Tom. III. p. 677.

Ἀῤῥήτων ἐπέων γλώσσῃ σφρηγὶς ἐπικείσθω
Κρείσσων γὰρ μύθων (al. λόγων) ἢ κτεάνων φυλάκη.

Epigrammatis fenfum haud recte expreffit interpres, magnus ille Grotius, cuius haec eft verfio:

His, quae dicta nocent, linguam tibi pone figillum,
Plus voces, minus eft res retinere fuas.

Tale quid fi innuere voluiffet Lucianus: Ἀῤῥήτοις ἔπεσιν γλώσσῃ (vel: γλώττης) σφρηγὶς ἐπικείσθω fcribendum effet; fed vix tamen credo, eleganti Luciani ingenio talem fententiam fuiffe dignam, cum inepte prorfus dictum videatur, linguam in obfignandis verbis figilli vices effe fubituram. Aut graviter fallor, aut duplicem illum generandi cafum ἀῤῥήτων ἐπέων abfolute pofitum effe recte mihi perfuadeo: vertendum igitur, *In iis rebus, quas revelare nefas, obfignanda erit lingua, melior enim et utilior erit verborum, quam opum, cauta et follicita obfervatio.* Summam, quae ἀῤῥήτοις ἔπεσι debetur, filentii fidem, per linguae obfignationem indicat Poe-

I ta,

ta, eodem ſcilicet modo, quo ipſis etiam numinibus, ſilentii praeſidibus, os obſignatum tribuunt ſcriptores antiqui. De Angerona, ſilentii dea, Plinius hiſt. nat. L. III. c. V. §. 9. *Namque diva Angerona, cui ſacrificatur, ante diem XII. Cal. Ianuarii, ore obligato obſignatoque ſimulacrum habet.* Solinus cap. I. *Inter antiquisſimas ſane religiones ſacellum colitur Angeronae, cui ſacrificatur ante diem duodecimum Calendar. Ianuar. quae diva praeſul ſilentii iſtius praenixo obſignatoque ore ſimulacrum habet.* Macrobius Saturn. I. 10. *Maſſurius adiicit ſimulacrum huius deae ore obligato atque ſignato in ara Volupiae propterea collocatum, quod, qui ſuos dolores anxietatesque diſſimulant, perveniant patientiae beneficio ad maximam voluptatem.* Quo modo ſignatum, aut quibus vinculis obligatum os Angeronae in ſimulacris fuerit, Salmaſius explicat, Exercitt. Plinian. T. I. pag. 9. digito nempe labris admoto os comprimebat dea, et quodam quaſi ſigillo ſignabat. Eundem quoque geſtum in plerisque Harpocratis ſtatuis obſervari, Cuperus docet in libello, quem de falſo huius dei numine conſcripſit. Silentium hoc geſtu cultoribus ſuis imponere Harpocratem, vulgaris eſt, et a Graecis pariter ac Romanis antiquitus credita opinio; praeter Macrobium aliosque, Ovid metam. IX. 691. *Premit vocem, digitoque ſilentia ſuadet.* Conferri tamen merentur, quae contra hanc opinionem ingenioſe, (neſcio tamen, an ſatis vere.) commentatus eſt Iablonskius, in Pantheo Aegyptior. P. I. pag. 263. 264. Ipſam quoque ἐχεμυθίαν ſignationem oris vocavit Auſonius Epiſt. XXV. 27. *Aut tua Sigalion Aegyptius* (i. e. Harpocrates) *oſcula ſignet.* De ſignaculo oris, quo utebantur Eleuſiniorum Epoptae, vide Tertullian. libr. adv. Valentinian. *ſtatim ab initio.* KALL.

Σφρηγὶς ἐπικείσθω τοῖσ ἔπεσιν.] Interpres Theognideus Io. Tholinger, Petr. Nannius in miſcellan. L. VI. c. 11. et Mich. de S. Ioſepho in bibliograph. critic. T. IV. p. 376. b. Theognidem credunt verſ. 19 et 20. a Cyrno petiiſſe, ut ſuis

suis carminibus sigillum apprimi curaret. Equidem stultitiam Poetae mirarer, si ridiculo hoc modo a falsariorum manibus cautum crederet suum poema. Alii, Theognidem, dicunt, his verbis carmina sua Cyrno dedicare, utque suo nomine, sigilli ad instar, ea muniat et protegat, rogare. Sed difficulter credo, talem, nisi verbis vis inferatur, elici posse interpretationem; neque cum Cyrno agit poeta ut cum principe quodam viro, cui opus suum inscribere, eiusque tutelae committere posset, sed tanquam iuvenem ubique alloquitur, cui ipse multo sapientior amica subministrat consilia. Nos, cum de distichi sententia paulo accuratius dispiciendum sit, videamus primum de singulis verbis. Non monebimus, οὔποτε λήσει κλεπτομένη esse quidem proprie, *nunquam clam aut furtim surripietur*, simpliciter tamen, *nunquam auferetur, nunquam auferri aut tolli poterit*, accipi posse; at σφρηγὶς ἐπιτίθεσθαι et ἐπικεῖσθαι dupliciter dici potest, cum non tantum rei custodiendae ac servandae caussa apponi soleat sigillum, sed etiam rei signandae ac notandae caussa, quo ab aliis discerni, et domino vindicari possit. Dicit itaque Poeta: *Impressum sit, Cyrne, carminibus meis, quae nunc scribo, sigillum, seu χαρακτὴρ et nota aliqua, quae nec tolli et auferri, nec ad peioris notae versus transferri possit:* h. e. habento mei versus proprium sibi aliquem characterem, quem nos dicimus indelebilem. Haec cum sententia esset Poetae, oratione laxiori, ut saepe solent, inprimis antiquissimi Poetae, usus est pro σφρηγὶς, ἣ οὔποτε λήσει, μήτε κλεπτομένη, μήτε ἀλλασσομένη; vel, ἣν οὐδεὶς λήσει, μήτε κλέπτων, μήτε ἀλλάσσων Posterius περιφραστικῶς extulit, et in novam propositionem commutavit: *Nec quisquam permutato meliora cum peioribus.* Iam si quaeras, quae illa nota et ille χαρακτὴρ carminum Theognideorum esse debeat? nobis sane perdifficile erit, illum characterem ita constituere, ut versus Theognidi falso tributos, aut interpolatos, nunc tuto discernere queamus. Res tamen aliter se habere potuit cum iis, quibuscum viveret, inprimis cum Megarensibus. Cum autem

Poeta de charactere eo versuum maxime agit, quo a poetastrorum et plagiariorum, quibus adeo iam ea aetas abundabat, suos versus discernere posset, praestantiorem aliquam indicari credimus indolem ac bonitatem, sive rerum ac sententiarum gravitatem, prudentiam, et honestatem, sive verborum naturalem aliquam pulchritudinem, ac mundam et simplicem venustatem intelligas; quam illis adeo propriam esse vult ac perpetuam, ut nec detrahi possit, (i. e. ut si plagiarius quis poeta surreptis versibus Theognideis utatur pro suis, statim dignosci possit, non plagiarii, sed Theognidis esse,) nec interpolari, (h. e. ut, si quis peior poeta interserat Theognideis suos peioris notae versus, statim fraus deprehendi, et ἐμβολιμαῖοι illi versus eiici possint, utque facile sit unicuique pronuntiare: haec Theognidea sunt, illa non sunt.) Alioqui ipso quoque, ut hoc addamus, scribendi genere a plerisque προχρόνοις, atque etiam a συγχρόνοις poetis, se maxime distinxit Theognis. Ante eius enim tempora fictas ut plurimum fabulas narrabant poetae; Theognis autem primus, aut saltem inter primos fuit, qui, fabulis relictis, versibus suis sententias, vitaeque degendae praecepta proposuit. Confirmantur haec testimonio Rhetoris Aphthonii, qui in progymnasm. p. 16. (edit. Heidelb. 1597.) gnomicae poeseos auctorem facit Theognidem: Κατηγορεῖσθαι, inquit, τὴν ποίησιν οὐκ ἀφῆκεν ὁ Θέογνις, ἀντὶ μύθων ἀσκήσας παραίνεσιν, ὁρῶν γὰρ ποιητὰς τὸ μυθολογεῖν περὶ πολλοῦ ποιουμένους, τοὺς μύθους ἀφεὶς, ὑποθήκας, ὡς χρὴ ζῆν, ἐν τῷ μέτρῳ συνήγαγεν, ἅμα τοῦ μέτρου τὴν χάριν τηρῶν, καὶ τῆς ὑποθήκης ἐπεισφέρων τὸ κέρδος. Ex his quae dicta sunt facile apparet, emendationem, in quam aliquis coniectura incidere possit, λήσει δ' οὔποτε κλεπτόμενα scil. τὰ ἔπη, non prorsus necessariam esse, quanquam sic minus forte impedita foret sententia: *Nota impressa esto meis carminibus, ut ea nec furtim surripi possint, nec permutare aliquis possit meliora cum peioribus.* (Solent Graeci ἀλλάσσειν τὸ κακὸν τοῦ ἐσθλοῦ dicere, ubi Latini, *permutare bonum cum malis.*) A Barthio in Adverf. L. XII. c. 14.

c. 14. iidem hi verſus 19. et 20. ad antiquiſſimum annuli ſignatorii uſum probandum adducuntur; ſed ſi vera fuerit, quam, huius loci, dedimus, interpretatio, minus recte a Barthio hoc factum eſſe credimus. KALL.

Λήσει] Quidam legunt λήϛει: ea ſcilicet forma, qua πύϛις derivatur a πυνθάνεσθαι. SYLB. Monſtroſum hoc λήϛει in margine editt. Hertelianar. irrepſiſſe video. KALL.

Κλεπτομένη] MS. Auguſt. κλεπτομένῳ. Κλεπτόμενος, cui aliquid furtim ſubripitur, vel qui decipitur. Vid. Guil. Budaei comment. graec. Ling. p. 1018. SEBER.

21. Οὐδέ τις ἀλλάξει] Chius tamen quidam apud Plutarchum vinum optimum vendebat, ipſe bibens vappam. Proinde ſervus cuidam ſciſcitanti, τι ποιοῦντα τὸν δεσπότην καταλέλοιπεν; ἀγαθῶν ἔφη παρόντων, κακὸν ζητοῦντα, *de tranquillit.* p. 314. SEBER.

τοῦ ἐσθλοῦ] Codex Palat. 2. τοῦ 'σθλοῦ, ſicut et verſu 147. ἀρετή 'ϛι. SEBER. Quidam malunt τοῦ 'σθλοῦ, et ſequenti verſ. Θεύγνιδος; ſed vulgatam ſcripturam tuentur ſimiles in ſequentibus συνιζήσεις v. 147. 171. et alibi: imo et hoc ipſo in loco, verſ. 23. SYLB.

παρεόντος] MS. Auguſt. παριόντος. SEBER.

22. Θεόγνιδος] Pro Θεόγνιδος hic quaedam exemplaria habent Θεύγνιδος. Dorico more: ſed non refert, utro modo legas, cum paſſim apud graecos poetas ſyllabae duae ex duabus vocalibus, inter quas non ſit ulla conſonans, coaleſcant, et unius duntaxat ſyllabae numero ſerviant. VINET. Palat. 1. Θεύγνιδος. Alias Θεόγνιδος τρισυλλάβως legendum κατὰ συνίζησιν, qualis et 171. θεοῖς monoſyll. SEBER.

24. Ἀσοῖσιν δ' οὔπω] Simili utitur querela de ſuis civibus Eupolis apud Stobaeum, Serm. IV. (XXXII.) Confer. et Eu-

rip. Herc. fur. v. 186. Item Adagium sacrum Lucae IV. 24. *Nemo propheta acceptus est in patria sua.* Seber.

25. Πολυπαίδη] Quis fuerit hic Polypaedes, frustra inquiritur. E Theognide huius meminit Glossarium, quod sub Hesychii Alexandrini nomine vulgo circumfertur: *Πολυπαίδης παρωδῆται ἐκ τῶν Θεόγνιδος βόμβων ἐπαινῆσαι.* Quot verba tot menda. Loco corruptissimo medelam afferre conati sunt Sopingus, Valesius, Heinsius, et Meibomius, sed nulli eorum sanatio prospere cessisse videtur. Aliam tantorum virorum conatibus addemus coniecturam, audaciorem quidem illam, sed cum de Hesychio emendando agatur, in quem ingeniis suis grassari permiserunt viri docti, nostrae quoque audaciae iudicioque minus subacto facilius ignoscetur. Codicem Hesychianum, binis columnis distinctum, ad privatos usus quendam olim adhibuisse credimus; hic igitur, cum in priori cuiusdam paginae columna varios vocis πόλεμος usus et constructiones ab Hesychiani lexici auctore observatos inveniret, e Pindari loco Nemeor. E. 35. 36. Ἡ σιδηρίταν ἐπαινῆσαι Πόλεμον, talem margini adscripsit glossam:

πδαρ (vel πδρ) ωδη· τ''
πόλεμον ἐπαινῆσω.

Columnam alteram eiusdem paginae cum deinde perlustraret, in eadem, casu, linearum serie, inter Πολυοχῆσαι et Πολυπαίπαλος nomen propr. τῦ Πολυπαίδυ deesse observavit. Hunc igitur sibi visum defectum ut ex Theognide suppleret, eidem margini talem adscripsit glossam:

πολυπαίδης
ἐκ τῶν Θεόγνιδος,

Ut melius intelligatur, qualem praesenti in loco fuisse credimus Hesychiani huius exempli faciem, eam sequenti schemate utcunque, prouti typorum ratio illud permiserit, exhibere conamur: Margo

Margo.	Col. 1.	Col. 2.
πολυπάιδης πδρ ωδη· τ" ἐκ τῶν Θεογνιδος πόλεμον ἐπαινῆσω	Πολέμοιο γεφύρας· τὰς συμβολὰς καὶ συζεύξεις. Πολέμοιο τέρας· σημεῖον πολέμου, πόλεμος. ὁ πᾶν διοικῶν λογος. Πόλεες, πολεῖς.	Πολυοχκῆσαι, ἡ πολιορκῆσαι, κυκλεῦσαι πόλιν ςρατῷ. Πολύπαιλος, αἰθὴρ πεποικιλμένος ὑχ ὁμιχλὸς.

In manus imperiti cuiusdam librarii, (huius enim generis plures expertum videtur Hefychianum lexicon, cum ad illud turpiter adeo depravandum unus vix fuffecerit,) codicem iftum perveniffe opinamur. Talis igitur homo, duplicem margini adfcriptam gloffam pro unica habens, monftrofam exinde protrufit vocis Πολυπαίδης interpretationem, eamque, quae folita eft librariorum audacia, textui temere interpofuit. KALL.

οὐδὲ γὰρ ὁ Ζεὺς] Vid. verfus poetae noftri 801. et 1236. proverb. *Ne Iupiter quidem omnibus placet.* Sequ. verfu nonnullis, (imo ipfi etiam Sebero, idque recte,) placet πάντως. SEBER.

27. ὑποθήσομαι] Ὑποτίθεσθαι, ἀττικῶς fignificat τὸ παραινεῖν καὶ συμβουλεύεσθαι. Unde ὑποθῆκαι dicuntur παραινέσεις. Ifocr. ad Nicocl. p. 52. vid. Budaei comm. graec. ling. pag. 262. Euftath. ad Iliad. Λ. 787. et Odyff. Γ. 27. SEBER.

28. παῖς ἔτ' ἐών] Phocil. 230. Παῖδ' ἔτ' ἐόντα χρεὼν δὴ καλὰ διδασκέμεν ἔργα. Leotychidae, regis Spartanorum, et Aefchinis, dicta confimilia, reperies alibi. SEBER. Phocylidae dictum apud Plutarchum exftat de pueror. educ. c. IV.

29. Μηδ' αἰσχροῖσιν] Ut Eteocles ille Thebanus ap. Eurip. Phoeniff. v. 527. Iul. Caefar, Cicer. offic. III. c. 21. Vefpafianus, ap. Suet. in vita ipfius, c. 16. et 23. Recte Alci-

Alciphron. epist. ἐν πλούτῳ σὺν δικαίῳ πλοῦτει. Et Phocyl. v. 3. Μὴ πλουτεῖν ἀδίκως. Seber.

30. ἀρεταῖς] Τὴν Ἀρετὴν *potentiam, gloriam*, aut *honorem* indicare, pleraque lexica ignorant, et audacter quoque negat Io. Clericus in not. ad 2 Petr. I. 3. Praeter auctores, qui occasione loci Petrini hunc vocis significatum probarunt, Hombergkium in parerg. sacr. pag. 363. 364. Io. Alberti obseruatt. philol. in N. T. p. 460. 461. Lamb. Bosium obseruatt. miscell. c. 26. Dan. Heinsium proleg. in Aristarch. sacr. p. 667. Camp. Vitringam Obseruatt. sacr. Libr. I. c. 7. p. 225. Io. Casp. Suicerum in thesauro ecclesf. T. I. p. 506. conferri quoque merentur Spanhemius not. ad Callim. p. 43. 44. et qui eleganter de hac voce disserit H. Hoogeveen in not. ad Vigeri idiot. p. 64. Apud Theognidem hunc τῆς ἀρετῆς significatum iterum occurrere videbis vers. 129. et 1072. Ex aliis Poetis exempla proferre supersedeo, unicum tantum indicabo Plutarchi locum, plane classicum, a nemine tamen obseruatum. Plutarchus nimirum in libro, quem de audiendis poetis conscripsit, c. XI. de vario vocis ἀρετῆς significatu prolixe disputat, et ἀντὶ δόξης ἢ δυνάμεως, ἢ εὐτυχίας, ἢ τινὸς ὁμοίου hanc vocem a poetis usurpari ostendit, fieri id dicens eodem fere modo, quo ἐλαίαν τὸν ἀπὸ τῆς ἐλαίας, καὶ Φηγὸν τὸν ἀπὸ τῆς Φηγοῦ καρπὸν, ὁμωνύμως appellant; scilicet quia saepe virtus potentiam parit, nominisque existimationem. Kall.

CHRISTOPHORI MOLINARI, DE MILIARIUM exanthematum indole ac tractatione Liber.

Vindobonae A. MDCCLXIV. octonis.

Auctor Opusculi, *Christophorus Molinari*, V. Cl. atque doctissimus, Aug. Aul. Medicus, Acad. Nat. Curiosor. et Roboretanae Socius, nec non Bononiensi Instituto adscriptus, patria Tridentinus, (civis igitur illustris atque celeberrimi

rimi Viri, *Io. Bapt. de Gaſpari*, quem honoris atque amicitiae cauſa nominamus,) patrem habuit *Io. Baptiſtam*, d. Eliſabethae Auguſtae Chirurgum, qui Oeniponte primum, dein et Graecii, Medicinam fecerat. Sub huius primum diſciplina profecit, dein, peragrata Italia, Vindobonam redux, illuſtriſſ. Swietenio, noſtrae aetatis Hippocrati, erudiendum ſe tradidit; cuius Viri incomparabilis, noſtraque laude maioris, inſtitutione, tantos progreſſus fecit, ut iam, inde ab annis aliquot, maxima et aſſiduitate, et felicitate, quae profecto magni in Medico momenti eſt, Medicinam in urbe Auguſta, ſummis et imis acceptiſſimus, exerceat. Ediderat iam anno MDCCLXI. ad Cl. *Štoerkium* Epiſtolam, qua mulieris a Scirrho curatae hiſtoriam, luculenter, atque ita expoſuit, ut ſimul cicutae, ſaltem in ſcirrhis ſanandis, non multum *tribuere* videatur. Habet et maioris molis opus, prelo paratum, ubi praeſertim de uſu Opii, experientia multiplici, etiam Patris, edoctus, adverſus clariſſimum Uratislavienſium Medicum, *Tralleſium*, multa diſputat; quod intereſt Medicorum luce publica donari, nosque avide expectamus. Disquiſitio, cuius paullo ante titulum deſcripſimus, de miliarium exanthematum indole ac tractatione, quamplurima diſcutit memoratu omnino atque attentione Medicorum digna. Recte Auctor arbitratur, ſupereſſe adhuc nonnulla, immo plurima in his morbis, quae nondum ſint vel ſatis explorata, vel apte ſatis explanata. Unde factum cenſet, ut Medicorum plerique in morbi huius notione ceſpitent, et e diſcordibus Medicorum ſententiis cum tyrones perturbentur, tum vulgus ita perterreatur, ut ipſum haud minus peſtifera ipſa lue eſſe horribile ſibi fingat.

Conſulturus itaque et aegris et tyronibus, et ipſorum Medicorum exiſtimationi, quae in puerperis tractandis in diſcrimen ſaepe vocatur, problemata quaedam ſibi diſſolvenda propoſuit. Et primo inquirit, *utrum puerperis praeprimis accidat, ut febre miliari torqueantur: tum liceatne iis, peſte hac infectis, ſanguinem, et quo tempore, detrahere.* Agit deinceps perquam docte et ſubtiliter, ex artis regulis, de eo: *an den-*

tur notae, quibus exanthematum iſtorum indoles, critica ne ſit, an ſymptomatica, diſcerni poſſit. Deinceps: *an Vindobonae, ubi medicinam Auctor facit, febres, quae exanthematicae purpuratae, miliaresve, appellantur, efficiant praeter puerperas alios cuiuscunque aetatis ſexusque homines? Prodeantne miliaria certis in morbis, ſintque rarius, vel frequentius, critica, an ſymptomatica?* Tandem per totam Disquiſitionem inveſtigat, an adhibitis opportune venae ſectionibus, purgationibus, veſicatoriis, aliisque pravos humores expellentibus medicaminibus, inhiberi efflorescentiae iſtae poſſint?

Harum quaeſtionum omnium explanationem ait ſe derivaturum non e ratiocinationibus, plerumque ſubdolis, ſed ex eo, quod ſeptemdecennaria artis exercitatione obſervarit. Et haec nobis quidem tutiſſima videtur veritatem in talibus perſpiciendi via.

Ad primum, apparere quidem, ait, in puerperis exanthemata iſthaec, pronuntiatque, licere ſanguinem et illis, quae aſpredine hac ſunt inquinatae, educere quovis tempore, quandocunque ſymptomata id poſtulare videantur. Immo contendit fieri id poſſe, etiamſi miliaria prodeant critice; propterea quod animadverſum ſit, hac ratione non ſolum criſin accelerari, ſed et reddi perfectiorem; quod variis deinceps obſervationibus confirmat atque illuſtrat.

Nec quantum ad alteram quaeſtionem attinet, dubitari poſſe credit Auctor, quin plura compareant ſigna, quae indicent, utrum miliaria critica ſint, an ſymptomatica, eaque eſſe talia, quae percommode illorum indolem discriminent. Quapropter exanthematum iſtorum, tam criticorum, quam ſymptomaticorum, notas perdiligenter enumerat, ne, Medico ad haec non ſatis attento, miſceantur invicem.

Ad tertiam Quaeſtionem ait, non ſolum puerperas, ſed et alios, ſexus aetatisque diverſae homines, miliaribus febribus in urbe Vindobona affici. Exanthemata autem iſthaec miliaria erumpere quandoque critice, utplurimum tamen ſymptomatice; innixusque crebris experimentis memo-

morat, tunc ea a se fuisse reputata critica, quotiescunque in aegris, quibus adstiterit, videret efflorescentiam hanc per vim vitae ad cutim, cum ipsorum levamine, ipsis gravioribus symptomatibus recedentibus, fuisse propulsam; contra vero, quandocunque, ob ingentem corruptorum humorum copiam, vehementi febris attritu, et perniciosis ipsis symptomatibus non persistentibus tantum, sed et invalescentibus, observaverit aliquod miliare apparuisse in cute, habuisse illud pro symptomatico.

Atque cuncta haec variis singularibusque morborum historiis Auctor doctissimus confirmat. Narrat quoque, animadvertisse se, exanthemata haec, cum in puerperarum acutis, tum in aliis continuis valentissimisque febribus, praepediri ex integro posse, ne usquam compareant, si corrupta praecipue morbum excitans fovensque materia, detracto prius abunde sanguine, subtrahatur lenioribus pharmacis ex alvo. Observat tamen, exanthemata miliaria aliquoties, ubi in acutissimis febribus aliam simul crisin comitantur, non esse omnino contemnenda, in epidemico praesertim morbi statu, inque corporibus crassiori praeprimis lympha scatentibus: ea itaque exanthemata purpurata, quae aliis criticis excretionibus sese adiungunt, colenda esse, ne, regressa ad vitalia viscera colluvie morbosa, aeger pessundetur.

Quantum vero attinet ad quaestionem quartam, A. in variis commentationis huius locis demonstrat, posse a Medico non solum sanguinis missione, sed et purgantibus, vesicatoriis, aliisve, pravos humores extrudentibus, praesidiis praepediri, ne unquam miliaria exanthemata in conspectum veniant.

In altera Disquisitionis parte totus est A. in explicando, quinam sint ii morbi, in quibus critice, vel symptomatice, miliaria soleant erumpere, colligitque, et variis morborum historiis adductus statuit, miliaria non semper critica, sed saepissime pro symptomaticis, mortemque praenuntiantibus, habenda esse; advertitque, quod ab aliis non fuisse hactenus adnotatum credimus, aliquod exanthematum

miliarium genus, quod, cum liceat prorſus negl g re ex eo, quod morbum nec lenit, nec aggravat, appellari forte poſſet *ambiguum*, quod ipſum pluribus morborum hiſtoriis illuſtrat.

Atque hac opportunitate ſumta explanat luculenter, in tyronum gratiam, quibus ſe ſcribere per modeſtiam, teſtatur, quid criſis nomine intelligatur, quemadmum uſum modumque veſicatoriorum adhibendorum, ne in iis, in hoc praeſertim morbo, adminiſtrandis, qui artem aggrediuntur, peccent; quod haud raro, non ſine ingenti aegrorum detrimento, ſolet evenire.

NOVA LITTERARIA.

In *Itinerarium*, ſub nomine PEUTINGERI ſemper celebratum, exponentur luci publicae *commentaria parallela* ex veteri et nova Geographia, ab immemoriali tempore deſiderata.

Haec tabula, Geographorum principum coetu ſemper ut monumentum antiquum inaeſtimabile depraedicatum, circa finem Seculi IV. congeſta, a CONRADO CELTE Saeculo XV. labente reperta, CONRADO PEUTINGERO tradita, et ab illo nunquam alio fere nomine, quam PEUTINGERIANÆ innotuit, etſi rectius THEODOSIANÆ, quia ſub auſpiciis THEODOSII Imperatoris picta et ſcripta, ut VEGETIUS id genus itinerariorum appellat.

ORTELIUS, HORNIUS, BERTIUS, ARNOLDUS, ſucceſſive unius alterius apographum ſecutus, varias illius editiones, forma vel maxime diverſas ab autographo, et erroribus refertas innumeris, promulgarunt, authentico rurſus latente usque ad Annum 1720. quo EUGENIUS SABAUDIÆ PRINCEPS illud, ut PASSIONEUS Cardinalis teſtatur, ab haeredibus PEUTINGERI acquiſivit.

MENSO ALTINGIUS in illud Commentationem elaboraſſe fertur, et ad RELANDUM, ut eam in lucem emitterot,

teret, Ultraiectum misisse. Ast, utroque circa Annum 1717. mortuo, opus illius in latebras adeo detrusum semper remansit, ut de illo unquam deinceps reperiendo spes omnis penitus evanuerit.

Quantum igitur orbis eruditus interpretationem huius monumenti unici per duo prope Saecula desideravit, tanto fervore multi, praesertim Academici Galli, Cl. DE L'ISLE, FRERET, LEBEUF, tabulae huius veram, genuinam, atque autographo conformem exoptarunt imaginem, et sane quam multi alii?

Sub auspiciis tandem AVGVSTISSIMÆ IMPERATRICIS REGINÆ APOSTOLICÆ THERESIÆ, adhuc nobis divinitus servatae, in lucem exiit, cura, labore, et sumptibus FRANCISCI DE SCHEYB Anno 1753. huius, nunc *Imperialis thesauri*, editio ipsimet authentico, atque ut ovum ovo, tam aequalis, ut viri dignitate iuxta et eruditionis fama insignes, similitudinis huius perfectae testimonium publicum reddere non dubitarint, CARDINALIS PASSIONEVS, Archiepiscopus Lucensis MANSIVS, R. P. HIERONYMVS PEZ, R. P. ERASMVS FROELICH, Bibliothecae Augustae Custodes hic Vindobonae, viri illustres ac eruditissimi, NICOL. FORLOSIA, atque ADAMVS KOLLAR.

Editionem hanc tantorum virorum suffragio ornatam, omniumque litteratorum elogio celebratam, sequebantur continuo recensiones, quibus et alii rei geographicae studiosi ardenter cupiebant, ut illius aliquando compareret etiam interpres et commentator.

Inopinata rerum vicissitudo tandem FRANCISCO DE SCHEYB, editori tabulae huius, tempus et otium tam largiter obtrusit, ut huic studio sibi vel maxime cognito, se totum dedere, animumque pressum levare potuerit hoc labore. Congessit itaque, quotquot sunt, media, quibus propositi magis tenax, iter difficillimum, impeditum, tenebris spissis ac dilatatis ubique involutum, per universum Romanorum veterum orbem, adgrederetur. Scriptores Graeci, Latini, Galli, Itali, Angli, alii, per maximum viarum tractum facem

 prae-

praeferebant. Lineae in tabula per omnes calles perſpicuae ceu filum Ariadnes eum ducebant adeo feliciter, ut regionum, urbium, caſtrorum, pontium, fluminum, inſularum, montium, populorumque veterum notitiam adeptus, per Aſiam, Africam, Europam, nec literulam vel ſiglam in tabula expreſſam tranſilierit, vel alia, quae absque damno rei geographicae vel hiſtoricae ignorari poſſent, neglexerit, quin affuſo quantillo luminis illuſtrarit, omnia vocabulorum veſtigia detexerit, truncata inſtaurarit, eraſa reſtituerit, obſcura luci reddiderit, abſorpta denique, ſaltem a longe, digito commonſtrarit. Propterea tam facili hunc labore ſitus locorum ſinguli in orbe veteri ac novo inveniuntur, ut plurima, quae hactenus vel difficillima, quinimmo vel impoſſibilia videbantur, hodie aperta, plana, dilucida, utilia, ubique ſeſe oſtentent, numiſmata quoque ſuis populis et urbibus tribuantur.

Perſuaſum hoc erit omnibus, qui qualecunque ſibi cognitum iter modernum percurrere voluerint, et ſequi facem, qua manſiones veterum Romanorum in eodem indicantur. Talia itinera antiqua monſtrant in tabula pars *Angliae*, et *Hiſpaniae*, *Gallia* tota, *Italia* univerſa, *Hollandia*, *Belgium*, *Helvetia*, *Rhaetia*, *Suevia*, *Bavaria*, *Auſtria*, *Hungaria*, *Sclavonia*, *Croatia*, *Dalmatia*, *Iſtria*, *Boſnia*, *Servia*, *Macedonia*, *Albania*, *Romania*, *Morea*, *Tranſylvania*, *Walachia*, *Moldavia*; Inſulae *Corſica*, *Sardinia*, *Sicilia*, *Candia*, *Cyprus*, praeter centum alias. *Aſia* usque ad inſulam *Ceilan*. *Africa* usque ad fl. *Nigir*. Plures quam 130. fluvii; portus maris plurimi, navalia emporia circa mediterranei maris littora; omnia ſcilicet, quae in monumento PEUTINGERI continentur, per tres orbis partes, Romanorum veterum ditioni quondam ſubiectas.

Eruditi nunc absque negotio percipient, quod, cum in orbe non extet niſi unicum PEUTINGERI itinerarium; ita et *Opus Geographicum* ſimile huic in re litteraria non reperiatur, in quo illa occurrat rerum copia, haud ſparſim plurimis in Scriptoribus invenienda. Opus hoc Auctori ſequenti titulo inſignire placuit.

PEU-

PEUTINGERI ITINERARIVM ROMANORUM ANTIQVISSIMVM PARALLELIS GEOGRAPHIÆ VETERIS ET NOVÆ ILLVSTRATVM. *Auctor* FRANCISCVS DE SCHEYB a GAVBOECKELHEIM. *Patric. Constantien. Stat. Inf. Austr. a Secr. Acad. litt. Neapoli. Romae* ORESTRIO. *Cortonae. Austriae. Regiomonti. Roboreti* CHÆREMONE. *Aug. Vind. Soc.*

Rerum varietas, quam hoc opus complectitur, est haec:

I. *Interpretatio parallela ex veteri et nova Geographia* cuiuscunque vocis, quae in tabula PEVTINGERI legitur, sive integra, sive truncata, luxata, et ab antiquitate voluminis erasa, sive sana et genuina.

II. Epistola ad Amicum, de labore improbo commentatoris; de utilitate, ac necessitate operis; de tabula ipsa PEV-*TINGERI* nunc illustrata.

III. Observationes in mirabilem huius itinerarii structuram Clariss. BVACH, primi Geographi regii Parisiis, cum responso SCHEYBII.

IV. Commentariolus de *numeris Milliarium*, et *Leucarum* per totam tabulam dispersis.

V. Commentariolus alter in varias denominationes non raro perperam intellectas: ut *civitas, villa, colonia, municipium, pagus, castrum* etc.

VI. Commentariolus de *linguae latinae* genere; quod in tabula saepe inextricabile, nunc illustratur.

VII. *Index parallelus* vocum depravatarum, et verae lectionis, ut noto termino vero, inveniatur corruptus, et eius interpretatio, ut si quaeratur urbs *Nemausus* in Gallia, index remittat ad vocem *Nennifo* in commentariis, atque ad tabulae segmentum, et quadratum Alphabeti littera designatum.

Auctor ita rem constituisse sibi videtur, ut eam omnium eruditorum expectationi respondere existimet; quidquid enim possibile dictu est, refert conatu tam assiduo, ut numeros commentatoris omnes impleverit; nihil absque auctoritate Historicorum, Geographorum veterum, novorumque, classicorum, ac testium nonnuspiam oculatorum reliquerit, non

non nudum itaque vocum catalogum conſcripſerit, ſed commentationem demonſtratam.

Porro, ut viri *Geographiae parallelae* ſtudioſi exemplaribus immenſi ac utilis huius laboris frui poſſint, qui manuſcriptus 1600. *paginas* complet *in folio*, impreſſus vero volumine eiusdem formae conſtabit; auctor nemini moleſtam fore putat *viam ſubſcriptionis*, qua totum opus cuique ad manus veniat: ut videlicet quicunque exemplar deſiderat, vel apud auctorem ipſum, vel apud qualemcunque Trapezitam Vindobonenſem (*Wechsler*). *quatuor florenos* deponat, ſimulque inſtruat D. DE SCHEYB de ſuo nomine ac titulo, prout voluerit inſertum legere *Catalogo*, quem auctor *ſubſcribentium* honori dicandum una cum Commentariis vulgabit; quippe hoc pacto ab auctore ſubſcribentibus exhiberi poterit apocha (*Quittung*) vel *Cedula aſſignationis*, erga quam ſuo tempore ſit accipiendum ab eodem exemplar promiſſum, et a ſubſcribente ſuperaddantur depoſito tum *duo floreni*, atque ita pretium *ſex florenorum*, quibus totum opus conſtabit, compleatur.

Bibliopolis, plura exemplaria coemere volentibus, auctor indulget lucrum *decem florenorum per centum*, quanto minus deponent. Quiscunque autem hoc modo non ſubſcripſerit, nullo unquam tempore acquiret exemplar; tot enim praelo committentur, quot erunt ſubſcribentes.

Vt exteri quoque rei participes fiant, Commentaria praelum non ſubibunt, niſi poſt tres menſes. Si depoſitum editionis ſumptibus tum non reſpondeat, ſequetur immediate notitia, ut quilibet recipiat, quod depoſuit; et opus manuſcriptum ſolum remanebit vendendum *trecentis aureis*, cuicunque ſemper lubenti animo communicandum, apud auctorem examinaturo. Exemplaria Tabulae ipſius aliquot extant adhuc apud eundem, atque Lipſiae apud Bibliopolam *Heinſium*.

Habitatio Auctoris D. DE SCHEYB eſt Vindobonae in domo, quam *ad magnam coronam provincialem*, vulgo: **in der groſſen Landskron**, appellant, in 2. contignatione verſus *forum ferinae*, vel communiter **auf dem alten Kienmarkt.** Data Vindobonae 8. Iulii 1767. ab auctore Tabul. Peutingerianae illuſtratae, ac editore D. DE SCHEYB.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Maii et Iun. Anno MDCCLXVI.

SYSTEMA IURIS PUBLICI UNIVERSALIS, QUOD publicae disputationi submittit MICHAEL CAROLUS S. R. I. COMES DE KAUNITZ.

Pragae, CIↃ IↃCCLXV. 2 Alph. quaternis.

Nullos maiori cum voluptate libros novos indicamus, quam quibus eiusmodi literarum genus bene diligenterque tractatum, invenimus, quod, licet valde commendabile sit, paucorm tamen diligentiam exercuit, et fere adhuc magnorum ingeniorum studium expectat; inprimis si ex iis terris adferantur, ubi in omnibus literis nescio quas tenebras partium forte studiosi deprehendisse sibi videntur. In hunc bonorum, et citra expectationem editorum librorum numerum, hoc, cuius titulum adscripsimus, opus, optimo iure referendum esse censemus. Nam quo pauciores fuerunt, qui difficillimam doctrinam, quae statum regnorum internum publicum, eiusque iura, ex sanae rationis legibus dimetiri docet, cum laude exposuerunt; eo magis laudandum est Illustrissimi Comitis *Kaunitzii* consilium, publico cum viris doctis colloquio suam in his literis peritiam demonstrandi, inprimis cum illud excellentissimo atque clarissimo viro,

Schrodtio, Iuris Publ. univ. et partic. in Academia Pragensi Professori, (hunc enim verum libri ab ill. Comite defensi auctorem esse novimus,) pulchrum, quod hic describimus, huius disciplinae corpus, congruo ordine componendi occasionem praebuerit. In universum quidem fatemur, nos operam Cl. Schrodtii magni facere, cum pleraque egregie dicta sint et explicata: at non possumus tamen negare, occurrere passim nonnulla, quae abesse, vel aliter dicta vellemus. Haec, ubi in enarratione operis in ea inciderimus, venia praestantissimi auctoris libere notabimus; haud veriti eius iram, quamvis nos non fugiat, (extant enim exempla,) virum clarissimum omnis amicae reprehensionis esse valde impatientem. Prolegomena duobus constant capitibus, quorum altero *de iure publico universali in genere*, altero *de iurisprudentia publica universali, eiusque necessitate et utilitate*, agitur. Illo quidem, postquam de iuris naturalis circa societates indole, atque de notione civitatis, nonnulla disseruit (§. 1 - 6.) auctor, quod existat ius publicum universale, et qualis sit harum legum natura, egregie demonstrat (§. 7 - 9.) Definit autem, quod sit *ius naturale-sociale restrictum*, *quod ex notione civilis societatis fluit, ac determinat iura et officia imperantis et parentium*, (vellemus non oblitus esset *populi totius*: huius enim iura cum statu *singulorum subditorum* male miscentur,) *pro scopo civitatis essentiali, qui est salus et securitas publica.* (§. 10) Tum de primo principio iuris publici universalis praecipit, leges cognoscendi dicit, idque ponit in *conservatione salutis et securitatis publicae in civitate*, ita, ut quae huic fini conveniant, *praecepta*, quae repugnent, *prohibita*, reliqua omnia *permissa* censeat. (§. 11 - 20.) Consentimus lubenter, modo haec conservatio salutis civitatis, circa quam ius publicum universale versari dicitur, ad ea officia imperantis, populi, ac subditorum, quae iure perfecto et cogente exigi possunt, restringatur. Secus enim non intelligitur, quomodo ab hac doctrina prudentia civilis separata sit, quippe quae etiam ad salutem civitatis spectat. Denique de ef-

fectu

fectu iuris publici universalis, nempe obligatione, exponit, quam in imperante internam tantum ac imperfectam, in subditis vero externam atque perfectam esse, contendit. (§. 21-25.) Nos quidem huic sententiae subscribere ideo non possumus, quoniam, sublata obligatione imperantis perfecta, impune ei in hac terrà omnia, etiam reipublicae perniciosa, agere liceret, cum nemo iure resistendi gauderet. Ratio potius constituendi imperii civilis, quae in consensu totius populi cum principe de imperio in singulos exercendo posita est, satis demonstrat, ius populi longe diversum esse a iure singulorum. Totus namque populus, qui ex coniunctione omnium singulorum ad imperium deferendum oritur, unamque hanc ob causam efficit personam, non potest non cum principe ita aequalis manere, ut si videat, principem, neglecto fine reipublicae, omnia in proprium commodum peragere, atque tyrannidem exercere, ius resistendi habeat; etiamsi singulis subditis, qui facultati resistendi, omnibusque bonis ac iuribus in salutem totius populi, dum se coniungerent, renunciarunt, hoc ius minime, et non nisi crasso ac infausto monarchomachorum errore, tribuatur. Est igitur imperantis duplex obligatio: perfecta erga populum, qui ideo etiam iure perfecto et cogente in principem iniustum utitur; imperfecta vero erga singulos, quorum erga imperantem nonnisi imperfectum ius, omnisque coactionis expers, accipi debet. At trahit communis fere hic error, quem Cl. auctor secutus est, inde originem, quod conditio universi populi, cum notione singulorum, vulgo, etsi perperam, a viris doctis confunditur. Alterum Caput *de iurisprudentia publica universali, eiusque necessitate et utilitate* inscribitur. Ait autem recte, hanc iurisprudentiam esse *scientiam de legibus publicis universalibus, earumque applicatione ad actiones publicas*, (§. 1-5.) simul, qua ratione a prudentiae civilis doctrina, ac status ratione, quam vocant, differat, docet. (§. 6-14.) Eandem necessariam esse ac utilem, ideo inprimis tradit, quia nullius civitatis iura publica particularia penitus

 nitus

nitus intelligantur nisi ab iis, qui iuris publici universalis peritiam habeant. (§. 15.) Auctoritatem Scripturae sacrae in huius doctrinae praeceptis iustis circumscribit cancellis, affirmans, ex ea, cum non sit norma *civis qua talis*, non nisi argumentum negativum duci posse, quod omnia quae ibi praecipiantur, iuri naturae haud repugnent, et quod magistratus humanus optimas leges sit laturus, si similes praeceptis codicis sacri parentibus proponat. (§. 16.) Iam ad ipsam rem propositam pergit Auctor. Tractatio tribus absolvitur partibus: quarum prima de constitutione, natura, et adquisitione imperii civilis; altera de iuribus maiestati propriis; tertia de obligatione subditorum, nec non modis, quibus definit imperium civile, ac interit civitas, exponitur. Illius Caput primum *originem civitatum et imperiorum civilium* describit, ubi Vir clarissimus totus in eo est, ut, reiectis reliquis virorum doctorum opinionibus, Boeclerum secutus demonstret, caussam impulsivam primariam civitatum esse ipsam legem naturalem, quae ordinem imperandi et parendi in qualibet societate perfecta praecipiat. Miramur profecto talem virum, sua eruditione tam indignam sententiam fovere, quae rem, de qua disputatur, plane intactam relinquit. Hoc enim praeceptum iuris naturalis, ex quo noster originem rerum publicarum deducit, non prius locum habere potest, quam civitate iam constituta, ubi ipsae leges sanae rationis subditis parendi necessitatem imponunt. At hic non quaeritur, unde obligatio parendi in imperio civili sit, sed quid homines ad civitates constituendas impulerit? Neque forte dici potest, lege naturae obligari homines, ut in civitates coeant pacis commodius fruendae caussa. An laedit alios, qui extra rempublicam vivit? Ita ne omnes, qui in aequalitate naturali versantur, adeoque ipsi Patriarchae, iniustitiae macula notandi? Nam id quoque falsum est, quod vult vir doctissimus, Patriarcharum in familiis auctoritatem imperii civilis naturam habuisse. Si dicendum quod res est, ratio, quae movit homines, ut imperii civilis caussa se coniungerent,

rent, non una, ſed multiplex, prout varia eorum conditio poſtulabat, eſſe videtur: aliis violentia, aliis metus, aliis commodioris vitae ſtudium, aliis aliud humanae indigentiae genus cauſſam praebuit. Progredimur ad ſecundum caput, quo *modus conſtituendi civitatem, et cauſa conſtitutiva imperii civilis*, explicantur. Modum, quo oriatur civitas, recte in conſenſu omnium ponit, quem duobus pactis declarari oportet: primo de conſociatione, altero de ſubmiſſione; quo poſtremo etiam decretum de forma imperii atque imperante deſignandis, quod alii accuratius inter ambo haec pacta medium intercedere docent, comprehendit. (§. 1. 2.) Hinc Hobbeſium, Huberum, atque alios, aliter philoſophantes, iure reprehendit. (§. 3-5.) Vtrumque tamen pactum plerumque non expreſſum, ſed tacitum eſſe, (§. 7.) et vel a populo ſponte, vel antegreſſa quadam vi et coactione, iniri, (§. 8.) aſſerit. Neque vero hunc conſenſum cauſſam maieſtatis efficientem eſſe cenſet, ſed potius decantatam, et a Chriſtiano Thomaſio, cum Maſio, Dano quondam Theologo, acriter depugnante, dudum exploſam ſententiam, de immediata maieſtatis a Deo origine, (quam a conſultisſimo Schrodtio, ſubtili alias et acuto Philoſopho, proferri poſſe, omnium minime expectabamus,) multis verbis defendit. (§. 9-14). Iam tertio capite *diverſae civitatum formae* proponuntur. Rem ita A. proponit: *Formam reipublicae aliam eſſe eſſentialem, quae in ordine imperandi et parendi omnibus civitatibus communi conſiſtat; aliam accidentalem, quae a modo ſpeciali adminiſtrandi imperii, et diverſo ſubiecto ſummi imperii, deſumatur.* (§. 1.) *Hoc autem ſubiectum maieſtatis eſſe vel unam perſonam phyſicam, vel collegium Optimatum, vel totum populum: unde triplex forma oriatur, monarchia, ariſtocratia, et democratia.* (§. 2.) Monarchiam definit, quod ſit *reſpublica, cuius ſummum imperium in uno individuo reſideat.* (§. 3.) Monet hic pauca contra eos, qui in Principum poteſtatem admodum iniurii, (unde monarchomachi dicti,) duplicem in hoc reipublicae ſtatu admittant maieſtatem, perſonalem, quam Principi tribuant, et realem, quam Populo

propriam esse volunt. (§. 4.) Actiones quoque imperantis privatas a publicis, quas civitatis nomine suscipit, separari iubet. (§. 5.) Ipsum autem imperium civile in monarchia, vel absolutum, vel limitatum proponit. (§. 6 13.) Illud esse ait, *cuius liberum exercitium nulla conventione aut conditione circumscribitur; hoc, cuius liberum exercitium aliqua conventione, aut conditione, circumscriptum sit.* Sed vereor, ut, quantum imperium absolutum a tyrannide, quam despoticum regnum vocant, distet, ex hac descriptione intelligi possit, cum utriusque exercitium haud circumscriptum sit, ita tamen, ut in absoluto imperio princeps quidem in modo ac mediis exercendi potestatem nullos limites habeat, at omnino in fine, ad quem actiones et iura singulorum dirigit, ne aliter quam ad totius reipublicae salutem hac potestate utatur; in despotico vero etiam ad proprium commodum, neglecto publico, omnia peragere queat. Aristocratia est ea *reipublicae forma, in qua summum imperium penes certas quasdam personas est, quae Optimates, seu Proceres, seu Primores appellantur.* (§. 14.) Democratia est *ille reipublicae status, in quo summum imperium est penes totum populum.* (§. 15.) In illa subiectum maiestatis est collegium Optimatum, licet singuli Optimates sint subiecti; in hac totus populus, quamvis singuli cives pareant. (§. 16.) Cum autem plures, penes quos est exercitium maiestatis, vix omnes consentiant, quando de negotiis reipublicae consilia capiuntur, Auctor super hoc difficili argumento sic philosophatur. Quod maior pars decreverit, id pro voluntate omnium habendum esse; (§. 17.) si vero pares sint sententiae, nihil agi, sed calculo Minervae locum esse, (§. 18.) nisi in iis negotiis, quae, si nihil decernatur, exitum habere nequeunt, ubi alia rem definiendi media, v. c. nova consultatio, praesidis suffragium decisivum, compromissum, sors, numerus denique suffragia ferentium inaequalis, eligi debeant: (§. 19.) absentium autem rationem nullam habendam esse, (§. 22.) nisi ex singularibus quibusdam caussis. (§. 23.) Absoluta igitur de formis rerumpublicarum simplicibus disputatione, (quam-

(quamvis, si verum fateri velimus, ea manca sit, cum nihil dictum fuerit de polyarchia, quo nomine democratiam et aristocratiam Auctor minus adcurate comprehendit, ubi plures singuli potestatem civilem tamquam totidem Principes exercent, ita, ut ipsi hi singuli non sint subditi; qua in re differunt ab Optimatibus: quae species imperii proxime accedit ad monarchiam, et saepius antiquiori aevo occurrit, cuiusmodi plura exempla ex historia antiqua repetere licet:) de mixtis dispicit vir clarissimus, quae ex binis, vel pluribus rerumpublicarum formis compositae sunt; ubi inprimis adversus Bodinum probat, eas extare posse, (§. 24. 25.) et bene monet, formam mixtam cum temperata non debere misceri. (§. 26.) Tandem de Systemate, ut aiunt, plurium civitatum quaedam, eaque egregia, addit. (§. 27 - 31.) Sequitur quartum caput, *ius summi imperii in civitate, seu characterem maiestatis* definiens. Ad hunc autem tria refert, ut maiestas sit summa, independens, et iure proprio competat. (§. 1.) Hinc in diiudicanda quaestione, cui ius summae potestatis competat? sex cautiones observari recte iubet. Primam, hanc potestatem non pendere a nomine et specie externa, sed a caussa imperii, ut iure proprio illud habeat; titulum enim quemlibet principem sibi pro lubitu tribuere posse, licet exterae gentes eum agnoscere haud perfecte obligentur. (§. 3 - 7.) Deinde, ne quis putet, ex varia forma imperandi ipsam summam potestatem diversam oriri. (§. 8. 9.) Porro, ut discernatur ius summae potestatis a modo habendi imperium: perinde enim esse, maiestas sitne perpetua, an temporaria; (§. 10.) (quam tamen tutori regio denegandam esse contra Grotium censet, quia is non iure proprio regnum administret,) (§. 11.) electio ne locum habeat, an successio hereditaria, (§. 12.) patrimoniale sit regnum, vel non patrimoniale. (§. 13 - 16.) Quarto observat vir clarissimus, *non desinere summum imperium, si imperans quaedam vel Deo, vel populo, vel vicinis promittat, etiam quae ad imperii rationes pertinent: vel enim illam promissionem esse*

gena-

generalem, et manere imperium absolutum, vel specialem, et constitui quidem imperium limitatum, attamen hanc limitationem non ipsam maiestatem, sed modum administrandi imperii afficere, (§. 17.) etiamsi clausula nullitatis, (§. 18. 19.) aut commissoria, (§. 20. 21.) adiecta fuerit. Quinta cautio est, ne maiestati dependentia, quae ex simplici conventione inter aequales oritur, aliquid detrahi credamus; (§. 22.) qualem nexus feudalis simplex, absque vinculo subiectionis; (§. 23-26.) pactum, quo gens minus potens se potentioris clientelae tradit; (§. 27.) foedus inaequale, de alterius gentis maiestate comiter veneranda; (§ 28-32.) promissio certi stipendii aut census, (§. 33.) producunt. Postremo loco cavetur, ne ex territorii amplitudine vel tenuitate maiestas diiudicetur. (§ 4.) Haec omnia maximam partem bene tractata sunt, ex quibus pleraque auctor Boehmero debet. Ultimum huius partis caput *de modis adquirendi imperium* agit. Hos, ait, esse vel originarios, vel derivativos. (§. 1.) Ad illos refert occupationem bellicam, et electionem quae ultro fit; ad hos successiones. Inde oritur divisio regnorum in successiva, electitia, et mixta ex utrisque, ubi successio semper praecedente electione est confirmanda. (§. 2. 3.) Electio fit a populo, vel eius delegatis, (§. 4.) et quidem, ut viro clarissimo videtur, plurimis suffragiis; (§. 5.) eaque potest vel libera esse, vel ad certa personae eligendae attributa restricta. (§. 6.) Successio vel a voluntate imperantis pendet, si regnum est patrimoniale; vel a voluntate populi, in regno non patrimoniali. (§. 7.) Ac voluntatem quidem populi aut expressam esse statuit, in pactis fundamentalibus declaratam; (§. 10.) aut his non sufficientibus praesumtam locum habere, quae ex ratione salutis publicae, et moribus gentium universalibus, fit arcessenda. (§. 11.) Hinc varias, cum Grotio, de successione secundum hanc praesumtam populi voluntatem, observandas regulas tradit, (§. 12-16.) et de iure primogeniturae, (§. 17. 18.) de successione lineali, eaque vel cognatica, vel agnatica, nec non de

ea,

ea, quae secundum proximiorem gradum defertur, (§. 19-23.) multa profert, quae omnia an iure perfecto, citra pacta expressa, ita se habeant, vehementer dubitamus; omnem potius voluntatis praesumtionem, quae non certitudine, quae sola ius perfectum producere potest, sed tantum verisimilitudine nititur, aeque ac mores gentium, (qui profecto obligationem imponere nequeunt,) ex toto iure naturae, quod solis sanae rationis et iuris perfecti principiis continetur, exulare iubemus. Nobis sane, pacto expresso de successione aut non extante, aut tacente, iudicium de eadem penes populum esse videtur, quidquid Auctor in contrariam partem disputet, cuius sententia, de caussa dubia successionis inter litigantes solis armis decidenda, (§. 32.) pacem externam magis evertit, quam conservat.

Transimus ad alteram libri partem, quae iura maiestatis tradit, sed ea tantum, quae immanentia vocari solent, non etiam transeuntia: horum enim doctissimum Iuris publici universalis scriptorem quidem initio mentionem iniecisse, nullum vero eorum postea verbo attigisse, miramur; nisi forte consilium ceperit, ea, siquidem paullo uberiorem tractationem postulant, separato volumine explicandi, quod speramus, et literarum gratia cupimus. Primo igitur statim capite *de legislatoria potestate* A. exposuit. Postquam hic de definitione legis civilis, de caussa, cur leges ferendi potestas in maiestatis iuribus sit, atque de varia eas dividendi ratione, ab argumentorum et actionum, circa quas versantur, diversitate petita, egit: (§. 7-10.) caussam efficientem legum civilium contemplatur, quae est solius summi imperantis voluntas, (§. 11-13.) cum qua facultas magistratuum statuta condendi haud confundi debeat. (§. 14.) Tum, qui lege civili obstringantur, quaerit? ubi hanc regulam constituit: *Lege civili obligari, qui subsint imperio civili legislatoris, et contineantur finibus territorii, cui lex civilis lata sit*, (§. 15.) unde argumentatur, etiam Clericos legibus civilibus Principis omnino obnoxios esse; (de quo ingenuo auctoris iudicio

eo magis laetamur, quo minus id ab eo, ob religionis suae studium, expectari poterat;) (§. 16-18.) subditos vero extra territorium versantes non obligari legibus suae civitatis, nisi iis, quae officia civis negativa, aut officia affirmativa naturalia contineant, (§. 19. 20.) at temporarios subditos omnino teneri; (§. 21.) Principem nonnisi prudentiae praeceptis ad eas servandas obligari. (§. 22.) Sed quid de legatis, et coniuge Principis dicendum? Has ille quaestiones silentio praeterire satius duxit. Porro de obiecto legum civilium disputat, id quod etiam ex salute et securitate reipublicae determinandum censet; cuius rei caussa nonnullas utiles regulas ponit, ac praeterea monstrat, res, quae fieri nequeant, aut nimis ardua ac difficilia negotia, subditis haud iniungi, neque de actionibus mere internis, aut de praeteritis, leges ferri posse. (§. 23-30.) Denique de effectu legum civilium, nempe earum obligatione, cum interna, tum externa, loquitur. (§. 31 34.) Tandem de modis, quibus obligatio civilis tollitur, quod vel abrogatione, vel exemtione per dispensationem aut privilegium, contingit, nonnulla adiiciuntur. (§. 35-44.) Omnia hic bona, quaedam etiam praecone digna. Iam accedit Auctor ad aliud ius maiestati proprium, quod cum hoc, quod modo exposuimus, valde coniunctum est, nempe ad *summam potestatem imperantis iudiciariam*, cui alterum caput addixit. Hanc vero potestatem aut ipse Princeps exercet, aut eius mandato Magistratus exequuntur, (§. 2. 3.) quorum tamen facultas valde restricta est, ut pulchre ostenditur. (§. 4-7.) Obligat ea cives, cum ut a vindicta privata abstineant, nisi in caussa necessitatis, iudiciis cessantibus, quod fit partim in vi repentina, quo pertinet moderamen inculpatae tutelae, partim in locis ubi nulla sunt Iudicia, partim in anarchia; (§. 8-14.) tum ut sententiae iudicis pareant. (§. 15. 16.) Vtraque imperantis potestas maxime iuvatur eiusdem *iure puniendi*, de quo tertio capite multa, bonae frugis plena, differuntur, quae commodius in ipso opere legi, quam brevi narra-

narratione comprehendi possunt, si ea exceperis, quae de caussa, cur hoc ius ad maiestatem pertineat, affert Auctor; quam non, ut fas erat, in renunciatione libertatis a singulis, cum regnum constitueretur facta, ponit, sed ab immediata summi numinis permissione arcessit. Sequitur *de iure imperantis circa collegia et universitates*, in capite quarto, disputatio. Absolvitur illud suprema inspectione, quae efficit, ut Principi competat facultas Collegia in civitate obvia confirmandi, eorum rationes ac statuta inspiciendi et reformandi, eadem prohibendi ac tollendi, nec non in eorum delicta animadvertendi; ita tamen, ut caveat, ne aut propter delictum Universitatis singulos socios, qui in delictum haud consenserunt, sed aliorum potius sententiis victi sunt, singulari poena afficiat, aut delictum singulorum toti Universitati imputari posse credat. Cumque Ecclesia, primaria societas in republica sit, subiunxit caput quintum *de iure potestatis civilis circa sacra*. Hic non potuit non vir clarissimus, ob religionis quam profitetur studium, a vera via aberrare; quare ea, quae de hoc argumento scripsit, ei haud imputamus. Disputat autem ita. Circa ecclesiam duplicem versari potestatem ecclesiasticam, praesulum ecclesiae, cui soli subsint dogmata religionis, (nos quidem non intelligimus, quomodo dogmata, quae libertate intellectus nituntur, coactionem recipere possint,) et civilem Principis, quae ad disciplinam et politiam ecclesiae externam spectet, ita tamen, ut haec in hisce negotiis cum illa concurrat. (§. 1-9.) Inde argumentum ducit, ius maiestatis circa sacra constare partim suprema tutela ac defensione ecclesiae, custodia et executione legum divinarum ac canonum, et conservatione libertatis ecclesiasticae; partim iure inspectionis circa caussas disciplinae et politiae ecclesiasticae externae, ne quid detrimenti capiat respublica, et potestate cum ecclesiastico imperio circa has caussas, quatenus ad statum politicum pertinent, concurrente. (§. 10. 11.) Iam ad singulas caussas transit, in quibus vel utramque potestatem, vel alterutram depre-

 hendi

hendi vult. Primum ait, quoniam supremum iudicium de dogmatibus et controversiis religionis ad solam potestatem ecclesiasticam pertineat, huic quoque ius convocandi Concilia, quae vocant oecumenica, competere, ad quod imperium civile non concurrere possit, nisi quatenus eius sit providere, ne securitas civitatis per religionis dissidia turbetur, scilicet, ut controversiae religionis obortae mature sopiantur, ut libertati suffragiorum consulatur, ut ordo legitimus servetur, et seditiosi tumultus compescantur, denique ut condemnati in Conciliis auctoritate civili coerceantur, salva ceterum manente dogmata ipsa ac controversias definiendi ecclesiae facultate. (§. 13-16.) Deinde definit potestatem civilem circa leges ecclesiasticas ita, ut eam, quod ad dogmaticas, iure tutelae et exequendi facultate circumscriptam; ad valorem vero et promulgationem earum, quae disciplinam ac politiam ecclesiae externam concernunt, confirmatione et approbatione Principis magis opus esse affirmet: quo argumento iustitiam placitorum, ut aiunt, regiorum circa bullas Pontificis, multis verbis defendit, quod nos omnino laudamus. (§. 17-28.) De iurisdictione in caussis ecclesiasticis sic statuit, eam, si caussae sint mere sacrae, soli ecclesiae propriam esse, salvo tamen iure tutelae Principis; sin caussae sint mixtae, ita ut earum decisio simul insignes effectus civiles coniunctos habeat, vel concurrenti iudiciorum civilium iurisdictioni locum esse, vel recursum ad Principem obtinere. Caussarum mixtarum exempla affert: *a*) matrimonium, quod putat ut sacramentum soli potestati ecclesiasticae subesse, sed ut pactum, ad imperii civilis iudicium pertinere: *b*) decimas: *c*) beneficia ecclesiastica, quae intuitu sacri officii a solius ecclesiae potestate, ratione iurium vero secularium, et redituum iis adnexorum, ab imperio civili pendere contendit: (§. 29-48.) *d*) constitutionem et confirmationem praesulum ac ministrorum ecclesiae, ubi huic consecrationem et ordinationem, Principi vero tutelam ac inspectionem, ne ecclesia aut civitas, ex constitutione personae turbulentae, vel civitati invisae, detrimentum capiat,

capiat, quiesve publica turbetur, tribuit: (§. 49. 50.) *e*) tolerantiam religionis publicam, de qua pessime sentit auctor, affirmans, Principis officium esse, ut subditis nonnisi unius et orthodoxae religionis exercitium permittat, excepta tamen necessitate, si salus aut pax ecclesiae atque imperii aliud postulet: (§. 51 - 55.) *f*) poenam haereseos, circa quam partes ecclesiae cognitione eius, et definitione poenae spiritualis, v. c. excommunicationis, quatenus pertinax dissensus a dogmate ecclesiae sit delictum ecclesiasticum, absolvi; magistratus civilis vero officium eo pertinere ait, ut haeretici propter turbationem quietis publicae poenis civilibus, immo capitalibus, (persuasit enim sibi A. ex suae religionis principiis, iuste animadverti in diversae religionis sectatores,) afficiantur: (§. 56 - 62.) *g*) ius asyli, quod tamen inter *caussas mixtas* referri non posse ipse tandem fatetur. (§. 63 - 67.) Nos malumus ad meliora accedere, quam recensendis his opinionibus, a sana ratione longe alienis, immorari. Multo accuratius namque et doctius vir clarissimus *dominii eminentis*, quod maiestati proprium est, naturam capite sexto descripsit. Definitur *ius perfectum imperantis in bona subditorum*, *boni communis caussa*, idque a iustitiae rationibus haud abhorrere pulchre ostenditur. (§. 1 - 5.) Deinde, quousque illud se extendat, monstrat auctor, eidemque, urgente necessitate, omnia bona et iura subditorum, cum singulorum, tum collegiorum, obnoxia esse docet, etiam ecclesiastica, (§. 6 - 12.) nec non bona forensium, (§. 13.) immo exterorum, qui nulla ratione subditi sunt. (§. 14.) Praeterea recte monet, hoc ius posse vel cum compensatione, vel absque ea exerceri, (§. 15) summam vero potestatem dominio eminenti renunciare non posse. (§. 16.) Ultimo capite de *iure summi imperantis circa tributa* exponit, quae partim realia, personalia, et mixta, (§. 3.) partim in ordinaria et extraordinaria, (§ 4.) dispescit, simulque explicat, cur hoc ius maiestati, eique soli, non etiam magistratibus proprium sit. (§. 5 - 7.) Inprimis autem de obligatione subdito-

ditorum ad solvenda tributa, egregia profert, quae nulla de caussa ab iis denegari posse ait, quia nullum eorum sit de actionum maiestatis iustitia iudicium. (§. 8-13.) Ceterum, haec obligatio ad omnes subditos pertinet, nisi qui immunitatem volente maiestate adepti sint, quae tamen ipsa in caussa necessitatis suo destituitur effectu. (§. 14. 15.) Haec de iuribus maiestaticis disputavit auctor, licet etiam ex immanentibus, quippe quae sola tractavit, quaedam, *v. c.* ius maiestatis circa officia publica, et potestatem summi imperantis circa res nullius, seu bona ἀδέσποτα, omiserit.

Tandem sequitur tertia pars, quae partim obligationes subditorum, partim modos, quibus desinit imperium civile, continet. Quod ad primum membrum attinet, debebat hoc loco etiam de obligatione imperantis, (quae omnino perfecta est, ut supra diximus,) nec non de obligatione *totius* populi erga imperantem, (quae ab officio singulorum diversa est,) disseri: sed quoniam Principem ab omni perfecta obligatione liberum esse auctor sibi persuasit, populum vero a singulorum conditione non separavit, sufficere existimavit si de subditorum tantum obligatione exponeret. Hanc autem triplicem esse asserit: aliam erga imperantem, aliam erga rempublicam, aliam erga alios cives singulos. Agit igitur primo capite *de obligatione subditorum intuitu summi imperantis*. Hanc tribus rebus absolvi docet, *obedientia*, *patientia*, et *fidelitate*. (§. 4.) *Obedientiam* positam esse, ait, in adcommodatione voluntatis subditorum ad voluntatem supremam imperantis, quo efficitur, subditos facultate de legibus et actionibus maiestatis iudicandi omnino carere, et potius necessitate agendi ex praescripto eius urgeri. (§. 5. 6.) Cessare tamen hanc obligationem, quando ea praecipiat Princeps, quae legi naturali aut divinae positivae repugnent, ita quidem, ut non obedire, non autem ut resistere possint subditi, quippe qui potius patienter ferre debeant, si propter obsequium hanc ob caussam denegatum ab imperante puniantur aut male tractentur. (§. 7-9.)

In

In reliquis rebus omnibus, salvam manere et validam hanc obligationem etiam erga impium ac durum Principem, a qua ne summus quidem Pontifex subditos liberare, possit. (§. 10. 11.) Quam praeclare dictum. Sed liberavit tamen aevo medio saepius, et cum impetu. *Patientiae* obligatio privat subditos facultate resistendi, quod nos de singulis concedimus, minime vero de toto populo, cui eam quoque eripere studet Auctor. (§. 12-29) Non enim ideo maiestas tribuenda est populo, et imperium in Principem, quae est periculosa ac nefanda monarchomachorum sententia; sed gaudet populus iure resistendi, quando videt, Principem, neglecta reipublicae salute, in suum commodum imperio abuti, ut aequalis erga aequalem pacto sibi obligatum. Tertia obligationis species, quae *fidem* iniungit subditis, eo redit, ut hi nec novis rebus studeant, nec statum reipublicae convellant, sed potius et pacis et belli temporibus summo imperanti inviolata fide adhaereant; cui obligationi vel maxime contrarium est crimen laesae maiestatis, eiusque species, perduellio. (§. 30-33.) Hinc populo et singulis subditis competit ius et obligatio invasorem regni deiiciendi, occidendi, eique quovis modo resistendi; nisi ea sit rerum facies, ut neque ipse legitimus Princeps defendere suam civitatem possit, neque tantae sint civitatis vires, ut invasori citra praesens exitium ea resistere valeat: tum quidem licet iis, absque iniustitiae et fidei fractae crimine, cum victore pacisci de subiectione, quae tamen desinit legitimo Principe imperium recuperante. (§. 34 45.) Haec quidem tam sanam doctrinam produnt, ut maximam laudem mereantur. Cum autem *subditis* alia praeterea *officia*, *et reipublicae*, *et aliis civibus singulis praestanda*, naturae lege imposita sint, de his doctissimus auctor sequenti capite verba facit. Erga rempublicam singuli obligantur, ut suas vires cum potestate imperantis, in defensione et conservanda salute civitatis coniungant; quod fit, dum bona, operas, ipsamque vitam saluti publicae impendunt et munera publica subeunt. Inde quaestio diiudicanda: an civitas ius habeat tradendi hosti civem

civem innocentem, ut vitetur imminens alioquin civitatis excidium? quod auctor recte affirmat, et adversus negantes bonis argumentis tuetur. (§ 1 - 11.) Civium vero erga cives primaria obligatio in eo posita est, ut concordiae studeant. (§. 12. 13.)

Iam ad alterum argumentum ultimae huius partis devenimus, quod versatur circa modos, quibus imperium civile desinere possit. Quod cum contingere queat civitate vel *manente*, vel *intereunte*, primum proponuntur tertio capite *modi*, *quibus imperium desinit subsistente civitate.* Manente quidem civitate desinere potest imperium aut in universum, aut tantum quoad singulos subditos. In universum perit imperium: *a*) Morte Principis in regno electitio, quae efficit interregnum, quo durante maiestas est penes populum, qui potest, si placeat, vicarios constituere, et vel novum regem eligere, vel formam reipublicae immutare. (§. 2 - 7.) *b*) Extincta familia regnante in regno successivo, non patrimoniali, ubi eadem obtinent. (§. 8.) *c*) Abdicatione Principis: quae si simplex est, sine consensu populi fieri potest, nisi sit intempestiva, vel pacto prohibita; sin coniuncta cum cessione et translatione imperii in alterum, (qualificatam appellavit auctor,) consensus populi requiritur: neutra tamen nocet liberis invitis abdicantis in regno successivo; ipse vero Princeps, qui imperio renunciavit, in sortem personae privatae incidit. (§. 8 - 13.) *d*) Alienatione, si quidem sit regnum patrimoniale, non si non patrimoniale, ad cuius alienationem populi voluntate opus est, excepta summa necessitate. (§. 14 - 16.) *e*) Derelictione, quae neque cum negligenti imperii administratione, neque cum fuga necessaria, confundi debet, atque vel ex factis imperantis intelligitur, v. c. si sponte aufugiat, si cum adversario de iure imperandi ipsi relinquendo paciscatur, aut eidem titulum legitimi Principis tribuat, vel silentio diuturni temporis; quod postremum quidem negamus, quia in eorum numero sumus, qui praescriptionem iuris naturalis principiis incogitam esse contendunt. (§. 17 - 22.) Interdum

fit,

fit, ut imperium tantum respectu singulorum quorundam subditorum dissolvatur, aut immunitate a maiestate concessa, aut emigratione sive necessaria, sive voluntaria; quae postrema tamen sine consensu Principis illicita est, qui ius detractus recte exercet. (§. 23 - 29.) Dixerat auctor, quomodo fieri possit, ut imperium desinat manente civitate: iam capite ultimo inquirit in *modos, quibus tota civitas interit;* ubi optime monet, civitatem perire, duplici pacto, unionis et subiectionis, iterum soluto. (§. 10.) Hoc autem contingere docet vel extincta multitudine, vel unione civili sublata. Multitudo extinguitur inundatione, terrae motu, omnibus bello victis et occisis, aut sponte se interimentibus, licet paucis superstitibus civitas adhuc duret. (§. 2. 3.) Unio civilis vero dissolvitur partim dissipatione singulorum civium, non migratione, aut muris urbis deiectis; (§. 4 6.) partim servitute publica; (§ 7 - 9) partim divisione in plures respublicas; (§ 10.) neutiquam vero imperii forma mutata. (§. 11.) Haec quidem de totius Operis argumento dixisse sufficiat. Diximus ab initio, et iam repetimus, egregium esse librum, licet maculis non omnino liberum, quas singulas suo loco libere notavimus. Precamur excellentissimo Schrodtio vires et vitam, ut iurisprudentia naturalis, et publica universalis, quam cum laude, ornare coepit, et imposterum habeat de quo sibi gratuletur in Bohemia.

IOH. IAC. WETSTENII PROLEGOMENA IN Novum Testamentum. Notas adiecit, atque appendicem de vetustioribus Latinis Recensionibus, quae in variis codicibus supersunt, IOH. SAL. SEMLER. Cum quibusdam characterum Graecorum et Latinorum in libris manu scriptis exemplis.

Halae Magdeburg. in Officina libraria Rengeriana. MDCCLXIV. Alphab. 2. minus plagg. 2. in 8.

Inter eruditos vix putamus aliquem reperiri, qui Wetſtenii laudes, arte critica collectas, eiusque de Libris N. T. merita, non cognoverit. Nobis quidem hoc nomine ſemper tanti fuit aeſtimatus, ut, etiamſi errores eius non ignoraremus, et repudiaremus; tamen inter principes interpretes N. T. arte critica inſtructos recte eum referri cenſeremus. Millii enim, et Küſteri labores in Critica N. T. non contemnendos, Wetſtenii diligentia ita perfecit, ut poſtero tempore vix exſtiturum eſſe aliquem exiſtimemus, qui tantum hac in re ſolus praeſtet, quantum praeſtitiſſe illum aequus quilibet rerum aeſtimator fatebitur. Quo maiores deberi atque etiam haberi ab harum litterarum ſtudioſis gratias putamus ſumme reverendo *Semlero*, Theologo noſtrae aetatis conſummatiſsimo, quod pro doctrinae eruditionisque magnitudine, et pro ſuo quodam ſingulari communis utilitatis ſtudio, novam Prolegomenorum Wetſtenii in N. T. editionem paravit, ut, cum rariores atque pretioſiores, praeſertim noſtris in terris, eſſent Operis Wetſteniani editiones, illius certe utiliſſimae partis copia iis fieret, qui huic ſtudiorum generi munus quoddam in Theologia, et fortaſſe praecipuum, eſſe intelligerent. Quamquam enim non ſperamus fore, ut ii, qui interdiu noctuque nugas ſomniant, huiusmodi laboribus, quibus Vener. Halenſium doctor prodeſſe Theologis cupit, ſuum ſtatuere pretium diſcant; credimus tamen confidimusque, hanc ipſius eſſe mentem, ut nullum maius virtuti recteque factis ipſa conſcientia theatrum eſſe putet, utque recte ſentientium, etiamſi pauci ſint, approbatione ſuſtentatus, patienter abſona illorum convitia ferat. Nos quidem non ii ſumus, qui laudum Semleri facere praeconium conemur, cum eas a laudatiſsimis, uti par eſt, viris celebrari ſciamus: verum optime eum hac opera, quam Prolegomenis in N. T. Wetſtenianis ſeparatim edendis impendit, eſſe de litteris Theologicis meritum, grati agnoſcimus, ac lubentes profitemur. Prima vero horum Prolegomenorum editio, ab ipſo Wetſtenio curata,

rata, An. post C. N. CIↃ IↃCCXXX, sine auctoris nomine in lucem prodiit, et in his ipsis rei litterariae fastis illius anni Mens. Octobr. indicata atque laudata est. Sunt porro quaedam in hoc libello loca, ex quibus licet cognoscere, Wetstenium ipsum haec Prolegomena, ut opinamur, cum Opere N. T. iterum edidisse, quibusdam hic illic mutatis et additis: (vid. p. n. 29. 56 sqq. 92 sqq. — 101) verum cum nec inspiciundae ipsius editionis, nec cognoscendorum, quae ab aliis de ea essent prolata, confestim facultas nobis esset, sic partes nostras agere instituimus, ut primum de universa libelli forma, deinde vero, inprimisque de iis, quibus plurim. rev. Semlerus hanc editionem vel ornavit, vel locupletavit, pauca quaedam diceremus. Ne vero lectoribus nostris, aut nimia brevitate, aut prolixiore oratione molesti simus, indicem modo capitum faciemus, quae a Wetstenio his Prolegomenis tractata sunt. Primo quidem de Codd. Graecc. MSS. N. T. in universum disserit; tum de eorum forma externa atque interna, characteribus, aetate; mox de discrimine in conferendis iis diligenter observando. Deinde vero speciatim agit a pag. 28. de Codd. Evangeliorum Graecis, tam veteribus, quorum facit duas classes, quam iunioribus, post Sec. IX. scriptis, p. 110. tum p. 162. exponit de Evangelistariis graecis MSS. rursus in duas classes tributis, quarum prior complectitur sex Codd. litteris maioribus conspicuos, posterior reliquos duodeviginti, minoribus litteris scriptos. Sequitur p. 169. recensio Scriptorum Graecorum, qui codicibus N. T. sunt usi, inde ab antiquissima rei christianae aetate, usque ad Seculum decimum tertium: in fine huius tractationis monet etiam, sed tribus tantum verbis, et veluti obiter, de Catenis Patrum hanc in rem utilibus. Melior est disputatio de Versionibus N. T. antiquis, inprimisque de Latina, cuius indolem et historiam inde a pag. 211. egregie explicuit Auctor: in ceteris autem versionibus recensendis rursus iusto brevior, nec satis diligens esse videtur. Itaque bene fecit

Semlerus, quod in obſervationibus ſubiectis lectores paſſim amandavit ad celeberr. Michaelis Tractat. Crit. de Varr. Lect. N. T. cuius comparatio certe hac in parte non negligi debet. Pag. 309. incipit exponere de Editionibus N. T. inde a Sec. XVI, ſed modo de principibus; nimirum iis, quae ſingulae inter ſe differunt, et vel ex Codd. Mſſ. vel ex pluribus editionibus pro editorum arbitrio collatis expreſſae prodierunt; cuius generis numerat undeviginti aut viginti. Poſt p. 432. commemorat Collectores et Editores VV. LL. N. T. et denique p. 456. exponit de claris interpretibus N. T. inter Proteſtantes, et eorum de VV. LL. ſententias laudat. In hac vero Sectione reperitur etiam narratio bene longa litium Wetſtenii cum Baſileenſibus, qualis iam eſt ad calcem diſputationis de Edd. Eraſmi, inde a pag. 334. ad pag. 364. utraque vero ab hoc libello plane aliena, et Wetſtenii probitate interdum valde indigna eſt, ut ipſe Semlerus in notis plus vicies monuit. Subiicitur p. 537. indiculus Codd. Mſſ. Evangeliorum; quem p. 539. excipit catalogus Codd. Graec. Epiſtolarum Paulinarum, accenſitis tribus Lectionariis huc pertinentibus; et denique p. 565. deſcriptio Codd. Graec. quibus Acta Apoſtolorum et Epiſtolae Catholicae continentur; adiecta ad extremum, p. 575. recenſione Codd. qui Apocalypſin Iohanneam habent. Haec fere ſunt, quae ab ipſo Wetſtenio pertractata hoc Prolegomenorum in N. T. volumine cognovimus. Nam Appendicem eius, calci voluminis N. T. ſecundi adiectam, Celeb. Editor omiſit, munere eius alio tempore edendae ſuſcepto: cuius inſtituti gratiam hoc libentius ei fecerint ii, qui ex iis, quae hac in parte praeſtitit, certisſimam mente ſpem conceperunt fore, ut altera quoque pars, potisſimum Semleri opera, multo ornatior atque auctior prodeat. Haec enim, quam nunc tractamus, non modo a vitiis erroribusque typographicis purgata, ſed magno quoque notarum numero aucta, et appendice de antiquioribus Latinis Recenſionibus variorum Codd. inſtructa eſt. Quod itaque attinet ad notas

tas illas, in iis vel perperam a Wetſtenio dicta emendantur, vel recte quidem, ſed iuſto brevius ab illo propoſita, latius explicantur, teſtimoniis Veterum confirmantur, et exemplis illuſtrantur, vel omiſſa ſupplentur. Quo nomine inprimis utilem lectoribus horum Prolegomenorum operam navavit ea in parte, qua de ſcriptis Doctorum Eccleſiae ad criſin N. T. utilibus expoſitum eſt. Cum enim in hac tractatione Wetſtenius paulo negligentior fuiſſet, et nihil fere, niſi nomina auctorum veterum, librorumque ab iis ſcriptorum, ex quibus in iudicandis textus N. T. lectionibus aliquid profici putaret poſſe, ſine ullo delectu commemoraſſet; plurim. rever. Semlerus in notis paſſim de uſu illorum Scriptorum ad criſin N. T. expoſuit, ut p. 187 ſq. ſaepius eorum editiones recenſuit, et collectiones laudavit, in quibus huiusmodi ſcripta reperiuntur, ut p. 188. 194. tum ſubinde de aetate eorum et veritate quaeſtiones poſuit, v. c. not. 143. 134. adiecitque paſſim Veterum teſtimonia, ex quibus de illorum ſcriptis iudicari poſſet, ut not. 128. denique perutiliter monuit de libris quibusdam Veterum a Wetſtenio aliisque omiſſis, quorum tamen cognitio ad varias N. T. lectiones colligendas, omninoque ad hanc Criticae Sacrae partem facere ipſi videretur: vid. v. c. not. 130. In his, aliisque plurimis a celeb. Semlero egregie dictis, etſi doctrinae eius ingeniique gloriam libenter agnoſcimus; ſunt tamen etiam, de quibus idem dici videatur poſſe, quod plur. rev. Auctor de editione Lexici Heſychiani ab Alberto curata, quo iure, quave iniuria, nunc non definimus, not. 122. dixit. Quo quidem maxima notarum pars referenda eſt, quas doctisſimus vir Wetſtenii controverſiarum cum Baſileenſibus enarrationi ſubiecit: his enim lector non ſolum ſine fructu interpellatur, ſed optare etiam cogitur, ut melioribus, quae ſubinde dici potuiſſent, locus ſit conceſſus. Nam in ipſa Sectione de Scriptt. Eccleſ. in qua Wetſtenii negligentiam Semleri diligentia diximus eſſe plurimum emendatam; ſaepisſime, praeter alia, diligentiorem

 deſi-

desideravimus commemorationem librorum Doctorum veterum Graecorum, quorum aliquis in Sacra N. T. Critica sit usus. Omnia enim eorum, quos Wetstenius enumeravit, scripta, eo prodesse, iure meritoque negari posse videtur: quod ipsum celeb. Editorem vidisse ex not. 177. intelleximus. Neque vero excusatio illa aliquam hic vim habere potest, Millium et alios de his accuratius disseruisse, adeoque ex horum libris pleniorem huius rei cognitionem esse hauriendam. Sed vero consilium Editoris fuit, ut horum Prolegomenorum usus pateret latius, et ad eos pertineret, quibus harum litterarum studium esset cordi, illorum vero Operum copia denegaretur. Quanquam autem non timendum esse videbatur, ne censura notarum Semlerianarum agenda, iniquitatis malitiaeve postularemur: tamen nec lubitum erat, nec tempus suppetebat, omnia, quae in perlegendis iis nos offenderant, recensendi aut enumerandi. Nam ut vitia mittamus, quae in numeris laudandis passim remanserunt, v. c. p. 236. loco 31. legi debet 86; p. 238. et 563. pro 82. et 59. leg. 81. et 101; hoc certe aegre tulimus, quod multa alienis locis dicta, ut not. 88. 89. et aliis deprehendimus, cum de istis rebus a Wetstenio alibi actum esset. Deinde vero observasse etiam nobis videmur, cel. Editorem interdum suis nimium indulgere coniecturis, et his, aliorum coniecturas oppugnando, multo incertiores facere lectores; v. not. 124. 263. 295. et aliae. Ut unum modo exemplum afferamus, not. 326. p. 545. corrigere tentat mancos Poetae cuiusdam versiculos a Wetstenio ex Cod. Reg. 2245. descriptos: verum si recte intelleximus ea, quae ibi contra Wetstenium sunt monita, Semleriana corrigendi ratio non procedit. Wetstenius enim Codicem ipse tractasse manibus, et quas posset oculis cernere litteras forma sua descripsisse videtur. Quid Editor noster? Non diligenter ea descripta, et ut hic habeant, nihil omnino esse dicit; se itaque correctionem eorum coniectura tentaturum esse. At enim vero, non de illarum littera-

rum

rum ſignificatione, ſed potius quae et quales in illo Codice poſſint conſpici, quaeri videtur: adeoque hoc quidem in libello poteramus tali emendatione carere, quae nec ipſa faciliorem ad intellectum verborum reddit aditum. Praeterea Cel. notarum Auctor multis locis paſſimque acriter defendit auctoritatem Verſionis Latinae, depresſis Codicibus Graecis, et adeo Wetſtenium reprehendit, qui pagg. 390. 424. et 445. conſenſum omnium Graecorum et Codicum et Patrum, Verſionumque reliquarum, Latinae verſioni recte, ex noſtra quidem ſententia, praefert. Qua de re cum poſtea quaedam ſint dicenda, quando ad Appendicem Semlerianam pervenerimus, nunc tantum monemus, ſententiam, quam plur. Rev. Vir initio notae 314. dixit, nobis videri nec Critico, nec veritatis ſtudioſo ſatis dignam eſſe, ſed *Scepticismo* favere. Quid enim certi poterit eſſe tum in divinis, tum in humanis litteris, ſi ius fasque ſit, ſuis unumquemque talibus in rebus parere legibus?

Sed veniamus ad Appendicem Semleri, octo obſervationibus deſcriptam, quibus hiſtoria veterum recenſionum Latinarum explicatur, earumque in emendando textu graeco uſus oſtenditur. Prima igitur obſervatione, ex Scriptis Tertulliani collegit plur. Rev. auctor locos, quibus demonſtraret, iam iſtis temporibus verſionem aliquam N. T. latinam in Africa exſtitiſſe, eamque ſemper et ubique eſſe a Tertulliano adhibitam. Etſi vero uſum recenſionis alicuius latinae in Africa temporibus Tertulliani ſatis confirmari, eiusque indolem bene explicari concedimus; tamen adduci non potuimus, ut cum celeb. Semlero ſtatueremus, graecum N. T. textum a Tertulliano numquam eſſe oculis viſum. Nam omnia, quae vir doctiſſimus hanc in partem diſputat, ita ſunt comparata, ut deeſſe nullo posſint modo quae contra dicas. Neque vero bene ſuſtulit Auctor dubitationem, quae ex dictis Tertulliani, ubi textum graecum memorare videtur, oritur: quale eſt illud ex libro eius de Monogam. c. XI. prolatum, ubi voc. *graeco* vult pro gloſſemate deleri; quod fortaſſe ferri

ferri posset, si nuspiam alibi Tertullianus ad hunc modum locutus esset.

In universum vero valde lubricam esse putamus sententiam, quam cel. Semlerus hac tota disputatione maxime firmare voluisse videtur, collectionem istarum reliquiarum, quae ex antiquis recensionibus latinis in scriptis Doctorum Ecclesiae latinae supersint, esse multum profuturam, non modo ad historiam recensionis latinae cognoscendam, sed etiam ad Vers. Lat. vulgatam emendandam, et ad graecum N. T. textum constituendum. Nam cum satis constet, Doctores illos Latinos non semper et ubique in commemorandis N. T. dictis recensionem aliquam presse secutos esse, sed saepissime memoriter dicta S. S. commemorasse, et inde passim omisisse quaedam, vel addidisse, vel mutasse; cumque vir doctissimus ipse p. 584 sq. doceat, statim Sec. III. et sequentibus plures exstitisse Vers. Lat. editiones, a variis diversisque auctoribus, pro suo cuiusque consilio concinnatas: profecto non videmus, quomodo sic in vera lectione eruenda ad certam posis rationem pervenire. Nam etiam si vel maxime spes posset mente concipi, fore, ut illa collectione perfecta vetus translatio latina restitui queat; tamen plurimae restarent dubitationes, quae impedirent, quo minus auctoritate illius tuto possimus niti. Nam contendit vir doctissimus ipse p. 683 sq. eam primum videri factam esse ex Cod. Graec. in quo multa essent scribendi compendia; deinde verbis quidem graecis adhaesisse, sed glossis Tertulliani, et fortasse aliorum, esse permistam. Quanquam enim, quae de compendiis scribendi iam illo aevo frequentatis innuit, vix nobis probaverit: tamen exempla L. L. allata demonstrant, illam recensionis latinae editionem a textu graeco saepe aberrasse, vel Codicis vitio, vel interpretis imperitia, vel etiam librariorum negligentia. Sed nolumus hac disputatione longius progredi, in qua iam alios cum laude versatos esse non ignorabamus; praesertim cum supervacuam atque inutilem collocari operam sentiremus

mus

mus in explicanda rei utilitate, quae magis optari, quam ſperari poſſet. Unum hoc addimus, celeb. Semlerum conſilii, quod cepiſſet, videri oblitum eſſe. Pagina 23. enim not. 19. promiſerat, in Appendice ſe oſtenſurum eſſe, opera monachorum Benedictinorum, ex variis verſionibus tandem unam latinam eſſe congeſtam, mutatis phraſibus: verum huius rei demonſtrationem nobis non licuit reperire. Iam ceteras Cel. Viri obſervationes percurremus, et quid in quaque ſit expoſitum, tantum breviter annotabimus. Secunda, Cod. Cantabrig. accurate deſcribit, et comparatione cum aliis Codd. inſtituta docet, illius translationem aliis Latinis recentiorem eſſe, novasque ſubinde verſiones immiſcere. Ceterum operae tamen pretium fecerit, qui ea contulerit, quae Cel. Michael. l. l. §. 80 ſqq. de hoc Cod. diſſeruit. Tertia *obſervatione* p. 615 ſqq. de Cod. evangeliorum Colbertino exponit, eoque cum aliis comparato oſtendit, hanc editionem variis emendationibus commiſtam eſſe. Inprimis vero hic nobis placuit, quod p. 622 ſqq. in tabula quadam varietatum exempla propoſuit, quae in hoc Cod. deprehendit. Quarta de Cod. Vercellenſi, agit, eumque nec ab Euſebio, Epiſcopo Vercellenſi eſſe uſurpatum, nec aetatem Seculi IV. attingere, colligit, inprimis ex eius orthographia et ratione grammatica. Hunc Cod. rurſus cum aliis Codd. contulit, notatisque p. 638 ſqq. varietatibus, hanc eius indolem eſſe docuit, ut primum Latina eius verſio textui graeco, qui ſaepe ſit ex alia recenſione latina expreſſus, non omnino conveniat: deinde, (p. 638. circa fin.) ut exemplar, ex quo hic Codex cum Veronenſi ſit deſcriptus, ab aliis omnibus latinis, quorum quaedam ſuperſit notitia, diverſum, multisque ſcribendi compendiis refertum fuiſſe appareat: denique (p. 640.) ut hic Codex ſcriptus eſſe videatur tum, cum evangelicae lectiones iam uſu eſſent receptae. Codicem Veronenſem ex duabus recenſionibus conflatum, obſervatione Quinta p. 654 ſqq. pluribus exemplis oſtendit, eumque Vercellenſi cedere aetate contendit. Sexta,

pag. 661. Codicem Corbeienſem tradit ex diverſis recenſionibus latinis, quae ex diverſis libris graecis eſſent factae, deſcriptum eſſe; id vero ex diverſa nomina propria ſcribendi ratione poſſe intelligi: liquere vero etiam, hunc Codicem et Colbertinum ex eodem graeco deſcriptum, (p. 665.) et ſubinde, praeſertim in evangelio Matthaei, ex verſione vulgata emendatum eſſe: (p. 666.) hunc denique ab alio Cod. Corbeienſi, in quo plura ſint recenſionis vetuſtae veſtigia, debere diſtingui. Obſervatione Septima Cel. auctor de Cod. Brixienſi agit, quem ante verſionem vulgatam exſtitiſſe, veruntamen non raro mutationes ſubiiſſe, dicit. Orthographia eius fere cum Veronenſi, Vercellenſi, et Corbeienſi Codd. convenit, ſcriptusque videtur poſt tempora Auguſtini, (veremur, ne conſtet ſibi Cel. auctor,) et Colbertino, Vindobonenſi, Cantabrigienſi, aequalis eſt: (p. 673.) *ceterum*, in evangeliis Matthaei et Lucae manus emendatrix temporibus diverſis acceſſit. Poſtrema Obſervatione p. 678. commemorat ſubſidia ad hiſtoriam Latinae recenſionis diſcendam, ex Conciliis, Actis Sanctorum, aliisque medii aevi libris petenda; atque exemplis oſtendit, accuratam eorum cognitionem in hac Criticae Sacrae parte non parum utilitatis habere. Iam etſi his ipſis in Obſervationibus nonnulla deprehendimus, quae vel accuratius dicta, vel latius explicita, et certius demonſtrata eſſe cuperemus; quo v. c. pertinet, quod p. 686. circa fin. affirmat, Decretalia fere ſua ex libris Africanis ſumſiſſe, de quo p. 683. bis modo dubitanter pronunciat: tamen non poſſumus quin in eorum eamus ſententiam, qui ipſi harum litterarum intelligentiſſimi, in his obſervationibus incredibilem Cel. Semleri induſtriam, ſingularem in comparandis exemplis diligentiam, paremque in iudicandis et enarrandis lectionibus variis ſolertiam atque ſubtilitatem, uti par eſt, admirantur. Profitemur denique, nos totum hunc libellum cum magna animi voluptate, nec ſine fructu perlegiſſe; qui fortaſſe fuiſſet uberior, ſi laborum varietas, et multitudo, plus nobis

otii

otii concesſiſſet. Ceterum rogamus, ut ne quis dicta a nobis malam in partem interpretetur, ſed ut omnes potius exiſtiment, nos non amicos ſolum eſſe talium laborum aeſtimatores, ſed ſemper etiam ſumme reverendi Semleri laudibus maxime favere.

ABHANDLUNGEN DER CHURFÜRSTLICH-Bayeriſchen Akademie der Wiſſenſchaften:

i. e.

DISSERTATIONES ACADEMIAE ELECTORAlis Scientiarum Boicae, Vol. I. Pars I. pagg. omnino 282. Pars II pagg. 232. cum figg. aeri inciſis, atque indicibus.

Monachii, e typographia academica, MDCCLXIII. quaternis.

Quod bono litterarum, Sereniſſimus Bavariae Elector inſtituit doctorum hominum conſortium, poſteaquam auctoritate Optimi Principis, liberalitateque, pulchre adolevit, iam fructus oſtendit laborum ſuorum, ad omnem poſteritatem duraturos, futurosque certisſimo documento, iuvandis litteris, ſaepenumero non genium populi, non diligentiam atque aſſiduitatem civium, ſed auctoritatem Principum atque liberalitatem, deeſſe. Quod hic Opus indicamus, id tale omnino eſt, ut videamur vehementer in Lectorum noſtrorum commoda peccaturi, niſi et primi iſtius Voluminis, quod eſt in manibus noſtris, et reliquorum quae ſequentur omnium, diligentem cenſum egerimus.

Merito Operis initium dedicando relatum eſt ad Eum, qui Stator Academiae et Protector, Vindex Litterarum in terris ſuis, a docta poſteritate, ſuo merito, omni tempore celebrabitur. Eſt autem *Volumen* hoc *Primum* tributum in

 Par-

Partes duas, quarum prima dissertationes historicas; philosophicas altera, complectitur. Dicemus autem nunc deinceps de singulis, etsi breviuscule; quod vehementer optamus, ut in doctorum hominum omnium manus ipsi Commentarii veniant.

Prima igitur est *I. C. Lipperti*, Revisionum Consiliarii Monacensis, Commentatio de priscis literatorum Societatibus Boicis, cuius Sectio I. exponit de litterarum cura durante aevo medio, tenui admodum et misera, nec ultra mediocrem grammatices scientiam adsurgente; donec fundamenta melioris doctrinae Maximiliano I. Imper. iecisset, auctore Conrado Celte, *Sodalitas Danubiana* 1501, condita tum demum, cum Ingolstadio Vindobonam abiisset Conradus. Episodia, ab hac Sodalitate ei dicata, e MS. *Monacensi*, appendicis loco, hic addidit Lippertus, V. Cl. Hanc excepit circa a. 1516. Prima *Societas Ingolstadiensis*, ab Iohanne Thurmaiero, sive Aventino, condita, nutuque Leonardi ab Ek, Boioariae Cancellarii, recta, cuius imaginem et vitam paucis exhibet hoc volumen, pariterque Iohannis Aventini. Quando ista Societas cessaverit, non liquet. Probabile est, in illa barbarie temporum, non diu stetisse.

Sequitur *Frobenii Forsteri*, Illustrissimi Principis Emerami Ratisbonensis, dissertatio de Concilio sub Tassilone II. Aschaeimiae in Boioaria superiore a. 763. habito, exhibens originalem textum Canonum, ex quo simul patet, quanta fuerit istorum temporum inscitia. Non opus est, doctissimi Principis Frobenii labores hic demum celebrare, in quibus multa optimae critices specimina eminent. Unicum memorasse sufficiat. Interposita fuerat ab Aschaeimensibus Nicaenae Synodi fides: in cuius decretis, quum nihil tale reperiretur, Illustriss. Princeps observat, Canones Conciliorum, Nicaeni, Ancyrani, Neocaesariensis, Gangrensis, Antiocheni, Laodicensis, iunctim scriptos vel editos,

tos, una ferie numerari. Sic v. c. 7. et 8. Canon Gangrenfis Concilii, eft Nicaeni Canon 64. et 65. Frifingenfis Codex, permultorum Conoiliorum Canones complexus, infcribitur *Concilium Nicaenum.* Hanc diff. excipit *H.* Equitis *du Buat* Differtatio de *Luitpaldo*, Bav. Comite, Caroli M. coaetaneo, e latino exemplo converfa; nec non alia eiusdem auctoris, *de vita Casfiodori*, qua oftenditur, fub Theodorico, Gothorum rege, duos *Casfiodoros* vixiffe, fimulque vera hiftoria rerum illius temporis, adverfus Mollerum, Welferum, Scipionemque Maffeum, vindicatur: tandemque rurfus alia eiusdem viri, de *Iornande*, Geticarum rerum fcriptore, commentatiuncula. Eas vero, quamquam bene fcriptas, angufti paginarum noftrarum fines haud capiunt; nec fumma rerum in hoc literarum genere prodeft: commendamus itaque lectoris iudicio et induftriae, quae hic repetere non potuimus; in his autem maxime obfervationes eruditisfimas fuper Iornandis hiftoria, variisque codicum lectionibus. Sed de illuftrisfimi eruditisfimique *Buati* laudibus, quas *Boicae domus Originibus* meruit, dicemus alio tempore.

Sequitur *Ferdinandi Sterzingeri* differtatio hiftoricocritica, qua docet, Boios, imperante Theodorico, Oftrogothorum rege, Noricum, Vindeliciamque, nondum incoluiffe, adeoque nec ipfius legibus ufos effe, adverfus Aventinum, aliosque Boicarum rerum Scriptores.

Poft haec collocata eft *Chriftiani Friderici Pfeffeli,* Viri laude noftra maioris, Differtatio *de finibus Nordgaviae Bavaricae,* durante Seculo XI. Iftis temporibus univerfa Bavaria in duas Provincias, cis Danubium et trans illum, diftributa erat, quarum illa Nordgavia, haec Sudgavia dicebatur. Prioris meminit Teftamentum Caroli M. a. 806. factum, in quo Nordgaviae portio pars Baioariae vocatur. Huic particulae adiuncta eft mappa geographica, in qua Nordgavia

 ele-

eleganter feliciterque delineatur. Hanc excipit eiusdem auctoris *Historia Marchionum Nordgaviae Bambergensium et Vohburgensium*, addita tabula genealogica. Sequitur eiusdem *Pfeffelii* dissertatio de *Catharina*, Bavarica, Misniae Marchione, cuius frater natu maior fuit *Otto* Hungariae rex, electus anno 1305.

His adiungitur *G. G. Platonis* dissertatio *de numis medii aevi*, a. d. 13. Aprilis 1746. prope coenobium Ricobacense repertis, qui in Ratisbonensi Capituli Emmerami Bibliotheca asservantur. Hos numos fere quingentos emerat Illustriss. Princeps, Iohannes Baptista, Emmeramensis Abbas: e quibus vetustissimi medio Seculo XI, recentissimi autem medio Seculo XIII. cusi videntur. Multi ex his in medio fracti fuerunt, semissis s. dimidii efficiendi caussa, quem morem Seculi XI. fuisse docuit Otto Sperlingius, de numorum bracteatorum et cavorum origine etc. pag. 70. et 80. Episcopales ornati sunt nomine et effigie sancti praesidis ecclesiae, alteraque ex parte effigie quadam episcopi. Sic Frisingenses exprimunt Corbinianum, cui dicata erat ecclesia. Haec vero dissertatio, utilissimis observationibus referta, numorumque figuris ornata, inprimis digna est, quae diligenter legatur. Sequitur index rerum, quo prima huius Voluminis pars absolvitur.

Altera Pars primi istius Voluminis complectitur dissertationes contemplativas, quarum prima est *Lamberti*, Viri ingeniosissimi, simul et doctrinae subtilitate clarissimi, de usu Meridiani in dimensione terrae et agrorum. Secunda est *Petri ab Osterwald* institutio ad recte instruendas operationes geometricas in delineandis mappis geographicis. Auctor sequitur methodum Casfini trigonometricam, qua singulorum locorum distantia et situs definiuntur seriebus magnorum triangulorum, quorum anguli exacta dimensione mensurantur, latera calculo trigonometrico exiguntur. Tertia

tia eſt *Ildefonſi Kennedy* diſſertatio de exſiccandis locis paluſtribus. Sequitur quarto loco *Iohannis Antonii de Wolter* elegans eruditisſimaque commentatio de Turfis, qua bene oſtendit, Turfarum ignes cineresque valetudini nullo modo obeſſe. Quinta eſt *Caroli Auguſti Scheidii* inſtitutio practica ad conquirendos carbones bituminoſos, eosque recte tractandos. Haec prima ſectione deſcribit naturam iſtorum carbonum, uſumque eximium apud Batavos celebratisſimum. Secunda ſectio exponit de ſitu interno externoque montium, quibus inſunt ordines carbonum, eſtque optimis obſervationibus omnis generis referta, adeo, ut ipſa facies phyſica multarum regionum apte ex his definiri poſſit atque illuſtrari. Tertia ſectione agitur de rupibus, ordinibus carbonum, ſciſſurisque interſertis, quibus ipſi carbones adeo emolliuntur, ut ad comburendum inepti ſint, variis colorum umbris diſtincti. Quarta ſectione declaratur ratio reperiundi montes, quibus carbones bituminoſi progignuntur, ipſosque carbonum ordines recte obſervandi in locis patentibus et apertis. Quinta ſectio eſt de reperiundis carbonum ordinibus ſubterraneis. Ultima totius Voluminis diſſertatio eſt Iacobi Chriſtiani Schaefferi, de duplici verae et opinatae petrefactionis exemplo, minoris momenti. Haec ipſa, uti ſuperiores omnes, figuris aeneis illuſtratur.

Univerſum opus nihil continet, quod ingenuis ſeduliſque litterarum cultoribus inutile, aut ineptum videri debeat. Inprimis vero eminent Pfeffelianae diſſertationes in parte prima; Oſtervaldianae, Kennedyanae, et Scheidianae, in parte altera: et quamquam in ipſo dicendi genere quidam hinc inde animadvertantur Boicae regionis idiotismi, fatemur tamen, nihil omnino toti huic operi deeſſe, quod ad elegantiam ornatumque ſermonis in tali argumento tractando pertineat. Inſunt praeterea multa, novitatis, raritatisque nomine commendanda, ut profecto lectores ſuſcepti laboris haud poenituerit. Eſt denique is charta-

rum

rum nitor, ea formarum figurarumque elegantia, ut non poſſit non tanti Principis munificentiae conſentanea videri. Quae omnia, uti ingenuo animo dicimus et profitemur, ita quoque optamus, ut multa eiusmodi volumina, ſunt vero iam aliquot in manibus noſtris, prodeant, literarum incrementis profutura, ipſiusque Academiae laudem et famam mirifice auctura. Nos in percenſendis reliquis ſegnes non erimus.

IO. CHRISTOPHORI KOECHERI, S. THEOL. Doct. et P. P. in Acad. Ien. Analecta philologica et exegetica in IV. S. Evang. quibus IO. CHRISTOPHORI WOLFII Curae Philologicae et criticae ſupplentur atque augentur.

Altenburgi ex officina Richteria CIↃ IↃCCLXVI. in 4to.

Virorum virilis aetatis vigore, exactae doctrinae copia, et politi iudicii acumine inſtructorum opera, rebus philologicis atque exegeticis dicata, quam maxime laudanda celebrandaque eſſe videtur, praeſertim cum inter omnes conſtet, philologiae et critices ſtudium ad ardua illa negotia referendum eſſe, quae non niſi ab exercitatisſimis cum utilitate tractari poſſint, et a quibus aetas iuvenilis vel propter inconſtantiam, huic aetati utplurimum propriam, vel propter nimiam temeritatem, qua in devia aberrat, vel etiam propter pericula a praecocibus ingeniis, qualia quorundam iuvenum ingenia eſſe deprehenduntur, ſibi ſummo ſtudio cavere tenetur. Quum igitur doctisſimus, et in hoc litterarum genere verſatisſimus Vir, *Koecherus*, Curarum philologicarum a Wolfio exaratarum Supplementa nobiscum communicavit, non poſſumus non profiteri, ea omnibus eruditis,

eruditis, et in primis philologiae sacrae amicis, quam maxime grata acceptaque fore; quae hanc quoque ob caussam probanda commendandaque esse censetur, quoniam selectiores quasdam interpretationes continent, quae a Wolfio omissae sunt, et quae e recentioribus auctoribus, non iis quidem, qui peculiares commentarios in libros sacros edidere, sed qui data occasione vel in scriptis suis explicavere, vel singularibus libellis illustravere, non suppressis eorum nominibus, quod vulgo a compilatoribus fieri solet, quorumque ingens est numerus, petita sunt. Qua quidem in re, et industriam, et sinceritatem viri longe doctissimi, summa admiratione prosequendam esse existimamus. Duplicem enim huius Cl. Viri labor utilitatem unicuique sacrarum litterarum interpreti praestabit: primum enim qua ratione explicanda intelligendaque sint verba scriptoris cuiusdam sacri, quomodo verus sensus sit eruendus, perspicere poterit; deinde in historia litteraria Scripturae S. interpretum, cuius notitia et prodest et delectat, omnino hospes non manebit. Ut autem nostri lectores sibi notiones distinctas de hoc opere suis laudibus ornando formare possint, pauca quaedam exempla proponere constituimus.

Ad locum *Matth. IV, 24.* egregie τὸ συνέχεσθαι cum *Alberto*, *Raphelio*, et *Palaireto*, in *Bibl. Brem. nova Cl. III.* p. 148. de iis explicat, qui morbo aut malo aliquo laborant; metaphora desumta ab iis, qui vinculis constricti tenentur. Exemplis quamplurimis haec significatio a laudatis ibi Auctoribus confirmatur, et *Palairet* l. c. qui liber nobis ad manus est, ad *Dion. Halic.* I, 9. provocat, dicentem, συνεχομένοι κακοῖς, constricti malis, et *Diod. Sicul.* I. 3. ὁ συνεχόμενος τῷ πάθει, qui morbo isto constrictus est; loquitur autem Diod. Sic. de morbo pediculari sat gravi atque molesto. Eandem industriam adhibuit V. C. in explicando verbo δαιμονίζεσθαι. Interpretum dissensum in huius vocis significatione genuina eruenda curatius indicat, atque putat, *Stockium*

P in

in Obſ. ad h. l. eos revera et corporaliter a diabolo fuiſſe obſeſſos, demonſtraviſſe. *Beauſobrium* vero ita de illis diſſerere, ut animi ſui ſenſa non clare prodat, contrariaeque ſententiae favere videatur: *Kypkius* autem ad h. l. arbitratur, hoc nomine homines tantum morbis gravioribus vexatos, furioſos praeſertim, melancholicos, et epilepticos, in libris N. F. appellari; cuius explicationis confirmationem in eo eſſe cenſet, quod Matth. δαιμονιζομένους medio loco inter alios aegrotos ponit; quamquam non inficias eat, alia loca de corporaliter obſeſſis eſſe explicanda. *Wetſtenius* vero homines certo quodam morbo, ſeu vitio corporis laborantes, intelligit. Ex his vero difficultatibus c. A. ſic ſe expedire tentat, ut ſtatuat, δαιμονιζομένους propterea ab Evangeliſta numero aegrotorum accenſeri, quoniam plerique illorum ſimul gravi morbo affecti eſſent. Quod reliquum *eſt*, ſtatim ab initio, cum hanc obſervationem legeremus, quaedam ſimul de controverſia noſtris temporibus inter ſumme R. Semmlerum aliosque agitata inventuros nos credidimus, quae fortaſſe explicationis illuſtrandae, et fugandae ψευδερμηνείας cauſa afferri debuiſſent. Iam ad aliam vocem nos convertimus, vocem videlicet σεληνιαζομένους, quam de iis intelligit epilepticis morbo comitiali laborantibus, qui ad certa lunae intervalla aegerrimi ſunt; quo cum morbo interdum corporalis obſeſſio daemonis coniuncta teſte Scr. S. fuit.

Cap. XVI. 17. in verbis σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, iure *Piſtophilum* ad h. l. reprehendit, qui interpretibus, pronomen τοῦτο, in textu graeco non expreſſum, inſerentibus, indignetur: nam hoc graecis ſcriptoribus quam maxime eſſe peculiare, ut pronomen τοῦτο omittant, quod tamen iterum in explicatione ſit ſubſtituendum, ſi nexus ſenſusque orationis id neceſſario requirant. Hanc autem h. l. ſubeſſe conditionem, quilibet, nobis etiam non monentibus, intelliget, atque ἀκρίβειαν c. A. et ex hac obſervatione agnoſcet.

Cap.

Cap. XXVII. 36. post καθήμενοι comma tollit, atque καθήμενοι non male cum *Palaireto* pro adverbio, cuius vices saepe participia ante aliud verbum sustinent, accipit, *sedulo studiose*; unde satis commodus sensus existit: milites non sedisse ad Christum custodiendum, sed eos sedulo, studiose, summa cura, Christum custodivisse, Marc. IV, 21. Nonnulli codices pro ὁ λύχνος ἔρχεται, legunt καίεται; quam lectionem *Erasmus*, *Bebelius*, et *Brylingerus* amplexi sunt, quia λύχνος ἔρχεται, lux adfertur, nimis dure dictum ipsis visum est. Sed *Auct. Cel.* eo ut confugiamus non necessarium existimat, simul ex optimis graecis auctoribus, vim verbi ἔρχεσθαι esse *adferre* probat, et usu docet, verba neutra pro passivis non raro usurpari. Brevis haec observatio eo gratior nobis esse debet, quo magis ex ea apparet, qua via ingredi amet *Koecherus*; breviorem enim eligere, quam per multas ambages nos ad genuinum sensum ducere maluit.

Cap. VI. v. 2. *Frischium*, verbum ἤρξατο non ut alias negligendum esse affirmantem, solide refutat; nam ratio ab ipso prolata, qua illud ad homines tum praesentes refert, atque censet illos, simul ac Christus docere coepisset, in admirationem raptos esse, rei propositae non sufficere videtur. Si hoc voluisset Marcus, quod bene monet *Auct. Cel.* haud dubie non ἤρξατο, sed ἀρξαμένου scripsisset. Nobis illustrandae huius sententiae causa in mentem venit Act. I, 22. ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως κ. τ. λ. Ceterum, το ἤρξατο et ἀρξάμενος raro otiose ponuntur, sed plerumque verti debent *inde*, v. c. Act. I, 1. II, 4. quod et ab Atticis scriptoribus sic usurpatur, v. Plat. Apol. Socr. ἐμοὶ δὲ τοῦτό ἐστιν ἐκ παιδὸς ἀρξάμενον, φωνή τις γιγνομένη.

Cap. IX, 48. varias interpretum sententias laudat ad verba ὅπου ὁ σκώληξ etc. *Leighius* et poenam sensus, et poenam damni his innui verbis existimat. *Hagiophilus* ad veterum sepeliendi ritum, quem vel humatio, vel crematio

conſtituebat, reſpici coniicit, ita ut vermis ad cadaverum humationem, et putrefactionem, ignis ad cremationem eorum ſpectare videatur. *Moldenhauerus* per vermem morſus conſcientiae impiorum, per ignem demonſtrationem irae divinae intelligit. A *Viro Cel.* qui optionem inter has ſententias lectoribus relinquit, nobis modeſte, ob rationes fortaſſe non leves, diſſentire licebit. Nos mallemus vocem σκώληξ interpretari de miſerrima corporis impiorum conditione, et deformi aſpectu, ex notiſſimo Ebraismo; Ebraei enim hominem externa forma deſtitutum תּוֹלַעַת appellare ſolent, cf. Pſ. XXII, 7. ubi LXX. quoque σκώληξ reddiderunt.

Lectu quoque dignae ſunt obſervationes in reliquos Evangeliſtas collectae, neque ingratum fore noſtris lectoribus exiſtimamus, ſi etiam ex his quaedam laudaverimus. Luc. II. v. 1. peculiaris ſignificatio voci δόγμα tribuitur, audit enim *decretum*, *edictum*, quo ſenſu apud Scriptores eccleſiaſticos paſſim occurrit; quod iamiam obſervavit *Eſtius* comment. in Eph. II, 4. „Edicta, ſeu decreta, ſeu do„gmata hoc loco tam graeci, quam latini commentatores, „magno conſenſu interpretantur praecepta Novi Teſtamen„ti, quae ſunt de fide, caritate, et moribus, quae nimirum „Chriſtus in Evangelio tradidit.“ Unde, ſuffragante hiſtoria eccleſiaſtica, Chriſtiani quoque dicti ſunt δογματικοὶ, et οἱ τοῦ δόγματος, quia edictis I. C. fidem habuerunt, iisque paruerunt. De voce ἀπογράφεσθαι bene monet *Cel. Auct.* cum *Palaireto*, quod τὰ ὀνόματα debeant ſubintelligi, atque tunc ἀπογράφεσθαι eſt aſſumendum pro nomen profiteri, ut in tabulas publicas referatur. Hunc cenſum extraordinarium aliquem fuiſſe, cum *Cl. Auct.* conſentimus; nam Romanis in more poſitum fuit, interdum eiusmodi cenſum ſuis civibus imponere, et inter eos *ſtipendium* ſic dictum erat cenſus perquam moleſtus.

Luc.

Luc. IX. v. 36. vocem ἐυρέθη recte et concinne interpretatur, *fuit* vel *apparuit*, sic enim latini quoque Scriptores verbo invenire uti solent: v. 55. ὀυκ οἴδατε οἵου πνεύματός ἐστε ὑμεῖς: *Heinsium* haec verba nimis ieiune sic explicantem, nescitis ipsi quid velitis aut petatis, cum censura dimittit, aliorumque interpretum sententiae subscribit, qui magis nexum et iuncturam sermonis observaverunt, et hanc vim his verbis subesse statuerunt: non consideratis, unde iracundus ille animus vobis obveniat, videlicet, non a Spiritu Sancto, cuius impulsu Elias fecit ignem e coelo descendere, sed ex impatientia et vindictae cupiditate.

Restat iam, ut ex Ioanne quoque quaedam depromamus, ex quibus ipsa ratio interpretandi Cl. Auct. conspici atque intelligi poterit. Sit igitur primus locus Ioh. IX, 1. ubi verba τυφλὸς ἐκ γενετῆς ad probas locutiones graecas cum *Raphelio* aliisque refert, atque cum *Leighio* existimat, haec verba ad declarandam miraculi magnitudinem esse opposita, quia, qui nascuntur coeci, unice a Deo sanari possunt. Ex nostra quidem sententia, qua tamen maiestati et virtuti divinae nihil detrahere conamur, hoc non in universum est asserendum: cum enim variae sint ὀφθαλμίας species, inquirendum, qualis ea, qua homo ille laborabat, fuerit, et tunc optime magnitudo miraculi declarari poterit. Habemus in historia medica exempla coecorum, a teneris statim unguiculis, quibus tamen visus a medicis fuit restitutus; igitur summa cautione maximaque cura in eiusmodi rebus declarandis versandum esse videtur.

Cap. XVII. v. 10. καὶ τὰ ἐμὰ πάντα σά ἐστι καὶ τὰ σὰ ἐμά, eleganter cum *Ottio* V. Clariss. pro formula loquendi in foederibus pangendis usitata accipit, atque hac ratione perversae interpretationi Socinianorum optime cum laudatis Auct. occurrit. Ultimo loco exhibemus C. XXI. 15. 16. 17. βόσκε τὰ ἀρνία μου. Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου.

βόσκε τὰ ἀρνία μου. Narrat hic *Cel. Auct.* a *Bengelio* in tres classes ecclesiam dividi: primum pavit Petrus tenellam ecclesiam Christianam; deinde oves adduxit, rexit, congregavit; tandem ecclesiam ex Iudaeis et gentibus collectam pavit usque ad martyrium. Praeterea dicit, discrimen nominum, discrimen verborum βόσκε et ποίμαινε compensare. Βόσκειν enim esse partem τοῦ ποιμαίνειν. Plura simul laudat explicationis genera; ad *Meisneri* autem philosophiam sobriam eos ablegat, qui praesidium principatus Petri, et regiminis ecclesiae ipsi commissi, in his verbis quaerunt. Provocat praeterea ad *Febronium*, *libro de statu eccl. et leg. pot. Pont. R.* demonstrantem, illa Christi verba ad omnes ecclesiae pastores esse referenda.

Satis luculenter ex his, quae diximus, Operis huius summo cum studio elaborati, atque cum maxima cura collecti, praestantia conspicitur, quod omnibus iis diligenter est commendandum, qui philologiam, nostris temporibus varie auctam atque locupletatam, digne aestimant. Assidue enim lecto hoc libro fructus uberrimos quilibet ex eo sperare, atque suam qualemcunque in rebus theologicis doctrinam mirum in modum ampliorem exactioremque reddere, qui autem multum profecit, is ad maius scrutinium sacrorum textuum excitari poterit.

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ
τα σωζόμενα.

XENOPHONTIS OPERA GRAECE ET latine, ex recensione EDUARDI WELLS: Accedunt Dissertationes et Notae Virorum doctorum, cura CAROLI AUGUSTI THIEME: VOL. III. Alph. 1. plagg. 18. VOL. IV. Alph. 1. plagg. 19. in 8. mai.

Lipsiae MDCCLXIV. Sumtibus Gleditschianis, Litteris Saalbachii.

Cum

Cum in his Eruditorum Actis Anno 1763. Mensis Sept. Parte II. pag. 491. de primis duobus Tomis Operum Xenophontis, cura *Thiemii* V. Cl. editorum, diceremus, non laudavimus solummodo consilium reddendae nobis editionis Welsianae, coniunctae cum Hutchinsonianis dissertationibus, sed indicavimus etiam, quid a Thiemio, Viro graece doctissimo, sperare iuberemur. Nunc *Volumen III.* itemque *IV.* prodiit, simili ratione ad exemplar Welsianum, diligentissime curatum a Thiemio, ita ut fere pagina paginae respondeat. Habet Tomus III. praeter *Chronologiam Xenophonteam,* post Thucydidem, *Dodwelli*, primum *Graecorum Historiarum Libros VII.* quibus Xenophon, Diodoro teste, historiam Thucydidis auxit annis XLVIII. succedit *Hiero*, sive *de rege*, dialogus; Tomo autem IVto reliqua Xenophontis sunt: *Memorabilium Socratis* Libri IV. Liber qui inscribitur *Oeconomicus;* Fragmenta *Oeconomicorum Ciceronis*; *Apologia* Socratis; *Convivium; de re equestri; de Magisterio Equitum;* de *Venatione; Fragmenta* denique *Epistolarum Xenophontis.* Iam *Quintum Volumen* expectamus: in quo, si tardius procedere quibusdam forte videatur Vir Clarissimus, nos profecto eam tarditatem laudi potius, quam vituperio ducimus. Indices enim futuri sunt, Xenophonti bene intelligendo inprimis profuturi; qui labor est non paucorum dierum, aut facile profligandus, inprimis in homine aliis laboribus distento. Nec enim rerum modo index e Welsiana auctior exhibebitur, sed etiam alius, magis utilis studiosis, h. e. Graecus Aemilii Porti, ita adiungetur, ut significationum et constructionum varietate locupletetur, additis etiam, ubi res postulare videbitur, observationibus, et per eam occasionem difficiliorum locorum explicationibus: quo uno, quantum commendationis habitura sit haec editio prae Welsiana, omnes intelligunt. Est enim eiusmodi index, cum interpretatio adiuncta est, quod in hoc esse futurum scimus, Commentarii instar, quoad quidem verbis et formis loquendi paratur, in quibus plerumque maxima pars nota-

notarum consumitur: et si quem non piget totum uno tenore perspicere, totam Scriptoris cuiusque Graecitatem potest cognoscere. Ita ex vero iudicavit Ernestius, Vir Summus, Auctor talis in Homerum indicis, quem laudare Lectoribus nostris non est opus. *Sextus Tomus*, idemque ultimus, Appendicis vice futurus est, in quam variae doctorum in Xenophontem notae conferentur, sed magno delectu: adiicientur etiam Variae Lectiones, ex Hutchinsonianis Tomis, et si quae aliunde e MSctis Codd. nondum collatis parari poterunt. Precamur autem Thiemio V. Cl. sanitatem et otium; nam neutro, consumando praeclaro Operi, carere potest. — Ceterum chartae et typorum nitor eximius est, qualis iam primis Tomis fuerat, ceditque laudi non Bibliopolae minus, quam Typographo Saalbachio, cuius in exercenda arte sua diligentiam, iam aliquot *Auctorum* veterum Editiones, ut Homeri, Plauti, Horatii, Auli Gellii, aliorum, satis declararunt.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iul. et Aug. Anno MDCCLXVI.

NOVI COMMENTARII ACADEMIAE SCIENTIArum Imperialis Petropolitanae, TOMUS X. pro Anno MDCCLXIV.

PETROPOLI, typis Acad. Scientiar. MDCCLXVI. Alph. 3. plagg. 10. in 4. cum tabb. aen. XX.

Iterum Lectoribus nostris Volumen Commentariorum celeberrimae Academiae Petropolitanae proponimus, maxima attentione dignum, et doctorum Virorum plausibus. Dabimus, pro more nostro, singularum dissertationum summam, e qua facile quivis intelliget, quantum litterariae rei his summorum Virorum laboribus commodi accedat, et quid inde augmenti Matheseos potissimum et Physicae doctrina capiat.

Primo loco MATHEMATICA sunt: atque in his I. *De reductione formularum integralium ad rectificationem ellipsis et hyperbolae*, differt. Auctore LEONARDO EULERO. Quae quantitates numeris neque integris, neque fractis, neque etiam surdis vel irrationalibus, exhiberi possunt, transcendentes vocari solent, quarum ergo valores, non aliter nisi proxime per numeros exprimere licet. Dari autem huiusmodi quantitates certissimum est, etiamsi ratio ob infini-

infinitudinem, quae eas excludere videtur, a plerisque minus diſtincte perſpiciatur; id quod exemplo notiſſimo peripheriae Circuli, cuius diameter unitate indicetur, evidenter declarari poteſt. Nullum enim eſt dubium, quin quantitas huius peripheriae valorem habeat omnino determinatum, quem adeo primo intuitu conſtat intra limites 3 et 4 contineri. Verum intra hos limites innumerabiles conſtitui poſſunt fractiones ratione denominatorum diſcrepantes, cuiusmodi ſimpliciores ſunt: $3\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{3}$, $3\frac{2}{3}$, $3\frac{1}{4}$, $3\frac{3}{4}$, $3\frac{1}{5}$, $3\frac{2}{5}$, $3\frac{3}{5}$, $3\frac{4}{5}$, etc. et generatim in hac forma $3\frac{m}{m+n}$ comprehenduntur: ubi, cum tam pro m, quam pro n, omnes plane numeros ſubſtituere liceat, nulla tamen huiusmodi formula veram peripheriae quantitatem praebet; ſed quaecunque aſſumatur, ſemper a veritate recedit, etiamſi error continuo minor reddi poſſit. Deinde quantitates etiam ſurdas introducendo, multitudo numerorum intra limites 3 et 4 contentorum ulterius in infinitum augetur, qui adeo omnes ab iis, qui in formula $3\frac{m}{m+n}$ continentur diſcrepant, neque tamen etiam in his ullus reperitur, qui circuli peripheriam exacte dimetiatur; quamobrem eius quantitas merito pro transcendente habetur. Quod idem multo magis de omnibus circuli arcubus eſt intelligendum, ita ut quicunque capiatur ſinus in Circulo, arcus ipſi reſpondens ſemper ſit quantitas transcendens; ſicque ſolus circulus infinitam quantitatum transcendentium multitudinem ſuppeditet. Deinde vero etiam logarithmi ad claſſem numerorum transcendentium ſunt referendi, qui adeo ab illis, qui ex circulo naſcuntur, prorſus ſunt diverſi. Iam nemo non videt, ſi praeter fractiones et quantitates transcendentes ex circulo et logarithmis ortae in ſubſidium vocentur, tum inter binos quosvis numeros multitudinem numerorum mediorum multo magis in immenſum augeri; ex quo maxime mirum videbitur,

tur, ne hoc quidem modo intervalla inter binos numeros integros, ita numeris mediis expleri, ut iis omnes plane quantitates intra eosdem terminos contentae exprimi queant. Quin potius praeterea innumerabilia alia quantitatum transcendentium genera, tam inter se, quam ab illis ex circulo et logarithmis natis maxime discrepantia, agnosci oportet; inter quae potissimum notari merentur ea, quae ex rectificatione ellipsium et hyperbolarum originem ducunt, propterea quod hae Curvae post Circulum sunt notissimae, et facillime describuntur. Quomodocunque autem tam in ellipsi, quam hyperbola, arcus rescindantur, eorum quantitas non solum nullis formulis irrationalibus exprimi, sed etiam nullo modo, neque ad arcus circulares, neque ad *logarithmos revocari* possunt: quin etiam singuli arcus, tam *elliptici*, *quam* hyperbolici, peculiares quantitates transcendentes exhibent, quoniam ne inter se quidem, nisi paucissimis casibus exceptis, comparari possunt. Ad innumerabilia alia autem quantitatum transcendentium genera calculus integralis perducit, dum omnibus formulis integralibus, quarum integratio algebraice expediri nequit, certae quantitates transcendentes designantur, in quarum natura evolvenda industria et sagacitas analystarum maxime cernitur. Cum igitur nunc quidem sit compertum, omnes huiusmodi formulas integrales $\int V\,dx$, si V fuerit functio rationalis ipsius x, semper per logarithmos et arcus circulares exprimi posse, nisi forte algebraicam integrationem admittant: artificia integrandi pro iis casibus, quibus V est functio irrationalis ipsius x, adhuc potissimum desiderantur; ubi quidem id imprimis esset optandum, ut eae formulae, quibus V est quantitas irrationalis, accuratius evoluerentur, quarum integratio per arcus sive ellipticos, sive hyperbolicos, expediri queat. Atque in hac investigatione Auctor istius dissertationis imprimis est occupatus, summumque studium contulit ad hanc formulam integralem $\int dx\,\sqrt{\frac{f+gxx}{h+kxx}}$ explicandam,

atque adeo ad arcus ſive ellipticos, ſive hyperbolicos reducendam: quod negotium multo difficilius eſt, quam initio videatur. Prout enim quantitatum conſtantium f, g, h, et k, aliae fuerint vel poſitivae, vel negativae, caſus oriuntur natura ſua maxime inter ſe diſcrepantes. Primo enim relatio inter has quatuor quantitates ita poteſt eſſe comparata, ut formula integralis arcum quendam ſive ellipticum, ſive hyperbolicum, ſimpliciter exprimat. Deinde fieri poteſt, ut integrale binis conſtet partibus, altera algebraica, altera arcum ſive ellipticum, ſive hyperbolicum exprimente. Praeterea vero etiam eiusmodi dantur caſus, quibus integrale neutro modo exhiberi poteſt, ſed praeter partem algebraicam, duos arcus, alterum ellipticum, alterum hyperbolicum requirit. In tractatione igitur formulae $\int dx\, V \frac{f + gxx}{h + kxx}$ ob iſtam varietatem Auctor coactus eſt duodecim caſus conſtituere, quos ſingulos operoſo calculo ita feliciter expedivit, ut iam facile ſit, quaecunque quantitates litteris f, g, h, k deſignantur, integrale, conceſſa ellipſium et hyperbolarum rectificatione, aſſignare. Saepenumero autem evenire poteſt, ut formulae integrales multo magis complicatae, ope ſubſtitutionum idonearum, ad talem formam perduci queant, quibus ergo omnibus caſibus integratio expedita eſt cenſenda; ex quo haec inveſtigatio calculo integrali haud leve incrementum attuliſſe eſt aeſtimanda.

II. *Elementa Calculi Variationum: et* III. *Analytica explicatio methodi Maximorum et Minimorum*, Auctore LEON. EVLERO, pag. 51 et 94. Iam ante celeberrimum problema iſoperimetricum, inſignia quaedam ſpecimina huc pertinentia a Geometris ſunt edita, cum antiquiſſimis iam fuerit exploratum, circulum, inter omnes alias figuras pari perimetro incluſas, maximam aream complecti; quam quidem proprietatem ex circuli natura concluſerunt, minime vero ipſam quaeſtionem directe aggredi ſunt auſi, ut inter omnes

omnes figuras aequali perimetro terminatas eam investigarent, quae maximam aream includeret. Haec scilicet quaestio nimis est ardua, quam ut ante insignem calculi infinitorum promotionem de ea saltem cogitare licuisset. Mox vero primis quasi iactis huius calculi fundamentis, ab acutissimo viro, Iohanne Bernoulli, quaestio de brachystochronis felicissimo successu est resoluta: quippe qua inter omnes lineas a puncto sublimiori ad humilius ductas, ea quaerebatur, super qua grave tempore brevissimo descendat, quam egregiam proprietatem cycloidi competere invenerat. Methodus autem, qua Vir celeberrimus erat usus, fratri ipsius natu maiori, Iacobo Bernoulli, manifesto occasionem praebuisse videtur, solutionem magni problematis isoperimetrici, quod deinceps tractavit, meditandi. Latissimo scilicet ambitu omnes huius generis quaestiones in hoc problemate est complexus, ut inter omnes lineas, intra data duo puncta ducendas, sive debeant esse eiusdem longitudinis, (unde quidem nomen isoperimetrici est natum,) sive alia quadam indole communi praeditae, eam investigaret, quae vel maximam aream, vel circa datum axem rotata, maximum solidum, vel in genere quamcunque maximi minimive proprietatem contineret. Methodum autem, qua summus illius temporis Geometra est usus, perpendentes, ancipites haeremus, utrum magis eius incredibilem patientiam in prolixissimis et taediosissimis calculis expediendis, an summam sagacitatem in conclusionibus satis concinnis inde deducendis, admirari debeamus. Ob hanc ipsam autem caussam, quod conclusiones prodierint satis concinnae, mox suspicari licebat, viam planiorem ac breviorem dari eodem perducentem; quam etiam eius frater iunior, Iohannes, satis feliciter est ingressus, etiamsi statim pro quibusdam casibus nimis absconditis negotium minus successerit, quem tamen defectum deinceps, toto hoc argumento profundius retractato, largiter compensavit. Longo postea interiecto tempore, Auctor harum dissertationum, in eodem problemate evolvendo, summum

suum ſtudium collocavit; et cum perſpexiſſet, omnes huius generis quaeſtiones eo redire, ut eiusmodi linea curva, aequatione inter coordinatas x et y exprimenda, inveſtigetur, in qua talis formula integralis $\int V d x$, quomodocunque quantitas V per x et y fuerit data, maximum minimumve valorem obtineat. Nunc autem evidens eſt, in iſta quantitate V infinitam varietatem locum habere poſſe, prout in eam, praeter ipſas variabiles x et y, tam earum differentialia cuiuscunque ordinis, quam novae inſuper formulae integrales, ingrediuntur. Quodſi iam ſolutiones Bernoullianae ad hanc normam examinentur, eae tantum ad eos caſus, quibus quantitas V ſola differentialia primi gradus involvit, reſtrictae reperiuntur, ac praeterea caſus, quibus in quantitate V novae formulae integrales inſunt, inde penitus excluduntur, pauciſſimis exceptis, quos facile pro indole quaeſtionis ab hoc incommodo liberare licet. Hunc igitur defectum celeb. Auctor feliciſſime, cum in his Commentariis, tum in Opere ſingulari de hoc argumento edito, ſupplevit, ita, ut vix quicquam, quod amplius deſiderari queat, reperiatur. Interim tamen ipſa Methodus, etiamſi totum negotium ſatis expedite conficiat, tamen ipſi non ſatis naturalis eſt viſa, propterea quod vis ſolutionis tota in conſideratione elementorum curvae inveſtigandae erat poſita, ipſa vero quaeſtio facile ita adornari poſſit, ut ex Geometria penitus ad ſolam Analyſin puram revocetur. Quaeſtio enim ita propoſita, ut data quantitate V utcunque ex binis variabilibus x, y, earumque differentialibus cuiuscunque ordinis, quin etiam ex formulis integralibus utcunque conflata, ea inter x et y relatio inveſtigari debeat, qua formulae integrali $\int V d x$ maximus minimusve valor concilietur: hoc igitur modo quaeſtio propoſita prorſus a Geometria ſegregatur; ex quo etiam methodus genuina eam reſolvendi a Geometria immunis eſſe debebat: et quo difficilius Analyſis ad hunc ſcopum accommodari poterat, eo maiora incrementa huius ſcientiae, ſi res ſucceſſerit, merito

ſpera-

ſperare licebat. Tametſi autem Auctor de hoc diu multumque eſſet meditatus, atque amicis hoc deſiderium aperuiſſet: tamen gloria primae inventionis acutiſſimo Geometrae Taurinenſi, *la Grange*, erat reſervata, qui ſola Analyſi uſus, eandem plane ſolutionem eſt adeptus, quam Auctor ex conſiderationibus geometricis elicuerat. Verum ipſa illa ſolutio ita erat comparata, ut novam plane Analyſeos ſpeciem conſtituere, eiusque fines non mediocriter promovere videretur; ex quo Auctori occaſio eſt oblata, hanc ſcientiam novo calculi genere locupletandi, quem Calculum variationum appellat, et cuius elementa hic tradere, ac dilucide explicare, conſtituit. Hic quidem calculus, perinde ac differentialis, in incrementis infinite parvis inter ſe comparandis verſatur, verum in ratione tractationis ab eo *maxime* diſcrepat. Cum enim in calculo differentiali ex data quantitatum variabilium relatione, relatio inter earum differentialia cuiusque ordinis inveſtigetur; in calculo variationum ipſa relatio inter variabiles infinite parum immutari concipitur: ita ut cum ſecundum relationem datam pro quovis alterius variabilis *x* valore, altera *y* certum valorem ſortitur, calculo variationum huic ipſi valori *y* incrementum quoddam infinite parvum adiiciatur, ex quo deinceps, quemadmodum formulae tam differentiales, quam integrales varientur, definiri oportet. Incrementum illud cuicunque valori *y* adiectum, ab Auctore eius variatio vocatur, ac, ne cum differentialibus confundatur, hoc charactere δy deſignatur. Cum igitur hinc omnes formulae, tam differentiales, quam integrales, quatenus quantitatem *y* involvunt, certas variationes naniscantur, Auctor in priore diſſertatione principia ac praecepta ſtabilit, quorum ope omnium huiusmodi formularum variationes definiri poſſunt: ita ſi W denotet huiusmodi formulam quamcunque, eius variationem δ W per regulas peculiares aſſignare docet. Quo ſingulari calculo conſtituto, deinceps in ſequente diſſertatione eius applicationem ad omnia problemata, quae circa maxima et mini-

minima excogitari possunt, clarissime ostendit; inque negotio hoc imprimis observari meretur, quod ista nova methodus mere analytica multo pleniores ac perfectiores solutiones suppeditet, quam prior illa ex Geometria petita.

IV. *De insigni promotione Methodi Tangentium Inversae.* Auctore LEON. EVLERO, pag. 135. Notum est, Analysin infinitorum primam originem ex eo Geometrarum studio traxisse, quo omnium linearum curvarum tangentes ducere sunt conati. Cum enim iam pridem ante Geometrae fuissent solliciti, ut methodum certam cuiusque lineae curvae tangentes inveniendi scrutarentur, atque ad hunc scopum continuo propius accessissent, sagacitate tandem summorum ingeniorum, NEWTONI et LEIBNIZII, calculus differentialis est inventus, quo mox felicissimo successu sunt usi ad tangentes omnium linearum curvarum, cunctaque phaenomena, ab situ tangentium pendentia, definienda. Quoniam vero iam ante, certa quaedam artificia, id, etsi multo imperfectius, praestandi, erant explorata, tamen hinc novae istius inventionis gloria haud mediocriter imminui est visa, nisi ea ad eiusmodi investigationes accommodaretur, quae illorum artificiorum vim penitus superarent. Hinc primis inventoribus statim in mentem venit, statum quaestionis, quae praecipue circa tangentes versabatur, invertere, iisque, qui minus splendide de novo isto calculi genere sentiebant, eiusmodi quaestiones proponere, quibus, ex data quadam tangentium proprietate ipsarum linearum curvarum natura esset investiganda. Cum igitur methodus huiusmodi quaestiones resolvendi etiam esset invertenda, hinc methodus tangentium inversa est nata, quae, quoniam a differentialibus ad ipsas quantitates reverti oportebat, calculo integrali mox insignia dedit incrementa, ita ut incredibilis promotio, ad quam hic calculus deinceps est perductus, potissimum methodo tangentium inverso accepta sit referenda.

Pri-

Primum quidem in hoc genere eiusmodi tantum quaeſtiones ſunt tractatae, in quibus conditio quaedam tangentium in ſingulis curvae quaerendae punctis proponebatur, ita ut in iis ſolvendis ad unicum curvae punctum, quod autem indefinite ſumtum ad omnia plane puncta transferri queat, reſpexiſſe ſufficiat. Cuiusmodi quaeſtio erat, cum quaerebatur curva, cuius tangens ad reſectam, ſeu differentiam inter abſciſſam et ſubtangentem, ubique datam teneret rationem: vocata enim pro curvae puncto quocunque abſciſſa $= x$, et applicata $= y$, quia tangens eſt $= \frac{y\,v\,(dx^2 + dy^2)}{dy}$ et ſubtangens $= \frac{y\,dx}{dy}$, hac quaeſtione poſtulabatur, ut eſſet $\frac{y\,v\,(dx^2 + dy^2)}{dy}$ ad $x - \frac{y\,dx}{dy}$ in data ratione: quae ratio ſi ponatur $= m:n$, ad hanc aequationem pervenitur:

$$m\,(x\,dy - y\,dx) = n\,y\,V\,(dx^2 + dy^2)$$

quae integrata naturam curvae quaeſitae declarabit. Deinde vero etiam eiusmodi quaeſtiones ſunt agitatae, quibus tangentium conditio praeſcripta ſimul ad bina curvae puncta pertineret, cuiusmodi fuerat problema traiectoriarum reciprocarum, cuius ſolutiones a variis auctoribus prolatae, Analyſin infinitorum clariſſimis inventis locupletarunt. Eodem quoque referenda eſt quaeſtio Catoptrica, ab ipſo Auctore huius Diſſertationis olim evoluta, qua circa punctum lucidum eiusmodi linea curva deſcribenda proponitur, ut omnes radii ab iſta curva bis reflexi in ipſum punctum lucidum revertantur. In qua quaeſtione reſolvenda omnino neceſſe eſt, ut bina ſimul curvae puncta, in quibus quilibet radius reflectitur, in calculum introducantur; quae bina puncta ita inter ſe eſſe relata manifeſtum eſt, ut inter ſe permutationem admittant. Cum igitur huiusmodi quaeſtiones longe aliam ſolvendi methodum requirant, quam quaeſtiones

prioris generis, ubi unicum curvae punctum confideraffe sufficit, Auctor hinc duas claffes quaeftionum ad methodum tangentium inverfam pertinentium, conftituit: iisque adeo in hac differtatione tertiam claffem adiungit, quae eiusmodi quaeftiones complectitur, in quibus fimul ad innumerabilia curvae puncta, quae certo quodam modo inter fe cohaereant, refpici oportet. Quoniam igitur huiusmodi quaeftiones methodum prorfus peculiarem poftulant, quam Auctor in hac differtatione dilucide exponit, eiusque eximium ufum in variis problematibus folvendis oftendit, nullum plane eft dubium, quin haec fpeculatio Analyfi infignem perfectionem fit allatura.

V. *Dilucidationes de Tautochronis in medio refiftente*, Auctore LEON. EVLERO, pag. 156. Cum primum pendula ad tempus dimetiendum, motumque horologiorum temperandum, adhiberi funt coepta, ofcillationes non prorfus aequalibus temporibus abfolvi, fed maiores excurfiones aliquanto plus temporis infumere funt deprehenfa. Cuius inaequalitatis cauffa mox in eo pofita effe reperiebatur, quod corpus fuper arcu circuli defcendens aliquanto tardius ad punctum infimum pertingat, quo altius defcenfum inceperit, etiamfi difcrimen fit tam exiguum, ut nonnifi adcuratioribus obfervationibus animadverti queat. Cum igitur aequabile curvamen, quale in arcubus circularibus ineft, non fit aptum ad omnes defcenfus ifochronos efficiendos, facile colligere licebat, fi loco circuli alia curva adhibeatur, cuius curvatura adfcendendo continuo fieret maior, fieri poffe, ut tum omnes defcenfus ad temporis aequalitatem perducerentur. Verum, tam ob Analyfeos, quam Mechanicae defectum, natura huius curvae definiri non poterat, donec Vir fummo ingenii acumine praeditus oftendiffet, hanc proprietatem cycloidi competere. Et quoniam commodiffime evenit, ut huius curvae evoluta iterum fit cyclois, inventi iftius applicatio ad praxin eo facilior evaferat,

rat, quod tantum pendulum intra binas cycloides ſuſpendi opus erat, ſiquidem tum imum penduli ponduſculum iterum cycloidem eſſet deſcripturum. Veruntamen ne hoc quidem artificio omnis inaequalitas tolli videbatur, niſi motus fieret in vacuo, cum ob aëris reſiſtentiam motus non mediocriter ab ea lege, cui Theoria innitebatur, recederet; quare, quamdiu natura huius reſiſtentiae minus erat perſpecta, vera curva, quae omnes oſcillationes paribus temporis intervallis ederet, ne inveſtigari quidem poterat. Interim tamen ſummus NEVTONVS demonſtraverat, ſive aëris reſiſtentia fuerit conſtans, vel, eius loquendi more, momentis temporis proportionalis; ſive ipſam celeritatum rationem ſequatur, nihilominus omnes oſcillationes in Cycloide factas inter ſe iſochronas eſſe futuras, ita ut his caſibus reſiſtentia non impediret, quo minus cyclois pari ſucceſſu in uſum vocari poſſet, atque in vacuo. Deinde vero reſiſtentiae natura tam experimentis, quam ratione, accuratius explorata, ea neutiquam celeritatibus, ſed potius celeritatis quadratis proportionalis eſt deprehenſa; quae proportio nullo amplius modo cum cycloidis natura conſiſtere poterat, atque adeo iam non erat difficile, per calculum accurate definire, quantum oſcillationes in cycloide factae ob aëris reſiſtentiam ab iſochroniſmi ratione recederent. Quantumvis autem tum temporis Geometrae in eo elaboraverint, ut veram curvam, quae in medio reſiſtente omnes oſcillationes iſochronas produceret, inveſtigarent; tamen in ipſa Analyſi tantas offenderunt difficultates, quae vix ſuperari poſſe viderentur. At poſtquam etiam Auctor huius diſſertationis diu multumque in hac inveſtigatione deſudaviſſet, voti tandem compos eſt factus, veramque curvam tautochronam in medio, quod ſecundum rationem celeritatum duplicatam reſiſtit, felici ſucceſſu elicuit. Interim tamen methodus, qua in hac inveſtigatione erat uſus, nullo modo ad alias reſiſtentiae hypotheſes transferri poterat. Tametſi enim certum videbatur, in natura aliam reſiſtentiae

legem, praeter duplicatam celeritatum rationem, locum habere non posse; tamen eadem quaestio de Tautochronis in aliis resistentiae hypothesibus, non tam in Mechanica, quam in ipsa Analysi, merito maximi momenti iudicabatur, propterea, quod tantae difficultates, quae hanc investigationem impedirent, superari non possunt, quin simul Analysis eximia inde accipiat incrementa. Verum in hoc negotio haud parum mirum videbitur, quod methodus Auctoris ne ad eam quidem hypothesin, qua resistentia ipsi celeritati proportionalis fingitur, extendatur, cum tamen hic casus iam pridem fuisset exploratus. At hic quidem imprimis notari convenit, a NEUTONO tautochronam in hac resistentiae hypothesi non a priori esse inventam, sed potius, cum forte in motum super cycloide inquireret, quasi inopinato deprehendisse, tautochronismi proprietatem ab hac resistentia non turbari; quamobrem hactenus methodus directa merito desiderabatur, qua simul tam in ratione celeritatum simplici, quam duplicata, curvae tautochronae inveniri queant. Quo in negotio quidem Auctor sibi nihil laudis vindicat, cum talis methodus a Celeb. FONTAINO sit excogitata; neque tamen ideo abs re fore est arbitratus, si idem argumentum suo more pertractaverit, et hanc aeque novam ac maxime ingeniosam methodum luculenter exposuerit, quo eius amplissimus usus in Analysi magis in aprico collocaretur. Interim tamen maxime est dolendum, ne hanc quidem methodum ultra eas hypotheses resistentiae, quibus tautochronae iam erant cognitae, patere.

VI. *Demonstratio Theorematis Bernoulliani.* Auctore LEON. EVLERO, pag. 179. Ab HVGENIO primum curvarum evolutio est investigata, qua filum curvae cuique circumplicatum paulatim evolvi, eiusque termino novam curvam describi assumsit; hancque novam curvam, ex evolutione prioris natam, istam vero illius evolutam vocavit. Considera-

ſideratio autem tautochronismi Virum ſummum ad hanc meditationem impulerat, qua invenit, curvae cycloidis evolutam iterum eſſe cycloidem illi ſimilem, at ſitu inverſo poſitam: unde viciſſim ſequebatur, ſi ſemiſſis cycloidis, a cuſpide usque ad locum, ubi eius curvamen eſt minimum, ſumta, ita ut tangentes in his terminis ductae ſint inter ſe normales, ex loco minimi curvaminis evolvatur, curvam inde natam iterum eſſe cycloidem, hancque adeo ſimili modo evolutam denuo cycloidem producere, ſicque porro in infinitum innumerabiles naſci cycloides. Quae ſpeculatio cum Geometris maxime placuiſſet, Vir ſagaciſſimi ingenii, IOH. BERNOVLLI, obſervavit, ſi loco cycloidis initio alia quaecunque linea curva conſtituatur, cuius tangentes extremae inter ſe ſint normales, atque evolutio ſimili modo, ut in cycloide eſt factum, continuo repetatur, curvas hinc natas continuo propius ad cycloidis naturam accedere, ac tandem, evolutione infinities repetita, in perfectas cycloides abire. Inſigne igitur hoc Theorema ſoli quaſi obſervationi innixum, Auctor huius diſſertationis ideo demonſtrare ſuſcepit, quoniam ipſa demonſtratio ad plurimas alias pulcherrimas ſpeculationes manuducit, cuiusmodi nonnullas evolvit, quae haud exigui momenti eſſe videntur. At certe, cum hoc modo omnes curvae ad cycloidem tandem perducantur, haecque curva rectificationem admittat, hinc eximias approximationes petere licet. Veluti ſi prima curva ſit quadrans circuli, ac poſito radio $= 1$, eius arcus vocetur $= q$, qui eſt ſemiſſis numeri $\pi = 3,14159265$ etc. longitudo curvarum ſequentium ex continua evolutione notarum ita ſe habere deprehenditur:

Longitudo curvae primae: $= q$

— — ſecundae $= \frac{1}{1.2\,q^2}$

— — tertiae $= \frac{2}{1.2.3.\,q^3}$

R 3 Longi-

Longitudo curvae quartae $= \frac{5}{1.2.3.4.q^4}$

— — quintae $= \frac{16}{1.2.3.4.5.q^5}$

— — sextae $= \frac{61}{1.2.3.4.5.6.q^6}$

— — septimae $= \frac{274}{1.2.3.4.5.6.7.q^7}$

— — octavae $= \frac{1385}{1.2.3.4.5.6.7.8.q^8}$

— — nonae $= \frac{7936}{1.2.3.4.5.6.7.8.9.q^9}$

etc.

quas ergo longitudines continuo propius ad rationem aequalitatis accedere est necesse; et cum infinitesima sit cycloìs, eiusque longitudo $= \frac{2}{q}$, si hinc illae aequentur, continuo propius ad veritatem accedetur, his scilicet formulis:

$$q^2 = 2;\ q^3 = 2.\frac{1.2}{1};\ q^4 = 2.\frac{1.2.3.}{2};\ q^5 = 2.\frac{1.2.3.4}{5};$$

$$q^6 = 2.\frac{1.2.3.4.5.}{16.}$$ Hic imprimis notandi sunt numeratores illarum formularum, quorum, qui sunt ordine pares, 1, 5, 61, 1385, etc. ita quisque per praecedentes definitur, ut sit:

$$5 - \frac{4.3}{1.2.}1 + \frac{4.3.2.1}{1.2.3.4} = 0$$

$$61 - \frac{6.5}{1.2.}5 + \frac{6.5.4.3}{1.2.3.4}1 - \frac{6.5.4.3.2.1.}{1.2.3.4.5.6} = 0$$

1385

$$1385 - \frac{8.7}{1.2}61 + \frac{8.7.6.5}{1.2.3.4}5 - \frac{8.7.6.5.4.3}{1.2.3.4.5.6}1 + \frac{8.7.6.5.4.3.2.1}{1.2.3.4.5.6.7.8} = 0$$

ac si totae formulae pro locis paribus inventae ponantur:

$1q^0 =; Aq^2; Bq^4: Cq^6; Dq^8; Eq^{10}; Fq^{12}; Gq^{14}$ etc. habebimus ut sequitur:

$$A - \frac{1}{1\;2} = 0$$

$$B - \frac{A}{1.2} + \frac{1}{1...4} = 0$$

$$C - \frac{B}{1.2} + \frac{A}{1...4} - \frac{1}{1....6} = 0$$

$$D - \frac{C}{1.2} + \frac{B}{1...4} - \frac{A}{1....6} + \frac{1}{1.....8} = 0$$ unde concludimus, fore hanc seriem

$$1q^0 + Aq^2 + Bq^4 + Cq^6 + Dq^8 + \text{etc.} =$$

$$\frac{1}{1 - \frac{1}{1.2}q^2 + \frac{1}{1..4}q^4 - \frac{1}{1..6}q^6 + \text{etc.}} = \frac{1}{\text{cos.}\, q}$$

Haecque consideratio ad plurimas alias speculationes non spernendas perducere poterit.

VII. *Demonstratio seriei*, $\frac{2.6.10.14.18.....(4n-10)}{2.\;3.\;4.\;5.\;6......\;(n-1)}$ Auctore S. KOTELNIKOW, pag. 199. Cum Auctor, in subsidium artis agrimensoriae, occupatus fuisset in constructione

ctione polygonorum ex tot datis ſive lateribus, ſive angulis, ſive diagonalibus, quot ad figurae determinationem requiruntur, evolvenda, caſus, quo praeter omnia latera totidem, demtis tribus, dantur diagonales, (tot ſcilicet quaeſtiones determinatio poſtulat,) hic igitur caſus ipſum perduxerat ad eandem ſpeculationem, qua in Vol. VII. Celeber. SEGNER oſtenderat, quot variis modis quodque Polygonum per diagonales in triangula reſolvi poſſit. Arctiſſime ſcilicet hae duae inveſtigationes inter ſe ſunt connexae, etiamſi convenientia primo intuitu minus appareat. Incidit ergo Auctor in numeros 1, 2, 5, 14, 42, quorum autem progreſſionis legem, utpote ſatis abſconditam, ex ſola figurarum contemplatione perſpicere non poterat. At ex conſideratione horum ipſorum numerorum, quos iam elicuerat, ſatis ingenioſe in ipſam progreſſionis legem inquirit, ad eamque feliciter pertingit, coniectura maxime probabili adiutus, quod hi numeri ſecundum factores egregio ordine progredi debeant. In uberiorem quidem confirmationem ipſorum quoque polygonorum, unde hi numeri ſunt orti, rationem habet; ſed ea etiam praetermiſſa, eiusdem coniecturae adminiculo totum negotium hoc modo confici poſſe videtur. Dividatur iſtorum numerorum quilibet per praecedentem, ut obtineantur hi quoti: $\frac{2}{1} = 2$; $\frac{5}{2} = \frac{5}{2}$; $\frac{14}{5} = \frac{14}{5}$; $\frac{42}{14} = 3$, qui cum non ſint integri omnes per eiusmodi fractiones exhibeantur, quarum denominatores ſint 3, 4, 5, 6, quandoquidem in tertio denominator quinario minor eſſe nequit; ſicque habebitur:

$$\frac{2}{1} = \frac{6}{2};\ \frac{5}{2} = \frac{10}{4};\ \frac{14}{5} = \frac{14}{5};\ \frac{42}{14} = \frac{18}{6},$$

ubi cum etiam numeratores progreſſionem arithmeticam teneant, vix ullum dubium ſupereſſe poſſet, quo minus ſtatuamus, omnes hos quotos ſequenti ordine progredi, in primo loco ob

ob analogiam $\frac{2}{2}$ praefixo: $\frac{2}{2}.\frac{6}{3}.\frac{10}{4}.\frac{14}{5}.\frac{18}{6}.\frac{22}{7}.\frac{26}{8}.\frac{30}{9}$ etc.
Cum in VII. Volumine veritas huius formulae rigorosissime sit demonstrata, aliaeque formae ipsi aequivalentes sint exhibitae, usu non carebit observasse, hos numeros 1, 2, 5, 14, 42, etiam hoc modo per factores repraesentari posse:

$$\frac{2}{2};\ \frac{3.4}{2.3};\ \frac{4.5.6}{2.3.4};\ \frac{5.6.7.8}{2.3.4.5};\ \frac{6.7.8.9.10}{2.3.4.5.6};$$

$\frac{7.8.9.10.11.12}{2.3.4.5.6.7}$, quae formulae porro in has transformantur: $1;\ \frac{4}{2};\ \frac{5.6}{2.3};\ \frac{6.7.8}{2.3.4};\ \frac{7.8.9.10}{2.3.4.5};\ \frac{8.9.10.11.12}{2.3.4.5.6}$, etc. tum vero succinctius adhuc in has: 1; 2. 1; 2. $\frac{5}{2}$; 2. $\frac{6.7}{2.3}$; 2. $\frac{7.8.9}{2.3.4}$; 2. $\frac{8.9.10.11}{2.3.4.5}$, quarum prima pro triangulo, secunda quadrilatero, tertia pentagono etc. valet: unde in genere pro polygono n laterum valebit haec forma: $2.\frac{n}{2}.\frac{n+1}{3}.\frac{n+4}{4}....\frac{2n-5}{n-3}$, verum nullum est dubium, quin forma ab Auctore considerata ad usum multo magis sit accomodata.

PHYSICO-MATHEMATICA. I. *De motu corporis ad duo virium centra attracti.* Auctore LEON. EVLERO, pag. 207. Argumentum huius dissertationis Auctor in eius praefatione tam dilucide et copiose explicavit, ut superfluum foret de eius eximio usu, cum in Astronomia, tum vero in Analysi, hic quidquam commemorare. Priorem ergo huius dissertationis partem, uberiori istius quaestionis explicationi destinatam, hic transcriptam putemus,

cum cuique a calculis etiam abhorrenti eam ante huius recensionis lectionem evolvere liceat. In quaestione igitur, quam Auctor hic tractat, duo puncta fixa assumuntur, ad quae corpus quodpiam attrahatur in ratione reciproca duplicata distantiarum; et postquam huic corpori motus quicunque fuerit impressus, qua lege deinceps sit progressurum, quaeritur. Neutiquam vero Auctor in solutione imperfecta, et ad veritatem tantum adpropinquante, qua ratione huiusmodi quaestiones adhuc tractari sunt solitae, acquiescit; sed potius omnes, cum ingenii, tum calculi vires eo intendit, ut motum illius corporis ad duo virium centra fixa attracti omni rigore geometrico definiat, atque adeo aequationem pro curva descripta eliciat, ex qua eius constructio confici queat. Postquam autem aequationes differentiales secundi gradus, quas principia motus statim suppeditant, felici successu ad primum gradum perduxisset, aequationem tantopere complicatam est assequutus, ut inde vix plus subsidii, quam ex primis formulis differentio - differentialibus expectandum videretur, propterea quod binae variabiles maxime inter se erant permixtae. Cum igitur quasi de ulteriori successu desperaret, eum casum, quo alterutra vis centripeta evanescit, evolvendum suscepit; quoniam aliunde constabat, curvam hoc casu descriptam sectionem conicam esse debere: in qua investigatione, quae adhuc maximis difficultatibus erat implicata, Auctori casu accidit, ut in enormem errorem illaberetur. Quem lapsum tantum abest ut occultandum et reticendum putaret, ut eum potius ingenue confiteatur, cum huic ipsi errori perfecta huius quaestionis solutio unice accepta sit referenda. Postquam enim omni studio in originem huius erroris inquisivisset, molestissimosque calculos expedivisset, praeter omnem expectationem in eiusmodi methodum incidit, cuius beneficio ipsa quaestio, latissimo sensu accepta, ita ad exoptatum finem perduci posset, ut in solutione nihil amplius esset desiderandum; ad quod eximium inventum, quod non solum in Astronomia,

nomia, ſed etiam in Analyſi, maximi certe eſt momenti, nunquam pertigiſſet, niſi feliciſſimo eventu in errorem illum incidiſſet. Totam autem huius problematis ſolutionem perduxit ad hanc aequationem differentialem primi gradus, in qua binae variabiles adeo a ſe invicem ſunt ſeparatae

$$\frac{dr}{\surd r(A+B+D+2Er-(A+B-D)rr)}=$$

$$\frac{ds}{\surd s(-A+B-D+2Es+(A-B-D)ss)}$$

ubi litterae A et B intenſiones utriusque centri virium denotant. D vero et E ſunt conſtantes, a prima motus impreſſione pendentes, at variabiles r et s per angulos $BAM = \zeta$ et $ABM = \eta$ ita definiuntur, ut ſit $r = \text{tang.}\,\tfrac{1}{2}\zeta.\ \text{tang.}\,\tfrac{1}{2}\eta$ et $s = \frac{\text{tang.}\,\frac{1}{2}\zeta}{\text{tang.}\,\frac{1}{2}\eta}$, ex quo, ope aequationis inventae, curva a Corpore deſcripta facile conſtrui poteſt. Alio loco autem Auctor oſtendet, hanc aequationem infinitis caſibus algebraice integrari poſſe, ita ut infinitis modis fieri queat, ut corpus circa duo haec centra virium A et B curvam adeo algebraicam deſcribat. Manifeſto ſcilicet haec ſequuntur ex iis, quae auctor eſt commentatus de aequatione hac:

$$\frac{m\,dx}{\surd(\alpha+\beta x+\gamma xx+\delta x^3+\epsilon x^4)}=\frac{n\,dy}{\surd(\alpha+\beta y-\gamma yy+\delta y^3+\epsilon y^4)}$$

cuius integrale, oſtendit, ſemper algebraice aſſignari poſſe, quoties numeri m et n ſunt inter ſe commenſurabiles. Verum praeter hos caſus, innumerabiles dantur alii, duo maxime ſimplices, quos immediate ex aequatione differentiali inventa derivare licet. Oſtendit enim Auctor alibi, quoties habeatur aequatio differentialis ſeparata inter binas variabiles r et s, ei ſemper duobus modis ſatisfieri poſſe; altero,

tero, quo ipsi r, altero vero ipsi s, certus tribuitur valor constans. Secundum praecepta autem, quae in hac investigatione observare oportet, si fiat $r = \alpha$, necesse est ut $\alpha - r$ sit factor quantitatis $\sqrt{r\,(A+B+D+2\,Er - (A+B-D)\,rr)}$ ideoque ipsa quantitas $A+B+D+2\,Er - (A+B-D)\,rr$ factorem habeat $(\alpha - r)^2$ hinc divisa illa forma per $D - A - B$ statuatur $\frac{A+B+D}{D-A-B} = \alpha\,\alpha$ et $\frac{E}{D-A\,B} = -\alpha$, et constantes ambae D et E, a motus initio pendentes, ita definiuntur, ut sit $D = \frac{(\alpha\alpha+1)\,A+B)}{\alpha\alpha - 1}$ et $E = \frac{-2\,\alpha(A+B)}{\alpha\alpha - 1}$. Quare, si motus corpori initio impressus his valoribus fuerit conformis, curva deinceps descripta hac exprimetur aequatione: tang. $\frac{1}{2}\zeta$. tang. $\frac{1}{2}\eta = \alpha$: unde cum positis $AP = x$, $BP = a - x = t$, $AM = v$, et $BM = u$ sit tang. $\frac{1}{2}\zeta = \frac{v-x}{y} = \frac{y}{v+x}$ et tang. $\frac{1}{2}\eta = \frac{u-t}{y} = \frac{y}{u+t}$, fiet $\alpha = \frac{v-x}{u+t}$. Hinc cum sit $x = \frac{vv+vv-uu}{2\,a}$ et $t = \frac{aa-vv+uu}{2\,a}$, erit $v - x = (u+v-a)\,(a+u-v)$ et $u+t = (u+v+a)\,.\,(a+u-v)$ ita ut iam sit $\alpha = \frac{u+v-a}{u+v+a}$ et $u+v = \frac{(\alpha+1)\,a}{1-\alpha}$ seu $AM + BM$ constans. Ex quo manifestum est, hoc casu curvam a corpore descriptam fore ellipsin, cuius ambo foci in ipsis bini centris virium A et B sint constituti. En ergo observationem notatu maxime dignam, qua nunc quidem constat fieri posse, ut corpus ad duo virium centra attractum etiam in conica sectione revolvatur, cuius adeo foci in illa centra virium incidant: ad hoc quippe requiritur, ut

ut corpus initio certa quadam ratione proiiciatur; quam insignem proprietatem haud memini a quoquam esse animadversam. Quemadmodum autem hic, ponendo $r = \alpha$, omnis generis ellipses sumus adepti: ita, si pro altera aequationis parte statuamus $s = \beta$, simili modo ad hyperbolas perveniemus, quarum foci itidem in centris virium reperiuntur. Ceterum Auctor hic assumsit, motum fieri in eodem plano cum ambobus virium centris: verum, etiamsi motus non absolvatur in eodem plano, tamen methodus, qua hic auctor est usus, pari successu adhibetur, quemadmodum alia occasione ab ipso ostendetur; quo simul spes Astronomorum non mediocriter confirmari videtur, fore aliquando, ut omnes perturbationes motuum coelestium, ab actione plurium virium oriundae, per calculum accurate queant definiri.

II. *De motu vibratorio Tympanorum: item* III. *Tentamen de Sono Campanarum.* Auctore LEON. EVLERO, pag. 243. et 261. Duae investigationes ad Acusticam pertinentes, atque in se tantopere difficiles, suscipiuntur, ut is iam plurimum praestitisse sit censendus, qui saltem quodammodo hos sonos ad calculum revocare valeat. Abunde nunc quidem constat, quantis difficultatibus quaestio de motu vibratorio cordarum fuerit involuta, cum ante eam perfecte expedire non licuerit, quam nova quasi calculi integralis pars tractari atque excoli sit coepta. Cum igitur in his quaestionibus, quae de sono seu motu vibratorio tympanorum et campanarum instituuntur, non fili cuiusdam, veluti cordae, sed totius superficiei, atque adeo corporis agitationes investigentur, facile intelligitur, ad hoc multo profundiora calculi mysteria requiri. Praecipuum autem negotium in eo consistit, ut hi motus, eorumque variationes, debite ad calculum revocentur; id quod sine certis hypothesibus, pro structura horum corporum stabilitis, nullo modo fieri potest. Hinc Auctor harum dissertationum, in priori

rationem conſtituit, qua vibrationes membranae extenſae, dum pulſatur, evenire concipi oportet; in poſteriori vero ſimilem rationem pro campanis definit, unde deinceps formulas analyticas ſecundum motus principia derivat, quarum evolutio tandem ad veram motus utriusque cognitionem perducere debet. Formulae autem hae, quae pro tympanis ſunt differentiales ſecundi, pro campanis autem adeo quarti gradus, multo magis ſunt complexae quam eae, quibus cordarum motus exprimitur, neque etiam in genere, uti illae, inveſtigationem admittunt. Quamobrem Auctor etiam utramque ſolutionem ad eum caſum reſtringit, quo oſcillationes regulares certis temporum intervallis diſtinctae oriuntur, quandoquidem hae maxime in ſenſus incurrunt, ſonosque certi tenoris repraeſentant. Deinde autem hic idem quoque uſu venit, quod in cordis eſt *obſervatum*, ut tam tympana, quam campanae, pro varia impulſionis ratione diverſos ſonos ſimplices edere queant; tum vero etiam hoc potiſſimum, ut quos ſonos haec inſtrumenta ſeorſim edere valent, eosdem quoque coniunctim producere poſſint, quemadmodum idem in cordis contingit. Verum cum diverſi ſoni, quibus edendis eadem corda eſt apta, ſint inter ſe maxime harmonici, in ratione quippe numerorum naturalium 1, 2, 3, 4, 5 etc. procedentes: hic in tympanis et campanis maximum cernitur diſcrimen, dum ſoni ſimul editi adeo inter ſe incommenſurabiles, ideoque maxime ab harmonia abhorrentes ſint. Ex quo facile intelligitur, quid de illa inſignis Muſici Gallici, de Rameau, opinione ſit ſentiendum, qui memorata illa cordarum proprietate deceptus, verum omnis harmoniae principium in natura corporum ſonororum ſitum eſſe putavit, exiſtimans omnes ſonos ab eodem corpore ſimul editos, natura ſua inter ſe eſſe conſonos. Ratione campanarum provocat adeo ad experientiam, et affirmat, campana pulſa ſe ſemper ſimul ſonum acutiorem, qui ad principalem eſſet decima maior, ſeu in ratione 5 ad 2, exaudire. At Auctor noſter dilucide oſten-

dit,

dit, hunc sonum non rationem 5 : 2, sed potius hanc irrationalem $\sqrt{6} : 1$ illa tantillo minorem tenere, ita ut vel hoc experimento opinio illa funditus evertatur.

IV. *Observationes quaedam ad Opticam pertinentes.* Auctore F. V. T. AEPINO, pag. 282. In Commentariis Academiae Scientiarum Parisinae anni 1743. prostat Cel. BUFFONI dissertatio, titulo de Coloribus accidentalibus insignita, quae praeter colores accidentales tractat etiam de morbo, ubi maculae nigrae, tamquam muscae, oculo obvolitare videntur, nec non de coloribus umbrarum, a corporibus sole oriente aut occidente proiectarum. Auctori huius dissertationis circa haec omnia nonnullae Cel. BUFFONO ignotae sese obtulerunt observationes, quas idcirco hoc loco proponit. Dissertatio igitur continet tres observationes. Prima spectat sensationem diversorum colorum in organo visus succedentium, si Sol, dum est horizonti propinquus, vel raris obtectus nubibus, ut splendor ipsius oculum laedere nequeat, per quartam partem minuti primi conspiciatur. Aversis enim tunc a Sole oculis, sensationem durare per tria aut quatuor minuta prima, expertus est Auctor, sive illi aperti, sive clausi teneantur. Singulares, et a nemine hucusque observatas circumstantias, quae sensationem hanc concomitantur, longum foret hic recensere; idcirco qui illas, conclusionesque inde deductas, cognoscere cupiunt, ad ipsam dissertationem ablegandos esse censemus. Secunda observatio spectat morbum oculorum, quo ante oculum, obiectum quoddam album aut lucidum contemplantem, maculae nigrae, tamquam muscae, obvolitare videntur. Multi quidem hoc morbi genere laborant, ast nemo maiori cura, quam Auctor, in sedem morbi inquisivit. Plerique Medicorum quaesiverunt infirmitatis huius causam in particulis opacis humori aqueo innatantibus; alii opacitati partium lentis crystallinae; alii denique partibus tunicae retinae sensatione privatis, sive paralysi.

lysi affectis, quae opinio Cel. BUFFONO quoque arridet, attribuerunt. Ultima sententia, etsi magis legibus diop[illegible]icis consentiat, propria tamen experientia convictus est Auctor, dari casus, ubi hic morbus sedem in tunica retina non habet: igitur in hanc sententiam descendit, ut sedem morbi, non alibi, quam in humore vitreo quaerendam esse, atque oriri a dilatatione subtilissimorum vasorum lympham diaphanam vehentium, et introitum partibus crassioribus et opacis praebentium, aliterque lumen ac lympha refringentium, existimet. Observationes et experientiae Auctoris ita comparatae esse videntur, ut nullum dubium relinquant, quin veram sedem morbi, saltem sui ipsius, assignasse sit censendus. In observatione tertia, quae de umbrarum coloribus agit, refert primum Auctor observationem BUFFONIANAE similem, ast novam: quod nimirum umbrae a candela *accensa* proiectae, tempore crepusculi matutini aut vespertini, non, prout expectare fas videtur, nigrae, sed nunquam non eleganter coeruleae inveniantur, si plano albo excipiantur; virides vero appareant, si in planum flavescens proiiciantur. Orta hinc erat suspicio Auctori, qui inter innumeros casus, nunquam viderat umbras a Sole occidente productas, nisi coeruleas, irrepsisse in BUFFONI observata inadvertentiam aliquam, dum celeberrimus Vir saepe virides apparere umbras has perhiberet; quod quidem Auctori nonnisi huic circumstantiae attribuendum fuisse videtur, quod in observationibus BUFFONI umbrae in plenum flavum inciderint. Ast propriis posthaec observationibus edoctus fuit, apparere posse umbras a Sole occidente productas, etiamsi plano albo excipiantur, virides, dum nempe aer, sparsis nubibus, rubicundo aut aureo colore tinctis, repletus est. Tentat quoque Auctor rationem reddere horum phaenomenorum, non tamen illam pro vera proponere audet.

V. *Similitudinis effectuum vis magneticae et electricae novum specimen.* Auctore F. V. T. AEPINO, pag. 296.

Varia

Varia ab Auctore in lucem edita sunt scripta, similitudinem effectuum, et analogiam vis magneticae atque electricae demonstrantia. Prima huius rei fundamenta iecit in sermone anno 1758. publice praelecto, sed uberius eandem Theoriam exposuit in egregio opere, cui titulus est: TENTAMEN THEORIAE ELECTRICITATIS et MAGNETISMI. Quamquam autem hac ex parte Auctor in scriptis suis nihil desiderandum reliquerit: phaenomenon tamen, quod hic describit, utriusque vis tantam sistit similitudinem, ut observator omnino distinguere nequeat, utrum id pro operatione vis electricae, an vero magneticae habendum sit. Haec est praecipua causa, ob quam experimentum hoc describendum esse existimavit. Simplex quidem illud est, sed similitudinem utriusque vis luculentissime probat.

VI. *Descriptio duplicis Microscopii Solaris apparatus, obiectis opacis adaptati.* Auctore I. E. ZEIHERO, p. 299. Microscopium Solare ad inventa recentiora pertinere, satis constat. Tribuitur illius inventio LIBERKÜHNIO, Academico celebri quondam Berolinensi; quamvis non desint, qui hoc inventum antiquius esse velint, et LIBERKÜHNIUM tantum illud perfecisse contendant. Microscopium autem hoc variarum adhuc perfectionum est capax, uti solent recentiora inventa, quae non statim ab initio summo perfectionis gradu gaudere solent, uti vel antlia pnevmatica exemplo esse potest perspicuo, a variis aucta, variis perfectionibus. Microscopia solaria prima, et ordinaria, adcommodata tantum sunt ad obiecta pellucida observanda. Duplex perfectio est ab Auctore excogitata, pro obiectis opacis Microscopio solari adplicandis. Altera inservire debet obiectis minimis, valde amplificandis, quae alias commode in lentis foco collocari nequeunt; altera vero obiectis maioribus integris, mediocriter augendis, ut monetis, gemmis, et aliis. Hunc duplicem scopum Auctor sibi in dissertatione sua proposuit, ad quem obtinendum duas capsulas

psulas reperit cum adparatu, coniungendas cum microscopio solari. Sed quum hic adparatus duplex sine figuris distincte intelligi et repraesentari nequeat, lectorem ad ipsam dissertationem remissum volumus.

VII. *Methodus expedita velocitatem venti absolutam determinandi*, Auctore I. E. ZEIHERO, pag. 302. Extant quidem iam multae methodi celeritatem ventorum determinandi, a variis auctoribus excogitatae; inter quas praecipue notatu digna est ingeniosissima illa viri quondam celeberrimi, ONS-EN-BRAY, quam descripsit in Memoriis Academiae Parisiensis anno 1734: tamen in omnibus his methodis iure adhuc desiderari potest, quod non satis sint expeditae et commodae, quavis occasione celeritatem ventorum determinandi. Scopus igitur dissertationis est, methodum commodiorem et expeditiorem exhibere. Ad hunc scopum obtinendum coniunxit A. duo instrumenta satis iam nota: alterum est celeberrimi quondam BOUGUERI, alterum celeberrimi SMEATONII, Angli. Instrumentum BOUGUERI est descriptum in eius tractatu de navi, estque anemometrum ingeniosissime excogitatum, et simplicissime confectum. Consistit illud generatim in elatere spirali tubo incluso, qui a vento, maiore et minore, magis minusque intrudi solet, si scilicet planum ex charta confectum, elateri adfixum, vento obvertatur. Sed quum sine figuris structura huius anemometri distincte intelligi et repraesentari nequeat, lectorem ad inspiciendam figuram remittere cogimur. Si igitur anemometrum hoc BOUGUERIANUM celeritatis absolutae ventorum gradus monstrare debet, opus est, ut celeritate aequali et uniformi contra aerem quietum moveatur, et hac ratione velocitatis gradus simul in eo signari queant. Motus circularis Auctori hic videtur aptissimus, quem ope Machinae *Smeatonii* facillime perficere nititur. Descripta est haec machina Vol. LI. Transact. Angl. Vsus est ea Smeatonus, occasione experimentorum circa aquae et venti vires institutorum. Ipsa machina distincte per figuram est repraesentata, ita ut ulteriore eius descri-

ſcriptione hic ſuperſedere poſſimus, quae igitur eſt ipſa inſpicienda. Haec machina Smeatoni ad ſcopum ſuum ab Auctore eſt accommodata. Tota igitur machina ex inſtrumento Bougueriano et Smeatoniano ita eſt compoſita, ut mediante conſibula anemometrum Bouguerianum parti ſuperiori machinae Smeatoni ſit affixum; ubi figura ipſa eſt inſpicienda. Vnius eiusmodi machinae auxilio, innumerabilia anemometra, velocitatem ventorum abſolutam indicantia, confici et ubivis mitti poſſe, facile intelligitur. Poteſt poſt tempus aliquod praeterlapſum elater ſpiralis fieri imperfectior; verificandum igitur hoc inſtrumentum erit, et explorandum, an elater ſpiralis ab elaſticitate ſua aliquid amiſerit. Quod quomodo ſit faciendum, ultimo loco exponitur. *Reliqua propediem.*

S. L. MAIEVII ANIMADVERSIONUM AD VAria loca Novi Teſt. DECAS. I.

Traiecti ad Rhenum, apud Abrah. van Paddenburg, CIↃ IↃ CCLXIV, pagg. 212. in 8.

Noſtris temporibus Philologiae ſacrae ſtudium ad ſummum fere faſtigium pervenit, quo ſit, ut, qui omnem ſuam in eo conſumunt operam, doctrinae chriſtianae, cuius veritas et praeſtantia ex libris utriusque Foederis recte explicatis optime declaratur, quam maxime inſerviant. Quare hominum eruditorum diligentia, quae in explicandis et vindicandis locis Scripturae Sacrae adverſus diſſentientes, ſive potius Scripturae ſenſum in ſuas opiniones audacter detorquentes, verſatur, laudanda omnino, celebrandaque eſſe videtur. Quorum ex numero cum etiam *Maievium* V. Cl. eſſe deprehendamus, non poſſumus non de conſilio eius optima quaeque ſentire, immo vero et ſperare. In hac autem Decade, loca X. e libris N. T. ſub examen vocat:

De uniuscuiusvis loci explicatione pauca quaedam, ut, quam viam potissimum Auct. in illustrandis iis ingressus sit, appareat, sigillatim exponemus. Ad primum autem quod attinet locum Rom. VIII. 19 - 23. qui Interpretibus tot tantasque creavit molestias, monet, vocem κτισις non per prosopopoeiam, qualia sunt quamplurimorum Interpretum somnia, de omnibus creaturis, sed de universo genere humano esse interpretandam. Rationem ex experientia atque historia ducit, qua docemur, omnes omnino homines huius vitae miseriam percepisse, atque propterea suspiravisse, melioraque exspectavisse tempora: cumque iis miseriis propter laesam a nobis divinam maiestatem affligimur, non sine gravi sane argumento asserit, gentes iam de expiando Deo variis ritibus ac victimis cogitavisse. Ex quo colligit, multo magis Christianos hoc decere, quippe quibus maior lux illuxerit, maiorque spes sit in Deum collocanda; nam fideles rem exspectare gentibus valde incognitam, ἀπολυτρωσιν του σωματος, quae sit effectus ultimus redemtionis

I. C.

I. C. et quo ſimul reſpexiſſe videtur Apoſtolus ad Ioh. XIX, 25. Quam ſuam explicationem Cl. Auct. cum totius ſermonis iunctura cohaerere arbitratur; et profecto ex noſtra ſententia textui optime hac ratione ſatisfit. Qui autem proſopopoeiam verbis Pauli tribuunt, aut alio modo hunc locum explicare anxie tentant, hos mallemus maiori iure ſub creatura ſuſpirante intelligere.

Alter locus Ioh. III, 8. extat: ubi quidem vocabulum *πνευμα* non de vento, ſed de Spiritu Sancto explicandum eſſe A. cenſet; et particulam *οὑτως* non comparationis, ſed confirmationis cauſa adiectam eſſe. Qua quidem in re impetrare a nobis non potuimus, ut ſententiae eius ſubſcriberemus. Nam docere vult Servator, hominis regenerationem eſſe opus myſteriis plenum; quod ne ulli quidem hominum mirum videri poſſit, cum et in rerum natura eiusmodi inveniantur myſteria, quorum interior modus et ratio nos fugiat, multoque magis in rebus ſpiritualibus eiusmodi arcana eſſe concedenda. Obſtare quidem videtur, prouti quoque monuit Auct. Cl. *πνευματος* uſurpationem de vento inſolitam eſſe apud Scriptores N. T. quod quidem libenter concederemus, niſi conſtaret, *πνευμα* eſſe vocabulum *πολυσημον*, ad formam Ebr. רוּחַ; deinde et *πνοὴ* uſurpatur Act. II, 2. a qua voce *πνευμα* deducitur.

Animadv. tertia ad Matth. V, 33-37. Docet A. Chriſtianis in univerſum nequaquam eſſe interdicta iuramenta, ſed ipſis commendari animi candorem, quo fiat, ut ipſorum verbis unusquisque ſit fidem habiturus; atque adeo aliquid ſupervacuum eſſe, ſi maius robur et pondus addatur, praecipue cum fideles ab omni iuramento ſibi cavere debeant, *ἵνα μη ὑπο κρισιν πιπτουσι*, Iac. V, 12. i. e. ne cadat in eos ſuſpicio fidei dubiae, et ne experiantur aliorum de ſe ſiniſtram opinionem. Praeterea docet A. ſalvo iure a Chriſtiano homine praeſtari poſſe iusiurandum, ſi neceſſitas exigat, cum e. c. ſacramento fides principi vel reipublicae addicenda eſt. Quatuor deinde iuramenti formulas, apud Iudaeos tunc uſu receptas, ſub examen vocat, easque penitus

tus temerarias fuiſſe pronunciat. Unde Chriſtianis iis prorſus abſtinendum eſſe, Servator praecepit. Optaremus a Cl. Auct. quaedam dicta fuiſſe de iuramento in Form. Concordiae, quod quidam praeſtare iniquum eſſe duce conſcientia affirmant; argumentum ex hoc loco petentes.

Quarta animadverſio ſuper loco 2 Petr. I, 19-21. in quo continetur argumentum pro religionis Chriſtianae veritate, quam demonſtrat ſuo ipſius exemplo, quo ipſi Chriſti in monte ſacro olim collocati gloriam videre contigit. Deinde, quia hoc aliquid prorſus ſingulare fuit, affirmat, non deeſſe alia argumenta, quibus omnes fideles ad fidei certitudinem pervenire poſſint. Primum eſt, dari revelationem ſcripto conſignatam, quod innuitur per λογον προφητικον, cuius latiorem ſignificationem eſſe ait, quae non ad vaticinia tantum ſit reſtringenda. Prophetae enim appellabantur non ſolum qui res divinas praedicebant, ſed et quicunque divinitus excitati de rebus ad religionem pertinentibus diſerebant, et revelationem coelitus acceptam cum hominibus communicabant: cf. 1 Cor. XIV, 3. quo ſenſu etiam Ebr. נביא occurrit. Profanae gentes Poetas προφητας, et Latini vates nominaverunt. Vnde προφητειαν γραφης v. 20. eandem cum προφητικω λογω ſignificationem habere exiſtimat, id eſt, revelationem ſcriptam; quod etiam colligitur ex omiſſo articulo της; procul dubio dixiſſet, ſi ad vaticinia tantum reſpiceret, της γραφης. Porro omnes libri V. T. et ſcripta Apoſtolorum, quae tempore Petri iam extiterunt, de Chriſto teſtabantur. Hinc dicitur ευαγγελιον φανερωθεν νυν δια τε γραφων προφητικων a Paulo, Rom. XVI, 25. 26. quocum conferendus eſt locus Eph. III, 6. Verba Apoſtoli: *donec illuceſcat dies, et lucifer exoriatur in animis noſtris,* de ſtudio Chriſtianorum in evolvendis libris ſacris explicat, quod patet ex uſu vocis ἡμερα, quo illa beata conditio hominis declaratur, cum certo cognovit, quae noſſe ipſius intererat. Cum autem homo in hac vita non poſſit omnibus numeris abſolutam adipiſci notitiam, ea notitia cum *ſole oriente et matutina ſtella* comparatur; quae imper-

perfecta quidem cognitio nos non retinere debet a studio religionis, cum maior nobis post hanc vitam proposita sit. Iubet tamen Apostolus observari, *nullam revelationem scriptam fieri propria interpretatione*, quod κατ' ἀρσιν et κατα θεσιν probatur: κατ' ἀρσιν his verbis, *nunquam ex voluntate vel consilio hominis obtigit revelatio*, κατα θεσιν vero: ἀλλα ὑπο πνευματος ἁγιου κ. τ. λ. Iam colligi potest, quid sit ἰδια ἐπιλυσις, videlicet is significatus, quem quis verbis tribuit, iisque inesse mavult, et quem quilibet pro arbitrio suo constituit. Ii igitur ἰδιαν ἐπιλυσιν amant, qui eiusmodi sensum Scr. S. fingunt, qui cum placitis suis, decretis, et animi desideriis quam maxime convenit. Modi autem, quibus se illa explicandi ratio exserit, pro hominum varia conditione, varii quoque esse deprehenduntur; horum igitur aliquot A. enarrat. Apostolus tamen urget, eam explicationem soli Deo vindicandam esse, quia hic auctor scripturae fuit. Et si propter aliquam obscuritatem locus quidam a nobis non satis intelligi possit, ad alia loca, in quibus ea veritas est revelata, recurrendum esse. Subiungit quaedam eximia consilia, quibus non sine fructu uti licebit.

Observatio V. versatur circa Matth. XX, 1-16. Cl. Auct. ex iunctura textus verum huius sermonis sensum eruere conatur. Occasionem huic disputationi praebuerat quaestio divitis cuiusdam iuvenis, ad Iesum accedentis, eumque interrogantis, quid factu opus esset, si aeterna potiri salute vellit. Christus ipsi sua responsione spem excitabat, fore, ut, si spretis opibus se magistrum sequeretur, voti compos fieret. Hoc colloquium Petro ansam praebuit, plura de ea re cum Christo colloquendi, atque sciscitandi, quid tot tantisque calamitatibus perpessis, fideque servata, discipulis sit sperandum denique. Servator O. M. *duplex* discipulis dedit responsum, quorum *prius* animum contra persecutionum violentiam, laborisque improbi molestias obduraret; *posterius* eo valeret, ne plus sibi arrogarent, aut sibi persuaderent, praemia ab ipso destinata suis deberi meritis. Promissa igitur maxima ipsis dedit, de consessu duodecim tribuum in regno glo-

riae,

riae, et de vitae aeternae haereditate, si sui causa quaevis bona terrena dereliquerint. Ut autem Servator perversae discipulorum de propria dignitate persuasioni occurreret, subiicere placuit promissioni haec: πολλοι δε ἐσονται πρωτοι ἐσχατοι, και ἐσχατοι πρωτοι: quibus verbis docere videtur Servator, Deum in praemiis distribuendis non habiturum esse rationem dignitatis, sed pro arbitrio ea tributurum esse; hanc vim Auct. verbis οἱ πολλοι κ. τ. λ. inesse censuit. Summa adeo parabolae eo redit: conductis a domino vineae ex convento praemia esse solvenda, posteriorum vero advenientium mercedem ex arbitrio heri pendere. Ergo herus non iniuste egit, qui ex pacto tantum tribuerat unicuique, quantum dari inter ipsos convenerat; caetera omnia arbitrio ipsius erant relicta. Quod quidem et in praemiis Apostolis decernendis obtinere ait. Tria de operariis observat: 1) hi nulla necessitate adigebantur, ut hero operam suam locarent; 2) vires nullae ipsis ab hero erant tributae; 3) successus praeterea in vinea recte colenda totus ipsorum industriae debebatur. Id quod secus fuisse in Apostolis docet.

Animadversio VI. ad 1 Cor. XV, 29. spectat. Nexum verborum Apostoli ex argumento pro mortuorum suscitatione in hoc capite tractato demonstrat, eiusque possibilitas v. 35. declaratur exemplo ex natura in medium producto. Certitudinem autem ipsius rei probari posse, duobus argumentis potest confirmari. Primum ex consilio Apostoli, quo erroribus quorundam hominum obviam ire constituit, corporum restitutionem negantium. Alterum huc redit, eosdem adversarios, qui nunc a divo Apostolo confundantur, vel prorsus persuasos de resurrectione Iesu Christi fuisse, vel ita tamen de hac sensisse veritate, ut penitus eam negare non sustinerent. Difficultatem, in verbis ὑπερ των νεκρων latentem, sic removet, ut neutrius potius, quam masculini generis, habendam esse rationem affirmet. Ergo ὑπερ των νεκρων, ex mente Pauli, non signifi-

significare censet ὑπερ των, qui sunt νεκροι, sed, quae sunt νεκρα. Ambiguitatem autem facile tolli potuisse arguit, si alius adhibitus fuisset casus, *nominativus* videlicet, aut *accusativus.* Vertit autem locum hoc modo: *cur haec mortalia tantopere curant, qui ipsi sunt mortales?* substituto neutro τα νεκρα ellipsis esse intelligitur, quae suppletur τα νεκρα σωματα. Duplici vero sensu σωμα dici potest νεκρον. Nam vel idem est ac ἀψυχον, cf. Iac. II, 26. id est omnis agendi et motus producendi facultatis expers; vel id denotat, quod vivit quidem, sed morti est obnoxium, quod idem est ac φθαρτον, cf. Rom. VIII, 10. 11. Particulam ὑπερ τινος reddit, in gratiam, in commodum alicuius. Itaque βαπτιζεσθαι ὑπερ των νεκρων est, sacro tingi fonte, in commodum corporum, sive, ut redeat ex sacro hoc ritu insigne aliquod emolumentum ad illam partem, quae νεκρα est, tum quod vitae per se sit expers, tum quod continuo sit obnoxia morti. Finis igitur suscepti baptismi is est concedendus, ut praeter animae beatam sortem, *corporis quoque morti obnoxii consuleretur restitutioni futurae.* Hanc explicationem scopo Pauli maxime idoneam esse fusius docet Auct. atque de haeresi Hymenaei et Phileti, quam Apostolus in hoc oppugnavit capite, quaedam addit.

Animadversio VII. est ad Ioh. XVI, 20. Primo statim loco explicat, quid sub voce κοσμος intelligatur. Non mundum illum, qui voluntati adversetur divinae, in suam ruens perniciem, quamquam eiusmodi interpretatio bonum admittat sensum; sed mundum illum, quem Deus integerrimo complectitur amore, Ioh. III, 16. 17. Subtilior quidem haec posterior est sententia, verum eam a Iesu Christo sic intellectam esse vix credimus; quamquam Cl. Auct. affirmet, plus solatii his verbis ita explicatis inesse. Allatum exemplum de muliere gravida contrariari videtur isti opinioni; magnitudo et gravitas doloris describitur, a discipulis tempore absentiae Iesu Christi percepti.

Animadversio VIII. est ad 1 Ioh. V, 6-8. Attendi debere in hoc loco recte explicando, ait Auctor, ordinem ab Iohanne

hanne obſervatum, *quo poſteriora ſemper explicant priora, et horum ex illis redditur ratio.* Igitur ex v. 8. explicat v. 6. quibuscum coniungit v. 9. 10. Adeſſe omnino argumenta fide digniſſima bene docet, quibus doctrinam fidei noſtrae prorſus divinam eſſe probetur. Duplici enim res conſtat teſtimonio: 1) In coelo; 2) in terra. Sub tribus teſtibus in terra quid ſit intelligendum, oſtendit. Per πνευμα *dona Spiritus Sancti extraordinaria, Apoſtolis praeſertim conceſſa,* innui tradit, quibus doctrinae Chriſtianae maximum ſane additum fuerit pondus. Nomine ὑδατος *ipſam morum ſanctitatem et animi puritatem* innui credit. Hanc nos interpretationem ingenioſam quidem, at minus accuratam eſſe cenſemus, cum proprio verborum ſenſui magis ſit inhaerendum. Per το αιμα autem *ſanguinem illorum intelligit, qui veritatem humano generi annunciatam morte obſignare cruenta nulli dubitarunt.* Quod reliquum eſt, in formula ὁτι το πνευμα ἐςι ἡ ἀληϑεια, ἀληϑειαν loco ſubiecti, et πνευμα loco praedicati collocari debere exiſtimat, atque tunc ſenſum hunc fore: *Veritas, quae annunciatur in Evangelio, tota quanta eſt ſpiritus,* h. e. nec revelata unquam generi humano fuiſſet, nec recipi a quoquam mortalium poſſet, nec argumenta pro veritate Chriſtianae religionis quicquam haberent ponderis, nec ulla eius eſſet ad ſanctificandos homines, et conſecrandos Deo, vis, *niſi omnia ea operaretur unus idemque Spiritus;* 1 Cor. XII, 11. Ingenue fatemur, nos huic propterea non ſubſcribere poſſe opinioni, quia hac ratione fides tantummodo humana exiſteret, cum tamen fides divina per media ordinaria gratiae ſit producenda, quorum hic mentio iniicitur.

Animadverſio IX. ad Iac. II, 14-26. In difficili hoc loco explicando, (qui totam hanc olim epiſtolam ſuſpectam reddidit, atque effecit, ut ipſe Lutherus, ira commotus, eam ſtramineam appellaverit,) ita procedit A. ut ad voculam λεγῃ v. 14. animum advertere iubeat, quae, ſicuti 1 Ioh. IV, 10. Iac. I, 26. magnam et hoc loco habeat vim. Iacobus ergo ex ſententia Auct. hoc evincere vult: ***nullum ad hominem inde redire emolumentum, quod fidem multis verborum ambagibus iactet,***

iactet, cum nihil interea in universa eius vitae ratione appareat, quod argumento sit, revera illum fidem habere, et iustificari ob eandem fidem posse. Cum itaque adiiciat Apostolus, μη δυναται ἡ πιστις σωσαι αυτον, non instituitur quaestio, *an ille, qui fidem habet, per eam fidem, nullo respectu operum habito, servari possit? sed, an ille spem ullam salutis habere possit, qui nihil agit aliud, quam ut profiteatur ore, se habere fidem, cum tamen illud, quod verbis enunciat, nullo demonstret facto, ex quo colligere veram liceat fidem?* Unde docet Apostolus: *fidem, quae ore tantum enunciatur, fidei nomen non mereri, eamque ob causam neminem iustificare posse;* cui explicationi illustrandae 1 Ioh. III, 18. inservit. Verba v. 18. 19. non omni carent difficultate. Quidam existimant, verba συ πιστιν εχεις, καγω εργα εχω *obiectionem* continere. Alii verba, αλλ' ερει τις ita capiunt, ut Apostolus *argumentum* illi *suppeditare* statuatur, cui cum homine vanam fidem iactante disputandum sit. Auctor priorem sententiam amplectitur, quia alia exempla extent eiusmodi obiectionum, ut 1 Cor. XV, 35. Rom. IX, 19. XI, 19. Duplicis argumenti ea obiectio esse videtur: idcirco ad duo respondet Apostolus. Primo enim obiectum erat: *Iacobum tamen ipsam per fidem servari velle, si genuinus sit Christianus. Tum* difficultas mota ab adversario erat, *an adeo facile sit, ut fidem quis suam ipso demonstrare facto possit.* Quod exemplo Abrahami et Rachabis declaratur; sed addit, Abrahamum ἐξ ἐργων, και οὐκ ἐκ πιστεως μονον iustificatum esse. Ex quo illustri exemplo duo colligi posse A. statuit: 1) ὁτι ἡ πιστις συνηργει τοις ἐργοις αυτου, cf. Marc. XVI, 20. quae verba, Iacobum propositum sibi habuisse declarant, ut *summam, quam posset, fidei conciliaret dignitatem*; 2) alterum, ὁτι ἐκ των ἐργων ἡ πιστις ἐτελειωθη. Fides igitur Abrahami, eadem ratione, ἐκ των ἐργων ἐτελειωθη, qua amor Dei ex observatione praeceptorum eius τετελειωται. Quae omnia ex Gen. XXII. illustrantur. Quocum coniungitur exemplum Rachabis. Totam tandem disputationem Iacobus egregio simili concludit: ὡσπερ γαρ το σωμα χωρις, κ. τ. λ. Πνευμα hoc in simili idem ac πνοην, ανα-

πνοην, et ἀναπνευειν, Ebraeorum רוח, et halitum et respirationem designare, et eandem intercedere rationem inter fidem et opera, qualis intercedit inter corpus et halitum. His ergo omnibus evincitur, *non sufficere ad fidem veri nominis, ut dicat quis se fidem habere, cum tamen fidem non habeat; et fidem, quae ita sit comparata, servare neminem posse*, quod v. 18. 19. uberius exponitur. Hanc suam sententiam de loco hoc satis vexato fusius Auct. Cl. vindicavit, et, ni fallimur, hunc locum probe perspicueque explicavit.

Animadversio X. ad 1 Cor. XV, 23-28. Sententiam de universo hoc loco ex ipsius verbis intelligere poteris, quae iam exhibemus. „Interea, ut, quid de universi loci vexa„tissimi argumento sentiam, ingenue exponam, in eo expli„catio, quam tradam, ab aliis differt, quod *omne excludam* „*tempus futurum*, et bis particulam dictam (ὁταν) *praeterito* „applicem *tempori*, *bis* itidem praesenti." *Propositio generalis*, ex qua reliquarum ratio est reddenda, ea est: *mors tandem certo certius est abolenda.* Hanc ita tractat Apostolus, ut 1) obiectionem aliquam e medio tollat; 2) exponat, quae praecedere hanc mortis destructionem debeant; 3) tradat, cui praecedere illa debeant; 4) doceat, quam ob caussam fieri aliter non possit; 5) solvat duas obiectiones contra universam hanc doctrinam ab adversariis metuendas. Unde verba v. 22. eos, qui in Adamo mortui sunt, vita esse in Christo donandos, ex scopo Apostoli *vitae et morti corporis* applicanda sunt, docetque Apostolus, omnia ad consilium Dei de sorte generis humani referri debere. Ἰδιον ταγμα igitur est tempus, quo Deus vitam unicuique restituere constituit; quale illud sit, docent verba ειτα το τελος. Sequitur mortis abolitio, postquam Christus regnum Deo et Patri tradiderit. Particulam ὁταν vertit *postquam*, Ioh. XVI, 21. 1 Cor. XV, 54. Col. IV, 16. etc. Varias dein significationes vocabuli παραδοσις allegat, et παραδιδοναι per *commendare* explicat; παραδιδοναι βασιλειαν igitur est *abdicare se regno, ius suum in alterum devolvere.* Qua in traditione Christus a Patre efflagitat, ut omnia ad decus eius et splendorem conferat,

ferat, omniaque ita gubernet, ut ad regni fui cedant glorificationem. Verba δει γαρ αυτον usque ad ποδας αυτου includenda funt parenthefi. Ea verba ad Patrem funt referenda, nam hoc fibi Pater vindicat Pf. CX, 1. De regno Chrifti et regno naturae dein A. verbofius agit. Defcribit, qualis fit regni Chrifti ratio. Mors vero fiftitur tanquam hoftis humani generis et regni Chrifti, quia fidelium corpora, non obftante redemtionis pretio pro iis foluto, fibi vindicat. *Victoria* autem de morte in fine mundi reportatur. Simul afferitur: Patrem Iefu Chrifto non fubiectum fore, fed potius filium, at fine opprobrio, fubiectumfore Patri. Ratio fubiectionis latet in verbis ινα ᾐ ὁ Θεος τα παντα εν πασι. Quod reliquum eft, nervus probandi de unoquoque loco ita proponitur, ut verborum paraphrafi fubiecta, totius fermonis fumma indicetur. Verbofius quidem quaedam, et a critica fubtilitate aliena, dicta reperimus: fed haec facile Cl. Auctori ignofci poterunt, quoniam alias multas egregias obfervationes legimus, quae et utiles, et iucundae quam maxime nobis fuerunt.

THESES PHILOSOPHICAE DE PRIMIS PHILOfophandi principiis, quas Nobilisfimi et praeftantisfimi Viri Iuvenes, quorum nomina fequenti pagina exhibentur, hoc anno Academico per vices ftrenue pro viribus tuiti funt.

Campis, apud Aegidium Valkenier, MDCCLXIV. in 8vo mai. pl. 11½.

Non fine voluptate has thefes perluftravimus, atque in iis ordinis, perfpicuitatis, et brevitatis, quae virtutes fcriptiunculas tales plurimum ornant, rationem habitam fuiffe intelleximus, adeo ut eas omnibus, qui prima logicae elementa cognofcere cupiant, magnopere commendare posfimus. Nihil quidem, quod novitate fua oblectet,

 paucis

paucis exceptis, quae paullo poſt indicabimus, in ipſis invenimus, quod et ipſi *Cl. Auctori* vitio verti non poteſt, cum veritatem, nullis mutationibus obnoxiam, ſemper unam eandemque manere oporteat. Interim tamen breviter capita, ex quibus hoc opuſculum compoſitum eſt, enarrabimus.

Caput I. Agit *de Philoſophia, eiusque partibus in genere.* Praemiſſa definitione curatiori philoſophiae, et rerum perſpicua explicatione, variae partes philoſophiae nominantur, atque ibi obſervationes breviores, ubi rei neceſſitas exigere videbatur, ſunt ſubiectae. *Cl. Auct.* omnium philoſophicarum doctrinarum principem eſſe exiſtimat *Metaphyſicam,* atque urget, in ea *de homine, ut cive huius mundi,* primo loco agi oportere, quia in eo omnes res, quae naturam Metaphyſicae conſtituunt, conſpirent; atque ita efficiatur, ut haec pars philoſophiae magis pragmatica reddi poſſit.

Cap. II. *De Logica in univerſum* praecipit. Definitionem ſtatim ſequitur uſus Logicae, qui eſt cauſarum et veritatis *cognitio* et *demonſtratio.* Cognitionem *ratione quantitatis,* ex omnium philoſophorum ſententia, triplicem eſſe affirmat, *philoſophicam, hiſtoricam,* et *mathematicam: ratione qualitatis* eam *obſcuram, confuſam, claram, diſtinctam, completamque* eſſe dicit. Demonſtrationem autem vel *popularem* et *rhetoricam:* (quam et homileticam appellare poſſis; nam interdum in homiliis eiusmodi argumenta pro aſſerenda veritate producuntur, quibus aura quidem popularis captatur, quae tamen ab eruditis non probantur:) vel *ſcientificam* et *apodicticam* eſſe profitetur. Methodo autem ſcientifica optime Logicam tractari cenſet, quoniam ſcopus Logicae ſit cognitio et demonſtratio cauſarum. Laudat in primis *Ioach. Iungii* Logicam Hamburgenſem, et *If. Watſii* Logicam. Nemo tamen ea propter putet, eum reliqua philoſophiae compendia, aut compendiola, catalogo librorum prohibitorum inferenda eſſe exiſtimare, cum conſtet, philoſophi cognitionem, niſi partium ſe ſtudio ſeduci patiatur, undiquaque iuvari poſſe.

Caput

Cap. III. *De obiecto cognitionis in genere* loquitur. Omne videlicet menti ad cognoscendum propositum *thema* vocatur. Cum haec themata non recte ratione *formae* et *materiae* distinguuntur, saepe fieri ait, ut Logica multorum minus cohaereat. Unde ipse describit themata ratione *formae*, et ea vel *simplicia*, vel *composita* esse dicit, quae ulterius describuntur atque dividuntur. Ratione *formae* thema est vel *substantiale*, vel *modale*, vel *relativum*. Obiter monet *Cl. Auct.* examen thematum a veteribus secundum X. categorias, (Quinctil. nominat elementa,) institutum, non commode, non accurate rem absolvisse.

Cap. IV. *De relationibus, et veritate in genere. Relatio* est, ait, duorum pluriumque thematum coniunctio, ita ut se invicem respiciant et explicent. Ad unamquamque autem relationem requirit: *a) relatum, b) correlatum, c) nexum* et *fundamentum* relationis. Divisio relationum in *intrinsecas* et *extrinsecas* sequitur: *intrinsecae* sunt quatuor: 1) *subiecti et praedicati;* 2) *generis et speciei;* 3) *totius et partis;* 4) *caussae et effectus. Extrinsecae* etiam quatuor: 1) *subiecti et adiuncti;* 2) *ordinis;* 3) *comparatorum; et* 4) *relatorum:* de singulis singulatim quaedam traduntur. Tandem A. de *veritate* praecipit, eamque vel *philosophicam*, vel *historicam* esse dicit; *philosophica* est convenientia relatorum et correlatorum, quatenus sunt possibilia et contingentia; *historica* vero vocatur convenientia relatorum, quatenus re vera existunt, vel extiterunt. Unde oritur *fides*, cuius diversae enarrantur species: est enim vel *philosophica*, vel *litteralis*, vel *historica;* quarum oppositae quoque species considerantur. Cumque fides etiam *subiective* possit spectari, inde oritur *veritas interna* (Ps. LI, 8.). Haec omnia breviter enarrantur.

Cap. V. *De notionibus rerum et perceptione earundem.* Tres sic dictas operationes mentis, quae sub voce *cogitare* comprehenduntur, A. commemorat. Notionum varias divisiones suppeditat, atque omnes omnino ope *sensuum*, *mentis operatione*, *recordatione*, produci statuit. Quae omnia fusius tractantur, simulque de iudiciis sermo instituitur. Nimiam

in

in *Auctore* prolixitatem, qualem in multis compendiis, quae potius systemata sunt, et multa inutilia continent, non videmus; igitur absque taedio potest legi.

Cap. VI. *De definitionibus et divisionibus rerum.* Hoc caput in universum plene atque perspicue exponit, quae alibi obscure traduntur, inanibus terminis obvoluta, nulli umquam mortalium usui futura.

Cap. VII. *De ratiociniis et demonstratione per Syllogismos* praecipit. Docet *Auct.* ratiocinia esse vel *imperfecta*, vel *perfecta*. Differit de figuris modisque figurarum. Tribus usitatissimis figuris addit quartam Galenicam, omnesque perspicuis exemplis illustrat. De quarta monet, quod et vere dicit, eam non tantae esse utilitatis, ut nimis urgenda sit. Ceterum Modos harum figurarum per litteras, secundum tritum illum versiculum exprimit, atque voces memoriae ergo a Scholasticis inventas omittit: mallemus tamen eas retinuisset, quia haec doctrina his ipsis paullo facilior redditur. Denique agit de imperfectis Syllogismorum modis. Quibus adhuc ex nostra sententia addi debuissent cavillationes atque Sophismata, itemque genera apud veteres usu recepta, quae Ciceroni inexplicabilia, graecis ἄλυτα, ἄπορα dicuntur; queque ingeniis iuvenum exercendis apprime inserviunt. Haec est idea libelli, quem, etsi Logicae causa laudavimus, tamen propter dictionem bonae latinitati adversam, merito reprehendimus.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Sept. et Octobr. Anno MDCCLXVI.

NOVI COMMENTARII ACADEMIAE SCIENTIArum Imperialis Petropolitanae, TOMUS X. pro Anno MDCCLXIV.

PETROPOLI, typis Acad. Scientiar. MDCCLXVI. Alph. 3. plagg. 10. in 4. cum tabb. aen. XX.

Pergimus in recensendis bonis novi Voluminis Novorum Commentariorum, illustris Academiae Petropolitanae, in quo iam nuper occupati fuimus.

Sunt igitur in Classe PHYSICA: I. *Caloris diminuti et aucti Phaenomena nova paradoxa et considerationes.* Auctore I. A. BRAVNIO, pag. 309. In rerum natura multa evenire solent, quae paradoxa videntur, dum contrarium eius, quod secundum leges ordinarias fieri debet, conspiciendum praebent. Deteguntur eiusmodi phaenomena paradoxa partim adcuratis obseruationibus, in quantum illa scilicet a solis naturae viribus sunt producta, eoque solius naturae sunt effectus; partim et praecipue Experimentis, quatenus scilicet phaenomena eiusmodi accedente arte oriuntur, eoque effectus et naturae et artis simul sunt, ita ut sine arte, sine dispositione artificiali, nunquam se conspicienda praebuissent. Eiusmodi quaedam paradoxa phaenomena

Auctor multis iisque accuratissimis experimentis, pro sua, ut in arte observandi, sic in arte experimentandi, peritia satis nota, detexit, quae in hac dissertatione proposuit, non nude, sed explicare quoque pro suo acumine studuit. Experimenta pertinent ad caloris diminutionem et auctionem paradoxam, h. e. quae legibus physicis stabilitis repugnare videtur, dum calor diminuitur, quum tamen augeri, saltim non variari, et e contrario augetur, quum diminui, certe idem manere deberet. Pro diversitate fluidorum, quae ad haec experimenta sunt electa, caloris diminutio maior et minor adparebat, quin in quibusdam fluidis nulla plane conspiciebatur. Experimenta in conclavi sunt instituta, quod vel eiusdem temperiei cum fluidis, vel calidius illis erat. In casu igitur priori thermometrum mercuriale, quod est adhibitum, eundem caloris gradum monstrare debebat, ex fluido extractum, quem habebat fluido adhuc immersum, et in casu posteriori calor augeri, eoque thermometrum adscendere debebat. Sed in utroque casu secus accidit. Calor enim est diminutus semper in fluidis plerisque tentatis, cum exceptione tamen quorundam, quae vel plane nullam caloris mutationem, vel parum aut nihil mutationis monstrarunt. Ad ea fluida, quae frigoris nihil sub dictis circumstantiis producere solent, pertinent omnia olea expressa et destillata. Spiritus acidi quidam, ut spiritus nitri et salis, parum aut nihil mutationis ostenderunt, excepto oleo vitrioli, quod loco frigoris 5. 6. et plures gradus caloris sub dictis circumstantiis produxit. Caeterum spiritus sulphuris, aceti, acidum citri, acetum vini, spiritus salis ammoniaci, frigoris gradus aliquot produxere. In omnibus aliis fuidis tentatis, productio frigoris sine omni exceptione cernebatur, ut in spiritu vini rectificatissimo, spiritu vini francico, in vinis omnibus tentatis, in cerevisiis, in solutionibus salium, et aliis: de aqua iam ante constitit hoc phaenomenon extraordinarium. Sed haec hactenus de phaenomenis, quae hic sufficere possunt. De expli-

explicatione horum phaenomenorum et experimentorum adhuc dicendum reſtat. Primum A. demonſtrat, neque frigus, neque calorem, in recenſitis phaenomenis eſſe adparentem, ita ſcilicet, ut potius haec caloris diminuti et aucti phaenomena a contractione et dilatatione vitri, quam a contractione et dilatatione mercurii ipſius pendeat, ſed realem; revera enim in productione frigoris, mercurius in thermometro contrahitur, et in productione caloris dilatatur. Sed quaenam cauſa phyſica producti frigoris paradoxi in plerisque fluidis, et quaenam ratio producti caloris paradoxi in oleo potiſſimum vitrioli? Phaenomenon frigoris paradoxi explicare A. ſtudet per ſolutionem frigidam, dum ſcilicet fluidum bulbo thermometri adhaerens in vapores reſolvitur, quemadmodum alias frigus augeri animadvertimus, dum madida corpora lintea etc. exſiccari ſolent. Eiusmodi frigoris productio durat, quamdiu reſolutio fluidi in vapores durare ſolet. Hinc, cur olea parum aut nihil mutationis caloris producere ſoleant intelligi poteſt, quia ſcilicet exſiccatio bulbi thermometri, eoque reſolutio in vapores, parum aut nihil omnino in oleis fieri ſolet. Contra, caloris paradoxi cauſam in vitrioli oleo non dubitat Auctor deducere ex attracta ab oleo vitrioli aqua, quae cum oleo vitrioli mixta calorem ad tempus producere ſolet, quod multis experimentis oſtendi poteſt, et eſt oſtenſum. Tandem adhuc notandum eſt, occaſione horum experimentorum errorem quorundam Phyſicorum magni nominis eſſe detectum, qui ſtatuerunt, frigus quoque produci ſolere, ſi ſpiritus vini oleis eſſentialibus miſceatur. Sed hi ſine dubio ignari phaenomenorum paradoxorum recenſitorum, miſtioni olei eſſentialis cum ſpiritu vini tribuerunt, quod effectus ſolius ſpiritus vini (per antecedentia) eſſe ſolet, dum thermometrum extrahitur, et in aëre etiam calidiore ſuſpenditur. Multis experimentis hoc quoque egregie confirmatum ab A. eſt.

II. *Piscium rariorum e museo Petrop. exceptorum descriptiones continuae.* Auctore, I. T. KOEHLREVTERO, pag. 329. Tredecim a Clariss. Koehlreutero piscium descriptiones restare Tomo VIII. dictum est. Harum descriptionum tres dicto Tomo insertae fuerunt. Sex in praecedente reperiuntur. Sequuntur in praesenti quatuor reliquae. Prima earum, Lophium, ossiculo frontis tentaculis carnosis, centralibus, terminato, depingit. Secunda Molam aculeatam, limbo abdominis producto, attenuato, carnoso, monstrat. Percis pinnae dorsualis radiis undecim spinosis, quatuordecim mollibus; fasciis duabus latis, albicantibus, tertiae dissertationis est obiectum. Hunc piscem Clar. Auctor unum eundemque cum Sciaena lineis obliquis lacteis, in utroque latere, Gronov. Mus. Ichthiol. esse opinatur. Sequitur, in Dissertatione quarta, Percis *fasciis* tribus albicantibus, osse malae utrinque in duas spinas, unam longam, alteram brevem, producto. In describendis his piscibus eadem methodo, eademque solertia usus est, quam lectores in antecedentibus forsitan observarunt. Suo tempore et reliqui Ichthiophylacii Petropol. pisces rariores eodem modo describentur; hoc etenim modo historiae piscium naturali maius tutiusque lumen forsitan accendetur, quam usque adhuc multis naevis subiectam novimus.

III. *Dentalii Americani ingentis magnitudinis descriptio.* Auctore I. T. KOEHLREVTERO, pag. 352. Dentalios, qui non raro ex continente, nunc soli, nunc inter alia conchylia et petrefacta, eruuntur, merito ad domicilium vermium marinorum quorundam pertinere, nemo est qui sibi non persuadeat, quamvis ipsos vermes videre adhuc nemini contigerit. Variae indolis, structurae, et magnitudinis reperiri, diversa exemplaria in Lithophylaciis curiosorum asservata docent. Clariss. Auctor igitur duos dentalios ingentis magnitudinis describit, eosque Dentalios arcuatos, spongiosos, fuscos, superficie tuberculis contiguis exaspe-

rata,

rata, nominat. Ambo hi Dentalii magnitudine fua infigni fe commendant. Maximum eorum, fecundum lineam rectam 4. pedes Parifinos cum duobus pollicibus, fecundum arcum curvaturae 4. pedes et 5. pollices aequat. Latitudo extremitatis inferioris unius eft pollicis, fuperioris trium pollicum quinque linearum. Extremitas inferior frufto Madreporae infidet. Subftantia ipfa corneae eft duritiei. Corpus ipfum tuberculis fubrotundis obfitum, interius rufofufci, exterius vero plane fufci coloris eft. Inprimis vero notatu dignum eft, ex bafi maximi huius dentalii, alium pufillum, 1. pollicem cum 8. lineis longum, excreviffe. Reliquum hoc fruftum rariffimum, a nauta quodam olim Archangelopolin advectum, et a PETRI MAGNI Archiatro D. Areskin Petropolin miffum fuit. Alterum fruftum, quod Clar. Auctor defcribit, tres pollices cum 8 lineis longum, non aeque elegans ac antecedens, magis irregulare, non ubique tuberculofum, et pallidiore gaudens colore cernitur, Adhaerent diverfis in locis teftae parafiticae, fcyphiformes, quadri - vel quinque laterae, inverfo - conicae, cuius indolis et in antecedente confpiciuntur. Caeterum haec frufta, propter infignem et fere inconfuetam magnitudinem, rariffimis omnino funt annumeranda.

IV. *Obfervationes Meteorologicae potiores Anni MDCCLIX Petroburgi factae; et in eas confiderationes.* Auctore I. A. BRAUN, pag. 357. et feqq. Satis iam conftat adcuratio et methodus Auctoris, qua in obfervationibus meteorologicis concinnandis uti folet. Nimirum adcuratiffime notantur primum Altitudines Barometricae maximae et minimae, in Barometro fimplici, fecundum pollices Parifienfes, eorumque partes centefimas, per fingulos menfes totius anni, cum differentiis. 2. Calor maximus et minimus, five frigus maximum per fingulos quoque anni menfes, cum differentiis adnotatur. 3. Meteora recenfentur potiora, additis ubique, ubi fcilicet e re videtur, confiderationibus et con-

ſectariis, potiſſimum ex comparationibus deductis. Cuilibet regioni propria eſſe meteora non ſolum, ſed cuilibet quoque anno eiusdem loci, ſatis conſtat. Nos igitur notatu digniora enotabimus, quae dicto anno Petroburgi ſunt obſervata. Denuo monendum eſt, obſervationes has meteorologicas omnes ſecundum ſtilum veterem eſſe confectas, quoniam ibi, uti conſtat, eſt adhuc uſitatus. Obſervationes Barometricae primum occurrunt. Summa Barometri altitudo huic anno et huic loco propria, erat = 28. 82. Nov. 9. obſervata; infima = 27. 00. Ianuarii 24. et 26. notata. Ergo ſumma altitudo huius anni minor eſt maxima alias hic obſervata, ſcilicet 1757 = 29. 12, et quidem $\frac{30}{100}$ ſive fere $3\frac{1}{2}$ lineae duodec. pollicis Pariſienſis. Altitudo Barometri infima 27. 00, ſi comparetur cum infima alias hic obſervata, nempe 26. 41. deprehenditur maior $\frac{59}{100}$ ſive fere 7. lin. ſeu partibus duodecimis pollicis *Pariſienſis*. Ceterum, variationes Barometricae primis et ultimis menſibus, quam mediis, maiores et hoc anno deprehenduntur, ita ut vix, aut rariſſime, ab hac lege exceptio occurrere ſoleat. Minima variatio Barometrica fuit = $\frac{59}{100}$ ſive fere 7. lin. menſe Novembri. Minores differentiae et variationes hoc anno deprehenſae ſunt menſe Aprili, Maio, Iunio, Iulio, et Auguſto, eoque per 5. menſes, nonnunquam per 4. menſes tantum, reperiuntur. Ceterum nec maxima, neque minima variatio ſemper iisdem menſibus occurrunt, quod per antecedentes obſervationes iam conſtat. Quod ad obſervationes Thermometricas attinet, ſingulare et plane extraordinarium fuit frigus Dec. 26. obſervatum = 212, quo Auctor huius Diſſertationis ſuum egregium inventum, de congelando Mercurio, perficiendi occaſionem arripuit, et perfecit. Tantum frigus antea nunquam hic eſt obſervatum, maximus enim frigoris gradus ultra 202. et 203. nunquam adhuc fuerat notatus. Calor maximus huius anni = 104, Maii 26. et Iulii 18. et 19. obſervatus, ſolet eſſe fere ordinarius. A maximo igitur calore 97°. 1757. et 1758. hic

hic obſervato, differt 7°. ſeptem ſcilicet gradibus minor eſt. Haec hiems poteſt igitur iure pro frigidiſſima haberi, quae unquam hic contigit, quae notata ſit, id quod et frigoris gradus reliqui inſigniores quoque recenſiti ſatis demonſtrare poſſunt. Penetratio inſignioris huius frigoris in terram, extra urbem tanta quoque eſt deprehenſa, quanta forſitan antea nunquam, ſc. 30. pollicum Londinenſium, quum KRAFTIVS ultra 12. pollices eam mitiore hieme non deprehenderit. Vid. ipſius Phyſica pag. 265. P. 1. Interim glacies Nevae frigore hoc ſaevo craſſior non multum eſt reperta, quam ordinarie ſolet, ſcilicet 29. Poll. pedis Lond. Ordinaria eſſe ſolet 1 Arſchin = 28. Poll. Lond. Altitudo aquae pluviae fuit mediocris, nimirum per ſex menſes aeſtivos, a Maio ad Octobrem, 11. pollicum Paris. Aeſtas igitur non humida, et annus ſat fertilis fuit. Primum tonitru hoc anno quoque catenus extraordinarium fuit, quod ſolito citius contigit, ſcilicet iam Martii 25. Ceterum 12 diebus tonitrua ſunt audita. Congelatio ultima fuit Apr. 22. prima rurſus Sept. 22. Declinatio acus magneticae et hic loci quoque per dies variabilis in acu praeſtanti eſt deprehenſa, ſed parum, ita ut differentia inter maximam et minimam ſit vix aliquot minutorum. Denique notatu dignus eſt motus vibratorius acus magneticae, tempeſtate imprimis fulminea imminente obſervatus, qui ſine dubio eſt effectus electricitatis aeris.

V. *Obſervationes Meteorologicae, Anni MDCCLX. factae Petroburgi, et Conſectaria.* Auctore I. A. BRAVNIO, pag. 369. Quae generatim de obſervationibus meteorologicis anni praecedentis praemonuimus, de huius anni quoque obſervationibus valent. Statim igitur ad ea enotanda progredimur, quae huic anno propria fuerunt, et notatu ſunt digniora: 1) Quod obſervationes Barometricas attinet, notamus primum altitudinem huius anni ſummam et infimam. Summa hoc anno fuit = 28. 58. et infima

25.

26. 74. Summa hoc anno mediocris fuit, et ab altitudine omnium adhuc obſervatarum, ſumma ſcilicet 29. 12. differt $\frac{64}{100}$ pollicis Pariſienſis, quibus minor eſt. Minor quoque eſt altitudine anni praecedentis, ſumma ſcilicet 28. 82. Novembr. 9. obſervata $\frac{24}{100}$. Summa huius anni altitudo menſe Septembri, anni praecedentis contra menſe Novembri eſt obſervata; et iam ex antecedentibus obſervationibus conſtat, ſummas Barometri altitudines iisdem menſibus non contingere, uti neque infimas. Infima hoc anno = 26. 74. obſervata eſt Octobr. 21. minima vero anni praecedentis = 27. 00 Ianuarii 24. et 26. Minima haec huius anni licet ſatis parva, maior tamen eſt $\frac{33}{100}$. minima omnium adhuc hic obſervatarum, quae eſt 26. 41. Differentia ſive variatio menſtrua maxima altitudinum Barometricarum reperta eſt menſe Octobri 1. 78. minima $\frac{65}{100}$ menſe *Iunio*. Minores hoc anno 4 tantum menſibus ſunt *repertae*, ſcilicet Aprili, Maio, Iunio, Iulio, anno praecedenti quoque Auguſto menſe, ideoque per 5 menſes. Anno praecedenti differentia minima fuit = $\frac{59}{100}$ eoque minor $\frac{5}{100}$ huius anni. Minima variatio incidit huius Anni in menſem Iunium, anno praecedenti autem in Aprilem. Maxima differentia et variatio menſtrua huius anni maior eſt, quam anni antecedentis. Eſt enim huius anni = 1. 78. anni praecedentis 1. 55. Hoc anno deprehenſa menſe Octobri eſt, anno vero praecedenti menſe Novembri. In obſervationibus thermometricis ſequentia memorabilia. Frigus maximum quod incidit in Ianuar 13. huius anni fuit = 206. eoque 6 gradibus minus eſt, quam anno praecedenti, quo fuit = 212°. Decembris 26. Calor maximus hoc anno non inſignis = 109°. incidit in menſem Maium, anno antecedenti in menſem quoque Maium et Iulium, qui fuit = 104°. Gradus 109. raro maximus per annum eſſe hic ſolet, neque frequens in menſem Maium, ſed frequentius in Iunium et Iulium incidere ſolet. Aeſtas igitur minus calida, contra hiems ſatis gelida erit cenſenda. Ad Meteora quod

quod attinet, primum aurorae boreales 7, quarum tres insignes et perfectae erant, hoc anno sunt notatae. Phaenomenon solare, quod fuit halo circa solem, cum tribus pareliis, adparuit Ian. 12. circa meridiem; phaenomenon hoc in peculiari figura est repraesentatum. Alia halo solaris adparuit cum pareliis, sed non distinctis, Martii 2. Tonitru primum hoc anno solito tardius evenit, scilicet Maii 16. anno praecedenti contra solito citius, iam Martii 25. ceterum tonitrua novem diebus sunt audita. Halo circa solem elliptica, Augusti 4, h. 8. mane observata, est notatu dignissima, rarissime enim eiusmodi halones occurrere solent. Vid. Figuram. Nives ad instar parvorum spiculorum, quum non frequenter occurrere soleant, hic quoque sunt adnotandae. Cecidere eiusmodi nives *Decembris* 10. Altitudo nivis, ad altitudinem aquae ex illa liquefactae, fuit ut 11. ad 1. recenti nive lapsa, alias ut 9. 8. et 7. ad 1. Altitudo aquae pluviae, per sex menses, a Mense Maio ad Octobrem fuit = 16. poll. Paris. 5. lin. Mense Iulio maxima, et Septembri minima pluviae copia cecidit. Dies sereni, aut maiorem partem sereni, erant 134. Venti vehementiores 32. Numerus ventorum vehementiorum maximus mense Ianuario, Septembri autem nullus fuit. Aeris electrici effectus saepius in acu magnetica se conspiciendos praebuere per vibrationes, non solum coelo nubilo, et tempestate fulminea imminente, sed etiam coelo sereno. In auroris contra borealibus vestigium electricitatis in acu magnetica adparuit nullum.

VI. *Recensiones binarum Dissertationum. Historia et Examen chymicum Lapidis Nephritici.* Auctore D. I. G. LEHMANNO, pag. 381. Diversae Auctorum de hoc lapide opiniones omni tempore fuere, et uno eodemque nomine nunc verum lapidem Nephriticum, nunc Malachitem, nunc lapidem Amatonum, nunc Gallorum Iade, aliosque opacos lapides viridescentes insigniverunt. Auctor dissertationis, iure, ad genus Smectitis, eiusque speciem, lapidem Serpentinum, eum refert. Hanc suam sententiam

 sequen-

ſequentibus argumentis comprobat: 1) Quod plerumque in fodinis lapidis Serpentini inveniantur, et una cum hoc lapide eruantur. 2) Eadem duritie cum his gaudent. 3) Color ambobus utplurimum communis et idem. 4) Partes conſtitutivae ambobus fere eaedem; et 5) per experimenta chymica eadem producta oriuntur, quae a Lapide Serpentino provenire ſolent. Quin immo affinitatem quandam lapidem inter Nephriticum et Serpentinum, et Amianthum, Asbeſtum, et Granatos eſſe, opinatur ideo, quoniam plerumque in uno eodemque loco natali, et ſatis arcte interdum connati reperiuntur. Id quod inprimis quoque elegantiſſima ab Auctore exhibita exemplaria comprobarunt, quae ex fodina Reicher Troſt prope Reichenſteinum effoſſa ſunt, et in quibus lapis Nephriticus cum Amiantho in lapide cornuo nigro arctiſſime connatus cernitur. Exponit poſtea Auctor labores chymicos, quos cum hoc lapide inſtituit. Menſtrua acida parum tantum ex hoc lapide extraxerunt, quod indolis martialis eſſe ex praecipitationibus cognovit. Easdem partes martiales per ſublimationes cum Sale Ammoniaco, Mercurio Sublimato, Sale Alembrot, detexit. Fundendo cum Sale Tartari et Borace in vitrum ſubluteum, cum Tartaro vitriolato in vitrum viride, abit. Eodem colore gaudebat vitrum ex hoc lapide et arſenico fixo conflatum. Lapis cum argilla ſola, nec non cum argilla et Smectite ſimul fuſus, vitrum dedit durum, cum chalybe ſcintillas ſpargens. Ex his experimentis analogiam inſignem lapidis Nephritici cum Amiantho et Asbeſto deducit, et comprobatam credit ideo, quoniam Asbeſtus et Amianthus eodem modo ſe habent. Haec Diſſertatio, ne meris tantum experimentis, omni utilitate deſtitutis, concinnata videatur, in fine uſum, etiamſi paucis tantum, indigitat, qui exinde in artem fuſoriam redundare poteſt. Notum eſt, in Imperio Auguſtiſſimae Imperatricis Mineras Cupri per ſe ſatis divites reperiri, lapide Nephritico et Amiantho intertextas et interſperſas, quae propter-

propterea refractariis annumerantur. Cum vero ex adductis in Dissertatione experimentis pateat, mediante argilla hoc lapidis genus in vitrum bene fusum, vel, quod unum idemque est, in scoriam bene fusam (dünne Schlacke) abire, hoc modo forsitan paucis impensis, istud Minerarum genus cum fructu in furnis fusoriis, solo argillaceo additamento adhibito, fundi poterit; qui eventus, si expectationi respondet, non exigui momenti esse debet.

VII. *De Entrochis et Asteriis Columnaribus trochleatis, vulgo* **Schraubensteinen.** *Accedit Problema de Petrefacto incognito noviter invento.* Auctore D. I. G. LEHMANNO, pag. 413. Haud diu est, et vix Seculum elapsum, ex quo Historiae naturalis amatores petrefacta paullo penitius considerare et examinare dignati sunt. Haec disquisitio pro voto in iis petrefactis successit, quorum originalia ex regno animali et vegetabili satis fuerunt cognita. Pluribus vero difficultatibus ea sunt subiecta, quorum originalia sagacitati Physicorum hucusque effugerunt. Huius indolis petrefactis nostri quoque aevi auctores complures, Entrochos Columnares trochleatos annumerarunt, eosque nunc Conchylia, nunc Zoophyta petrefacta esse crediderunt. Auctor Dissertationis per complura exemplaria, non tantum allegata, verum quoque in Consessu Academico demonstrata, hos lapides Entrochis Columnaribus iure annumerat, qui, uti notum est, de stellis marinis diversi generis, Encrinis, et Capitibus Medusae, ortum suum trahunt. De hac re certior factus est in exemplari quodam ex ferri fodinis Huttenrodanis in Hercynia eruto, quod diffractum eandem stellam pentagonam monstrat, quam in compluribus Trochis et Entrochis Columnaribus cernimus. Tab. XII. fig. 5. eius iconem exhibet. Sententia Auctoris magis adhuc corroboratur per aliud adhuc exemplar, Tab. XII. fig. 7. delineatum, ubi axem Entrochi monstrat, cui Trochus circa hanc axem versatilis inhaeret. Quinimmo, ipsae hae axes

luculenter testantur, lapides istos ad Entrochorum familiam pertinere, cum neminem certe fugiat, Trochos complures in centro perforatos reperiri. Omnibus vero argumentis, nostra quidem sententia, palmam praeripere videtur Anatome ramorum vel brachiorum Capitis Medusae Archangelopolitani, ab Auctore institutum, quae illi eandem cum Entrochis figuram, structuram, et conformationem monstravit. Haec omnia simul sumta sententiam extra dubium ponent, Trochleas istas lapideas ad Entrochos Columnares, id est, ad partes stellarum marinarum, Capitum Medusae, Encrinorum, petrefactas, pertinere. Colophonis loco proponit Auctor Dissertationis Problema de Petrefacto quodam incognito, quod, uti adiectae figurae Tab. XII. fig. 8. 9. monstrant, mox piscem, mox concham quandam simulat. Postquam haec dissertatio Academiae exhibita fuit, iuvenit Auctor in Ephemeridibus Acad. Scient. Suecicae Tom. 21. pag. 20. et in Musaeo Tessiniano pag. 98. No. 3. descriptionem ab illustriss. Equite de Linne concinnatam, petrefacti, quod plurima ex parte cum hoc convenit. Celeberr. Eques de Linne l. c. illud Enthomolithum paradoxum appellat, et tres eius allegat species: 1) Dorso laevi aequali: 2) Dorso striis transversis, convexis, integris, viginti: 3) Dorso striis transversis, convexis, interruptis, viginti, punctisque sex longitudinalibus. Ad quam vero Enthomolithorum Classem proprie pertineant, determinare non ausus est, sed potius quasi intermedium quoddam esse credit, Canceros inter et Oniscos et Monoculos. Cum huius generis petrefacta rarissimis fere sint annumeranda, cumque eorum Originalia in hunc usque diem reperta non sint, optandum foret, ut plures Minerophili eorum originem investigare studerent.

ASTRONOMICA: I. *Dissertatio Astronomica de effectu Parallaxeos in transitu Planetarum sub Sole.* Auctore F. V. T. AEPINO, pag. 133. Appropinquante celebri illo

illo coelesti phaenomeno, transitu Veneris per discum Solis, anno 1761. Cl. Auctor exhibuit Academiae dissertationem de qua hic sermo est, eique adiunxit mappam, principiis hic expositis superstructam, in qua uno quasi intuitu conspicere erat loca, quae praecipua huius phaenomeni momenta, immersionem scilicet atque emersionem Veneris, dato tempore, citius aut tardius, ob parallaxin prae Centro Telluris spectare debebant. Cel. de l'Islius primus huiusmodi mappam, occasione transitus Mercurii per discum Solis, anno 1753 visi, in lucem edidit. Ast celavit artificia, quibus in constructione ipsius usus est. Praecipuus itaque scopus, quem Cl. Auctor hac dissertatione intendit, is est, ut ostendat, qua ratione eiusmodi mappae pro transitu Planetarum sub Sole construi queant. Cum effectus parallaxeos in eo consistat, ut immersio Veneris in discum Solis aeque ac emersio, e diversis telluris locis, diverso tempore fieri conspiciatur: Cl. Auctor de effectu parallaxeos agens, primum sibi proponit sequens problema solvendum: Invenire momentum, *quo distantia centrorum Solis et Planetae ex dato puncto videtur sub angulo dato*. Ut ad solutionem illius viam sternat, rem orditur a generalibus contemplationibus, ex quibus cum perspexisset, infinita dari puncta problemati satisfacientia, in superficie sita, quae producitur rotatione circuli super recta, distantiam centrorum Solis et Planetae referente; deducitur ad principale problema, quo quaeritur, *quonam momento datum telluris punctum in hac superficie reperiatur?* Non alia enim puncta globi terrestris elongationem Planetae ac Solis sub dato angulo videre poterunt, nisi quae in intersectione superficiei Telluris, cum superficie supra memorata, fuerint locata. Ne vero in solutione problematis, uti propositum est, ad formulas intricatas devolvatur, primum circulum tantum telluris, qui formatur intersectione, a plano per centra Solis, Terrae, ac Planetae transeunte, considerat. Evoluta iam formula generali, qua exprimitur proprietas pun-

 ctorum

ctorum in plano huius circuli existentium, et distantiam centrorum Solis ac Planetae sub dato angulo conspicientium, id agit, ut ostendat, qua ratione pro quovis puncto in hoc plano reperiundo problema solvi, atque ad Immersionem aeque ac ad Emersionem erutae formulae adaptari debeant. Absolutis generalibus, descendit Cl. Auctor ad specialia, quae in transitu Planetarum sub Sole veniunt consideranda: ostendit scil. qua ratione formulae ad centrum telluris accommodari debeant, et determinari queant loci, quorum alter primum, alter ultimum omnium, Immersionem aut Emersionem conspiciunt, atque indicat modum, ad quem computus commodissime peragi debeat. Quoniam plura semper dantur superficiei telluris puncta, Immersionem sive Emersionem Veneris eodem tempore conspicientia, omnia vero sita sunt in circulo quodam in superficie telluris ducto, prout patet ex iis, quae in principio dissertationis dicta sunt: Cl. Auctor exponit modum circulos hos designandi, tam in globo artificiali, quam in plano proiectionem telluris exhibente. Pro primo casu definit polum, et eius distantiam a perimetro Circuli describendi; pro secundo vero docet artificia, quorum ope circulus hic in proiectionem telluris transferendus est. Atque sic omnia, quae ad finem, quem proposuerat, obtinendum faciunt, Cl. Auctor absolvisse est existimandus. Dissertationem hanc orbi erudito gratam et acceptam vel ideo maxime fore confidimus, quod peculiari et prorsus nova ratione abstrusam hanc theoriam pertractaverit.

II. *Dissertatio II. de Effectu parallaxeos in Transitu Planetarum sub Sole.* Auctore F. V. T. AEPINO, pag. 454. In prima dissertatione Cl. Auctor occupatus fuit in enucleanda Theoria generali effectus parallaxeos in transitu Planetarum sub Sole, formulisque analyticis concinnandis, in hoc negotio adhibendis, neque de earum abbreviatione, nisi quatenus calculi analytici difficultates superandae permiserant, fuit sollicitus. Ut igitur illas contrahat,

con-

concinnioresque reddat, adplicat ad casum specialem, ad proximum nempe qui evenerat transitum. In Astronomia non raro offerunt sese casus, ubi non minor solertia in formulis, quae problematis solutionem continent, condendis, quam iis ad usum deducendis requiritur: hic certe ad numerum eorum referri debet. Concinnitati itaque formularum Cl. Auctor intentus, rem perquam utilem praestitisse est censendus, dum integram Theoriam suam exemplo illustraverit, et rationem in similibus casibus formulas suas adhibendi monstraverit. Ex hoc fonte promanavit mappa illa, cuius supra mentionem fecimus.

III. *De Venere in Sole visa Anno 1761. d. 6. Iunii st. nov.* Auctore G. HEINSIO, pag. 473. In observatione rarissimi huius phaenomeni peragenda, eodem instrumentorum apparatu, eademque methodo usus est Cl. Auctor, quam in nov. Comm. Tom. VI. occasione Mercurii in Sole Anno 1753 ab eodem Lipsiae observati, copiosissime exposuit. In conclusionibus vero ex observatis suis deducendis, in locum Constructionis Geometricae ibidem traditae, rectissime Calculum hic substituere maluit. Non sine ratione Cl. Auctor, in limine, de intempestiva coeli facie conqueritur: nam si caelum favisset, per bihorium et amplius a sole orto iucundissimo spectaculo frui illi licuisset, antequam tubo Astronomico, sex pedes longo, libella et reticulo instructo, venari cepisset. Institutis novem huius indolis observationibus, cum Venus emersioni propinqua iam esset, praeparavit sese Cl. Auctor ad contactus observandos tubo Gregoriano, 52. vicibus obiecta amplificante, atque incredibili mentis et oculorum celeritate observationem hanc perfecit: plurima etenim momenta paucissimis Secundis sese excipientia observavit. Dum difficultates observationem afficientes, atque in parallaxin solis resultantes, anxie persequitur, dubitat, quodnam momentum contactus, interiorne utriusque limbi $8^{h.}\ 8'\ 7''$ an totalis luminis ad margi-

marginem Veneris disparitio $8^h. 8' 27''$ ad merid. Lipſ. pro initio egreſſus aſſumendus ſit, et quemvis obſervatorem per viginti ſecunda et amplius haeſitare in eo poſſe Cl. Auctori perſuaſum eſt. Interim, miſſo contactu, momentum diſparitionis luminis inter limbum Veneris, lineamque a reliqua diſci ſolaris peripheria quaſi ſeparatam, et a Cl. Obſervatore viſam, ſc. $8^h. 8' 27''$ pro initio egreſſus aſſumi debere exiſtimat. Siquis modum, quo Cl. Auctor ex obſervationibus tubo ſuo libella et reticulo inſtructo peractis, poſitionem Veneris in diſco Solis viſam elicit, ſcire cupiat, is ex ipſa diſſertatione illum haurire poterit. Id ſolum hic monuiſſe ſufficiat: ex novem diverſis obſervationibus, Latitudinem Veneris momento coniunctionis viſam, ex computo Auctoris profluxiſſe $9' 57''$ Auſtr. ipſum momentum coniunctionis centrorum Solis et Veneris *in Ecliptica* Iunii d. 5. $6^h. 35' 7''$ ad merid. Lipſ. et latitudinem denique heliocentricam $3' 57''\frac{1}{2}$ non habita ratione parallaxeos. Solemne eſt Cl. Auctori, ſumma tantum capita obſervationum ſuarum referre; verum optandum eſt, ut ad normam a Celeberr. Aſtronomis probatam, examen ſaltem horologii, in tam gravi obſervatione, iudicio lectorum ſubmitteret, quo maior fides et certitudo ipſis obſervatis concilietur.

IV. *De effectu parallaxis in Tranſitu Veneris per Solem.* Auctore G. HEINSIO, pag. 501. In diſſertatione praecedente, cuius iſtam tamquam continuationem Auctori nominare placet, inveſtigavit Vir Cl. ex obſervationibus Lipſiae habitis, ſemitam Veneris intra diſcum Solis, qualis apparuiſſet, ſi Sol et Venus quaſi ad infinitam diſtantiam a Terra remoti fuiſſent, atque inde concluſiones uſui Aſtronomico inſervientes elicuit. Cum vero hypotheſis iſta veritati non ſit conſentanea, concluſiones ibi erutas correctione indigere ultro patet: Parallaxin etenim Solis, nec non et Veneris, ſenſibilem eſſe, aliae obſervationes evincunt, atque idcir-

idcirco ſemita Veneris a ſpectatore in centro Telluris conſtituto viſa, prorſus diverſa debet eſſe ab ea, quam videt ſpectator in ſuperficie Telluris locatus, et pro diverſo ſitu obſervatoris, diverſa quoque ſemita apparens locum habeat neceſſe eſt. Quamobrem concluſiones in uſum aſtronomicum ex obſervationibus in ſuperficie Telluris habitis derivari non poterunt, niſi eae prius ad centrum Telluris reducantur. Id quod eo curatius praeſtari poterit, quo exactiore cognitione parallaxeos Solis inſtructi fuerimus. Quoniam Aſtronomi, in enodanda ſubtili quaeſtione, de quantitate parallaxeos Solis uti et Veneris, omnem ſpem in tranſitum hunc coniecerant, et absque exacta illius cognitione, ſemita Veneris, ex dato ſuperficiei Telluris loco viſa, ad centrum Telluris reduci nequit: perſpicuum eſt, utramque quaeſtionem ita inter ſe connecti, ut altera alterius poſtulet ſolutionem. In enodanda igitur quaeſtione de quantitate parallaxeos Solis, ad methodum indirectam confugiendum eſt, ut ſc. ſuppoſita parallaxi aliunde cognita, calculo inquiramus in effectus, qui inde pro datis locis reſultent, eosque comparemus cum iis, quos obſervationes manifeſtarunt. Comparatione inſtituta patebit, quantum aſſumta parallaxis a vera diſcrepet. Inquiſitio autem effectuum ſupponit ſemitam Veneris ad centrum Telluris reductam. Hanc ob rem Cl. Auctor, ut ordine procedat, in iſta diſſertatione primariam quaeſtionem, conceſſis parallaxibus et ſemita Veneris ad centrum Telluris, explorare effectus parallaxeos, enodandam ſibi proponit. Rem integram orditur a primis principiis, et in genere perſequitur effectus, quales in diverſis circumſtantiis a parallaxi profecturi ſint. Ut doctrinam ſuam illuſtret, deſcendit ad ſpecialia. Ex Tabulis Aſtronomicis ſumtis elementis, ad ſchema pro obſervatore in Centro Telluris conſtituto conſtruendum, praecipua momenta tranſitum ſpectantia per calculum elicit. Cognito Schemate ad Centrum Telluris, perpendit circumſtantias, ſub quibus obſervatori in ſuperficie Telluris lo-

 cato,

cato, phaenomenon hoc appariturum ſit; dein integram theoriam illuſtrat exemplo, ad obſervatorem Lipſienſem applicato. Poſita parallaxi Solis 10″ et calculo ad methodum expoſitam inſtructo, invenit Lipſiae ob parallaxin centrum Veneris 1′ 38″ citius egredi debere, et ingredi 6′ 29″ tardius, prae obſervatore in centro Telluris conſtituto. Eandem rem praeſtitit ſub aliis quoque hypotheſibus. In introitu iam Cl. Auctor monuit, multos nonniſi ad primarios effectus parallaxeos, circa ingreſſum nempe et egreſſum, attendiſſe, aliorum tamen effectuum durante tranſitu conſiderationem non fuiſſe poſtponendam. Idcirco expoſitis effectibus in introitu et exitu Veneris pro obſervatore Lipſienſi accingit ſeſe Auctor ad ſolutionem problematis: ad datum tempus definire poſitionem mutuam centri Veneris in puncto aliquo ſemitae ſuae haerentis, et centri Solis a dato obſervatore in aliquo ſemitae ſuae Eclipticae loco viſi; et retenta eadem parallaxi Solis, ſeriem locorum, ſemitam centri Veneris exhibentem, in tranſitu per diſcum Solis Lipſiae viſam, calculo inveſtigat. Impletis 42 paginis argumentum hoc ſpectantibus, Cl. Auctor filum abrumpit, idem in alia diſſertatione, aliaque methodo pertractaturus, quam facilius iudicium de quantitate parallaxeos largituram iri exiſtimat.

V. *Conſiderationes de motu Corporum Coeleſtium.* Auctore LEON. EULERO, pag. 544. Licet nullum ſit dubium, quin leges, quibus corpora coeleſtia in motibus ſuis obediunt, a KEPLERO detectae, a NEUTONO vero in maximum Aſtronomorum incrementum demonſtratae ſint; minime tamen exiſtimandum eſt, theoriam Aſtronomiae ad ſummum gradum perfectionis evectam eſſe. Poſſumus quidem motum duorum corporum in ratione directa maſſarum, et inverſa quadratorum diſtantiarum in ſeſe agentium, perfecte definire: verum ſi iis accedat tertium, ut unum quodque in reliqua ſecundum illam legem agat, motui

motui eorum enodando omnia hucusque inventa Analyſeos artificia minime ſufficiunt. Quidquid autem de motu Lunae et reliquorum corporum coeleſtium a Viris celeberr. hucusque praeſtitum eſt, id nonniſi approximationibus innititur, quae eatenus locum inveniunt, quoad inter ternas vires una prae reliquis maxime ſemper eminet, ita ut effectus a reliquis oriundus veluti minimus ope approximationum definiatur; quae tamen negotium minime conficiunt. Quoniam Solutio problematis de tribus corporibus, ſecundum memoratam legem in ſeſe invicem agentibus, ſenſu generali accepti, vires humanas Cel. Auctori merito tranſcendere videtur, tentavit illud reſtrictum ſolvere, poſita maſſa unius prae binis reliquis evaneſcente, ut ſcilicet incipiendo a caſibus particularibus, viam ſternat ad ſolutionem problematis ſenſu generali accepti. Verum reſtricto etiam ſic problemate, tantae difficultates in ſolutione eius ſeſe obtulerant, ut ipſe Cel. Auctor fruſtra in evolvendo eo ſe deſudaſſe fateatur. Interea obſervavit caſum perquam ſingularem et notabilem, quo Lunae eiusmodi motus imprimi potuiſſet, ut perpetuo vel in oppoſitione, vel in coniunctione cum Sole apparuiſſet, ſi ſcil. Luna quater fere longius a nobis remota, et ei eiusmodi motus impreſſus fuiſſet, ut pari paſſu cum Terra in plano Eclipticae ingredi inciperet. Licet fictam hypotheſin Cel. Auctor in calculum introduxerit; veram nihilominus exinde, et minime expectatam elicuit de limite Satellitum Terrae concluſionem: corpora nempe, quae quadruplo magis a nobis ac Luna diſtant, in numerum Planetarum primariorum, propiora vero in numerum Satellitum Terrae, referenda ſunt. Ut Luna coniuncta vel oppoſita perpetuo Soli maneat, motus illi in plano Eclipticae, idemque cum Tellure, imprimatur neceſſe eſt; quodſi vero ille a lege hac diſcrepat, Luna exiguas excurſiones hinc inde veluti oſcillando conficiet. Cel. Auctor naturam quoque earum, adhibitis approximationibus, eo, quo pollet acumine, in diſſertatione iſta ſcrutatus eſt.

 Addi-

Additamentum IOH. GOTTL. LEHMANNI *ad Dissertationem suam*, pag. 430. *huius Tomi.* Dies diem docet: et ex eo tempore, quo tanquam problema petrefactum istud incognitum historiae naturalis amatoribus explicandum proposuit, iam biennium est elapsum, non desiit penitius in naturam eius investigare, et expertus est, hoc petrefactum esse Entomolithum Onisci, et quidem Tab. XI. Fig. 8. 9. et Tab. XII. Fig. 8. 9. Oniscum petrefactum, dorso striis transversalibus convexis integris viginti, monstrat Fig. 10. Tab. XII. vero Oniscum, dorso striis transversis convexis interruptis viginti, punctisque sex longitudinalibus in lapide calcareo petrefactis innumeris referto, ex Gothlandia, exhibet. Huius insecti species haud raro quoque in confiniis Petropolis, in ostiis Sinus Finnici et fluminis Fontalkae aut Fontanae, vivae, et diversae magnitudinis, a Secretario Academiae, Status Consiliario, Dom. *de Staehlin*, repertae fuerunt. Celeberrimus Eques Dom. *de Linné*, in Act. Academ. Upsal. Tom. 21. huius insecti non minus, quam in Mus. Tessin. pag. 98. No. 3. mentionem facit, rem tamen in ambiguo relinquens, pertineatne ad Cancrorum, Monoculorum, Oniscorum familias; et ideo quoque hoc petrefactum Entomolithum paradoxum appellavit, vel intermedium quoddam Cancrum, Oniscum, Monoculum inter. Auctori impraesentiarum sufficit explicuisse, hoc petrefactum ad Entomolithos Oniscorum pertinere.

VETERA HUMILIATORUM MONUMENTA Annotationibus ac dissertationibus prodromis illustrata, quibus multa sacrae, civilis, ac literariae medii aevi historiae capita explicantur. Auctore HIERONYMO TIRABOSCHIO, Soc. Iesu in Braidensi Universitate Rhetor. Prof. VOL. I.

DIS-

DISSERTATIONES PRODROMAS CONTINENS de Humiliatorum origine, vicibus, exitu.

Mediolani, MDCCLXVI. Excudebat Iofeph. Galeatius, Regius Typographus. Superiorum permiffu, ac Privilegio: 2 Alph. 8. pl. in 4to mai.

Multis magnisque difficultatibus hiftoriam Humiliatorum effe implicitam, neminem, nifi hiftoriae ecclefiafticae fit plene rudis atque ignarus, ignorare arbitramur. Igitur *Celeberrimi Tiraboschii* ftudium, in hiftoria Humiliatorum illuftranda atque accurate delineanda, eo magis laudari commendarique meretur, quo magis cognitum perfpectumque habemus, arduum hoc opus perquam feliciter ab Auctore effe tractatum, fpemque certam concipimus, fore omnibus iis acceptum, qui animum fuum accurata huius Ordinis notitia imbuere, et fuam qualemcunque cognitionem mirifice augere velint; defiderio igitur maximo, reliqua quoque duo volumina brevi tempore videndi, tenemur. Antequam vero rationem de ipfo hoc eleganti libro reddere inftituamus, haud male noftram in eo collocatam operam iri intelligimus, fi pauca de fontibus, ex quibus quamplurima fingulari rerum delectu atque prudenti examine haufta funt, dixerimus. Praeprimis Petri *Puricellii* Codicibus MS. qui in Ambrofiana Bibliotheca fervantur, aliisque monumentis a *Puricellio* ftudiofe collectis, et a Propraefecto Ambrofianae Bibliothecae, Balthafare *Oltrocchio*, caeterisque eiusdem Bibliothecae moderatoribus, ipfi communicatis, ufus eft Vir Cl. *Codex* quoque *Braidenfis* in fubfidium vocatus, egregie operi conficiendo inferviit; quid quod et litteris ad diverfos Eruditos datis hoc confequi ftuduit, ut fi forfan adhuc quaedam monumenta de rebus Humiliatorum laterent, ea conquirerent, atque fecum communicarent. Tribus praeterea *MSS.* Humiliatorum *Chronicis*

ufus eft: 1) *Chronico* Anno MCCCCXIX. confcripto, cuius auctor fuit Io. de *Brera*, Braidenfis domus incola. 2) *Chronico* Anno MCCCCXXI. fcripto, cuius auctor Hier. *Torchius* effe perhibetur, quod *Helyotto* et *Argelato* placuit, *Cl.* vero *Auctor* illud Io. *Braidenfi* fortaffe tribuendum effe cenfet. 3) *Chronico* de Anno MCCCCXCIII. a Marco *Bosfio*, Florentinae Humiliatorum domus Praepofito, confcripto.

Iam quaedam de ipfo hoc Vol.I. quod octo differtationes continet, funt commemoranda. Primo igitur loco differtationis primae fummam, ea qua folemus ratione enarrabimus.

Differtatio I. De primis Humiliatorum initiis. Vehementer ille erraverit, qui hac in re Scriptorum confenfum invenire fibi perfuaderet; fententiae enim de origine *huius* Ordinis in diverfas eunt partes, ita ut admodum difficile effe videatur, cuinam fententiae potisfimum fit fubfcribendum fateri. Nonnulli enim ad undecimi Sec. initia, nonnulli ad duodecimi finem, veram eius originem referunt. Cuius quidem diffenfus duae caufae effe poffunt: 1) ab initio ftatus Humiliatorum nihil plane habuit, quod multorum oculos in eum converteret; in obfcuro vixit usque ad Iohannis Medenfis aetatem, qui novum huic Ordini decus medio circiter Saeculo XII. conciliavit, comprobatis poftea ab Innoc. III. A. MCCI. ipfius inftituto legibusque, illuftrior fieri, et per totam fere Italiam diffundi coepit. 2) Humiliati nihil per quatuor Secula, quod ad Patrum fuorum hiftoriam pertineret, litteris confignaffe videntur. Ante Sec. XV. nullos de Humiliatis habemus Annales. Philippus Bergomenfis, et M. Ant. Sabellicus, haec de origine illius tradunt: Nobiles quidam Infubriae cives, ira Imperatoris concitata, patria extorres facti, atque in Germaniam traducti funt, quo facto, exilii calamitate tolerata, hoc vitae genus elegerunt, ac ad Imperatoris pedes provoluti reditum in patriam impetravere. Adhuc autem fub iudice lis eft, quonam

nam tempore, quove Imperatore haecce contigerint. Quamplurimi probae fidei viri Friderici Ahenobarbi temporibus haec gesta esse censent; at eos nequaquam in Germania exules fuisse affirmant, et in anno dissentiunt: nam vel MCLXX. vel LXXI. vel LXXII. vel LXXX. vel LXXIX. vel XCVI. aut XCVIII. natalitia huic Ordini fuisse dicunt. Quae quidem opinio omni prorsus destituta esse videtur, ex sententia Auct. fundamento, quia iam ante tempora Friderici Humiliatorum domus exstructae sunt, eorumque auctus numerus deprehenditur. Cavitellius, Cremonensis Historicus, aliam amplectitur sententiam. Annum MLXX. Humiliatorum initiis tribuit, et Mediolanenses huius coetus primos auctores, in Germaniam ab Henr. IV. Rege traductos fuisse perhibet, quibus Friderici aetate plures accesserint. Verum ea sententia propterea probari nequit, quia Henr. non ante A. MLXXVI. in Italiam descendit, quo tempore cum Greg. VII. Pont. bellum, quod nihil ad Mediolanenses pertinebat, gessit. Mediolanenses quidem A. MXCIII. adversus Henr. insurrexerunt, quo tempore Henr. rebelles neque vincere, neque proscribere poterat, quippe qui in Germaniam haud paulo post se recipere coactus est. Unde non apparet, quo tempore Henricus Insubres in Germaniam potuerit relegare. Multo probabilior eorum sententia esse intelligitur, qui Humiliatorum originem ad Conradi I. Imperatoris aetatem, qui cum Mediolanensibus A. MXXXVII. bellum gessit, referunt. Mediolanenses eodem anno, ab Ariberto Archiep. in Galliam ad Odonem Campaniae ducem legati in Galliam oratum missi, ut exercitum in Italiam contra Conradum duceret, dum, Odone a Lotharingo duce in pugna occiso, in Italiam revertuntur, at a Berta Susae Marchionissa, in Alpium angustiis intercepti, atque ad Conradum missi; qui, cum Vercellensem, Cremonensem, ac Placentinum Episcopos, huic coniurationi manus dedisse intelligeret, hos in Germaniam relegavit. Atque istud occasionem Humiliatorum initiis revera praebuisse, affirmat

firmat *Cl. Auct.* atque Bernardini Corii Hist. di Mil. P. I. pag. 38. verbis confirmat, quem et alii auctores secuti sunt. Caroli Sigonii tamen sententiam, qua initiis Hum. annus MXLVI. assignatur, verisimiliorem esse censet, in quem bellum ab Henr. in Mediolanenses gestum, exilium in Germaniam, eius duratio, atque reditus in patriam, incidit. Nihilo tamen minus initia ab Henr. I. Regis temporibus repetenda esse arbitratur: cui rei fidem faciunt auctores Chronici I. et III. Helyottus tamen, qui religiosorum Ordinum historiam conscripsit, castigatur, simulque asseritur, eum Chronica haec ne quidem vidisse, sed habuisse commentarios negligenter satis collectos. Errores Helyotti sunt, quod dicat, Humiliatorum Chronicon anno MCDXIX. latine conscriptum esse a P. Hier. Torecchio, Praepos. domus Humil. Mediol. cum tamen sit Hieron. Torchius, generalis Ordinis *magister* anno MDXXXIII. renunciatus, qui neque hoc Chronicon conscripsit. Porro Helyottus ait, Laudenses, Papienses, Cremonenses, Insubresque alios, praecipue Mediolanenses, cum in Henr. I. insurrexissent, ab Imperatore in Italiam profecto devictos, praecipuosque rebellionis auctores in Germaniam captivos abductos fuisse. Hos exilii pertaesos, b. Guidonem, maximam apud illos pietatis famam adeptum, impulisse, ut pium austerumque vitae genus amplecterentur. Itaque anno MXVII. crassis vestibus indutos, susceptum consilium in domesticis aedibus exsequi coepisse. Cuius rei fama ad Henr. delata, hic aliquando iisdem advocatis, cum omnes suis pedibus obvolutos videret: En vos, inquit, tandem Humiliatos. Hinc de praeterita rebellione pauca obloquutus, de quo eorum fide certior factus, reditum in patriam permisit. Bene monet Auct. in Chronico nequaquam Papienses etc. nominari, neque bellum in eosdem gestum, potius exules illos sola Henrici suspicione in exilium pulsos fuisse testantur. Neque Guido in Chron. ante annum MCXCIX. memoratur. Neque eos Henr. irridendo allocutus: En etc. sed: *Accedite, charissimi Humiliati: En, religioni dediti estis, ut*

mon-

monstrat habitus vester? Cui responderunt: sicut vides Imperator: et tunc patriam concessit. M. Bossius rem paullo aliter, sed ab hac sententia non adeo diverse, refert. Relationem quoque Helyottus reprehendit, Humiliatis Mediolanum reversis, eorumque uxoribus maritorum exempla secutis, S. Bernardum Mediolanum advenientem persuasisse, ut patriis aedibus relictis, vitam monasticam amplecterentur; qua etiam in re ex sententia Auct. minus recte versari videtur. Unde a Chronicorum opinione recedit Helyot. et Ordinis originem ad annum MCXVII. refert, quo Henr. V. urbes Insubriae non paucas, eius imperium post Mathildis Comitissae obitum detrectantes, armis devicit. Sed historia repugnat: nam Mathildis anno MCXV. iam obiit, Henr. sequente anno in Italiam descendit, de bello autem in Insubres gesto nullum vestigium apud Historicos deprehenditur, neque fit mentio urbium Insubriae ab Henr. devictarum, aut exulum in Germaniam relegatorum. Helyotto igitur devicto, rationem Auct. reddit suae sententiae. Si videlicet Insubres essent auctores Humiliatorum, eorum ortus a bello Henr. I. in Harduinum Eporediae Marchionem, ac Italiae regem, gesto, deducendus foret. Harduinus enim, Italicarum urbium auxilio fretus, ab a. MII. ad annum MXV. cum Henr. de regno Italiae decertavit. Ast omnes tamen censent Mediolanenses fuisse auctores, quibus nihilominus cum Henrico I. nullum bellum fuit; quod quidem de bello palam, non autem occulte gesto, valet. Chronici verba hoc illustrant: *suspectos scil. hostes habens multos nobiles Lombardos, maxime Mediolanenses et Comenses, quos ne contra imperium machinarentur, in Alemannia mittit in exilium.* Accedit et hoc, inclytae Atestiae gentis Maiores fuisse olim Mediolani Comites, et bello inter Henr. et Harduinum saeviente, Obertum huius nominis secundum ea dignitate praeditum fuisse, qui quidem cum Harduino regnum invasit, et iram Henrici promeruit, ut ex diplomate a. MXIV. constat, quod Muratorius in Antichità Estensi P. I. c. 13.

laudat. Ex favore Oberti eiusque filiorum erga Harduinum colligi poterit, vel alios ex Mediolanensibus eius fuisse comites, vel Henricum de eius fide dubium fuisse adeo, ut eos bonorum privatione et exilio mulctare minime dubitaverit. Calchi igitur verba aliquid ponderis habere videntur, dicentis: *Ceterique rebellionis populares, in quibus non pauci Mediolano Comoque oriundi fuere, in Germaniam relegantur.* Idem fatum in Comenses Henrico infestos saevüt, quod e duobus diplomatibus patet, ab Aloysio Tatto in Ann. Sacr. di Como T. II. pag. 835. 837. asservatis. Tattus autem affirmat, Calchum, Insubrum exilium MXV. consignantem, defendi non posse, quia Mediolanenses et Comenses nunquam Henrici iram promeriti sint; quia et Arnulphus Mediol. Archiepisc. et Albericus Comensis Episc. apertos Harduini hostes se ostenderint; et praeterea *Henricum hoc anno in Italiam descendisse nemo Historicorum tradat.* Quis vero ignorat, et inter fidissimos cives perfidos deprehendi? Neque auctoritas Episcoporum, a partium studio aliena, libertatem reliquorum tollit, hanc vel illam partem sequendi. Iter vero Henr. neque in a. MXV. neque in MXVI. incidit; sed ex testimonio Bossii in ann. MXIV. quo exules in Germaniam eiecti fuerunt. Ex hoc discrimine neglecto, variae sententiae de anno originis Humil. ortae sunt. Tres adeo annos in Germania commorati sunt; spe autem a. XVII. patriae recuperandae amissa, asperum vitae genus elegerunt; anno dein XIX. hac de re Henr. certior factus, reditum in patriam omnibus concessit. Quae omnia aliquot Scriptorum auctoritate, Puricelli, Iac. Phil. Bestae, et Antonini Volaterannique confirmantur, quibuscum alii quoque iunguntur. Non est hic sicco pede praetereunda relatio de genere vestimentorum. Nonnulli enim existimant, Humiliatos albis se vestibus tunc induisse, cum primum Deo se totos devoverent. Quae opinio ex verbis Chronici primi refellitur: Pretiosa deponunt vestimenta, et induunt vestimenta berettina, i. e. cinerea,

quae

quae erant Novitiorum; monasticam dein vitam amplexi, albas induerunt. Calchus praeterea Humiliatos eandem in Germania vitae rationem aggressos fuisse testatur, quam postea in Italiam reduces tenuerunt: lanae videlicet faciendae operam ipsos dedisse, pecuniam in pauperes erogare consuevisse, etc. Dolendum interim, primorum exulum interiisse nomina. In Henrici enim litteris, et Calchi historia nominati, nec in Germaniam exules abierunt, nec multo post in Henrici gratiam recepti sunt. Et hoc quidem est argumentum prioris dissertationis, ex qua aequi et a partium studio alieni lectores de praestantia totius Operis iudicium ferre in antecessum poterunt.

Dissert. II. est de alterius tertiique Humiliatorum Ordinis initiis. Novum vitae genus, quod reversi Mediolanum Humiliati amplexi sunt, cives in admirationem rapuit, novos enim homines, non quidem sensu scriptorum elegantiorum, sed theologico, quilibet videre credebat. Commorati vero sunt adhuc in patriis aedibus, et mercaturae lanificioque operam dederunt, quod duobus locis Chronici I. et III. comprobatur. Iidem vero isti, ut suis rebus eo melius prospicerent, ducem aliquem unicuique coetui praeposuerunt, cui *ministri* nomen imponebatur. Huic cura totius coetus felicitatis, et praecipue aedium, collata pecunia exstructarum, erat commissa. In iis singulis Dominicis lucri ex lanae opificio percepti rationes expendebant, et aliquis ex sociis, de Christianae perfectionis studio, eiusque adiumentis, disserebat. Unde aedes huiusmodi *Convenia* aut *Parlatoria* audiebant. Humiliati ipsi vero dicti *fratres de Convenio.* Successu tandem temporis Coenobia exstructa sunt; de auctore autem et tempore huius instituti dissensus est inter eruditos. Bernardus Abbas Claraevallensis auctor esse creditur, cum Mediolanum A. MCXXXIV. venisset; alii vero huic anno alterius Ordinis Humiliatorum originem tribuunt. Tres namque Ordines Humil. numerantur: 1) est Sacerdotum,

qui non tempore, sed dignitate prior est, nam post primum et alterum demum ortus; 2) de quo in hac diss. et 3) de quo in priore agitur. Originem autem coenobiorum huius Ord. Bernardo tribuendam esse, Galuaneus Flamma, teste Muratorio probat, ex chronico videl. maiori et Muratorii manipul. flor. et ex Cod. MS. Biblioth. Canonic. Negat nihilominus *Auct. Cel.* Bernardum Mediolanum venisse, quia demum ab Innocentio II. ad Concil. Pisanum vocatus accesserit, et verba de Societate a Bern. instituta melius de reconciliatis Innocentio Pont. Mediolanensibus capi possunt. Coratiori studio Cl. Auct. se in verba Flammae et eius assectarum inquisivisse dicit; cum autem nihil, quod veritatis speciem prae se ferret, invenerit, eum solidis argumentis convellit, et potius litterarum Apostolicarum, et constitutionum Humil. aeque ac monumentorum *sequendam* esse auctoritatem, suadet. Flamma quoque vera falsis miscuit, quare Saxius eius opinionem data opera infringere studet, et Papebrochium in Exeg. de Archiepisc. Mediol. n. 116. ad Landulphi locum in Hist. Mediol. C. 41. Vol. VI. Script. rerum Ital. refutat sic, ut de Cistereiensibus, quibus Bernardus Coenobium Claraevallense erexerit, illic sermonem esse ostendat. Ergo de legibus a Bern. acceptis nulla ibi iniicitur mentio. Nemo porro ex Humiliatorum scriptoribus, e Saxii sententia, ullam de Bernardo legum conditore mentionem fecit; et Chronicon de A. MCCCCXIX, in quo Bernardus commemoratur, hoc in loco est interpolatum. Verum enim vero, silentium veterum Humiliatorum totam rem nullo modo conficit, cum de Bernardo, Flammae, Mussii, Donati Bossii, aliorumque, extent testimonia. Deinde cultus Bernardo praestitus, effigies Bernardi in stemmate Humiliatorum expressa, qua usum esse Modoetiense Convenium in confesso est, Bernardum patronum Humiliatorum fuisse declarare videntur. Porro nosocomium Modoetiense, Faventina ac Rhegiensis claustralium Humiliatorum domus, a Bernardo denominatae, nosocomium Bononiae

niae a Bernardo appellatum, et Godf. de Bussero testimonium de ara in Humiliatorum domo, (porta orientalis dicta) Bernardo exstructa, tandemque denominatio *fratrum S. Bernardi*, argumenti loco contra Saxium afferuntur, indeque concluditur, Humiliatos omnino a Bernardo leges accepisse. Unum ad haec argumentum reliquum est, adversus sententiam de auctore Bernardo prolatam. Videlicet A. MCCI. Innoc. III. Humiliatorum tertii ordinis leges apostolicis litteris comprobavit. Quodsi earum auctor Bernardus fuisset, certe Humiliati de hoc Pontificem monuissent, et Pontifex saneultro nomen Bernardi commemorasset, quod tamen non est factum; deinde quaedam in legibus ab Innoc. emendata deprehenduntur, quod vix fieri potuerat, si earum Bernardus auctor fuisset. Haec tradita sunt de dissensu auctorum circa originem Humil. a Cl. Auct. cuius humanitatem modestiamque vel ideo laudamus, quod cuique lectorum optionem inter has sententias relinquit. Omnia sic forte conciliari posse ait, si statuas, nullas quidem leges Bernardum Humiliatis dedisse, sed multos eius sermonibus exemplisque commotos huic se Societati addixisse, sanctiusque vitae genus amplexos esse. His missis videamus, quid de Guidone, Portae Orientalis Capitaneo, Flamma, ceterique auctores statuant. Hoc in capite tractando, tria potissimum in censum veniunt: 1) Guidonem S. Bernardo, in Claraevallensis prope Mediolanum coenobii constructione, divitiis ingentibus collatis, plurimum profuisse; 2) eum primam Humiliatis domum in portae orientalis regione aedificasse; et 3) eum Romam profectum tertii Ordinis Humiliatorum statuta ab Innoc. III. approbari curasse. Quae omnia ex Sigonio, Io. Fr. Besutio, et Chronicis probantur. Interim a Cel. Auct. quaedam dubitationes moventur. Et primo quidem de Guidone a. MCXXXV, coenobii exstructionem, a MCCI. Ordinis approbationem curante, dubius haeret, an sit una eademque persona. Nam Scriptores Humiliati nihil umquam innuunt, e quo Gui-

doni ſuo fuiſſe quidquam cum Bernardo commune adpareat. Deinde vix probabile eſt, iam anno MCXXXV. adulta aetate, ita viribus valuiſſe, ut Romanum iter anno MCCI. ſuſciperet. Difficultas omnis ſic poteſt ſolvi, ut ſtatuamus, Guidonem fuiſſe unum eundemque, ſed id quod narratur non contigiſſe temporibus Bernardi; quo errore decepti Flamma et Sigonius, rem aliter narrarunt, ac revera eſt. Sententia vero Flammae, de prima domo in porta orientali poſita a Guidone, ſic refutatur. De ſecundo et primo ordine Humil. haec non ſunt accipienda, ergo de tertio, cuius initia ad annum MXVII. referenda ſunt: igitur ſtatuendum eſſet, Humiliatos per CXVIII. annos nullam certam conveniendi ſedem habuiſſe, quod verbis Chronici contrariatur. M. Boſſius enim dicit: *Etiam communibus ſumtibus conſtruxere unum locum in qualibet civitate, etc. magnum et amplum, ita ut* omnes fratres caperet. Totus error ex rerum commixtione ortus: Flamma enim et reliqui ſcriptores, Ciſtercienſes cum Humiliatis, et Claraevallenſe primum Mediolanenſe Ciſtercienſium coenobium cum domo de porta orientali, confuderunt. Sed initia alterius quoque Ordinis ſunt inveſtiganda, an eo tempore, quo Bernardus Mediolanum venit, collocanda, quod Helyottus affirmat, qui tum a Bernardo ipſis leges ſcriptas fuiſſe profitetur. Hoc ſolidis argumentis ab auctore confutatur. Neque enim auctores Chronicorum, nec ullus ex antiquis ſcriptoribus aliquid eiusmodi affirmat. Annus MXXXIV. in Boſſiano chronico margini adnotatus, verus annus natalium ſecundi ordinis eſt cenſendus; nam Mediolanenſes Humiliatorum domos fuiſſe antiquiſſimas, et ex communi opinione, et ex Conſtitutionibus Humiliatorum conſtat, *Diſt. XIV. c. 7.* Braidenſis vero domus, vulgo *Brera*, fuit omnium antiquiſſima, quod litteris Innoc. III. Hon. II. et Greg. IX. ex duplici item catalogo omnium domorum, chronici ſecundi hiſtoriae inſerto, colligitur. Iam vero Braidenſis domus anno MXXXVI. vel XXXVII, monumentis confirmantibus

tibus, extitit. Unde Chronicorum auctores, et Saxius, Sormannusque, annum XXXIV. origini eorum assignant. Iulinius tamen tria antiquiori chartae Laudensi opponit: Imperatoris nomen, eiusque imperii annum praetermissum; indictionem quintam anno MXXXVI. non congruentem; nominum rationem, quorum nondum illa aetate usus invaluerat, quaeque rarissime in illorum temporum monumentis occurrunt, Gofredus de Crepa, et Cresibenius de Guidonis, quae ultima ratio utique chartae fidem suspectam reddit, igitur quoque annus XXXIV. consignandis initiis Hum. Ord. nondum satis congruit. Cl. Auct. dubius mansit, atque chronicis tamdiu fidem habet, donec monumentis certis eorum auctoritas evertatur. Eiusmodi monumentum deprehendit in Collegii tabulario, chartam videlicet anno MCLXXVIII. conscriptam, qua Chronicorum infringitur opinio. Qua ex charta intellexisse se ait, anno MCLXXVIII. Suzonem Bagutanum decimam redemisse, cui obnoxia erat Braida, ad partem illorum hominum, qui sunt Humiliati ad illam domum. Ergo socii Suzonis fuerunt primi domus Braidens. emtores, atque adeo conditores, ex quo liquet illam multo post annum MXXXVI. constructam fuisse. Itaque ante annum MCXL. haec ipsa domus initia sunt locanda, quo anno primus Ordo Hum. (tertius ordine) coaluit, antequam Fridericus Aenobarbus bellum in Mediolanenses moveret. Alterius Ordinis igitur fundamenta circa a. MCXXXVI. vel XXXVII. iacta sunt. Ex eadem charta intelligitur, Suzonem, Io. Bellum de Arcuri, ac Petrum de Sologno, certam sedem Humiliatis fixisse in terra quae est in Braida. Braida vero, secundum Cangium, idem significat ac *campus*, *ager suburbanus*, veterum lat. praedium, alias ager S. Catharinae dictus. Vrbe deinde a. MCLVII. novo ambitu aucta, Braida simul urbi inclusa est; porta ibi posita, a templo S. Marci contiguo nomen adepta, antea Porta Beatrix, a Beatrice Estensi Ludovici Sfortiae uxore, antiquis temporibus Pusterula, seu Porta Braidae

Guer-

Guertii appellata fuit. Conſtat quoque, Humiliatorum familiam e viris et feminis fuiſſe conflatam: verba in *charta* hoc declarant, *ad partem illorum hominum et feminarum, qui et quae ſunt humiliati per Deum.* Vehementer illum erraviſſe igitur dicas, qui affirmet, de Humil. religione, vel de appellatione Fratrum, aliquid in Innocentii litteris, aut aliis monumentis, occurrere ante annum MCCXI. In Girardi Cardinalis Legati litteris ad Humiliatos, datis XII. Kal. Maii, hoc nomen primum occurrit. De Suzone Bagutano, Io. Bello de Arcuri, ac Petro de Sologno, minime dubitandum eſt, eos inter primos Humiliatorum ſecundi ordinis fuiſſe. Suzo enim ipſe, non multis annis poſt, fuit Praelatus domus Braidenſis. Cl. Auct. originem Hum. accuratius inveſtigaturus, in Bibl. Ambroſ. invenit Necrologium, inventum in Humiliatorum domo de Ottaciis *dicta*, *iam* in pauperum ſenumque noſocomium converſa. Huius Necrologii aetatem circa Sec. XIII. characterum forma conſtituit. Commemoratur ibi *F. Petrus de Puteo*, *qui fuit aedificator huius congregationis*, qui alias *Frater Ottacius* appellatur. Ille igitur a. MCCXXXII. coenobii in porta Vercellina conditor extitit. Auctor dubitationes, quae contra explicationem vocis aedificator moveri ex media latinitate poſſent, ſolvit, atque totam rem eruditorum iudicio, en modeſtiam humaniſſimi Viri, relinquit. Ad vivendi vero formam Hum. quod attinet, ea absque difficultate ex chronicis poteſt cognoſci; quibus vero veſtibus uſi ſint, monaſticam vitam ingreſſi, indicabimus. Albas, poſitis cinereis ſ. berettinis, absque caputio geſtaverunt tunicas, easque honeſtas (i. e. ſcapolare,) in capite berettum altum et album, unde fratres berettani dicti, extra domum mantellum ſ. manteleſſam (gabanum), cum duobus foraminibus pro brachiis emittendis. Innoc. III. has de veſtibus leges ipſis ſcripſit: Camixia, brage et tamen groſſe, pellitiam, guarnatiam (ſc. tunicam) manſtrucam agninam nudam vel opertam, (pelliceum veſtimenti genus, domi frigori arcendo forte aptum,) mantellum, cali-

caligas, scofones, patitos, subtulares, (Iulinius his diversa calceorum genera innui existimat,) nocturnales calceos, si permiserit Praelatus. Stramenta lectorum sunt: bisacium vel filtrum (culcitra), capitale, et duo lintea de lana. Infirmis licebat habere alteram manstrucam, aut culcitram et linteum de stupa vellino. Mulieres, moribus non multo diversae a viris, quippe quae ab initio in eadem domo, certis tamen intervallis distinctae, cum viris commorabantur. Tertio chronico haec de iis dicuntur: mulieres se ligaverunt quandarinis, (fuit sine dubio veli genus, quod collo sanctimoniales obduxerunt,) velis albis capita, indutae tunicas albas honestasque absque caputio. Coenobium S. Margaritae, adhuc Modoetiae existens, iam ante Saec. XII. conditum fuisse, Barth. Zucchius censet. Re vero accuratius inquisita, Auctor nullum ante Saec. XV. monumentum invenit. Ignorare se ait, qua auctoritate Helyottus iam a. MCXXXIV. Humiliatarum coenobii, olim de Blassono, nunc S. Catharinae Braidensis appellati, fundamenta iacta fuisse narraverit. Primus Ordo clarius potest describi, qui non tantis obscuritatibus laborat. Auctor fuit Ioannes Meda. Duas hic quaestiones occurrere ait Auctor: 1) num in secundum ordinem fuerit cooptatus Ioannes, antequam tertii fundamenta poneret; 2) quo tempore sui ordinis fundamenta iecerit. Tattus, qui Ioan. vitam descripsit, illum secundo ordini adscriptum fuisse statuit, atque Mariam Virg. quae ipsi apparuerit, albam illi Humil. vestem induisse, et ad hoc impulisse; qua de re tamen Scriptores in utramque partem disputant. Quod autem Ioannes in secundum Hum. ord. cooptatus sit, antequam primi fundamenta poneret, nulla auctoritate fretus Tattus statuere videtur: ex tertio tantum Chronico patet, et Io. de Vico in Italica Ioannis vita ipse ait, Ioannem sponte in Rondenarium secessisse, ibique aliquamdiu divinis rebus vacantem solitarium vixisse, a Novocomensi deinde Episcopo fuisse sacris initiatum, ac denique Humiliatorum sanctitate permotum, eorum societatem iniisse, multosque

 in

in ſui communionem recepiſſe. Origo igitur ordinis aeque ex auctoritate Chronicorum, ac Scriptorum conſenſu, et litteris Innoc. III. ſatis intelligitur. Ioannes obiit a. MCLIX. E. ante hunc annum, et poſt ann. MCXXXVI. vel XXXVII. qui alteri originem dedit, incepit, et annus forte XL. fuit ille annus. Antiquiſſima monumenta ſunt litterae Pontificiae a. MCLXXXVI. ab Urb. III. datae, quibus Vicoboldoni Humiliatos ſub Apoſtolica protectione ſuſcepit. Alexander III. ab a. MCLIX. usque LXXX. eccleſiae praefuit, atque eo temporis intervallo iam Vicoboldonenſem Humiliatorum domum exſtitiſſe certum eſt; ante hanc iam fuit Novocomenſis primi ordinis domus, *de Rondenario* dicta. Chronici auctores quidem in margine annum 1119. notarunt, hunc vero ſcite *A. Cl.* ita emendat, ut 1129. ſubſtituat, quod *circa an.* 19. a Ioanne hoc minime fieri potuerit, bello *ſcilicet* inter Mediolanenſes et Comenſes ſaeviente, quod anno 1128. funeſto Comenſis urbis excidio confectum fuit. Iam Ioan. ad Rondenarium acceſſit urbe Comenſi a Mediolanenſibus deleta, uti ex eius vita a Suyskenio edita patet, atque eo anno de vita ſua recte inſtituenda cogitavit, donec anno MCXL. cum aliis nonnullis in ſocietatem coiret. Locus in Novocomenſi ſuburbio, ubi nunc PP. Somaſchorum collegium, Gallium dictum, extat, *Rondenarium* fuit appellatus; quo loco Tattus, at falſo, dicit, potius debere legi *Arundinetum*, voce ex arundinibus, quibus frequens ſcatebat, deſumta. De veſtibus ſic M. Boſſius loquitur: *habitum potiorem retinuit, ſed capinum (collare, collarino, cappuccio,) cum honeſta conſutum addidit, et mantellum ante apertum, et ex lateribus pro brachiis emittendis, prout hodie utplurimum utimur extra clauſtrum, ſibi impoſuit.* Iulinius veſtes nigras, ex errore a Sormanno concepto, finxit. Mulieres autem caputium conſutum, cum honeſta, et velum deſuper portabant. Ex quo intelligimus, aliquid diſcriminis fuiſſe inter Humiliatas. Properamus iam ad *Diſſert. III. De Humiliatorum legibus, deque tertii eorumdem ordinis progreſſu, vicibus, exitu.*

Nihil

Nihil certi de legibus Humil. ante Ioan. Medensis constitutiones potest dici; veritati autem proxime accedit, Humiliatos leges nonnullas mutuo consensu sibi praescripsisse. Sigonius, Miraeus, Bucelinus, Tattus, atque Helyottus, cum aliis existimant, Ioan. de Meda Humiliatis persuasisse, ut Benedicti leges amplecterentur. Quod contra Chronicorum fidem est. A.MCXCVIII. nimirum, vix XL. post Ioan. obitum annis, Humiliatis, auctore M. Bossio, obiiciebatur, Fratres ipsorum habere regulam non conformem alicui religioni approbatae, aut a summo Pontifice confirmatae; quod etiam colligere licet ex litteris Honorii III. ad Humil. secundi ordinis a. MCCXXVI. datis. Haec morum diversitas ipsis odium peperit: unde, cum Lucius III. a. MCLXXXIV. concilio Veronensi haereticorum quorundam sectas damnaret, et Humiliati inter reprobos fuerunt. Nonnulli inter utrumque Humiliatorum genus non satis distinguentes, utrumque perperam ut haereticum execrati sunt, teste Spondano in Annal. Eccl. ad A. 1199. n. 11. Rebus interim sic constitutis, Iacobus Rondenariens. et Lanfrancus Laudensis Praepositi, Romam ad Innoc. a MCXCIX. missi sunt cum legibus Humil. Iis Innoc. praecepit, ut diversas leges in unum cogerent, atque Alberti Vercellensis Episc. et Petri Locediensis Abbatis consilium, qui muneribus tunc apud Mediolanenses fungebantur arduis, exquirerent, quibus Cerretensem in Laudensi agro Abbatem socium constituit. Humiliati in his omnibus obsequium Pontifici praestiterunt: eorum itaque leges a supra dictis viris emendatae Pontifici exhibentur, qui Gratiano SS. Cosmae et Damiani, ac Petro Capuano S. Marcelli Cardinalibus iniunxit, ut leges has expenderent, quo facto, nonnullis emendatis, ab Innoc. litteris comprobatae sunt. Qua quidem occasione inquirendum est, num antea Rom. Pontificum, aut Mediol. Antistitum comprobatione Humiliati ornati fuerint. Thuanus, Spondanus, et Papebrochius, Lucio III. ab a. MCLXXXI. ad LXXXV. Pontifici hoc tribuunt: id si factum est, *voce* tantum fa-

ctum fuisse, statuendum. Io. Franc. Besutii commentum, Benedictum IX. medio circiter Sec. XI. Humiliatis, ut sacris initiarentur, concessisse scribentis, nullius momenti plane est. Probabilior est sententia Latuadae, Saxii, atque aliorum, statuentium, Ordinem a Galdino ab a. MCLXVI - LXXVI. Archiepisc. comprobatum fuisse, quamquam Henschenius dissentire videtur. Guido vero ad Innoc. missus ab eo impetravit, ut a. MCCI. Iunio mense tres Humil. Ordines litteris Pontificis comprobarentur, quos subsecutis temporibus Honor. III. Greg. IX. et Innoc. IV. aeque comprobarunt.

Operae pretium est, ut pauca, quae privatos mores Humil. respiciunt, addantur. De hora primum refectionis, deque ieiuniis, haec sunt commemoranda. Omni ieiuniorum tempore, refectio fiebat post nonam, apposito uno *vel duobus* cibis coctis, praeter in quadragesima, in qua *est coena* post orationem vespertinam. Aliis diebus comedebant ad sextam, post vesperam coenabant, apposito tantum ad coenam uno ferculo similiter cocto. A die resurrectionis Ch. usque ad Pentec. bis fiebat in die refectio, sexta feria excepta post octavam resurrectionis Domini. In Vigilia Philippi et Iacobi, in tribus diebus Litaniarum, et in vigilia Pentecostes, fratres ieiunabant atque abstinebant. A Pentec. usque ad Adv. tria ieiunia in qualibet hebdomade fuere. Continuatio ieiunii ab Adventu usque ad nativitatem Domini. Ab nativitate iterum usque ad Septuagesimam, secunda feria omni tempore, excepta quadragesima natalis domini et maiori, erat in arbitrio Praelati solvere ieiunium. Innoc. IV. a. MCCXLVI. has leges mitigavit, ita ut a Pentec. ad F. Mich. praeter ieiunia omnibus Christianis communia, sexta tantummodo feria ieiunarent. De Vestimentis supra dicta ab A. repetuntur; itidem de stramentis lectorum. Trina venae sectio M. Aprilis vel Maii, Septembris, et Februarii, et plures si visum fuerit Praelato. Per quindena, qui vellent, abluebant capita. Barba rasa semel quovis mense; capilli incisi; pedes lavabat

vabat alter alterius ter in anno, sc. in vigilia nativitatis Domini, in coena Domini, in vigilia Pentec. Praelatus elegit, qui deberent pedes lavare: Unusquisque habebat pectinem, et cultellum, et acum. *Sancta simplicitas!* Ex his legibus quam maxime apparet, coetibus Benedictinorum ex parte propter aliquam convenientiam adnumerari posse; immo Benedictum ut parentem coluere, diem illi festum solenni ritu celebravere, et eius leges publice recitandas curavere: quibus omnibus nonnulli decepti, Ordinem Humil. cum Bened. commiscuerunt. Notandum est, his legibus Humiliatos omnes claustrales usos fuisse. Ergo Frid. Cardinal. Borromaei sententia, de primo ordine legibus Canonicorum, quae Canonicorum officium appellantur, a reliquis distincto, est reiicienda. In antiquis enim exemplaribus nomen Canonicorum non deprehenditur, et vox ipsa nihil aliud notat interdum, quam hominem certis legibus viventem, cultuique divino vacantem. Anno MCCCCXXXVI. cum Mantuae ad comitia essent collecti Humiliati, Benedictinas leges amplexi sunt. Nonnulla tamen in ipsis, monialium causa, mutarunt. Has sanctimonialium leges Italice versas edidit Puricellius. Fratrum vero leges asservantur in Bibliotheca Ambrosiana. Ea denique, quae ad Sacrorum ritus spectabant, non uno eodemque modo ab Humiliatis peragebantur. Quare Innocent. IV. litteris ad Humil. Magistrum a. MCCXLIX. datis edixit, ut unus modus cantandi et legendi in div. officiis in ordine Humiliatorum observetur. Mediolanenses nihilominus, Ambrosianis ritibus assueti, eos retinuerant. Braidensis vero ecclesia alios admittebat Sacerdotes, qui tamen quoque Ambrosiani esse debebant. Postea Alex. IV. serio edixit a. MCCLVIII. ut Mediolanenses Humiliati contrariam consuetudinem sequuti, Innocentii legibus obtemperarent, quod tamen demum multis litibus compositis, Petri Card. Peregrosii opera, a. MCCLXXXVIII. factum est. Ab hoc tempore Humiliati suos semper retinuerunt ritus. Typogra-

pographica arte ad Italos delata, a. MCCCCLXXXIII. Mediolanensibus typis, per Io. Ant. de Honate, divinorum officiorum liber secundum Humiliatorum ritus editus est, curante Steph. Nottio, quam aliae editt. secutae sunt. A. MDIV. editum est Mediolani Missale secundum morem Fratrum etc. quod ob huiusmodi librorum inopiam denuo editum fuit A. MDXLVIII. Postea iteratis editionibus accesserunt quaedam epistolae, ad quasdam controversias pertinentes, et denique a. MDCCLI. Humiliatorum Breviarium nitidis Marelli typis impressum est. Cassanaei sententia, *quod in Sabbatho Paschae celebrant eorum officium illius diei de sero post meridiem in introitu noctis, ita quod missa illius diei de nocte in vigilia Paschae cantatur*, omni prorsus destituta est fundamento. Tanquam peculiare aliquid hoc ab Auct. Cl. animadvertitur, quod cum antea vulgata versione in SS. Bibliis uterentur, *Isidori* Clarii deinde interpretationem amplexi sunt, ut ex edit. a. MDXLVIII. constat, quamque adhuc Humiliatae Sanctimoniales usurpant. Reliquos ritus propter nimiam prolixitatem omittit A. Cl. De stemmate autem f. Signo addit: Pagium erravisse, ipsis effigiem Bernardi tribuentem, quae ad Hum. III. ordinis pertinuit. Maurolycus ipsis album canem, cum charta in ore, cuius haec inscriptio, *Tuta fides:* Helyottus agnum, cum inscriptione, *Omnia vincit humilitas:* Mannius vero ovem, ex monumentis Florentinorum, tribuit; quae sententia calculo Auctoris firmatur, quia plerumque laneo operi erant dediti, et quia hoc signo Florentinum Lanariorum collegium usum fuit. De discrimine ordinum haec collegit A. Secundus habet Praelatum cum honesta alba et biretto, ut in Varisio. Tertius (dignitate primus) habet Praepositum cum honesta alba et capucio, ut nunc in Brera. Praepositus ex fratribus communi consensu, ieiunio per triduum peracto, electus fuit, quem IV. praecipui Praepositi et Magister generalis confirmarunt, eratque dignitas eius perpetua. Praelati electio eadem fuit, sed ille confirmatione

non

non indigebat, et dignitas eius anno vel biennio definiebatur. Tempore dein Tiberii Parmensis, Praelatorum ius idem esse coepit ac Praepositorum, quid quod ipsi alterius ordinis praesides Praepositi dicti, quod Mantuanis comitiis a. MCCCCXXXVI. lege lata ratihabitum est. Discriminis loco et hoc est, primum ord. Sacerdotibus, alterum laicis constitisse, quod tamen sublatum a. MCCLVI. ab Alex. IV. Monialium contra haec erat ratio, ut quae in domibus primi ord. Fratrum viverent, (nam ab initio domus habuerunt communes,) vestes primi, quae in alterius, vestes alterius gestarent. Ipsis praeerat Ministra, quae etiam Magistra, Antiana, raro Priorissa, Abbatissa audit. - In communibus domibus rei familiaris administratio Praelato aut Praeposito erat commissa. De gravioribus rebus fratres et sorores simul conveniebant. Seiunctae domus subiectae quoque erant Praeposito Humiliatorum, cumprimis in Spiritualibus. Seligebantur igitur Humiliati confessionibus excipiendis usque ad a. MDLXVIII. quo Pius V. Humiliatas Ordinariorum iuri obnoxias esse iussit. Ad tertii ord. Humil. quod attinet, de eorum institutis litterae Innoc. III. nos edocent. Generalia plerumque praecepta, de mansuetudine, de condonandis iniuriis, et modo in cibo potuque servando, ipsis praescripta: peculiaria spectabant ad quartae et sextae feriae ieiunium, ad recitationem canonicarum horarum, ita ut oratio Domini septies in singulas horas, Symbolum Apostol. ad Primum et Completorium recitarent, preces pro defunctis, conventus singulis Dominicis habendi, quibus conventibus plerumque ecclesiae erant dicatae. Vestes fuerunt coloris cinerei. Mannius ex Florentino monumento probat Humiliatas, albis vestibus decoratas, inde sororum poenitentiae nomen accepisse. Romani Pontifices multa iura sensim Hum. tertii ord. concesserunt. Prostant Gerardi Card. ac Legati Apost. litterae a. 1211. ad omnes

Epi-

datae, quib. eorum commodo prospectum est. Innoc. IV. edixit, ne arma capere cogerentur, aut vi ab iis pecunia extorqueretur. Ubicunque Humiliati tertii ordinis vivebant, ibi et claustralium Humil. domus erant. Muratorius iis domos, pagos, castra nonnulla, ac bona alia quamplurima Acconensis ditionis tribuit, nimirum, Pisanis viris de Societate Humil. Eos Mercatorum Pisanorum societatem quandam fuisse ait, Tyrum deductam, quae opibus suis plurimum in expeditione Christianis profuisse affirmatur. Evanuit illa societas Humil. exeunte Saeculo XV. *Reliqua proxime.*

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Nov. et Decembr. Anno MDCCLXVI.

VETERA HUMILIATORUM MONUMENTA Annotationibus ac dissertationibus prodromis illustrata, quibus multa sacrae, civilis, ac literariae medii aevi historiae capita explicantur. Auctore HIERONYMO TIRABOSCHIO, Soc. Iesu in Braidensi Universitate Rhetor. Prof. VOL. I.

DISSERTATIONES PRODROMAS CONTINENS de Humiliatorum origine, vicibus, exitu.

Mediolani, MDCCLXVI. Excudebat Ioseph. Galeatius, Regius Typographus. Superiorum permissu ac Privilegio: 2 Alph. 8. pl. in 4to mai.

Cum in paucorum manibus sit Humiliatorum Ordinis historia, cuius ad nos exemplum, pro sua humanitate, misit *Tiraboschius* V. Cl. non putavimus committendum, ut Lectores nostros laterent, quae praeclaro hoc Opere, cuius adhuc duos Tomos expectare nos iubet auctor doctissimus, continentur. Igitur prosequimur recensionem nuper coeptam, a *Dissertatione IVta*, quae est *de Generalibus Humiliatorum Magistris*.

Demonstrat hic A. Cl. de regiminis forma apud Hum. ante confirmationem legum ab Innoc. III. factam nihil certi con-

 stare.

ſtare. Hunc Innoc. hanc rationem praeſcripſiſſe, ut quatuor primi ordinis domus ceteris antiquitate et dignitate praeirent: Novocomenſis, quae de Rondenario dicebatur, Vicoboldonenſis, Papienſis de Vigalono, atque Laudenſis, quarum praepoſiti ſinguli, ſingulis annis, Ordini, iuſſu Innoc. de MCCI. praefuerunt. Hic mos ab a. MCCI-MCCXLVI. obtinuit, quo generalem ordinis magiſtrum Humil. ſibi praefecerunt; nam eo tempore nonnulli Humiliatorum Lugdunum. ad Innoc. IV. profecti, omnium Sodalium ſuorum nomine magiſtrum aliquem ordini praeponendum petierant. Difficilior quidem ab initio Pontifex eſſe videbatur, ſucceſſu vero temporis Ottoni Portuenſi ac S. Ruffinae Epiſc. commiſit rem omnem. Hic litteris Humil. in generali conventu congregatos hortatus eſt, ut totius ordinis magiſtrum renunciarent. Primo hoc igitur honore decoratus eſt S. Lucae *Brixienſis* domus Praepoſitus, qui in litteris Innoc. Bertraminus, in Chronico rectius *Beltramus Zochora*, Calcho autem Zotara adpellatur. Pontifici liberum relictum eſt, quale nomen illi imponi iuberet. Lugdunum idcirco Beltramus ad Pontificem proficiſcitur, ibi humaniſſime exceptus, dignitatis confirmatione, et nomine Humiliatorum magiſtri potitus eſt. Pauca tamen, quod A. ait, de hoc magiſtro litteris ſunt conſignata. Eum ex chronico fundatorem Praepoſiturae S. Lucae Brixiae fuiſſe, non poteſt concedi, cum Lanfrancus a. MCCXXXV. iam fundaverit. Tribuitur illi quoque falſo collectio conſtitutionum in generalibus comitiis Humiliatorum editarum, cuius potius Auctor fuit Beltr. alter, ab A. MCCCVIII. usque MCCCXVII. Hum. mag. Res Humil. eo tempore valde florebant, et Pontifices privilegiis pluribus eos ornaverunt. Innoc. IV. plus quam triginta epiſtolas ad Humil. dedit. Alexandri IV. autem tantum una, de a. LVI. ad Beltr. ſcripta proſtat, cum obiurgatione quadam. A. LVII. obiit Beltr. Alter magiſter *Petrus*, ſolenni conventu electus, et ab Alex. confirmatus eſt, a. 1272. Chronicon ait, ſponte muneri renunciaviſſe, qua de cauſa, non addit: tandem in Ot-

tacio-

taciorum domo Mediolani obiit, neque constat quo anno. A. MCCCLXXII. *Loderengus*, domus Mirasolis praepositus, Petro successit. Othobonus de Flisco Cardin. Greg. X. iussu eum confirmavit. Honorius IV. binis litteris ad eum datis de suo erga Humil. amore testatur: ipse Loderengus apud suos inclaruit, quod eius opera Humiliat. ordo immediate Apostolicae sedi subiectus est. Iam Auctor docte et solide probat, Humiliatos ab Episcoporum iure solutos esse, seriemque totius controversiae proponit. Sed novum hoc decus externas et internas controversias excitavit, quae intelligi possunt ex litteris Petri Cardinalis Petrigrossi. Qui cuncta haec amplius cognoscere cupiat, is legat diligentem *Tiraboschii* narrationem, quam ille Chronicorum testimoniis, Pontificumque litteris bene firmavit. Ex Petri quoque *litteris*, in quibus simul auctorum istarum turbarum nomina exstant, apparet, nonnullos Humil. stetisse pro Episcopis, eorumque potius imperio parere voluisse. Petrus dein mitius se acturum declaravit; qua tamen gratia spreta, anathemati eos subiici iussit. Quis rerum fuerit exitus non aeque intelligere licet. Auct. Cl. pacem redditam quibusdam dispersis censet, ac Loderengum sua dignitate tranquille deinceps usum. Circa a. 1290. obiit hic Magister, cui eodem anno suffectus est *Brignanus*, domus Ottaciorum praefectus, in Capitulo generali celebrato ad Grantiam montis Luparii fratrum Braidae. Duobus annis praefuit, neque est de eius rebus memoratu dignis in monumentis quidquam. Eum secutus est A. MCCXCIV. *Guidottus*, Vicoboldonensis domus Praepos. fama praecipue clarus, quod, cum Galgarii Praepositus esset, controversiae inter Episcopum et Canonicos Bergomenses arbiter electus, eam prudenter composuit. Humiliatis XIV. annos praefuit; sed a. MCCCIV. illi de Capucio turbas in eum excitarunt, quod colligitur ex litteris Bened. XI. in Biblioth. Ambros. asservatis. Recusabant enim magistros ac visitatores admittere in capitulo generali electos; ipsi contra domos a se

fundatas visitare, corrigere, et praepositos confirmare volebant: at eis obsequium a Benedicto imperatum est. Guidottus tandem munere suo se abdicavit, quo facto *Beltramus* II. Vicoboldonensis domus Praepositus Magister gen. renuntiatus est. De patria et familia eius dissentiunt Scriptores. Ios. Bresfianus Cremonensis ex Burga familia, patria Cremona; Lazarus August. Cotta ex Burga familia, sed ex oppido Gaudiano, vulgo *Gozzano* dicto, eum fuisse statuit. Posterior sententia priori anteponenda esse videtur, cum Beltramus in charta permutationis a. MCCCX. vocetur de Colzano. Res eius gestae ex Ioan. XXII. litteris a. MCCCXXI. X. cal. Mart. disci poterunt. Matthaeus Vicecomes Mediolani Dominus videlicet, collectam triginta millium librarum tertiolorum ordini Fratrum Humil. imposuit, atque vi extorsit, Beltramumque reluctantem cepit, et Galuaneum de Melengiano fecit eligi et intrudi in magisterium ordinis. Idem Petrum de Vigolono, Petrum de Lamerla, et Albertinum de Cantarellis, capi et cruciatibus affici iussit. Domum omnium Sanctorum Laudensis Dioecesis funditus demoliri, Oliverium Fratrem domus S. Ioan. de Alexandria Presbyterum dicti ordinis per Marcum filium suum capi, ac duci fecit ad palatium Communis Alexandriae, ibique diris quaestionibus vexari, qui dein semivivus in navicula ad civitatem Papiensem delatus fuit; Iacobum de Alliate fecit intrudi in magistrum generalem: Verum neque Galuanei, neque Iacobi in serie magistrorum fit mentio, quia ab Humiliatis non agniti sunt. A. MCCCXVII. magistri dignitate functus est *Iacobus de Lomeno*, de cuius familia rebusque gestis monumenta silent. A. MCCCXXI. *Benedictus de Alzate*, domus Mirafolis Praepositus, Filius Ioannis. Argelatus coniectura assequi studet ex nominis similitudine, eum ex nobilissima Mediolanensi Alciatorum familia fuisse; cui coniecturae quantum sit tribuendum, iudicio lectorum relinquitur; praefuit vero hic Humiliatis usque ad A. MCCCXXXVI. De gestis historici nihil prodiderunt. Successor eius fuit *Guil. Faba, f.*

Villa.

Villa. Non obstante edicto Ioan. de electione successoris ad sedem Apostolicam pertinente, Faba electus est, neque is renuit. Deinde vero de Pontificio edicto, aut Pontificis iram metuens, commonitus, *ad Apostolicam Sedem*, inquit Bened. XII. *devote se contulit, et iuri, si quod habebat, in nostris manibus sponte cessit, nosque huiusmodi suam recepimus cessionem*. Pontifex ad Rondenar. et Vicobold. Praepositos Mediolan. et Brixiens. Praelatos litteris MCCCXXXVIII. datis, Humiliatos generalem Alexandriae conventum cogere iubet, ac Magistrum suum ex antiqua consuetudine renunciare. Isti igitur Alexandriae ad comitia collecti, *Iacobum*, Bergomensis domus Praepositum, quae de Galgario dicebatur, Magistrum eligunt. Donatus Calvius, Iacobum hunc ex familia Calviorum fuisse existimat, quae tamen sententia omni fundamento destituta ab Auctore dicitur. Ille enim Iacobus vocatur Iacobus de Lemine. Inter hunc autem et Guil. Fabam haud leves contentiones ortae sunt. Nempe, Guil. de Cazzago, Vicoboldoni domus Professus, Guil. Fabae nomine Iacobum maximorum criminum reum fecit, ex hac forte caussa, quod spe ad dignitatem Magistri iterum veniendi exciderat. Iacobi adeo electionem aegre ferens, eum accusavit de litteris Apostolicis falsis et suspectis, sed etiam de haeresi, propter certa verba prolata in civitate Novariae in domo S. Crucis Humiliatorum. Causa haec disquiritur ab A. quis vero exitus fuerit plane ignoratur. Certum est, Iacobum suam retinuisse dignitatem, unde et hoc intelligitur, omnes eum criminationes diluisse. Iacobus vero hic ad a. MCCCL. vel XLIX. praefuit Humiliatis. Duos post Iacobum Humiliatorum magistros Scriptores Chron. nominant, non adeo celebres. Primus *Guilielmus Corbetta*, Braidensis antea, tunc vero domus novae Mediolanensis seu S. Io. Evang. Praelatus, primus etiam fuit, quem ex alterius ordinis Praelatis ad hanc dignitatem evectum legimus. Post tres circiter annos huic successit *Ubertus*, domus Mirasolis Praepositus, qui iam MCCCLV. obiit.

Cc 3 Tibe-

Tiberius Parmensis eius fuit successor, quem Beatis sui s humil. adscripserunt. Alias appellatur Bergomensis, quoniam ad Bergomensem Galgarii domum transiit. Hic Venetiis et Patavii coenobium erexit. Referunt Scriptores, eum et Parmensem et Brixiensem domum condidisse; quarum tamen prior a. MCCXLVI. posterior MCCCXLIV. iam extitit. Reprehenditur a Scriptoribus, quod Praelatorum alterius ordinis eligendorum rationem immutari permiserit. XVI. annis humil. praefuit, tandemque Venetiis MCCCLXXI. obiit. Eius corpus adhuc in aede Christophori asservatur, eique Coenobii incolae Canonici S. Georgii in Alga, a. MDXCI. inscriptionem fecerunt, quam Flaminius Cornelius, Eccl. Venet. Dec. XIV. servavit. Post hunc *Christoph.* Braidensis Praepositus hoc munere ornatus est, qui animum ad emendandos mores Humil. appulit, ac litteris a Greg. XI. *acceptis* impetravit, ut omnes Praepositi suo magistro *parere* cogerentur; qua in re et opera Ianuensis Archiep. et Syri Abbatis Genuensis adiutus est; deinde et Bonifacius IX. litteris idem Christophoro permisit. In Conventu Genuensi MCCCLXXIV. leges ferri curavit, quae tamen propter nimiam severitatem in Senensi Conventu a. MCCCCXXXV. antiquatae sunt. Anno MCCCXCVIII. exeunte alius, Christophoro adhuc vivo, ex alio religioso coetu, Humiliatis Magister datus est, *Petrus* nimirum Cisterciensis Abbas, qui et Petrus Botta vocatur, iussu Bonifacii IX. magister renunciatus a. MCCCXCVIII. Ad hoc honoris fastigium, favente ipsi Io. Galeatio, Mediolanensium Domino, qui gratia Urbani VI. et Bonif. IX. fruebatur, beneficiaque ecclesiastica cui vellet conferre poterat, evectus est. Patriam eius Cremonam fuisse nonnulli contendunt, eo inducti, quod Cremonensis audit, et familia Bottarum quam maxima nominis celebritate ibi floruit. Auctor Mediolanensem eum fuisse his nixus argumentis affirmat, quia inde ab a. MLXXXII. familia eius iam in illa urbe floruit, et quia a. MCCCXLI. Andreas f. Andreolus de Botto Mediolanensibus Decurionibus

bus adscriptus est, qui forte Petri fuit Pater. Eius autem ad hanc dignitatem evectio Franc. Com. Barbavariae et Io. Galeatio est tribuenda. Ne autem Humil. invitis Petrus obtruderetur, Praepositos ille nonnullos sibi conciliavit. In Christophorum dein tumultus concitati sunt, ita ut Mediolano fugere cogeretur, ac Venetiis, Bononiae, et in Etruriae castro Civoli, ubi erat Humiliatorum domus, usque ad obitum MCCCCVI. commorari. Omnia reliqua de Petro summa obscuritate sunt involuta, excepto hoc, quod per tres annos praefuit Humiliatis. Eum quidem ad Cistercienses redire voluisse coniectura assequi liceret, sed ab iis nullo modo receptus est, dum tandem Cremonae a. MCCCCXVIII. obiret. *Andreas Vicecomes* ipsi suffectus est, forte iterum Io. Galeatii et Franc. Barbavariae auxilio, cuius *posterioris* uxoris Antoniae affinis fuisse videtur, neque ordini cuidam religioso antea addictus. Praefuit Humil. 31. annos, nunquam conventu generali celebrato. Inopia monumentorum ea aetate efficit, ut nihil certi de eius rebus gestis, neque de eius obitu proferri possit; neque ea quae ab a. XXXIII. usque ad MCCCCLXXXV. in chronico narrantur, vera censenda sunt, ab alio Auctore adiecta, annus tamen emortualis Andreae fortasse fuit MCCCCXXXII. Humiliati iterum, elapsis iam 34. annis, ex suis sibi aliquem praeficere optarant, verum frustra. Nam iterum dignitas collata est in alienum hominem, qui ne Humiliatorum quidem vestem gestabat, et huius dignitatis Commendatarius appellabatur. *Ioannes Vicecomes*, Vercellini armorum ducis filius, et Mediol. Metropolitanae ecclesiae Archipresbyter, a. MCCCCXXXII. Basileensis Synodi, (cuius decretum non habemus, ex defensione autem eius colligimus,) auctoritate, a L. Praepositis humil. renunciatus est magister. Castigatur hac occasione Wionius, asserens, Ioannem de Homaccio S. Mar. Magd. Brixiensis Praepositum humiliatis fuisse Commendatarium datum. Redit Auct. Cl. ad Ioan. Vicec. atque testatur, eum parum fuisse rerum Humiliat. curiosum, omnes potius eorum opes in suos convertisse usus.

Eugen.

Eugen. IV. igitur, ut Humiliatis opem ferret, litteris, quas deperditas A. dolet, sed tamen alias comitiorum tempore Florentiae datas profert, edixit, ut Humiliati, quindecim post Pascha a. MCCCCXXXV diebus, in Senensi S. Thomae domo generalem ordinis cogerent conventum, atque magistrum sibi eligerent. Ioannes Vic. itaque provincia sua tres annos administrata decedere coactus est, eam tamen anno L. Franc. Sfortiae ducis Mediol. ope, et a Nicol. V. Pontifice iterum est consecutus, retentam ad annum LIII. quo e vita excessit. Humiliati Senis congregati, *Stephanum de Arzago*, Novocomensis domus de vico appellatae Praepositum, magistrum creant, atque ut haec dignitas tantum in tres annos deinceps conferatur edicunt. Stephanus de Arzago vero ter in sua dignitate confirmatus, novem annos Humiliatis praefuit, dein sponte se sua dignitate exuit. Eum postea ad Vicoboldoniensem domum se contulisse, atque ibi ad annum MCCCCLVI. vixisse, ex aere campano in ecclesiae turri servato intelligitur. Renunciante Stephano, a. MCCCCXLIII. frater *Philippus de Cribellis*, Praepositus de la Vinea, Laude electus est in magistrum, qui saepius confirmatus, annos viginti quatuor hoc munere functus est. Irritum igitur fuit Senensis conventus decretum. Philippus vero, qui et Visitatoris ac Definitoris munere ornatus fuerat, et Decretorum doctor appellatur, e re sua esse existimavit, humiliatorum dignitati prospicere, igitur Philippi Mariae Vicecomitis Mediol. ope immorigeros coercuit, ut ex litteris huius ducis patet. Braidenses hum. arctius vitae genus amplexi, caeterique hoc exemplo incitati, de moribus bonis restituendis cogitabant, unde Paulus II. litteris Mantuae datis plura ad disciplinam instaurandam edixit. Hic et Instituta laude digna commendavit, ut v. c. magistri munus ad sex annos protraheretur, ut tertio anno quovis humiliatorum ageretur conventus, ut Papiae et Patavii collegia duo conderentur, in quibus iuvenes humiliati exercerentur studiis, etc. An. MCCCCLXVIII. Philippus obiit. Electus dein *Ioan. de Rusconibus*, dictus de Claro, Rondenariensis Praepositus, Vicarius

carius generalis; A. autem MCCCCLXIX. *Iacobus de Landriano*, Vicoboldoni Praepositus magister generalis. Hic XVII. annis praefuit, de quo altum silentium apud Scriptores. Wionius contra statuit, Landrianum tantum per unius anni spatium hoc munere functum, quod tamen ex litteris MCCCCLXXXV. datis refutatur. *Hieronymus*, eius successor, ex nobili Landrianorum familia natus erat. Octavianus Picius, auctor Appendicis Chronici, de anno, quo Hieronymus magister dictus, tacet, sed illum a MDXXV. obiisse narrat, XXVI. annis humiliatis praefectum. Ergo anno MCCCCLXXXIX. electus est; sed eius litterae a. LXXXVI. scriptae eum iam magistrum innuunt, igitur 30. annos fere eo munere functus est. Ex Senensi quidem monumento MCCCCLXXXVIII. Simonem de Plenis magistrum per id tempus fuisse intelligitur; sed cum nulla eius in reliquis fiat mentio monumentis, eum vicarii potius trans Apenninum munus gessisse probabile est. Wionius varia de Landriano narrans h. l. refutatur, praecipue quod eum ab Eug. IV. Pontifice hanc dignitatem consecutum esse scribit, cum tamen Eugenius iam a. 47. obierit. Hunc Hieronymum a Ludovico Sfortia summo honore affectum fuisse scribunt. A. MID. cum Ludovic. hostium vi oppressus fugam in Germaniam moliretur, quatuor ex Mediolanensibus consiliarios sibi delegit, quorum primus fuit iste Hieronymus. Quod reliquum est, a. MDXIX. in conventu Humiliatorum Romae habito, a Leone X. in sua dignitate Hieron. confirmatum scr. A. Lex quoque de triennio a Leone renovata, nullam in Hieronymo vim habuit. Octavianus Picius eum nimis potentem fuisse arguit; idem Maius Picius tribus carminibus, Capitoli dictis, conqueritur, quorum autographa in Bibliotheca Augustinian. Excalceat. Cosmae et Damiani extant. Unde quoque humiliatorum res sunt deteriores factae. Obiit a MDXXV. non sine odio multorum; nam Bordigallus narrat, eum sine campanarum sonitu, absque honore et officiorum solennitate et charitate, fuisse sepultum. *Carolus* de Advocatis de Vercellis loci Quinti, ordinis Eremitarum,

magnus praedicator, a Clem. VII. in general. magistrum constitutus est, qui humiliatos ad priscum vivendi reduceret genus. VII. annis praefuit. Marius Picius carminibus vehementer in eum invehitur, quod tamen per calumniam et partium studium factum fuisse Cl. A. censet. *Hieronymus Torthius* igitur, qui iam Carolo Vicarius a Clemente fuerat datus, illi suffectus est a. MDXXXIII. Theologiae ac iuris peritissimus vir, Franc. II. Sfortiae, Mediol. duci, Hippolyto Cardinali Atestio Mediol. Archiep. et Curiae Rom. Cardinalibus, quam maxime acceptus. Ille a. MDLI. coacto Cremonae conventu, ultro dignitate se abdicavit, quam tamen precibus Praepositorum iterum suscepit. Quae de infulis Syracusanis in Hieronymum conferendis ab Argelato narrantur, gravissimis rationibus ab Auct. negantur. Eo tandem mortuo comitia a MDLII. in domo Braidensi habita sunt, quibus electio magistri per biduum agitata, duobus hanc dignitatem desiderantibus, Ioa. Bapt. Tonsio, Braidae, et Galeatio Brippio, domus S. Calimerii Praeposito. Tonsius, ut disputatio finiretur, palam declaravit, Iacobum Gaddium Cremonensis domus S. Abundii praepositum quam maxime esse dignum, qui deinde omnium votis Magister renunciatus est. Triennio expleto a. LVI. in conventu Bergomensi ad aliud triennium confirmatus est: an perditis moribus humil. corrigendis operam navaverit, nullo potest testimonio confirmari. A. LIX. *Galeatius Brippius*, A. LXII. *Marius Averoldus*, A. LXV. *Alexander Colleonus*, A. LXVII. *Aloysius* a Basilica Petri, postremus Humiliatorum magister, successit.

Tandem A. Cl. paucis ea absolvere studet, quae a Senensibus aliquot scriptoribus de duobus in hoc catalogo omissis dicuntur magistris, videlicet Accursio Tolomaeo, et Gaddo Selvolesio. Accursius inter annum MCCXL. usque L. et A. MCCLXIX. Gaddus, hac dignitate usi dicuntur ab Ugurgierio; quod autem, cum adversus litterarum Pontificiarum chronologiam pugnet, merito reiicitur. Conciliatio tamen sic institui potest, ut dicamus, Tolomaeum et Gaddum fuisse Generales Humil. Vicarios in Etruria, quod et de b.

Luca

Luca Manzolio, quem P. Ioſeph Richa commemorat, affirmandum eſt.

Diſſ. V. De diverſis humiliatorum muneribus. Ab initio ſtatim lectores monendi ſunt, ne hic quaedam de tertii Ordinis humiliatis, qui in privatis aedibus laici vivebant, dici exiſtiment; totus enim ſermo ad munera primi alteriusque ordinis ſpectat. De cauſa, cur humiliati hoc vitae genus amplexi ſint, pauca haec A. Cl. tradit: victum ſibi manuum labore comparare ſtuduerunt, quod ex legibus ab Innoc. III. et aliis comprobatis patet. Unde Honor. III. aliquid de ſeveritate legum ipſis remittendum cenſuit. Lanam pannosque conficiebant. Perfectius, ut vocant, vitae genus amplexi, coenobia incolebant; qui vero ſacris initiati non erant, alterum conſtituebant ordinem, eidem vacantes labori, quod paſſim in Chronicis innuitur. Ex his et conſtat, humiliatos primi ordinis lanam feciſſe, ſacris vero poſtea initiatos per alios id fieri curaviſſe: lanam dein certo pretio divendebant. Chronici Auctores hoc teſtatum reliquerunt. Pauperum quoque habebant rationem, quod innuit Humbert. de Romanis, quintus Ord. Praedic. general. Mag. de erudit. Praedic. L. II. Tr. I. c. 38. et Ughellius Ital. Sacr. T. IV. de Archiep. Mediol. in vita Guil. de Rizalio. Hoc opificium lanae commune fuiſſe omnibus Humiliatis, ex multis monumentis apparet, ſibique invicem auxilium humiliatorum domos, quo commodius commercium hoc exerceretur, praeſtitiſſe. Unum etiam aliquem fuiſſe in ſingulis humiliat. domibus, qui negotiationi univerſae praeeſſet, mercator aut negotiator dictus, conſtat. Poena quoque iis indicta, qui ordinis res quascunque alienare auderent, haec, ut ad Praelaturam aliquam ſeu Prioratum, vel Canevariam, aut etiam mercaturae officium, adſpirare non poſſent. Habebant argenteum Sigillum, quale MDCCXL. cum novi Braidenſis Collegii veſtibuli fundamenta iacta ſunt, effoſſum eſt, et nunc in Muſeo Soc I. aſſervatur, cum inſcriptione, quam Com. Anton. Simonetta illuſtrare epiſtola quadam ſtudet, quae extat in his Eruditt. Act. ad A. MDCCXL. p. 622.

 In-

Inscriptio sic se habet: S. FRIS TOMAXIMCATOIS BRAXDE, i. e. Sigillum Fratris Tomaxi Mercatoris Brayde. In medio sigillo sculptum est B. quod Braidenses aedes significat. Eius formam aere incisam Cl. Auct. simul exhibuit. Non consentit tamen ille cum Simonetta ratione aetatis huius sigilli. Coniicit, humiliatos circa a. MCCLXXXII. eo usos fuisse, idque fide chartae, eo anno d. 22. Nov. conscriptae, quae adhuc in Collegii Tabulario servatur, in qua inter caeteros Braidensis domus incolas *fr. Tomaxius pariarius* nominatur. Hoc Sigillum florentis apud Humiliatos lanei opificii indicium est, qui opum domorumque copiam ita auxerunt, ut hac ipsa de causa a multis urbibus ultro expeterentur. Excepti in Etruria, Florentiae artem lanae faciendae exercuerunt, quod a Florentinis scriptoribus, et litteris Ioan. *Florentini* Episcopi MCCLI. datis confirmatur. Deinde eos *Pisas*, Senas, Pistorium, et in alias Etruriae urbes venisse, a veritate non adeo alienum esse videtur. Accesserunt eodem consilio ad civitatem Perusii atque Arimini, teste Iosepho Comite Garampio, Basilicae Vaticanae Canonico, in Memorie della b. Chiara da Rimini diss. XV. n. 1. Iisdem quoque locus concessus Arimini ad S. Matthaei aedem, cui proxima erat *gualcheria* et molendinum; dein et in Ariminensibus statutis *MCCCXXXIV.* cautum fuit, ut Sororibus humiliatis ius servaretur *della gualchiera del luogo detto dei Frati Umiliati.* Perusini a. *MCCLXXIX.* in statutis suis Humiliatos Perusium vocandos decreverunt. Ante omnes alios vero Insubres Humiliati lana facienda excelluerunt. Nomen gualcheriae supra allatum cum obscuritate laborare videatur, cl. A. id a voce Itala Gualchiera deducit, quae sic a Florentinis Academicis definitur: Edificio, gli ordigni del quale mossi per forza d'acqua rassodano i panni. Unde hoc infertur, humil. non solum pannos confecisse, sed etiam eos densandos poliendosque curavisse. Molendinorum quoque occurrit mentio in constitutionibus, quae cum molendinis fullonariis, dictis ad pannos, in medio aevo coincidunt. Videntur etiam Humi-

liati

liati ad triticum caeterasque fruges molendas curam adhibuisse, iisdem constitutionibus declarantibus. Deinceps disquirit Auct. Cl. num et in Siciliam evocati fuerint Hum. lanae faciendae causa. Certe ex chronicis hoc liquet, et ex Epistola Antonini de Amico a. *MDLXXXVIII.* scripta, qua Fridericum Regem de lanae artificio praeprimis sollicitum fuisse asserit, atque privilegium Panormitanis datum narrat. Exemplar huius privilegii tamen Antoninus nullibi, neque A. Cl. in Puricellii Schedis, reperit. Sanctimoniales autem Messanas laneis albisque vestibus indutas, vulgo Poenitentes dictas, ad canonicos regulares potius refert; et responsio Consulum lanae, de humiliatis ibi nequaquam repertis, testatur in Sicilia non fuisse. His aliisque argumentis Auct. doctiss. sentent. suam evicit. Lanae artificio, si est chronico fides, usque ad annum *MCCCXXX.* operam dederunt, dum divitiis domibusque praediti otio sese totos dederent. Auct. porro alia munera recenset. Bonifacius de Sala, Mediolanensis Praetor, fide ac dexteritate Humiliatorum perspecta, a. *MCCXLVIII.* legem tulit, ut in publicas tabulas eorum nomina referrentur, qui Mediolanensi *communitati* aliquid deberent; quarum exempla apud Braidenses Humiliatos asservarentur. Ben. Iorius de Novocomens. Humil. refert, eos omnium eorum curam gessisse, ex quibus commercii integritas penderet, ipsis publicam redituum administrationem, aedificiorum operumque praefecturam, et talium curam fuisse concreditam. Armatas interdum copias secuti, et omnium, quae ad bellum requirerentur habuerunt rationem; custodes item fuerunt Canevariae, i. e. arcae publicae. Quae omnia ex chronicis aliisque scriptoribus egregie illustrantur. Annonae administratio ipsis commissa fuit, hinc audiunt Massarii in Instrumento Mutinensis reip. *MCCLX.* a Muratorio laudato. Ghilinius in Annali d'Alessand. ad a. 1189. Humiliatis et arcis turriumque custodiam concreditam fuisse tradit. Neque tamen Pontifices adsenserunt, ut his muneribus defungerentur Humil, eaque propter Innocentius IV. diversis litteris interdixit.

dixit. Praesulum vero negligentia in exsequendis et his litteris admodum conspicua fuit. Multo vilioribus muneribus illi fungi iubebantur, v. c. ad portas urbis consistere, atque frugum, quae inveherentur, mensuram ac pondus exquirere, quod si recusarent, vi compellebantur. Iteratis Innoc. IV. hunc abusum abrogare studuit litteris, sed frustra. Pedagiorum collectio, aliaque levia munera Alexandriae et Mutinae ipsis fuerunt imposita, prouti Muratorius et Ghilinius testantur. At Hieronymus Borsierius Humiliatos artificum collegia, quae Badie vocantur, Mediolani instauranda curantes, laudat. Profertur ab Auct. deinceps Helyotti sententia, omni prorsus fundamento destituta, quod panni auro argentoque intertexti ab Humiliatis confecti fuerint. Praeterea cura hospitalium domorum, seu quae aegrotis, seu quae alendis advenis paterent, fuit commissa, praecipue tertio, interdum etiam primo et secundo ordini. Tertius ordo, claustralis vitae genus gerens, voto ad id erat obstrictus. De Modoetiensium domibus primum videamus. Modoetiae locus pius Convenii superest, a S. Bernardo nomen ducens, ubi publicum quoque Nosocomium reperitur, cui pariter Convenii administratores praesunt, et utrumque ad Humiliatos tertii ordinis pertinuit. Antiquissimum huius rei monumentum, quod A. Cl. invenire potuit, ad a. *MCCLV.* occurrit. Fratres et professi idcirco humiliati dicti. Quo tempore autem isti Convenii et Nosocomii curam posuerint, non constat. Post Saeculi *XVI.* initium nunquam administri iidem fratres dicuntur, ergo, cum hoc tempore tertius humiliatorum ordo sit dissolutus, etiam cura harum rerum desiisse videtur. Senis praefuerunt etiam humil. 3. ord. hospitali pauperum domui, quae S. Mariae de Misericordia dicta, iam in Gymnasium publicum, Sapientia dictum, conversa est. Alterius ordinis humiliati domum Bergomi habuere, de Rasulo dictam, seu ab ecclesiae patronis SS. Maria et Bartholomaeo. Conditor huiusce domus fuit Cremosanus de Crema; fundationis annus est *MCCXXI.* Ius Praepositi eligendi Episcopo et Praeposito

sito Bergomensi concessum. Anno *MCCCCLII.* exeunte, et ab his oneribus Humiliatos liberatos esse coniicit Auct. cf. Ad primi ordinis Humil. Papiae S. Iustinae hospitalis domus pertinuit, alias S. Simonis dicta. Goffridus Cardinalis litteris Cerviae *MCCXXIX.* datis, hoc optime declarat. Neque tamen humiliati primi ordinis curis rerum terrenarum distenti, doctrinae christianae partes coetui tradendas neglexerunt, quin potius, egregio Io. Medae exemplo incitati, orationibus sacris habendis impios homines a flagitiis revocare, segnes ad christianae pietatis studium allicere, et cum hereticis ac Catharis seu Patarenis, (qui Sec. *XIII.* a multis Insubriae urbibus errorum multorum et gravium insimulabantur,) congredi solebant, multisque religioni romanae proficuis victoriis potiti sunt. Quae hac de re clariss. Sec. *XIII.* scriptor, Iac. Cardinalis de Vitriaco, in hist. Occid. c. 28. litteris consignavit, omnino digna sunt quae legantur. Romani adeo Pontifices Humil. coetui indulserunt, ut palam ad populum verba faceret. Ex litteris a *MCCXL.* datis, et Innoc. *IV.* a. *XLIX.* haec libertas ipsis concessa est, at sine Episcoporum consensu hoc fieri nequaquam debebat; qua quidem in re primitivae ecclesiae exemplum sibi ante oculos positum habuere, idque imitari studuerunt. Decretum vero provincialis Synodi, ab Othone Vicecomite Archiepisc. Mediolani coactae, abusui opponitur, ex quo cognoscitur, non solum usque ad an. 1287. humil. in eo munere perstitisse, sed etiam poenitentiae sacramentum, ut romanenses nominant, illos exteris hominibus administrare consuevisse. Sec. *XIII.* exeunte, aut *XIV.* ineunte, etiam hunc concionandi laborem deseruisse videntur. Aliquando etiam humiliati saecularibus ecclesiis praefuerunt. Eius rei veritatem charta Rondenariensis tabularii a. *MCCXCVI.* et constitutiones Ronden. conventus *MCCCXLIII.* docent; quibus, ne hoc in posterum fieret, cavetur. Mos ille tamen magis magisque invaluit, testibus Actis Franc. Zenaliae, in cathedralis Bergomensis ecclesiae Tabulario servatis, Actis item Io. Matthaei de Paltoneriis, quibus egregie depingitur collapsa disciplina Hum.

Hum. qui nihil magis, quam ut eo liberius extra clauſtra vivere poſſent, optarint.

Diſſ. VI. De Viris inter Humiliatos illuſtribus. Tribus partibus haec diſſertatio abſolvitur. Prima eſt *de Humiliatis vitae ſanctitate illuſtribus.* Eorum pium vivendi genus, praeſertim Sec. XIII. litteris Pontificum celebratur. Innoc. IV. ad Beltramum ſcribens, hoc potiſſimum laudat. Cum eo conſentiunt Iacobus Cardinalis de Vitriaco, et Humbertus de Romanis, ordinis Praedicatorum magiſter, qui Humialatorum aeque ac humiliatarum mores ſummis laudum encomiis ornant. Nomina illorum, qui ſancti et beati, aut publica eccleſiae auctoritate, aut privato humiliatorum cultu, ſunt appellati, ex eorum Miſſali a. *MDIV.* enarrantur. En eorum nomina: *B. Guido de Mediolano*, qui huius religionis fundator extitit. Eius res geſtae ab *ſuis Chronicorum* ſcriptoribus ita ſunt neglectae, ut hunc ſolum ipſi tribuant honorem, quod humiliatorum tertii ordinis leges ab Innoc. III. approbari fecerit. Dicunt eum ordinis ſui fundatorem extitiſſe, quamvis ab ordinis ipſius initiis non parum abfuerit. Laudant quod plurimas in coenobia conſtruenda opes contulit, et liberaliſſimum ſe praeſtitit in domibus Humiliatorum condendis. Tertio ordini adſcriptus, ex Innoc. III. litteris intelligitur. Vocatur alias Guido de porta orientali, et ibi eſt eius tumulus. Quo tempore obierit, nondum eſt ſtabilitum: Auct. exiſtimat, eum poſt annum *MCCI.* obiviſſe; et Iulinius ex Necrologio Modoetienſi diem emortualem VI. April. notavit. Alter eſt *B. Io. de Cumis*, primus presbyter. In huius viri biographia ita *auctor* verſatur, ut primo Scriptores eius vitae nominet, deinde patriam, quae Meda fuit; Io. de Cumis vocatur, quod Rondenarienſe Coenobium, quo eius corpus adhuc ſervatur, Novocomi condidit. Ex nobili familia, et fortaſſe e gente quae a Meda pago nomen duxit, ortus, nequaquam vero ex gente Oldrata, uti quibusdam viſum eſt. Annus nativitatis ignoratur; mortuus vero eſt admodum ſenex a. *MCLIX.* Igitur Seculo XI. exeunte forte natus. Sunt et ea incerta,

quae

quae Tattus de pueritia primisque ſtudiis Ioannis profert. Virtutibus maxime conſpicuum ſe praebuit, inter quas eminent: 1) ſingularis in concionando ardor ac fructus; 2) cura egregia Ordinis incrementorum; 3) inſignis eximiarum virtutum ſplendor; 4) patrata prodigia. Obiter narrat Auctor, Eccelinum ad illum ſe ultro contuliſſe, ſupplicemque Humiliatorum veſtem impetraviſſe; ubi ſimul tres Eccelini nominantur, quam tamen narrationem fictam cenſet A. et Tattum aliosque, bene, uti ſolet, refutat. Sanctitas eius vitae multos cives et ruricolas Italiae movit, ut Seculo renuntiarent. Tattus hic fallitur, cum coenobia ab ipſo conſtructa fuiſſe affirmat. Inter prodigia ab eo patrata haec referuntur: 1) pecunia in ſumma annonae caritate Ioanni ab Angelo ſuppeditata; 2) menſa in deſerto loco Angelorum manu inſtructa; 3) ignea columna, dum oraret, capiti impendens; 4) oleum alendae pauperculae mulieri auctum: de quibus nugis Tattus retulit. M. Boſſius, A. 1159. Mediolani in domo Brerae mortuum d. 26. Sept. omnibus hiſtoricis conſentientibus affirmat. Novocomenſes ad ſe corpus viri deferri a Mediolanenſibus petierunt; dicitur dein miracula patraſſe: e. c. coeca puella, cum mater ſanguine ex Ioannis ore manante filiae oculos deliniiſſet, viſum repente recepit; ſi verum eſt. Sed de eius die emortuali ſuperant dubia quaedam. Sub ara maxima eccleſ. Ronden. corpus ad 1607. ſervatum fuit; verum eruptione torrentis Coxiae facta, eccleſia vaſtata, novaque demum exſtructa, idem corpus *MDCXXXV*. inventum, A. *XLV*. novae arcae incluſum, atque ad templum recens delatum fuit: a. 1749. cum nova a PP. Congr. Somaſchae eccleſia aedificaretur, arca marmorea, in qua Ioan. corpus incluſum, d. 5. Aug. in privatum Collegii Sacellum deportata, a. LIII. d. 15. Sept. P. D. Franc. Cicereio Praepoſito, in novum templum illata, atque arae eiusdem nomini dicatae ſuppoſita eſt. Reſtat adhuc quaeſtio, num eodem anno, quo Ioannes obiit, i. e. *MCLIX*. ab Alex. III. in SS. numerum cooptatus ſit. Tattus ex denominatione Sancti hoc coniicit; quae tamen con-

iectura admodum fallax eſt. Borſierius, ut hanc rem probabiliorem redderet, provocat ad Apoſtolicas litteras, quae ad calcem conſtitutionum humil. extent, ſed nemo unquam has vidit, neque Lucae Caſtellii Tract. cui quam maxime Tattus confidit, (de certitudine gloriae Sanctorum canonizatorum,) ſuis mendis caret; neque cenſorum auctoritas aliquid efficit. Auctor Cl. exiſtimat, Ioannem nunquam ſolenni ritu in Sanctorum numerum relatum fuiſſe, his potiſſimum de cauſis: 1) propter ſilentium humiliatorum; 2) ob breve tempus, quo peracta dicitur canonizatio, quod propter locorum diſtantiam, et propter eccleſiam per id tempus Octaviani Pſeudo-pontificis Schiſmate turbatam, Alexandroque minus otii relinquentem, vix fieri potuit; 3) Humiliati Ioannem beatum potius, quam ſanctum appellant. Iſti praeterea d. 26. Sept. eius memoriam coluere, cum miſſa et officio ſecundum breviarium humiliat; tamen Cler. Reg. Congr. Somaſchae miſſam et officium omittunt. Tertius eſt b. *Iacobinus de Senis*, *Cardinalis*, de quo poſtea in altera parte huj. diſſ. Quartus *S. Baudolinus Epiſcopus de Alexandria.* Vixit ille tribus ſeculis ante, quam humiliatorum cogeretur coetus. Sanctitas eius eximia locum illi inter humiliatos paravit. Ferunt feciſſe miracula, et futura praedixiſſe, quod exemplo regis Liutprandi Longobardorum illuſtrant. Res eius geſtae in Humiliatorum horis canonicis recenſentur. Philippus Ferrarius breve elogium inde contexuit. Vitam hominis deſcripſit P. Archangelus Caraccia, Ord. Praed. Alex. MDC. uſus Paullo Diac. Car. Sigonio, atque horis humiliatorum canonicis, ſimulque MS. commentario Ge. Merulae: epitomen fecit Petr. Hiacinthus Gallitia. Caracciae vitio iſtud vertitur, quod oratorio potius, quam hiſtorico more narravit. Natus erat in Foro, alias Villa, pago tribus circiter paſſuum millibus Alexandria Statiellorum diſtante, extra Genuenſem portam, a. forte DCCXVI. Multa de eius vita, pueritia, probisque moribus, a multis auctoribus, ſed incertum qua fide, dicuntur. Canonicos templi Mariae Virg. de meliori vita inſtituenda admo-

monuit, quo iram eorum ita in se concitavit, ut de ipsius nece cogitarent: igitur apud Aquensem Episcopum, ut maledicum, plebis concitatorem, ut hypocritam, accusarunt. Episcopus Baudolinum ad se adduci iubet per nuncium. Hic ad accusatum veniens, Fori incolas apud eum collectos invenit, agros suos a maxima sylvestrium anserum copia vastatos conquerentes, eumque orantes, ut iram dei flecteret. Baudolinus nuncium excipit, et Episcopi voluntatem exsequi promittit; interim tamen nuncium rusticosque praesentes ad vicinos campos digredi iubet, ibique anseres monere, ut ad se venirent. Quo facto isti turmatim ad Baudolinum advolant; ille cubiculo includit nocte, mane autem edicit, ne agros deinceps vastent. At obstrepere tunc sensit vir sanctus unum ex *illis*, a villicis raptum devoratumque. Iubet itaque *hoc* furtum cicure ansere restitui. Iam igitur imperio Baudolini anseres paruerunt, atque avolarunt. *Aniles fabulae*, Baudolinus his actis iter ingreditur, nuncius siti aestuans monetur, ut ad cespites quosdam sitis solatium reperturus accederet, quo cum ille ivisset, distentis uberibus cervam invenit, cuius lacte refectus est. Haec Episcopo narrantur, qui Baudolinum honorifice excipit, in Canonicos animadversurus, nisi Baudolinus deprecatus fuisset. Alia accusatione ad Dertonensem Episc. delata, Baudolinus et ad hunc accedere cogitur. Nuncius Episcopi manere apud Baudolinum se reficiendi causa cogitur: apponitur aqua et panis; admiratione captus quaerit nuntius, an non plura apponerentur? ad quae Baudol. superaddi nonnumquam olera, sed haec non esse in promtu; per miraculum igitur effectum, ut confestim in horto progerminaverint, praesente nuntio. His refecti iter ingrediuntur: cum ad Bormidam veniunt, fluvius impetu imbrium ita exundatus fuit, ut nullo modo transvehi possent; Baudolinus pallio substrato, illud cum socio, tanquam cymbam, conscendens, traductus est; quae cum audiret Episcopus, humanissime excepit Baudolinum. Tales fabulas quis credat, cui sanum est sinciput. Puerilia haec omitti oportebat. Errarunt hic nonnulli, qui Alexandrinum Episcopum factum asserunt. Vocatur quidem Episcopus de Alexandria, sed verba haec ita

 acci-

accipienda, quod ibi eius corpus sit repositum. Annus emortualis non constat. Dies IV. Idus ipsi sacer, solenni pompa celebrari consuevit. Quartus est b. *Andreas Senensis.* Vitam edidit Barthol. Naccarinus a. 1528. Huic elogium breve ab Academia Inthronatorum confectum est. Andreas e Galleruna, nobilissima Senensi familia, natus Sec. XII. Ghezzolino patre, strenuus fuit miles in patria, caede autem blasphemi hominis perpetrata, solum vertere coactus, ab exilio redux Deo se devovit, tanta pietate, ut Maria Virg. mira luce cubiculum eius per noctem illustraret, et cum eo colloqueretur. Fuit amicus pauperum aegrotorumque, ut aiunt, miraculis clarus. Condidit Senis Nosocomium S. Mariae de misericordia pauperum Senens. quod curae et administrationi Humiliat. fuit commissum. Humiliati tamen nondum satis probarunt, Andream ex eorum fuisse ordine: obiit ille MCCLI. et Bernard. Episc. Senens. indulgentiam iis concessit unius anni, qui die Andreae memoriae statuto, XI. Cal. April. ad ecclesiam Ordinis Praedicatorum accederent. Humiliatos tamen eum publico cultu prosecutos fuisse, non probari poterit. Quintus est *S. Homobonus Confessor de Cremona.* Vitam eius descripserunt Sicardus Cremonensis Episcopus, quae interiit; porro Canonici Cremonenses, Hier. Trombonus atque Hier. Balladorius. Natus Cremonae e Tucenghorum familia, patre mercatore, in adolescentia virtuti deditus, mercaturam exercuit, atque uxorem duxit. Patre mortuo aliud vitae genus elegit, multis prodigiis claruit, a. MCXLVII. inter cantum angelici carminis vita functus. Cremonenses, et Episcopus, ab Innoc. III. impetraverunt, ut memoriae Homoboni recolendae Idus Novembr. a. 1148. constituerentur; quod tamen contra chronologiam est, nam quatuor dies ante Innoc. ad sedem Rom. evectus est, intra quos ea res minime expediri potuit. Hic Humiliatis tertii ordinis citra omnem controversiam est annumerandus. Innocentius non nominavit Humiliatos in suis litteris, quia nondum ab ipso fuerunt confirmati.

firmati. Pridie Idus Novemb. sacer ei dies fuit, et eius sub ritu duplici in Breviario extat officium. b. *Blanca de Senis*, vocatur alias Aldobrandesca. Papebrochius, Greg. Lombardellus, et Silvester Razzius Camaldulensis, eius vitam delinearunt, elogium vero extat in Fastis Senensibus. Senis nata MCCXLV. patre Franc. Pontio, matre Agnete Bulgarina, quam divinitus admonitam dicunt, ut puellam probe educaret. Bindo Bellanti nupsit, quocum pie sed non diu vixit, ab Accursio demum Ptolomaeo tertio ordini humiliatorum adscripta. Tenui victu contenta fuit, dum se reciperet in praediolum, Villa ad Quartum dictum, ubi divinis epulis saepe refecta, sanguinem Christi ex eius effigie manantem hausit, et sanctorum societate laetata est. Oculi praeterea unius usum amissum, mire restitutum sensit. *Videtur haec femina fanatica fuisse.* Obiit a. MCCCX. Eius corpus huc et illuc translatum, tandem in S. Thomae aedem Sanctimonialium S. Petronillae Coenobium deductum est. b. *Petrus de Corino*, in vico sic dicto ad laevam Larii lacus oram natus, hoc felix, quod nihil de eo mentiti sunt Legendistae. b. *Lucas de Florentia, Cardinalis*, de quo vide alteram huius dissertationis partem. b. *Raynerius de Ianua* non fuit is, quem Bartholomaeus a S. Claudia dicit, Innocentii III. litteris ad humil. a. MCCI. datis commemorari. Corpus eius Genuae ad S. Marthae, vulgo de Aquasola, servatur. Duo prodigia A. narrat: arenam in sacco contentam in farinam convertisse, et sacrum templi aes illius obitum sponte indicasse. b. *Horicus de Vercellis:* b. *Bruna de Vercellis.* Fuerunt fundatores domus S. Martini de Gattesco, quae Vercellis est. Vitam Car. Amedaeus Bellinus, res vero gestas Io. Stephanus Vercell. Episc. Aur. Corbellinus August. ac Io. Andr. Iricus descripserunt. Horicus fuit Verc. Canonicus; floruit sub Ghisulpho Episc. Pontificias partes cum contra Imperatorem tueretur, ab hoc in Germaniam relegatus est, ubi albis induti vestibus humiliati a Caesare supplices veniam reditumque impetrarunt. Cum Ghisulphus eum ad aedem S. Christophoro condendam adhortaretur, obiit MCXLI. quae quidem non

omnino probat Auctor. Igitur in ea paullo accuratius inquirit. Aedem Martini ab eo constructam, consensu omnium Scriptt. et Carol. Innoc. Fileppii, in comm. MS. de Vercell. humiliatis, cognoscitur. Bruna vero Vercellis aliisque in locis mulierum coenobia exstruxit. Iter eius Laudense adhuc dubium est. Imago pingitur tenentis lapidem cum inscriptione: lapis obedientiae: Bruna enim saxum immane alio transferre iussa, paruit, lapidemque illum diu manu gestavit. Alibi tamen illa manu tres clavos sustinens pingitur. Utriusque corpus diu in S. Martini aede suburbana servatum, translatum est in aedem Christophori, teste membrana, Horici sepulcro apposita. Utriusque ossa duabus arculis inclusa sunt. Etiam Laudenses Brunae corpus sibi vindicant, quae tota controversia sic dirimitur, ut apud Laudenses pars ossium esse dicatur. *S. Constantius de Brixia*, cuius Bollandus res gestas breviter illustravit, Car. Doneda autem vitam scripsit. Patria est incerta: aliis Gnardi in Camuniis, vulgo Val Camonica, aliis in Galliae urbe Estampes, aliis in Italia natum a. MLXXX. scribentibus. Brixiensis a loco domicilii dicitur. Nobili genere, Comitis dignitate atque opibus illustris, militiae primo operam dedit, deinde rebus divinis vacaturus, in desertum montem secessit, ibique templum Virginumque coenobium Mariae V. sacrum exstruxit, columba indicante locum, minutissimas lignorum particulas rostro eo deferens, ubi fundamenta essent iacienda. In eo templo vixit ad A. 1151. quo obiit. Tumulus eius ibi est: a. 1481. ab Ord. Praedicatorum PP. ossa inventa Brixiam solenniter deducta, atque in Coenobio Catharinae condita sunt. Claustralibus humiliatis praeter veritatem adscribitur Constantius. De controversia inter Dominicanos ac Humiliatos exorta *MCCCCLXXXIII.* v. Doneda. Eum Confessorem fuisse dicunt. b. *Tiberius de Palma* s. de Parma, de quo diss. IV. actum; huic nullus cultus tributus. *S. Torpes Martyr de Pisis*, sub Nerone Pisis vita privatus est. Eius corpus naviculae impositum, ventorum arbitrio commissum fuit; unde

unde contentio inter Gallos Lusitanosque orta, utrisque illud ad suas oras delatum dicentibus. Eius caput Sec. XIII. apud Pisanos fuit, et sub Frid. Pisano Archiep. huius ope pluvia in diuturna siccitate impetrata est; quo facto veneratio erga Torpetem ingens enata, atque vetus ecclesia Torpetis denuo aedificata, quam nunc PP. Ordinis Minimorum incolunt, ubi caput S. Martyris servant, quod antea in Luxorii templo fuerat. Reliqua de capite eius narratio, grande argumentum est insignis stupiditatis illorum temporum. b. *Ubertus de Mediolano*, ex Familia Landrianorum, domoque Ottaciorum, in qua etiam obiit. Hic tertio ordini fuit addictus, mortuus Sec. XIV. initio, aut paullo post. De eius rebus gestis nihil narratur, et Wionius fallitur, qui fundatorem domus Humiliatorum statuit. *S. Pincininus Episc. Brixiensis*, incertum an ad Humiliatos pertinuerit. *S. Holinus*, de quo in tabula ad Chronici Braid. calcem addita haec habentur: *S. Holinus in domo Dei Ast.* Astae quidem humiliati in Monteferrato aedem habuere *domum dei* dictam; sed apud Astenses nullum superest de eo monumentum. Hi omnes ad Missalis calcem recensentur: at in Braid. Chr. b. *Albericus de Gambara* Brixiae nominatur, a quo humil. domus Mariae Magd. de Gambara aedificata esse videtur. Vixit Sec. XIII. ineunte. *Cuniza*, s. *Cunegundis*, vixit Sec. XIII. Epigraphen plumbo insculptam edidit P. Bernardus Maria de Rubeis Ord. Praedic.

Pars II. est *De Humiliatis praecipua aliqua dignitate illustribus.* Borsierius ex Hum. coetu XXIX. Episc. VIII. Archiep. V. Cardinales prodiisse dicit, sed parum apposite. Auctor Cl. primum laudat b. *Iacobum*, qui in Senensibus Fastis cognomine Muratus de Monterio dictus, antea Iacobinus vocabatur. Fuit Cardinalis, quod testatur Ugurgierius in Pompe Sanesi P. I. Tit. I. obiit a. *MCCCXXXIV.* b. *Lucas de Florentia* alter Cardinalis fuit. Natus A. *MCCCXXXI.* Obiit *MCCCCXI.* dictus quoque Lucas Manzolius, Patria Ponturmius. A. aet. XVIII. ordinem humil. Florentiae ingressus est, domumque omnium sanctorum a. *MCCCXLIX.*

bonorum

bonorum suorum liberaliter constituit haeredem. Non praefuit humiliatis, uti nonnulli existimant. Ab Antonino vocatur S. Theol. Prof. fama celebris, probitate et scientia clarus. Vixit Humil. ad A. *MCCCCVIII.* quo Fesulanae ecclesiae Episc. et S. R. E. Cardinalis a Greg. XII. dictus est. Prolixitatem Auctoris h. l. nemo facile probaverit. Semper Gregorii partes ille sequutus est, idcirco Pisanae Synodo, qua Greg. XII. et Bened. XIII. omni Pontificatus iure exciderunt, non interfuit, quia putabat verum illum esse Pontificem. De actis eius post Pisanam Synodum nihil constat, sed ad finem vitae usque legati munere functum, ex Epigraphe tumulo apposita colligitur. Tamen non fuit publice cultus. *Iacobus Calzinarius*, Ecclesiae Dertonensis Episcopus XV. circiter annis fuit. Melchiori *MCCLXXXIV.* suffectus erat. *Petrus Spelta Papiensis*, Episcopus a. *MCCCXXXVIII.* a Veronensi Capitulo declaratus est. Benedictus XII. eum confirmare noluit, quo mortuo, cum Clem. VI. sufficeretur, sponte se eo munere abdicavit. Hic Pont. a. *MCCCXLVIII.* decimae ad sacri belli apparatum indictae constituit collectorem. *Petrus Crassus*, Neocastri ad Scriviam natus, Ecclesiae Papiensis Episcopus, non fuit generalis Humil. Magister, uti censet Ughellius, neque Cistercienfis Genuae S. Andreae Abbas, ut volunt aliqui. Ab a. demum *MCCCCXIV.* Cremonensis Episcopus, ecclesiam per biennium rexit; ab A. *MCCCCIII.* Papiensem. Ughellius de rebus eius gestis sic scribit: Hic corporis Christi processionem instituit, inque cathedrali ad divinum maius obsequium organa voluit extare. Nobile S. Marthae templum erexit, Synodoque celebrata, saluberrimas plures edidit constitutiones. Idem P. Romualdus a S. Maria confirmat. Consuetudo illa de ecclesia Papiensi tantum intelligenda esse videtur; nam in reliquis ecclesiis occidentalibus integro fere seculo ante Petrum in usu fuisse putatur. Pisanae Synodo *MCCCCIX.* interfuit. Etiam Ticinum ad Concilium generale mittendus erat, sed peste exorta, Senas id, dein Basileam translatum fuit. Minoribus

bus de Obſervantia aedem S. Iacobi a. *MCCCCXXI.* extra Papienſes muros attribuit. Obiit *MCCCCXXVI.* *Scipio Rotarius*, Aſtenſis Epiſc. fuit Praepoſitus Aſtenſis S. Quirici domus. A. *MDIX.* a Iul. II. P. R. Brixienſis S. Mariae Magd. de Gambara domus ipſi demandata eſt, 1529. Aſtenſis Epiſc. conſtitutus. Elogium ex Ughellio adnexum, variis annotationibus ab Auct. Cl. illuſtratur. De anno emortuali ſilent Scriptores; et parum intereſt. *Bartholom. Averoldus* Brixienſis, Benedictinus Monachus, ultmus Leonenſis Coenobii Abbas. Spalatenſis Archiep. *MCCCCLXXIX.* creatus, anno ſequenti Veronae obiit. Alter *Barth. Averoldus*, a. *MID.* domus S. Mariae de Glarea Praepoſitus, Calamonenſis et Rhetinenſis Epiſcopi dignitate ornatus, obiit 1537. in aede S. Mariae a Glarea, ubi ſacellum ei cum honorifica epigraphe poſitum, ut et Brixiae. Iam de Vicariis generalibus Epiſcoporum ſermonem A. inſtituit. Occurrit primo *Guil. de Corbetta*, Aicardi Antimiani Mediol. Archiepiſc. Vic. ex litteris huius ad Guil 1335. datis cognoſci poteſt. *Franc. de Giliis*, Papienſ. Ulderici domus Praep. a. 1398. a Petro Mainerio Placentino Epiſc. vicar. dictus, et in Gymnaſio Placentino Scriba conſtitutus eſt. *Vincentius*, Bonon. dom. hum. Praep. Iacobi Palladini Florentini 1401. Archiepiſc. Vic. vocatur, alias Canonum ſolennis doctor. *Iohannes* ſeu *Iohannolus de Homatio*, de quo diſſ. IV. iam dictum, fuit Franciſci de Marerio Brixienſ. Epiſc. Vic. a. 1425. *Aegidius Nibbias*, Ioh. Vicecomitis Novarienſ. Epiſc. et Archiepiſc. Mediol. Vicar. *Guilielm. de Vicoboldono. Dodus* de Morano, Mutinenſis domus S. Lucae Praepoſitus, Apoſtolicus Legatus factus, vixit a. 1436. Tandem et Humiliatos civilibus muneribus admotos, cl. A. nominat. *Ludovicus de Landriano* Vicoboldonenſ. Praepoſ. Praefectus publici aerarii fuit, Mediolani ducibus diutiſſime, fidiſſimus conſiliarius, adhaeſit. *Iacobus Buſſolarius*, a. 1356. a Iohanne Montisferrati Marchione, Papienſi urbi praefectus. Corius eum primo Humiliatorum Ordini adnumerat, cum

Ff potius

potius fuerit Augustinianus. Galeatius, Papia capta, Vercellis perpetuo carceri mandavit.

Pars III. De Humiliatis litterarum studio illustribus.

Inter Humiliatos, quamquam studiorum causa non in ordinem coaluerant, haud paucos tamen invenimus, qui doctrinae eruditionisque amore tenebantur, ita ut et ad externa Gymnasia, non tamen sine consensu Magistri, (sec. Edict. in conventu Modoetiae a. 1321. datum,) accederent. Ita A. 1342. in Braidens. Comitiis lex lata est, ut XII. iuvenes Bononiam studiorum causa mitterentur. Etiam in Galliam migrarunt, teste Tiberio Parmensi Gen. hum. Mag. cuius litterae in Bibl. Ambros. servantur. Pius II. deinde 1459. edixit: ut Generalis duo collegia, *unum videlicet* Papiae, in quo ad minimum octo, alterum vero Paduae, in quo ad minimum quatuor eiusdem ordinis professi, fratres in Iure Canonico, aut in artibus, aut in theologia instituant, erigat, unde plures decretorum doctores appellati sunt. A. Cl. iam Scriptorum nomina ordine alphabetico commemorat. Sunt haec: *Alciatus Benedictus*, cui tribuuntur constitutiones ab eo conditae ac promulgatae in domo de Galgari, dum esset Praep. Gener. a. 1332. Ita Argelato videtur; incertum tamen, an Benedictus auctor sit. *De Alliis Stephanus* Cremon. floruit circa a. 1485. scripsit de hospitalitate, et de horis canonicis, quae an sint edita, nec ne, ignoratur. *De Arzago s. Arsago Stephanus*, scripsit constitutiones a. 1438. de eo diss. 4. egit auct. et excludit e numero Script. hum. *Averoldus Bartholomaeus*, de quo supra; scr. annotationes in Biblia, emendavitque codicem decretorum. *De Augustis Camillus*, quem Arisius ad a. 1526. inter Cremonens. Scriptores numerat: scripsit Annales, quos multi eruditi, sed frustra quaesiverunt. *Bebulcus Pacificus* familia clarus, Mediolani ortus. Scr. elegans poema ad Pium IV. latine, cuius MS. in fol. extat in Biblioth. FF. Marchio-

chiorum Vicecomitum. *Bossius Marcus* Mediolan. Florentiae omnium sanctorum domus praepositus fuit: scr. breve Chronicon humil. a. 1493. Argelatus de hoc chronico locutus fallitur. nam illud non servatur in Bibl. Comitis Caesaris Montii Equitis Mediol. confundit etiam antiquius Chronicon A. 1421. conscriptum. Triplicem cod. MS. vidit Auct. Cl. 1) in Francisci Comitis de Abdua Biblioth. 2) in Braidensi; 3) in Ambrosiana. Helyottus per errorem eum vocat Bossum. *De Brera Iohannes* fuit Auct. Chronici, de quo in praef. *Caprianus Iohannes Petrus* Brixiensis, A. 1567. scr. de origine Ecclesiae eiusque praecellentia atque auctoritate, cuius exemplar vidit A. Cl. apud Carolum Abbatem Trivultium: eo in libro auctor medelam humil. adhibere studuit. Scripsit et de arte poetica sub titulo, Della vera poetica. In Vinegia: appresso *Bolognino* Zaltieri, 1555. in 4. Extinctis humiliatis, Cremonae in S. Abundii aedibus vixit. *Cribellius Philippus*, de quo iam diss. 4. Argelatus ait, chronicon eum conscripsisse; sed fallitur, collegit enim Cribellus tantum Pontificias litteras, eo chronico contentas. Idem iste Cribellius ex numero Script. humil. excludendus est. *Faba Guillelmus*, v. diss. IV. Scr. commentarium in leges Benedicti. *Landrianus Hieronymus*, de quo itidem diss. IV. Quadrius bonum Poetam vocat, atque asserit, specimen huius extare in Hist. Humil. quae asservatur in Ambros. Bibl. sed nullum ibi est specimen; igitur auct. existimat, Quadrium Marii Picii carmina, in quibus Landrianus occurrit, pro huius ipsius carminibus accepisse. *Landrianus Victorius*, ab Hier. Borsierio laudatus. *Lurascus Georgius*, quem Argelatus Humiliatorum Chronici auctorem facit, cum alio loco eius auctorem Anonymum dicat, Lurasco continuationem tribuit. Reliqua hic disputata, parvi momenti, merito a nobis negliguntur. *Manna Felix*, Cremonensis, Theologus, floruit a. 1526. scr. com. in epist. Pauli, et super canticum Magnificat. Per errorem Io. Bartholomaeus a S. Claudia *Maremam* vocat, atque de praecipuis Humiliatorum rebus scripsisse ait,

quod opus tamen inveniri a se potuisse negat. Typorum errore eum a. 1575. floruisse asseritur, quo anno iam ordo deletus erat. *Manzolius* b. *Lucas*, de quo supra: scr. summam casuum conscientiae, Tr. de augustissimo Sacramento, et consilium pro collegio Cardinal. contra Antipapas, sub nomine Laurentii de Ridulphis; qui tamen liber vix ab eo conscriptus esse videtur, nam Laurentius hic tunc erat Senator Florentinus, et pro Gregorio Benedictoque semper stetit, unde fieri non potuit ut contra eos scriberet. Italicam praeterea poesin Lucas excoluit, eique Italica Lucani interpretatio Mediol. 1429. edita tribuitur, ubi Montichiellus vocatur. Sed tunc nondum exculta erat Poesis Italica, neque ratio potest afferri cur nominetur Montichiellus. *De Meda S. Ioannes*, v. diss. III. et IV. Non fuit, ut Argelatus censet, totius ordinis Praepositus, neque ex Oldrada gente. Obiit 1159. *De Nottis Stephanus*, scr. Tr. de Iubilaeo, quem Magistro olim suo, Ioanni Antonio a S. Georgio inscripsit. Libri frons sic habet: Opus remissionis a poena et culpa, Mediol. 1500. recusum est compendium huius libri cum comment. Mart. Azpilcuetae Navarri in Levit. a. 1573. et separatim eodem anno. Edidit quoque Breviarium humil. 1483. *Persicus Eugenius* Cremonensis, scr. de beatitudine aeterna L. III. de Angelis L. II. de praedestinatione L. II. de Sacramentis in genere, de celebratione missae L. II. qui libri an editi sint, incognitum est. *Picus Marius*, Mediolani nobili genere ortus 1488. Ex sententia Argelati fuit Praepositus Florentiae S. Marci domus, quod falsum est. Fuit potius domus novae S. Ioh. Evang. Praepos. quam praeposituram Octaviano cessit. Ecclesiam ibi aedificari, ac solenni ritu consecrari curavit. Vixit a. 75. obiit 1564. sepultus in ecclesia domus novae, non ut vult Argelatus in Ottaciorum domo. Scr. 1) Versi di Frate Mario Pizzo, dell' ordine degli Humiliati, MS. in 4. autographum est apud Augustinianos Excalc. Mediol. 2) Breve chronicon rerum memorabilium ab a. 1547-1558.

1558. quod extat ibid. 3) Necrologium, quod Picius descripsit. Argelatus Bossium, de Mario scribentem, laudat falso, cum Bossius conscriberet chronicon, fuit Marius quinquennis puer. *Picius Octavianus*, Marii ex fratre nepos, a patruo Humiliatorum vestem accepit. Elogium istius viri extat in appendice Humiliatorum chronici. Fuit praepositus domus Ioh. Evang. a. 1567. ad Praepposituram domus Trinitatis translatus est. Scr. additamentum a. 1567. ad praecedentem sui ordinis historiam. Argelatus hic fallitur, statuens, eum Bossii chronicon continuavisse, cum hoc potius Braidense fuerit: cf. Diss. IV. refert porro, ab a. 1519. orsum, cum tamen ab Hier. Landriano 1686 incipiat. Accessit ad hunc librum oratio, habita d. 19. Nov. 1552. in generalibus humiliatorum comitiis, praeterea Marii patrui sepulcralis inscriptio. Argelatus Octaviano tribuit opusculum: Canto di cento ottave, Prognostico della ruina del suo Ordine; sed sine dubio deceptus est ab aliis Scriptoribus. Servatur Codex MS. in Bibl. Ambros. Unde vero Argelatus didicerit, Octavianum esse Auctorem, nos cum cl. A. ignoramus; neque est res magni momenti. *De Ripa Bonvicinus*, quem Argelatus bene ad humil. refert. Flamma primum huius viri meminit ad a. 1288 et chron. 1291. Argelatus tamen in eo peccat, quod de Bonvic. laudat c. 30. hist. ord. hum. cum potius scribere debebat Chron. de a. 1421. Vir doctus et pius, fuit Professor Grammatices in Palatino gymnasio. Legnani Nosocomii aedificatio ipsi adscribitur. Primus salutationem angelicam ad sacri aeris sonitum, in urbe atque agro Mediolanensi recitandam, instituit; quod quidem alii Urb. II. et Greg. IX. tribuunt. Ioannes XXII. triplicem deinde salutationem introduxit. Non describimus minutias reliquas, ne forte videamur λεπτολογεῖν. Scr. 1) de discipulorum praeceptorumque moribus, s. vita scholastica, cuius ed. A. 1501. extat in Braidensi Bibl. ceteras enarrat Argelatus; 2) Chronicon de Magnalibus urbis Mediol. Flamma suo Manipulo florum inseruit, et Iulinius Comes denuo illustravit; 3) Mensura et

ſtatus Mediolanenſis urbis a. 1287. MS. in fol. extat in Bibl. FF. Marchionum Comitum, et penes Advocat. Io. Sitonum MS. in pergamena litteris Gothicis in folio. Forte cum alio opuſculo, de eodem anno, alii adſcripto, unum idemque eſt; 4) de le zinquanta Cortexie da tavola di Frà Bonvicino da Riva, carmen Italicum, non ſane elegans, prouti id illa tempora ferebant; ſervatur cum aliis in Bibl. Ambr. 5) Poeſie di Bonvicino da Riva, MS. in Bibl. Ambr. 6) hiſtoria ordinis humil. quam nemo unquam vidit. Argelatus vitae Bonvicini ſcriptores recenſet, quibus addendi I. A. Fabricius, Franc. Xav. Quadrius, Ioſ. Anton. Saxius, et Georg. Comes Iulinius. *Riparius Ferdinandus* Cremon. ſcriptor ad a. 1527. Scr. de coelo Empyreo; ſuper phyſicam Thomae Aquinatis, et de vanitate mundi. Barthol. a S. Claudia eius nomen in Raparo mutavit. *De Sanctis Philippus*, in epiſt. ad Iacob. Landr. horis canonicis humil. praemiſſa, ſeſe Vicoboldonenſem Profeſſum nominat; nulla de eo alias mentio fit. *Stradiverius Camillus* Cremon. Script. Philoſophus et Theologus. Scr. ſuper phyſicam Ariſtotelis L. III. de editionibus nihil ſcitur. *Tonſius Iohannes*, de quo Argelatus brevius agit. Natus Mediolani Iohanne Bapt. patre a. 1528. Adoleſcens humiliatis adſcriptus eſt, et Picius valde laudat. Latinam exercuit Poeſin, eiusque VII. carmina extant in collectione carminum illuſtrium Io. Paulli Ubaldini a. 1563. Mediol. edita. Fuit Cremonenſis Praepoſitus; propter coniurationem in Braidenſibus aedibus initam carcere detentus, cum dein febri laboraret, ulteriorem poenam effugit. Ordinis extinctionem, atque fata, carmine lyrico ad Scipionem Gonzagam expoſuit; A. 1574. a. Rom. Pontif. impetravit, ut humiliatorum veſtem ſibi exuere liceret, et ſui iuris eſſe. Viciſſitudines reliquas Tonſii ex ſupplici eius libello, Philip. II. Catholico regi oblato, cognoſcere licet. Obiit a. 1601. Scr. 1) Franc. Panigarolae Eccl. Haſtenſ. Epiſcopi diſceptationes Calvinicas, a ſe ſerm. in latinum converſas, Med. 1594. ibi eſt epiſt. ad Clem.

Clem. VIII. 2) de Vita Emmanuelis Philiberti, Allobrogum ducis et Principis Subalpinorum L. II. Aug. Taur. 1596. fol. Italice reddita atque edita Mediolani 1602. 4. 4) Vita Alphonsi Avalos Marchionis Vasti, Italice, cuius plures codices MS. enumerant auctores; 4) carmina aliquot latina, de quibus Argelatus. *Torchius Hieronymus*, v. diss. IV. et praef. huius libri. Scr. constitutiones pro reformatione monasterii S. Mariae Magd. ad Circulum, Italice, quae MS. extant in Bibl. Ambros. *Vicecomes Maximus*, Samaratensis domus Praepositus. Horas humiliatorum canonicas a Paullo III. approbatas edi 1548. curavit, iisque bina epigrammata, et epistolam ad Hier. Torchium, praemisit. Quo anno obierit, non constat. *De Vico Iohannes* obiit a. 1503. forte de Vico dictus, quoniam Novocomensem domum incolebat. Vitam Iohannis a Meda hexametris versibus scripsit, et appendicem ad breviarium humiliatorum, quorum tamen Auct. nihil vidit. Aliam Ioannis vitam Italice conscriptam detexit, de qua in huius diss. P. I. Ist. Humil. Scriptor. addit A. tres Anonymos. 1) Auctorem alterius Chronici a. 1421. 2) vitae S. Ioannis a Meda latinae; 3) codicis MS. Bibl. Braidens. Sec. XVI. ineuntis, qui non solum Grammatices praecepta, sed et graecae latinaeque Syntaxeos leges, continet.

Diss. VII. De Humiliatorum domibus exponit.

Ante omnia Auct. Cl. inquirit, quaenam aedium forma apud Fratres et Sorores in usu quammaxime fuerit. Tria genera ex Ioh. XXII. litteris constituit: 1) quae viris mulieribusque fuerunt communes, ita tamen, ut mutuo aditu prohiberentur; 2) mulierum a virorum coenobiis seiunctae, sed ipsis paene contiguae; 3) mulierum a virorum domibus iusto separatae intervallo. De prioribus Auctor fusius agit. Duplicia videlicet coenobia in Oriente, usque ad Iustiniani legem de iis abrogandis latam, extitisse, neminem latet. In Occidente diutius ille mos viguit. In Italiae urbibus eadem coenobia iuncta deprehenderunt Io. Brunaccius,

Fortu-

Fortunatus Vigna, aliique; et ex humiliatorum catalogo a. 1344. idem cognoſcitur, quocum conſentit Humbertus Ord. Praed. Habebant templum commune, in quo, poſtquam viri canonicas recitaverant horas, dato ſigno ſtatutum ſibi locum mulieres adibant, easdemque perſolvebant; habebant tamen etiam ſorores proprium ſibi facellum Humiliati quoque legibus latis abuſui obviam ire ſtuduerunt, ita, ut in muris eccleſiarum feneſtrae ferreae perforatae minutim eſſent, ubi confeſſiones ſororum audirentur, proviſum ut etiam Sacerdos viſitans infirmas, et ſoror ipſa, conſpici poſſent a pluribus etc. Ioh. XXII. haec coenobia tolli iuſſit a. 1327. ſed obſtantibus quamplurimis, abolitio demum in Novocomenſ. comitiis a. 1343. ſecuta eſt. Clauſurae lex usque ad Bonif. VIII. tempora non obtinuit; ſed neque huic Pont. omnes obtemperarunt, eaque propter Bened. XI. a. 1304. iterum interceſſit. Ad numerum quod attinet, erant et in urbibus, et in pagis, quamplurimae, quas demum Bened. XI. coniungi iuſſit, plurimae tamen usque ad annum 1344. extiterunt, Urbano V. iterum aliter iubente. Domos quoque in urbibus poſitas ex pagi alicuius nomine, v. c. domus de Glariate; et fundatoris, v. c. fratris Ottacii, appellaverunt. Erant hae domus a pagis appellatae hoſpitio deſtinatae iis, qui lanae cauſa ad urbem accederent. Nunc deinceps adneᶜtit Auᶜt. Cl. nomina catalogorum, quibus in his domibus deſcribendis uſus eſt: videlicet Guidotti Riboldi, de A. 1298. Iacobi de Lemine, de A. 1344. Catalogum nominum Praepoſitorum, qui Humiliatorum comitiis interfuerunt. Catalogum domorum cum de extinguendo coetu ageretur de A. 1570. Mediolanenſium tandem cauſa duos Cod. MS. laudat, in metropolitanae eccleſiae Capituli Bibliotheca ſervatos: 1) Notitia Cleri Mediolanenſis circa illius immunitatem de a. 1398; 2) Liber decimarum antiquarum 1404. Totam diſſertationem hanc duabus partibus, quarum 1) de Mediol. 2) de reliquorum domibus, praecipit, abſolvere A. inſtituit.

Nos

Nos reliqua, ne nimia prolixitate taedium lectoribus creemus, praetermittimus; lectoribus curiosis ad Libri ipsius lectionem ablegatis.

ABULFEDAE TABULA SYRIAE, CUM EXCERPTO geographico ex IBN OL WARDII Geographia et Historia naturali. Arabice nunc primum edidit, latine vertit, notis explanavit, IO. BERNHARDUS KOEHLER, Prof. Publ. Extr. Philosophiae et Historiarum in Academia Kiloniensi, Instituti historici Göttingensis, et regiae Societatis, quae ibidem est, Teutonicae, Sodalis. Accessere IO. IACOBI REISKII V. C. Animadversiones ad Abulfedam, et prodidagmata ad Historiam et Geographiam orientalem.

Lipsiae, litteris Schoenermarkii, 1766. 1 Alph. 7 pl. cum Praef. 8 plagg. in 4. mai.

Vehementer laudamus consilium *Koehleri*, Viri doctissimi, quod cepit, edenda Abulfedae tabula Syriae, multis modis Geographiae Orientis, et ipsi Arabismo, ut ita loqui liceat, profutura. Dabimus libri praeclari excerptum tale, quod invitare Lectores nostros possit ad illum legendum. Edita enim in lucem hac Syriae tabula, ab Abulfeda arabice scripta, non modo eos sibi devinxit Cl. Koehlerus, qui vel regiones Orientis describere, vel eius historiam cognoscere accuratius, vel elegantiori atque doctiori litterarum sacrarum interpretationi operam navare, vel linguam arabicam melius et facilius discere cupiant; sed ab omnibus etiam, qui Geographiae, Historiae, linguarumque cognitionem, ut vere eruditos decet, maximi faciunt, rogandus est V. Cl. ut ne hanc, quam semel ingressus est, viam deserat, caeterisque Abulfedae tabulis eandem operam deneget. Quid vero de iis dicamus, aut quod potius iis consilium demus, qui nihil eorum, quae gentis Mohammedanae

ſermone ſcripta ſunt, legere aut intelligere cupiunt; neque etiam credunt utilia ſibi illa eſſe poſſe? utantur verſione latina operis a nobis indicati haud contemnenda; adiuvent honoreque proſequantur litteraturam, quae, ut quaevis alia, non habet oſorem niſi ignorantem; acquirant ſibi, ſi fieri poteſt, dulcis Ismaelitarum linguae ſcientiam, ſintque erga eos benevoli, qui eximios Erpenii, Golii, Pocokii, Hottingeri, Schultenſii conatus, nunquam ſatis laudandos, exemplaque praeclara, ſequuntur. Liceat nobis quaedam ad hanc rem ſpectantia in medium proferre. Quis enim eſt, qui de iis loqui nolit, quae immerito eorum ſubire odium et indignationem videt, quorum effata oracula putantur? Utinam hi ipſi contemtores linguae arabicae, ignorantiam, qua premuntur, conqueſti, alios, ac praeſertim Theologiae ſtudioſos adhortarentur, ut in *lingua* perdiſcenda tempus atque operam collocent, quam magno iis fore emolumento, et res ipſa, et experientia docet. Imprudenter atque inſipide ageret, qui graecorum et latinorum optimi aevi Auctorum ſcripta commendare nollet, aut omnino profiteri, (nec raro tantae ignorantiae, iudiciique perverſitatis homines, vel noſtra memoria, videas,) eſſe ea lectu, perſpectu, atque explicatu minime neceſſaria. Eandem inſcitiam, idem perverſe iudicandi ſtudium, eundem coecum ardorem is prodit, qui Orientis linguarum ignarus, neque ſciens qui quantive pretii ſint ſcripti iis libri, (quos qui cognoſcit aliter ſentit,) operam iis intelligendis et explanandis dicatam, plane inutilem pronuntiat. Ad has querelas, librumque K. magna laude proſequendum, (qui in Germania rarum phaenomenon recte habetur, ac certo manebit, niſi plures ſanam philologiam orientalem ament.) futilibus illis iudiciis impellimur et movemur, quae de hac re audimus lata eſſe. Priſtino tempore linguis illis maiorem dederunt operam, ſed ultra Grammaticam et Lexicon, ut nobis quidem de pluribus Philarabum videtur, non ſapuerunt; noſtro autem, quum haud pauci editi ſint Scriptores arabici, pluresque ſperandi eſſent,

ſi cre-

si cresceret in eos verus amor, frigent fere hae litterae Quam exiguus est eorum numerus, qui genium linguae disquirant ac perscrutentur, rite adhibitis adminiculis, h. e. perlecta inprimis auctorum, quos habemus, multitudine? Lege modo, quae iam edita sunt, arabice scripta; nemo erit qui dubitet, vel his recte et sedulo tractatis, te linguam eam callere. Nos, qui Reiskium, dignumque tanto praeceptore discipulum, Köhlerum, rogamus, ut Arabum libros nobiscum communicent, nomine posterorum, qui gratiores futuri sunt, eos admonemus. Gaudemus, utrumque et Graeciae scriptoribus, sive emendandis, sive illustrandis et exponendis, vacare, et *Koelerum*, ope linguae arabicae, variis Sacri Codicis V. T. locis, alio loco affudisse lucem. Sed iam ad nostrum revertimur institutum. Priusquam vero tam de praefatione, quam de opere ipso loquamur, posterioris conspectum Lectori ob oculos ponimus. Proposuit V. Cl. 1) notas miscellaneas a p. 1-36. 2) sextum clima geographicum, quae est terra Syriae, a pag. 37-74. 3) descriptiones et narrationes generales, a pag. 75-144. 4) Supplementum tabulae, a pag. 145-166. 5) de terra Syriae ex Ibn ol Wardi, a pag. 167-192. 6) Io. Iac. Reiske animadversiones ad Abulfedae tabulam Syriae, a pag. 193-214. 7) eiusdem Prodidagmata ad Hagii Chalifae librum memorialem rerum a Muhammedanis gestarum, exhibentia introductionem generalem in historiam sic dictam orientalem, a pag. 215-240. Liber ipse ultra tres annos in manibus typothetarum fuit; quae quidem mora, primum, ab auctore, seu potius editore, aegre lata, dein utilis fuit, ob varias, quas in itinere litterario ad Belgas, Anglos, Gallos facto, colligere potuit vel lectionum codicis arabici discrepantias, vel annotationum ad receptas maiorem selectum et numerum. Cl. Reiskius, qui Koehlero nostro Geographiae Abulfedinae, a se e codice Lugdunensi descriptae, copiam fecerat, primus ei auctor fuit, ut, quam exscripserat Syriae tabulam, latina interpretatione, notisque donatam et illustratam, in lucem ederet. Cuius viri prae-

 stan-

ſtantiſſimi, in litteratura arabica noſtra aetate facile principis, conſilium *K.* ſequutus eſt, magnisque eius doctrinam et inſtitutionem in lingua Iſmaëlitica, ut decet, laudibus celebrat. Eadem obſervantia Io. Iacob. Schultenſium, magni patris filium, Profeſſorem in Academia Leidenſi celebrem, colit; cui ſoli et Autographon Geographiae Abulfedinae, et alia manuſcripta arabica, collata perlectaque, debet. De Abulfeda, Hamatenſis in Syria provinciae principe, operis a ſe translati auctore, nihil commemorat, ſed ad Gagnierii, Schultenſii, Reiskii ſcripta ablegat. Affert nonnulla ad menſuras geographicas ſpectantia, quibus Abulfeda utitur, quorum tamen mentio a nobis mittitur; tametſi iis neceſſaria, qui opus ipſum legunt, atque accuratam orientis regionum, locorum, et urbium cognitionem acquirere ſibi cupiunt. Refutat dein ea, quae *Renaudotus*, nimis acerbus aliorum ſcriptorum cenſor, protulit, ad reprehendendum Principem Hamatenſem; vindicatque optimum hunc Geographum ab iniuſtis illius accuſationibus, licet minime neget, nonnunquam eum dormiviſſe, nec de omnibus, omni, qua fieri debebat, diligentia, loquutum eſſe aut ſcripſiſſe: quod et Abulfeda ipſe fatetur, e. c. in deſcriptione Chinae, atque alibi. Quod Koehlero in Abulfeda maxime diſplicet, hoc eſt, quod in proprietatibus regionum deſcribendis, quae Geographiae pars inprimis utilis eſt ac iucunda, nimis parcus et ſterilis eſt; deinde, quod nimis plano et humili prorſus atque abiecto ſcribendi genere utitur. Agitur et de codicibus operis Abulfedini manu ſcriptis, quibus editor uſus eſt. Primum nominatur codex magni pretii Lugdunenſis, in charta bombycina ſcriptus, qui indicatur in catalogo Bibl. Lugd. Bat. pag. 477. no. 1700. Leg. Gol. 57, quemque ipſius Abulfedae manu ſcriptum, ſaltem in ipſius uſum, certe ex eius ſchedis deſcriptum fuiſſe, interpres latinus putat. Qua quidem in re diſſentit a Cl. Reiskio, qui in eo eſt ut credat, codicem univerſum a Scriba calligrapho, iuſſu Abulfedae exaratum eſſe, atque ab ipſo Principe, priusquam vulgaretur,

tur, relectum et emendatum; unde illa orationis stribligo. Quae quidem Koehlerum impulit, ut iterum sententiam suam diceret, secundum quam vero simillimum ei videtur, prolegomena tantum, quod litteras habent maiores, parcioresque lituras, ab alio eius usui exscripta, reliquum opus ipsius auctoris manu exaratum esse. Neque vero negare audemus, nos, si alienos decet de hac re et lite praeceptorem inter ac discipulum iudicare, ad Koehlerum accedere, Lugdunensem codicem autographum putantem, atque pag. 1. et 2. plag. d. nonnullas caussas pro sua opinione adducentem; quas alii ponderent, cumque Reiskii effatis conferant. Cum Leidensi vero codice contulit Koehlerus alterum codicem Dresdanum, apographum Parisini, ab Sebischio, Bibliothecario olim regio, Parisiis, sub exitum superioris seculi factum, cuius usum ei, Lipsiae adhuc versanti, conciliaverat Collega noster Ernestius. Hunc codicem in notis Parisinum vocavit. Caeteros omnes, quos ei videre licuit, non integros contulit, sed difficilioribus modo locis inspexit, et nonnunquam in addendis memoravit. Huc pertinet alius codex regius Parisinus 579, a superius dicto diversus; itidem Oxonienses Pocockiani 196 et 379 et Guisianus, a pristino possessore ita nominatus, aliique, quorum nominibus edendis supersedemus. Codicem Pocockianum 196. Gagnierius secundam Abulfedae editionem arbitratur. Idem iste Geographiae Abulfedinae edendae immortuus est. Iam octodecim plagulae, integra nempe tabula Arabiae, et initium Aegypti, antequam vita excederet, typis exscripta fuere. Apparet ex dictis plag. g. quinam ii fuerint, qui apud se constituerant, Geographiam Principis Hamatensis totam edere, nimirum Th. Erpenius, Th. Hyde, Guil. Schickardus, Sam. Clericus, Guil. Guisius, Thevenotus, Io. Gagnierius, et Ioseph. Ascari, genere Syrus; quibus Reiskius, in nota quadam, et Ikenium, et semetipsum addit; de qua re allata quaedam in epilogo Editoris sunt, plag. g. p. 1. Ceterum, ex hac Geographia

nihil

nihil editum adhuc fuit, praeter tabulas Arabiae, Chorasmiae, et Mawaralnahrae s. Transoxanae, (quae omnia cum versione *Gravii*, Geographis minoribus Hudsoni inserta esse constat,) excerpta quaedam dedit Schultensius in indice geographico, Vitae Saladini adiecto. Melius acturus fuisse nobis videtur Cl. Koehlerus, si et hic a Gagnierio editae Arabiae, partisque Aegypti, iterum recordatus fuisset. Pergit editor Cl. in diiudicando Ibn ol Wardi, seculi XIV. scriptore, auctore Geographiae atque historiae naturalis, librorum non plane contemnendorum. Putat enim, posteriorem omnino priori postponendam esse, versatam (e. c. in capite de lapidibus et gemmis,) in fabulis anilibus de magicis lapidum virtutibus. Prioris quidem illius operis particula exstat sub hoc titulo: *Ex opere cosmographico Ibn Alvardi particulam latine versam et illustratam notis publ. exam. subi. Carolus Aurivillius et Ephr. Axelsson, Upsal. 1752.* Codicibus usus est, ut iam diximus, uno Electoralis, quae Dresdae est, Bibliothecae, altero Leidensi, utroque vitiosissimo, sed plerumque emendato, vel collatione, (nec enim iisdem in verbis uterque semper peccabat,) vel coniecturis Cl. Reiskii felicibus. Superest, Lectores breviter moneri de ratione, quam in hac editione servare studuit Koehlerus. Operam dedit in vertendo elegantiae, eam tamen maluit deferere, quam sensum ac proprietatem verborum. In notis hoc egit, ut scriptores in locis difficilioribus diligenter explicaret, in vitiosis bene emendaret. Quamvis enim Manuscriptum Lugdunense autographum sit, tamen in eo tam lacunae, (quarum numerum Cl. Reiskius in nota quadam minuit, ac valde restringit,) quam negligentes litterarum ductus, qui lectionem dubiam et obscuram reddunt, inveniuntur: quod utrumque, collationem aliorum codicum et utilem, et necessariam fuisse, testatur. Omnes Cruciatarum scriptores integros perlegit, et Byzantinos quoque diligenter tractavit, quo magis illustrando Abulfedae esset idoneus. Quod nomen apud veteres mediique aevi scriptores Geographo nostro memoratum est, loco quodque suo annotavit; Urbes caeteris magis

igno-

ignotas, notiores atque illustriores reddidit. In quo sibi haud parum profuisse libros manuscriptos, lexicographos inprimis, quibus in Bibliothecis Leidensi et Oxoniensi Bodleiana usus sit, profitetur; quorum etiam titulos affert. Optamus, ut Cl. Koehlerus quam p. 4. plag. h. promittit de *Iakutis*, *viris inter Muhammedanos eruditionis fama illustribus*, dissertationem, mox, commodo litterarum, prodire iubeat. Denique nonnulla addit de ratione nomina arabica latine scribendi, in hoc libello adhibita, (quam ii legant, qui accuratius linguam istam pronuntiare cupiunt,) valdeque dubitat, an plures Abulfedae tabulas illustraturus sit. Fortassis mox videbimus feliciorem et iucundiorem litterarum arabicarum faciem. Accedimus ad *notas miscellaneas*. Finita descriptione insularum maris mediterranei, confert se Auctor ad expositionem Syriae. (Praecipuae vero insularum illarum, quas in tabula praecedente, quae numero est quinta, recensuit, sunt Cadix, Gierba, Maiorca, Minorca, Ibisa, Sardinia, Creta, Rhodus, Samus, Cyprus, Sicilia.) Nominantur fines et termini Syriam cingentes. Adducuntur caussae, ob quas Syria nomen, quod iam gerit, sc. Scham شاما accepisse dicitur, praecipue tres. Prima est, quia colonia quaedam filiorum Canaan ad illam taschaamu, i. e. ad sinistram, se flectentes contenderunt. Iacet enim a sinistra Caabae, vultu ad orientem converso. Secunda, quia ita dicta est a Semo, filio Noachi, nominato secundum dialectum Syriacam Scham شام Tertia, quia habet Schamat, i. e. maculas albas rubrasque et nigras, terras nempe his coloribus praeditas. Nec dissentiunt inter se Reiskius et Koehlerus in nota 15, cuinam harum sententiarum accedere velint. Ille priorem amplectitur, quod Arabia felix Arabibus al Iaman dicitur, h. e. ἡ ἐπιδέξιος, dextima regio, ratione scilicet Caabae, et hominis ad orientem solem respicientis, quare Scham est ἡ λαιὰ aut ἡ εὐώνυμος. Koehlerus eidem favet, alios tamen adducit, qui mediam sequuntur. Abulfeda dicit, se Achmedis, filii Abi Iacubi I Catebi, libro legendo dedisse operam, qui contendat, esse Syriam terram pestiferam, eique adeo maledicat. Ibn al Atsiri, quem Geographus noster in medium

dium profert, ita loquitur: ſcito, Syriam dividi in quinque praefecturas, Kinnesrinam ſcilicet, Emeſſenam, Damaſcenam, Iordaniticam, Palaeſtinenſem, quae poſterior ingens eſt, et Hieroſolymam, Gazam, et Aſcalonem amplectitur, et ab occidente prima praefecturarum Syriae. Deſcribitur Palaeſtinae fertilitas, eiusque gleba totius Syriae mollisſima dicitur; uti ſolum Hieroſolymae, de qua nonnulla proferuntur, totius Palaeſtinae uberrimum. In celebrioribus Syriae oppidis eſt ar Rakim, cuius omnes domus ſaxo vivo inciſae ſunt, quas ergo Troglodytarum, in quorum locum Idumaei ſucceſſerant, ſedes arbitratur Reiskius, (not. 50.) Albalkaa eſt unus quidam diſtrictuum, ar Scharatae, metropolin habens حسبان Chosban, quam Koehlerus (not. 51.) recte cum חשבון, celebrato in ſacris litteris oppido, confert. Lacus Zogharae vulgo uſurpatur lacus foetidus. *Nullum eſt in eo animans, neque piſcis, neque alius generis quidquam. Exaeſtuat et ille aliquid, quod vocant al Chommar, bitumen, quo utuntur incolae huius terrae ad oblinendas vites et ficus, hoc non minus conducere arbori arbitrati, quam foecundationem palmae. Prope mare foetidum ſunt regiones Lothitarum, quae vocari ſolent terra inverſa. Nulla ibi ſunt arva, nulla paſcua, nil pabuli. Solum illic eſt nigrum, lapidibus coopertum, qui pari fere omnes magnitudine ſunt. Lapides accepimus eſſe de genere illorum ſignatorum, quibus olim icti ſunt Lothitae.* Hanc vero maris foetidi paulo uberiorem deſcriptionem ideo totam communicavimus cum lectoribus noſtris, ut ſecundum eam examinarent, quas vel veteres, vel recentiores Geographi et Hiſtorici, de illo dederunt narrationes; praeſertim ut *Büſchingium* alliceremus ad evolvendum librum, de quo hactenus locuti ſumus, cuiusque partem reliquam, nam ita putamus nos bene merituros de Lectoribus noſtris, propediem recenſebimus.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Ian. et Febr. Anno MDCCLXVII.

THESAURI BRITANNICI PARS II. SEV Museum Numarium, complexum numos Graecos et Latinos omnis metalli et formae necdum editos, depictos et descriptos, a NIC. FRANC. HAYM, Romano, interprete IOS. KHELL, e Soc. Iesu.

Vindobonae typis Ioh. Thomae de Trattnern, Aulae typogr. et bibliop. 1765. 2 Alph. 5 plagg. et LI. Tabb. aen. quaternis.

Iustissima illa vota, quibus Illustrissimo Comiti *Christiani*, in recensita priore huius Thesauri Britannici parte, vitam et incolumitatem diurnam, literis autem humanioribus ab illius ingenio politissimo summa apprecati sumus incrementa, haud irrita prorsus fuisse conspeximus. Etiamsi enim Illustr. Comes nunc quidem editoris partes non suscepit; alius tamen vir doctissimus, Summe Rev. *P. Khellius*, veteramus miles in hac palaestra, et hac nostra aetate certe e primariis, votis nostris respondit. Non repetimus igitur, quanta iam Partis prioris editio in re numismatica emendaverit, suppleverit; id quod cum pluribus cognosci potest ex consensu virorum rei antiquariae peritissimorum, tum

 etiam

etiam ex iis, quae his Actis anno 1762. mense Iulio pag. 329. inseruimus. Accedimus potius ad alterius Partis recensionem, quae eadem, ut diximus, diligentia, eadem doctrina, eadem praerogativa prae reliquis rem numariam tractantibus libris, iisdemque animadversionibus doctissimis, quibus prima, omni reipublicae literariae satisfecit expectationi. Eandem Augustissimae Imperatrici Mariae Theresiae, *Com. Steph. Oliv. de Wallis*, quum ab Ipsa in cubiculariorum regiorum numerum esset adscitus, inscripsit. Cuius gratiam, quod scientiis artibusque omnibus liberalibus laetissima dat incrementa, et ingenia haud exigua praesidio alisque maternis fovet, allicit, tuetur, animo submisso et grato, boni civis tessera, celebrat. De Thesauri huius ipsius Tomi praestantia, nihil fere est quod adiiciamus; quippe quae priori simillima, praeter pauca ista, quae Haymius ipse in priore editione mutaverat; eadem gloria splendidus, elegantiaque commendatus prodiit hic Tom. II. ut facile de eodem calamo fluxisse videatur. Idem peritus chalcographus Mansfeldus, aeneas, quemadmodum in priore Tomo, caelavit tabulas, ab ipsis Haymianis paene haud dignoscendas. Adpendicula inprimis numorum, eorumque maxime, qui in Gesnero desiderantur, huic libro adiecta, hic summa aestumatione prosequenda et commendanda est; de quo infra pluribus agemus. Praeterea hoc etiam, exiguum quanquam, monendum esse duximus, locupletioris huius Tomi adnotationes, quae in primo Tomo nec alterum adsequebantur Alphabetum, hic numerum ducentesimum excedere, quoniam et in opere ipso 5000. amplius numismata recensentur, et R. P. Khellius exinde melius esse duxit, pro alphabeti elementis, ne literae parum commode deberent multiplicari, numeralibus characteribus in animadversionibus uti. Veruntamen in hoc etiam Tomo, Haymio, viro doctissimo, aliisque laboribus occupatissimo, exciderunt quaedam, quae aliorum virorum eruditorum nec ferre potuerunt calculum, nec ab eruditissimo editore impune praetermitti, in quibus eum, bonum cetero-

teroquin auctorem, dormitantem saepius deprehendit; de quibus pauca adiiciemus.

Sic pag. 17. haud immerito, immo vero praeclare Haymius reprehenditur, quod in numo quodam Tab. II. n. 5. caput causia tectum Philippi patris Alexandri M. esse crediderit, imitatumque in eo fuisse Perseum regum postremum, quod idem caput ob grandium illius Philippi facinorum memoriam, sua in moneta feriri iusserit; reddita praeterea ratione de aquila aversae partis, fulmen unguibus stringente. Quare recte A. miratur, Haymium, virum in diversis vultuum ductibus observandis accuratissimum, diverso oris habitu animadverso, capita haec non iis adscripsisse regibus, quorum nomina monetae praeferunt. In ipsius enim numi aversa aquila conspicitur, fulmen in unguibus, superadditis literis B. A. quas Haymius legendas, *Regis Alexandri*, autumat. Quid autem literae E. P. paulo inferius exaratae sibi velint, in eo modestam profitetur ignorantiam, quum nullius Macedoniae regis nomen iisdem comprehendatur. Quibus perpensis Khellius existimat, postremum Philippum multo maiorem habuisse rationem, praeremotioris illius Philippi, caput Antigoni Gonatae avi consignandi, qui pulsis aemulis, regnum in Poliorcetis familiam traductum, sibi et posteris adseruerat. Quam praeclare autem haec animadversio doctissima ingenium auctoris acutissimum prodit? forte tamen alia coniectura locum obtinere aliquem posset, nimirum, caput in numo expressum, Philippi Aridaei, aut Antigoni III. Dosonis cognomine, credi posse. Nonne enim postremus ille Philippus, aut Perseus, ultimus Macedonum rex, eadem ratione inductus, numos capite Philippi Aridaei, fratris Alex. M. primi post Alex. M. Macedonum regis, signare potuerat? Nonne alia impulsus ratione, numos in honorem Antigoni III. Dosonis, qui tutor Philippi postremi, regnum bene administratum, ipsi, maturam aetatem consecuto, opti-

ma fide, (rariſſimo eorum temporum exemplo,) tradiderat, eiusdem capite ornare poterat? Sed in eiusmodi ſententiis ſuſpenſis, cuique eligendi libertatem relinquimus.

P. 48. ad Tab. V. n. 11. Haymius numum regum Cappadociae profert, in cuius parte antica caput diadematum, in adverſa ſtans Pallas, dextra Victoriolam, ſin. haſtam cum ſcuto, cum epigraphe: ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΑΡΙΑΡΑΘΟΥ ΦΙΛΟΜΗΤΟΡΟΣ. Θ. *Regis Ariarathis Philometoris* anno IX. Hinc Haymius, duabus ſeductus rationibus, ſibi perſuaſerat, ſub hoc Ariarathe rege hunc numum eſſe percuſſum: cui vultus iuvenilis primum, et titulus, *Amantis matrem*, alterum praebuerat argumentum: quem titulum Ariarathem propterea adſumſiſſe exiſtimat, ut Mithridati, ſororem ſuam odio proſequenti, adverſaretur, de quo vid. plura p. 47. et ap. Iuſtin. lib. 38. Deinde Ariarathem IX. Cappadociae regem venditat, filium octennem a Mithridate patre intruſum eſſe, ſub tutela perfidi Gordii, qui Ariarathem VIII. trucidaverat. Verum pl. R. Editor Haymii ſententiam ex loco Iuſtini modo laudato, *Regnum Cappadociae octo annorum filio, impoſito Ariarathis nomine, additoque ei rectore Gordio, tradidit*, optime repudiat. Alium enim, quam Mithridatis filium intelligendum eſſe, probe notat: quid enim opus fuiſſet, inquit, Ariarathis nomen, hac in familia domeſticum, ei inditum commemorare, niſi ex alia gente fuiſſet protractus? Deinde ex alia gente omnino ortum fuiſſe, reliqua hiſt. Iuſtini ſeries probat, ubi nimirum refert, Nicomedem veritum, ne Mithridates, acceſſione Cappadociae facta, etiam Bithyniam finitimam invaderet, puerum eximiae pulcritudinis ſubornatum, (hic videtur ille, ex cuius oris venuſtate Haymius ſupra argumentum duxerat,) cum Laudice uxore Ariarathis VII. Romam miſiſſe, *ad teſtimonium*, uti loquitur, *trium ex Ariarathe ſuſceptorum filiorum*, Mithridatem vero ea re cognita, pari impudentia Gordium miſiſſe Romam, qui Senatui adſereret, *puerum illum*, cui Cappado-

padociae regnum tradiderat, *ex eo Ariarathe genitum*, qui bello Ariſtonici auxilia Romanis ferens occubuiſſet.

Pag. 52. not. 23. recte Khellius V. Cl. monet, *Pruſiam I.* cognomine *Claudum*, qui praeerat Bithyniae, non, ut Haymius vult, Nicomedis fuiſſe filium, ſed nepotem, ex *Ziela* ſive Zela natum, qui poſt mortem patris Nicomedis regno erat potitus.

Pag. 77. Haymius numum Comitis de Winchelſea, argenteum, fabricae et conſervationis optimae, granorum Anglicorum ſex, Tab. VII. n. 6. exhibet, in cuius parte antica caput calvum et barbatum, cornu ad aurem adpoſito: in averſa duo piſces cum literis ΑΘ ———. Quod caput averſae partis alii Pani deo, alii Socrati, alii Epicuro tribuunt. Hic Haymius, qui quidem ultimam de Epicuro ſententiam amplectitur, addit tamen eo loco, exiſtimationis gratia etiam caput Socratis hac moneta argentea potuiſſe excudi. Quam ob rem Khellius Haymium reprehendit, quaerendo, quid ad gloriam conferat conſignatus in obolo, eoque diminuto, vultus? Sed veniam dabit Vir doctiſſimus, ſi et nos in hoc loco diiudicando propenſiores ſimus ad ſententiam illam Haymianam amplectendam. Tota enim antiquitas loquitur, veteres, in ornandis viris ſummis, et de rep. bene meritis, eorum memoriam vel ſtatuis, vel aliis monumentis poſteritati ſervaſſe. Praeterea eadem noſtra ſententia ex ipſis etiam cl. Editoris verbis probari videtur. Sic enim pag. 85. not. 56. ipſe largitur, per numum illum, qui ibidem Tab. VIII. n. 4. proponitur, *Byzantinos herois ſui iuventutem honorare voluiſſe.* Quidni igitur impedit, ſi pluribus urbium exemplis, ut Abderitarum, Cyzicenorum, Myrinaeorum, Smyrnaeorum, Tianorum, etc. probari poſſit, iſtas urbes, capita τῶν Κτιςῶν non vaga ſolum effigie, ſed adſcriptis etiam nominibus, honoris cauſa ſignare ſolitas fuiſſe, quo minus idem de aliis viris illuſtribus et bene meritis credamus?

Pag. 130. not. 81. arguit Haymium erroris, quod neglecto Stephani textu autenthico, sola versione latina contentus, eaque seductus, existimavit, voc. θυγατέρα esse nomen filiae Seleuci proprium. Praeterquam enim quod nullus historicus eius nomen ad nos transtulerit, etiam sanus omnino sensus ex eo ipso Stephani loco Graeco apparet, ubi nimirum sic legitur: ἀκέσαντος ὅτι θυγάτηρ αὐτῷ γέγονε, τὴν πόλιν κ. λ. cuius sensus: *audiens natam sibi filiam, urbem* etc.

Pag. 131. n. 82. alium locum Platonis, ab Haymio male intellectum, vindicat. Non enim in ipso templo Agraeae, ut Haymius vult, sed alicubi in aedis vicinia, aram Boreae fuisse constat. Sic Plato loc. cit. in Phaedro sub init. leg. καί πȣ τίς ἐςι βωμὸς αὐτόθι Βοῤῥέου. *Pausan.* autem lib. I. c. 29. tradit, in vicinia ad Ilissum, per Atheniensium agrum fluentem, templum Dianae fuisse; collato Herodoto, qui lib. VII. Boreae aedem ad eundem fluvium refert.

Pag. 286. n. 175. candide ostendit vener. Khellius, Haymium in describendis campis illis floridis, et distantia inter Tium urbem et Billaeum fluvium, non satis diligenter versatum, solamque Stephani sententiam, neglecta Strabonis aliorumque, secutum fuisse. Tium enim, Philetaeri Pergami regni conditoris patriam, in propinquo habere, ait, Billaeum fluvium: quum e contrario Strabo commemoret, per campos illos Parthenium fluere. Sic enim Strabo lib. 12. p. 374. ὁ Παρθένιος ποταμὸς, διὰ χωρίων ἀνθηρῶν φερόμενος, καὶ διὰ τȣ̃το τȣ̃ ὀνόματος τȣ́τȣ τετυχηκὼς, ἐν αὐτῇ τῇ Παφλαγονίᾳ τὰς πηγὰς ἔχων, *amnis*, inquit, *Parthenius per florida delabens loca, indeque id nomen consecutus*, (quasi virgineus,) *fontes in ipsa habet Paphlagonia.* Arrianus autem a Tio urbe Graeca Ionica ad Billaeum XX. et ab hoc fluvio ad Parthenium C stadia numerat. De Billaeo fluvio plura refert Plin. lib. 6. c. 11. Apollonius l. 2. v. 793. et Porphyro-

phyrogennetus Constantinus lib. 1. them. 7. hoc fluvio dicit Paphlagoniam ab occasu finiri, sequutus Plin. loc. cit. qui etiam a *Billi* s. *Billaeo* initium fecit gentis Paphlagoniae.

Post haec, quae de Tomo altero, eique subscriptis animadversionibus, lectoribus nostris indicanda censuimus, convertimus nos ad alium librum huic Tomo alteri itidem adiectum. Auctor integri huius libri, minoris quidem molis, verum haud minori eruditione conscripti, ut priorum observationum, est *P. Iosephus Khell* S. I. Vir in his studiis exercitatissimus, qui insequentem praemisit titulum:

Adpendicula altera ad Numismata Graeca populorum et urbium, a *Iacobo Gesnero* tabulis aeneis repraesentata, *Auct. Ios. Khell, e Soc. Iesu, in Conl. Theresiano rei antiquariae docendae praefecto.* Vindebonae 1764. 21. plagg. et 4. Tabb. aen.

Hoc igitur libro, qui illam Tomi prioris appendiculam eruditione aequat, copia autem numorum et observationum superat, praeter paucos quosdam, eiusmodi tantum numi propositi sunt, quorum nullus adhuc a viris eruditis est editus. Quo magis autem perspectum habemus, hac pristini aevi monumentorum collectione, et illustratione, multum utilitatis afferri Geographiae, Historiae, Grammaticis et antiquitatibus, eo minus dubitamus, quin tota respublica literaria his celeberr. Auctoris laboribus dignissimis summo assensu applausura, eiusque opus, gratum sibi munus, hilari fronte sit acceptura. Quinquaginta quinque numi hic ab erudito lectore, in quatuor tabulas distributi, diligenterque aeri incisi, conspici possunt. In quibus hoc inprimis, prae reliquis ad rem numismaticam pertinentibus libris, considerandum aestimandumque est, quod singuli numi eadem magnitudine, eodemque ambitu, quem eorum quisque per se habet, a chalcographo sint exhibiti; eademque elegantia scalpturae et aeris ruditas, aliique defectus, aeruginis edacitate et temporis iniuria oborti, additi, diligenterque expressi.

Prae-

Praeterea etiam pretium huius libri ex hoc cognosci potest, quod S. Rev. Auctor lectoribus trium supra viginti urbium numos, sine capite regis vel imperatoris percussos, neque adhuc ab ullo descriptos; atque inter eos iterum aliquot, quorum urbes nunquam adhuc in moneta aliqua legebantur, in hoc opere exhibuit: quo pertinent inprimis numi Carthaeae urbis, et Cnossiorum quidam, quos Ill. Comes primus e tenebris in lucem protraxit. Plerosque autem eorum cum ex Ilgneriano, tum ex suo potissimum museo depromsit, praeter eos, quos ipsi ad coniecturas firmandas, et explicationem constituendam, depictos suppeditavit Generosiss. Marchio Antonius Savorgnanus. Ceterum, quam maxime etiam Tomi prioris ordinem conservare studuit, aliquantum tamen ab illo simul discessit. Prior enim Adpendicula primi Tomi, ut Kh. in *praefatione singulari* docuit, sic erat comparata, ut ab Haymiano opere posset separari; id quod fieri in hac non potuisse, idem Auctor in praefatione pluribus monuit, quum multa simul, quae adnotationes ad Haymium nimis longas effecissent, huc transtulit. Accedimus nunc ad ipsius libri recensionem, ut cum ex collectione numorum, quantum valeant ad studium antiquitatis aliasque artes illustrandas, tum ex animadversionibus ipsis eruditis conspici queat, quantum ingenium venerabilis auctoris, prae multis certe aliis, in antiquitatum historiaeque omnis generis notitia, hoc opere praestiterit. Omnes quidem numi, pariter ac ea, quae Khellius ad singulos commentatus est, singularem doctrinae, quam spirant, laudem merentur; nos tamen, pro more in his Actis ceteroquin observari solito, de quibusdam duntaxat, qui nobis prae caeteris singulari attentione digni visi sunt, nunc quidem breviter disseremus.

Numus primus est aereus Adramyttenorum, minoris oppidi Mysiae, in cuius parte antica caput Apollinis laureatum; in aversa cornu copiae inter pileos Dioscurorum, cum

cum Epigraphe: ΑΔΡΑΜΤ - - ΤΗΝΩΝ, conſpicitur. Hic numus ex ipſius rever. Editor. muſeo, uti reliqui Adramyttenorum, tam rarus, ut imperiales eiusdem generis ſ. a Vaillantio, ſ. ab Harduino indicati, vel poſtea a Theupoli editi, admodum pauci, ſine imperatoris autem capite alius productus plane nullus hactenus extet. Typus ipſe averſae partis id praeterea ſingulare habet, quod, vel tacentibus geographis et hiſtoricis, urbem Adramyttenorum Dioſcurorum religioni addictam, ſitum ſuum ad mare habuiſſe, et conſecutam inde, ut Phoeniciae urbes, per commercia magnam opulentiam, luculenter indicet. Quam urbem magnis emporiis ſe comparare potuiſſe, ex Strabonis lib. XIII. p. 606. probat; qui, quum docuiſſet, totam maris oram a Lecto ad Canas, comprehenſo Elaitico, ſinum dictum fuiſſe Adramyttenum, d. l. ſubiicit, *proprie Adramyttenum ſinum dictum fuiſſe, qui promontorio, cui inſident Gargara, et alio Pyrrha claudatur.* Latitudinem autem inter utrumque promontorium traiectu ſtadiorum CXX. emetiendam eſſe. Eiusdem urbis antiquitatem idem Strabo p. 613. probat, eam a Lydis conditam fuiſſe aſſerens, et exinde ſummae antiquitatis locum obtinere oſtendens. Contra cuius tamen ſententiam Editor doctiſſ. dubium affert, quod eandem Strabo Athenienſium coloniam fuiſſe, neque tamen duce ductae coloniae, neque Olympiade deſignata, perhibuerit. Quanquam enim e Thucyd. lib. VIII. init. conſtat, Delios inſula ſua Olymp. LXXXIX. an. 2. ab Athenienſibus pulſos eſſe: ratio tamen Khellii V. Cl. videtur probabilior, dum e Diodoro Sic. lib. XII. p. 121. negat, Delios aut illuc migrare voluiſſe, aut ipſos Athenienſes id paſſuros fuiſſe. Diverſis igitur utriusque Scriptoris verbis inter ſe collatis, optime colligit, Adramytteum tum potius ſub Perſarum imperio fuiſſe; hocque maxime e Diodoro probat, ubi ſic legitur: Τοῖς δ' ἐκπεσοῦσι Δηλίοις Φαρνάκης ὁ σατράπης ἔδωκεν οἰκεῖν πόλιν Ἀτραμύττιον, h. e. Deliis vero eiectis Pharnaces Satrapes Atramyttium incolendam dedit. Deinde quaeſtioni occurrit, cuius-

Ii nam

nam Apollinis sit caput in antica numi parte? an Apollinis Parii, in templo ad Hamaxitum sito, an Apollinis Sminthei? Optimis enim argumentis e Strabone l. c. p. 605. et 612. ostendit, esse hoc caput Apollinis Sminthei, cuius delubrum Chrysae, oppido maritimo in vicinia Mysiae et Adramyttenorum urbis fuerit; de quarum urbium confinitate vid. Pomp. Mela lib. 1. c. 18. Relinquit tamen iis etiam liberum arbitrium, qui hoc de capite Apollinis Cillei eiusdem viciniae accipere malint: de quo Apolline ipse Strabo l. c. dubius tradit: Ἄδηλον, εἴτε τὸν αὐτὸν τῷ Σμινθεῖ, εἴθ' ἕτερον. *Incertum, idemne sit cum Smintheo, an alius ab eo.* Duo praeterea in fine ad hunc numum monenda censuit. Primum, scriptorem musei Theupoli, turpi admodum lapsu, numum Commodi in aversa ita inscriptum: ΑΔΡΑΜ. ΜΗΤΡ. ΝΕΟΚ. ΠΡ. ΠΟΝΤ. ΕΤ. ΡΠΘ. Adramytteo huic *attribuisse*, et sic Pontum ad Mysiam usque extendisse. Alterum, Stephani praecepta de orthographia nominis Adramyttei male cum numis, etiam ante hunc editis, consentire; nam iubere illum, cum simplici T scribi, dum diphthongum, cum duobus, dum I solum habeat.

Pag. 24. exhibet numum Aleatarum, Tab. 1. n. 4. in cuius antica caput Minervae galeatum, in av. bubo cippo insidens, cum epigr. ΑΘ - - ΝΑΣ. ΑΛΕΑΣ. *Minervae Aleae:* cuius numi picturam sibi missam esse fatetur a Sereniss. Reip. Venetae Senatore et XViro Incl. *Thiepoli.* Extat quidem idem numus, similis saltem moneta, in Museo Cl. Arigoni Tab. III. n. 39. sed quia in Collectione Gesneriana plane aberat, et in Arigoniana per errorem Atheniensibus numis insertus, S. Rev. auctor hac collectione ei denuo locum concedere haud immerito censuit. Ostendit primo errorem Arigoni, ex male intellecta dialecto Dorica profectum esse; qua dialecto Arcades usi, literam A [in hoc numo quidem extritam] pro H positam legerunt. Deinde ex epigraphe huius numi ΑΘΑΝΑΣ. ΑΛΕΑΣ optime probat, hoc-

hocce numisma nuſpiam alibi, quam Aleae Arcadiae oppido percuſſum fuiſſe Quam ſententiam ſuam contra locum etiam Pauſaniae L. VIII. c. 4. p. 606. ex quo probari videtur, Minervae Aleae cultum Tegeae potiſſimum floruiſſe, aliis locis, optimiſque argumentis vindicat. Oſtendit nimirum ex alio Pauſaniae loco L. VIII. c. 9. p. 617 aliud etiam Minervae templum Mantineae ſtructum fuiſſe, et ex eiusdem cap. 45. p. 693. coll. c. 23. p. 642. probat, Aleum Aphidantis filium vetuſtum templum Aleae Minervae Tegeatis quidem aedificaſſe: interiecto tamen deinde tempore alıud ipſos cives deae exſtruxiſſe Olympiade XCVI. magnum illud et ſpectantium approbatione dignum. Quibus inter ſe comparatis, ex ſeqq. Pauſaniae dictis optime colligit, Aleum aliquandiu ſedem regiam Aleae, nimirum in urbe a ſe condita, fixiſſe. eo ſaltem temporis intervallo, quo Minervae ibidem dedicatum ſignum, et hinc uſucapione quaſi aliqua Aleae cognomen mereri potuiſſe. Tum vero, ſeu triſti patris memoria motum, ſeu loci ſitu invitatum, aulam regiam Tegeum transferre conſtituiſſe, neque tamen aliter quam Palladio ſuo aliquantum ante praemiſſo. / Sic enim Pauſanias: Τῇ δὲ Ἀθηνᾷ τῇ Ἀλέᾳ τὸ ἱερὸν ᾠκοδόμησεν ἐν Τεγέᾳ τὸ ἀρχαῖον, καὶ αὐτῷ κατεσκεύαστο αὐτόθι ἡ βασιλεία. Ceterum, ſi vel nulla adeſſent teſtimonia, nequaquam tamen, ut Khellius V. Cl. bene notandum exiſtimat, cives omnes convulſis tectis Megalopolin [ſec. Pauſan. L. VIII. c. 27. p. 655.] convolaſſe putandi ſunt, aut iis, qui remanſerant, priſca civitatis iura, atque adeo in his etiam cudendae monetae, fuiſſe ademta. Non enim ſeditionis alicuius, aut alterius criminis, ſed communis ſecuritatis cauſa, exemplo Argivorum inducti, hanc Arcades ſuſceperant commigrationem.

Pag. 52. Numum aereum Aradiorum profert, in cuius antica caput Solis radiatum; in averſa navigium aut calathus, ex quo ſpicae duae cum plantae alicuius ramuſculo eminent, cum epigr. ΑΡΑΔΙΩΝ. ΕΟΤ. *Aradiorum.*

anno CCCLXXV. Tab. I. n. 8. Moneta haec e numophylacio *Cl. Ilgneri*, et ſignis utriusque partis, et epocha ſpectabilis eſt. Antiquitas Aradiorum, et urbis in inſula freto parvo a continente diremta ſitus, haud dubio ex Scriptoribus vett. omnibus innotuit. Quam inſulam Plinius lib. 5. cap. 31. Pariam ante Ioppen ſitam vocat. Duas huic urbi epochas, et quidem eodem in numo ſignatas, tribuerunt Begerus et Spanhemius Theſ. Brand. To. I. p. 405. ſſ. nempe recentiorem unam, quam ille, quemadmodum Harduinus, cum Seleucidarum epocha incepiſſe ſuſpicabatur; hic vero ad annum V. C. 494. retulit: altera antiquior, ad tempora Darii Nothi adſcendere videbatur. Contra utrumque horum virorum doctiſſimorum errorem Auctor clar. dubitationes ſuas affert, et laterculo epocharum in ipſo opere *p.* 53. *ſ.* diligentiſſime exhibito oſtendit, neutri errori futuros *fuiſſe* obnoxios, niſi uni eidemque fere numo coniecturas ſuas ſuperſtruxiſſent. conf. h. l. *Noriſius T. II. Diſſ. IV. de Epoch. Syromac. col. 454. ſſ.* qui exordium aerae Aradiorum inter A. V. C. 494. et 496. refert. De caelatura partis poſticae Vener. Auctor, exemplo aliorum huius urbis numorum, probat, roſtrum altius verſus epigraphen naviculam potius, quam calathum exhibere. De ſpicis autem, quae fertilitatis alias ſymbolum eſſe ſoleant, e *Strabone* L. XIII. p. 753. et *Pomp. Mela* L. II. c. 7. monet, in hac inſula parva eaque petroſa fruſtra agros quaeri: *Aradus* enim, uti Mela d. l. ait, *in Phoenice eſt parva, et quantum patet tota oppidum.* Reſtat adhuc plantae illius averſae partis difficilior explicatio. Qua in re doctiſſ. Khell. de *Oenanthe*, in re unguentaria adhiberi ſolita, ſententiam eo magis ſectamur, quo clarius eiusdem naturam et uſum optimis probavit ſcriptorum vett. teſtimoniis. Praeterquam enim quod opinio eorum, qui hanc plantam de vite botris ſuis turgida explicant, ea de cauſa minus probanda eſt, quia eorum ad ſpicas nulla fere ſit proportio; de oenanthis contra natura, eiusque in commercio cum Graecis utilitate, optime teſtantur Plin. H.

N. lib.

N. lib. XII. c. 28. Diofcor. lib. V. c. 5. et Athenaeus, qui unguentum oenanthinum proferens, continuo addit: ἐν δὲ Ἑλλάδι ὀ γίνεται διὰ τὸ ἄοσμον· *unguentum hoc in Graecia non confit, quia inodora oenanthe.*

Pag. 86. Duo numi aerei Cnoffiorum exhibentur, altero ad alterius illuftrationem adhibito. In prioris antica caput, ut videtur, Dianae, prominente ad humeros pharetra; in av. pharetra ex loro ad angulum acutum pendula: ep. ΘΑΡΣΥΔΙΚΑ. - - *Tharfydica*, Tab. II. n. 4. De priore hoc numo, quem Rev. auctor ex fuo numophylacio protractum urbi tribuit, de qua omnes fere veteres fcriptores filent, fufpicatur, nomen infcriptum effe magiftratus; idque probare ftudet ex numo alio, ab Ilgnero fibi fuppeditato, in cuius poftica nitide fervata, fparfis circa pharetram literis, pro ΘΑΡΣΥΑΙΚΑ legebatur ΑΥΡΙΑ. Verum nova dubitatione implicitus erat, confpecto numo aliquo Inl. Arigonii, Tab. XXIII. n. 226. exhibito, qui praeter capitis aliquam fimilitudinem referebat literas ΔΥ, et quem auctor ille Zanclae attribuerat. Hinc ex eiusmodi dubiis hoc altero numo explicare fe ftuduit, cuius ectypon Celeb. Marchio Savorgnanus ipfi fuppeditaverat. Exhibet nimirum in antica caput Iovis laureatum, et in av. aquilam ftantem in partem converfam, cum epigr. ΘΑΡΣΥΔΙΚΑΣ Ζ. *Tharfydicas VII.* Tab. II. n. 5. Conftat enim inter omnes, diverfis in urbibus faepe viros eiusdem nominis magiftratu effe perfunctos; unde, quia hic nullum in antica integri numi veftigium literarum vel confpici poterat, Cl. Khellius optime coniicit, urbes aliquas fuum in monetis nomen praetermififfe: fimul vero affirmat, ipfas utriusque per aream averfae difperfas literas velut digito in eandem officinam intendere. Confirmat praeterea hanc fuam coniecturam e numismate Haymii, To. II. pag. 143. f. edit. Ital. pag. 117. defcripto, in quo fimiliter aquila confpicitur, qualis in Savorgniano, et literae pariter per aream diffeminatae alterius

 alicu-

alicuius Cosmi nomen, et in recto quidem casu ΜΝΗΣΘΕΟΣ, *Mnestheus*, ut ΘΑΡΣΤΔΙΚΑΣ atque ΑΤΡΙΑ obiiciunt. Quibus sine omni dubio confici docet, numum, quem ex suis cum nomine ΘΑΡΣΤΔΙΚΑ - - exhibuit, Cnosso notissimo Cretae oppido esse adscribendum. Ait sub finem A. non esse tam angustam supellectilem numariam, ut non eadem sententia magis stabiliri possit.

Pag. 99. Profertur numus argenteus Lacedaemoniorum, in cuius antica caput diadematum: in postica vas inter pileos Dioscurorum. ΛΑ. ΠΕΙΣΙΠ, Tab. II. n. 11. Hic numulus inprimis spectabilis, partim quia tertius inter Lacedaemonios est, quem argenteum hactenus vidimus; partim quia, uti Auctor Cl. ad Haymii To. II. p. 158. *not.* 100. indicavit, in ipso catalogo τῶν ἀνεκδότων gazae *Austriacae* Vindobonens. erat omissus. Obelum aliquem hoc de argumento iam fixerat Inl. *C. Christiani* To. I. p. 132. huius operis, nimirum sub Agide II. circa A. Chr. 337. et magis sub Lysandro irrepsisse pecuniam auream et argenteam peregrinam, de qua re inprimis Aelian. V. H. lib. XIV, c. 29. ὅτι Λύσανδρος ἐκόμισεν εἰς Λακεδαίμονα χρήματα κ. λ. Satis nota sunt etiam ex historicis deliberatio et ψήφισμα Spartanorum, quid auro et argento ex captis a Lysandro Athenis adportato faciundum? Ex quibus confici videtur, Spartanos, [ut omnis fraus in legem de pecunia caveretur,] decernere potuisse, ut peregrina argentea moneta vel a typario Lacedaemonio refingeretur, vel in alium usum adhiberetur. Fieri enim potuit, ut a Gylippo Spartano pro castrensi pecunia numi Carthaginienses, pretio forsan inferiore, ut Spartana paupertas sublevaretur, in Lacedaemoniam monetam transformarentur sub A. Ch. 413. et seqq. cuiusmodi pecunia Punica, sane maximo numero et pondere, per diversa bella, aut per Poenos ipsos, aut per Agathoclem regem, iam A. Ch. 309. in Siciliam fuerat transvecta. Sic Polyb. hist. lib. VI. p. 492. ed. Casaub. tradit, Lace-

Lacedaemonios cupiditate dominandi ac ditescendi ex alieno, pace per Antalcidam facta, urbes Graecorum a se proditas eo consilio tradidisse, χάριν τοῦ χρημάτων εὐπορῆσαι πρὸς τὴν κατὰ τῶν Ἑλλήνων δυναστείαν, i. e. quo pecuniarum copiam haberent ad subiiciendos dominatui suo Graecos. Etiam ipsos Lacedaemonios operam dedisse pecuniae extraneae colligendae, paulo inferius ead. pag. docet: προσεδεῖτο γὰρ τὰ πράγματα κοινοῦ νομίσματος, — — ὅθεν ἠναγκάσθησαν — —, φόρους τοῖς νησιώταις ἐπιτάττειν, ἀργυρολογεῖν δὲ πάντας τοὺς Ἕλληνας: h. e. Erat enim opus ad res gerendas communi pecunia, — — quare coacti sunt insulanis tributa indicere, ex omnibus denique Graecis pecuniam corrogare. Sic idem Polyb. lib. II. p. 147. e Phylarcho refert: ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς Μεγάλης πόλεως λαφύρων, ἑξακισχίλια τάλαντα τοῖς Λακεδαιμονίοις πεσεῖν, i. e. de praeda urbis Megalopoleos sex talentorum millia ad Lacedaemonios rediisse. Quod ad epigraphen huius numi attinet, Rev. Auctor modeste fatetur, primas quidem literas bene nexas, postremam vero ita caelatam esse, ut fere dubitari possit, an priores Π et E an Γ et I, posterior Π, vel in Γ I sit resolvenda. Quoniam tamen probabilius viri nomen assumtis Π formatur ΠΕΙCΙΠπυ, vel ΠΕΙCΙΠπος, *Pisippus* legendum esse existimat. Quia denique nullus Spartanorum regum hoc nomine cognitus est, libenter in eo Viro doctiss. assentientes, caput hoc diadematum ad eorum aliquem, quorum tempore luxus irrepserat, ita referendum censemus, ut Pisippi nomen magistratum aliquem designet.

Pag. 119. Exhibet A. numum Priansiensium argenteum, in cuius antica Neptunus seminudus, dextra tridentem, cum epigr. ΠΡΙΑΝΣΙΕΩΝ, *Priansiensium*: in postica mulier ad arborem seliae insidens, quae dextra aut pascit serpentem, aut animali adsilienti blanditur, Tab. III. n. 1. Hoc numisma iam Froelichii et Khellii opera, in Cimel. Austriac. Vindebon. P. I. pag. 34. et Tab. VIII. n. 9. depictum, prodierat.

dierat. Verum quia liber ille ob maius pretium in paucorum eſt manibus, immo propterea maxime, quia ipſi editores, litera Σ pro E male accepta, una cum aliis decepti, Priene Ioniae oppido hoc numisma attribuerant, denuo A. et cum emendatione huc retulit. Alto tamen apud Geographos et Hiſtoricos de Prianſio Cretae urbe ſilentio, et inde exortis dubiis, optime conſuluit marmor Oxonienſe, olim a Cl. Humfrido Prideaux N. LVII. et deinde accuratius a Cl. Chiſhulo *Antiqu. Aſiatiqu.* p. 129. ſſ. editum; quo praeclaro monumento, uti inter Hierapytnios et Prianſienſes communium utriusque civitatis iurium ſocietas ſtabilita, ita et Prianſii memoria praeclare conſervata eſt. Optime autem in errore illo de Ionica Priene detegendo conſuluit Rever. auctori muſeum Caeſareum ab ipſo inſpectum, *quo ſincera* lectio ΠΡΙΑΝΣΙΕΩΝ non ſolum explicata, *verum etiam* arbore, quae in Hierapytniorum monetis fere ſimilis eſt, fuit confirmata. Oſtendit praeterea A. Scribarum errore hoc mendum in Stephanum Byzantinum, et eiusdem Epitomatorem, Hermolaum, pag. 646. irrepſiſſe, ubi pro ΠΡΙΑΙΣΟΣ πόλις Κρήτης, laudatus Prideaux cum aliis viris eruditis legendum ſuſpicatur ΠΡΙΑΝΣΟΣ, uti et Stephani lectio, οἱ πολίται Πριαίσιοι καὶ Πριαισιεῦς, id ſtabilire videtur. Prianſum autem oppidum Cretae fuiſſe maritimum, oſtendit claro Neptunus anticae partis, qui item in muſeo Inl. Arigonii ſe ſiſtit in averſa numi Tab. XVIII. n. 181. cum epigr. ΠΡΙΑΝ. Utramque Hierapytniorum et Prianſienſium urbem, eundem ſitum, utramque ſuum navale, utramque eandem ſtipulationem de praediis diſtribuendis, et communem curiam habuiſſe, apparet e foederis laudati reliquiis, ab Auctore Clar. pluribus allegata. Ex huius tabulis unum tantummodo, vicinitatem nempe ex agris conterminis excitamus, ubi lin. 17. ſic legitur: Ἐξέςω δὲ τῶι τε Ἱεραπύτνιοι σπείρεν ἐν ταῖ Πριανσίαι, καὶ τῶι Πριανσιεῖ ἐν ταῖ Ἱεραπυτνίαι: h. e. *Tam civi Hierapytnio in agro Prianſienſium, quam Prianſienſi in Hierapytnio, ſeminare fas eſto.* De ſigno muliebri

libri in parte postica, quia nullum certum attributum reperitur, auctoris modestia non ausa est coniecturam facere; nos tamen iis non refragabimur, qui hoc signum Minervae Poliadis, cuius templum, teste eodem marmore, utrique civitati fuit sanctum, esse perhibent. Ceterum per arborem partis posticae, cui similis in Hierapytniorum numis repraesentari solet, Inl. Spanhemius palmam intelligit; at Khell. V. Cl. secutus ratiocinationem Cl. Tournefortii To. I. *Relat. d'un Voyage du Levant* ep. 1. pag. 56. pro pino accipit; cuius libri verba ipsa latine reddita p. 125. s. adposuit. Sunt eiusmodi plura per totum libellum erudite adnotata, studioseque explicata, quae tamen contra instituta horum Actorum huc transferre omnia non potuimus, ne plura differendo, aut lectorum nostrorum attentionem videamur defatigare, aut terminos huius scriptionis excedere: quare ad ipsum potius libellum, summa doctrina et elegantia compositum, lectores nostros ablegamus.

Prius vero quam huic nostrae recensioni finem imponamus, operae pretium quodammodo esse duximus, quaedam adhuc de numis quibusdam obscuris, pluribusve ignotis, quos Rev. auctor numis dubiis accensuit, adiicere. Postquam enim varias dubitationes contra numos quosdam *du Recueil de Medailles des Rois*, tribus Tomis a Gallis quibusdam Lutetiae Paris. 1762. editos, protulit, et quae vel minus probanda, vel magis eruenda, et maiori argumentatione stabilienda, inde a pag. 156. ad pag. 164. ostendit, pag. 165. seqq. subiicit septem ignotos reliquos, sui fere numophylacii, eosque tantae collectioni elapsos esse miratur. Istorum primus Tab. III. n. 18. lineari pictura expressus, Rever. editori Hetruriam redolere videtur. Caput exhibet nudum, circa quod in orbe numi extimo aliqua literarum vestigia conspiciuntur; pars aversa de singularibus est, nimirum serram aliquam, aut repagulum, claudendis portis, refert, nullius autem epigraphes indicium plana area prodit. Praeterea crassiusculus est, atque drachmas IV. grana 30. quam proxime appendit. 2) Numum alterum

ex museo collegii regii Thereſiani Tab. IV. n. 1. nuſpiam adhuc editum, et a ſcriptoribus Gallicis, ut et ab academicis Cortonenſibus, neglectum, profert. In antica caput Mercurii ſatis nitide videtur repraeſentari; verum literarum veſtigia, quae in orbe a collo ad frontem ſe porrigunt, nullam fere explicationem admittunt. Pars av. Pegaſum bonae caelaturae in poſteriores pedes adſurgentem refert, infra cuius ventrem tripus. In infimo numi ſegmento, incerta tamen prima litera, uti et in pictura A indicari curavit, haec a dextra ad ſiniſtram integerrimis characteribus leguntur: IƎ ◁ TNƎ — —. Primam literam, quae mutilata eſt, Rever. auctor fere pro A aut Π. Hetruſco haberi poſſe cenſet. 3) Numum muſei ſui Tab. IV. n. 2. exhibet, quem propterea dubiis adnumerat, quod ex litera una nomen loci erui debebat. Antica caput galeatum *virile* perite ſcalptum obiicit, ſine epigraphe: poſtica duos ſibi adverſos habet delphinos, quos inter media area litera P. Hinc, quia inſulae fere paucis, et ſaepe una ſolum litera nomina ſua ſignare ſolebant, atque delphini etiam loco mari circumfluo optime congruunt, Vener. auctor hunc numum *Rhenae*, parvae ad Delum inſulae, attribui poſſe exiſtimat, quod et ab exemplo Deliorum numorum probari poteſt, quorum aliqui officinam itidem per ſolum Δ indicant.

Deterior tamen, ex ſententia rever auctoris, conditio trium conſequentium numorum eſt. 4) Numus Tab. IV. *n.* 9. in adverſa parte caput Iovis laureatum habet, infra collum duabus comparentibus literis dubiis, vel EM. vel PH. In averſa bos currens videtur paulo aliter, quam in Aradiorum numis: ſuperiore numi parte quinque lineae rectae ſine omni fere nexu lectionem admodum intricatam reddunt, uti ex caelata imagine planius conſpici poteſt. Ad collum bovis, KA auctori doct. coniungendum videtur cum inferiore MIΛO, aut MIΔΩ, et hiſce literis magiſtratus nomen EΠI. APIΣKAMIΛOT exprimi. 5) Numus eiusdem Tab. n. 4. muliebre caput lauro cinctum obiicit. ſine epigraphe: in poſtica duo diverſae formae ſunt haſtarum pila,

penes

penes quae versus orbem numi hinc forsan K aut P cum K in monogramma contractum; inde E rotundum distinctius conspicitur. 6) Moneta, quam Khellius V. Cl. Tab. eadem n. 5. profert, una parte delphinum caelatum habet, infra quem incertarum literarum quaedam vestigia obiiciuntur. Pars altera maiuscula litera Π insignis est, in cuius medio aut granum frumenti, aut hastile, quale in Polyrheniorum numo To. III. du *Recueil* Tab. C. n. 49 exhibetur; ad quam urbem forsitan quoque Π posset referri. 7) Ad numum, eadem Tab. n. 6. postremo loco exhibitum, quem Auctor doct. ex numophylacio Ilgneriano hic depingi curavit, varios virorum doctorum errores aperire studuit. In antica caput muliebre diadematum, et quibusdam fulcris radiorum instar cinctum: in postica duae aviculae in semetipsas transversae, cum literis hinc ΘΥ, et inde ΥΣ. Protulit hunc numum primum Goltzius Tab. XXVI. n. 3. cum epigr. ΚΥΡΙΕΩΝ, quem Nonnius, in commentario, Curio Cypri oppido tribuit. Pluribus deinde singulari libro de eodem disputavit Cl. Begerus, ubi monetam Cypro ereptam, ita Aetoliae adscribit, ut caput ipsum provinciae effigiem, aves meleagrides esse contendat. Tres eiusmodi numos Ven. auctor se vidisse profitetur, unum in museo collegii academici, alterum suum, tertium, quem et hoc loco ex numophylacio Ilgheriano exhibet. Hinc Goltzii et Begeri sententiis in dubium vocatis, ad numum a se exhibitum revertitur, in quo supra caudam unius aviculae distinctissime ΘΥ, aut ΟΥ, sine praecedente litera alia; supra alterius autem ΥΕ, aut ΥΣ, legitur, nullo omnino aliarum, intra utrumque caput, aut in area, literarum vestigio.

Et sic ad finem huius libri delati, huic simul recensioni finem imponimus, qua nos non tam brevitas operis, quam ipsa doctrina et stili elegantia adiuvit, et inter legendum oblectavit. Cuicunque enim ipsius libelli pretium, et summa Khellii V. Cl. eruditio cognita est, is etiam iis, quae hic breviter diximus, eo libentius dabit adsensum, quo planius ex ipsa sane eruditi operis elegantia intelliget, pal-

nam auctori meritissimo multo magnificentiorem esse tribuendam. Sed vero et nos doctiss. Viro salutem et incolumitatem diuturnam apprecamur, ut a virtute doctrinae eius, diu satisque cognitae, et huius libri monumentis denuo stabilitae, literae humaniores, totaque resp. eruditorum, tanta et in posterum capiat incrementa, quanta eius hucusque perfecta doctrina, rei litterariae multis modis proficua, et iam procuravit, et in reliquum tempus pollicetur.

IO. HENRICI WINKLERI, PHYS. IN ACAD. Lips. Prof. Publ. Ord. de Commercio Luminis Borealis cum acu Magnetica, commentatiuncula.

Explorandarum rerum naturalium studio clari atque illustres viri, Academiae Scientiarum regiae Suecicae ornamenta, *Andreas Celsius*, *Olaus Petrus Hiorter*, et *Petrus Wargentin*, in Lumine Boreali acus magneticae declinationem vicissitudines subire, per complures annos cognoverunt observationibus, quas expositas legimus in Academiae Commentariis, quos ex sermone Suecico in Germanicum, amplificandae cognitionis physicae caussa, vertit Matheseos et Physices scientissimus *Kaestnerus*. Ex his Commentariis igitur tradam historiam observationum, quae Luminis Borealis commercium cum Acu magnetica testantur.

Ad observandas declinationis magneticae vicissitudines, *Celsius* et *Hiorterus* usi sunt acu prismatica, unum pedem duasque lineas longa, dimidiam lineam lata, et tertiam lineae crassa, facta Londini ab Organopoeo *Sissone*, et *Grahami* cura ita constructa, ut frictione perparum in motu impediretur, atque extremitati meridionali applicata pinnula, huc illuc mobili, situm horizontalem nancisceretur. Inclusa fuit acus in cista lignea, quae fundo orichalceo instructa erat, et orbe vitreo ita arcte contecta, ut observatoris motu et respiratione nihil cieretur. Arcus, intra quem acus moveretur, divisus fuit in gradus et minuta per lineas admodum subtiles,

quas

quas oculus per lentem convexam dignofceret. Cifta in menfa pofita fuit eo in loco, quo a ferramentis ianuarum et feneftrarum conclavis aequaliter diftaret acus, ne ferramentorum aliud fortius ageret altero in illam. *Celfius*, ne ipfe turbandae acus occafionem praeberet, cum obfervaret, neque clavem ferream, neque aliud quicquam ferrei fibi adiunctum habuit. Obfervatis primis mutationibus fitus, admovit clavem ferream, cuius vicinia factum eft, ut acus rediret in locum, quem ante factam fitus mutationem habuerat. Hunc vero locum rurfus reliquit, clavi remota, in eumque reverfa eft, quem nacta fuerat fitus mutatione. *)

Haec acus Londinenfis, cuius declinationes *Celfius*, An. 1740. *Upfaliae* obfervavit, An. 1741. menfe Ianuario tradita eft *Hiortero*, ut, cum habitaret in conclavi, in quo a nemine turbaretur acus, commotiones eius omni cura et cautione fpecularetur. Hoc munere diligenter functus eft Vir doctiff. et intra 46 hebdomadas 6638. obfervationes inftituit maximam partem moleftas, praefertim cum iis vacaret noctu per hiemem in conclavi frigido, et acus adhibita lucerna fpectanda effet per lentem efficaciorem. An. 1743. *Celfius* addidit 1500. obfervationes *Upfaliae*, in fpecula aftronomica. Obitu huius viri extitit obfervandi intercapedo, inprimis cum *Hiorterus* aliis negotiis implicaretur, quae moram produxerunt obfervationibus usque ad Anni 1746. menfem Octobrem. Hoc autem tempore refumto ftudio, amplius 1680. obfervationes peregit.

In viciffitudinibus, quas amplius decem millia obfervationum in acus declinatione monftrarunt, praecipuam admirationem excitarunt extraordinariae declinationes occidentales, quas acus magnetica fubiit eo ipfo tempore, quo obfervatum eft Lumen Boreale ad Zenith meridiem verfus progreffum. Primam admirationem *Hiortero* An. 1741. primo menfis Martii movit exorta nox, qua caelum Lumine

Kk 3 Borea-

*) Tomo II. *Commentatt. Suecicarum*, ex Phyf. Oecon. et Mechan. pag. 45. feqq.

Boreali corruſcare, et acum magneticam occaſum verſus 24 minuta prima declinare vidit. Rem ſignificavit *Celſio*, qui ſimile exemplum obſervaſſe ſe reſpondit, ſed tacuiſſe expectationis cauſſa, futurumne eſſet, ut in eandem obſervationem incideret *Hiorterus*. Certiores facti ſunt ambo, cum die 26. Martii poſt horam nocturnam duodecimam inſigniores adhuc declinationes acus, et Lumen Boreale viderent per caelum ita diffuſum, ut regionem meridionalem occuparet. Die quinto Aprilis acus magnetica poſt meridiem circa horam ſecundam turbari, et occaſum verſus moveri coepit, et circa horam quintam $1\frac{2}{3}$ gradus occidentalior facta eſt, quam circa horam decimam antemeridianam fuerat. Sed rediit ortum verſus, et 20 minuta gradus circiter orientalior facta eſt circa minutum decimum octavum horae ſextae; elapſisque horae minutis ſex rurſus facta eſt occidentalior per 18 minuta circuli. Ab hoc tempore usque ad horam octavam matutinam ſequentis diei cum perpetua inquiete conflictata eſt, donec recuperaret ſitum, quem ante ſibi aſſeruerat in conſuetis et quotidianis mutationibus.

Aliquot hebdomadibus ante *Celſius*, cognoſcendi avidus, num idem fieret in aliis longeque remotis terris, per litteras rogaverat *Grahamum*, ut *Londini* diurnam operam daret obſervationibus acus magneticae. Obtemperavit *Grahamus*, viditque *Londini* eodem tempore, quo *Celſius* et *Hiorterus Upſaliae*, aeque extraordinarias commotiones, easque tantas, ut nunquam tales vidiſſe ſe litteris die 16 Aprilis An. 1741. conſcriptis profiteretur. Maxime inſignem commotionem notavit die quinto Aprilis, cum circa horam meridianam obſervare coepiſſet. Caelum fuit ſerenum. In conclavi nullam factam eſſe mutationem ſcribit, in qua ratio quaeri deberet. Per totum hunc diem ſolus fuit in conclavi, omnemque curam adhibuit contemplandae acui, intermiſſis interdum vix duobus minutis primis, quibus non vacaret hiſce contemplationibus. Sed nullam in epiſtola facit mentionem viſi Luminis Borealis, inſuetus forſitan, quod *Hiortero* videtur, ad ſpectandum hoc lumen in eiusmodica-

ſibus

ſibus, aut quia caelum *Londinenſe* haud acceperit tantam Luminis claritatem, quantam caelum *Upſalienſe* magis ſeptentrionale.

Inſigniores *Upſaliae* notatas declinationes, quibus acus occidentem pĕtiit, cum ſimul Lumen Boreale caelum illuſtraret, *Hiorterus* ſequenti tabula exhibet, in qua columna prima numerum dierum, ſecunda et tertia gradus et minuta prima declinationis ſignificant.

1741	Martii	1	0°	24′	1743	Apr.	2	0°	17′
		26	0	52½		Maii	3	0	20
	Aprilis	5	1	40		Aug.	15	0	28
	Julii	12	0	15		Sept.	20	0	9
		29	0	10			27	0	33½
		30	1	12		Oct.	14	0	14
	Aug.	2	0	7½	1746	Sept.	12	0	18
		9	0	34		Oct.	4	0	26
	Sept.	21	1	33			7	0	27
		27	0	22			8	0	14
		28	3	40			9	0	23
		29	0	32			14	0	21
	Octobr.	4	0	18			15	0	40
		8	0	40½		Nov.	5	0	33
		24	0	38			6	0	45
		31	0	23		Dec.	3	0	25½
	Nov.	1	0	26			16	0	14
		20	0	48			23	0	25
	Dec.	10	0	40			24	0	15
1742	Jan.	5	0	32			29	0	20
1743	Martii	8	0	45	1747	Jan.	2	0	10
		28	2	2			7	0	12
	Aprilis	1	0	19					

Die 20 Octobris An. 1746. totum caelum *Upſaliae* ſplenduit Lumine Boreali auſtrum verſus, pluribus in locis, inter horam matutinam quintam et ſextam, igneum ruborem albo

albo intermixtum ſpargente. Hoc ipſo tempore in acu magnetica declinationum immanem mutationem fieri vidit *Hiorterus* *).

Die 19. Octobr. veſperi acus ſpectavit			15°	17
Die 20	mane 5h	15′	14	30
		26	14	2½
		34	14	25
		38	16	5
		41½	14	45
		45½	14	26
		48¼	16	23
		52	12	15 NB
		54	14	0
		55½	15	0
		59½	16	25
	6h	2½	15	56
		4½	16	19
		7½	15	42
		11	15	30
		21½	15	21
		32	15	16

Hoc Luminis Borealis cum acu magnetica commercium, *Wargentinus* novis obſervationibus confirmavit, uſus *Stockholmiae* acu duodecim digitos longa, *Celſi*que acui omnino ſimili, aliquantum tamen mobiliori, opera et arte *Ekſtroemii* conſtructa, et in tabula lignea collocata. Haec acus, cum A. 1750. die 6. Februarii mane ſtylo impoſita eſſet, occaſum verſus declinavit extremitate ſeptentrionali ſeptimum gradum ſpectante. Per octo dies, quibus nullum apparuit Lumen Boreale, admodum quietam vidit acum, niſi quod quotidie conſuetas oſcillationes faceret. Sed die 15 Februarii, cum veſperi circa horam 10½ Lumen Boreale caelum colluſtraret, adſcenſu facto ad punctum Zenith, progreſſuque directo

*) Tomo IX. Commentatt. laudatarum, p. 30. ſq.

directo austrum versus, acum vehementer agitari vidit *Wargentinus*, et intra decem minuta horae 20' occasum, et intra 10' horae 37 minuta gradus ortum versus, regredi. Posthaec per integram horam studuit repetere gradum septimum. Interea vero etiam Lumen Boreale maximam partem desierat. Postero die observationes continuavit. Vesperi in conspectum prodiit Lumen Boreale praeclarum, et acus magnetica oppido turbata est. Observatarum situs vicissitudinum epitomen sistit Tomus XI. Commentariorum.

Tempus.		Situs Acus.		Tempus.		Situs Acus.	
Hora	Min.	Gr.	m.	Hora	Min.	Gr.	m.
8	0 ante Merid.	7	0	11	0 post Merid.	6	46
10	0	7	4	11	6	6	25
12	0	7	10	11	10	5	51
2	0 post Merid.	7	15	11	19	6	43
4	0	7	11	11	22	6	26
8	0	7	2	11	26	6	42
9	0	6	50	11	37	5	23
10	0	6	8	11	45	5	0
10	5	5	31	11	58	4	35
10	8	5	47	12	0	5	0
10	15	5	29	12	15	6	30
10	30	6	0	12	27	6	22
10	46	7	26	12	35	6	55
10	56	7	1	12	43	7	14

Egregium vero atque praeclarum Lumen Boreale, modo occasum, modo ortum versus, meantibus et remeantibus grandibus columnis, dispersisque ex puncto Zenith per caeli spatium corruscantibus flammis, apparuit. Die 28. Februarii A. 1750. circa horam quintam post meridiem, acus intra aliquot horae minuta dimidium gradum occasum versus percurrit. Significat hoc *Wargentinus Ecstroemio*, praedicitque oriundum instanti nocte Lumen Boreale. Respondit eventus. Primis tenebris prodiit Lumen istud, aeque

clarum ac prius, perque multam noctem continuatum. Acus vero magnetica complures itus et reditus fecit, in quibus gradus sextus minutumque quinquagesimum, et gradus nonus minutumque primum, terminos constituerunt. Interiecto integro mense Martio, die 2. Aprilis circa horam quartam post meridiem, rursus inquietari coepit acus magnetica, turbateque agitata est usque ad horam sextam vespertinam quartae diei Aprilis. Sed ambas noctes notabiles reddidit Lumen Boreale per totum caelum, praecipue tamen austrum versus diffusum, maximeque splendidum. Quas acus magnetica per istud tempus habuerit praecipuas mutationes, monstrat sequens tabula, ex qua patet, acum intra unum diem declinationis variationem quinque graduum habuisse.

	Tempus.		Situs Acus.			Tempus.		Situs Acus.	
Dies.	H.	M.	Gr.	M.	Dies.	H.	M.	Gr.	M.
Apr. 2.	2 p. m.	40	7	7	Apr. 3.	5 p. m.	4	8	7
	3	40	7	3		5	11	8	38
	4	20	7	10		5	27	8	10
	5	22	7	21		5	37	8	37
	10	38	5	35		6	9	7	55
	11	34	6	27		7	8	7	22
	12	3	4	56		10	25	7	10
	12	18	6	34		10	43	8	29
	12	21	6	18		10	54	7	1
	12	28	6	37		11	10	7	32
	12	45	6	22	Apr. 4.	7 ante	14	6	29
Apr. 3.	7 ante	0	7	5		8 mer.	5	5	54
	10 mer.	15	6	48		9	50	7	22
	10	49	7	15		10	17	7	0
	12	0	7	0		2 p. m.	19	7	19
	3 p. m.	30	7	25		2	46	6	29
	4	43	8	55		4	50	7	16
	4	49	9	55		6	52	7	2

Enar-

Enarratis obſervationibus his, ſequitur, ut quaeramus de vi, qua Lumen Boreale acus magneticae commotiones efficiat. Quam diſquiſitionem alio tempore inſtituam.

IOHANN GEORGE SCHELHORNS ERGÖTZLICHkeiten aus der Kirchenhiſtorie und Litteratur etc.

id eſt

DELICIAE LITTERARIAE EX HISTORIA LITterarum et Eccleſiae, quibus proponuntur libri rariores, chartae momentoſae, Epiſtolae notatu dignae, variae item aliae obſervationes, Auctore IO. GEORGIO SCHELHORNIO, Th. D. et in S. R. I. civitate Meminga Superintendente. VOL. II. Sectionem V. VI. VII. VIII. complexum.

Ulmae, apud Bartholomaeum, Alph. 2. plagg. 3. octonis.

Multa inſunt et huic Volumini, quae, niſi protuliſſet in apricum *Schelhornius* V. Cl. cuius de litterarum foruhs augendis amplificandisque merita lectorum noſtrorum certe nemo ignorat, latuiſſent ſine dubio longiſſimo tempore, forte interiiſſent etiam. Igitur gratiae habendae ſunt maximae Viro, quod neque ſenectutis incommodis preſſus ceſſare voluit a vetere inſtituto, ornandi rempublicam litterariam, atque augendi. Sunt autem Volumine hoc altero iterum Sectiones quatuor propoſitae, e quibus, quae potiora viſa nobis ſunt, ſunt autem lectu digna omnia, indicabimus. Primum omnium eſt disquiſitio exacta atque diligens, *de primo Indice librorum prohibitorum in Italia propoſito,* qui eſt *Ioannis della Caſa,* Papae ad Venetos Nuntii,

Venetiis 1549. vulgatus, eodemque anno, curante *Petro Paullo Vergerio*, veritatis teste, addita crisi perpetua, recusus. Plagulis constat viginti et una, in 4. Multa hic Schelhornius ex praefatione non solum, sed et critica Vergerii, excerpsit, notatu omnino digna, quae tamen hic non repetimus. Subrisimus vero ad id, quod narrat Vergerius, Praefationem Lutheri in Epistolam ad Romanos, italico sermone redditam, sub nomine Cardinalis Fregosi, vulgatam apud Italos prodiisse, fuisseque publice venditam, lectam, laudatamque ab omnibus. Totus Index Casae exhibitus est deinceps Sect. VI. p. 359. seqq. Ad pag. 73. legitur observatiuncula *Christiani Caroli am Ende*, de diversis editionibus Proverbiorum *Ioannis Agricolae*, Islebiensis, qui fuit ex Architectis Formulae Interim. Agricolam hunc, primum proverbiorum germanicorum editorem plerique existimant, ut olim Erasmum latinorum: sed quemadmodum iam biennio ante hunc, Polydorus Vergilius, anno nimirum 1498. Venetiis simile opusculum ediderat, ipsi Erasmo incognitum; ita profecto fuerunt ante Agricolam, qui theotiscis proverbiis colligendis interpretandisque operam dederunt. Horum sine dubio primus fuit *Henricus Rebelius*, in cuius opusculis, (quorum editio princeps esse videtur anni 1507. in 4.) fere quinque plagulae insunt, inscriptae: proverbia germanica in latinitatem reducta. Redeamus ad Agricolam. Hic igitur anno 1528. duplicem proverbiorum theotiscorum 300. editionem curavit, unam superioris Germaniae, alteram inferioris, dialecto; quae repetitae et auctae saepenumero fuerunt, sed et multis locis mutilatae; cuius rei caussae proponuntur Sect. VI. pag. 298. seqq. in quibus haec princeps fuisse videtur, quod multis locis Ulricum, Würtembergiae Ducem, petulantissime insectatus est, alios item Principes aeque ac privatos, aculeatis dicteriis laceravit, unde illi magna aerumnarum copia provenit. Edidit quoque, Ulricum Ducem defensurus, libellum peculiarem *Ludovicus de Passavant*, plenum in

Agri-

Agricolam invectivarum, nunc tamen rarissime obvium. Non describimus reliqua, in quibus enarrandis plus iusto prolixior nobis A. videtur. Inde a pag. 127. e Cardinalis *Quiroga* Indice librorum expurgandorum, qui prodiit Madriti apud Alphons. Gomez, regium typographum, A. 1584. quaternis, apodyctice ostenditur, Catalogum librorum prohibitorum Tridentini Concilii in Hispania non omnino probatum, quin potius libros multos, quos ille prohibuerat, vel truncandos, vel uti essent legendos omnibus permissos fuisse. Primum istius rei indicium fecit incomparabilis *Giannonius*, T. III. Hist. Neapolit. pag. 436. frustra negante personato *Gilasco Eutelidensi* (P. Mariano Ruele,) in particula 23. Bibliothecae volantis, qua hist. Indicis expurgatorii Romani proposuit. Pag. 136. legitur Epistola ad Pium IV. P. M. de continuando Tridentino concilio, *Friderici Staphyli* sine dubio, (ingrati illius Lutheri et Melanchtonis discipuli,) edita e MSto. Digna lectu est: etsi enim multa habet in doctrinam Evangelicorum iniuria, mendacia item non pauca; tamen etiam Cleri Romani perversitatem graphice describit, Conciliumque Tridentinum oecumenici nomen nequaquam mereri libere fatetur. Pag. 164. est lepidissima narratiuncula, de miraculis, librorum a Pontifice prohibitorum lectionis comitibus. Nimirum, qui talia legissent, somnum amisisse, febri fuisse correptos, et quae sunt reliqua. Nemo est nostra aetate tam hebes atque stupidus, ut credendis talibus immoretur, neque est ea fides horum miraculorum Architectis Iesuitis, Cresollio, Clementi, aliis, ut quidquam praeter risum excitent. Pag. 209. incipit Schelhornius Vir Cl. exponere de libris rarioribus Bibliothecae suae, quam et instructissimam esse, et praeclare utentem habere dominum, doctorum hominum neminem fugit. Non possumus a nobis impetrare, quin aliquorum hic titulos describamus. Primo loco sunt *Biblia latina*, litteris missalibus, Voll. II. in fol. mai. excusa, sine loci et anni indicio. Phoenix librorum est; omnium latinorum

tinorum Bibliorum prima editio, prima item quae litteris mobilibus, non fusis, sed scalptis, Moguntiae apud Guttenbergium impressa est. Ablegat Vir doctissimus litterariae rei curiosos ad Diatriben, Cardinali Passioneo a se olim dicatam, qua de rarissimo hoc libro amplius expositum est. — *Io. Alb. Widmanstadii* Novum Testam. Syriacum, Viennae Austr. apud Zimmermannum 1555. in 4. Primus Tomus Operum *Vergerii* adversus Papatum, Tubingae 1563. in 4. Continuationem istorum Operum mors Vergerii intervertit, obiit enim biennio post. Magno usui fuit Nostro liber rarissimus, cum Apologiam pro Vergerio adversus calumniatorem eius Casam conscriberet. *Mini Celsi*, Senensis, dissertatio, in haereticis coercendis quatenus progredi liceat, ubi nominatim eos ultimo supplicio *adfici non* debere aperte demonstratur, Christlingae, 1577. 8. Peculiari disputatiuncula iam olim evicit Schelhornius, verum hoc, non fictum auctoris nomen esse, neque adeo libellum vel Socino, vel Castalioni, tribui oportere. *Regulae Societatis Iesu*, Romae 1590. 8 rarissima omnium editionum Statutorum eius Societatis, quam e terris fuis omnibus, dum haec scribimus, proscripsere Rex Christianissimus, Catholicus, Fidelissimus. In fine libri legitur Epistola Ignatii Loiolae ad contribules suos in Lusitania, de obedientiae virtute. Exigit ab iis coecam obedientiam, monetque serio, ut Superiores suos Dei et Christi loco habeant, igitur sine ulla resistentia quidquid doceantur credant, quidquid iubeantur faciant. Adscribimus ipsa Loiolae verba. Pag. 219. ait: *quocirca sedulo vos in eam curam atque exercitationem incumbere cupio, ut Christum Dominum in Superiore quolibet agnoscere studeatis, in eoque divinae Maiestati reverentiam atque obedientiam summa cum religione praestare.* Pag. 226. — *non intueamini in persona Superioris hominem obnoxium erroribus atque miseriis, sed Christum ipsum, qui est Sapientia summa, bonitas immensa, caritas infinita, qui nec decipi potest, nec vos vult ipse decipere.* Horret animus plura describere, quae iam olim in Epistola

ad

ad Innocentium X. deteſtatus eſt *Ioh. de Palafox*, Hiſpanus, Papam, de Ieſuitarum Ordine extinguendo, vel ſtricte reformando, graviter admonens. — *Anatomia Soc. Ieſu*, cui praeter caetera annexa ſunt divina oracula de Societatis exitu; ad excitandam Regum et Principum Catholicorum attentionem utiliſſima, 1633. 4. Auctor eſt *Caſpar Scioppius*, ex adoratore infenſiſſimus Societatis hoſtis. — *Alphonſi de Vargas* relatio ad Reges et Principes Chriſtianos, de ſtratagematis et ſophiſmatis politicis S. I. ad monarchiam orbis terrarum ſibi conficiendam, 1641. 12. — *Tuba Magna* — ad Clem. XI. — de neceſſitate longe maxima reformandi Soc. Ieſu — per Liberium Candidum, Argentinae, 1713. 8. Auctor eſt Carmelita Leodienſis, *Henricus de S. Ignatio*. Gallos et Luſitanos hic liber multa docuit. — *Tuba altera*, eiusdem auctoris, qui ſimul tubam maximam minatur, Argent. 1715. 12. — *Actio in Henr. Garnetum*, Soc. Ieſuit. in Anglia Superiorem, et caeteros, qui proditione longe immaniſſima, Ser. M. Brit. Regem, et regni Angliae Ordines, pulvere fulminali e medio tollere coniurarunt — ex Anglico verſa a Camdeno, Lond. 1607. 4. Huic proditori Garneto Apologiam ſcripſit Andr. Eudaemon Ioannes, e Soc. Ieſu, typis deſcriptam Col. Agripp. 1610. 8. Homo iſte, inſula Creta oriundus, adeo omnem pudorem atque verecundiam exuit, ut non ſolum defenſorem agat Garneti, ſed eum in numerum etiam Martyrum referat. — Exponit deinceps Schelhornius pag. 239. *de fatis Eccleſiae Lutheranae in Comitatu Tirolenſi aeque ac in Bavaria*; quo loco Lectores intelligent monachorum malitiam et fraudes, quibus effecerunt, ut inveterata ſuperſtitio miſeris hominibus omni ſecuto tempore incumberet ut antea. Pag. 414. ſeqq. eſt diligentiſſima narratio *C. C. am Ende*, de primis duabus editionibus Commentariorum *Ioannis Sleidani*, quae prodierunt Argentorati 1555. in fol. Virum iſtum laudare, non eſt huius loci: laudavere iam olim integritatem, amorem veritatis, doctrinam, Car. V. Imp.

Imp. Paulus IV, P. M. Cardin. Bellaeus, Aubineus, Bodinus, Thuanus, Sarpius, Courayer, Niceron, et centum alii; neque calumniae Gennepi, Gropperi, Surii, Maimburgii, Varillasii, Latomi, Pontani, Possevini, et talium, quidquam potuerunt incomparabilis Sleidani laudibus detrahere. Istius Commentariorum, quatuor, uno eodemque anno, editiones, ex officinâ Rihelia Argentorati prodiere, quas tamen certum est neminem simul vidisse. Istarum editionum duae, forma integri folii, hic exactissime describuntur; reliquae duae, forma octava excusae, deinceps pag. 653. seqq. pari diligentia, variis lectionibus excerptis, proponuntur. Pag. 492. seqq. alter Missus librorum rariorum Bibliothecae Schelhornianae sistitur. Enotabimus istorum aliquot, ciendo gustui. Alle Propheten nach hebräischer Sprach verteutscht, 1527. fol. i. e. *Prophetae omnes ex hebraico in theotiscum sermonem versi. Prima* editio rarissimi libri, cuius auctor fuit *Ludovicus Hätzer*, Anabaptista, Bischofzella Helvetus, (non Bavarus, ut Zeltnerus putabat in Epist. de Bibliis Wormatiensibus pag. 11.) qui Constantiae ao. 1529. propter adulteria capite truncatus est. Socium versionis istius ipse nominat, *Dengkium*, Anabaptistam. Reliqua apud Auctorem narrationis diligenter scriptae legi poterunt. *Le Soldat Suedois*, Rouen 1642. liber rarissimus, Gustavi Adolphi res tricennali bello gestas exponit, Friderico Spanhemio tributus. *Io. Sachsii* Carmina, Voll. 5. in fol. 1558. Norib. 1560. 1588. 1578. Collectio consummatissima operum versificatoris Theotisci, cuius vitam ante annos aliquot diligenter scripsit *Ranisthius*, nuper in Gymnasio Altenburgensi Professor. *Conclave Ignatii*, sive eius in nuperis inferni comitiis inthronisatio, — sine die et consule, in 4. Accedit Apologia pro Iesuitis, quam, quia libellus rarissime occurrit, hic non inviti describimus. Ita vero habet: „Tandem ad apologiam „pro Iesuitis accedendum, i. e. de illis silendum. Favet „enim illis, quisquis de illis tacet, Nec certe cuiquam „diutis-

„diutisſime locuto, (etſi ei Oceanus clepſydra eſſet,) nun„quam deerit, quod de eorum flagitiis addere posſit. Si „cui quid huic Apologiae ſubtexere viſum fuerit, per me „liceat: tribus quatuorve verſibus ſpatium relectum videt. „Paradoxo tali ſatis. Nec totum Iungius, Scribanius, „Gretſerus, Richeomus, Cydonius, aliive apologiis aſſueti, „belloque quod aiunt defenſivo pene macerati, (modo ve„ra et bona de Ieſuitis dicant,) occuparent: nec ſe hoc „ſolamine tutentur, ipſum Catonem quadragies et quater „cauſam dixiſſe. Nam et toties abſolutus eſt; quod de Ie„ſuitis negant Parlamenta tam Anglica, quam Gallica. Cui „autem brevior, quam par eſt, haec videatur apologia, to„tum librum pro apologia interpretari poteſt, ex illa ipſo„rum regula: maximum innocentiae argumentum eſſe, ac„cuſari ab *Evangelicis*. Hac autem, dum adhuc alicubi „viribus ad nocendum polleant, gaudeant apologia. Fu„turum brevi, ut, cum quemadmodum a Venetis ſpoliati, „detruſi, in Galliis ventilati et exagitati fuerint, ita et a re„liquis Principibus deſerantur, ipſa eorum imbecillitas eis „fiat apologia, reddanturque neceſſario innocui; quodque „de curribus falcatis dixerat Vegetius, Ieſuitis accommo„detur, primo terrori fuiſſe, poſt deriſui" — Errorum typographicorum copiam ita Auctor excuſat: „Ieſuitarum „Daemonem credo operae inſediſſe, unde alias tot errata? „noſtra autem hic corrigimus: ſed quando Ieſuitae ſua?" *Latini Latinii* Viterb. Epiſtolae, coniecturae, et obſervationes, ſacra profanaque eruditione ornatae, — Romae 1659. 4. cui accesſit anno 1667. Tomus alter, cuius raritatem nemo ignorat. *Tertius Miſſus* rariorum librorum bibliothecae Schelhornianae, exhibet primum collectionem Iconum perquam ſcite ſculptarum 146. Virorum celeberrimorum, addito cuique epigrammate gallico. Adſcribimus illud, quo *Blaſii Paſcalis*, celebris Ianſeniſtae, memoriam, profecto non Ieſuita, ſed artifex cohoneſtavit:

Tout l' Univers, charmé de ſon rare génie,
A ſes productions ſ' empreſſoit d' applaudir:

Les honneurs le cherchoient; on le vit pour les fuir
Consacrer à Dieu seul, et sa plume, et sa vie.

Sunt in his Iconibus, Lutetiae Parisiorum sculptis et publice venditis, Wiclefi, Hussi, Hier. Pragensis, Lutheri, Melanchtonis, Zuinglii, Calvini, Bezae, Bullingeri, Buceri, Petri Martyris, Oecolampadii, Zanchii, aliorum. Istud autem nequissime mentitus est artifex, quod Thomam Münzerum, hominem fanaticum, refragante historia, Vicarium Lutheri nominavit. — *Passional Christi und Antichristi*, in 4. Sunt Icones XXVI. manu Lucae Kranachii ligno incisae, quarum una aliquid e vita et passione Christi, altera ex opposito aliquid de Papa spectandum proponit. — Istoria dè suoi tempi de *Giovambatista Adriani*, Gentiluomo Fiorentino, divisa in Libri ventidue — Firenze 1583. fol. rarissima editio praeclari libri, quo et Thuanus usus est. Varchium, Florentinar. rerum Scriptorem ingenuum atque diligentem Adrianus imitatus est, et potest dici historiam illius continuavisse potius, quam Guicciardini. — *Storia Fiorentina* di — *Varchi*, nella quale si contengono l'ultime Revoluzioni della republ. Fiorentina, e lo stabilimento del Principato nella Casa de' Medici. In Colonia 1721. fol. Equiti Florentino, *Francisco Settimani*, librum hunc incomparabilem debet respubl. litteraria. Hic enim, ne periret MStus Codex, qui iam annos CC. latuerat, Augustam Vindelicor. profectus, in ea urbe suis sumtibus hanc editionem curavit. Nam in Italia vel ea propter non erat spes ulla edendi libri, quod de Paulli III. P. R. filio, Petro Ludovico Farnesio, Varchius quaedam retulit non satis honorifica. Est vero etiam librorum prohibitorum Catalogo insertus a. 1725. igitur ne omnino interiret, bene factum est, quod Batavi Thesauro Antiquitatum et Historiarum Italiae inseruerunt. — *Storie Fiorentine* di Messer *Bernardo Segni*, Gentiluomo Fiorentino, dall' anno 1527. all 1555. colla vita del *Niccolo Capponi*, Gonfaloniere della republ. Fiorentina, descritta dal medesimo Segni, suo Nipote. In Augusta 1723. fol. Et hunc librum debemus Settimanio, qui tamen impedire non potuit, quo minus truncaretur; sunt tamen exempla quaedam non

trun-

truncata, quale hoc eſt Schelhornii, inſignis raritatis. Mutilationis eius iterum cauſſa fuit Paullus III. P. M. — Ad *Photii Excerpta*, 1601. Aug. Vind. ad inſigne pinus curante Hoeſchelio, p. 638. adnotatum legimus, omnes iſtas editiones Auguſtanas, *ad inſigne Pinus*, rarioribus accenſeri, quod pleraeque ſunt editt. principes auctorum Graecorum. Mortuo Marco Welſero, officina illa, poſteaquam nonnisi 20. annos duraverat, ceſſavit. — Ad p. 721. ſeqq. exhibetur catalogus MStorum Codd. nonnullorum Bibliothecae Schelhornianae. De auctoribus illorum, pro ſua doctrina, multa hic Schelhornius diſſeruit. Nos Codices indicabimus: Epiſtolae Fratris *Nic. Ellenbogii* in 4. e Seculo XVI. medio: Opera quaedam inedita *Iacobi Ziegleri*, Landavo Bavari, fol. Hic ſe et *Lateranum* nominavit; eſtque inter eius Scripta vita Clementis VII. quam ipſe Schelhornius, Amoenit. Hiſt. eccleſ. et litter. P. II. p. 287. ſeqq. cum obſervationibus nonnullis iam olim edidit. *Narrationes iucundae et utiles*, ex praelectionibus Phil. Melanchtonis exceptae, etc. quarum nonnullas non ſine riſu legimus. Alia ex Viti Vinſemii praelectionibus ſunt. — Finem Volumini imponit *Mandatum Pii IV. P. M.* Nuntio ſuo Commendono, in Poloniam miſſo, datum 1563; quod e Cod. MS. qui olim fuit Cardinalis Stanislai Hoſii, protraxit in lucem Schelhornius.

Iam hic calamum ponimus, certo confiſi, litter. et eccleſ. hiſtoriae amatores, excerptis his lectis, legendi ipſius libri ingenti cupiditate flagraturos, modo legere poſſint atque intelligere. Debebat talis liber ſcribi ſermone eo, quem doctorum hominum quivis intelligere praeſumitur; non Germanico, exteris neglecto. *Voluminis Tertii*, quod eſt ultimum, rationem alio tempore reddemus.

OBSERVATIONES PHILOLOGICAE IN LOCA SElecta Sacri Codicis. Accedunt Emendationes in Dionem Chryſoſtomum et alios Scriptores graecos. Scripſit IO. BERNHARDUS KOEHLER, A. L. M. Soc. Teut. Goetting. Socius.

Lugduni Batavorum apud Io. le Mair, MDCCLXV. 8. pl. 8.

Proponimus hic collectionem selectiorum observationum in utriusque Foederis libros. *Auctor* a Veteri Testamento, ordine librorum probe observato, incipit, dum ad Novi Testamenti loca progrediatur. In V. T. locis interpretandis illustrandisque sic versatus est, ut summorum nostrae aetatis Philologorum vestigiis insistens, e lingua arabica genuinae interpretationis subsidia petat, eiusque maximam utilitatem quamplurimis doceat exemplis. Instituti nostri ratio non concedere videtur, de omnibus locis quaedam dicere, sufficiet, si tantummodo exempli loco de uno alterove dicto nostram sententiam aperuerimus.

Primum statim incidimus in Gen. XIX, 26. quo in loco verba: *et respexit uxor Loti post se*, explicat: *reversa est uxor Loti*, collato cum Luc. XVII, 31. A partibus *Auct.* quidem libenter stamus, atque hanc explicationem prorsus egregiam esse existimamus; verum in eo peccare nobis videtur, quod dicit, sibi mirum videri, neminem interpretum animadvertisse, loci Mosaici explicationem dari ab ipso Servatore l. c. Nuper enim lectis animadversionibus in Gen. XIX. a Viro Cl. *Ienischenio Hamb.* 1760. vernacula lingua editis, eandem explicationem invenimus, quam, nisi omnia nos fallunt, etiam in *Heumanni* versione N. T. legere est; memoria igitur lapsum esse A. credimus. Praeclare autem suam explicationem multis atque magnis argumentis confirmavit, quae simul luculentum de singulari A. in ipsa arte critica studio testimonium perhibent. Communicavit etiam cum Lect. duplicem *Reimari* de *fato uxoris Loti* coniecturam; verba enim, quae Illustr. Michaelis per *monumentum ex sale* vertenda censet, per *stationem in bitumine* explicare suadet, i. e. uxorem Loti in bitumine undique confluente immersam adeo fuisse, ut non superesset; aut, quod veritati propius ad hunc accedit, eam factam fuisse *mumiam Aegyptiacam* existimat. Paucis, quid de unaquaque coniectura nobis videatur, exponemus. Priori si subscribamus sententiae, fingendum esset, vocem *Melach* significationem *bituminis* admittere, quod contra usum linguae est; quamquam in hac explicatione defendenda doctiss.

viri

viri ingenium mirum in modum enituit; deinde, quomodo bitumini uxor Loti potuerit immergi, Loto ipso illaeso, cum non longe post eum ingressa sit, non videmus: certe miraculo cuidam tribuendum esset, quae tamen non sunt temere fingenda. Altera sententia maiorem veri assequitur speciem, si hanc materiam, secundum similem *Diod. Sic.* XIX, 99. locum (*εἰς τὰς ταριχείας*) condiendis corporibus adhibitam fuisse credamus; ergo talis vis huic materiae etiam hoc loco tribui posset. Sed neque haec difficultatibus caret. Mallemus potius ita interpretari: Uxor Loti reversa propter odoris gravitatem ita rigida facta est, ut statuae salis perquam simillima esset. Historia hanc sententiam confirmat. *Plinius* enim L. V. c. 17. de his regionibus narrat: *ab occidente littora Esseni fugiunt, usque qua nocent;* quocum consentit *Tacitus* Hist. V. 6. *Lacus gravitate odoris accolis pestifer.*

Ad alium venimus aeque difficilem locum, quem bene explicavit A. nempe Iob. XVII, 14. *Putorem appello patrem meum, vermesque matrem et sorores.* Discedit a communi interpretum, de morte Iobi explicantium, cohorte, atque cum *Illustr. Michaelis* de *elephantiasi* intelligit hanc loquendi formulam, existimans, sublimem et tragicum fieri orationis Iobaeae sensum, qui est: haec est familia mea, cuius consuetudine quotidie utor. Quilibet videt, hanc explicationem et perspicuitate, et facilitate, sese maxime commendare.

Neque iniucunda nobis fuerunt, quae de *Cantici Salomonis sensu allegorico* in hoc ipso libello legimus; libenterque cum A. consentimus, genus scribendi molle (tenerum) venustum atque excellens in ipso deprehendi, neque de divina eius libri dubitari posse auctoritate. Digna utique sunt lectione, quae super hac re, etsi breviter, ab A. differuntur. Ut autem constet, libello venusto etiam venustam explicationem potissimum esse aptam, provocamus ad Cap. I. v. 6. verba: *nam sol ussit me.* Haec versio duram ac languidam sententiam facit, quae ab auctore Principe prorsus aliena esse videtur. *Koehlerus* igitur sic eleganter vertit: *Sol me intentis oculis adspexit, adamavit me:* quae interpretatio versione LXX. et Symmachi confirmatur. Unde patet, versiones antiquas eximia esse genuinae interpretationis praesidia, maioraque afferre interpretibus commoda, quam dulcia quorundam Scriptorum Rabbinicorum somnia.

Antequam ad N. T. libros veniamus, ratio nobis reddenda est de modo vaticinia explicandi, quo A. usus est. Nam et hic quoque fortuna fa-

 vente

vente ea ſcripta aggreſſus eſt; clariori enim luce quamplurima loca et ex genio linguae, Scriptoribus Arabicis, aeque ac graecis, illuſtravit. Sic verba Ieſ. XXVI, 19. ab *Ill. Michaelis* translata: *ros malvae eſt ros tuus*, reddit: ros matutinus eſt ros tuus. Roris enim promiſsio in Scripturis magnam innuit omnium fere bonorum copiam. Rorem certe magnum, praecipue in regionibus calidioribus, naturae eſſe beneficium, ex hiſtoria naturali et experientia optime poteſt cognoſci. Cum igitur oſſa beatorum rore ſpargi dicuntur, quilibet intelligit, hoc emblema ad mortuorum reſuſcitationem adumbrandam admodum eſſe aptum. Quemadmodum enim naturae, veſperi mortuae, mane per largum rorem vita reddi videtur; ſic quoque reſuſcitationi deſcribendae haec res optime inſervire potuit. *Pindarus* Pyth. Od. V. v. 132. ſq. eandem adhibet imaginem, ſed alia prorſus ratione; famam enim heroum poſt mortem etiam creſcentem ea loquendi formula indicat.

Habac. I, 10. *Ridet ille omnem arcem munitam, et concitato pulvere capit*, ex vulgari ſermone ita efferendum eſſe putat: *admoto exercitu capit*. Haec bella interpretatio innititur conſuetudini Poetarum Arabicorum, qui ſimpliciter ſaepe praelii loco *pulverem* dicere amant. Exemplis clarisſimis, ex *Motanabbio* deſumtis, hanc illuſtrat ſententiam, et ex *Horat. II. carm. I.* v. 20. probat, latinos quoque hanc imaginem amaſſe. Quali itaque ingenio ad V. T. libros explicandos uſus ſit, qualemque A. adhibuerit induſtriam, hic fuſius exponere, poſt ea, quae laudavimus, exempla, non eſt opus. Eandem quoque curam in Nov. Teſt. locis vindicandis adhibitam fuiſſe, iam docebimus.

Animadvertit ad Matth. VII, 28. *percellebatur populus*, verbi ἐκπλήττειν et ἐκπλήττεσθαι duplicem eſſe vim. Graeci enim, quod exemplis confirmat multis, non de ingrata modo et gravi animi adfectione, ſed et de ſuavi et iucunda uſurpant. Quare cum *Heumanno* vertere mavult, *adſtupebat populus*. Leniorem, verbisque I. C. magis accommodatam hanc priori eſſe interpretationem exiſtimamus; quia, ex conſuetudine Scriptorum orationis ſolutae, vocabuli *percellere* poteſtas non niſi cum ingrato ſenſu coniuncta adhibetur.

Scriptionem Ieſu Chriſti in terra, cuius Ioh. VIII, 8. in hiſtoria adulterae, quae olim quibusdam ſuſpecta atque ſuppoſita viſa eſt, fit mentio, egregie declaratam ab *A. doct.* legimus. Quamplurimi enim Interpretum, quotquot vidimus, aſſerunt, Ieſum ſcripſiſſe in terra, quia

quia id moris fuerit. Verum enim vero, argumentandi illa ratio minime probari poteſt. Quare A. coniecturam prorſus novam, atque ad veritatem proxime accedentem, lubenti animo recipimus. Antiquitus moris fuiſſe ex *Diog. Laert.* L. II. Segm. 127. et *Libanii Antilocho.* Or. XI. p. 347. docet, ut, qui alteri aliquid ſignificare vellet, quod publice enunciare nollet, illud pulveri inſcriberet. Ex quo colligere licet, Chriſtum haec egiſſe, ut diſceſſio fieret. Nam hi homines timere poterant, ne Chriſtus flagitia eius pulveri inſcriberet, neve gravem et ſanctam aliquam Phariſaei perſonam cum puella ludentem pingeret. Cui opinioni eo lubentius noſtrum addimus calculum, quo magis ex C. II. ad Rom. et *Ioſephi* antiquitatibus, certiores facti ſumus, corruptiſſimos eo tempore mores iſtorum fuiſſe, ita ut et adulteria eſſent frequentia.

In critica arte exercenda qualem ſe geſſerit A. ex iis colligendum eſt, quae a nobis iam proferentur. Act. X, 36. verba, τὸν λόγον, ὃν ἀπέστειλε, ita emendat: τὸν λόγον, ὃς etc. et v. 38. ὃς διῆλθεν ita: ὡς διῆλθεν, ut proxime praeceſſerat ὡς ἔχρισεν etc. Argumenti robur ex eo petitur, quod Scriptores ſacri hac particula in narrando conſtanter utantur, et in primis Lucas. Unum adhuc addimus locum, videlicet 1 Cor. XI, 10. in quo admodum laborarunt Interpretes. Omnis quippe difficultas latet in verbis διὰ τοὺς ἀγγέλους; aliam igitur lectionem admittendam eſſe coniicit, conſilio Apoſtoli convenientiorem. Unde haec verba ſubſtituit, διὰ τοὺς διαβόλους; *malos* tamen *genios* nequaquam intelligit, ſed *calumniatores*. Ergo Apoſtolus hortari videtur feminas Chriſtianas, ut in veſtimentis etiam decorum ſemper obſervent, neque apertis capitibus ſine velamine in publicum prodeuntes, calumniandi anſam praebeant Iudaeis et gentibus. Largimur quidem, quod etiam eos non latet, qui codices manuſcriptos viderunt, facile a librariis has voces confundi potuiſſe; nihilo tamen ſecius ingenioſior eſſe videtur nobis haec interpretatio, quam verior.

Negligere non poſſumus Ebr. XI, 1. ſq. et Iac. II, 14. quibus planum ac facilem ſenſum reddidit, quem interpretes, falſis ſeducti perſuaſionibus, ne videre quidem potuerunt. Quid mirum, ſi unusquisque verba Apoſtoli pro lubitu ad ſuam detorſit ſententiam? Omnes enim errores graviſſimos commiſerunt in declaranda τῆς πίστεως vi; cogitantes tantum, omiſſa vera huius vocis, graecis ſcriptoribus ſatis cognita ſignificatione, de fide theologica. Ex totius orationis nexu apparet, πίστιν hic, more Graecorum,

corum, explicandum esse, ut in vita communi dicitur, pro certa futuri casus exspectatione, et quacunque fere firma animi fiducia, ita ut, significatione paene τῷ τολμᾶν respondente, etiam ex certa spe boni eventus audere aliquid, vel in animum, ut facias, inducere, denotet. Hanc interpretationem cum consilio Apost. convenire uberius explicatur. Cap. X, 19. excitaverat Apostolus suos lectores, ut in calamitatibus perferendis bonitati ac providentiae divinae confiderent; C. XI. autem praestantiam et virtutem talis fiduciae, et in primis fidei miraculosae, celebrat, atque hac ratione fortitudinem Christianam commendat. Iacobum vero ad Pauli verba respexisse, errorique obviam ire voluisse, quasi mera fiducia in Deum, vel miraculosa fides, sufficeret cuique bono consequendo. Hortatur itaque ad convenientem fidei christianae vitam, cui uni tribuendum sit, si votis precibusque nostris respondeat eventus. Exempla praeterea ab Apostolis prolata luculenter ostendunt, Scriptores S. de vera in Deum fiducia fuisse locutos.

Superest adhuc, ut Lectoribus constet, quo acumine ingenii A. sit usus in emendandis aliis Scriptoribus graecis. Quare haec addere lubet. Ad *Orat.* XII. *Dion. Chrys.* p. 204. v. 13. notat, verba ΚΑΙ ΑΛΥΠΟΝ τρυφήν τινα κ. τ. λ. iam *Reiskio* suspecta visa esse; sed coniecturae ipsius, qua ἄλιςον vel ἀμείλιτον reponit, subscribere non vult. Censet potius καὶ delendum, διάλυτον scribendum, ac coniungendum esse τρυφήν τινα: δαίμονα πονηρὸν, διάλυτον τρυφήν τινα.

Monet ad Stratonis Epigr. XVI. Ὀυ πλεῦν δ' ἐςὶν ἐτῶν δύο καὶ δέκα νῦν ΑΜΦΙΛΕΚΤΟΙ, lectionem ἀμφίλεκτοι *Klotzium* habere auctorem, quam sequi veretur, quoniam contra metrum sit. Neque tamen ex codice Vinariensi restituit ἀμφύλακτοι, sed mutat in ἀφύλακτοι, quod orationis seriei convenientissimum videtur.

Possemus adhuc quasdam emendationes in *Aristaenetum*, *Artemidorum*, ac *Aelianum* addere, nisi, quae diximus, documento esse possint, *Auctorem doctissimum*, in scholis summorum philologorum eruditum, doctrinam suam vario modo auctam locupletatamque his observationibus ita nobis ante oculos posuisse, ut ei merito laus ab omnibus a partium studio alienis, et in hoc doctrinae genere probe versatis viris, sit tribuenda. In primis suam ita nobis in reprehendendis erroribus doctissimorum virorum probavit modestiam, ut omnibus, qui litterarum virtutisque amore tenentur, egregium talis viri exemplum proponere non vereamur.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Mart. et Apr. Anno MDCCLXVII.

ὈΡΦΕΩΣ ἍΠΑΝΤΑ.

ORPHEI ARGONAUTICA, HYMNI, LIBELLUS de Lapidibus, et Fragmenta, cum Notis H. STEPHANI et ANDR. CHRIST. ESCHENBACHII. Textum ad codd. MSS. et edd. vett. recensuit, notas suas et indicem graecum adiecit, IOANNES MATTHIAS GESNERUS, curante GEORG. CHRIST. HAMBERGERO.

Lipsiae sumtibus Caspari Fritsch, 1764. 8. mai. Alph. 1. pl. 15.

Quod saepe numero libris, post auctorum mortem editis, aliquid auctoritatis detrahit, si multis in locis inchoatum opus agnoscatur, cuius perfectionem praematura scriptorum mors impedierit, id ne de hac editione ullo iure dici possit, plane non veremur. Nam cum ipse *Gesnerus* in prolegomenis, Societati Scientiarum Göttingensi a. 1759. praelectis, fateatur, se, cum de navigationibus Phoenicum extra columnas Herculis scribere decrevisset,

etiam ad Orphei Argonautica delatum esse: vel illo ipso anno, vel paullo ante, parare hanc editionem coepit. Ac profecto ipsa res declarat, ab eo tempore, quidquid usquam legerit *Gesnerus*, id ad hunc poetam illustrandum collatum esse. Fuere vero, quod nobis certo constat, typis omnia sic parata, ut, si longior ei vita contigisset, non diu moraturus fuisse editionem videatur. Unum fructum mors intercepisse videtur. Nam cum saepius in notis lectores ad indicem reiecerit, tamen ibi ipsa quidem vocabula diligenter annotata, sed paucissima explicata vidimus; e quo intelligi fortasse potest, multo uberiorem observationibus eum futurum fuisse, si Gesnero longior vita contigisset. Videant, quibus tanti est, verba λύμαχτα, οἱ, λιπαροχρήδεμνος, σιβάδεσσι. Versantur autem adspersae observationes non nisi in verborum significatibus, cuique loco aptis. Hanc ergo partem editionis, ut inchoatam, et nos relinquemus, ut de reliquo Gesneri studio, et summa diligentia, dicere possimus.

Sed operae pretium est, ipsius de Orpheo et his carminibus sententiam audire, prolegomenis iis, de quibus paulo ante diximus, comprehensam. Fuisse Argonautarum tempore Orpheum, cum alia veterum loca permulta declarant, quae omnia in dubium vocare temerarium fuerit; tum Pindari, Euripidis, Platonis, Herodoti, Aristophanis, qui sic de Orpheo scripserunt, ut indubitata res tunc fuisse videatur. Neque vero Onomacritus, quem Orphicorum carminum auctorem perhibent, nomine eius, qui non vixisset, uti potuisse videtur, nisi inter omnes convenisset, vixisse Orpheum, eiusque notas opiniones colligi ab Onomacrito, et aliquo modo immutari potuisse. Si quis Aristotelis auctoritatem opponat, quem Cicero (N. D. 1, 38) dubitasse ait, an fuerit Orpheus, ignorantur tamen ipsius Aristotelis verba, quibus non consultis, vix aliquid certo dici potest. Nec, quod Iamblichus (vit. Pyth. p. 34.) Doricam dialectum Orpheo tribuit, id ita grave est ad dubitandum,

dum, ut reſponderi nequeat, cum Onomacritus, ſervatis rebus, immutare dialectum, et ea, quae nunc feruntur, inſtituere potuerit carmina. Quod denique pauca Orphei loca in veterum libris repetita occurrunt, is, qui myſteria tamdiu celata dixerit, donec chriſtiana religio ſuperſtitioni clandeſtinae vim omnem detraxerit, nihil ſentire videatur, quod a vero magnopere abhorreat. Et hoc magno antiquitatis argumento eſſe poteſt, quod nec linguae ratio, nec ipſae res, ab illa temporum vetuſtate usquam recedunt. Ceterum, de conſilio horum carminum, ipſa Gesneri verba e p. 24. huc retulimus: „Quae hodie exſtant ſub Orphei nomine opuſcula, ea commendare videntur caerimonias et myſteria, facere Orphea deorum amicum et interpretem, qui ab his edoctus, et morborum remedia, et expiatoria omnium prave factorum ſacra, et depulſoria periculorum, et portentoſa in rerum omnium deſperatione auxilia, vel depromſerit in ipſo actu, vel, unde petenda eſſent, etiam poſteris oſtenderit."

Lubet hic e praefatione Hambergeri, cui Gesnerus editionem mandarat, repetere breviter, quibus codicibus et editionibus adiuta ſint Orphica carmina. Subiecit ergo Gesnerus paginae cuique varias lectiones e cod. Voſſiano, qui in bibl. Leidenſi aſſervatur; tum e Chivaeano, qui e Batavis in Göttingenſem bibliothecam venerat; denique eas, quas ab Ant. Askeuio, Anglo, acceperat. Unam reperimus ſiglam, PAIC, quae quid ſibi vellet nusquam indicatum eſt: ac mallemus omnino, de pretio codicum a Gesnero aliquid relictum eſſe; neque enim Cl. Hambergerus, niſi de nominibus eorum, dicere potuit, etſi vel ſic diligenti notarum lectione quaedam de pretio librorum colligere conatus eſt. Thryllitianus liber, ad hymnos ſaepe laudatus, eſt variarum lectionum e cod. Auguſtano collectio, Vitebergae a Thryllitio a. 1719. edita. Cum Stephaniana editione a. 1566, ad cuius exemplar, paucis ſubinde mu-

tatis, Gesneriana expressa est, contulerat Florentinam a. 1500. 4. a qua libellus de lapidibus abest, Aldinam, Venetiis a. 1517. curatam, Iuntinam a. 1519. quae iudice Gesnero Aldinae repetitio fuit, denique Basileensem a. 1523. His ergo praesidiis sic usus est Gesnerus, ut nec negligeret, si qua minuta viderentur, nec nimis mutaret dubia et incerta, nec timide tamen ubique trepidaret, nec, si qua ipsi mutatio arrisisset, lectoribus eam obtruderet.

Ponamus exempla quarumdam mutationum, ad quas tamen tardiorem se esse Gesnerus ad Arg. 899. fatetur. Argon. v. 33. auctoritate Vossiani codicis, comprobata est Ruhnkennii et Bernardi coniectura, οἴμας pro ὅρμας, quod cum ἀταρποὺς v. 35. confertur. Idem codex ibidem suaserat, ἰδάης pro ἰδχὴν scribere, cum non tam diceretur *quid* didicisset Orpheus, quam quid Musaeus esset edoctus. Insertus est post 50. versum ex illo ipso libro hic versus: Ἡρώων τε καὶ ἡμιθέων πρόμος ἐξεπέρησε, quamquam de eo nihil certi definitur. Mox v. 56. χειρὸς ὑπ' Α, cum antea ἐπ' ederetur, e duobus libris scriptum est; et v. 577. πάλης pro πάγης, v. 801. εἰσέδρακεν pro εἰσέδρακεν e Vossiano; sed v. 1233. λύθρῳ pro λύγρῳ e duobus libris. Fit expeditior sententia, si post v. 1275. integer versus, Ζεὺς ὑψιβρεμέτης καὶ πόντιος Ἐννοσίγαιος, addatur, ut Vossiani libri auctoritate Gesnerus eum adiecit. V. 757. ἐπίκριον coniunctim edidit, quod Eustath. ad Il. ο, 676. et Od. γ, 353. κέρας τοῦ ἱστοῦ explicat, cum antea ἐπ' ἴκριον lectum esset. Auctoritate Ruhnkenii v. 1355. Ἀνάφην recepit pro Κραναήν. Et ex hymnis pauca adiecimus, ut 10, 1. νόμιον e duobus codd. Bis in 70. hymno aliquid tentatum, v. 7. ἐκπροφανοῦσαι e cod. Voss. propter metrum pro ἐκπροφανοῦσαι, et v. 4. Πλούτων pro πλούτων, ut sit ψευσθεὶς Πλούτωνα. In libello de lapidibus 7, 10. ἔνιδε, *ecce*, factum est ex ἐνὶ δὲ, et 11, 3. initium alius descriptionis, adiecto titulo Ὀφίτης, quod valde verisimile est, atque certum adeo propter Tzetzae locum, quem Gesnerus diligentissimum

mum τῶν λιθικῶν lectorem appellat. Ac si quis duos illos de Ostrite versus legerit, finita videtur descriptio. Eodem in carmine v. 36. Μαίης loco Φαίης posuit. Sed talia lectione ipsius libri melius, quam e tenui indicio, cognoscuntur.

Quo parcius autem Gesnerus textum immutavit, eo saepius et suas, et aliorum, Ruhnkenii nominatim, Lennepii, et Piersoni coniecturas indicavit, confirmavit, aut examinavit. Λιθ. 10, 24. laborantem versum fulciri posse putat inserto καὶ inter τί et πλέον, mox autem melius legi φθέγξομαι: utrumque, e nostra sententia, bene. Verissime 15, 97. suadetur ἀνερχόμενος, cum Mercurius semper a superis ad inferos commeet, et sic apportare coralium potuerit. Vult 18, 96. μηδὲ πορίσσῃς legi, pro κορίσσῃς, *ne impertias* quidquam domum ferendum. Prooemium libelli de lapidibus, multis locis obscurum aut corruptum, sic fere illstratum est a Gesnero. V. 28. negat esse, quo κομίσαι referatur, ponendumque putat κονίσαι. Sed nobis videbatur ἀντικρὺ καρίζειν γυῖα χάλκεα iungendum, ut centies apud Homerum et alibi ἀντία ὅπλα φέρειν. Si v. 62. πρέσβυν δὲ legatur, correpta, ut fit nonnunquam, priore syllaba verbi πρέσβυν, stare posse versum putat. V. 70 — 74 interpositi videntur ab aliquo, ideoque a Gesnero inclusi sunt: esse enim, si non misere corruptos, at indignos reliquo carmine: tum loqui in hoc prooemio Orphea, qui suam ipse mortem describere nullo modo potuerit: dubium item videri, an, qui multum cum ceteris versatus sit, recte πεπονημένος dicatur: praeterea Orpheum magiae, qua iam antiquissimis temporibus infamiam habuerit, auctorem appellari, ipsam tamen magiam interdum honeste dictam esse. Si quaedam addere his licet, illud non negligendum videatur, quod v. 70. ὤλετο ad ξεινίου et σοφίην v. 69. referretur, quo etsi pertinere propter sensum nequit, inepte tamen oratio, non nominato Orpheo, ad eum derepente transilit. Quidnam porro v. 73. illi κρατὸς fiet, aut unde pendebit? Non assentimur Gesnero,

Arg. v. 801. εἶδ' ἄρα suadenti pro ἐν δ' ἄρα, nam ἐν δ' ἄρα, *inque navi sedentes*, plane est Homericum. Ibidem v. 782. ἀστέρα δαὶ ἐάν, suspicatur, ut δαὶ sit συμπλεκτικὸν, quod ab hoc loco alienum videtur: neque enim similis est locus Apoll. Rh. 1, 267. οἳ δαὶ, cum hic relativum pronomen praecedat. Laborat Argon. v. 884. forte sic mutandus: Ταῦτα δὲ καὶ πόλλ' ἄλλα ἐσ. Illud certum, pro ἀκοῦσαι esse ἀκύση (Vossian. ἀκύση) restituendum. Possis v. 893. ἐπί ἐπ' in ἐπ' mutare: *praeter fluvium domus alia habet munimenta.* Sol et fixae stellae quoties in Orphicis ἀνταυγεῖς dicuntur, ut H. 6, 5, legi αὐταυγεῖς poterit, quamquam in libris nihil est praesidii. Non poenituerit, H. 71, 1. μεγάλου ἡγήτορα cum Gesnero probare. Sed et hic subsistendum, sunt enim notae eiusmodi coniecturis refertae.

Argumentum disputatiunculae ad Arg. v. 490. breviter sic explicari potest: Cum Homerus numquam ἀγκύρας dixerit, semper εὐνὰς, easque e navi in mare demissas; praeterea Plinius H. N. 36, 14. et Arrianus Per. Pont. Eux. p. 120. Cyzici lapidem esse docuerit, quo Argonautae pro ancora usi sint; Homerus denique Od. υ, 77. λίθον τρητὸν, a quo resoluta sit navis, et Apollon. Rh. 1, 955. εὐναίης λίθοιο memoraverit: videri εὐνὰς veterum lapides perforatos fuisse, littori adfixos, ut ex iis religata navis quiesceret. Ceterum, cum in Orphico carmine verbum ἀγκύρας occurrat, videtur eo temporis intervallo ortum, quod inter Homerum et huius carminis auctorem effluxit. Laudatis ad H. 5, 4. doctorum virorum coniecturis, defenditur Leopardi opinio, ἠρικαπαῖον suadentis. Nam ἠρικαπαῖον, ut Orphicum numen, ridet Gregor. Nazianz. Orat. 3. et Nonnus exeg. histor. p. 154. eumdem nominat. Sive igitur ἠρικεπ. sive ἠρικαπ. legatur, significari videtur hortorum *vernus custos* et praeses, ducto verbo e κῆπος. Nihil tamen a Gesnero definitum est. Ὅσε in eodem loco, quippe accommodatum illi εὔρηκε παιάν, quod pro ἠρικαπαῖος huc usque editum erat, pote-

poterit Gesnero iudice in ὄντα mutari. Ut Orpheus Arg. 310. pepla tecta dona diis fert, ſic v. 955. πλάσματα ſub peplo fingit. Quid ergo, ſi res diis ſacras, propter τὸ μυστηριῶδες, velamento tectas fuiſſe opinemur? Quid, ſi ritus ab Aegyptiis, adyta templorum peplo velantibus, profectus? Quid, ſi aromata et alia, una cum hymnis Orphicis, quibus et dei nomen, et λιβανὸς, ἄρωμα, θυμίαμα, vel ſimile quid praeſcriptum eſt, ſi denique ipſum de lapidibus libellum, myſteriorum partem cenſeamus, et hac de cauſa tam diu delitefcere potuiſſe?

Iam qualem egerit interpretem Gesnerus, paucis exemplis videamus. Cum et Heſychius κανθὸν, quod Arg. 931. occurrit, τὸν τῶν ὀφθαλμῶν κύκλον interpretatus ſit, et alii Grammatici, velut ad Il. ε, 27. ferramenta rotis circumdata κανθὺς, recte apud Orphea κανθὺς ἑλίσσων, *oculos volvens*, appellatus eſt draco, aurei velleris cuſtos. Accedit Callimachi Fragm. 150. inter Bentleiana, ubi ἀπὸ κανθῶν ἐλαύνειν ὕπνον legitur, *ab oculis excutere ſomnum*: Itaque non opus eſt ad illud confugere, canthos eſſe τὰ ἑκατέρωθεν τῶν βλεφάρων ἄκρα. Ad intelligendum v. 268. ſq. Gesnerus haec adſcripſit: „Navis impoſita erat pluribus palangis ſ. cylindris, quos carina ad angulos rectos decuſſabat. Palangae, ut aequabiliter pondus navis ſuſtinerent, ope lineae ſ. funis extenti, qui omnium ſummos arcus tangebat, aequatae erant. Iam ut quamque palangam reliquerat progreſſu navis, ita illa pondere liberata reſilit: ſic omnes ſparguntur, et directionem ordinemque amittunt.“ V. 892. ἐχυμνὸς ποταμὸς videtur eſſe munitus altis litoribus, aut operibus manu factis; et paulo ante v. 883. θυμὸς εὐήνωρ virginis, qui placere honeſto viro, eumque allicere ad matrimonium poteſt: de qua tamen interpretatione nos quidem vehementer dubitamus. Nam quae aperte ſunt Homerica, ea ex uſu Homerico neceſſario explicanda putamus. Ποτὶ κῶας ἀμείβων v. 929. fuerit forte ſerpens, *alternis* ad vellus *reſpiciens*:

ſed

sed dura Gesnero ipsi, et exemplis destituta interpretatio videtur. Cum non appareat v. 819. unde *ἐλδομένοις* pendeat, poterit v. 818. *ὔμμιν* legi, et *ἐκ πόθεν*, velut parenthesi inclusum, significare *unde*, hoc modo: *Quae vobis necessitas venit, et unde, ut velletis etc.* Sed hoc durum est. Erat v. 619, *ἐπὶ θώκοις κάθιζον*, simpliciter indicatum, *occupata esse transtra;* iam *βάντας ὑπὲρ θώκοιο* situm corporis describit, *divaricatis pedibus velut equitabant in transtris.* Recepto *μέγα* pro *μετὰ* e cod. Voss. et coniectura Piersoni v. 467. efficitur hic sensus: *Sacra haec* (omnino) *hominibus utilia esse, inprimis navigantibus.* Sed vix hoc modo illud *σφὶν* intelligetur, quod nimis saepe abundare Gesnerus autumat: videndum enim, ne ad illam redundantiam propter aliorum inopiam confugiamus. Fagus, aureo vellere onusta, quae v. 764. novo forte verbo *χαλαζαίη* appellatur, ita fortasse fertilis fuit, ut concussa velut grandinem glandium funderet. Coelum H. 3, 5. *οὐράνιον* et *χθόνιον*, quod nunc imminet capiti, mox terras subiturum. *Ὠμάδιος* dici potuit Bacchus 29, 5. quod humeris Silenorum et Satyrorum fertur. Si 30, 3. *κωφὰ ἴχνη* interpretere, quae non audiantur, ut surdos ictus Plinius dixerat, non opus erit de *κῦφος* cogitare. Exstat in Herculanensibus picturis triangularis lyra, cuius summa chorda, mento canentis proxima, longissima, adeoque gravioris soni est; qua observatione H. 33. v. 16. illustratur a Gesnero. In tam usitata vero apud veteres corporum coelestium et rei musicae comparatione, mirum non est, si *hypate* hiemis imago sit, *nete* aestatis, et *δώριος διάκτορος*, mollissimus ille et temperatus, veri similis. Sed ipsa animadversio Gesneri longior, digna est quae legatur. Λιθ. 9, 21. de facili gemmarum sculptura intelligit Gesnerus. Si eiusdem hymni versu ultimo *τὸ ἐνηὲς* de mansuetudine accipias, ut minora Homeri scholia ad Il. ρ, 670. *ἐνήειαν*, prodibit haec sententia: *Audendo aeque ac concedendo dii placantur*, ut et durae et molles gemmae imagines recipiunt. Ingeniose profecto, modo vere, et satis e re praesenti.

Quod

Quod autem animadversiones, quibus hymni et λιθικὰ illustrantur, multo pauciores sunt, quam quae ad Argonautica pertinent, eius rei non tam festinatio culpam habet, quam quod de hymnis saltem saepe fatetur Gesnerus, noluisse se mystam aut mystagogum agere. Tamen vel sic satis multa de opinionibus ipsis adspersa sunt; etsi, quod solebat Gesnerus, paucissimis verbis, quibus si multae disputatiunculae de fragmentis addantur, habere poterit harum rerum studiosus, quod in posterum sequatur. Nam cum tota haec Orphica philosophia varie in usum vitamque communem venisse videatur, fortasse contra mentem mystarum, at ut symbola tamen imaginibus exprimi inciperent, et placitorum non abditus quidem sensus vestigaretur, sed litera, ut aiunt, premeretur, non solum placitis ipsis diligentius excussis, vel historica, vel physica mythicorum origo cognosci posset, verum lux etiam innumeris veterum Philosophorum ac Poetarum locis accendi, foretque operae pretium, hymnos Orphicos cum reliquis Poetis comparare. Ad initia λιθικῶν p. 290. diserte profitetur Gesnerus, se, ut in carmine, ita in hoc libello versaturum, cuius magna sit, pro ipsi argumenti tenuitate, vis poetica, ideoque neglecturum, si qua φιλολογούμενα e Theophrasto, Plinio, et aliis, arcessi possint.

Latina Argonauticorum interpretatio, metro soluta, Gesnerum habet auctorem, in qua plura loca vel dubia vel aperte corrupta, sic expresfit, ut locus ipsi constituendus videbatur; ideoque notas cum interpretatione perpetuo conferre necessarium est. Hymnorum autem difficilis illa versio Scaligeriana, una cum eius notis, p. 284. adiectis, servata est, et Lithicorum versio vulgaris permultis in locis ab editore correcta. Fragmenta inedita, et collationem Orphicorum carminum cum codd. regiis Paris. 2763. 2764. et 2765. Cel. Ruhnkenius ad Cl. Ernestium transmiserat, cuius suasu in hanc editionem venerunt.

Libenter ea quoque attigissemus, quae de spiritu poetico, subinde velut erumpente, adnotata videramus, ut Arg. 252, 257, 294, et alibi: sed cum haec rara sint, et omnino nobis Argonautica potius narrationem metricam de itinere, cum pluribus episodiis, continere videantur, quam ad carminis vim magnopere accedere, ea omisimus. Illud unum repetere liceat, quod ad totius operis descriptionem pertinet, videri carminis auctorem, ceteris fere neglectis, ea maxime secutum, quae Orpheus fecerat, ad quod consilium Musaei persona, cui omnia enarrantur, perquam accommodate delecta est. Cum qua Gesneri observatione ad v. 856. ille alter locus cohaeret ad v. 521, quo Orpheus et Apollonius Rhodius breviter et vere comparantur. Ille summa capita attingit, et ea loca latius explicat, ubi velut deo ex machina Orpheo opus fuit; hic diverticula et amoenitates, rituumque origines persequitur: ille Poeta μυθολογῶν; hic doctior grammaticus: hic rerum naturam, ille miraculis locum quaerit.

Restat, ut duarum disputationum, Societati regiae Göttingensi praelectarum, argumentum paucis indicemus; quae quidem huius editionis accessio tam utilis nobis videtur, ut, si quis haec attente legerit, permultorum veterum locorum intellectum facillime deprehendi posse censeamus. Quid enim ea disputatione carius nobis esse debet, qua tempus fabulosum illustratur, cuius obscura initia detegere tanto magis necessarium est, quanto plus commodi omni historiae fabulosae inde adiungitur, ne, quae multorum stultitia est, quidquid fabularum deprehenditur, id uno verbo insolenti ad ridiculas et ἀδυνάτους fictiones abiiciatur. Placuit Gesnero, eas appellare *praelectiones de navigationibus Phoenicum extra columnas Herculis*. Herodoto auctore, Phoenices a rubro mari ad mediterraneum venisse constat; et e Strabone discitur, ab iis columnas Herculis superatas esse. Eosdem circa totam Africam navigasse, credibile fit, si litus orien-

orientale Africae Phoenicum coloniis repletum fuisse cogitemus: tum Homero iam illas oras notas fuisse, apud quem Menelaus e Nilo per mediterraneum mare intra octo annos in Indiam venisse dicitur: denique e rubro mari profectam Salomonis classem, lecta Africae ora, Tyrum appulisse. Neque vero vel temporis diuturnitas, vel molestia itineris, vel studium Phoenicum, pleraque augendo mirabilia reddens, narrationibus huiusmodi fidem detrahere potest; cum et auctis in maius narrationibus veritas subsit, et navigantes in oram Africae ferendi metendique causa exscenderint. De Argonautis nominatim haec tradit Gesnerus, cum redeuntes Propontidem traiicere potuissent, tamen, itinere ad Moeotidem paludem directo, eos partim in fluviis, ut Borysthene, navigasse, partim navem per continentem portasse, (id quod in fabula Argonautarum et sumitur a plerisque, et Strabonis loco (2, p. 341.) de Heniochis, posteris Argonautarum, confirmatur,) donec in Oceanum Germanicum delati, Hiberniamque praetervecti, per mare mediterraneum in Graeciam redierint. Altera praelectio coniunctas quasdam cum his Phoenicum navigationibus disputationes tractat. In magna veterum de Insulis beatorum dissensione, illud tamen constat, iucundam esse, sed longe remotam regionem. Homeri locus Od. δ. 563. intelligi potest de quadam ora, ultra columnas Herculis remota, aut forte de insula Oceani. Macrobii Orphici (Argon. 1106) quamdam aeternae felicitatis imaginem referre videntur. Post haec de Hyperboreis sic agitur, ut variorum de sedibus huius gentis opiniones indicentur, et cognatio cum Apolline explicetur. Non fuit illa una gens, quae eodem in loco habitaret, ut vel hinc diversitas narrationum diiudicari possit. Extrema disputatione de Praedonibus Francis exponitur, qui cum a Ponto Euxino, ad quem Probo Imperatore permittente consederant, patriam repeterent, per mediterraneum mare, praeternavigatis Herculis columnis, dextrorsum in Oceanum Germanicum delati sunt.

ſunt. Cuius itineris permagna ſimilitudo cum iis, quae paulo ante de navigatione Argonautarum expoſita ſunt, ſponte apparet.

ORIGINES BOICAE DOMUS. TOMUS I. ET II.

Noribergae, apud Io. Georg. Lochnerum, 1764. Alph. 4. in 4to.

In Aula Boica verſabatur illuſtrisſimus Dominus *du Buat*, Chriſtianisſimi regis mandato, cum a Serenisſimo Boiorum Principe Scientiarum Academia, valituro ad poſteros praeclaro exemplo, inſtitueretur. Iſtius Academiae Sodalis, honoris cauſa, dictus, cogitare coepit de aliquo argumento ſcriptionis, quo dignum ſe ea praerogativa, ſed vero et gratum ſimul, declararet. Igitur in Conſeſſu Sodalium, qui primus omnium fuit Anno 1759. legit *de Luitpoldo Comite* libellum, (inſertum deinceps Commentariorum Tomo Primo pag. 61. ſequentibus.) Et hoc quidem libello infringere inveteratam opinionem ſtuduit, a Carolingorum domo in Francis, Baioaricam gentem, per Luitpaldum Comitem, deſcendere. Sedit nimirum ſtulta, fere ad Seculi praecedentis exitum, opinio, Genealogis plerisque, non poſſe illuſtri genti cuicunque originem illuſtriorem tribui, quam ſi a Caroli M. a Witekindi, aut ab Romani etiam herois alicuius proſapia, recta ut aiunt linea duceretur. Boicae genti idem accidit. Erat *Wilhelmus*, (cui ſe *Palignefius*, vero nomine *Spannagelius*, Bibliothecae Auguſtae Vindobonenſis olim Cuſtos primarius, deinceps oppoſuit.) qui a Carolingis Auguſtam gentem Boicam, quam ab indigena, quod iam *Buatus* ingenioſisſime atque verisſime praeſtitit, derivare magno conatu mallet.

Prima illa de Luitpaldo commentatio, ſurrepta auctori, ut ipſe queritur, a viro docto alias et litterato, occaſionem

nem huic praebuerat condendi ſyſtematis genealogici, quod Academiae etiam obtulit triennio poſt. Illuſtriſſ. igitur *Buatus*, partim ut ſua ſibi vindicaret, partim ut penitius explicaret mentem ſuam, revocavit opus ſub incudem, quod aliquantiſper ſepoſuerat, et, qua iam eſt facie, Boicarum Originum nomine prodire in publicum iuſſit. Dabimus praeclari Operis ſciagraphiam pleniorem, ut, quam lectu dignus liber ſit, Lectores noſtri omnino intelligant. Inprimis autem utemur eleganti Praefatione illuſtr. *Pfeffelii*, quam Auctoris rogatu Operi praemiſit.

Tributus eſt Liber in Tomos duos, quorum uterque habet Sectiones VII. quibus ſub finem accedunt, loco Appendicis, Monumenta nonnulla ex Tabulario Salisburgenſis Eccleſiae prolata, quae cum Auctore communicavit Illuſtriſſ. *Ferdinandus Truchſeſſius*, e Comitibus *de Zeyl*, Baro in Waldburg, Eccleſiae Metropolit. Salisburg. Decanus, Cathedralis Auguſtanae Canonicus. Cuique Sectiom annexa eſt Tabula genealogica, quibus in unam collectis, Origo domus Boicae, atque ſucceſſio, uno intuitu ob oculos ponitur.

Prima Sectione illuſtr. Auctor gentem *Hoſiorum*, quam Lex Baiuvariorum poſt Agilolfingos nobiliſſimam nuncupavit, ingenti molimine, et admiranda omnino in alienigena ſollicitudine, perſcrutatur; pagi *Ugowe*, in quo ſita fuit Friſinga, quemque Hoſii incolebant, fines explorat; familias Hoſias, quotquot earum in coaevis monumentis reperire potuit, diligenter detegit; tandemque firmiſſimis argumentis adſtruit, *Luitpaldum I. Comitem*, qui ab A. 807. ad A. 837. pago gentilitio praefuit, *Hoſium fuiſſe*, *patremque Ratoldi; filium vero*, ex eleganti et probabili coniectura, *Alprahti Comitis Hoſii*, circa annum 802. defuncti. Haec eſt Summa Capitum 5. iſtius Sectionis, quibus per occaſionem de familia Adalhareshuſana, ad Hoſios pertinente; de Schyrenſibus Principibus, a viro ortis, qui in Usgove avita praedia habuit; de ſucceſſione in Comitatus Baioariae ſaltem

tem eatenus hereditaria, si non esset causa gravis filios aut excludendi, aut aliis postponendi, multa lectu digna legimus.

Sectione II. aut Libro potius, nam ita A. inscripsit, de Marchionibus Baioariae orientalis Seculo IX. sermo est. Primum *Adalbertus* quidam in scenam producitur, circa medium Seculum IX. celebris, isque non Hosius solum, sed etiam cohaeres Ratoldi, et ex praerogativa testandi, (nam in adhibendis testibus inprimis consanguineorum rationem habitam fuisse ostenditur,) eius etiam consanguineus declaratur. Huic autem Adalberto, argumentis, ingeniose pariter ac solerter, ex situ praediorum utriusque potissimum conquisitis, Patrem adsignat *Adalbertum I.* Hosium et ipsum, et Limiti Baioariae orientalis, quam Austriam dixere, inde ab A. 819. usque ad A. 822. praefectum. Adelbertum denique primum, ex coniectura haud aspernanda, fratrem fuisse contendit Luitpoldi Comitis, adeoque filium natu maiorem Alprahti Comitis. Ansam haec praebuerunt Auctori, in priscos Austriae Marchiones curiosius inquirendi, quorum seriem ex monumentis coaevis egregie restituit atque adornat; quin et natales *Luitwindae*, quae amica fuit Carolomanni regis, et mater Arnulfi Imperatoris, explorans, illos verosimillime refert ad Privinam, notissimum illo aevo Moravorum Principem. Ad institutum redux, Adelberto II. Adelberti I. Marchionis filio, Alphrati nepoti, filium adscribit *Aribonem*, Marchionem orientalem apud Baioarios celeberrimum; hancque necessitudinem non ex Comitatu solum, situque praediorum, ad Trunnam, et apud Hosios, quae Aribo post Adelbertum tenuit, firmissimis rationibus demonstrat, verum etiam ex monumentis Salisburgensibus, fere coaevis, testimonium producit, quo constat, Aribonem, latine *Haeres* dictum, Patrem salutasse Adelbertum II. Atque haec VI. capitibus diversis A. explicuit, quorum quarto Marchiones orientalis Baioarie, quotquot fuerunt ab A. 799. usque ad A. 859. in medium attulit: *Catherammum, Werin-*

Werinharium, *Adalbertum*, *Gotefridum*, *Geroldum*, *Ratpotonem;* sed et ob iter de Carinthia inter 3. Comites divisa exposuit. Quinto capite sunt Marchionum istorum Successores, fere ex coniectura: *Werinherius II. Willihelmus I. Willihelmus II.* cum fratre *Engilscalco*, qui Marchiam tenuerunt ad annum fere 880. quorum filiis negata est patrum dignitas, tributa a Ludovico iuniore Ariboni, qui iam A. 876. Comes erat in Trungowe; unde ferale bellum tota regione exarsit.

Libro III. ad Ratoldum Auctor revertitur, probatque, eundem illum esse *Ratoldum*, cui anno 871. credita est Marchia contra Bohemos in Nortgovia, anno autem 873. additus Ducatus *limitis Sorabici*, seu Marchia Baioariae septentrionalis. (Potest huc conferri commentatio egregia, *de Soraborum rebus gestis*, quae exstat in SCHOETTGENII et KREYSIGII *diplomatico Spicilegio historiae Saxoniae Superioris*, Tomo I. Parte II. num. I. pag. potissimum 213. sequ.) Filios ei, ex coniectura, cui difficulter assensum deneges, *Popponem* et *Henricum*, tribuit; illum apud Ratisbonenses notum, hunc celeberrimae familiae Babenbergensis auctorem. Mirabere heic loci, Lector, industriam, quam in conferendis inter se monumentis Herbipolensibus, Fuldensibus, atque Frisingensibus, Auctor adhibuit: certe parum abest quin plene probarit, plerosque viros, qui provinciam, quam Franconiam dicimus, incoluerint, ex Baioaria illuc transmigrasse; et Poppones, Adelbertos, etc. Nordgovienses eosdem fuisse, qui apud Frisingenses reperiuntur. Postremo coniectura assequi sibi videtur, *Ellinratham*, Arnolfi Caesaris concubinam, patrem habuisse Ratoldum, ministrum regalem, avumque Ratoldum, ducem saepiuscule laudatum. Exposita sunt haec quatuor capitibus; quorum altero *nummus* proponitur, inscriptus: *Hratoldus Dux; Regina civitas*, quem optime Ratoldo suo congruere autumat. Ekardus etiam erroris arguitur, qui Popponem ducem a Comite Fuldensis tractus, Poppone, derivat;

rivat; cum tamen Poapo Adalhareshuſanus idem cum Poppone illo fuerit.

Liber IV. totus eſt in eruenda et conſtituenda familia ex Ratoldo orta, igitur et de Marchionibus Auſtriae Babenbergenſis ſtirpis, (ab Adelberto Babenbergenſi, qui a. 908. obiit, repetenda,) quaeque A. 1246. extincta eſt, hic praecipitur, ut et de Burggraviis ſeu Comitibus Ratisbonenſibus. Origines Babenbergenſes ab *Henrico* Ratoldigena, praeclaro molimine repetuntur; fides *Aloldi*, (cuius excerpta ſunt in Faſtorum Campililienſium Tomo I. p. 1276. ſequ.) in tuto collocatur; *Erneſti I.* Auſtriaci, qui iure uxorio Ducatum Sueviae conſecutus eſt, itemque filii eius *Erneſti II.* cui *de Roſtal* cognomen dederunt, fata diligenter exponuntur, huicque *Irmgardis*, (quam Bruſchius male S. Cunigundae ſororem putat,) latifundiorum in Nortgovia heres, certisſimo connubio iungitur, unde ortus eſt *Hermannus*, ſator familiae Caſtellenſis. Tranſitu facto ad *Popponem*, Ratoldi Ducis primogenitum, *Burggraviorum Ratisbonenſium* ab eo procreatorum ſeriem, ab anno 904. usque ad A. 1159. quo clara et expedita fiunt omnia, producit Auctor, interque illos *Engildeonem* quendam nominat, Hildegardis Carolingicae maritum. De *Pabone Abuſino*, filiorum XXX. parente, nonnulla heic ſubiunguntur, Hundiusque, et recentiores alii, qui natales plerarumque familiarum Boicarum ad illum retulere, iure meritoque caſtigantur. Haec Summa eſt capitum quatuor libri iſtius, quorum tertio, occaſione Burggraviorum Ratisbonenſium, oſtenſum eſt, Ratoldum Ducem Reginae monetam cudi iuſſiſſe, fuiſſeque patrem Engildeonis, Ratisbonenſis Comitis. Exeunti Sectioni quartae adiunctae ſunt tabulae genealogicae duae: altera ſiſtens ſtemma Burggraviorum Ratisbonenſium; altera ſtemma Ratoldinum plenius, nimirum ab A. 874. usque ad A. 1159. exhibens.

Libro V. integris octo capitibus, illuſtr. Auctor *Aribonem* Marchionem, circa A. 900. mortuum, Adalberti II. filium,

filium fratrem fuiſſe docet Luitpaldi Marchionis, quem ſatorem veneratur Auguſta gens Boico-Palatina. Aribonis deinceps poſteros Auctor ingenti ſtudio exponit, ad eos referens antiquos *Comites Salzburgenſes*, ex monumentis anecdotis notos, unde ſucceſſu temporis prodierint *Duces Carinthiae*, de ſtirpe Crayburgenſi, Comites *Burghuſani*, et *Ortenburgenſes*, *Comitesque Palatii Boici*, quotquot eorum ad A. usque 1050. in monumentis Boicis occurrunt Palatinis iſtis Aribonigenis, ex coniectura planisſima accenſuit quoque illuſtr. Auctor *Cunonem de Rota*, Palatii Boici ab A. 1060. ad A. usque 1077. praefectum; patremque illius *Poponem de Rota*, ingenioſe detectum, natum fuiſſe arbitratur Hartwico II. Salisburgenſium Comite, et primo ex hac gente Palatina. Palmarium aſſerti argumentum illuc redit, quod Comitiva Palatii Boici omnino fuerit hereditaria, adeoque ſucceſſorem Aribonis V. eodem ſanguine natum dicere oportebat. At enim vero conſtat ex Legenda SS. Marini et Aniani, Volumine I. Boicorum monumentorum nuper vulgata, Poponis de Rota patrem, Cunonis Palatini avum, Poponem fuiſſe; et, uti quidem compertum eſt, illum Sundergoviae Comitem extitiſſe, in cuius Comitatum praedium Ruitanum reponunt Traditiones S. Emmeramnenſes. Quae cum ita ſint, uti ſunt omnino, alia quaerenda erit ratio, qua ad Cunonem Rotenſem Palatinatus Boicus devenerit. Planisſimum foret, Utam, Cunonis Palatini coniugem, ſororem dicere Aribonis V. qui anno circiter 1055. in gratiam adfinis ſui, Palatinatu ſe Boico abdicaverit. — Ad eandem Aribonis propaginem Iacobos quoque, Archi-Advocatos Friſingenſes, pertinuiſſe, coniectura illuſtr. Auctoris eſt, ſi quae alia, veroſimillima. Inprimis autem capite quinto delectati ſumus, quo exploſam legimus Genealogiam fictitiam antiquae *domus Andechſenſis*, quae in rerum natura ante Saec. XII. non fuit, et in qua enarranda, poſt Hundium, et alii, cumque iis *Koelerus* quoque, diſſ. de Ducibus Meraniae, lapſi ſunt. Fabula nimirum eſt, Ratoldum

toldum Nothum, Arnulfi Imperatoris filium, satorem istius domus Andechsensis fuisse; estque mirum, neminem adhuc id laboris suscepisse, ut ostenderet, extitisse hanc gentem ante duodecimum Seculum.

Libro VI. quinque capitibus, Auctor, velut ex longo errore, historiae tamen et Genealogiae utilissimo, ad *Luitpaldum* Marchionem revertitur, totusque primum in eo est, ut ostendat, *Arnolfum Ducem*, indubium Augustae Gentis satorem, *ab Imperatoribus Regibusque Carolingis descendisse omnino, sed nonnisi per feminas.* Non possumus non heic loci vehementer probare viam quam iniit illustr. Büatus. Luitpaldo Marchioni coniugem, Arnoldo Duci matrem, attribuit filiam Ludovici III. Regis Boioariae et Saxoniae, sororemque Hildegardis, quam Luitpaldo amicissimam fuisse constat. Soluto sic nodo, quem inextricabilem crediderat Wilhelmus, et adstructa per feminas origine Carolingica Principum Boicorum, Comitatum praediaque Luitpoldi Marchiones investigat Auctor, ipsique, praeter Aribonem, abunde notum, alium dat fratrem *Albericum*, patrem Alberici Comitis, quem patruelem Arnolfi Ducis nominant monumenta Salisburgensia anecdota, in codice diplomatico ad Operis calcem producenda. (*Sed pace Viri illustr. monere liceat, haec consanguinitatis, apud Scriptt. et in chartis medii aevi, nomina, ut fratris, nepotis, sororis, filiae, patruelis, et talia, immo et adfinitatis vocabula, late sumi oportere, neque eo sensu quo nos hodie interpretamur: igitur leve est, e talibus, argumentum genealogicum; neque est huius loci, exemplis ex omni historia, quod facile possemus, ostendere, fratres, sorores, nepotes, filias, consanguineas, patrueles, propinquos, dictos fuisse saepe numero, qui aut nulla essent tali cognatione iuncti; aut saltem non ea, quam usurpatae voces nostra aetate indigitant. Sed haec praefiscine.*) Alberico II. ex iisdem monumentis adseritur filius Heroldus, Archiepiscopus Salisburgensis. Quae capite III. Libri istius producuntur Diplomata, quibus Luitpaldus Marchio a Ludovico rege *propinquus* dicitur, nihil habe-

habebunt, secundum ea quae paullo ante diximus, quo genealogicae Auctoris tabulae innitantur, nisi adsint argumenta alia, his potiora, atque certiora. Libro huic Sexto, qui Primi Tomi ultimus est, additum videmus Indicem nominum et rerum potiorum, Lectorum commodo; sed et alium indicem sphalmatum typographicorum, quae illi viro, qui Noribergae curam libri edendi habuit; nam latine doctum hominem fuisse vix credibile est, profecto ignominiosa sunt.

Libri VII. qui Tomi II. quem de Posteris Liutpaldi March. A. inscripsit, primus est, postrema fata Luitpaldi Marchionis recensentur quatuor capitibus, magna accuratione et diligentia. Arnolfum et Bertoldum, filios eius, Ducatui Boico coniunctim praefuisse, ex chartis Salisburgensibus et Frisingensibus ostenditur, orbumque obiisse Bertoldum, ni coelibem malis, probatur. Arnolfo II. Arnolfi I. filio, profligatis Aventini erroribus, Hundii, ac recentiorum fere Scriptorum omnium, filius assignatur Bertoldus II. eumque gentem Augustam propagasse invictis argumentis demonstratur. Etsi autem toto hoc Libro de Luitpaldi rebus gestis admodum pauca dicta sunt, propterea quod A. profitetur, se elementa historiae, non historiam scribere: tamen sunt, invitante materia, proposita nonnulla, quae praetermitti a nobis non possunt. Ita *capite I.* defenditur contra Hermannum contractum Luitpaldi pietas in Adelbertum Bambergensem; *an Dux unquam fuerit*, ut Continuator Rheginonis, Otto Frising. et alii, nominant, disquiritur; addita epicrisi, multos eo aevo Duces adpellatos, qui nonnisi Marchiones fuerint: an Arnolfus, Luitpaldi filius, castrum *Scheyren* fundaverit, dubium est, ab Arnolfo potius, Caesare, exstructum. *Capite III.* quatuor filios Arnolfo Duci, Eberhardum, Arnolf. II. Hermannum, Ludovicum, filiasque II. Auctor illustr. tribuit; quemadmodum *capite IV.* Bertoldum, Arnolfi II. filium, e tenebris protrahit, fide monumentorum, eumque auctorem gentis Augustae salutat.

Iam deinceps sub examen vocantur Aventini asserta, Advocatiam Frisingensem, Comitatumque Palatii Boici, Schirensibus Bertoldigenis, inde ab initio adscribentis. *Libro* igitur *VIII.* adversus eum probatur, Advocatiam Frisingensem Seculo demum XI. eoque iam adulto, Schirensi familiae cessisse. Utitur ea occasione Auctor, ad seriem Advocatorum istorum, ab a. 830. repetitam, ad Udalscalcum I. usque, qui a. 1020. floruit, operose pertexendam; confirmatque exemplis plurimis, Frisingensem hanc Advocatiam hereditario iure deferri solitam, ipsis quoque feminis subinde contigisse. Udalscalci I. deinceps connubio cum Wilipirga, Ebersbergensium Comitum herede, egregie demonstrato, neptem utriusque, et Advocatiae Frisingensis heredem, ingeniosissime, nec sine summa verisimilitudine, nuncupat Hazagam, Ottonis I. Schirensium Comitis coniugem, nulli Historicorum incognitam. Tria capita sunt, quibus auctor haec uberius prosecutus est. Quae capite primo *de Successione in Advocatias* in universum proposuit, ea hic a nobis describi merentur. „Videor mihi deprehendisse, „ait: 1) quoties novus Episcopus creatus est, toties no„vum Advocatum summae rerum praefectum fuisse: 2) ad „unum forte spectavisse Advocati summi titulum, honores, „et emolumenta; sed cum Advocato huiuscemodi summo, „seu principali, fratres essent, illos, quotquot fere erant, eius „aut vices supplevisse, aut Collegas fuisse; id saltem conti„gisse videtur Schirensibus: 3) ex una praesertim, eadem„que familia, desumi suevisse Advocatos, nisi forte Episco„pus quisquam eum Advocatum retineret, quo usus quis„que fuerat, antequam ferulam adipisceretur. Tandem „4) illum olim nec Advocatum fuisse unquam, nec esse po„tuisse, ad cuius praefecturam vel quaesturam pertineret „Ecclesia quae defendenda erat, vel res de quibus ageba„batur." Fallimur, aut haec historiae medii aevi omnino repugnant, certe de omnibus Advocatiis dici non possunt, tam diversa illarum ratio fuit.

Liber

Liber IX. versatur *circa historiam Comitatus Palatii Boici.* Primum exemplis undique conquisitis probatur erraſſe Aventinum, et cum hoc omnes reliquos, quos ille induxit in errorem, qui ante medium Seculum XII. genti Schirensi illum vindicarunt. Auctor hic eadem via procedit, quam secutus eſt ſuperiore Libro. Hiſtoriam Palatinatus Boici, inde a prima eius origine exorſus, poſt Aribonem IV. Seonenſem, memorat Hartwicos Aribonesque Salisburgenſium Comites, ac Palatii Boici praefectos. Succeſſit illis Cuno Rotenſis, huic Cuno Meglingenſis, Dynaſtae; utrique Rapoto II. ex Comitibus Taurenſibus ortus, annoque 1099. Ratisbonae exſtinctus. Hic vero deſtitutus omnino monumentis Auctor, coniecturis indulget, quae ſimiliores vero videbantur, atque Willitruden, Rapotonis II. ſororem, Bertoldo Greisbacenſi Comiti deſponſat, coenobium Bergenſe brevi poſt fundaturam. Firmato egregiis argumentis hoc aſſerto, autumat ill. Büatus, Palatinam dignitatem, cum Willitrude ad Greisbacenſes, indeque per aliam Matronam ad Ottonem Schirenſem perveniſſe. Trium capitum haec Summa eſt, quorum altero *de Comitum Ortenburgenſium origine* quaedam legimus, quae ad Engilbertos Carinthiae duces refertur.

Libro X. quinque capitibus, de poſteris Arnolfi ducis, ad Fridericum usque, et initia Seculi XI. deque Lechsgemundanis, Kreylingenſibus, Tollenſteinenſibus, Neuburgenſibus, et Gruebanis, unde Faleyenſes, Comitibus, Schirenſium Agnatis, uberius diſſeritur. Bertoldo II. quem Satorem Auguſtae gentis Auctor veneratur, tribuitur filius Arnoldus III. Sundergoviae Comes: Arnoldo III. biga filiorum asſignatur, Fridericus I. atque Arnoldus IV. de Rihherishuſa; hic Andechſenſium Comitum, ille Schirenſium Sator. Haec aſſecutus Auctor, excutit monumenta Schirenſia, queis docemur, locum Viſenhofen, ubi monaſterium, quod hodieque Schirae floret, primitus fundatum fuerat, communem fuiſſe Ottoni Comiti Schirenſi cum Bertoldo quodam

dam de Burgecka. Recte hinc collegerunt recentiores fere omnes, Bertoldum Burgeccensem et ipsum Schirensem fuisse, et Arnoldigenam. Iam vero ostenditur, patrem ipsius Bertoldum de Greisbach dictum, cui ex coniectura, mox ulterius firmanda, frater adscribitur Otto Comes, maritus Tuotae Neuburgensis. Advertens dein Auctor, hereditatem opimam rami Burgeccensis inter Lechsgemundanos et Kreglingenses, sive Eichstetenses Comites, fuisse divisam, familiam hanc utramque ab Ottone, Tuotae marito, haud ignobili coniectura derivat; Comitesque Faleyenses, olim de Gruba dictos, iisdem parentibus ortos esse contendit. Ingenti studio conquisita sunt haec omnia, et ita sane comparata, ut ex ingenio quisque suo facile suppleturus sit, quidquid eorum deesse evidentiae possit videri.

Libro XI. refellit Auctor originem *Andechsensium* Comitum a Ratoldo Notho repeti solitam, eosque potius a Schirensibus deducit, suffultus potissimum auctoritate Viti Arenpeckii. Stemma illorum, ab Arnolfo, qui Saeculo XII. ineunte praeses Hallensis fuit, usque ad Bertoldum I. Meraniae ducem a. 1180. deducitur. Multa in rem hanc egregia Auctor hic proposuit: nam eodem studio errores vetustate paene consecratos confutat, quo novas hypotheses condit, quas vero quam proximas, ipse Koelerus, si viveret, dixerit, etsi saepe hic notatus, atque emendatus. Sequuntur origines *Comitum Wolfratshusanorum*, ad Fridericum Rochum Diessensem relatae; tandemque subiunguntur, quae inserviant historiae *Comitum de Bogen*, et, qui inde orti sunt, *Arcuensium*. Quinque capita sunt Libri istius; quorum tertio accurata est de potentia atque divitiis Meranensium ducum disputatio, simul inquiritur in titulum, quo domus haec non Ducatum modo, sed et Istriae Marchiam adquisiverit.

Libro XII. qui ultimus est totius Operis, redit illustr. Auctor ad Gentem Augustam Schirensem, quam ab Ottone I. usque ad Ottonem Magnum, Baioariae Ducem, producit.

ducit. Friderico I. ex monumento Frisingensi filium assignat Ottonem I. maritum Hayagae, Comitissae apud Schirenses celeberrimae, cuius natales, per matrem Willipirigam, ad Udalscalcos, Frisingensium Archiadvocatos, indeque ad Comites Ebersbergenses, praeclare referuntur, explosa simul recentiorum sententia, qui illam Arragonensem dixere. Ottoni et Hazagae tergemina proles contigit. Ekkardus I. qui gentem Augustam propagavit, quod extra omnem dubitationem ponitur, ex coniuge Richarda filios suscepit duos, Ottonem II. qui primus dicitur ex hac gente Palatinus, et Arnoldum, Satorem rami Dachaviensis. Ottoni I. (II.) Palatino, quem Auctor ex mente Hundii a. 1131. obiisse existimat, filii tribuuntur duo, Otto II. (III.) et Udalricus Praepositus Frisingensis; ipseque tandem Otto II. (III.) felicissimus genitor salutatur Ottonis M. Wittelspacensis Palatini, et postliminio Bavariae Ducis. In novem capita Liber hic ultimus tributus est. Primo est Anacephalaeosis historiae Schirensium Principum, eorumque Agnatorus, de quibus Auctor X. et XImo Libro praeceperat; quarto deinceps accurate demonstratur, quod iam supra diximus, originem augustae domus Boicae ad Ekkardum I. Ottonis I. et Hazagae filium natu maximum referendam esse; septimo Seriem legimus Palatinorum Comitum e gente Schirensi, cui tres Ottones Auctor vindicat, quorum tertius Dux Baioariae factus est a. 1180; octavo exposuit coniecturas suas de iure et titulo, quo Schirenses adepti sunt Comitatum Baioariae Palatinum.

Atque haec sunt Operis praeclari, de Boicis originibus, praecipua capita. In universum negari non potest, sagacitatem ab illustr. Bitato summam adhibitam fuisse, ad ea detegenda, quae vel reapse detexit, vel tamen imposterum detecturis multis modis facilitavit. Interspersa sunt, toto Opere, monumenta, saepenumero anecdota, quibus, quae a se proposita essent, confirmare studuit. Atque hoc studio et accuratione effecit, ut multa nomina virorum il-

lustrium,

lustrium, origines item familiarum diversarum, oblivioni eriperet, multaque videret in historia Boica, quae vidit ante eum nemo unus. Ubi documenta deessent, coniecturis utendum fuit, ut ipse Auctor fatetur, quod ne severissimi quidem iudices facile improbaverint: sed iisdem coniecturis eo tandem pervenit, ut alta nocte pressas origines luci exponere, multaque alia vero simillima constituere posset. In genealogiis texendis videntur eum nonnunquam, ut supra posuimus, cognationis atque adfinitatis nomina, quae in chartis medii aevi reperias, decepisse; quod quale sit, hic non repetimus, certe dubias genealogias efficit. Sunt alia minutula quaedam, quae aequus Lector facile condonaverit: opere enim in longo, fas est obrepere somnum. Tale est e. c. illud, quod Udalricum Praepositum Frisingensem, patruum dixit Ottonis M. cum fratrem dicere oportuerit, teste carta Rotensi de A. 1179. Monumentor. Boicor. T. I. p. 365. Talia sunt alia quaedam, quae ipse correcturus sine dubio fuerat, si Fastos Undenstorfenses vidisset ante, quam Liber Originum prelo iam commissus esset. Debet igitur Bavaria, debet Germania omnis, Viro alienigenae, grates maximas, quod quem ratio muneris ad alia omnia vocaret, is illustrandis Boicae gentis Augustae originibus, tam diligentem navarit, tamque felicem operam, dederitque Bavariae doctis hominibus omnibus exemplum illustre, quod amplificandae patriae historiae, fabulisque innumeris ex ea proscribendis, imitentur. Multum eo valitura est illustris *Pfeffelii*, viri laude nostra maioris, diligentia, quam edendis, auspicio Academiae Scientiarum Boicae, *Boicis Monumentis*, quorum iam sunt in manibus nostris Novem Volumina, impendit.

IOANNIS HENRICI WINKLERI, PHYS. IN ACAD. Lipsiensi Profess. Publici Ordinarii Commentatio, qua exponitur, qua ratione Ignis et Materia Electrica inter se differant.

Electri-

Electrica materia ignis esse videtur ex hoc, quod eius motu existere novimus, quae, antequam cognita esset electrica vis, solius ignis efficaciae tribuebantur. Spiritus vini flammam concipit ex tactu et agitatione radiorum electricorum, qui propter hunc effectum scintillae electricae appellantur. Pari modo inflammatur semen lycopodii, quod alioqui flatu agitatum per flammam flumen incensi sulphuris exhibet. Aurum fulminans prunis impositum ignis vi cum fragore solvitur, et vas, in quo conclusum incalescit, violento impetu disrumpit. Parem vim in hoc pulvere excitat materia electrica, virtutis suae auctum nacta ex aqua in vasis vitreis contenta. Valido igne opus esse ad liquanda metalla, constat. Nonne fieri observamus, ut tenues auri argentique lamellae, per quas concitatae materiae electricae vis incredibili pernicitate percurrit, e momento liquescant? Quae liquatio commode peragitur sequenti methodo. Humore, qui ex electro confectus lacca vocatur, in superficie tabulae aut cylindri vitrei linea seu striga ducitur, eaque tenuissimis lamellis aureis vel argenteis tegitur. Quae aurata striga, cum induruit, cultro dissecatur hoc modo, ut parva parallelogramma existant disiuncta sectionibus subtilissimis. In hac striga materiae electricae vi excitatum fulmen auri argentique lamellas rapido motu percurrit, earumque partes quamplurimas liquefacit. Tanta huius fulminis vis est, ut, si cylindrus vitreus, in cuius superficie striga aurata ducta est, corio insistat valide appressus, corium perforet, atque in lateribus foraminis signa adustionis relinquat. In tabula metallica auri fulminantis parva portio cera circumvallatur, et pergamena obtegitur, ipsiusque huius tegminis ora itidem cera munitur, ut pulvis hic quasi in vase conclusus lateat. Supra pergamenam ex filis sericis pendet sphaera metallica, quacum electrica vis communicatur. Ex hac sphaera prorumpens fulmen electricum pergamenam perforat, atque inclusum pulverem dissolvit, qui vi sua ceram et pergame-

nam disiicit, et fragorem edit, et in tenuem fumum vertitur. Haec certe phaenomena satis monstrare videntur, materiae electricae inesse vim et indolem ignis.

Sed spectemus alia. Electrica materia, si ignis sit, cur incendere haud valet igniaria et fomites ex fungis arborum insolatis et linteaminibus obustis paratos? Aquae ingenium ab ignis natura prorsus abhorret. Aqua et oleum ignibus plenum inter se pugnant, et confusa se invicem refugiunt. Extinguendae flammae in fluidis nihil aptius est, quam aqua. In subtilissimo vini spiritu, quem Alcohol nominant Chemici, aqua latet, quae vi deflagrantis spiritus sub campana vitrea, in cuius parte suprema angustum orificium est, ita separatur, ut per campanae latera humor decurrat, cuius sapor aquam prodit; et per orificium supernum tenuis exhaletur vapor, qui adhibiti sulphurati accensi flammam aeque extinguit ac vapor exhalantis aquae. Vas stanneum oleo plenum et prunis impositum liquescit, sed aqua repletum a fusu defenditur. Si in aquam effunditur aes igne fusum, summo cum periculo, et incredili cum fragore, aqua, aes, et vasa disiiciuntur. Aliquid aquae superfusum aeri ad ignem in vasis liquefacto, teste BOERHAVIO, *a*) uno impetu vicina omnia disiicit, ferme promtiore impetus violentia, quam si pulvis pyrius adhiberetur. Haec vero aqua, quam inter et ignem tanta pugna est, tantam materiae electricae copiam et abundantiam complectitur, ut tres aut quatuor aquae librae in lagena vitrea contentae adeo vehementem excitari in se patiantur vim, cuius concussui ne robustissimum quidem hominis corpus resistere valet. Aqua in glaciem abit, et vapores aquei in nivem vertuntur discessu igniculorum, qui, quamdiu inter aquae et vaporum particulas versantur, motu continuo impediunt, quo minus aqua et vapores concrescant. At vero nix et glacies,

a) In Elementis Chemiae, de Aqua.

glacies, si, quae in iis hospitatur, materia electrica concitetur, radios electricos emittunt, qui spiritum vini pari modo inflammant, quo ii, qui ex aqua fluida erumpunt. Neque parva est copia igniculorum ex aqua gelascente exeuntium, si quidem aquae ferventis volumen, abitu igniculorum, quo fit ut gelascere incipiat, vigesimam sextam partem amittit *b*). An. 1744. frigori glaciali in vase stanneo aquam exposui, exploraturus materiae electricae vim in aqua sensim frigescente, usque dum conglaciaretur. Continue rotari fricarique curavi sphaeram vitream in Machina Electricitatis, cum vas stanneum in reti serico locum haberet, et baculus metallicus ab aqua in vase distaret per intervallum, in quo ex aqua et baculo proditura materia electrica in cylindrum lucidum colligeretur. Aqua ex loco calidiori allata pedetentim calorem amisit, tandemque crusta glaciali obducta est. Sed crepitans cylindrus electricus ex baculo et aqua continuo profluvio in conspectum prodiit. Continuata est per longum tempus materiae electricae excitatio, magis magisque increscente crustae glacialis crassitudine. Non autem desiit flumen crepitantis cylindri electrici. Hoc flumen, si sit ignis, quid obstat quo minus eo saltem loco, in quo generatur, congelationem impediat? Haec sane phaenomena significare videntur, igne vacuam esse materiam electricam.

In ambiguo itaque versamur, habendane sit materia electrica pro igne, an pro materia ab eo diversa. Solvendae ambiguitatis facultatem dabit consilium, quod rerum naturalium scientia illustris MVSCHENBROKIVS mecum communicavit, cum A. 1756. per litteras mihi significaret animum, quo legisset, quae in Programmate de avertendi fulminis artificio, de incendiis pulveris Lycopodii et auri fulminantis, et methodo pulveres electricitate perfundendi, exposui.

b) Nolletii Leçons de Physique expérimentale, Tom. IV, pag. 36. sqq.

fui. Electricitatem vocas, inquit, *ignem*, quia incendit corpora. An vero unquam observasti calorem comitantem eiusmodi incendia? Posses dirigere in globum Thermometri Drebbeliani, et observare, utrum aër in globo conclusus rarescat, an spiritus in aliis Thermometris: quia tam validam electricitatem excitare non possum, quam tu. Ideo rogo amicissime, ut hoc experimentum capias, meque de eventu moneas. Ex duobus locis, huius viri suasu, in eodem conclavi, in quo solus versabar, suspendi duo thermometra concordantia, in quorum unum electricitatem in conclavi vicino excitatam derivabam, alterum vero electricitatis plane expers manebat. Excitavi electricitatem, tum vulgarem, tum eam, cuius inventio MVSCHENBROKIO debetur. Sed nullam expansionem in mercuriali Thermometro observavi, quamvis per longum tempus utriusque electricitatis excitationem continuaverim. In loco suo, in quo ante excitatam electricitatem erat, mercurius immotus perstitit, sive ex catena tubo vitreo adiuncta scintillas, sive ex tubi vitrei globo flumen electricum lenius et susurrans elicerem, sive vim suscitatam sibi relinquerem, nullo admoto corpore, inope electricitatis. Adhibui Thermometrum spirituale. Sed neque in hoc ullum adscensum spiritus vini observavi, continuatis quanquam diu iisdem experimentis, quae in Thermometro mercuriali instituerant. His novis experimentis contrarium est, quod in libello germanico, Gedanken von den Eigenschaften, Wirkungen, und Ursachen der Electricität, §. 74. commemoravi. Sed hoc experimentum Anno 1743. minus circumspecte tractavi, cum in eodem conclavi, in quo Thermometrum suspensum erat, Machinam Electricitatis ipse agitarem. Quo factum est, ut hoc labore excitatus in sanguine meo calor ad Thermometrum penetraret.

Cum itaque Thermometra nihil monstrent caloris, quem agitatio et vis materiae electricae in iis efficiat: haud esse

esse intelligimus, cur eam nominemus ignem. Calor enim universe positus est in motu igniculorum, qui corpora et materias, in quibus cientur, expandunt et rarefaciunt. Haec rarefactio, certa et indubia nota est ignis praesentis. Materia igitur, cuius vi et motu nulla in fluido facillime mobili rarefactio efficitur, cum nullum hoc ipso ignis indicium prodat, pro igne haberi haud potest.

Si vero materia electrica non sit ignis, qua ratione fit, ut motibus electricis existant effecta, quae viribus ignis producuntur? Contemplemur ignis et materiae electricae naturam. In corporibus et materiis, quae inflammari et liquari possunt, latentes igniculi ex partibus, in quibus coërcentur, continue moliuntur exitum. Itaque si accedat vis, quae claustra, in quibus conclusi igniculi hospitantur, aperit et referat, igniculi vi sua elastica erumpunt, collectique corpora, in quibus latebant, dilatant et dissolvunt. Huiusmodi vim continet materia electrica. Etenim si in vicinia sphaerae vitreae, in cuius superficie electrica materia tritu frictuque attenuatur, manus aut baculus metallicus locum habeat: ex manu et baculo metallico flumen electricum erumpit visibile. Sique ad baculum metallicum ex filis sericis suspensum, quocum electricitas communicatur, digitus accedat: ex hoc materia electrica baculum versus, et ex baculo digitum versus, effluit. Ex his autem profluviis satis apertum est, in materia electrica esse vim elasticam studiumque diffundendi se in continuum. Hoc studio igitur, quando materia electrica ex spiritu vini, ex semine lycopodii erumpit, simul rumpuntur loculi, in quibus igniculi delitescunt. Egrediuntur igitur vi sua elastica ex ruptis loculis suis igniculi, suaque coniunctione flammam efficiunt. Si autem fluidum aliquod, ut aqua, tantam igniculorum copiam non habeat, ut in flumen colligi possint: purum flumen electricum prodit, in quo igniculorum nihil sentitur. Pariter in flumine electrico, quod inter duos cylindros me-

tallicos cernitur, tanta igniculorum paucitas eſt, ut tactum et viſum haud afficiant. Referta vero ſunt metalla ingenti igniculorum copia. Itaque ſi materia electrica, quae metallis ineſt, adeo vehementer excitatur, ut prorumpentes particulae electricae in minimis corporis metallici particulis loculos, in quibus igniculi coërcentur, uno actu aperiant: vinculum particularum, quibus corpus metallicum conflatum eſt, ſolvatur, adeoque liquatio exiſtat neceſſe eſt. Ex quo intelligitur, tenues lamellas metallicas, quae electricitatis ſubſidio liqueſcunt, iis ipſis igniculis, qui in earum poris continentur, liqueſcere, ipſos vero igniculos prorumpere, referatis vi electrica clauſtris, quibus concluduntur.

Planum itaque eſt, ſimiles inter ſe eſſe ignem et materiam electricam, quatenus in ambabus materiis ineſt elaſtica vis; differre autem inter ſe, quatenus igniculi rarefaciendi et calefaciendi virtutem habent, materia electrica vero eadem caret. Quia vero materia electrica cum igniculis commixta eſt, ſuaque vi elaſtica loculos igniculorum diffringere valet: conſequens eſſe videtur, ut Electricitatis ſubſidio corpora privari poſſint igniculis. Coni electrici, qui ex filorum metallicorum cuſpidibus et arborum foliis prodeunt, hanc certe vim habent, ut cutem admotae manus aut faciei flatu afficiant frigorifico. Quod ut exploratius cognoſcatur, operam dandam eſſe videmus novis tentaminibus.

ABHANDLUNGEN ÜBER WICHTIGE BEGEBENheiten aus der alten und neuern Geſchichte.

id eſt

COMMENTATIONUM DE REBUS GRAVIORIbus ex hiſtoria antiqua et recentiori. PARS II. *Auctore* IOANNE CONRADO FAESIO.

Tiguri,

Tiguri, apud Orellium, Gesnerum, et Soc. CIↃ IↃCCLXIV. 2 Alph. 9. pl. octonis.

Nuper primam harum commentationum partem, quam *Auctor*, nomine tamen in fronte libri non expresso, prelo commiserat, commendavimus, eaque historiae antiquae et recentioris, vitae humanae ducis morumque magistrae, multa quam maxime illustrari capita docuimus: de parte altera, nomine auctoris insignita, idem sentimus. Ingenue igitur, pro more nostro, quid *Faesius*, vir doctissimus, praestiterit, interposito iudicio nostro, profitebimur.

Ad primam commentationem, *de vita et imperio M. Aur. Antonini Phil.* quod attinet, ea et propter rei gravitatem, exempli excellentiam, et in narrando ordinem, lectu omnino digna est. Imaginem Imperatoris, quam omnis aetas omni tempore admirabitur, ad verum pulcherrime proposuit. Turbulenta et calamitosissima reipublicae tempora eum principem requirebant omnino, qui civitatem a tot periculis liberando, tam caram populo Romano libertatem servaret, quique adeo populi sui Σωτὴρ dici meretur. Philosophiae studio a teneris deditus, ita deinceps tota vita tenebatur, ut non solum tempus veritate cognoscenda consumeret, sed etiam ad vitae usum eximia philosophorum placita transferret, et officiis hominis, quantum humana permittit fragilitas, rite satisfaceret. Sed non describimus hic vitam Antonini, cognitam satis e scriptorum veterum libris. Auctor profecto nihil paene neglexit, quod ad commendationem laudesque Principis istius pertinere arbitraretur. Dixit de eius virtutibus ut principis; dein vero etiam ut privati, hoc est hominis, insertis ubique observationibus, e politica et morali doctrina repetitis.

Properamus potius ad commentationem alteram, quae huic succedit, *historiam Burgundicae domus, e Galliae regum* *prosa-*

prosapia, sistentem. Est haec ex medio aevo Burgundica historia, variis de causis memoria dignissima: etenim incrementa eius celerrima, interiores regionum divitiae, mercaturae copia, urbium magnitudo et splendor, ducum maiestas, foederum bellorumque cum finitimis historia, eam quam maxime commendant. Auctor, praemissis quibusdam observationibus historico politicis, hanc potissimum rem illustrantibus, historiam ipsam aggreditur. Ducum Burgundiae priorem familiam, a regibus Capetingis Galliae originem trahentem, ducis Philippi a. 1361. obitu desiisse ostendit. Rex quidem Galliae, Ioannes I, hoc feudum regiae potestati, utilitatis publicae causa, subiicere debuisset; sed Ioannes filio suo Philippo, ipsum a. 1356. e mortis periculo in pugna Pictaviensi liberanti, debitas persolvere grates hac ratione voluit, ut ducatum Burgundiae Carolus V. successor fratri iuniori concederet. Morte igitur appropinquante, Ioannes, in captivitate Londinensi, in quam cum Philippo ab Eduardo a. 1356. deductus erat, a. 1364. testamento facto voluntati suae confirmationem addidit. Mortuo itaque Ioanne Carolus V. testamento ita morem gessit, ut Philippo fratre sine posteris virilis sexus morituro, ducatus ad Galliam iterum rediret, Turonensis vero provincia, quam vivo adhuc patre tenuerat Philippus, statim sub auspiciis imperii Carolo redderetur. Philippus haec omnia rata habuit, et a. 1366. dux publice renunciatus est. Philippo Capetingico mortuo, familia ducis Navarrae, sexus sequioris cognatione cum Burgundica domo coniuncta, causas, quibus sibi Burgundiam vindicaret, protulit; hae tamen regi minime probabantur. Dux de Monte Belligardo quidem vi armisque rem conficere tentavit, multasque urbes ope sicariorum, Galliam tunc turbantium, occupavit: Philippus tamen, recens dux, hunc ducem ex obsessis profligavit urbibus, sicariosque regio edicto ex Gallia proscripsit. Imperii dein fines, matrimonio cum Margaretha, filia et herede Ludovici Comitis Flandriae, et Philippi, prioris Burgundiae

ducis,

ducis, vidua, amplificati sunt: quamplurimas enim Margarethae haereditatis iure concessas provincias simul accepit. Sed illud matrimonium regi Galliae bello cum Anglis occasionem praebuit; siquidem paullo ante, Pater Margarethae, filiam principi Angliae, Edmundo, desponsare decreverat. Anno 1370. Carolo V. fratre praemutare mortuo, regno Galliae potitus dux, Caroli VI. amitini tutor declaratus est. Paucis, quid sub eius imperio memoria dignum sit, narrabimus. Flandriae praecipue status maximas ei molestias attulit. Gandavienses nempe cives, olim iam adversus Ludovicum tumultus excitaturi, cum Bruganis bellum intestinum gesserant; et quamquam illi saepius essent profligati, tamen deinde Brugam occupaverunt, eamque omnibus calamitatum generibus affecerunt. Haec victoria Gandavensium alteri malo procreando inserviit: etenim dux Gandavensium Philippus Artavillius, dominium affectans, luxui, superbiae, atque pompae ita deditus fuit, ut patria maxima sentiret incommoda. Sed cives haec parum curantes, (paucissimi enim civium ducis desiderabant imperium,) diffidiis suis bello amplius perseverare voluerunt, omnesque praeter Audenardensem civitatem adversus Comitem conspiraverunt, et bellarunt. Duci Burgundiae, in angustias redacto, rex Galliae suis copiis succurrit, et Phil. Artav. profligavit. Auxilium quidem Anglorum Gandavensibus praestitum contumaciam illorum auxit, ita ut de pace ne cogitarent quidem. Alia tamen rerum fuit paullo post facies. Ludovicus enim, dux Flandriae, his calamitosissimis temporibus obiit. Successor Philippus provincias pacavit, captisque maritimis civitatibus, quae Anglorum copias auxiliares receperant, cives ita in angustias redegit, ut per legatos, ob tumultum supplices fierent, foedus cum Anglis aliisque rescinderent, profligatosque ab Artavillio cives revocarent. Quis est, qui mitem Philippi animum hac in re laudibus non celebret? Veniam non solum civitatibus concessit; verum etiam eius cura in salute provinciarum

promovenda prorſus ſingularis fuit. Forte magis felicitati omnium proſpexiſſet, niſi miſera regis Galliae Caroli VI. conditio ei adverſa fuiſſet. Carolus ille, inſania correptus, imperioque tenendo minime aptus, quodam reipublicae curatore indigebat. Ludovicus, Caroli frater, et Philippus, Burgundiae dux, patruus, e legibus imperii curam ſuſcipere tenebantur. Verum enim vero, creberrimae contentiones ducum illorum, frequentiores mulierum rixae, aliaque mala, rem ita turbarunt publicam, ut Proceres regii, omnium ſaluti proſpicientes, ſummam poteſtatem duci Burgundiae, eiusque fratri duci Berrio, committendam putarent, donec rex ad ſaniorem rediret mentem. Auctor proceres partium ſtudio abductos fuiſſe cenſet, atque addit varias viciſſitudines, quas ſucceſſu temporis paſſae ſunt provinciae. Tandem Philippus Burgundus, a. 1404. e vita diſcedens, tribus ſuis filiis diverſas terras ſuas teſtamento diſtribuit. Seniori igitur filio, Ioanni forti, provinciae Burgundicae, comitatus Flandriae et Arteſiae; Antonio Brabantia et Limburgum; Philippo comitatus Nivernius atque Rethelenſis ceſſerunt. Horum Principum vitam resque geſtas obſervationibus lectiſſimis auctor doct. illuſtravit, ſimulque hiſtoriam Burgundicam, induſtria ſua prorſus ſingulari, accurate deſcribere ſtuduit.

Hanc Comment. excipit poſterior, *hiſtoriam familiae Burgundicae poſterioris e gente Valeſia, regum Galliae*, delineans, de qua pauca iam addimus. Philippus Benignus, dux Burgundiae, Caroli VI. auxilium adverſus Delphinum parricidam imploraverat. Profugo autem Delphino, a ſupremae curiae Iudicibus dies illi dictus eſt, isque ob contumaciam ſuccedendi iure, regnoque Galliae proſcriptus. Huic ſententiae Carolus pater ſubſcripſit. Philippus contra vindictae ſtudio abreptus, Delphinum bello petiit, atque foedere cum rege Britanniae Henrico V. iunctus, adverſus eum pugnavit,

vit. Pater Carolus, a coniuge in filium concitatus, his duobus Principibus foedus obtulit; quare Trecis in Campania a. 1420. d. 2. Iun. convenerunt, et pace inter se mutuo sancita, foedus pepigerunt. Summa foederis pacisque haec fuit: ut regi Britanniae, intuitu matrimonii cum principe Galliae Catharina, tamquam filio adoptitio, a Carolo VI. regia potestas concederetur, ita ut regis Galliae nomine, dum ille vixerit, abstineret, salvis ceterum legibus utriusque regni. Haud levia incommoda ex iniquo hoc, legique Salicae adverso foedere, Gallia sensit, immo ipse Philippus eo foedere iuribus suis in Galliae regnum offecit. Accedit et belli cum Delphino gesti atrocitas, qua omnes capti trucidati sunt. At Henrici V. obitu A. 1422. calamitates paululum mitigatae sunt. Hic enim rex, morti proximus, fratri Ioanni, duci Bedfordiae, vices regni, donec Henricus filius ex ephebis excederet, commiserat. Eodem etiam anno Carolus VI. R. G. defunctus est. Delphinus itaque, nomine Caroli VII. sibi imposito, regiam dignitatem in se transtulit, eo tempore, quo heres Britanniae, Henricus, Lutetiae Parisiorum diademate ornatus, atque in omnibus urbibus, Britannorum ac ducis Burgundiae potestati subiectis, rex renunciatus est. Bellum inde enatum, post XV. annos desaeviit, pace restituta; quanquam conditiones pacis, in conventu Atrebatensi consignatae, Carolo non admodum honorificae essent. Haec omnia imprudente Britanno gesta sunt. Pacem nonnulli animi magnitudini Philippi tribuunt; sed auctor firmis argumentis e vindictae propriique commodi studio deduxit. Pacato itaque regno, Burgundia de felicitate sua sibi gratulari potuisset, nisi bella intestina Gandavensium et Brugensium de novo exorta, reipublicae funesta fuissent. Necessitas adeo exigere videbatur, ut signo quodam rebelles a fidis distinguerentur civibus; quare Dux a. 1450. ut quaelibet domus, imo et vestis civium eorum omnium, quibus patria, ut oportebat, cara esset, cruce Burgundica insigniretur, edixit. Duraverunt

runt quidem per aliquod adhuc tempus illi tumultus; sed supplicibus tandem civibus gratiam suam Philippus impertitus est. Mox deinceps luxuriei, pompae, variis ludorum generibus, et ministrorum numero, limites, legibus idcirco latis, posuit. Amore litterarum etiam ita tenebatur, ut profugis e Graecia litteratis suum nequaquam praesidium negaret. Imperii fines idem vario modo extendit. Philippo fratre, duce Brabantiae, a. 1429. mortuo, ducatus iste, Limburgum, atque Lothierium ei cesserunt. Eodem anno comitatus Namurci et Zutphaniae a Theodorico, qui tamen sibi titulum reservabat, pro temporum illorum more, emit. A. 1443. ducatum Lucemburgensem pari modo acquisivit. Potentia Burgundiae ita aucta, Flandri, Hollandi, Selandi, bellum maritimum a. 1438. cum Hanseaticis civitatibus, mercaturae causa, non sine commodo gesserunt. A quamplurimis Asiae ac Europae Principibus per legatos a. 1458. sollicitatus Dux est, ut cum iis in societatem belli adversus Turcas coiret; quod ille quidem spopondit, sed promisso, morbo impeditus, non potuit, ut volebat, satisfacere. Denique senilibus annis appropinquantibus, filium in multis adversum habuit; de qua re Auct. exacte tradidit; quod reliquum est, Ordinis aurei velleris A. 1430 conditorem fuisse, fuse narratur.

Successor illi fuit filius unicus Carolus, cognomine Audax, A. quidem 1467. Hic adversus regem Galliae Ludovicum XI. iniquiorem se gessit, quae res utrique admodum noxia fuit. Ludovicus enim Leodienses ad rebellionem sollicitavit, qui milites Burgundicos, ipsis praesidio datos, maximis iniuriis affecerunt, eosque cum Episcopo et Imbercurtio ex urbe eiecerunt, variisque crudelitatis generibus erga omnes saevierunt. Carolus, sentiens seditionis auctorem Ludovicum esse, eum in urbe Perona, in qua tunc simul commorabantur, prehendere et necare constituerat, nisi

nisi ministri, pecunia corrupti, tale consilium omnino ei dissuasissent. Libertas igitur Ludovico hac ratione concessa, ut pace recepta iureiurando assereret, se una cum Carolo Leodienses bello petiturum esse. Consensit Ludovicus, belloque Leodium captum, diripitur atque funditus evertitur. Fines imperii sui deinceps magis magisque extendere Carolus studuit. Primum igitur ab Arnoldo duce Gelderensi in filium male animato, ducatum parva pecunia emit. Mox regium axioma in se transferre conatus est, colloquio eapropter Augustae Trevirorum cum Imp. Friderico III. a. 1473. habito, et Maria, filia sua, Imperatoris filio Maximiliano in matrimonium promissa: sed exitus conatus illis destituit. Germaniam igitur invasit, multosque excitavit motus, impietatis audaciaeque ubivis vestigiis relictis. A. 1476. Bellum Helveticum coepit, quod quam funestum Carolo fuerit, nemo ignorat. Funestissimum, idque ultimum, nam cum interitu ducis coniunctum fuit, quod intulit Renato, Lotharingiae duci, ad cuius urbem Nanceium, cum vita Caroli totius Burgundicae domus stirps mascula desiit, sola superstite Maria filia. Variis observationibus, hanc per se momentosam historiam auctor amoeniorem reddidit, atque lecturis fructuosam, siquidem velint historia legenda consilium sequi, quod Livius commendavit.

Quarta commentatio continet *historiam regni Persici, ab initio huius Seculi usque ad obitum Schachi Nadirn 1747.* Auctor huius regni originem, variasque vicissitudines, usque ad hoc Seculum breviter narrat, introductionisque loco animadversiones quasdam historico politicas addit, quibus praemissis historiam ipsam aggreditur. Primo describit imperium Schachi Husseinii a. 1694. qui virtuti suae regnum debuit. Et haec quidem virtus Husseinii maiora erat incrementa captura, nisi eunuchorum illecebris ille princeps in vitia maxima ruisset. Abbas I. eum sequutus, prudentia clarus fuit, tamen reipublicae saluti,

dum imperium pravis hominibus committit, nequaquam consuluit. Procuratores enim provinciarum cives oppresserunt, provinciaque Candahar, in regni Persici regione septentrionali sita, inprimis passa est. His vexationibus ad aures regis delatis, cum ille aut nollet, aut non posset succurrere, haec provincia duce Mir Veisio arma cepit. Vir iste fortissimus felici successu a tyrannide Persarum eam liberavit; quo inprimis urbis Candahar, forte exitio sibi futurae, amicitiam sibi conciliavit. Bellum quidem cum Satrapa Georgiae, Gurghin Chano, infaustissimum Miro Veisio propterea fuit, quod captivus Ispahamum tamquam refractarius deductus est. Adversa illa fortuna, et captivitas, ei tamen dein commodo fuit; nam non ita multo post magno honore affectus, et pro cive fidei probatae habitus est, provinciaeque ipsi subiectae manserunt. *A. 1715.* obiit Vir iste, cuius successores rem semel coeptam fortissime prosecuti sunt. Inter ea filius Miri Veisii, Muhamedes, a patre ab imperio exclusus, successori patris, Miro Abdallae, insidias struxit. Accusavit patruum de foedere cum Persis icto, occidit illum, seque coram primoribus Afghanorum accusavit, defendit, et sex mensibus interiectis rex Candaharensium renunciatus est.

Muhamedes iste dominationem domus Sophi sustulit: imperio itaque Persico potitus, non solum propter fortunam singularem, sed etiam propter mortem cruentam, tota Europa inclaruit. Inter res eius gestas bellum cum Husseinio eminet, quo Ispahamum ab eo captum est, A. 1722. et Husseinius, qui antea oblatas pacis conditiones spreverat, ornamenta regia, ipsumque imperium tradere victori coactus. Hic finis fuit regni Sophidarum in Persis, quod 223. annis duraverat. Muhamedes dein in Persas saeviit, sed magnas dedit istius saevitiae, biennio post, A. 1725. poenas. De sede mentis deiectus, 27. annorum iuvenis, toto corpore computruit, interemtus ab Ashrafo, (Abdallae filio, quem ille ex insidiis interemerat,) qui in eius locum suffectus est.

Asrafus

Asrafus et ipſe crudelis fuit, eoque effecit, ut dominium Afghanorum in Perſas ceſſaret. Kuli-Chanus eum devicit. Tamaſhus ſecutus eſt, inter quem et Kulichanum maxima diſcordia fuit.

Abbas III. adhuc infans, cura imperii Kuli-Chano commiſſa, regiam dignitatem accepit. Kuli-Chanus regni incrementa promovit, mortuo vero rege a. 1737. ipſe nomine regio inſignitus, ſe Schach Nadirum dici voluit. Monumenta ſui nominis magnifica reliquit. Tandem, ultimis vitae temporibus, crudelitate et avaritia civibus inviſus, a coniuratis a. 1745. occiſus eſt. Plura ut addamus neceſſe non eſt, cum iam ex iis, quae diximus, appareat, Auctorem magno hiſtoriae amore teneri, adeoque curatiori ſtudio atque ſingulari diligentia in colligendis monumentis verſatum eſſe, ſuisque obſervationibus ſelectioribus hanc hiſtoriae partem pulchre illuſtraviſſe.

NOVA LITTERARIA.

Profeſſores Academiae Lugduno-Batavae, quibus cura Legati STOLPIANI demandata eſt, quum die XIII. Octobris de more in id conveniſſent, ut ſuffragia ferrent de Diſſertationibus a Viris doctis ad ſe miſsis, ad ſolvendam quaeſtionem anno ſuperiore propoſitam:

An ex idea entis neceſſarii, quod ante demonſtrata poſſidet attributa, illius exiſtentia a priori poſſit probari?

iudicarunt, numisma aureum ducentorum et quinquaginta florenorum, victori deſtinatum, deberi IOANNI LEVINO GOEDENIO, Bremenſi, Auctori Diſſertationis latinae, ſub ſymbolo:

Indagatio rerum tum maximarum, tum etiam occultiſſimarum, habet oblectationem. Cicero.

Quum vero et alias ſuper eodem argumento acceperint Diſſertationes, publica luce dignas, cenſuerunt, tres, reliquis

liquis sibi praestantiores visas, iuxta illam, quam praemio coronarunt, typis evulgandas esse.

Humanissime itaque rogatos volunt Auctores Dissertationis Belgicae, cuius symbolum est

Nemo sine Numine felix:

et alterius latinae, inscriptae:

Γνῶθι σεαυτόν:

uti et tertiae Belgico idiomate conscriptae, sub Symbolo

Quae tenet aeternum propriis a viribus aevum,
Atque est idcirco, quia per se debuit esse,
Et non esse nequit; res illa, utcunque vocetur,
In se habeat totum esse, ac totum posse, necesse est.

ANTI-LVCR.

Ut ante proximi anni initium indicent, velint ne, apertis schedulis, sua indagari nomina, atque edendis praemitti Dissertationibus, an contra obscura contenti esse malint diligentia? Sin hoc eligant, responsione opus non est, siquidem ipsorum schedula, uti eorum quorum Dissertationes typis non mandantur, obsignata flammis cessura est.

Litterae autem posthac inscribentur P. HOLLIBECK, Theologiae Professori, qui h. t. Instituto Stolpiano ab Actis est.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Maii et Iunii Anno MDCCLXVII.

TRAITÉ DES DÉLITS ET DES PEINES.

Traduit de l'Italien. MDCCLXVI. in 8. pagg. omnino 239.

Periucundum nobis eſt, reipublicae litterarum ob oculos praeſtantiſſimum hoc opus ponere, quod inter primos, qui Seculo noſtro de rebus politicis ſcripti ſunt, libros, mereri locum videtur; neque ullo modo dubitamus, quin Auctor, Mediolanenſis, duodetriginta annorum iuvenis, per plura in patria adhuc edita ſcripta clarus, eo conſcribendo famam Monteſquii, hoc eſt veri atque humani Philoſophi, conſecutus ſit. Spirat omne opus animum ſcribentis humaniſſime affectum, ſpirat benevolentiam, ut in omnes homines, ita in eos praecipue, quos atrociſſima flagitia, legumque violatio enormis, contemtui et odio meliorum exponunt, nec raro crudelitati. Cauſam itaque huius generis miſerorum acturus, commendat vel in iis condemnandis humanitatem, inculcat iuſtitiam. Praeterea eius in ratiocinando ſubtilitas, ordo rerum et tractatio, cui etiam magis, conſentiente Auctore, conſuluit interpres francicus, rationum vis et robur, dictionis ſuavitas, et, quotieſcunque humanitatis affectus eam ſuadebat, efficacia: omnia haec, et

plura alia, quae verissime dicuntur, neque parum faciunt ad societatis humanae commoda, pretium non vulgare operi huic constituunt. Nihil movet Auctorem perniciosarum de civitatibus regundis opinionum multitudo, nihil antiquitas; audacter eas adgreditur, quicquid in iis falsitatis deprehendit, aut crudelitatis, id curiose aperit, et omnino humanitati contra absurda Iureconsultorum placita, falsamque magistratuum severitatem, iura sua vindicat. Qua de re Societas Bernensis, de promovendo virtutis studio huc usque optime merita, viginti Aureorum praemium Auctori publice adiudicavit, et, ut nomen ederet, oblatumque a se in documentum amoris et observantiae munus acciperet, rogitavit; caussam addens, nemini id deberi magis, quam humanitatem tuenti adversus erronea multitudinis iudicia civi. Quae quidem blandissima, et ab omni *partium studio* alienissima totius Societatis laus, integerrimo *scriptoris* probi animo non solum consentanea est, sed et multorum, qui se Politicos iactant, calumniis, et a superstitione profectis obtrectationibus refellendis, maxime idonea. Non defuerunt quidem magistratus, qui, ut civium suorum animos contra vim contentarum hoc libro rationum praemunirent, omnem, quam potuerunt, ei supprimendo operam navarent; sed viderint illi, ne frustra fecerint. Nam quod aut insigniter verum aut falsum est, non facile cedit legibus sibi oppositis. Quin et nunc quoque per Germaniam, Franciam, et *Helvetiam*, emitur libellus, legitur, laudatur, et, ne quid dissimulemus, ab imperitis devovetur. Nos iam satis lectoribus nostris arbitramur facturos, si, quae hoc opere continentur, paullo accuratius delineaverimus, omissis, quae partim ad examinandas diligentius, partim ad tuendas contra Pseudopoliticorum criminationes Auctoris opiniones, pertinent, disputationibus.

Homines, inquit A. in introductione ad librum suum, gravissimarum rerum curam vulgari tradere solent pruden-

tiae,

tiae, ſive arbitrio eorum, quorum, ut optimae quaeque leges et conſtitutiones intereant, maxime intereſt. Cuius traditae poteſtatis abuſus, ſicut eſt terribilis, fere non apparet, niſi quum longe lateque graſſatus in cives ferri amplius nequit. Docemur hiſtoria, leges, proprie hominum liberorum inter ſe pactiones, omni fere tempore explendis cupiditatibus inſerviiſſe; tantum abeſt, ut, quod ferendarum conſilium erat, maximam maximae hominum parti felicitatem diſtribuerint. Beneficium, pergit A. eſſe libertatis per typos ſcribendi, quod iam rectius de mutuis principum et ſubditorum erga ſe invicem iuribus et officiis ſentiatur; miraturque, noſtra aetate, qua tot perverſa ſuper multis rebus iudicia feliciter devicta ſint, neminem, qui ſuppliciorum irrogandorum morem vulgarem, inconvenientiamque, et crudelitatem poenarum, rationibus philoſophicis aggrederetur, adhuc extitiſſe, eaque de cauſa iſtam legum partem graviſſimam vel hodie rudem iacere atque incultam. Debuiſſe iam dudum tot miſerorum, qui quotidie ignorantiae iudicum atque inhumanitati ſacrificentur, gemitus, inutiliter adhibitas quaeſtiones, carcerum terrores, protractamque crudeliter ſupplicii expectationem, excitare philoſophos ad meditationem. Quod tamen quum intelligeret Auctor nunquam factum, ipſe convertit animum ad cauſae huius tractationem, alio, praeter gratam ſobrie philoſophantium mentem, laboris praemio neque expetito, neque expectato. Profuſas in prima laeti animi commotione lacrymas innocui alicuius, per hunc ſuum librum ſervati, odio et contemtui generis humani, aequo animo ferendis, ſibi ſuffecturas.

Cap. II. agit Auctor de poenarum origine, et, quo puniendi ius nitatur, fundamento. Doctrina morum politica, inquit, ſi ad utilitatem ſocietatis conſtanter facere debet, ipſo humani animi ſenſu nitatur neceſſe eſt. Igitur ad ipſum hominis animum referendum eſt fundamentum poenarum, et origo. Nemo noſtrum, niſi ratione ad bo-

num commune habita, privari libertate sua velit, pactionibus, quibus alii obstringantur, unusquisque eximi se facile patiatur. Necessitate coacti homines prima sodalitia inierunt, quibus ut esset quod opponeretur, si res ita postularet, statim alia exorta sunt quamplurima. Coniunctionis vincula erant leges, neque ullus fuit coniunctorum, quin parte libertatis suae aliqua ultro careret, quo facilius, quod ex ea superesset, tueretur. Collata haec libertatis singulorum summa efficiebat supremam gentis alicuius potestatem, quae in unius principis manibus deponebatur. Quod depositum quo minus infestaretur a male sentientibus, poenis cavebatur in legum violatores constitutis. In hac itaque libertatis summa, ad quam singuli de sua aliquid conferrent, quaerendum iuris puniendi fundamentum est, et quaelibet ad conservationem libertatis communis non necessaria poena iniusta censenda. Ex his principiis, ait *Cap. III.* consequi, leges solas definire poenas criminum, nec nisi penes legislatorem esse leges punitorias sanciendi potestatem, excluso iudicum arbitrio. Principem solum eiusmodi legibus, quae universe valeant, ferendis idoneum esse; neque tamen illi relinquendum iudicium, utrum privatus aliquis definitae legibus poenae reum se fecerit, nec ne, sed proprium huic causae forum instituendum esse. Et si vel maxime neque humanitas, neque societatis salus et consilium condemnarent poenarum atrocitatem, debere tamen eas pro iniustis haberi ex eo, quod sint inutiles. *Cap. IV.* negata iudicibus in causa capitali omni interpretandarum legum potestate ex eo, quod ipsi legislatores non sint, non relinquitur iis nisi hoc, ut inquirant, feceritne quis contra legem, nec ne; ideoque omne eorum negotium comprehendi dicitur posse eiusmodi formula, cuius propositione maiori contineatur lex, minori factum legi aut consentaneum, aut contrarium, unde tandem vi consecutionis aut absolutio rei, aut damnatio eliciatur. Nihil, inquit A. periculosius est, quam quod in omnibus fere, ubi

caussae

caussae capitales aguntur, iudiciis, vulgo iactatur: interiorem legis sensum (Esprit de la loi) valere. Qua quidem formula inani atque obscura, ad dignitatem normae semel evecta, non possunt non inde provenire quamplurima, eaque gravissima incommoda. Quae enim alia res hunc legis sensum definiat, nisi bene aut male ratiocinantis iudicis decretum? Cuius facilior aut difficilior concoctio, cupiditatum vehementia, varia item inter ipsum et reum ratio, aliaeque plures caussae levidenses, sensum istum legis ita deformabunt, ut libertas civis, et vita, saepissime a male ingeniosi, aut oscitanter rem agentis iudicis voluntate sola, pendeant. Poenarum sanctio ubi iusta caruerit perspicuitate et definitione, iudicique in reum praeter facti evolutionem plura licuerint, civis quisque, proprie, non erit nisi servus magistratus. In hoc vero est, quod moneamus. Videntur circumscriptione digna, quae Auctor dicit de legum evidentia et perspicuitate. Vix enim arbitramur fieri posse, ut singulae leges, singulis, iisque saepenumero ex caussis accessoriis mire diversis criminibus, ita respondeant, ut nihil omnino quocunque modo male agi possit, quin disertis legis alicuius verbis iudicatum sit. Quis autem propterea ambiguitatis, aut nimiae severitatis arguere leges sustineat? *Cap. V.* agitur de legum obscuritate. Haec dicitur maxima, et damnum inde nascens funestissimum esse tum, quum conscriptae sint leges mortua, ut aiunt, et incognita populo lingua. Quo notiores sint leges, quoque maiori civium numero legantur illae et intelligantur, hoc certius diminui in civitate criminum multitudinem propterea, quod unusquisque, quae noxia aut proficua vitae suae et libertati consequantur ex factis, intelligat. Quare vix apparere, unde vel hodie in plurimis, iisque politioribus Europae provinciis, leges habere sermone peregrino et inusitato solemne sit. Ex hactenus dictis concluditur, nullam, in qua ars scribendi ignoretur, reipublicae administrationem liberam esse, nullam adeo duraturam. Hinc occasionem nactus Auctor,

 paucis,

paucis, sed, ut solet, egregie describit, quanta humano generi nata sint ex typographica arte commoda. Declament itaque homines morosi et illepidi in deperditam nostram aetatem, quantum volent, perlustrata paullo accuratius historia, antiquis temporibus longe praeferenda esse nostra nihilominus certum est. *Cap. VI.* pertinet ad poenas carcerum, eiusque praecipua momenta haec sunt: Arbitrio iudicis, cui cura legum concredita sit et exercitium, coniicere in vincula quem velit, propterea liberum esse non debere, quoniam ita adversarium, qualicunque praetexta facto causa, privare libertate possit, eadem, vel contra evidentissima culpae indicia, clienti relicta. Carceris poenam omnium esse unam, quae cognitionem caussae, criminisque confessionem, praecedere quidem, neque tamen adhiberi, nisi luculenter lege aliqua ad eam damnatis, debeat. Legis itaque esse, non iudicis, declarare, quae criminis indicia tradendo alicui in custodiam suffecerint. Conqueritur Auctor, neque, ut nobis videtur, immerito, de temporis nostri ratione et moribus, qui ita ferant, ut in carcerem ob insimulatum aliquod crimen coniectus homo, etsi excussa caussa innocens iudicatus, tamen famae suae dispendium faciat apud cives; quibus Romani aequiores, eiusmodi temere accusatos non raro ad summos in Republica honores extulissent. Cuius diversitatis fundamentum dicit esse in eo, quod nostra de caussis capitalibus doctrina violentiae magis notione nitatur, quam iustitiae, neque carceris tam sit consilium, ut asservetur, quam ut corporis aliquo supplicio afficiatur reus. *Cap. VII.* expensis criminum indiciis et argumentis, agit Auctor de sententiis iudicum, quales esse illae debeant. Indiciorum duplex est genus, alterum *perfectorum*, alterum *imperfectorum*. Illorum si qua adfuerint, reus non potest non pro noxio haberi; haec vero dubitationi saltem locum relinquunt. Ex priori classe vel unum ad rei damnationem sufficit, cum ex posteriori iustus eorum numerus requiratur ad conficiendum unum, quod

quod par sit perfecto, h. e. licet nullum eiusmodi indiciorum per se ad indubitatam accusati convictionem sufficiat, tamen plura coniunctim sumta omnem excludant criminis dubitationem. Certitudo argumentorum moralis sentiri facilius potest, quam definiri. Postulat Auctor, cognosci iudicarique causam rei alicuius a iudicibus sui ordinis et conditionis, quoniam, quum de salute civis agatur, omnibus a discrimine ordinis et fortunae ortis motibus internis imperandum sit silentium. Quin et aequum esse, addit, reum posse suspectos sibi iudices repudiare, et a caussae suae cognitione excludere. Quod ad sententias attinet, eas Auctor, sicut criminis indicia, vult palam proferri, populique subiici notitiae, quo facilius violentiae Procerum, iudicumque cupiditatibus, ponatur obex. Placet hoc loco *ὡς ἐν παρόδῳ* annotare, omnem huius disputationis vim et veritatem niti eo, quod Capite quarto dictum est, Iudici in causa capitali permitti non debere, nisi hoc, ut inquirat, sitne crimen aliquod patratum, an non sit. *Cap. VIII.* agitur de testibus. Quilibet utens ratione, h. e. cuius cogitationes cohaerent, animique motus motibus aliorum hominum respondent, testimonio dicendo par est: fides testimonii aestimatur commodis, quae allicere testem possint vel ad dicendum, vel ad dissimulandum verum. Contendit Auctor contra communia Iureconsultorum placita, unumquemque hominem, famosum, damnatum, relegatum, foeminam quoque, testimonium exhibere tum posse, quum nihil eos veri dissimulatione lucrari manifestum sit. Amicitia et odium inter reum testemque faciunt, ut pro diverso utriusque gradu diverse valeat testimonium; neque contra reum negantem unus testis quidquam efficit, sed quo atrocius est flagitium, quoque pertinacius negatur ab accusato, hoc minus valet unius hominis testimonium. Quam praeclare haec omnia disputata sint ab Auctore, quamque eius elucescant ex hoc Cap. sensus humanitatis, et amor erga alios, intelliges ubi legeris, quae in contrariam disputationi huic

huic ICtorum sententiam dicta sunt, Codicis sui, contra omnem humanitatis legem, stantium auctoritate. Pari evidentia refellitur et testimonium, quod criminis asseverandi caussa inter confabulandum ab aliquo elicitur. *Cap. IX.* clandestinas Auctor adgreditur criminum delationes, quae uti ex turpissimo libertatis profectae abusu, ita usitatae adhuc sunt in nonnullis civitatibus. Mos iste portentosissimus, tranquillitatique ac securitati privati cuiusque periculosissimus, civitatem, in qua obtinet, perfidis adauget falsidicisque et improbis civibus. — Per totum hoc Caput regnat tam integer in genus humanum, tamque mascula Auctoris facundia declaratus amor, ut non possis non animo commoveri intimo, quum explicatum legas, quanta ex clandestinis eiusmodi accusationibus nascantur mala, partim universae reipublicae, partim singulis in ea civibus. *Cap. X.* expendit A. rationes, quibus ICti ducti praecipiant, concipi quaestiones ad reum ita, ut non tam eius, quod in crimine singulare, quam quod universale sit, habeatur ratio: cuius praecepti duplicem adfert causam, alteram, ne detur occasio responsionibus ad salutem rei facturis; alteram, ne, quod naturae repugnet, reus accusare se ipse videatur. In utraque manifestum est, repugnare sibi leges; quum eodem tempore, quo repudiantur directae sigillatim ad factum aliquod quaestiones, permittantur et imperentur tormenta, quae, quod evitari volunt, efficiunt. In *Cap. XI.* insunt egregiae in morem deferendi reo iurisiurandi animadversiones. Leges, inquit Auctor, hac in re manifeste adversantur motibus animi naturalibus. Qua enim ratione iusiurandum adigere debet reum ad dicendum verum, quum maximo suo commodo intelligat se mentiturum. Quis est hominum, qui promovere exitium suum teneri se arbitretur? Religio, simul ac contra eam insurgit utilitas, vim, quam in hominum animos habet, amittit, neque ullae eius rationes satis habebunt roboris ad debellandum amorem vitae, suppliciique metum. Quare igitur homo aut peccare

in

in Deum, aut accersere sibi mortem cogitur? Hac ratione usus iurisiurandi redit ad meram ceremoniam, et debilitatur sensus religionis. Quaecunque leges genuinae hominis adversantur naturae, ea ipsa re inutiles sunt, et perniciosae. *Cap. XII.* quod ex praestantissimis unum est, vivis quasi coloribus describuntur iniustitia et crudelitas tormentorum, facundeque pariter ac evidenter refelluntur rationes eae, quae adhibendis tormentis locum fecere. Quanto igitur honori foret humanitati, si, quae hoc capite tam vere, tam apte ornateque dicuntur, ab omnibus terrae iudicibus cognoscerentur et sentirentur ita, ut inhumana illa crudelitas, qua tot miserorum tormenta diversa non imperant solum, sed placide etiam ipsi intuentur, ex animis saxo durioribus expelleretur. Nemo, scribit Auctor, pro noxio habendus est, neque communi civium tutela ante privandus, quam ultima iudicis sententia lata, evidenterque demonstratum sit, violasse illum, quas Societas inter se inierit, pactiones. Delictum est vel certum, vel incertum: si certum, luenda est reo poena legibus definita, quorsum igitur tormenta? si incertum, torqueri non debet innocens, nam pro tali habendus reus est, usque dum criminis aperte convincatur. Repugnat naturae, flagitare, quemquam fieri sui ipsius accusatorem. Lex, quae imperat quaestionem per tormenta, mutatis verbis quasi sic imperat: „Discite, homines, resistere doloribus; indidit vestris animis natura quidem amorem vitae insuperabilem, innatumque conservandae illius ius impressit, ego vero motum in vobis excitabo illi plane contrarium, h. e. heroicum vestri odium; volo ego et iubeo vos accusare vosmet ipsos, et inter crudelissimam membrorum distractionem, in perniciem vestram verum dicere." Ad detegenda flagitia nihil prosunt tormenta; si quid illa valent, erit in hoc, ut validis et robustis membris improbus per ea absolvatur, innocens vero, qui imbecillior sit, condemnetur. Consequitur hoc manifeste ex absurdo iudicis ratiocinio, quod ita habet: „De-

beo ego iudex reperire, qui male fecerit; tu, qui viribus polles et nervis, superasti dolorem, quare ego te absolvo; te vero, qui imbecillior es, neque abnegato sensu sustinuisti doloris vehementiam, hac de causa condemno. Equidem non ignoro, nihil extortam isthanc tuam per tormenti dolores confessionem contra te efficere, quam tamen nisi denuo iam affirmaveris, retraheris in scalas." Huic loco nos fatemur intremuisse, praecipue quum inhumana huius generis ratiocinia non in Africa fieri, sed in eleganti Europa, multisque in dies exemplis probari, constet. Si quaeritur per tormenta, necessario sequitur, innocentis fortem esse, quam noxii, deteriorem; ille enim quum poenam sustinet immeritam, hic superato dolore criminis absolutionem lucrari potest. Nulla est aetas, nulla gens, cuius non historia exemplis horreat innocuorum, immani huic mori crudeliter sacrificatorum. Fieri non raro solet, reum adhiberi tormentis hac sola de causa, ut, quae in eius confessione prima sint repugnantia, concilientur; quasi vero per supplicii metum, imminentis damnationis *terrorem*, aliasque plures causas turbata eius mente, contradictiones eiusmodi non necessario oriantur. Porro repugnans est et iniustum, convictum delicti reum torqueri, partim ut alia a se alio forsan tempore commissa facinora, partim ut criminis socios aperiat. Quicunque se accusare ipsum non dubitat; cur non et alios accuset? Praeterea iniustissime ob flagitia aliena cruciatur homo. Describenda nobis singula essent huius Cap. momenta, si, quae in eo subtiliter disputantur, omnia communicare cum lectoribus nostris animus esset; sufficiat annotasse, Angliam, Sueciam, Prussiam, per sapientissimas leges, iam dudum tormentorum usum sustulisse e medio, Anthropophagis, quam Europae elegantia et humanitate digniorem. *Cap. XIII.* agit A. de eo, quantum temporis debeat inquirendae caussae capitali impendi, item de praescriptione. Facienda est reo copia, se, quoad fieri potest, defendendi; destinatum tamen defensoni

ni tempus nimium non debet protrahi, ne, in detrimentum societatis, membra eius per moram poenae a flagitiis imposterum non arceantur. Legum est, definire, non iudicis, quantum ad investiganda criminis argumenta temporis requiratur. Criminum sunt omnino duae classes, quarum altera flagitia atrociora, v. c. homicidium, altera leviora, v. c. furtum, continet. Caussae, quae ad patrandum aliquod prioris classis crimen movent, non adeo multae sunt; quae posterioris delicta suadent et commendant, longe plures. Etenim difficilius exuitur humanitas, quam pactiones, quae utilitatem vetant ex alterius damno quaerere, violantur. Quapropter, quoniam atrocissima flagitia sunt eadem rarissima, etiam tum inquisitionis tempus contrahendum, praescriptionis contra prorogandum erit, quum innocentia accusati maxime est probabilis; in levioribus vero delictis, ubi rei innocentia minus habet probabilitatis, inquisitio criminis producenda, praescriptio contra arctioribus terminis erit circumscribenda. His expositis Auctor, quam iniuste in iudiciis nostris contra gravissima facinora vel merae opiniones valeant, egregie demonstrat. *Cap. XIV.* exponitur de criminibus nondum perpetratis, eorumque sociis. Quamvis lex nulla puniat pravum consilium; nihilominus poena dignum censendum est crimen certo decretum, leviori tamen ea, quam lex destinavit criminibus patratis. Complices alicuius facinoris, quo minus illud adiuvant, hoc etiam minori, quam auctores, sunt afficiendi poena: qua quidem poenarum diversitate efficitur, ut quis crimen moliturus difficilius inveniat, qui patrando illi operam suam praebeant; licet recte discesseris ab ista regula, simul ac destinari a sociis flagitii duci suo singulare praemium intelligitur. Comparat posthaec Auctor inter se commoda et incommoda, quae oriri soleant ex eo, quod poena eximantur, qui grave aliquod decretum crimen, nominaque coniuratorum, deferunt ad magistratum. Plus arbitratur ex hoc apud omnes fere gentes usitato more

damni quam commodi redundare in civitatem, siquidem eo timiditas et proditio, vitia, tam necessariae in republica fidei plane contraria, quasi probentur et adiuventur. Nos vero, ne quid dissimulemus, vehementer timemus, ut satis firma sit haec ratio, propter quam in consueto isthoc more aliquid mutetur; nobis certe illa non fecit satis. Nam ut nihil dicamus de eo, quod aequitatis esse videtur, ut, qui bene mereatur de republica, officii aliquod praemium ferat, (et quale est praemium homini facinoroso convenientius, quam culpae condonatio?) omnis ab Auctore allatae rationis vis latet in verbo invidioso Proditionis. Proditionem, ait, probare videntur, qui poenis eximunt criminis participem delatorem. Qualis vero isthaec, quaesumus, proditio, qua tranquillitati et saluti reipublicae, contra nefarios scelestorum hominum ausus, prospicitur? Qua specie, quove iure, in vitiis eam numeret Auctor, aliorum relinquimus iudicio: nobis, fatemur enim, mirum videtur, eum, qui per totum fere opus caussae delinquentium patrocinetur, hoc uno loco lenitatis oblitum suae, punitos cupere vel eos, qui ad meliorem mentem reversi, poenam commissorum criminum insigni aliquo in rempublicam merito quasi rediniant. Neque apparet ratio, quare eiusmodi delatorem ad exilium proprie condemnatum velit. *Cap. XV.* agitur de lenitate poenarum; quarum, scribit Auctor, nullo modo esse oportet consilium, male cruciatibus affici sensum hominis, sed coërceri potius illis debere scelestorum hominum voluntatem nocendi imposterum, atque ita reipublicae membra a flagitiis absterreri. Ut par sit poenarum cum flagitiis ratio, crudeles eas esse non oportere; eius tamen modi, quae graviter constanterque afficiant omnium animos. In provinciis, ubi severissima exerceantur supplicia, atrocissima quoque perpetrari crimina, historiam docere; satis esse, ut consilio poenae respondeat eventus, incommoda ex ea superare commoda ex criminibus; atrocitatem poenarum plane adversari earundem consilio, neque ad coërcenda flagitia

flagitia quidquam valere. Ex hactenus dictis sequuntur duo: primum, non adeo facile esse definire, quae sit inter crimen aliquod eiusque poenam ratio necessaria; alterum, severitatem suppliciorum inferre impunitatem. *Cap. XVI.* tractat Auctor materiam de suppliciis, in qua ita versatur, ut partim subtilitas eius in ratiocinando, qua praeiudicatas adgreditur opiniones atque debellat; partim animi integritas, quae occlusa quasi humanitati pectora hominum aperit, naturamque in ea reducit, luculenter undique emineant. Leges, inquit, nihil aliud sunt, nisi particularum libertatis summa, quibus singuli cives ultro se privarunt ad salutem et securitatem publicam; nemo autem eorum, cum partem aliquam libertatis traderet, tradere simul voluit ius in vitam suam, neque, si vellet, potuit, cum ipsi in vitam suam nihil liceat. His monitis progreditur Auctor ad argumenta, quibus in republica bene sapienterque instituta supplicium neque utile esse, neque necessarium, confirmetur. Unam tantum se nosse ait caussam, cur recte, et cum commodo reipublicae, capite plectatur civis, quum nempe ingenti aliqua seditione periclitetur securitas civitatis quoad in vivis sit seditionis dux et caput: historiam omnium temporum, exempla Romanorum, felicissimam, imperante Elisabetha, Russiae conditionem, satis refutare perversam illam et vulgarem opinionem, qua, reipublicae perniciosam fore poenarum capitalium abrogationem, existimetur; perennitatem poenae, non severitatem, commovere maxime hominum animos. Avocare a criminibus non tam necem alicuius improbi, quam perpetuam illius ad vilissimos iumentorum labores condemnationem; civium enim quemque, cum miseram adspiciat talis hominis conditionem, sibi eandem imminere, ubi idem commiserit, aut aequale crimen, secum cogitare, eaque sola cogitatione magis animo commoveri, quam terroribus mortis, quam homines fere non intueri nisi ex longinquo soleant; vehementiores quidem commotiones consternare animos et stupefacere, manere eas-

easdem nunquam. Esse vel misericordiam, vel indignationem, quae, cum ad supplicium aliquem duci videant, maxime exagitent hominum mentes, non terrorem illum salutarem, lege quaesitum. Omnia haec Auctor ita exponit, ut admodum facile sit adstipulari eius sententiae; placuit in primis locus, ubi in persona latronis locutus, eiusmodi hominis cupiditatum vicissitudinem et vehementiam pingere videtur, non describere. Supplicium, pergit, incommodi habere hoc in civitate, ut eo irrogando praebeatur exemplum crudelitatis, quae tamen legibus caveri, nullo modo excusari debeat; absurdum esse, leges, h. e. publicam totius civitatis voluntatem, imperare et committere caedem, ut a caede arceantur singuli. Obiectioni, quod omni fere tempore, omnesque apud gentes, in usu fuerint supplicia, respondet, nihili esse obiectionem, quandoquidem nihil ea probet aliud, quam erroribus homines omni tempore impeditos perraro vidisse verum. Consensum enim hominum, si quidquam ille hac in caussa valeat, facile quoque probaturum sacrificia humana, apud plurimas gentes quoque usitata. An vero apud plurimas gentes, nos quidem dubitamus; certe in historia gentium politiorum, Atheniensium, Lacedaemoniorum, cum legibus Solonis et Lycurgi eorum administrarentur respublicae, tale quidquam nos legere non meminimus factum; neque apud Romanos, nisi trahere huc velis solemnes illorum in publica aliqua calamitate devotiones, id quod tamen satis apte fieri posse non censemus. Sub finem huius Cap. magnopere excitantur proceres terrae, ut abolendo suppliciorum more crudeli et inhumano, immortale sibi nomen alicuius Titi, Antonini, Traiani, acquirant. Quae reliqua sunt, percensebimus forte alio tempore.

IN ALGEBRAM PHILOSOPHICAM CL. RICHERI breves adnotationes. Auctore I. H. LAMBERT.

Quod

Quod in secundo tomo *Miscellaneorum Taurinensium* edidit Cl L. RICHER *algebrae philosophicae*, *in usum artis inveniendi*, *specimen primum*, iam primo tomo in lucem prodire publicam debebat, nisi in characteribus illis, quibus pro designandis ideis ontologicis usus est celebris hic Pedemontanus philosophus, magici et nefasti quid inesse suspicatus fuisset egregius ille vir, saltem ob pietatem laudandus, qui Augustae Taurinorum tunc temporis munere admodum, uti videtur, reverendo, Vicarii generalis, vel Provicarii S. Officii fungebatur. Hanc enim caussam iam inde ab aliquot annis, in novis literariis Goettingensibus, vernacula lingua Göttingische Anzeigen dictis, si quidem probe memini, relatam legi. Etsi vero suspicio ista deinceps evanuit, ita ut absque ullo impedimento secundo tomo laudatorum Miscellaneorum insereretur Richerianum specimen; attamen aliae adfuisse, vel adhucdum adesse videntur caussae, quae obstent, quo minus promissam primi huius speciminis continuationem cum orbe litterato communicet Cl. Auctor. Prodiit enim tertium Miscellaneorum Volumen, at ne vestigium quidem continuati tentaminis in isto reperire mihi licuit. Mihi vero literis a Pedemontiis confiniis nuper acceptis relatum est, poenituisse RICHERVM facti periculi. Nescio tamen, an primum illud specimen minus benigne exceptum, vel alia quaedam caussa, eum a prosequendo incepto detinuerit, vel etiamnum detineat.

Dolendae tamen vel ideo videntur vices suppressi secundi speciminis, quod in eo *algebrae philosophicae theoriam omnem, eiusque adplicationes tentare* promiserat, et *tum demum de arte inveniendi universalissima iudicium laturum se esse* pronunciaverat prudens sagaxque philosophus. Quodsi ergo quaedam eum deterruit quorundam lectorum minus amica derisio, nimis utique haec fuisse videtur intempestiva. Specimen enim dedit Cl. RICHER, non tractationem completam, omnibusque absolutam numeris. Et si retro fecisset pri-

primum hunc quem in re ardua fecit passum, passum nihilo minus fecit, vel hanc ob caussam laudandum, quod in magnis voluisse plerumque sat est. Commune quoque hoc est celebratissimis inventis, ut adhucdum laterent, nisi fuissent, qui, dum ipsi aberrarent a meta, ipsam metam curatius cognoscendi ansam dedissent aliis.

Hanc fuisse sortem algebrae philosophicae Richerianae non ausim dicere. Scripta enim, si quae extant, in quibus ad examen revocetur, mihi quidem hactenus haud innotuerunt, etsi non me lateat, iam ante RICHERVM, quinimo ante LEIBNITIVM fuisse, qui in *designandis ideis ontologicis, iisque maxime universalibus*, Leibnitianae characteristicae, vel artis combinatoriae, vel etiam linguae cuiusdam universalis, primum periculum primumque initium faciendum esse censerent. ARISTOTELES, ipso RICHERO referente, categoriarum innuit combinationem. LVLLIVS, in famosissima illa arte quae *Lulliana* dicitur, vix aliud quidquam fecit; et qui eum sequutus est KIRCHERVS, in *arte magna sciendi*, amplum dedit in Lullianam istam artem commentarium. Neque magis profecerunt reliqui huius artis commentatores. Ex recentioribus potissimum novi Cel. KRVGERVM, qui in libello, quem vernacula lingua Gedanken von der Algebra inscripsit, de *characteristica ontologicis ideis adplicanda* disertis verbis locutus est, adiiciendo, se huius rei fecisse periculum; non quidem ex voto rem cessisse, hoc tamen se inde cepisse emolumenti, ut in pluribus ontologiae capitibus clarius cerneret, cur hac potius, quam vero quavis alia ratione pertractarentur. Ipsum autem facti periculi specimen vel tentamen ita suppressit, ut in eo libelli loco, ubi haec narravit, ne vestigium quidem relinqueret, e quo colligi posset, qua ratione rem istam adeo arduam, periculique vel maxime plenam, adgressus sit.

Primus itaque, quantum ego quidem scio, est Cl. RICHER, qui non modo rem suscepit, verum et primam saltem partem eorum, quae invenit, orbi erudito offerre ausus sit,

ſit, ſucceſſu, ut quidem videtur, minus exoptato, conatu tamen utique laudando. Quod enim facile praevidere vel ipſe poterat, plurimi Lectores, quid ſibi velit *Leibniziana characteriſtica* plane neſciunt. Reliqui, quibus arduum hoc problema haud ignotum eſt, facile eo delabuntur, ut niſi primo intuitu res omnis in oculos incurrat, vix eam vel levi attentione curatius expendere dignentur. Et ſi ipſum RICHERVM audiamus, ſecundum, quod pollicitus eſt, exſpectandum erit ſpecimen, antequam temere ex inſpecta parte de toto feramus ſententiam. Utinam vero, dum partem exhibuit, unguem oſtendiſſet, ex quo leonem ſuſpicari in proclivi fuiſſet.

Ego interea, haec nil moratus, vel hanc ob cauſſam, quod de re maximi momenti agitur, librum non ſtatim ac inſpexeram cenſui ſeponendum, potius eo meam converti attentionem, ut comparatis inter ſe characteribus Richerianis, viderem, quanam in re a vero characteriſtices ſcopo aberrarent. Quae ſeſe mihi obtulerunt, haec ea ratione hic exponere conſtitui, ut a proſequendo opere non modo non deterreatur Cl. RICHER, verum id, quod in excogitandis iſtis characteribus oſtendit ingenii acumen, ad rem ipſam magis expoliendam, quod rei dignitas requirit, maiori adhuc contentione animi convertat.

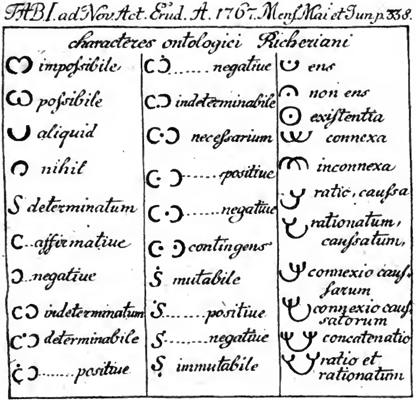
Defuiſſe acutiſſimo ceteroquin philoſopho, in excogitandis iſtis characteribus, notiones quasdam ex iis, quae directrices audiunt, facile primarias, vix mirer. Ita enim latere videntur, ut niſi ipſemet forte fortuna in eas inciderit, eas apud auctores, quos evoluit, reperire plane non potuerit. Evoluit vero, quod ex ipſo ſpecimine patet, auctores, qui de arte characteriſtica novi quid dixerunt, tantum non omnes, ut liquido pateat, haud inconſulto rem iſtam adgreſſum eſſe Cl. RICHERVM. Quidnam vero ſibi velint directrices iſtae notiones, ad rem ipſam propius accedendo, exemplis iam declarare propoſitum eſt.

Tab. I. Characteres vel ſigna, quibus in praefato ſpecimine uſus eſt Cl. RICHER, triginta ſunt numero. Horum viginti priora ſtatim initio tentaminis coacervavit, reliqua decem ipſi textui inſeruit. Quo vero uno velut obtutu inter ſe poſſint conferri, cuncta in tabella, aeri inciſa, ob oculos ponere lubet, quo ipſo et iis lectoribus conſultum erit, quibus Miſcellanea Taurinenſia ad manus non ſunt.

Facile patet intuenti, ſignorum iſtorum ductum admodum eſſe ſimplicem, *ſemicirculis* quippe et *punctis* ſingula componuntur. Quodſi ergo ipſi *ſemicirculo*, ipſique *puncto*, ſuus conſtaret ſignificatus, ipſaque utriusque huius ſigni varia *poſitio* ad definitam quandam normam eſſet efficta, utique cuncta ad genuinas characteriſtices leges fuiſſent adcommodata. Hoc quidem ſtatim obvium eſt, propoſitum fuiſſe Cl. RICHERO, ideas ſibi invicem oppoſitas oppoſita quoque ratione denotare. Porro ſigna illa, quibus effertur *ratio*, *rationatum*, *latisſime primitiva* eſſe ait ex ◡, quo denotatur *aliquid*. Sic et ſigna, quibus *connexa* ipſamque *connexionem*, *concatenationem* etc. denotavit, ex modo dictis derivata eſſe perhibet. Ut adeo pateat, de componendis atque derivandis ſignis aliis ex aliis revera cogitaſſe Cl. RICHERVM. Patet quoque ubivis *punctum inferius poſitum* vel *negationem*, vel *oppoſitum* deſignare, *ſuperius poſitum ideam genericam* indicare, cuius ſpeciem *poſitivam* punctum antrorſum, *negativam* punctum retrorſum collocatum, exhibeat. Contra ea mera puncti omiſſio in ſignis S et ( ) haud ſibi videtur conſtare. Ponas enim licet ſignum ( ) rite denotare id quod *indeterminatum* eſt, ipſa analogia ſuadebit, ſignum S denotare debere id quod *immutatum* eſt. At vero ipſum *determinatum* exprimere hoc ſigno Cl. Auctori magis placuit.

Porro, etſi idearum variam oppoſitionem denotare potiſſimum curae cordique habuit Cl. RICHER, haud tamen prae-

praetergrediendae fuissent plurimae relationes, eaeque vel maxime essentiales, quae inter ideas ontologicas occurrunt. His enim haud minus satisfacere debuissent signa illa, qui-

Tab. I. Characteres vel signa, quibus in praefato specimine usus est Cl. RICHER, triginta sunt numero. Horum viginti priora statim initio tentaminis coacervavit, reliqua de-

tissimum curae cordique habuit Cl. RICHER, haud tamen prae-

praetergrediendae fuiſſent plurimae relationes, eaeque vel maxime eſſentiales, quae inter ideas ontologicas occurrunt. His enim haud minus ſatisfacere debuiſſent ſigna illa, quibus ideas iſtas denotavit, atque hac demum ratione vere fuiſſent ſcientifica. Neque patet liquido, an hanc ſibi in effingendis iſtis ſignis praeſcripſerit normam, ut minimum redderet ſignorum primitivorum numerum, eaque ita ſelegerit, ut et compoſitioni et derivationi eſſent maxime adcommodata? Quoniam vero alterum illud ſpecimen, quo rem omnem abſolutam ſiſtere promiſerat Cl. RICHER, non vidi, ab omni ſententia nimis forſan praematura lubens volensque abſtinebo. Interim tamen nil obſtat, quo minus pace Cl. huius philoſophi, ſigna iſta ad praecipuas characteriſtices leges revocare pergam, ex hypotheſi ratiocinaturus, ubi poſitivum quid ſtatuere non licebit.

Ponamus ergo v. gr. ſignum ◡, quo effertur idea *aliquid*, admodum eſſe *naturale*, vel alias ob cauſſas rite aſſumtum, ipſe modus, quo *connexa* expreſſit Cl. RICHER, utique naturalis eſt, ipſique memoriae facile ſe commendat. Potuiſſet tamen, ſi quidem mera denotanda ſit *connexio*, utraque lunula ita iuxta ſe poni, ut absque decuſſatione ſeſe contingerent, uti v. gr.

◡◡

Contra ea iſte ſignandi modus, quo illa, quae *inconnexa* ſunt, denotantur, ſimul et minus videtur eſſe naturalis, et minus ſcientificus. Etenim per ◠ deſignatum vides ipſum *nihil*, unde ſervata *analogia*, ſignum illud, quo *inconnexa* denotantur, potius *connexa nihila*, id eſt abſonum quid et impoſſibile, exprimit. Rectius itaque *inconnexa* per meram iuxta ſe poſitionem ſignorum, quibus effertur *aliquid*, poſſent deſignari, uti v. gr.

◡ ◡

Porro, retento eodem lunulae significatu, signum illud, quo *ratio* vel *rationatum* effertur, quodammodo *derivativum* est, si ipsius compositionis modo debitus tribuatur significatus. Constat enim utrumque hoc signum lunula lunulae imposita. Quodsi ergo eam, quae inferior est, ceu *basin* sive *fundamentum* spectes, cui altera innititur, facile patet, per rem ipsam posse lunulam inferiorem pro signo *rationis*; impositam vero pro signo *rationati* haberi, atque eatenus quidem perinde esse, anteriori vel posteriori lunulae cornui altera sit imposita.

Simili modo, retento signo ◡, quo *aliquid* exprimitur; signum ◡̇, quo denotatur *ens*, rite se habebit, simul ac *punctum* illud, quo posterius hoc signum a priori differt, ideam *existentiae*, vel saltem *possibilitatem existendi* indicet. Hanc enim specialiorem determinationem ideam *entis* involvere, docent metaphysici. Quodsi vero hunc ipsius *puncti* significatum retineamus, vix opus erit *existentiam* signo ⊙ denotare, cum *punctum* designandae huic ideae sufficere videatur. Contra ea signum ⌒̣, quo exprimitur *non ens*, recte se habet, si per ⌒ intelligatur *nihilum*. Etenim hoc modo ⌒̣ dicit *nihilum existens*, vel *nihilum existentiae capax*, id est *non ens*.

Combinando iam signa, quibus effertur *ens*, *ratio*, et *rationatum*, facile liquet, utrique illi lunulae, qua *rationem* et *rationatum* efferri posse supra vidimus, *punctum* esse inscribendum, quo *caussam* et *caussatum* denotent. *Caussa* enim ceu *existens* spectanda est, quo *ratio* esse *existentis caussati* queat.

At vero servato significatu, quem ipsi *puncto* tribuimus, immutanda iam erunt reliqua signa, quibus *punctum* adscripsit Cl. RICHER. Suum enim cuique signo constare debere significatum, veri nominis characteristica requirit.

Pona-

Ponamus v. gr. recte ſe habere ſignum ( ) quo *indeterminatum* expreſſit Cl. RICHER. Quoniam ſignum hoc duabus conſtat lunulis, ideoque compoſitum eſt, per rem ipſam licebit aſſumere, harum lunularum altera denotari *determinabile*, altera vero *determinans*. Iunctis ergo his lunulis, ut circulum ○ efforment, hoc ſigno id quod *determinatum* eſt, exprimi poſſe res ipſa ſuadet; quippe niſi ipſi *determinabili* iungatur *determinans*, ipſum *determinatum* obtineri nequit. Quodſi denique *circulo* iſti *punctum* inſcribatur, prodit ⊙, quo ſigno *determinatum exiſtens*, vel *exiſtentiae capax*, id eſt *individuum*, denotabitur, quo ipſo cuivis ſigno ſuus conſtat ſignificatus.

At vero, ſi dicendum quod res eſt, ſignum illud ⌒, quo *nihilum* denotavit Cl. RICHER, minus iam videtur eſſe commodum quam ſupra viſum eſt. Iuncto enim hoc ſigno cum ſigno ⌣, quo denotatur *aliquid*, prodibit itidem ○, quo *determinatum* exprimi poſſe vidimus. Nemo vero affirmatum ibit, iungendo *nihilum* et *aliquid* prodire *determinatum*. Unde alio modo ipſum *nihilum* deſignare conveniet. Quoniam vero duplex eſt huius vocis ſignificatus, quippe meram *privationem* aeque ac *contradictorium* denotat, utique duplex quoque requiritur ſignandi modus. Et quidem quod ipſum *nihilum privativum* attinet, hoc ubivis occurrit, ubi id quod adeſſe poterat haud adeſt, vel id quod aderat tollitur. Unde *nihilum privativum* commodiſſime exprimetur ſigno plane nullo.

Contra ea *nihilum negativum*, quo exprimitur omne id quod eſſe nequit, quodque vel hanc ob cauſſam neceſſario *nihilum* eſt, ſignari non poterit, niſi prius ſignetur *poſſibile* et *impoſſibile*. Quoniam porro et ipſum *neceſſarium* oppoſiti impoſſibilitatem involuit, patet, et hanc ob cauſſam requiri ſignum *impoſſibilitatis* magis *ſcientificum* eo, quo uſus eſt Cl. RICHER; patetque inſuper, requiri ſignum, vel etiam

ſignandi modum, quo *oppoſitum*, vel ipſa *oppoſitio* denotetur.

Mea quidem ſententia vel maxime expedit, *totum poſſibilitatum complexum* inſtar *campi* ſpectare, quem haud incongrue *campum poſſibilium* vocaveris. Infinitum eſſe hunc campum, ex infinito posſibilium numero facile liquet. Dari tamen *posſibilitatis limites* vel inde patet, quod dantur contradictoria, ſomnia, chimaerae etc. Hos vero *poſſibilitatis limites*, ductu lineae, *campum poſſibilium* circumſcribentis, denotare haud inconſultum erit. Porro ipſi *campo poſſibilium* alius inſcribi poterit longe minor, qui *campus exiſtentium* audiet. Hac ergo ratione ſingulae illae quaeſtiones, quae vel *poſſibilitatem*, vel *exiſtentiam* ſpectant, ad *limites* iſtos referuntur, quibus uterque hic *campus* circumſcribitur.

Ita v. gr. quaecunque ſigna, quae in utrovis hoc *campo* collocata *reale* quid denotant, quod vel eſt, vel eſſe poteſt, ſignificatum mutant, atque *contradictorium*, *imaginarium*, *ſomnium*, *chimaeram*, *impoſſibile* indicabunt, quoties vel per *aſſumtam hypotheſin* extra campum poſſibilium locantur, vel per *conſtructionem* extra hunc campum cadunt.

Ponamus iam utramque lunulam ⌣ ⌢ aeque denotare *aliquid*, vel *poſſibile*, ita ut eius varia poſitio ſignificatum non mutet, *oppoſitio* ipſa utriusque lunulae oppoſitione exprimi poterit, uti v. gr.

Quodſi vero plura occurrant ſibi invicem opponenda, quod accidit in diviſionibus multimembribus, plures quoque lunulae inſtar laterum polygoni ſibi invicem opponentur. Ita v. gr. in diviſionibus quadrimembribus fiet.

His

His ita assumtis, iam sua sponte innotescit modus ille, quo denotabitur id quod *necessarium* est. Quoniam enim necessarium involuit *oppositi impossibilitatem*, lunula altera in campo possibilitatis erit locanda, dum ea quae ipsi opponitur, vel eae quae opponuntur, extra hunc campum cadunt. Ita v. gr. campum possibilium, cuius figura hoc quidem respectu perinde est, quadrato denotando, fiet

 vel vel etc.

Sic et, retento modo, quo *indeterminatum* expressit Cl. RICHER, haud difficile erit ipsum *indeterminabile* designare. Erit enim hoc, altera lunula extra *campum possibilitatis* posita,

 vel

Simili porro modo facile designabitur *ratio*, vel *caussa ea*, quae in serie rationum vel caussarum omnium *prima* est. Haec enim cum infima sit, limitem campi *continget*, ut quae inferior esse deberet extra hunc campum cadat, adeoque imaginaria evadat.

Eodem porro modo, si denotandus sit *nexus imaginarius*, hic vel ideo imaginarius est, quod reapse *inconnexa* sunt duo plurave possibilia, unde simpliciter instar *inconnexorum* designantur, uti v. gr.

Vel

Vel si imaginarius sit nexus, propterea quod alterutrum connexorum impossibile est, indicabitur istiusmodi nexus, lunulas ita ponendo, ut altera extra *campum possibilium* cadat, sive alteram in limite campi contingat, sive plane non contingat.

Porro et hoc meminisse iuvabit, posse in *campo possibilium* quemcunque minorem definiri atque circumscribi *campum determinatae cuiusdam possibilitatis*, quatenus haec ad *hypothesin* quandam est referenda. Quo facto vel sua sponte patet, qua ratione ea sint designanda, quae *hypothetice* sunt *indeterminabilia*, *prima*, *ultima*, *impossibilia*, *necessaria etc.* Sic et in *campo existentium* ab invicem distingui poterunt ea quae vel *simultanea* sunt, vel *successiva*, quod fiet, si ea quae ut *successiva* spectantur in directione horizontali, *simultanea* vero in directione verticali, iuxta se ponantur. Quae *successiva* dicuntur, sunt vel eiusdem *entis systematis*que *status successivi*, quatenus a caussis agentibus temporis successu mutatur, vel *series entium systematumque diversorum*, se certo quodam respectu subsequentium.

Quoniam porro huiuscemodi *series* cogitari possunt vel *crescentes*, vel *decrescentes*, vel *divergentes*, vel ad certum quendam *finem convergentes etc.* vel tales, quae etsi convergunt, convergunt ad finem imaginarium, sive extra possibilitatis vel existentiae campum collocandum, facile patet, innumera hic occurrere mutationum phaenomena, suo quaeque modo designanda. At vero singulis his finibus vix sufficere videntur lunulae istae, quibus secundum Cl. RICHERI hypothesin hactenus usi sumus; etsi eatenus recte adhibitae sint.

IOAN-

IOANNIS FRANCISCI FINETTI DE PRINCIPIIS iuris naturae et gentium, adversus Hobbesium, Pufendorfium, Thomasium, Wolfium, et alios, Libri XII. TOMUS I. et II.

Venetiis, 1765. 4 Alph. quaternis.

En horrendum hominis paene insipidi, et ad risum usque indocti monstrum! Tua scilicet, Finetti, indigebat opera iurisprudentia naturalis, a tot viris celeberrimis, ingenio et doctrina instructis, tersamque ingressis philosophandi viam, summa cum laude tractata, et ad sua redacta principia! Sed habuisti sane multas atque gravissimas caussas, quibus commotus tam arduum negotium adgressus es. Nos, quia remotis nunc seriis laboribus placet paullisper ridere, eas cum nostris lectoribus, ut ipsi super illis iudicent, communicabimus. Expositas namque in praefamine operis offendimus. Non potuit nimirum vir bonus diutius ferre morem suorum popularium, ex libris, quos a Grotii temporibus *Protestantes*, praesertim Germani, de iure naturae ac gentium inscriptos emisissent in lucem, atque *indesinenter* emittant, praecepta iuris naturalis adoptandi; quod et noxius esset, et dedecus afferat Italis, nationi ingenio Germanos, ut ipsi quidem videtur, multum omnino superanti. Indignatus igitur, eos, *qui eo mentis acumine polleant, quo si niti vellent docere alios facile possent*, *tamen se Germanorum Protestantium discipulos profiteri malle*, et *in re morali e borealibus protestanticisque* (euge! quam elegans es homo!) *regionibus sibi magistros accersere*, sibi *inflammari animum sensit*, *desiderio conscribendi aliquid in iuvenum utilitatem et gratiam*. Cumque *lectioni eorum, qui in hoc genere principes habentur*, se addixisset, *neque firma principia*, *neque solidum ratioci-*

tiocinium, *neque delectum sententiarum*, *neque sublimitatem novitatemve doctrinae in illis deprehendit; non ordinem concinnum, non stylum perspicuum, non ornatum dicendi genus:* (scilicet in his omnibus te imposterum egregium sequemur magistrum;) *vidit autem errores quamplures, praeiudicia vanissima, multum temeritatis, bonae fidei parum.* Neque, quamvis illum *ex parte retraherent tenuitas ingenii*, sibi *satis perspecta*, (vellemus retractum non dimisisset,) *aetas iam ingravescens*, *fractae adversa valetudine vires*, tamen, *ut primum ipsi per valetudinem licuit*, *manum operi admovit* — et *perfecit opus istud*, *in quo praecipuos gravioresque Protestantium errores, ad ius naturae et gentium generatim acceptum pertinentes, impugnare, ac pro viribus profligare sibi proposuit*, sperans sane, se *a proposita meta non procul admodum aberrasse*; *praesertim cum viri doctissimi, et ab omni assentationis studio prorsus alieni, quos ipse hac de re non semel consuluit, iudicaverint, eum satis contrivisse errores, quos in hoc opere impugnandos suscepit.* Atque, ne mendacem forsan Finettum, aliquis credat calumniator, ipsa haec elogia, quibus viri doctissimi, amici eius, datis ad eum litteris, opus ornarunt, praefigi curavit. Quis non obstupescat, et maxima Finetti rapiatur veneratione, cum viderit vel audierit, magnum hoc Italiae decus a viris summis, eique simillimis, *Luchio*, *Ganassone Casinate*, *Gazzaniga*, *Adamo*, atque *Guadagnio*, omnibus maximam partem piis Patribus et Theologiae Professoribus, divinis celebrari laudibus? Horum testimoniis fidem denegare piaculum esto! Nec rideat tamen, qui in epistola a *P. Petro Maria Gazzaniga*, *S. Theologiae Magistro*, *ac Publico in Academia Vindobonensi Professore*, ad nostrum perscripta p. XXI. haec legerit. *Nunc gaudeo*, *me tibi posse scripto confirmare*, *quod aliis ore iam affirmavi*: *opus nimirum hoc tuum mihi vehementer probari*; *primo quidem ob styli rationem*, *qui* nitidus, *brevis*, *et didacticus mihi videtur etc.* Tali omnino indigebas praecone, Finetti! Sed haec de caussis huius consilii. Iam ad ipsum praestantissimum opus, libris

bris comprehensum duodecim, venerabundi accedimus. *Libro* quidem *primo*, quem noster pro ea, quae in ipso est, elegantia *protheoreticum* inscripsit, de varia ratione tradendi ius naturae variisque principum huius disciplinae auctorum conaminibus, iudicia profert, qualia ab eius ingenio expectari possunt; quibus cognitis ut risum teneant lectores, etiam atque etiam rogamus. Initium autem capit auspicatissimum ab eo sapientum, si diis placet, grege, qui amabili Scholasticorum nomine appellatur. Hos nempe a primariis iuris naturalis scriptoribus, *Pufendorfio* inprimis atque *Thomasio*, tamquam huius rei ignaros, iusque universale cum iure positivo ac revelato confundentes, *summa iniuria* traduci, cap. I. contendit. Nam ignaros illos non fuisse iurisprudentiae naturalis, ex *Grotio* demonstrat, qui non solum scribat, (*de I. B. et P. Proleg* §. *52.*) *Scholasticos ingenio valere, et ubi in re morum consentiant, vix esse ut errent:* sed ad *Molinam*, *Suarezium*, aliosque praecipuos doctores Scholasticos, saepius provocet. Sapienter profecto noster ita: *Sunt tamen, fatebor, ne ex omni parte falsa sit protestantium iuristarum* (quam belle!) *iactantia, quae catholici illi doctores in iure naturae ignoraverunt, nempe multi perniciosique errores, quos ipsi protestantes in naturae ius intulerunt: quam sane ob caussam tam vere eos iuris naturalis corruptores quis dixerit, quam falso sese instauratores et vindices esse gloriantur.* Haec ideo adscripsimus, ne desit aliquid, ex quo de felici V. Cl. ingenio lectoribus constare possit. Deinde, quod confusa omnia principia apud eos deprehenduntur, id in laude potius ponit, quam vituperatione dignum censet Finettus. His rationibus quis est qui non capiatur? Cumque animadverteret, ipsis ecclesiae Patribus antiquissimis praestantissimisque, iuris naturalis inscitiam plerumque, a Barbeyraco praesertim atque Thomasio, tribui, maior ipsi visa est, (sunt eius verba,) haec audacia, quam ut tolerari pacato animo possit. Itaque cap. II. eiusdem ponderis argumentis, ac antea usus fuerat, eam refellit. Frontem cap. III. hic ornat titulus: *Vana*

est Protestantium Iuristarum iactatio, de instaurata illustrataque et ad perfectionem perducta a se iuris naturalis doctrina. Nam, ait, *si ita res est*, (nempe, demum a Grotii temporibus iurisprudentiam naturalem illustrari coepisse,) *cur, divina providentia, cur, quaeso, tot annos, et secula, passa est in rei tam necessariae ignorantia tenebrisque iacere? — Sed quid de divina providentia conqueror? ridenda potius spernendaque illorum iactantia est, qui demum post plurima secula se morum magistros veluti e coelo delapsos esse gloriantur, aliisque persuadere pro viribus adnituntur.* Nimirum non cogitarunt hi homines, extiturum aliquando esse *Finettum* V. Cl. *Ad me, pergit ille,* quod *attinet, legi quidem perlegique eorum volumina; sed praeter multos errores, vix ac ne vix quidem quidpiam frugis alicuius inveni, quod ex auctoribus nostris non antea didicissem.* Vera esse haec omnia, quis audeat negare? Nam dixit Finettus, homo a viris doctissimis laudatus, licet exemplis oracula sua confirmare operae praetium haud duxerit. Capite IV. auctor propius accedit ad modum docendi iurisprudentiam naturalem a nostris servatum, ubi mox probat, eam tamquam separatam a reliquis disciplinam tractari; mox eos valde reprehendit, quod omnem auctoritatem, praesertim vero divinam, ab ea removendam censeant. Hoc nempe est, ad iusta separataque principia doctrinam redigere, quum leges sanae rationis cum praeceptis Scripturae sacrae misceantur. Quis non videt, iurisprudentiam naturalem et ius divinum revelatum ipsis interdum regulis differre, etsi hoc illam suppleat? An igitur haec iuri naturali tribuenda, quae demum a revelata Dei voluntate profecta sunt? Iam ad singulos auctores primarios, qui de hac doctrina exposuerunt, Auctor progressus, primum de *Hugone Grotio* Cap. V. sententiam dicit, quem *restauratoris iuris naturalis* elogio quidem defraudat, at non omni tamen laude privandum existimat. *Seldenum* errasse vehementer, sequenti Cap. agnoscit. *Hobbesium* Atheum fuisse, ex Cap. VII. discimus. *Pufendorfius* non admodum bene meritus de iure naturae censendus

dus est. Sic iubet noster Cap. VIII. *Christianum Thomasium*, si non brutum, (nam ex singulari gratia humanam formam Finettus ei reliquit,) certe Epicureum fuisse, Cap. IX. auctor pie docet. Vae quoque *Wolfio!* cuius systema, quod de iurisprudentia naturali contexuit, humanae reipublicae magis obesse, quam prodesse, et magnam cum Epicureismo habere cognationem, quid? ipsis Atheis ac sceleftis hominibus patrocinari, verbosa oratione, Cap. X. ille disputat. Qua in re Langii, viri hebetis ingenii, et ludimagistri provinciae, quam theologiae professoris muneri aptioris, scriptis egregiis multum adiutus est. His praemissis, iam ipsum templum sapientiae, a Finetto apertum, liceat intrare. Ille quidem de ipsis iurisprudentiae naturalis principiis expositurus, *ideam iuris naturae* libro II. pertractat, ubi, postquam quinque prioribus capitibus integris, de origine grammatica et diversa significatione vocis *iuris* multa compilavit; sexto tandem capite varias variorum de iure naturali conceptas notiones proponit: quibus reprehensis, suam super hac re sententiam sane sapientissimam cum lectoribus communicat. *Ius naturale esse legem seu plurium legum complexionem: legem hanc vel ipsam esse legem Dei aeternam, vel eius effectum et participationem, eamque naturali lumine nobis innotescere, adeoque nos naturaliter adstringi, ut actiones nostras liberas eidem accommodemus.* Hac ratione, Finetti, totam potius morum doctrinam, quae praeter iurisprudentiam naturalem, etiam virtutis atque prudentiae praecepta continet, quam solum ius naturae, tua descriptione complexus es. Tum de *primario iuris naturalis fonte, nempe Deo*, libro tertio praecipit. Quod argumentum tribus absolvit partibus, ita ut primo Cap. non solum Deum esse, sed ab aeterno, necessario, et tamquam sui ipsius caussam, (*exseitatem* noster dignissimus Scholasticorum discipulus hanc virtutem Dei vocat,) eundem existere, ex serie caussarum demonstraret; deinde altero Cap. eiusdem providam rerum naturalium curam, contra negantium argumenta defenderet; ultimo denique

que Cap. imperium et leges hominibus ferendi potestatem legitimam Deo vindicaret. Quod quidem ius, neque ex sola Dei potentia, cui resisti nequeat, ut vult *Hobbesius;* neque ex praecellentia naturae, ut nonnullis placuit; neque ex collatis beneficiis, quod *Pufendorfius* censet; neque ad *Barbeyraci* mentem ex sola creatione, sed, (qua in re lubenter cum eo consentimus, quamvis non novam esse hanc sententiam recordemur,) ex creatione, cum summa potentia, sapientia, et bonitate coniuncta, deduxit. Sequenti autem libro *secundarium et proximum iuris naturalis fontem* proponit, quem *humanam naturam* esse ait. Summo iure naturam humanam fontem iuris naturalis auctor dixerit, modo voluntatis divinae, tamquam primi fontis, cum illa convenientiam accurate demonstrasset. At hoc argumento, quod difficilius forte ipsi visum est, quam ut ab eo tractaretur, plane intacto relicto, in sola naturae humanae indole describenda occupatus fuit. Tractat igitur res pervulgatas, non fine rarae doctrinae specie, et, dum alios erroris accusat, largam praebet ridendi materiam. Docet enim prioribus duobus Capitibus inauditam antea veritatem, hominem non solo corpore, sed etiam animo constare, huncque animum non materiam, sed spiritum, atque immortalem esse. Quis haec in opere, quod de iure naturae inscribitur, legendi spem unquam habuit? Tanto maior igitur omnium voluptas et admiratio esse debet, qui ultra octo et decem folia his rebus auctorem impendisse cognoverint. Sic te oportebat, Finetti, ad divini ingenii, atque incomparabilis et nullius fere disciplinae limitibus inclusae eruditionis gloriam pervenire! Porro, hominem vera praeditum esse agendi libertate, Cap. III. ostendit. Placuit nobis pulcerrima libertatis definitio: *Libertatis*, inquit, *nomine, hoc loco intelligimus facultatem agendi et non agendi, immunem ab omni necessitate.* Quid clarius his verbis? Iam nemo ignorat, libertatem esse coactionis absentiam! Deinde valde mirati sumus artem auctoris, more Hispani Equitis, adversarios sibi fingendi,

quos

quos non habet. Tales enim sibi hac in re esse, *ex Protestantibus iuris naturae Scriptoribus Thomasium, Cocceium, aliosque non paucos*, qui *humanas omnes actiones necessarias esse* statuant, lectoribus persuadere cupit. Scilicet actiones *liberas*, ab iis, quae *indifferentes* vocantur, (de quibus postremis solis *Thomasium* et *Cocceium* loqui, ex libris eorum, ad quos ille provocat, palam est, ac clarissimis ibi verbis expressum,) separatas esse ignorat. Qui talia nescit, eum prima dialectices atque philosophiae, quae de moribus praecipit, discere elementa oportet. Hac tandem de libertate actionum humanarum disputatione finita, ad *imputationem*, vel, si eum auctore fas est loqui, *imputabilitatem*, Cap. IV. progreditur: huius natura ac indoles, quamvis omnibus subtilis, atque multis implicita difficultatibus visa sit, nostro tam facilis fuit perspectu, ut de ea, tamquam de re valde trita, differere plane supersederit, sola Pufendorfii reprehensione contentus, quem ideo increpat, quod actiones metu extortas imputari posse negaverit. Ex quo quidem exemplo facile est ad colligendum, quid a Finetto in imputationis regulis definiendis expectari debeat. Cap. V. *rectam rationem* in homine esse, ait, et multa inania adversus Hobbesium profert, cuius de recta ratione sententiam se non perspexisse satis prodit, ipse tamen, in quo ea posita sit, non definit. Sequenti capite multa de constante voluntatis humanae appetitu, (*obiectum essentiale ac integrum voluntatis humanae* appellavit,) qui ad *bonum* adipiscendum semper tendat, absque delectu ac ordine corrasa deprehendimus. Vltimo denique capite magnas in *Pufendorfium* et *Thomasium* profert querelas, quod ad naturam humanam non satis attenderint, eosque leges naturales solius propriae utilitatis terminis circumscripsisse, suis persuadere studet lectoribus. Sequitur *libro quinto* de *statu hominis naturali* disputatio, in qua quatuor sibi inprimis auctor elegit adversarios, quos doctissima sua reprehensione dignos iudicaret, inque rectam reduceret viam, *Hobbesium*, *Pufendorfium*, *Thomasium*, atque *Russellum*

(Rousf.

(*Rousseau*). Ac *Hobbesii* quidem, asserentis, naturalem hominis statum esse bellum omnium in omnes, absurdam sententiam, absurdis argumentis, Cap. I. evertere conatur; quae omnia ex naturali hominum ad pacem atque societatem propensione, et, ne exempla deessent, Americae gentium humanitate, ducta, tantam nobis attulerunt voluptatem, ut risum excitarent. Veniebat enim in mentem, quid hae nugae ad Hobbesium? cuius eo redit doctrina, homines in statu naturali, sine pactis viventes, nulla invicem ad pacem servandam teneri obligatione, sed pactis demum obstringi. Fasne est credere, solum appetitum, et Americae gentium exemplum, ius facere et obligationem? Debebat potius *Finettus* id, quod verissimum est, ex rectae rationis dictamine monstrare, ipsum finem primarium, quem Deus hominibus, dum agunt, propositum esse voluit, *salutem* nempe ipsorum atque felicitatem, hoc vel maxime desiderare, ut etiam citra pacta pacem servent, et nonnisi aliorum iniuriis lacessiti ad arma veniant. Non minoris profecto stuporis est asserere, hominibus a natura perpetui ac mutui belli ius propterea non competere, quod omnes a natura pacem cupere videantur; quam si quis ex epistolis amicorum Finetti, huic operi praefixis, comprobari posse credat, eum esse hominem doctum, atque philosophum subtilissimum, fatebimur. Haec quidem ridicula. Quae autem V.Cl.Cap.II. de *Thomasii* opinione profert, commiseratione magis, quam risu digna existimes, adeo insipida sunt omnia. Nam quod *Thomasius* (*Fundam. Iur. Nat. et G. lib. X. c. 3.*) dixit, *statum naturalem hominum omnium nec statum belli esse, nec statum pacis, sed confusum chaos ex utroque, plus tamen participantem de statu belli, quam de statu pacis*, ut indicaret, omnibus in statu naturali versantibus, quippe nullius, nisi Dei, imperio obnoxiis, licere facilius iniuriam ab aliis sibi illatam propria persequi vindicta, quam in republica, ubi omnia a principis iudicio, et iudicum sententiis pendeant; deinde in hoc statu libero effraenatas hominum libidines interdum latius

vaga-

vagari, (etsi iure id fieri nolit *Thomasius*,) quam in imperio civili, ubi externa vi maiore eae fortius reprimuntur: id ille sic explicat, *Thomasium* affirmasse, statum libertatis esse sua natura bellicum, et tantum ex caussis contingentibus fieri pacificum. Quis non perspicit hominis in iudicando imperitiam? Mox redit ad *Hobbesium*, cuius errorem, in statu naturali fuisse unicuique ius in omnia, Cap. III. explodit. Eodem iure, (nec mirum, Finettum victoriam reportare, dum errores adeo crassos et absurdos, quos vel puer detegat, impugnat,) *Russellum* Cap. IV. ridet, hunc statum tamquam *hominis silvestris*, *ac solitarii*, *belluinoque more viventis*, conditionem describentem. Caveat tamen, ne ipse rideatur, dum scribit, *Pufendorfii* verba: (*de I. N. et G. lib. II. cap. II. §. 2.*) *Ut status naturalis faciem animo concipiamus, fingendus nobis est homo undecunque in huncce mundum proiectus, ac sibi soli plane relictus*, convenire cum *Russelli* figmento, nec solitarium, sed domesticum potius et socialem hunc statum dicendum esse. Ignoravit enim, statum naturalem, qui civili opponitur, esse vel *absolutum*, ut aiunt, et *primitivum*, ubi homo tamquam sibi soli relictus concipi debet, quemque *Pufendorfius* hoc loco explicavit; vel *hypotheticum*, qui conditionem diversam hominum, extra imperii civilis iugum quidem viventium, at societatis tamen vinculo coniunctorum, completitur, quem solum auctor in mente habuit. Quo factum est, ut non solum hic, sed etiam sequenti capite V. ubi hunc statum ut meris compositum societatibus aequalibus proposuit, vehementer erraverit. Ceterum, hunc statum naturalem civili mox praeferendum, mox postponendum esse, comparatione instituta, non plane contemnendis rationibus, Cap. VI. declarat. Tandem quaerit Cap. VII. num status naturalis aliquando extiterit, et num adhuc deprehendatur? Respondet, fuisse omnino, eumque inter

inter barbaros quosdam populos, *v. c.* Groenlandos, adhuc vigere. In qua quidem re cum eo lubenter consentimus. Libri VI. argumentum in *existentia iuris naturalis* demonstranda positum est, et quinque absolvitur capitibus, quorum *primo* et *secundo* A. docet, esse homini a Deo naturae ope leges praescriptas, ad quas ille actiones suas componat, quasque *iuris naturalis* nomine comprehendit. Quae quidem vaga *iuris naturalis* notio, quae totam potius morum philosophiam, cuius partem esse iurisprudentiam naturalem nemo negaverit, quam solam hanc, quam auctor tractare promisit, doctrinam significat, non potuit non nostro ad innumeros errores viam parare, et facilem confusioni occasionem praebere. *Tertio*, has leges divinas naturales vere ac proprie leges dicendas esse, contendit. *Quarto*, quod aucttoris ignorantiae certissimum esse potest indicium, affirmat, legum naturalium sanctionem esse *imperfectam*, sufficientem vero demum *ex futurae* retributionis post mortem, ac vitae aeternae cogitatione, oriri. *Quinto*, contra *Thomasium*, eiusque discipulum *Flischerum*, ficulneis pugnat rationibus, fumumque vendit, dum eos leges naturales pro meris consiliis habuisse nugatur. Progreditur libro VII. ad *primum iuris naturae principium* stabiliendum. Primum ipsi res est cum *Alberto*, *Hobbesio*, *Pufendorfio*, *Thomasio*, atque *Wolfio*, quorum de prima naturae lege opiniones, pro more suo, hoc est inepte, Cap. I. usque ad V. perstringit. Nam pleraque, quae disputat, non sunt ferenda; pauca, quae bona, ex aliis compilata. Deinde, ne in posterum homines in demonstrandis iuris naturalis regulis amplius tam turpiter fallantur,

lantur, suum sapientissimus Finettus super hac re iudicium Cap. VI. interponit, fontem, unde omnia iuris naturalis praecepta deriventur, hanc regulam commendans: *Ordo naturalis servandus est.* Equidem valde te veneror, Finetti, ob singularem, quam in te esse, inveniendae veritatis artem, denuo hoc exemplo perspexi: at haeret mihi tamen aqua. Fateor enim, hanc esse ingenii mei imbecillitatem, ut, lecta hac regula atque relecta, non magis tamen quam antea, quid in singulis caussis praecipiat, aut prohibeat ius naturae, intelligam; ita docte, (obscuritatem enim eruditionis notam esse aiunt,) locutus es. Dic igitur, quid sit *ordo naturalis?* quid sit *ordinem naturalem servare?* Sed video te iam adesse, qui hoc mihi explices. Nam: *Quibus verbis*, inquis, *significare id unum velim, quod omnes affectus actusque nostros ita moderari debeamus, ut ordo, qui naturaliter inest sive rebus, sive personis, circa quas versamur, integer inviolatusque servetur.* Omnia nunc intelligo. Cum *ordinem*, qui inest *rebus*, agendo obseruari iubes, innumera officia hominibus praeter ea, quae ipsi sibi invicem debent, etiam erga bestias, quid? erga ipsas res inanimatas, imposita esse animadverto. Cavebo igitur imposterum vehementer, ne aves, pisces, aliorumque animalium carnem edendo, aut vestes supellectilemque usu atterendo et corrumpendo, naturalis iustitiae leges transgrediar, nec ordinem, qui his rebus naturaliter inest, ut partim vivant, partim integrae existant, turbare sustinebo. Sic vereor profecto, ne laesae iustitiae reus tu sis, qui conscribendo hoc grandi volumine tot pennas misere trucidasti. Plaudite! Haec autem, quae de primo iuris naturae principio Auctor exposuerat, mox ipse sequenti capite in dubium vocat, ubi *ne-*

cesse non esse, ait, *imo forte minus expedire*, *unicum in hac disciplina statuere officiorum omnium principium*. Iam *de fundamento et fine iuris naturalis* libro *octavo* exponit. Omnia hic risum movent. Nos, ne lectores iniuriam Finetto fieri putent, (vix enim credibile est, hominem tantas ineptias scribere posse.) ipsos singulorum capitum titulos describimus. Cap. I. *Qui utilitatem propriam constituunt pro fundamento iuris naturae*, *ius ipsum a fundamentis evertunt. A quo quidem errore gravissimo Protestantes plerique non satis recedunt.* Cap. II. *Fundamentum iuris naturae merito ponitur in cognitione ordinis aeterni et incommutabilis, cui actiones nostrae conformari possint ac debeant.* Cap. III. *Pufendorfius de iure naturae pessime meritus est, dum eius finem ambitu praesentis vitae concludi docuit.* Cap. IV. *Absurda est, et ad Epicureismum vergens sententia Wolfii, docentis, ita per legem, seu per ius naturale, felicitatem nostram tanquam finem intendi, ut ad illam servandam non obligemur, nisi quia eius custodia felicitatem consequimur, nec sine eadem eandem consequi datur.* Cap. V. *Proximus intimusque iuris naturae finis est custodia recti ordinis, proindeque vita ad rationis normam exacta. Finis autem mediatus, nedum communis, sed etiam propria cuiusque felicitas, quam adipisci propriis actionibus quis potest. Finis ultimus atque perfectus est felicitas vitae futurae, et, quae inde consurgit, supremi Conditoris et Provisoris gloria.* Barbarae aetatis monachi nugas te hic legere credas. Porro, *obiectum iuris naturae* quale esse censeat, libro *nono* declarat. Omnes scilicet omnino actiones hominis liberas huc referre non dubitat. Nec poterat aliter, qui totum philosophiae moralis ambitum, et Ethices, artis politicae, atque Theologiae naturalis praecepta, a iurisprudentiae naturalis finibus secernere haud novit. Neque ab hoc loco recedit, nisi novo eoque insigni impudentiae dicam, an stultitiae? documento edito, dum *Thomasium* iis adnumerat, qui actionibus humanis libertatem denegantes, eas necessarias esse affirmarunt. Quod quam falsum sit, quilibet diligens librorum

brorum *Thomasii* lector, quales omnes philosophos aeque ac ICtos esse oportet, facile intelligit. Liber *decimus* naturam *obligationis* complectitur, quam Auctor, copiosa, et haud raro ridicula, contra varias obligationis definitiones, imprimis eam, quam cum Wolfio plurimi optimo iure receperunt, disputatione praemissa, ait esse *impossibilitatem contrarium agendi, vel actionem omittendi, salvo debito obsequio erga naturae auctorem ac supremum legislatorem.* Quis quaeso non videt, eadem, mutatis tantum verbis, dici ab auctore, quae *Wolfius* aliique permulti dixerunt, obligationem esse *necessitatem agendi moralem?* At Finettum non pudet iactare, se novam veritatem manibus quasi prehendisse, suamque mentem multum distare a *Wolfii* sententia. Certe eo, quo *Finettus* excellit, ingenii acumine pollere illum oportet, qui ullum discrimen inter has duas descriptiones eruere valeat. Post de variis, quae iuris naturae legibus recte tribuuntur, virtutibus, nempe *aeternitate*, *necessitate*, *immutabilitate*, *universalitate*, *certitudine*, *et claritate*, libro *undecimo* agitur. Hic liber, si cum reliquis comparetur, paucissimos continet errores, plurima bona, et ad rem accommodata, non *Finetti* quidem doctrinae, sed melioris notae scriptoribus, ex quibus hausit, tribuenda. Sane, quae de conditione morali actionum Dei voluntatem antecedente, adversus *Pufendorfium*, de figmento legis divinae positivae universalis, deque certitudine praeceptorum naturalium citra revelationem divinam, disputat, ea non solum non contemnenda ducimus, sed nobis maximam partem probari lubenter fatemur. Videtur omnino auctor hunc librum, paullulum ad sanitatem reversus, demum exarasse. Finem operi imponit *de iuris gentium notione* tractatio, libro *duodecimo* proposita. Auctor ius gentium definit *complexionem legum omnium positivarum et arbitrariarum, morumque et consuetudinum, quae vigent apud plerasque gentes, aut saltem apud gentes cultiores, sive illae versentur circa materiam ius naturae spectantem, sive non, dummodo consentaneae sint rectae rationi, aut saltem eidem nullatenus adversentur.* Vnde

patet, illum in eorum haeresi esse, qui omne ius gentium solis moribus adscribunt. Sed certe iam satis est. Haec quidem omnia, quae auctor hoc volumine proposuit, nonnisi προλεγόμενα iuris naturalis sistunt. Ipsa vero huius disciplinae elementa atque principia alio Opere persequiminatur, quod ut nunquam prodeat, non tam iurisprudentiae naturalis (huic enim *Finettus* suis nugis haud nociturus est,) quam librarii caussa, vehementer optamus.

CHRISTIANI ADOLPHI KLOTZII VINDICIAE Q. Horatii Flacci: accedit Commentarius in carmina poetae.

Bremae, sumtibus G. L. Foersteri, 1764. 8.
Plag. 280.

Floruit iam diu inter nos *Klotzius*, olim noster, cuius temporis gratissima nobis memoria est, dein in Halensi Fridericiana poeseos et eloquentiae Professor celeberrimus, Regi Borussorum a consiliis intimis, Vir multa eruditione, mira ingenii ubertate et acumine conspicuus, quem *ipsae* in sua sacraria Musae receperunt, ut, omnibus artibus et litteris elegantioribus initiatum et imbutum, nobis delicias ac ornamentum redderent, de quo apud exteros gloriari liceat. Edidit Vir doctissimus alia sermone patrio, alia latino, eodem, quod ex Romanorum fontibus haurire possis, scribendi genere, quibus illius nomen, vel ultra Germaniae fines satis celebratum, nec minus ad ultimam posteritatem sua cum laude transiturum, arbitramur. Cuius quam splendida exstent in orbem litterarium merita, ex illius, quam nunc ordimur, scriptorum commemoratione, facile elucescet. Primo igitur loco sint *Vindiciae Horatia-*

natianae, ex quibus perspicitur, quanto studio poetam, quem prae aliis diligit, quemque sibi sumsit defendendum, legerit, quantaque rerum antiquarum cognitione et ingenii vi interpretetur. Occupatus est Vir doctissimus in confutando *Iohanne Harduino*, clarae famae olim Iesuita, quem tum credidisse, certe credere voluisse videri, tum aliis persuadere conatum, nullam antiquis scriptoribus fidem atque auctoritatem habendam; quaecunque ab iis narrentur, ea esse inepta, et ab Seculi XI. monachis efficta, satis inter eruditos constat. Multas quidem in hoc homine fuisse litteras, non negat illustris *Klotzius*; ingenium eius ex contrariis et inter se pugnantibus studiis conflatum considerat; praeterea temerarium, rerum novarum cupidum, ad excogitanda non modo, sed confirmanda etiam incredibilia, pronum fuisse accusat; neque veteres scriptores, nisi horribilium sententiarum extorquendarum gratia, perlustrasse. Sunt qui hic putent, et iis fere assentitur *Klotzius*, maius aliquod et pestilentius consilium latuisse, et Harduinum molitum esse, ut sensim omnem historiarum monumentis fidem detraheret, et hanc sibi viam ad tollendam sacrorum librorum auctoritatem sterneret; quo, quae de sacris ore tradita dicuntur, et oracula ab Ignatianis sodalibus edita atque edenda, facilius stabiliret. Hinc ineptas illius opiniones ortas esse K. colligit. Comprobantur, quae asserit, testimoniis copiose et accurate prolatis. Ex hac ingenii et consilii Harduini explicatione ut non obscure apparet, unde tam ridicula et inaudita emanaverint somnia; ita maximum *Klotzii* studium in iis perlegendis et diiudicandis, quae ad caussam suam facere videbantur, omnium admiratione dignum est. Male sibi consuluit, qui litteris et religioni male consulere ausus est, Harduinus; refutatus est atque derisus, a viris doctrina et perspicaci ingenio praeditis, inter quos iam multum eminet *Klotzius*. Sed hunc ipsum legere iuvabit. Selectae sane sunt, et acutae, illius ad

Hora-

Horatium animadverſiones, quibus explicationes et illuſtrationes potioribus poetae locis adduntur. Hae autem quoniam per totum librum diffuſae, nec una ſerie continuantes, difficilius ordine repetuntur, ad eas perluſtrandas, quicunque Horatii carmina, illorumque accuratam curent interpretationem, invitamus atque allicimus. Reſtant plura, et gravioris forte momenti, ſcripta *Klotziana*, in quibus recenſendis erimus longiores.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Iulii et Aug. Anno MDCCLXVII.

SARDINIA SACRA, SEU DE EPISCOPIS SARDIS Historia, nunc primo contexta a F. ANTONIO FELICE MATTHAEIO, Minorita Conventuali, Sacrae Theol. Magistro, Pisanique coenobii Alumno. Praecedit eiusdem Auctoris dissertatio de Sardinia, et illius ecclesiis.

Romae, MDCCLXI. Sumpt. Ven. Monaldini, Bibliop. in via cursus. Ex Typogr. Ioh. Zempel, prope Mont. Iordanum. Superiorum permissu, pagg. 324. in fol.

Digna omnino, in qua Eruditorum versetur industria, ea est historiae sacrorum pars, quae agit de Episcopatibus. Verum haec non levi Episcoporum, nominum, ac sedium conscriptione efficitur, sed iusta rerum memorabilium narratione, quae ad ecclesiam in aliqua terrarum regione instituendam et confirmandam fecerunt, atque augendam, accurataque Antistitum ipsius cogitandi et agendi rationis disquisitione, doctrinae et meritorum, quorum laude prae aliis inclaruere, fatorum ac calamitatum, quibus saepe fuerunt oppressi, eorumque, quae religionis historiae lumen aliquod affundere videntur. Sunt sane, multi ingenii et eruditionis viri, qui in enarrandis Episcoporum vitis et actis prae-

praeclare operam adhibuere, nec inde parum ad ipsam, quae de sacris tractat, historiam luculentius perspiciendam apposuerunt. Saepe ex virtutibus, saepius ex vitiis Episcoporum, veritatis et religionis dignoscitur aut propagatio, aut oppressio. Neque minus scire iuvat, quomodo variis temporibus et locis ecclesia fuerit instituta, quomodo gubernata. Quibus quidem de caussis utile ac periucundum suscepit negotium Vir reverendus atque doctissimus, *Mattheius*, in conscribenda de Episcopis Sardis historia. Haec etsi iam saepe ab aliis viris fuit et incepta, et exspectata: tamen eos, tam operis difficultates, quam gravioris momenti rationes, a perficienda amoverunt. Inter hos, qui historiae de Sardiniae sacris conficiendae consilium ceperant, eminent Vghellius et Nurra, quorum ex monumentis ad rem suam congestis multum Noster se profecisse fatetur. Miramur praesertim huius viri non modo insignem in plurimis variique generis perlectis historiis diligentiam ac industriam; sed animum etiam a partium studio, et a praeconceptis opinionibus alienum, quo ubique expiscatus est *veritatem*, et vel ad ecclesiarum Protestantium Scriptores transire non abhorruit. Sed iam ad ipsam *Sardiniam sacram*. Hanc praecedit de Sardinia, eiusque ecclesiis dissertatio, in quinque capita divisa. Primum Insulae situs, nominis, amplitudinis, ac fertilitatis continet descriptionem; secundum *pluribus* verbis variam narrat Sardiniae fortunam, a Christo nato usque ad hoc tempus. Multa quidem docte profert Vir Cl. sed in rerum enarratione, quae ad profanam magis, quam ad sacram spectant historiam, iusto longior nobis videtur. Monet primum, Sardiniam sub religionis Christianae exordia in Romanorum, quibus a Carthaginensibus tradita erat, potestate fuisse, simulque cum Corsica unam conflasse insulam. At ineunte Saeculo ecclesiae secundo disiunctae fuerunt, posteaque separatim administratae. Cum dein Saeculo V. in Africam penetrassent Vandali, insulas quoque proximas, in quarum numero fuit Sardinia, de-

bella-

bellarunt. Eodem Saéculo Vandalis ex Africa a Iustiniano Imperatore pulsis, Sardinia Belisarii ope recuperata est. Postea a Gothis fuit subacta; sed extincto quoque in Italia Gothorum regno, cum aliis insulis attributa est Imperio orientali, cui plures annos subiecta fuit, donec nimirum Saraceni illam Saeculo octavo medio invaderent, eique eversionem inferrent atque depopulationem. Hic variae virorum doctorum de Saracenis sententiae discutiuntur. Tandem Iohannes XVIII. aegro ferens animo, Sardiniam sub gravi Saracenorum iugo detineri, annum circiter MIV. diploma emisit, quo eandem insulam, quicunque a Maurorum immanitate liberasset, concedebat. Pontificis munificentia allecti Pisani, Sardiniam ingenti classe invaserunt, et brevi tempore, barbarorum copiis disiectis, tota regione, quam petierant, potiti sunt. Expugnatam Pisani Sardiniam in quatuor Dynastias diviserunt, Calaritanam, Arborensem, Turritanam, et Galluriensem, quarum cuique peculiaris datus est Iudex, qui rex subinde vocatus fuit. Comprobatur litteris Gregorii VII. Rom. Pontif. Orzaco Iudici Calaritano datis, praeter ecclesiam Romanam et Iudices, neminem alium ius aut supremum, aut ab altero dependens, habuisse in Sardinia. Sed quo Romani Pontifices maiorem dabant operam, ut ecclesiae servarent memoratam insulam, hoc magis Pisani non cessabant omnia movere, ut eidem ipsam eriperent, multumque fuit dimicatum. Varia haec certamina commemorantur copiose. Iam de Iudicibus seu Regibus Calaritanis occurrit narratio, quam quidem Vir doctissimus non omnibus numeris absolutam, nec integra serie cohaerentem, satis ingenue fatetur. In his sunt Guillelmus, Hugo, Torquitor, Orzoccor, Arzo, Constantinus I. Turbinus, Marianus, Constantinus II. Petrus, Gulielmus, Benedicta, Chianus, Gulielmus, de quibus, quae quisque memoria digna egit, quoad ex obscuris rerum monumentis colligi poterant, breviter exponuntur. Eodem ordine novendecim Iudicum seu regum Arborensium nomina enumeran-

merantur, in quibus eminet Barison, de quo nuper scripsit Collega noster, *Carolus Andreas Belius*, Iuris Doctor et Poeseos in Academia Lipsiensi Professor Publ. Ord. Sequuntur regum Turritanorum nomina tredecim; Galluriensium denique totidem, de quibus parum praeclari asseri certe potest. Caput tertium agit de tempore, quo Sardi colere instituta religionis Christianae coeperunt, a quo ea edocti sint, atque de statu doctrinae catholicae in Sardinia usque ad Saeculum praesens. Quanta in Viro Cl. sit diiudicandi vis, quantumque a credulitate et superstitione remotum veri studium, vel ex his, quae sequuntur, ipsius verbis perspicitur: „Verum (de suspecta nimirum sermo est „inscriptione, ex qua Bonifacium, Christi discipulum, primum in Sardinia Evangelium praedicasse nonnulli voluerunt demonstrare,) non immerito de hac, aliisque huius „generis inscriptionibus, quibus Sardi multa impleverunt „volumina, ambigitur. Ego laudatam inscriptionem nec „refellere, nec probare audeo. Non refellere, siquidem nec „litterarum forma, quam non vidi; nec verba, *quae in ea* „expressa sunt, certum mihi exhibent argumentum, per „quod illam inter aniles fabellas, ignarorumque hominum „imposturas, optimo iure numerare queam: non probare, „nam haud me fugit, quam nonnullis solemne sit, inscriptiones, et alia monumenta confingere, praesertim ad *pro*„*priae patriae* et *ecclesiae antiquitatem ostentandam, aut pro*„*priae nationis numerum Sanctorum augendum.*" Quis haec a coenobii Alumno, in Italia commorante, dicta, quis scripta, et Romae in lucem edita putet? Neque minus est viri prudentis, ac historiae scriptoris, ubi veri aut falsi non satis clara apparent vestigia, iudicium habere in suspenso. Quoniam non satis ex historiae monumentis conspicitur, quo tempore Christiana apud Sardos religio initium sumserit, Vir rever. vagis non assensus opinionibus, rem reliquit indecisam. Catholicam tamen fidem ab antiquis temporibus in Sardinia fuisse disseminatam, fatetur lubenter. Sub

Impe-

Imperatoribus Idolorum cultoribus plures, qui Chriſto ſerviebant, iam fuiſſe in Inſula, ex multis colligit Martyribus ibidem crudeliter interfectis, antequam Conſtantinus M. pacem redderet eccleſiae. Hinc de Martyribus Sardis oritur narratio, quam Theologorum ſubiectam volumus examini; neque minus quam probabilem putat Vir doct. coniecturam, religionem Chriſtianam ſub Saeculi primi finem translatam eſſe in Sardiniam. Quo ſtatu fuerint ibidem res eccleſiae poſt medium Saeculum V. ubi a Vandalis inſula fuit occupata, difficile eſt explicatu; quoniam, quae hoc indicare poſſent, monumenta, aut litteris conſignata non fuerunt, aut a vetuſtate confecta ſunt. Verumtamen aſſerere ſibi poſſe videtur Vir rev. res Chriſtianorum tunc temporis fuiſſe miſerrimas, et religionem ferme proſtratam. Saeculo *VI.* fides Chriſt. magis in Sardinia propagata eſt, ſimulque ibi etiam monaſtica coepit florere diſciplina. Primo Fulgentius Ruſpenſis Epiſcopus, hortante praeſertim Gregorio Magno, et poſt eum alii, conſtruxerunt multa tum virorum, tum mulierum monaſteria. De Sardorum ſacris plura commemorat Vir doct. in primis cum eſſent ſub Saracenorum iugo. Sub finem Capitis III. queritur, Saeculo XIII. peſtifera Haereticorum lue vexatam Italiam. „Pontifices (inquit) quibus usque curae fuit tam horrendum „monſtrum non coercere ſolum, et reprimere, ſed convellere prorſus et extirpare, atque hoc pacto Italiam in „antiquum ſtatum reſtituere, non humano conſilio, ſed di„vinitus, ſanctae inquiſitionis officium inſtituere.“ Plane non videmus, qua ratione homo in litterarum et religionis ſacrariis nutritus, inſtitutum iſtud, quod non ad errores refutandos, ſed ad errantes miſere cruciandos ac necandos fuit excogitatum, non ſolum probare potuerit, verum etiam quaſi divinitus ortum praedicare. Quartum Caput numerum eccleſiarum Sardiniae deſignat; quintum denique, quot fuerint in Sardinia Metropolitae ante Saeculum X, enarrat, ſimulque disquirit, quando haec inſula Metropoli-

tam primum adepta ſit, et in quas ille eccleſias exercuerit iurisdictionem. Finita de Sardinia eiusque eccleſiis diſſertatione, ſpecialem de quavis eccleſia, illiusque epiſcopis, ſermonem inſtituit doctisſimus Matthaeius. Primo loco poſita eccleſia *Calaritana*, cuius deſcriptioni praemiſſa eſt narratio de oppido Calaris, omnium in Sardinia nobilisſimo, ac antiquiſſimo; de praeclaris viris, inibi natis; de civium numero, de aedificiis, et monaſteriis. Recenſentur ab initio quidam Epiſcopi et Martyres, quos quidem dubios et commentitios putat Vir rever. omnino tamen omittere noluit, relinquens Lectoribus quodcunque de iis ferre libuerit iudicium. De quo certi aliquid conſtat, primus eccleſiae Calaritanae Epiſcopus fuit Quintaſius, qui anno CCCXIV. interfuit Concilio Arelatenſi I. adverſus *Donatiſtas* celebrato. Hunc excipit Protogenes, qui in Nicaena *Synodo* fuit, ut illius Acta indicant. Iam, qui in Calaritana floruerunt eccleſia Archiepiſcopi, continenti ordine ſiſtuntur, et quidquid in vitis illorum praeclari conſpicitur, modo paucis, modo pluribus exponitur verbis. *Sunt primarii* eccleſ. Calaritanae Antiſtites Lucifer I. acerrimus religionis adverſus Arianos defenſor, legatus pro cauſſa Athanaſii ad Conſtantinum Imperatorem, quatuor exilia paſſus; Lucifer II, de quo parum certi poteſt aſſeri; Primaſius, qui doctrina et egregio concionandi dono excellebat; Thomas I. cuius nonniſi nominis non facit mentionem hiſtoria; Ianuarius, quo familiarisſime uſus eſt Gregorius M. quem dein ob morum levitatem anathemate petere voluit Pontifex, ſed ſeni pepercit; Deus dedit, quaſi a Deo datus eccleſiae vir multa vitae ſanctitate clarus; Iuſtinus, de quo nihil memoria dignum praedicatur; Citonatus, qui Concilio Conſtantinopolitano II. interfuit; Thomas II. qui commentitius putatur; Iacobus I. qui paſcere barbam in deliciis habuit, ideoque Gregorii VII. Pont. Rom. iram et reprehenſionem in ſe excitavit; Lambertus, qui praeter aliquod Anathema, quod firmavit, nihil egit; Hugo I. Gualfredus,

fredus, Guillelmus, Petrus I. Bonitus, qui diverso in Monachos fuerunt animo; Ricus, qui plurimae fuit sagacitatis ac prudentiae in pertractandis negotiis, ideoque ab Innocentio III. Rom. Pont. ad multa dissidia componenda delectus; Leonardus, Dominicus I, Hugo II. Gallus, Princivallis, Iacobus II. Gundisalvus, Petrus II. quorum fere nulla occurrit notitia; Iohannes I. Iohannes II. Bernardus I. Didacus, Antonius I. Petrus III. Iohannes III. Franciscus I. Ludoticus, Antonius II. Gabriel, Petrus IV. Iohannes IV. Hieronymus a Villa-Nova, Dominicus II. Balthasar de Eredia, Antonius III. Angelus, Franciscus II. Caspar Novella, Franciscus III. de Valle, Ildephonsus Lassus. Sedenus, quorum aut obscura, aut exigua est memoria; Franciscus IV. qui Seminarium pro adolescentibus Clericis construxit, et (verba Matthaeii) sanctissimae Societati Iesu gubernandum commisit; Ambrosius Machinus, qui magna doctrina praeditus fuit, nonnullaque scripta reliquit; Bernardinus de la Casra, invictus iuris ecclesiastici defensor; Petrus V. Didacus II. Antonius IV. Ludovicus II. Franciscus de Sobrecasas, Bernardus II. Falletti, et Iul. Caes. Gondolfi, qui Archiepiscorum Calarit. agmen claudit, natus an. MDCCXI. Sequitur ecclesiae *Doliensis*, eiusque Episcoporum, descriptio. Vbi olim civitas Doliensis sita erat, cuius vix ruinae superstites existunt, nunc appellatur Sanctus Pantaleo, quod huic Martyri sacra fuerat ecclesia Cathedralis. Gubernarunt Episcopi octodecim Doliensem ecclesiam, quorum quidem hic nomina repetere non lubet. Describuntur porro ecclesia *Foro-Traianensis*, cuius duo fuere Episcopi; eccles. *Phausaniensis*, quae totidem habuit Antistites; eccles. *Suellensis*, cuius novem Episcopi recensentur. Floruit *Sulcitana* eccl. quibusdam Martyribus, et XXV. Episcopis, quorum acta narrantur copiosius. Praemittuntur quaedam lectu digna ex ecclesiae *Gurritanae* historia quinque Episcopis, et qui eos excipiunt, LXIII. Archiepiscopis celebrata. In eccl. *Algoriensi*, post civitatis descriptionem, occurrunt XXXVI. Episco-

Episcoporum nomina et acta. *Ampuriensi* ecclesiae XLVIII. praefuerunt Episcopi; *Bosanensi* LXVIII; *Castrensi*, XX; *Giracensi* XVII; *Othanensi* XVI; *Plovacensi* XV; *Sorrensi* XVII; *Arborensi* Archiepiscopi LVIII; *Sanctae Iustae* Episcopi XVII; *Terralbensi* XVIII; *Usellensi* XLIV; *Civitatensi* XIV; *Galtellinensi* XIV. Disputat denique Vir doctissimus Matthaeius de quinque Episcopis Sardis, quorum ignorantur sedes. Accedit appendix Monumentorum, et index Sardiniae Regum, Archiepiscoporum, Episcoporum, et rerum praecipuarum. Sane habemus, cur Sardiniae rever. Virum Matthaeium, tam doctum, indefessum, et acutum rerum sacrarum scriptorem nactae, gratulemur. Neque minus aliorum locorum litterati homines, multum Viro doctissimo deberi gratiarum, lubenti fatebuntur animo.

THEOCRITI RELIQUIAE UTROQUE SERMONE, cum Scholiis graecis et Commentariis integris HENR. STEPHANI, IOS. SCALIGERI, et IS. CASAUBONI. Curavit hanc editionem, graeca ad optimos codices emendavit, libros tres animadversionum, indicesque verborum Theocriticorum addidit, IO. IACOBUS REISKE.

Viennae et Lipsiae, sumtibus Io. Frid. Iahn. TOM. I. 1765. 1 Alph. 15 pl. TOM. II. 1766. 3 Alph. 11 pl. in 4.

Et Doricus poeta, et Theocritus nominatim, dignus erat, qui aliquando nancisceretur interpretem, cuius opera, inter crisin et interpretationem divisa, et certam redderet lectionem, et intelligendi facilitate multorum studia sublevaret. Nam sive unicum in aliquo genere exemplar mirari, sive imitatorum conatus ad illud exigere velis, Theocritus adeundus est, simplex, suavis, et doctus poeta, divino quodam

quodam impetu, ad pastoritia carmina delatus, a paucis denique felici imitatione expressus. Ac illis quidem interpretis partibus, quae crisi continentur, cumulate satisfactum est a Reiskio, ut iam constet de origine et immutationibus cuiusque lectionis, non neglecta tamen verborum explicatione; sed parcius ad hanc, quam ad lectionis varietatem notandam, se dedit. Nec mirum, cum vel sic festinandum fuisse saepenumero fateatur, et praesidia quaedam lectionum constituendarum serius acceperit, quaedam vero tum demum detecta sint, cum aliqua pars operis iam absoluta esset. Sed ut de occasione, consilio, adiumentis, et effectione rei iudicari recte possit, indicandum est, quid de his omnibus in longa prioris tomi praefatione exposuerit.

Numquam antea de edendo Theocrito cogitarat Reiskius, cum bibliopola, qui repetere Londinensem a. 1729. editionem constituerat, eum rogavit, ut imprimendo operi praeesset. Suscepto semel negotio, coepit ea, quae recens impressa erant, cum Romana editione conferre, animadversaque non levi dissensione, de qua ad Id. 1, 102. infra dicemus, omnino vetustas editiones consulere, hoc est, eas, quae Stephaniana principum gr. poetarum collectione priores essent. Consuluit ergo Aldinam a. 1495, quae p. 6. praef. descripta est. In ea viderat quaedam bis posita, alia omissa, multas etiam mendas, tum Cl. Schierium in editione Bionis et Moschi ea ex Aldino libro laudasse, quae Reiskiano exemplo deessent. Communicata hac dubitatione cum Cl. Ernestio, postquam imprimendo iam ad p. 223. ventum erat, mutuam accepit ab eo Aldinam, quae, etsi eundem cum Reiskiana annum inscriptum haberet, mirifice tamen ab ea discreparet; cuius dissensionis multa et indubitata documenta p. 8. 9. praef. collecta sunt. Eo magis deliberandum erat, utra prior esset, quis mutationum auctor, cur utriusque eadem praefatio. Quae cum definiri non possent, ambae editiones a Reiskio usurpatae

ſunt. Romana, apud Zach. Calliergum a. 1515. curata, cum ceterarum omnium origines contineat, et ipſa a pag. 12. ad 15. praef. diligentisſime deſcripta eſt. Vſus eſt praeterea duabus Venetis, quarum prior, eademque Salamandrina, a. 1539. edita, ſcholia habet, quibus poſterior anni 1543. quam et Farreanam dicunt, caret. Ambae Romanam ſequuntur, prorſus ſibi ſimiles, poſterior tamen mendoſior, et, Reiskio iudice, omnium Theocriti editionum vitioſisſima. Xylandrinam ſ. Francofurtenſem a. 1558. ſatis probabilem eſſe tractando cognovit. Stephanus, qui principibus poetis graecis Theocritum inſeruit, cum numquam laudarit ſcriptos libros, et, id quod exemplis firmat Reiskius, carmina interpolarit, ex Ald. Rom. et Florent. repetiit textum, neque ergo auctoritatem illa editio meretur. Bucolicos graecos, ab eodem Stephano a. 1579. editos, Reiskius non vidit. Ex Heinſianis editionibus, quae an e codicibus ductae aut conſtitutae ſint, non adparet, eam comparavit, quae a. 1603. octonis prodiit: lectiones Heinſii Theocriteas, nempe ſtramineas et ſtomacho ciendo comparatas, (p. 25. praef.) plane abiecit. Florentinam ac Iuntinam indagare non potuit. Relinquitur ergo, inter omnes eas, quae Reiskio in curanda hac editione ad manus fuerint, tantum Aldinam et Romanam ad criſin prodeſſe. Camerarianam editionem negat ſe vidiſſe, de qua, cum ſit inter libros noſtros, pauca adſpergemus. Eſt autem mere graeca, et, quantum e graeca praefatione ad Georgium Heltum intelligi poteſt, ſine ullo codice curata; quare veniam rogat Camerarius, ſi quid in tali dubitatione et obſcuritate expediri non potuerit. Margini coniecturae adſcriptae ſunt, quae nobis quidem videntur interdum potius veterum editionum variae lectiones eſſe. Inter ipſos verſus, etſi raro, aliquid interpretationis interpoſitum eſt. Lucanum in fine idyllii 24 et initio 25 Camerarius ex ingenio explevit: adſcripſit enim idyllio 24, Τὸ ἐλλεῖπον ἀνεπλήρωσεν Ἰωαχεῖμος ἐν τούτοις, et praemisſis 36 verſibus idyllio

idyllio 25, posuit, Ταῦτα Ἰωαχείμος. Sunt autem illi ipsi versus, quos Scaliger in emendationibus Theocriteis tantopere contemsit. Editus est hic Theocritus Haganoae apud Io. Secerium a. 1531. mense Februario.

Reliqua adiumenta Reiskii haec fuere: Chartaceus codex e bibliotheca Senatus Lipsiensis, qui priora octo idyllia continet: Variae lectiones, ex Andr. Schotti observationibus c. 46. et 48. Alia lectionis varietas, ad marginem Stephanianae ab aliquo notata, plerumque ex Ald. aut Romana, saepe tamen diversa; sed unde fluxerit, ignoratur: Varietas quatuor codicum Mediceorum, ab Abr. Gronovio communicata cum Reiskio: Epistola Valkenarii, quae Virgilio Vrsiniano cum Graecis collato accessit. Si quid praeterea a quopiam utiliter ad Theocritum intelligendum et constituendum scriptum est, id omne adhibuit: Niclasium nominatim, Luneburgensis scholae Conrectorem, qui Theocriti edendi specimen proposuit, hortatur, ut animadversiones separatim edat, neque tamen integrum poetam repeti curet. Dolet denique, et nos ipsi vehementer cum eo dolemus, Dorvillii morte nobis editionem ab eo institutam ereptam videri, nisi, quae fama fertur, doctissimi viri opera ab interitu vindicetur.

De mutationibus textus Theocritei, quae in hac editione occurrunt, p. 29. praef. haec scripta sunt: „Lectio vulgaris a me multis locis ex Aldina et Romana restaurata, interdum quoque, quamquam hoc quidem parce timideque, ex ingenio meo mutata est. Nam Dorismos, quos in exemplo Heinsiano inveni, reliqui, nullos novos invexi, nisi e codicum mstt. auctoritate. " Sequitur index trium et sexaginta locorum, in quibus Reiskius aliquid mutavit.

Latina versio, etsi saepe vitiosa, et a locis, in hac editione aliter constitutis, abhorrens, intacta tamen mansit,

 qua-

qualis est in editione Londinensi. Liber animadversionum, versioni corrigendae destinatus, et p. 33. praef. promissus, tamen non conscriptus est. Adibunt ergo, qui latinum Theocritum volent, Helii Eobani Hessi interpretationem metro adstrictam, quae Haganoae a. 1530. prodiit.

Scholia ad editionem Rom exacta, et subinde emendata sunt; sed, ut ipse Reiskius fatetur, indiligenter.

Tomus prior continet Idyllia, quorum decimo octavo e Calliergi editione adiecta sunt scholia, inde ab Heinsiana editione omissa: tum epigrammata, nono quatuor versibus aucto e Graevii Lect. Hesiodeis, uno nunc demum addito ex Athenaeo l. 7. p. 284. Ala, Securis, et quaedam alia, consulto omissa sunt, nam his nugis, una cum *Stratonis* Eroticis, Batrachomyomachia et hymnis Homericis, facile nos carere posse pronunciat.

Veniendum est ad alterum tomum, cuius *praefatio* docet, quem Reiskius in notis Vimariensem *annotatorem* adpellet. Acceperat autem Vimaria editionem Commelini, cuius margini lectiones e duobus codicibus, quorum alter Nicolai Stopii fuit, et e Florentina adscriptae erant, cum coniecturis quibusdam et annotationibus. Post *vulgaria illa* de Theocrito, et genere carminis quo usus est, notitia codicum Theocriti e bibl. Montefalconii, scholia Xylandri et Vimariensis libri, Stephani, Scaligeri, et Casauboni nobilissimae animadversiones insertae sunt, quas a p. 145. ad 332. Reiskianae sequuntur. Nos iam eas persequemur, quae ad primum et septimum decimum Idyllium pertinent.

Idyllium omnino esse putat commentatiunculam quamcumque scitam, ingeniosam, et quidquid artificiose, subtiliter, lepide, seu factum manibus, seu mente excogitatum, seu calamo exaratum et verbis conceptum sit. Causam, non

non ſatis idoneam illam, ut nobis videtur, indicavit, quoniam εἴδυλλς fit *ſciens, peritus*. Comparent, quibus placet, Gesneri ſententiam ad Claudiani idyll. primum. Statim in initio idyllii primi malit ἀδύ τί τοι legi, *etiam illa pinus — tibi ſuſurrat*, cum ſequatur, *ſed et tu dulce canis*. Verum τὸ ψιθύρισμα καὶ ἁ πίτυς per illud καὶ ita arcte iunguntur, ut particula aliorſum trahi nequeat; ut taceamus, ἀδύ τι μὲν ſcribendum fuiſſe, ſi ad ἀδὺ δὲ referendum videretur. Ad v. 7. cum Lamb. Boſio, a quo, iudice Reiskio, multum ſperare Theocritus potuiſſet, καταχὲς *perquam ſonorum* interpretatur. V. 11. ſuadet, ἀξεῖ vel ἀξῇ ſecunda perſona legere; ac profecto v. 9. poeta ipſe ἄγωνται in medio poſuerat. Poſſis ᾳ ταὶ μοῖσαι v. 13. et κρανίδων v. 22. ſuſpicari; nam ibi diphthongus, hic media anceps eſt: de metro autem paulo liberius ſtatuit Reiskius. Ceterum κρανιίδων in quibusdam libris repererat. Κεκονισμένος, ſive, ut eſt in Lipſ. codice, κεκονιμένος, ſignificat v. 30. incruſtatum κονίᾳ, tectorio, quali parietes a caementariis incruſtantur, et helichryſum cum Niclaſio de auripigmento poterit intelligi. Illud nobis plane probatur, quod ὧδε pro αἱ δὲ v. 43. e quibusdam libris reſtitutum eſt: *adeo tument venae*. V. 51. poſt ἐπὶ ξηροῖς intelligit σκευαρίοις ſeu ἰδίσμασι. Sed quod etiam intellecto verbo λίθοις ſic poſſe ſententiam expleri arbitratur, *in loco duro et incommodo collocare*, id vulpem nimis ſubtiliter ratiocinantem inducere videtur; ac ne apparet quidem ſatis dilucide, quam vim hoc in illa ſententiarum ſerie habeat. Si Mediceorum codd. varietatem citius accepiſſet, τῷ pro τῷ v. 57. e duorum auctoritate poſuiſſet, ut v. 65. ἦθ', h. e. ἦτε, pro ἦσθ' ex Ald. et Lipſ. MSto recepit. Quodſi v. 63. οὐ δήπυ εἰς malis, quae Reiskii coniectura eſt, in verbis πυ et εἰς extrema cum primis coaleſcent. Ζαπεῦσα δύσερως v. 85. ſcripſit, ſuadente Lipſ. et Aldina, et ſequenti verſu, propter multorum librorum conſenſum, μὲν pro μὰν, nam Heinſius demum μὰν invexerat. Aldinae debemus, quod v. 96. βάρυν, i. e. βάρεσιν ſ. βάρος

 edidit:

edidit: erat enim in illa βαρήν. Cum in omnibus antiquis editionibus v. 102. ἅλιος et δεδύκει reperiſſet, pro quo ἅλιον δεδύκειν in recentiores venerat, ſed de diſtinguendo laborari ſciret, locum ſic conſtituit: Κύπρι - - - ἅλιος ἄμμι δεδύκει, *morti proximus ſum:* tum includit verba, ἤδη γὰρ φράσδει πάνθ', *nam omnia loquuntur* ſc. vicinam mortem. Et Camerariana habet ἅλιος ac δεδύκει, quamquam adiecta ibi interpretatio non placet, quae ἤδη γὰρ φράσδει πάνθ' ἅλιος ad detectos a Sole amores Veneris et Martis refert, toto loco ſic accepto: Κύπρι — — ἅλιος ἄμμι δεδύκει Δάφνις, κείν — — Mox ἄλγος ἔρωτος, non ἔρωτι, eſt *ulcus Cupidinis*, i. e. res eum excrucians. Tribus verſibus poſt, ubi in omnibus λέγεται ſcribitur, ponendum tamen cenſet aut λέχεται, *lecto accipit*, aut δέχεται, *hoſpitio excipit;* ſed nulla mutandi cauſa indicata eſt. Scholiaſtes locum recte intellexit. Neque porro, quare ἄντις cum αὖτις v. 112. mutandum ſit, nos quidem videmus. Cum φέρε v. 128. ſit, *aufer*, ideoque medium ponendum, mutari poſſe φέρ' εὐπάκτοιο in φέρευ πακτοῖο arbitratur. Denique, cum et *nobis* hiare ſententia v. 140. videatur, probamus coniecturam, quae ἔκλυσε in ὦ (i. e. οὗ) κλύσε mutat, *cuius rivi vortex eum obruit*.

Dicemus de carmine ſeptimo decimo, quod plane ex alio genere eſt. Vix probet aliquis v. 8. ὕμμες ex *Aldina*, quo loco nunc ὕμνοι legitur, etſi Reiskius illud defendi poſſe putat, ſi de Muſis accipiatur: *Vos, Muſae* — Sed deſierat iam Theocritus de Muſis dicere, veneratque ad poetas. Ergo ὑμνήσαιμι et ὕμνοι nimis arcte cohaerent, quam ut alterum loco moveri poſſit. Difficilis eſt locus, cum ad interpungendum, tum ad explicandum, qui v. 12. occurrit. Reiskius, finita verſu 11. ſententia, non docet quidem, quid ſit ἐκ πατέρων, nec quorſum μὲν poſt πατέρων referatur; ſed οἷος τελέσαι ἔργον et οἷος νοῆσαι oppoſita iudicat. Ergo hoc videtur velle: *Et perficere et excogitare poterat*, inde debebat ἂν οὐκ ἄλλος ἀνὴρ includere commatibus, et repetere intelligen-

telligendo ἐγκατάθοιτο. Si enim haec: *Quod nemo alius excogitare potest*, uno nexu iunguntur, quo modo poterunt εἷος τελέσαι et οἷος νοῆσαι oppofita dici? Nobis etiam finiri fententia verfu 11. videtur, ἐκ πατέρων autem fic dictum: *Quod ad parentes eius attinet*, feu, *ut a parentibus incipiam*. Reliqua fic procedent: Qualis tandem Ptolemaeus erat! atque ad hoc referetur v. 34. Quam autem Berenice eminuit! Οἷος ἔην Πτολεμαῖος. Οἵα δ' ἔπρεπε Βερενίκα. Atque hanc ipfam ob eaufam malimus cum Florent. et Steph. v. 12. Ἐκ πατέρων' οἷος μὲν ἔην — pro quo Aldinae lectionem Ἐκ πατέρων μὲν, οἷος ἔην — Reiskius revocavit. V. 19. e coniectura Cafauboni, et veftigiis τοῦ αἰολομίτρας, edidit αἰολομίτρας, et ἄγουσιν γυνήταν v. 33. Quare v. 50 ἰάς τιμάς pluralis effe debeat, quare item, fi genitivus effet, pluralis poftularetur, caufam non commemoravit; fed edidit ἰὰς τιμάς. Non probat v. 52. ποθέοντι, fed aut προπιτνόντι vult, *prolapfo in genua*, aut ποτίοντι, i. e. προσιόντι, effe enim ἴσιν idem quod ἰέναι, et ἴοντα fimile τῷ ἰόντα, ac utrumque de adoratione intelligit. Nos tenuerimus ποθέοντι, quod ita molliffimo cum fenfu ἤπιος defcribitur, quae defiderio adamati commotis, i. e. ardentibus et follicito amoris timore plenis, leves curas dat, demta anxietate, ut iucunda cura refideat, quales funt *lenes amantium curae*, apud Horatium, ni fallimur. Sed quid tandem eft, quod v. 69. καὶ Ῥηναίαν ferre nequeat, et Κυρηναίαν fcribendum fufpicetur? Aut quid negat conftare, Rhenaeam Apollini caram fuiffe? Non poterat ignorare, Rhenaeam, Delo adhaerentem (Thucyd. 3, 104.), facram Apollini fuiffe. Ergo Apollo Delius vicinam Rhenaeam ἐφίλησε, h. e ἐτίμησε. V. 72. ὑπαὶ putat mutari poffe in ὑπὲκ. ibidem eft e libris μέλοντι αἰδοῖοι βασιλῆες reftitutum, quod haud dubie verum eft. Χθαμαλῆς Αἰγύπτῳ indicare videbatur Medicei quarti fcriptura: itaque pofitum eft in textu v. 79, etfi vulgata non damnatur. In enumeratione urbium v. 82. fqq. effe quidem πόλιν locum quemcumque, in quo focietate iuncti quidam vivant, docet Reiskius;

kius; ſed vel ſic numerum immenſum eſſe. Nos etiam ſemper haeſimus hoc loco, inprimisque illud epiphonema, Τῶν πάντων Πτολεμαῖδς ἀγάνωρ ἐμβασιλεύει, ferre non potuimus. Ἑταῖροι v. 111. ſunt milites cum imperatoribus, omninoque qui regum amici dicuntur. V. 121. ſq. hoc modo edidit: Μοῦνος ὅδε προτέρων τοκέων, ὧν θερμὰ κονίη Στειβομένα καθύπερθε ποδῶν ἐκμάσσεται ἴχνη, — Itaque ὧν poſuit ante θερμὰ, pro ἔτι, quod ab Aldina abeſt, ſed μούνοις non recepit, etſi ſic legendum putat, et certo ſcit, Theocritum ſic ſcripſiſſe, cum in fine ſyllaba οις anceps ſit. Verba autem ſic ordinat: Πτολεμαῖος εἵσατο ναοὺς μητρὶ καὶ πατρὶ, μόνοις πάντων τῶν προτέρων τοκέων (omnino maiores intelligit), ὧν κονία στειβομένη ἐκμάσσεται τὰ τῶν ποδῶν ἴχνη, i. e. quorum cinis veſtigia calida hominum ſuper ſe ambulantium impreſſa accipit. Atque hac ultima formula loquendi loco circuitionis uſum eſſe poetam, cum *mortuos parentes* dicere voluiſſet.

Index aequat integrum tomum primum *plagularum* numero, quo modo certe ſine ulla cauſa, aut *utilitatis* ſpe, pretium libri mire auctum eſt. Nec ſatis efficax eſt ad excuſationem, quod, cum is, cui eius colligendi negotium impoſuerat Reiskius, male ſedulus fuiſſet, editorem piguit inutilia reſecare. Facillimum erat, ea tollere. Sed nimis aperte fatetur Reiskius, contra quam voluerat haec eveniſſe, quam ut reprehendi magnopere poſſit.

Tertius animadverſionum liber, quem, ut pag. 34. praef. To. prioris dicit, ſcholiis decreverat, non ſcriptus eſt. Itaque cum et alter, quo verſionem tractare conſtituerat, non abſolutus ſit, in titulo poſterioris tomi tantum *librum* animadverſionum indicavit. Vtriusque omiſſio feſtinationi tribuenda eſt, quam permultis in locis excuſavit.

ABUL-

ABULFEDAE TABULA SYRIAE CUM EXCERpto Geographico ex Ibn Ol Wardii Geographia et Historia naturali, Arabiče nunc primum edidit, latine vertit, notis explanavit, IO. BERN. KOELER. Accessere IO. IAC. REISKII animadversiones ad Abulfedam, et Prodidagmata ad Hist. et Geographiam orientalem.

Lipsiae literis Schoenermarkii 1766.
Recensionis pars altera.

Ad celebriores urbes (pag. 16.) pertinet quoque Merg Rahet. Auctor libri, qui al Moschtarech inscribitur, docet, sitam eam esse in Ghutha Damascena versus orientem. Praelio ibi congressos a. H. 64. dimicasse Iemanitas cum Kaisitis; quo illis quidem sub duce Merwano, filio al Hakemi, vincentibus, his in fugam datis, constitisse summam potestatem illi Merwano. Multi sunt poetae in depraedicando hoc proelio, et urbe Merg Rahet. Koehlerus V. Cl. quae est ingenii eius excellentia, in annotatione 73. scribit: ب videri delendum esse, et vertendum, in proelio *apud* Merg Rahet. Eandem elegantiae laudem meretur coniectura annotationi 75 adiecta. Descriptionem montis Libani (p. 18.) omittimus. Aazaz, (pag. 23.) arx et praefectura celebris, sita est in septentrionem Chalebi, cum inclinatione ad occidentem. Agrum suburbanum esse pulchrum, salubrem, ut nullum alium fertilem, tradit Ibn Said, ipsamque esse ex amoenissimis tractus huius urbibus. Legimus in al Lobabo: Aazaz est ex praefecturis Chalebensibus et arx Chalebo vicina, de qua canit poeta: cor meum est Thel Aazazae cum dorcade (puella) maxime agili. Chonasarat (p. 24.) erat sedes regia Omari, filii Abdi 'l Azizi, Chalifae ex gente Ommidarum. Dicit Abulfeda, (p. 35.) Ierichuntis mentionem fieri in libris Israelitarum,

rum, eamque esse urbem antiquam, expugnatam olim a Iosua filio Nun. Ex nomis Syriae est etiam, qui quatuor millia orientem versus ab hac urbe distat, fluvius Iordanes. Tradunt Christiani, in eo baptizatum esse Messiam. Prope Ierichuntem sunt quoque fodinae sulphureae, neque alibi uspiam tota Palaestina fodinae sunt ullae. Seritur ibi glastum, unde Anil, succus vulgo Indicus, conficitur. Sequitur inde a pag. 37, sextum clima geographicum, quae est terra Syriae. In quo quidem enarrando non versabimur, relicturi Geographo, Matheseos maxime gnaro, perlegendum illud, et discutiendum, et aliis commendandum. Invenies enim in eo nomina locorum, de quibus in descriptionibus et narrationibus generalibus uberius dicetur; nomina eorum, qui de his civitatibus exposuerunt; gradus et minuta tam longitudinis, quam latitudinis; clima naturale et geographicum. Progredimur potius ad descriptiones et narrationes illas generales, a pag. 75-144. Ghazzae, (p. 77) auctore Ibn Chaukel, sepultus est Hafchem, filius Abd Menaf, natus est as Schafei, et captus Oomar Ibn al Chhattab ante Islamismum. Erat enim haec urbs tum recens occupata ab Chegiazensibus. Est ea mediocris magnitudinis, cincta hortis, sita in littore. Aliquantulum palmarum ibi est; vineae sunt laetae. Dirimitur a mari tumulis arenaceis, qui porriguntur versus linguam (portum) eius, muniturque arce parva. Ex hac posteriori phrasi istam in novis litterariis anni 1766. illustravimus Iosuae XV, 2. Recte editor clariss. duplicem Gazam constituit, alteram palaeo Gazam Aegyptiacam, Rhinocoluram inter et Pelusium sitam, de qua intelligendum est illud, quod Lucae VIII, 6. αὐτή ἐςὶν ἔρημος; alteram Syriacam, Neogazam, seu simpliciter Gazam dictam, affertque K. scriptores, qui de utraque locuti sint. Idem eleganter ad Abulfedae de Ascalone narrationem annotat, sponsam Syriae fuisse eam olim vocatam, (quod iam Golius et Schultensius viderunt.) causamque huius splendidi tituli, urbi dati, quod esset validissimum

mum et insuperabile, quasi non vitiatum: esse porro eandem imaginem frequentem Hebraeis vatibus, qui et rempublicam ab hostibus vexatam, et eversam, feminae prostitutae comparare soleant. Iafa (p. 80) est urbs parvo circuitu, maritima, quae portubus celebrioribus accensetur. Fuit olim arx insignis, gaudens mercatibus olim copiosissimis, plena procuratoribus mercatorum, instructa portu ingenti, statione navium Palaestinam contendentium, et inde omnes alias regiones petentium. De Aacca nonnulla habet Abulfeda (p. 81) notatu digna: iam, inquit, desolata iacet, ex quo Moslemi illam Francis eripuerunt, quod factum est anno 690. Ipse huic expugnationi interfui, meruique hac militia palmam defensoris fidei. Quae idem ille de Samaritanismo orto in medium protulit, melius quidem ab aliis, praesertim a Ven. Carpzovio, in Critica sacra veteris testamenti, dicta sunt, nec vero cognitu indigna. Scilicet de Neapoli, (p. 85.) quae minime eadem est cum Samaria, sed potius Sichemi locum tenet, bene observante Koehlero, locutus, haec addidit: Al Aazizi narrat, Ieroboamum, quum fretus auxilio decem tribuum insurgeret contra liberos Salomonis, filii Davidis, ibi consedisse, templumque ingens in monte Neapolitano exstruxisse. Abnegatis enim Davide ac Salomone, aliisque prophetis Israelitarum, acquievit in auctoritate Mosis atque Aaronis et Iosuae. Praescripsit vero Samaritis formulam sacrorum, prohibuitque eos ab itinere sacro Hierosolymam, ne cognoscerent dignitatem gentis Salomoneae, ex eoque animis abalienarentur a Ieroboamo. Ex hoc tempore exstitit lex Samaritica, quae antea nulla fuerat, cui dediti processionem religiosam transtulerunt ad montem Neapoli suburbanum. Bosrae mentio fit p. 99. ut urbis praefecturae Chauran antiquissimae, et constructae saxo nigro et contectae, habentis arcem firmissimae substructionis, aedificatam ad instar arcis Damascenae. In nota huic paginae adiecta, triplicem Bosram commemorari in libris Arabum, animadver-

tit editor. Etenim alia eſt Africae urbs, alia Chaldaeae, haec vero Boſtra, quae et ſcriptura ab his diſtinguitur, eſt Boſtra veterum, metropolis olim Arabiae, quam Relandus in Palaeſtina eandem putat cum בעשתרת, Beeſtera Scripturae. Ghuthat, (p. 100.) ſive vallis Damaſcena, inter quatuor illa tempe refertur, quae praeferuntur omnibus reliquis ab amoenitate celebribus terrae locis. Ad ſeptentrionem eius eſt mons Kaſiun, apud quem Cain dicitur Abelem fratrem occidiſſe. Baalbekh (p. 103.) urbs eſt antiqua, muris cincta, cum arce munita et ampla; gaudet arboribus, rivis, fontibus, et copia rerum bonarum omnium. *Eſt illa*, ait al Aazizi, urbs inſignis, vetuſta, cum templo paganae ſuperſtitionis, quod Sabii dicunt a ſe eſſe exſtructum, et in maximo honore habent. In annotatione 136. editor dicit, ſe ſaepius animadvertiſſe, Arabes perinde ac Hebraeos, *in enarrandis familiarum originibus, membra intermedia omittere ſolere.* Chamat (p. 108.) civitas eſt antiqua, cuius mentio in libris Iſraelitarum inicitur. Accenſetur amoeniſſimis Syriae urbibus. Orontes ambit urbis longe *maximam* partem, a latere orientali ac ſeptentrionali. Gaudet arce pulchre ſtructa, et excelſa. Intra ipſum oppidum multae ſunt molae aquariae, et machinae, quibus aqua e rivis in canalem attollitur, unde maxima pars hortorum rigatur, et rivi in plurimas domos derivantur. Al Aariwi, in libro *quem* Analecta inſcripſit, urbem eam appellat antiquam, cuius mentio fiat in Pentateucho. Hoc oppidum, una cum Schaizara, hac peculiari nota inſignitum eſt, ut prae caeteris Syriae urbibus abundet machinis aquariis. Eſſe vero hanc حماة Scripturae חמת, Abulfeda haud perſuaſit editori, qui potius Harenbergio in Amoſo propheta illuſtrato ad c. VI, 2. p. 334 ſq. aſſentitur, clare oſtendenti, illam nec Antiochiam, nec Epiphaniam putari poſſe, ſed eſſe eam, quam Graeci deinde Heliopolin vocarint, hodiernam Baalbekh. Antiochia (p. 115.) urbs eſt magna, praedita fontibus, ingentibusque moenibus cincta, complectens ambitu ſuo ſeptem

montes

montes, et arcem. Sub urbe decurrit Orontes, et fluvius al Aswad, qui ibi coeunt. Ibidem sepulcrum est Chabibi'n Nagiari, i. e. fabri lignarii. Antiochiam docet Ibn Chaukel esse ex amoenissimis Syriae urbibus post Damascum, quam, una cum monte ei imminente, moenia ex saxo vivo amplectantur, et aquam, qua oppidani utantur, derivari in domos, semitas, ac Basilicam. Habere Antiochiam villas et vicos tractusque uberrimos. Ambitum moenium narrat al Aazizi esse duodecim milliarium. Iacet in via media, quae a Maarra ad Chalebum tendit. Charem (p. 116.) est urbs exigua, arce munita, arboribus gaudens et fontibus atque amne parvo. Ibn Said ait esse locum uberem et divitem annonae, abundantemque inprimis proventu quodam proprio malorum granatorum, ex eo genere, quod ita pellucidum est, ut meditullium vel pomo integro perspici possit, quod genus careat granis, et succo abundet. Aintab, (p. 121.) quae, quantum ex situ vrbi ab Abulfeda tributo colligere licet, veterum Antiochia ad Taurum est, urbs est pulchra et magna, cum arce in saxo vivo excisa, et munitissima. Aquis hortisque abundat, estque metropolis sui tractus. Nundinae sunt ibi insignes, quare aditur a mercatoribus et peregrinantibus. Tharsus, princeps olim Ciliciae civitas, Pauli apostoli patria, p. 133. describitur. Sequuntur inde a pag. 145. Supplementa tabulae, ex prolegomenis Geographiae Abulfedinae petita, quae tribus absolvuntur capitibus, sed brevibus. Eorum primum agit de fluviis Syriae pag. 147. secundum de lacubus eius p. 155. tertium de illius montibus p. 163-166. In fluviis habentur Iordanes, Orontes, in quem multi alii defluunt, al Giaihan, qui magnitudine ad Euphratem prope accedit, et Saihan. Fluvius Hamatae (p. 149.) et Orontes audit, et fluvius inversus, quod ab austro in septentrionem fluit, et rebellis, quod cum pleraque flumina sine illo machinarum genere, quod Daulab vocant, alioque quod Naur appellant, terras rigent, adeoque per se in campos exundent, ipse

agros rigare, nisi ope machinarum illarum, recusat. Non possumus, quin annotationem Cl. editoris hic ex parte describamus. Habemus hic, inquit, notabilem de machinis, quae in Oriente ad extrahendam e fluvio aquam, inque agros effundendam, adhiberi solent, narrationem, (quae tamen vox incuria omissa est,) de quibus etiam Arabiam felicem petentes monuit illustr. Michaelis, quaest. 41. p. 131. Harum iam mentio fit in Ammiano Marcellino l. 24. c. 11. sub cataractarum nomine, quae vocabuli significatio vulgo minus nota est. Citantur alii auctores has machinas copiosius depingentes. Itaque illa quaestio, *ut plures aliae*, supervacanea non fuit. Lacubus Syriae annumerantur al Bakai, Banias, Tiberiadis lacus, Zogar, Damascenus in orientali Guthae parte, Cadas, qui idem est cum lacu Emesseno, Apameensis, et lacus Antiochiae. In lacum Zogar, (pag. 156.) alias foetidum dictum, infunditur Iordanes, neque rursus exit, subsidentibus ibi fluvii undis. Vniverse nihil rivorum ex eo lacu rursus exit, sed ibi dispereunt omnes illae aquae. Neque animantium *ibi quicquam* est, neque avium, neque piscium. Quae quidem omnia satis nota, iucundum est ab Abulfeda confirmata legere. Iam de montibus tacemus. Progredimur ad excerptum geographicum, de Terra Syriae exponens, ex Ibn ol Wardii Geographia et Historia naturali. Damascus (*p. 171.*) inter caeteras Syriae civitates in primis nobilem locum tenet, pulcherrimisque splendet substructionibus, coeli utitur temperie benigna, et aquis abundat. Est vero urbs illa princeps Syriae, gaudens al Ghutha seu valle, qua pulchrior fere non reperitur. Excelsis etiam arcibus munitur regio Damascena, et vicos habet similes urbibus. In ipsa quidem urbe templum est, quod nomen traxit a filiis Ommiat, cuius simile in mundo non invenitur. Exstruxit illud al Walid, filius Aabd al Malekhi, qui in opus hoc multum profudit sumtuum. Etenim omnem impensam, quam in illud fecit, accepimus fuisse 400. cistarum auri, quarum

rum unaquaeque comprehenderit 1400. denarios f. folidos aureos. Conquifivit autem undique, ad templum marmore veftiendum, 12000. hominum. Ita vero ornatum illud eft variis gemmis fcalptis ac limatis, marmoribusque levigatis, et concha veneris perpolita. Illas quidem, quae fub cuppula aquilae confpiciuntur, duas columnas, 1500. denariis emiffe dicitur al Walid. Sunt vero diftinctae ftriis rubris, neque facile habent fui fimiles. In Mechrabo, feu adyto templi, duae funt columnae parvae, quae dicuntur olim fuiffe in throno Balkifae, reginae Sabaeorum. In Menaram templi orientalem defcenfurum aliquando dicunt Meffiam. Iuxta hanc quoque fruftum lapidis eft illius, quem Mofes feriiffe dicitur, unde etiam nunc prorumpant ex eo duodecim fontes, etc. Ad hoc pofterius recte annotat Cl. editor: habemus igitur et noftrum hiftoriolae huius teftem, quanquam non magni ponderis, et in eo ab aliis diffentientem, quod duodecim illos fontes manantes facit. Dividitur (p. 176.) Syria in quinque praefecturas, quarum unicuique nomine proprio nomen Syriae commune datur. Ita enim legimus in Ketabh al Aakd. *Syriam primam* efficiunt Ghazzat, ar Ramlat, Palaeftina, Afcalon, Bait al Makdes; inter urbes eius maxime excellit magnitudine Palaeftina. De Palaeftina urbe editori multae funt tenebrae, dicenti, nihil fuperelle, quam ut ufurpetur vetus illa formula, non liquet. *Syria fecunda* complectitur tractum Iordaniticum, Thabriat, al Ghaur, al Iarmukh, Baifan. Vrbs eius maior eft Thabriat. *Syriam tertiam* conftituunt al Ghutha et Damafcus, huiusque urbis tractus littoralis. Vrbs princeps eius eft Damafcus. *Quartam* dein *Syriam efficiunt* Emeffa, Chamat, Khafarthab, Kinnasrin, Chaleb. *Quintam* denique Antiochia, al Aawafem, Meffifiat. Nablus (p. 178.) eft urbs Samaritarum. In illa puteus eft, quem fodit Iacobus, idem ille in quo detentus eft Iofephus, et apud quem confedit Meffias, petiitque a muliere, ut ipfi daret aquam ad bibendum. Ibi nunc eft templum Chriftianorum

norum religionibus celebratum. Bethlehemi (p. 183.) est ecclesia pulchre structa, magno admodum artificio elaborata. Hic ille locus, in quo Messias natus est, distans Hierosolymis tria milliaria. In medio viae, quae inter has urbes porrigitur, est sepulcrum Rachelis, matris Iosephi, a quo non longe abest Moschea al Chalili, Abrahami. Est haec villa porrecta, in qua monumenta sunt Abrahami, Isaaci, Iacobi, ita ut e regione cuiusvis sit monumentum uxoris. Sita est in valle, inter duos montes protensa, multa arbore frugifera vestita. Reiskius V. C. pro قرية in textu posito, atque a Koehlero *villa* verso, legere mavult تربة torbat, quod κοιμητήριον est, valdeque arridet. Emessa (p. 186.) urbs pulchra, sita in planitie, solide structa est, et multi ad eam ex omnibus terrarum partibus contendunt. Incolae abundant copia rerum omnium, mollemque ac delicatam vitam vivunt. Feminae eximia sunt pulchritudine, quae lunae etiam antecedit. Olim fuit ex maximis urbibus. Incantamentis eam accepimus esse munitam, ita ut neque serpentes, neque scorpiones eam ingredi *possint*, et si quando deveniant ad portas urbis, confestim pereant. Deportari solet terra Emessena in alias regiones, quae illita loco a serpente percusso medetur. Librarius codicis Lugd. has voces القمر فايق يفوق omiserat, forte, ut editor putat, quia non satis assequebatur mentem imaginis, frequenti licet usu poetis in primis Arabum tritae. Cui coniecturae etiamsi assensum tuum deneges, habes tamen et e scriptore prosaico exemplum, imagini illi explicandae aptum, quod adscribere iis locis possis, quae Koehlerus V. Cl. in observationibus philologicis in loca selecta sacri codicis p. 48. ad Cant. VI. 10. e Motanabbio, poeta arabum celebri, iam adduxit, ut phrasin eam interpretaretur. Sequuntur Io. Iac. Reiske animadversiones ad Abulfedae tabulam Syriae p. 193-214. e quibus aliquas seligemus. De lapidibus signatis, inquit, vide *Rauchwolf* itinerarium P. 3.

c. 22.

c. 21. init. ubi de cicere arietino. Vniverse videtur huius viri, egregii botanistae, et diligentis rerum in itinere oblatarum observatoris, Itinerarium, ad illustrandam geographiam Syriae atque Mesopotamiae inprimis fructuosum esse, ut miremur, illud a tam paucis tractari, et ad testimonium evocari. Possent ex eo, si id ageremus, infinita ad illustrandas et confirmandas Abulfedae traditiones afferri. Sed sufficit nobis, digitum ad fontem intendisse. Nam vestigia haec persequi, ea qua par est sedulitate, non vacat. Pag. 196. Sowaida et Sowaidia diversae sunt urbes: posterior, de qua Abulfeda pag. 27. loquitur, est Seleucia ad Orontem, cum prior sit urbs Mesopotamiae, ultra Euphratem, in agro Amideno; quod ex plurimis annalium Moslemicorum locis patet, quorum praecipuum adducit p. 202. Cl. Reiskius, cui et gratias agimus, quod (p. 208.) carmen quoddam Motanabbii adiecerit, interpretatione et illustratione donatum. Neque minus omnes, qui litteraturam arabicam vere aestimare norunt, prodidagmata optimi huius viri ad Hagji Chalifae librum memorialem rerum a Muhammedanis gestarum, exhibentia, introductionem generalem in historiam sic dictam orientalem, operi Koehleriano a pag. 215 - 240. adiuncta, atque finem quasi imponentia, merita laude prosequentur. Quae quidem ipsa fusius pertractare nunc instituti nostri non est, sed eorum conspectum dabimus, censentes, eruditos ad opus ipsum magna cum diligentia legendum sese accincturos esse. Loquatur paululum auctor ipse. Ante quam accedamus ad studium historiae, vulgo orientalis dictae, sed quam appellari Muhammedanam malim, quia res tradit a Muhammedanis, non in oriente tantum, sed etiam in Europa et Africa gestas, tria rerum capita nobis exponenda et diligenter cognoscenda sunt. *Gentes* nimirum illae, dynastiaeque, quarum gestas illa res et casus recenset: deinde *terrae*, in quibus, quae hic narrantur, acciderunt: *Auctores* tandem, e quorum maxime scriptis harum rerum notitiam, tamquam e fontibus, optimam

et puriſſimam haurimus. De gentibus agitur a pag. 215-221. de terris a p. 221-227. de auctoribus p. 227-240. Et gentes quidem illae, quarum fata exponit hiſtoria Muhammedana, ſunt hae maxime quinque. 1) Arabes. 2) Perſae. 3) Turcae et Turcomani. 4) Mogolo-Tatari. 5) Barbari et Mauritani. In cognoſcendis vero terris, quas iſtae gentes et dynaſtiae obtinuerunt, quoniam terrae faciem et nomina mutant, pariter atque populi nomina mutant et ſedes, adeoque geographia recentior haud parum ab illa medii aevi, et haec ab illa vetuſtiore graeca et latina, plurimum diſcrepat, dux eligendus eſt mediae auctor geographiae, i. e. non nimis vetuſtus, ſed neque ille recentiſſimus. Quis vero melior Abulfeda? cuius opus geographicum admodum quidem celebre, ſed nondum, ut par erat, notum et familiare, tamquam in tabula vel in nuce proponit, et breviſſimis excerpta eius contenta exhibet Reiskius. Quae quidem agendi ratio profecto plurimis placebit. De Scriptoribus, qui res in oriente, et in univerſum a Muhammedanis geſtas, litterarum monumentis tradiderunt, et ab oblivione vindicarunt, ita agit, ut primo ab iis ordiatur, quos ipſe poſſidet, tam impreſſis, quam manu ſcriptis, deinde vero eos addat, quibus caret. Quae omnia qui legerit, neceſſe eſt ut miretur Cl. Reiskii doctrinae, ingenii, iudiciique praeſtantiam. Plura de eo, deque Koehlero adderemus, niſi animus abhorreret ea repetere, quae a nobis alio loco iamiam in medium prolata ſunt, ad quae lectores ablegamus. Qui aliquas a Cl. Koehlero excogitatas felices coniecturas deſiderat, comparet p. 50. n. 73. cum pag. 97. n. 98. cumque addendis pag. 4. plagul. k. (Loco enim abulfedini الثنية poſuit البثنية. Nempe, ignotum Abulfedae fuiſſe videtur vetus provinciae nomen Batanea, quod eius tempore iam in deſuetudinem abierat. Itaque, quid ex Aazizio ſuo exſcriberet, ipſe non intellexiſſe videtur. Et ſane, qui inſpexerit codicem autographum Leidenſem, videbit, quantum in hoc

loco

loco laboraverit bonus Abulfeda:) legatque p. 151. n. 12. 174. n. 32. 176. n. 38. Ceterum, editor Cl. r. ſit ad nos corrigenda quaedam et addenda, in Epilogo omiſſa, optavitque, ut illa his Actis insereremus. Cui deſiderio eo minus obloquimur, quo magis perſuaſum nobis eſt, utilia lectori et iucunda fore haec additamenta, quae cum eo communicamus. Sunt autem haec:

In Praef. B. 1. v. 21. $22\frac{2}{3}$ L. $22\frac{1}{2}$

— — — v. 23. $56\frac{2}{7}$ L. $56\frac{1}{3}$ per tria.

— — — 3. v. 13. وبلاد الشرب et Bilad as Scharb L. وبلاد السرب et Bilad as Serb.

— — C. 1. v. 24. Neque vero - commendaverim. L. Enimvero nec ego, tametſi pleraque omnia, quae hucusque de poſitionibus urbium Orientis ſcimus ex veteribus arabicisque Scriptoribus, ab hac parte uſum Geographiae Abulfedinae magnopere commendaverim.

— — F. 1 in fine notae, poſt digeſſerit adde: Huius *Ibn Giazlae*, qui Medicus Bagdadi Chriſtianus fuit, ipſiusque libri tabulis diſtincti, quem Takwim al abdan inſcripſit, meminit *Abulfaragius* Hiſt. Dynaſt. p. 366. Notitiam libri dat *Herbelotus* Bibl. Or. p. 837. B. *Tacouim al abdan fi ted bir al enſan, Livre de Medecine, diſtribué par Tables, dans lequel les membres du corps humain, leurs maladies, leurs remedes, avec leurs qualités et leurs échanges, ſont rangés par Tables. Cet ouvrage a eté compoſé par Iahia Ben Iſſa, Ben Giazlah, ſurnommé al Kateb, l'Ecrivain, et eſt dedié au Khalife Moctadhi Abbaſide. Il eſt dans la Bibliothèque du Roi num, 876.*

— — — 3. v. 3. gaudensque arboribus montanis et valde fonte diſtincta atque arboribus, L. gaudensque arboribus, montanis, et valle fonte diſtincta, atque arboribus.

— — — v. 11. لو L. لد.

— — — H. 2. v. ult. quod nomen apud veteres mediique aevi ſcriptores Abulfedae memoratum eſſet, L. quod nomen loci Geographici apud veteres mediique aevi ſcriptores occurrens Abulfedae memoratum eſſet.

In Add. L. 2. v. 4. السوس الاقصي L. السوس الاقصي, et dele, quae sequuntur: f. transpositis verbis scrib. بالمغرب الاقصي قرب السوس. Constat enim et ex *Herbeloti* B. O. p. 829. B. Susam Africae urbem, quae auctore *Abulfeda* eadem est cum Tarudanto, ab Arabum geographis cognomine τῆς الاقصي, id est extremae, appellari. Pudet profecto, talia excidisse mihi in Praefatione maxime et Addendis, quae nimis festinanter effudi, et in summa librorum penuria, quum libros meos plerosque et praecipuos, ex itinere literario modo redux, in Gallia reliquissem, nec alienis in hac ἐρημίᾳ uti liceret. Id vero nuper humaniss. literis me docuit praeclarissimus *Reiskius*, مصرت vertendum fuisse *metropolis facta est*, vel *iuribus et praerogativa urbis primariae donata est*. Ita vero et pro وهي احدي العراقين legendum ego crediderim وهي احدي العراقين, *haec est una ex duabus illis celebratis urbibus*. Altera nempe est Cufa, quam cum al Basrah nostra, Chaldaeae urbe, κατ' ἐξοχὴν Arabibus المصران vocari, auctor est *Golius* Lex. Arab. p. 2235.

— — — N. 3. v. 14. incisus, L. invisus. In hoc modo peccavi (nisi et hoc operarum est peccatum), quod verti ac si legeretur فانما كره, *namque invisus est ille piscis*, pro *namque invisus erat illi piscis*.

TRAITÉ DES DÉLITS ET DES PEINES. Traduit de l' Italien.

MDCCLXVI. in 8. pagg. omnino 239.

Recensionis Pars altera.

Cum nolimus fraudare Lectores nostros exacta praeclari huius Operis idea, in recensendo eo, ut fidem nuper dedi-

dedimus, pergimus. *Cap. igitur XVII.* agit A. de proſcriptione, bonorumque publicatione. Illius Auctor poenam exerceri tantum vult in his, qui, contracta alicuius criminis ſuſpicione maxima, convictionem tamen eluſerunt, quique adeo cives, aut metuere ſe, aut iniuſte agere, coegerunt. — Multo graviores requiruntur rationes, ut proſcribatur civis, quam ut peregrinus. — Quam optaremus, Auctorem, quae brevius ſuper hac re diſputavit, paullo fuſius declaraſſe, praeſertim cum in re tam gravi melius verſaturum eo ſciamus neminem. Bonorum proſcripti publicatio improbatur ex eo, quod non ſit neceſſaria, quodque puniantur ſimul ea exercenda et innocentes, qui, quum nulla ſua culpa ad paupertatem redactos ſe videant, inde et ipſi cauſſas criminum repetant. Quod niſi eſſet, tamen exponi per eam homines inferioris conditionis maiorum inſectationibus; horum enim fere eſſe, quae aliis auferantur, bona. *Cap. XVIII.* praemiſſa Infamiae, de qua poena agitur, definitione, Auctor eam, niſi irrita futura ſit, debere neque praeceptis morum univerſis, neque ſingularibus alicuius Reipubl. conſtitutionibus repugnare, oſtendit. Notatis enim ea quibuslibet actionibus, etiam indifferentibus, ſequi, actiones vere inhoneſtas pro talibus amplius non haberi, propter paritatem poenae. In aliis bene obſervat Auctor, Fanaticismum poenis corporalibus cohibendum non eſſe; contemtu eum notare, aut infamia, plus valere, quam dolores corporis, ad eius extirpationem. Deinde nota infamiae, ut, quod per eam quaeratur, teneatur, neque ſaepius utendum eſſe, neque in plures eodem tempore. *Cap. XIX.* Auctor poenas dicit oportere crimina ſtatim ſequi, illis convenire, et publicas eſſe. Quam crudeliter et iniuſte rei poena protrahatur, ipſe vero diuturni carceris terroribus permittatur, praeclare hoc loco oſtenditur, adeo, ut Auctoris animus tener et humanus undique eluceat. Habet poenae acceleratio utilitatis etiam hoc, quod coniungendis criminis et poenae notionibus eo magis

afficiuntur hominum animi, quo minus inter commissum flagitium et subsequentem poenam intercedit temporis. Igitur res est magni momenti, maturari criminum poenas, si earum cogitatione extingui statim velis in animis hominum speciem cogitati alicuius sceleris utilioris. Convenire autem crimini debet poena, h. e. debet omnem ex perversa et abblandiente sceleris cogitatione conceptam spem commodi adimere. Quod solemne est quibusdam gentibus, punire leviora crimina vel perpetuo carcere, vel deportatione condemnatorum in regiones exteras, id dicitur absurdum esse, poenarumque consilio plane contrarium, si quidem ita utriusque poenae pereat exemplum in terra ubi patratum sit crimen; quo fiat, ut minus avocentur membra civitatis a flagitiis, quorum poenae ab oculis eorum removeantur. *Cap. XX.* praecipit de poenis, quod certae esse debeant, et eiusmodi, quae nullo modo evitari possint; item de culpae condonatione. Caventur maxime crimina poenarum certitudine, non asperitate. Certo enim eventuris malis, etiam minimis, magis hominum animi terrentur, quam quibus, licet maximis, declinandis, tamen aliquo modo non omnis omnino spes adempta est. — Si legum fundamentum, et Codicis cuiusque pars praecipua, essent, sicut esse deberent, in lenitate et clementia, sequeretur, venia poenarum, sententiarumque mitigatione, quas nunc impetrantur a principe, facile nos carituros; quam principum condonandae damnatis culpae potestatem, Auctor vitium principale censet in Iure criminali, quippe quae tacite leges quasi improbet, atque ita spem impunitatis in hominibus facinorosis subinde alat. *Cap. XXI.* disputatur super Asylis; a quibus, postquam Auctor nullum esse debere in toto cuiusque reipublicae ambitu locum, quin a legibus pendeat, declaravit, quae proficiscantur incommoda, breviter, sed maxima cum evidentia demonstrat. Posthaec agitat quaestionem de conventionibus civitatum, utrum sit utile, tradi sibi invicem maleficos in pote-

testa-

testatem: concedit quidem, obviam ea re iri criminibus, quippe quibus omnis locus securitatis praecludatur; improbat vero hunc morem ex eo, quod adhuc obversentur in iure criminali quamplurimae imperfectiones. *Cap. XXII.* expenditur mos ille vulgaris, quo praemium interfecturo aliquem maleficum proponitur. Auctor in tractatione hac versatur ita, ut huius moris non solum partem eam, quae ad disciplinam civilem, sed et quae ad mores spectat, consideret, detrimentumque ab utraque in rempubl. redundans ostendat, uti nobis videtur, satis luculenter; quare et hoc Cap. inprimis commendamus legentibus. *Cap. XXIII.* pertinet ad rationem, quae poenas inter et crimina sit stabilienda. Quo magis criminum aliquod genus adversatur bono communi, eo gravior illi statui debet poena. Namque si diversae noxae criminibus eadem proponatur poena, sequitur inde incommodi hoc, ut quis crimen gravius aeque facile committat atque levius, nisi maiores illi quam huic perpetrando difficultates obstare deprehenderit. Si, qui cervum aut phasianum occiderit, pari afficiatur poena cum eo, qui hominem; mox cessabit in mentibus hominum cogitatio, diversa ea esse crimina, atque ita paullatim sensus boni et mali delebitur. Qualemcunque animo conceperis criminum diversae gravitatis seriem, gravissimum deprehendes semper esse id, quod ad totius societatis tendat exitium, levissimum vero, quod singulos tantum quam levissime laedat cives. *Cap. XXIV.* proponitur norma, ad quam iudicanda sit criminum gravitas. Tanto gravius et atrocius est crimen, quanto gravius eo committendo infertur damnum societati. Quae verissima regula, tyrannide armataque cupiditate procerum per multa secula oppressa et quasi obscurata, nostra demum aetate in lucem coepit protrahi. Refellit hoc loco Auctor primum eos, qui ex perpetrantis consilio, tum, qui ex dignitate laesi, iudicari volunt criminis gravitatem; et denique iis, qui magnitudinem mali moralis, et grave aliquod peccatum

tum in Deum, ad dirissima facinora referunt, se opponit, dicens, hoc revera esse vindicare hominibus, quae iustitiae divinae unice relinquere oporteat. *Cap. XXV.* continetur divisio criminum, quorum Auctor tres classes constituit. Ad primam, ait, pertinere omnia ea, quae simpliciter et directe ad perniciem societatis, sive eorum qui personam societatis gerunt, tendant; ad alteram, quae civis vel vitam, vel bona, vel existimationem laedant; ad tertiam denique, quaecunque iis, quae leges ad salutem publicam vel facienda vel omittenda proponunt, adversentur. Quaecunque actio harum classium nulla contineatur, eam pro crimine habendam non esse; esse vero ignorationem horum finium, qua fiat, ut doctrina morum saepenumero legibus, immo nec raro hae ipsae, sibi repugnent. Opinionem, qua quisque civis sibi licere putet, quaecunque legibus non sint contraria, dignissimam esse quae ab omnibus gentibus recipiatur, a magistratibus inculcetur, et legum sancta auctoritate stabiliatur et confirmetur. *Cap. XXVI.* agitur de crimine laesae Maiestatis. Pro talibus habenda non sunt nisi ea, quae spectant ad excidium vel societatis, vel huius partes sustinentium; effecerunt tamen tyrannis et inscitia, ut et plane diversae naturae criminibus appellatio haec tribueretur. *Cap. XXVII.* est de criminibus, quae privatorum securitatem tollunt, et primum de violentia. Pertinet ad gravissima crimina omnis vis, quae aut vitam civis, aut libertatem invadit, neque homicidia solum et furta ab hominibus de plebe commissa huc referenda, sed et omnis huius generis violentia a magnatibus et magistratibus profecta, quae tanto gravius crimen censeri debet, quanto maiorem ea habet vim moralem in hominum animos. Poenam hisce criminibus Auctor vult statui corporalem, pecunia a potentioribus atque ditioribus nullo modo redimendam, quia sic divitiae alere et augere tyrannidem videantur. Dices, hoc pacto poenam nobilis fore quam plebeii hominis graviorem: sed respondet Auctor, poenam semper metiendam

tiendam esse damno, societati per aliquod crimen illato; ceterum Principem, exhibendis suae in innocentem familiam benevolentiae documentis publicis, notam eius facile deleturum. Quod tamen posterius nobis vix videtur eventurum, nisi antea omnis praeiudicatarum opinionum vis infirmetur, et, si fieri possit, e medio tollatur. Iam *Cap. XXVIII.* disputatur super illata alicui iniuria. Sequi istud crimen poenae loco Auctor vult iacturam existimationis, sive Infamiam; esse inter civitatis leges et famae non leve discrimen, siquidem illae ad conservandum cuiusque privati corpus et bona spectent, hae vero contra fraudes opinionis eum defendant. — Famae ideam non esse simplicem, sed ex pluribus tum simplicibus, tum compositis ortam, cuius sit origo in primis societatum caussis quaerenda. Videtur hac in re Auctor nimis argutatus, modo ut haberet, quo superstrueret sequens Caput, fundamento. Istud igitur *Cap. XXIX.* inscribitur: de Certamine singulari. Existimationis (hanc enim Auctor Cap. praeced. dixerat necessarium principium reipublicae,) necessitati debetur horum certaminum origo, infirmitati vero et anarchiae legum obfirmatio. Extirpandis iis Auctor putat remedium unum esse hoc, ut qui alterum ad certamen provocaverit, solus puniatur, salvo provocato. Facile apparet, Auctorem, cum sit ipse nobili genere, cum omni sua subtilitate philosophica, animoque humanissime adfecto, non potuisse a se impetrare hoc, ut iniquam hanc exueret opinionem, quae praeter tot funestissima singulis gentibus illata damna, reipublicae etiam universae saepenumero perniciosissima fuit. Tantae difficultatis res est, quas a prima pueritia imbiberis, deponere opiniones In *Cap. XXX.* agitur de furtis. Pro furto sine violentia facto multam pendere, convenientissimum videretur, nisi qui furta faciunt plerumque essent pauperes, quorum familias innocentes privare arcta, quae illis est, re domestica, foret durius, eoque ipso aliis subinde furtis caussa praebe-

 retur.

retur. Igitur maxime huic crimini convenit, condemnare furem ad servitutem eam, quae subiiciat societatis potestati et ipsum, et labores eius, quo fiet, ut, quam iniuste invaserit aliena bona, hoc magis sentiat; sin vero furtum coniunctum fuerit cum violentia, ad poenam servitutis accedere etiam debent poenae corporis. Mox *Cap. XXXI.* differitur de mercibus vetitis; quarum negotium quidem verum est crimen, et in principem, et in populum ipsum; neque tamen illud infamiae poena propterea afficiendum, quia vel secundum vulgi opinionem talis negotiator pro inhonesto non habetur. Crimina enim, societatis membris non per se et directe noxia, carent ea gravitate, quae ad publicam indignationem sufficerit; quin et ex legibus ipsis originem hoc crimen ducit, cum, quo molestiora sint mercibus imperata vectigalia, eo maiorem habeat utilitatem negotium earum clandestinum. Poena carceris mitioris, negotiatori clandestino videtur maxime idonea ex hoc, quod ita labore suo compensare poterit, quod fisco inferre damnum conatus est. Mox *Cap. XXXII.* dicitur de iis, qui fidem fallunt creditoribus. Fides, ut in omnibus pactionibus, ita maxime necessaria ad securitatem est in iis, quae ad mercaturam spectant; qua de caussa legislatoris est, curare, ut copia fiat creditoribus servandi crediti. — Distinguendum tamen est inter eos, qui, salva et integra honestate ad fallendum compulsi sunt, et qui fraudibus usi. Hi quum puniendi sint eadem asperitate, qua monetas adulterinas supponens, in illos levior animadversio sufficerit. Durius enim videtur, ad carcerem condemnari, et libertate privari, qui alienis fraudibus impediti fidem non exsolvunt; magis consentaneum foret, videre, ne, invitis creditoribus, homines eiusmodi patria emigrent, atque ita studium et labores, qui aliquando ad solven-

ſolvendum facere poſſent, ad alienas terras convertant. Adnotandum eſt hoc loco, in prioribus huius operis editionibus, Auctorem etiam in eos ſervitutis poenam pronuntiaſſe, qui, citra ſuam culpam, fide non ſteterint; quam ſententiam duriorem nunc retractat, miratus, neminem, cum in hoc manifeſte violarit iura humanitatis, ſibi illud exprobraſſe, cum aliis de cauſſis culpatus ſit immerito. Sub finem Capitis oſtenditur, qua ratione hoc genus perfidiae per prudentem legislatorem caveri poſſit. Subinde *Cap. XXXIII.* de criminibus, quae turbant pacem et tranquillitatem publicam, cuius generis ſunt congreſſiones manibus aut fuſtibus ſe petentium, ſermocinationes fanaticae ſuper religione in publico diſputantium etc. quibus coercendis Auctor ſuadet leges civiles, neque tamen eas arbitrarias, ſed Codice aliquo comprehenſas, unde quisque de ſocietate haurire poſſit earum notitiam et admonitionem. Succedit *Cap. XXXIV.* de Otio politico, cuius deſcriptionem non illepidam ipſius Auctoris verbis lubet adponere. „Communicat, inquit, illud otium cum ſocietate reliqua ſuos neque labores, neque opes, colligit „ſemper, nunquam de ſuo amittit, mirabili valet gratia „apud populum, licet prudentiori cuique ſit contemtui; „grave illud argumentum, quod vel ſolum ſufficit ad commendationem ſtudii et laboris apud ceteros homines, h. „e. iucunditatis vitae comparandae, et conſervandae neceſ„ſitas, nullam in eo vim habet, ſed cupiditatibus ab opi„nione natis totus paret." Quae deſcriptio, huius vitii naturam, uti nobis videtur, praeclare pingit. Iam deinceps *Cap. XXXV.* de Autochiria diſputatur. Conſiderat Auctor hoc crimen tantum quoad pertinet ad diſciplinam civilem, nullamque

ei decerni vult poenam ideo, quod vel corpus inanimatum afflictura ea sit, vel ad innoxios vivos redundatura: quorum prius aeque inutile sit, ac si verberibus male habeas statuam; posterius vero iniuste fiat et crudeliter, quum poena infligatur immerentibus. — Posthaec, qui manus ipse sibi infert, dicitur levius committere in societatem crimen, quam qui, relicta patria, in alienis terris sedes figat. Hinc occasionem nactus Auctor, late disputat super eo, utilene sit, an noxium reipublicae, relinquere civibus arbitrium emigrandi e patria? Quam quaestionem ita dirimit, ut dicat, de civitate carcerem faciendum non esse, legemque, si qua huc spectet, inutilem esse, iniustam, atque absurdam, administrationem vero reipublicae eam, quae nulla alia ratione sciat retinere in patria cives, nisi metu, facile pessimam; certissime enim inhiberi civium emigrationem benefaciendo, augendaque eorum *prosperitate* mutua. His expositis, revertitur Auctor ad *Autochiriam*, et legem censet, quae poenis propositis eam coercere velit, pariter esse futilem atque iniustam, ac si poenis retinere velis emigrantes in alienam terram cives. Caedes, inquit, sui ipsius, crimen est in Deum, ab eo solo *post mortem* corporis puniendum, non ab hominibus: partim, quia per talem caedem in homines non peccatur; partim, quia humana poena cadit non in maleficum, sed in malefici innoxiam familiam. Neque valet hic vis exempli quidquam; nisi enim gravissimae rationes, a religione petitae, a tam nefario facinore absterreant hominem, quo tandem modo id efficiat metus poenarum in exanime corpus? *Cap. XXXVI.* exponit de criminibus quibusdam, quorum

est

eft difficilior convictio. Ad horum cenfum refert Auctor adulterium, puerorum amorem illegitimum, et infanticidium. Nafcuntur adulteria binis maxime de cauffis: primum ex malis legibus; deinde ex impotenti illo impetu, quo fexus alter fertur in alterum. Spectatur vero hic criminis huius tantum pars ea, quae ad difciplinam politicam pertinet. Quanto maior in republica eft numerus eorum, qui, patria poteftate non impediti, matrimonia ad voluntatem ineunt, tanto magis confirmatur fides mutua inter coniuges. — Ad amorem in mares quod attinet, illius origo non tam in neceffitatibus naturalibus hominis liberi et folitarii, quam in cupiditatibus eorum quaerenda eft, qui, quum ad fodalitium facti funt, tamen confuetudine aliorum fervilem in modum excluduntur; quare et crimen iftud regnare potiffimum in clauftris et monafteriis deprehenditur. Quae Auctor de veris cauffis infanticidii iudicat, ea recte fe habent omnia. Ad finem huius Cap. annexa eft lex communis haec: nullam alicuius criminis poenam iuftam dicendam effe, aut proprie neceffariam, nifi legibus antea praeftitum fuerit, quidquid in hoc vel illo populo avertendi criminis cauffa praeftari poffet. Videtur hoc magiftratibus inprimis commendandum effe. *Cap. XXXVII.* agit A. de genere aliquo criminum fingulari; intelligit autem haerefin, cuius tamen explicationem uberiorem, tanquam ab inftituto fuo alienam, confulto ille non adgreditur. *Cap. XXXVIII.* indicantur fontes quidam univerfi, unde iniquitas erroresque plurimi manent in leges. Primo loco eft falfa notio utilitatis, qua legislatores non raro decipi demonftratur eximie. Exempli loco adducere lubet hoc, quod Auctor,

eum, ait, hac ratione decipi, tollendo incommodo aliquo leviſſimo, vel etiam interdum extra mentem legislatoris nullo, ſimul tollat innumera alia et veriſſima commoda, ut qui auferri e vita velit ignem, quia incendia pariat, aquam, quia homines ibi mergantur, quique adeo malum removere a rebus absque everſione rerum ipſa non poſſit. *Cap. XXXIX.* agitur de gentium ſingularum indole et conditione, unde, tanquam ex fonte altero, plurimos legum errores Auctor derivat. Vel ſagacisſimis, inquit, in republica viris, interdum crudelitas aliaque legum vitia probata ſunt ex eo, quod civitatem pro familia magis haberent, quam pro ſocietate inter ſe coniunctorum civium, quum, inſtituta comparatione utriusque, quod Auctor fecit, quanta ſit unius ab altera diverſitas facile appareat. Leges et conſtitutiones gentium ſingularium manifeſte repugnant iis, quae ad fundamentum reipublicae univerſae pertinent; unde et conſequitur hoc, quod doctrina morum publica in civitate, et privata in gentibus ſingularibus, tam diverſe praecipiant. Haec enim, inquit Auctor, ſubiectionem et timorem, illa docet fiduciam et libertatem: privata commendat homini beneficentiam erga paucos, quorum eligendorum ne arbitrium quidem ipſi permittitur; publica contra praecipit benevolentiam erga omnes omnino homines: illa flagitat oblationes perpetuas, incolumitati gentis, uti adpellant, tanquam idolo, dedicandas; haec civem ſaepenumero eo perducit, ut pro ſalute publica ſe ipſe devoveat, praemio fortitudinis ex ſuaviſſimo, quo eum adficit, animi ſenſu, iam ante capto. *Cap. XL.* tertium explicat legum vitium, cuius natura in eo eſt, quod nimium in irrogandis poenis reſpicitur ad utilitatem et incrementa fiſci. Tempus fuit, cum pecunia multarentur quicunque criminis aliquid commiſiſſent; ex quo fiebat, ut patrimonium princeps ſuum conficeret ex privatorum criminibus, vis vero in ſecuritatem publicam frequentius facta locupletiorum nutriret faſtum et inſolentiam. Haec ita diſpu-

disputavit Auctor, ut, quorum ratio in ferendis legibus in primis habeatur, nobis dignissima videantur. Sequitur *Cap. XLI.* quod est de iis, quae potissimum valent ad cavenda crimina. Crimina caveri, quam puniri, satius est; illud enim proprie est consilium legum saniorum omnium, quae propterea sanciuntur, ut per eas adducantur homines ad felicitatem maximam, aut certe ad minimam, quae cogitari possit, infelicitatem. Vetare quamplurima, quae innoxie fiunt, non est inhibere vitia, quae ex illis nasci possint, sed producere potius nova, virtutisque et vitii notiones, pro aeternis et immutabilibus communiter habitas, permutare pro arbitrio. Fraenum si iniicere velis vitiis et criminibus, leges oportet esse simplices et evidentes, cuilibet civitatis ordini, immo singulis civibus accommodatas, et salutares, ab universis vero sancte habitas et reformidatas. Porro, ut vitiis prospiciatur, necessarium est coniungi in populo cum libertate intelligentiam et consilium; nam qui a prudentiori et bonis litteris instructo viro despicitur, temerarius impostor, is ab inscio et rudi vulgo saepissime adeo adoratur. Haec copiam fecerunt Auctori, multa docte disserendi de commodis, quae litterae civitati, in qua florent, adferre solent. Refellit potissimum quosdam illepidos, qui bonas litteras obfuisse fere rebus humanis iactitant, et in sua isthac opinione sibi mire placent. Nam si vel maxime aliquid mali fecerunt litterae, id certe fuit eiusmodi, quod evitari non posset. Duas potissimum Auctor figit epochas, quibus ad tempus oportuerit obesse litteras: unam quae confinis sit aetati, qua societates fundari coeptae sint ampliores; alteram, ex quo tempore a tenebris ad lucem, h. e. ab erroribus ad veritatem fiat transitus. Ex hoc diverticulo Auctor in viam regressus, commemorat alia, quae vitiis praecavendis apta sint: nempe videndum esse, collegia iudicum, quibus concredita sit cura legum, plus habere utilitatis ex eo, quod leges serventur, quam si earum violationem impune dimittant, muneribus corrupta; deinde

nec

nec parum huc valere virtutis remunerationem; optimum vero, quo via praecludatur vitiis, et vero etiam difficillimum, esse in educatione liberorum, si naevis ea magis magisque purgetur. Tandem *Cap. XLII.* ex his omnibus, quae hactenus disputata sunt, conficit Auctor propositionem universalem hanc: ut poena non sit violentia unius vel plurium in cives, ea debet publica, prompta, necessaria, minima, quae pro diversitate caussarum fieri possit, crimini conveniens, et legibus definita esse.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Sept. et Octobr. Anno MDCCLXVII.

HISTORIA INSITIONIS VARIOLARUM IN Suecia ad novissimum tempus producta. Auctore IOANN. ANDR. MURRAY, D. Medic. Prof. Gotting.

Goettingae, Impensis Viduae Abrah. Vandenhoeck. 12. plagg. in 8.

Momenti non adeo parvi res esse videtur, morborum variorum, in primis epidemicorum, crudeliter saepe saevientium, cognovisse historiam. Ex his enim non solum eorum exortum, progressum, et varias mutationes perspicere; sed etiam quibus auxiliis vel mitiores redditi, vel prorsus profligati fuerint, Medici percipere, et sic in utilitatem aliorum aegrotorum convertere possunt. Qua de re prae reliquis omnibus hoc de variolis esset optandum, utpote quae olim in borealibus regionibus ignotae, nunc tantas inter earum incolas edunt strages. His ex causis iure promeretur laudem clarissimus Murray, quod hoc libello, prouti ex inscriptione patet, insitionis variolarum in Suecia dedit historiam. Cum enim huius clariss. Viri patria sit Suecia, ipse igitur, quae ad eius historiam naturalem pertinent, et quae ad populares suos spectant, bene noscat; praeterea

vero ei quoque cum praestantissimis Sueciae medicis sit commercium: fieri facile potuit, ut satis completa ex suis aliorumque tentaminibus et observationibus huius rei enasceretur historia, prouti ex proemio apparet.

Ita vero rem suam peregit Cl. Auctor, ut non tantum de variolarum insitione, ut ex inscriptione expectari poterat, verum etiam de variolis ipsis, earumque exortu in Suecia, plura scitu digna proferat. Haec enim bina ipsi occasionem dedisse videntur, ut tractationem suam in duas partes divideret, quarum altera delineationem *variolarum sponte* in Suecia grassantium, altera narrationem de origine, progressu, et hodierna insitionis variolarum in Suecia conditione, ita tradit, ut hanc in duas sectiones iterum distingueret, et primo ipsius insitionis in Suecia exercitium describeret, deinde ipsa scripta recenseret, quae de insitione in Suecia prodissent.

Itaque quod primum ad variolarum in *Suecia exortum* attinet, de illo quidem nihil certi constat, cum in universum earum antiquitas in Europae regionibus demonstrari nequeat; progressum vero, quem ipsum vetustioribus temporibus tantum coniectura assequi possumus, ex Libro a Regum Sueciae, Erici XIV, et Ioannis III. medico, *Benedicto Olao*, 1578. edito, eruit. Nihilo minus in *nonnullis* Sueciae provinciis illum adhuc admodum incertum esse demonstrat, et notatu dignum censet, in Savolaxiae et Careliae parte plures senes a variolis immunes reperiri. Postquam vero recentioribus temporibus variolae magis fuerunt considerataе, nullo tempore eas in Suecia plane defuisse, ex catalogis nascentium et morientium patet. Ex quibus etiam non minus, quam ex aliis monumentis, auctor refert, quo modo variolae Holmiae, Aboae, aliisque locis, per varios annos, varia ratione sint grassatae, et quo modo aliquando ex loco in locum, iter, vel simul cum hominibus

bus traducentibus, vel epistolae ope, fecerint, atque inter homines dispersae fuerint. Homines iis affecti plerique sunt iuniores, ita ut quoque exemplum referatur infantis recens cum crustis et cicatricibus editi a matre, quae curam habuerat filii natu maximi; is infans deinceps immunis mansit a variolis. Neque tamen vel aetate provectiores sunt contra eas muniti, quin senes decrepiti 84. annorum eas feliciter superaverunt, et quamvis alii aliis temporibus immunes manserunt, tamen paulo post eodem morbo impetiti sunt. Bis vero corripi posse homines veris variolis, haud concedere vult auctor, potius cum Meadio, Werlhofio, aliisque asserit, veras vix esse variolas, quae rursus a contagio, ut in nutricibus, accedunt, quod febris adsit nulla, neque illas insitione excitare potuerint. Pari ratione indagatu arduam censet illam quaestionem, an quis omnino a variolis liber in Suecia maneat? eam A. negat, quoniam vel adeo levis interdum earum impetus, aut febris observetur, ut a peritis quoque non satis attendatur. Ipsae autem variolae febribus intermittentibus plerumque sunt contrariae: nam febres hae saepissime variolis accedentibus vel prorsus evanuerunt, vel per aliquot paroxysmos siluerunt, iterumque redierunt; quid? quod ipsis variolis intermittens febris se sociavit, cortice Peruviano autem iterum depulsa est. Variolarum hinc considerat A. indolem, quae, licet terris sub frigidiori coelo sitis mitior adiudicetur, tamen interdum maligniorem evadere, ex computatione per totam Sueciam facta, patet, siquidem 9000 circiter hominum per Sueciam morbillis et variolis per annum vita decedere, in primis vero Fennis admodum funestas esse, ex variis plurimorum locorum relationibus per plures annos apparet. Funestae huius rei causae in aeris vitio quidem sunt quaerendae, sed vitium illud est occultum, neque satis determinari potest, cum saepius in principio variolae admodum malignae, in fine mitiores reddantur; sic quoque frigus hyemale miasma variolosum enervare haud valet, prouti ex variis hic

 addi-

additis obſervationibus Suecorum medicorum elucefcit. Simul autem plurimae cauſae in vitiis, partim in diaeta, partim in vitae genere incolarum, partim in variis remediis et medendi ratione perverſa, erant quaerendae, quas et ipſi medici Sueci corrigere, et aliis auxiliis vel variolas mitiores reddere, vel prorſus avertere tentaverunt. Ad haec pertinent infuſum picis liquidae, et pilulae ill. a Roſenſtein, ex pice liquida et herba Conii confectae, quibus multum, et ante morbi exortum, et ipſo iam praeſente, tribuitur. Magis vero virtus pilularum praeſervantium huius illuſtris medici laudatur, quae ex Calomelano, Camphora, Aloes extracto, et Guaiaci gumni componuntur. Verumtamen et his aliisque remediis morbum avertere haud potuerunt, ideoque iure de antidoto contra variolas remedio deſperant, neque exſtirpationem huius mali, a nonnullis medicis propoſitam, unquam fieri poſſe, vel expectari, putant. Hinc alia et in Suecia erant auxilia quaerenda, quibus morbus et mitior, neque adeo periculoſus redderetur. Hoc perfectum fuit inſitione, cuius hiſtoriam pars ſecunda huius libri continet. Tardius vero in Suecia adhibita fuit inſitio, ſiquidem Aboae primum 1757. die 19. Novembris ab Haartmanno cum ſucceſſu fuit tentata, poſtea aliquo tempore intermiſſam ille iterum feliciter adminiſtravit. Eodem anno Upſaliae Aurivillius eam felici eventu praeſtitit. Deinde inſitio laetiora cepit incrementa, quia ex iuſſu regiae Maieſtatis illam adminiſtrare nemini quam Medicis promotis fuit permiſſum, illudque acceſſit, quod Cl. Schulzius, ex itinere in Angliam inſitionis cauſſa ſuſcepto redux, Stockholmiam reverteretur, et variis in locis, praecipue autem in Oſtrobothnia, Cl. Haſt eam feliciſſime adminiſtrans, regia munificentia ad frequentius exercitium fuit excitatus. Cum porro proceres regni et purpurati inſitionem ſingulari proſequerentur favore, aliter fieri non potuit, quin inde et inter populum magis divulgaretur: ipſi etiam ſacri ordinis viri, per ſuum aſſenſum, non parum ad eius incre-

incrementum contulerunt, in primis cum nonnulli propria manu ad aliorum exemplum in filiis suis insitionem suscipe-rent; quam rem postea medici ipsi magis vel scriptis suis, vel exercitio perfecerunt, dum varia nosocomia in oppidis maioribus adornata, variolarum insitionem et faciliorem, et magis comprobatam redderent, ita ut quoque in defectu eorum, in aedibus, quibus infantes publicis sumtibus sustentantur, vel aegrorum cura habetur, medicis insitionem exercendi daretur venia. Hinc quoque factum est, ut duo nummi, etsi non publica auctoritate, in artis honorem cuderentur. *Etsi vero ea adeo* felicia capiebat in Suecia incrementa, variae tamen causae eius progressum ulteriorem impediebant. Alii enim sibi vanum conscientiae scrupulum movebant; alii metu periculi et morborum postea subsequentium ab ea abhorrebant; alii inter plebem expensis paucis, quibus opus esset, retinebantur; alii tandem ob timorem illum inanem, illos, qui huic arti se submiserint, ultra 30 vel 40 annum vitam suam non protrahere, eam spernebant. Haec tamen impedimenta, vel usu nosocomiorum, vel praemiis ruricolis constitutis, fuerunt superata. Ut vero pateat, quanto cum successu variis in locis Sueciae a nonnullis medicis variolae fuerint insitae, auctor tabulam de numero eorum, qui usi sunt insitionis beneficio, adiunxit, ubi tamen monet, completam sistere haud potuisse, quoniam medicorum haud pauci, de suo hac in re studio sileant, igitur ab anno 1754. usque ad annum 1756. numerat tantum 621. His ita relatis, ad ipsum in Suecia insitionis exercitium propius accedens Auctor, primum de praeparatione agit, quam quidem pro variorum medicorum Suecorum methodis tradit, simul tamen praeter regimen diaeteticum efficaciora remedia, ut infusum picis liquidae, mercurialia, antimonialia, emetica, purgantia, roborantia, et talia proponit; quibus tamen medicum pro corporum varia constitutione uti cum iudicio vult. Anni quoque tempora ipsa non sunt negligenda, idque inprimis in Suecia, ubi

 aesta-

aestate siccus aer, urensque calor gravet; hieme frigus fibras nimium stringat, humoresque condenset: hinc, si fieri potest, ver et autumnum seligunt, caeterum et aliis temporibus, ut Iunio, Augusto, atque Decembri et Ianuario, variolas fuisse insitas, medici tradunt, ubi res postulavit. Licet enim variolis epidemice grassantibus, illi, ob peculiarem vitiosamque aeris indolem, quae tunc dominatur, et ob maius infectionis naturalis periculum, aegrius ad istius exercitium accedunt: necessitate tamen coacti illud cum successu sunt aggressi. Praeterea clariss. Acrel in binis exemplis observavit, ex connubio utriusque infectionis nihil esse timendum, neque etiam a copia, sive dosi variolosi miasmatis, aliquid pendere, siquidem et bis insitio fuit repetita sine noxa. Magis insitionem adhibere dubitant, cum alia lues, ut morbilli, sese exserit, siquidem horum caracterem eis admisceri, et sic peiores reddi, ex optimis constat scriptoribus. De aetate contra non adeo solliciti sunt medici Sueci: et licet Cl. Schulzius, intra tertium annum et decimum tertium plerumque coerceat, plura tamen exempla iuniorum infantum referuntur, adultiorum autem nullum. Quod ad varios morbos corpora afficientes pertinet, illi, nisi sint maioris momenti, vix detinere solent ab insitione medicos; potius ill. a Rosenstein putat, si aegroti hi non nisi aegre insitionis ope servari queant, vix mortis faucibus se surrepturos consueta via infectos. Itaque infantum ulcere, ophthalmia, tinea, scabie, aliisque morbis afflictorum exempla referuntur, in quibus insitio variolarum non solum bene cessit, sed et ipsos infantes multo saniores reddidit. Plures dein variolas excitandi vias in Suecia refert Auctor. Primam, putat, esse emtionem, quae ibidem non minus, quam in Germaniae provinciis plurimis, familiaris, satis accurate hoc modo traditur: Infans variolis inficiendus ad hominem benigno genere affectum adducitur, variolas emturus. Imponuntur tum 5 vel 7 obuli, de quorum numero antea conventum, maturis, sed ruptis pustulis, deinde infantis inficiendi pedi-

pedibus alligantur. Altera via est incisio, qua, ad Anglorum nuperrimam methodum, in alterutro brachio lanceola plaga efficitur. Unicum enim vulnus sufficere videtur, quum copia miasmatis effectum non mutet, et vulneris unius incisio facilius perfici possit. Sic etiam brachium sinistrum dextro praeferendum est, quoniam eius rarior usus est altero. Plaga ipsa paulo longior et profundior nihil incommodi affert, modo sanguis ante effluat, quam fila immittantur. Ad plagam efficiendam varia scriptores indicant instrumenta, quae a Cl. Schulzio binis fuerunt aucta, quorum alterum magis laudatur. Hoc lanceolam constituit, cuius manubriis, rotundato margine, tantum deraditur, ut apicis modo exigua pars promineat; ne vero acies vacillet, filo manubria circumligat, vel argenteo circulo firmat. Alii loco brachii in crure locum seligunt, qui inter genu et suram introrsum medius est, et cui subligacula crurum in feminis circumvolvi solent; hoc modo maiorem variolarum numerum ad inferiorem corporis partem allici, ophthalmiasque averti putant. Alii vesicatorii ope, tenellis, cuticula separata filum contagio imbutum applicuerunt. Verum ulcera late in brachio serpentia inde fuerunt enata. Alius pus variolosum recens, vel crustas sibi transmissas, unguento digestivo et cantharidum pulvere optimo cum successu commiscuit. Alius solo pure recente scabiei pustulis in brachio infantis inuncto morbum suscitavit benignioris indolis. Alius filio suo, dum vulnus forte in brachio sibi infligeret, filum gossypinum pure varioloso imbutum imposuit, et variolas mites excitavit. Tandem et ope ipsius lanceolae, qua pustulae variolosae ad fila insitioni commoda paranda apertae fuere, et qua vena hominis variolis correpti incisa fuerat, contagium in alios transferri posse, fuit cognitum. His consideratis, modus fila servandi et transferendi proponitur, qui in eo positus est, ut vel vitris obturatis, vel ligneis scatulis, vel chartae involutae includantur. Nec ullum efficaciae dispendium, vel exsiccatione, vel ex diverso

servan-

servandi modo fuit observatum. Pus ipsum ex mitioris generis variolis eligitur; exemplum tamen refertur, ubi pus ex confluentibus haustum variolas mitiores excitavit; pus vero ex artificialibus variolis vim suam citius amittit. Vetustatis vero filorum pure infectorum quoque habenda est ratio, quia, quo vetustiora illa sunt, eo tardius febris et exanthemata proveniunt, uti exemplis illustratur. Ast neque vetusta, neque recentia fila, in nonnullis provocare potuerunt variolas, in aliis autem iterata modo insitio efficax fuit. Itaque, ut certior haec res evaderet, consilium iniit Cl. Schulzius, tria vel quatuor fila immittendi, sed neque hoc semper vim exanthemata provocandi habuit. Dispositioni corporum hanc rem adscribunt, atque exemplis nonnullis illustrant; simul tamen et aliae causae, vel in plaga, vel in sanguine profluente, et pus diluente, sunt quaerendae. Caeterum notatu est dignum, febriles motus accessisse, sed sine subsequente variolarum eruptione. Haec enim plerumque sexto die post insitionem oritur, nono autem exanthemata prorumpunt, Cl. Schulzio *observante*. Neque tamen hoc semper ita fieri solet, siquidem ex quibusdam exemplis apparet, morbum vel citius, vel tardius se manifestasse. Ipse vero morbus arte excitatus levioribus symptomatibus fuit vix non semper stipatus, ita ut paucissimis casibus exceptis, consueta ista in variolis naturalibus *symptomata* non solum admodum mitia fuerint, sed et *numerus pustularum* valde exiguus observatus sit. Quid? quod febris, aliaque signa morbi invalescentis, una cum vulneris inflammatione et suppuratione accessere, sine ulla tamen subsequente eruptione morbus fuit absolutus. At enim vero, quam leves huius insitionis in aliis fuerant progressus, tam gravia interdum eam exceperunt symptomata, siquidem plura exempla variolarum nigricantium, confluentium, cum graviore febre, convulsionibus, et suppuratione peiore coniunctarum, obvenerunt; quae medicorum curam postea eo magis postulavere, quo graviora aegrotos affecerunt, inde etiam nullus

nullus eis fuit peremtus. Neque ullus alius morbus cum variolis ſimul immiſſus a medicis eſt obſervatus; alia vero mala ipſis variolis acceſſere, ut dentitio, purpurae, petechiae, atque tuſſis; morbilli rarius quidem ſimul cum variolis obſervantur, referuntur tamen nonulla exempla, ubi morbilli cum variis phaenomenis in ipſa inſitione ſe oſtenderunt. Quemadmodum autem alii morbi cum variolis inſeri vix ſolent, ita nec alia mala, ut ſequelae variolarum, vel reliquiae, fuerunt animadverſae, et ſi quae leviora obvenerunt, certe aliis cauſis erant adſcribenda, contra phthiſica labes, aliaque incommoda, variolarum inſitione evaſerunt mitiora. Tandem binae obiectiones removentur: altera, quae reditum naturalium variolarum poſt artificiales tangit; altera, qua variolae artificiales magis diſpergi, et epidemiam excitare poſſe dicuntur. Aſt cognitu eſt facile, illam locum habere non poſſe, ſi, quae in antecedentibus ſunt propoſita, cum veritate conveniunt. Quodſi enim rite fuit adminiſtrata inſitio, febris iuſta acceſſit, et variolae verae adfuerunt, tunc ſane rariſſime, ſi unquam, variolae verae revertuntur; ſed ſi quaedam accedunt, vel ſunt ſpuriae, vel fiunt puſtulae ſine ullo alio morbi indicio. Quod denique ad alterum, de variolarum per inſitionem propagatione, attinet, primo quidem intuitu, aliquid omnino miasma, cui poteſtas variolas ſpargendi denegari haud poterit, ratione propagationis efficere poſſe videtur; cum vero hoc caveri poſſit attenta infectionis adminiſtratione, et hominum nondum variolas perpeſſorum vetita ad infectos admiſſione. Praeterea vero, cum et virus variolarum artificialium non ita malignum ſit, ut naturalium, facile patet, propagationem variolarum per inſitionem vel epidemiam vix timendam eſſe, quoniam praecipue ad epidemiam earum excitandam aeris quoque conſenſu opus ſit, hoc enim deficiente, variolarum virus ſponte ſuffocatur. His conſideratis, Sectione altera huius partis, de ſcriptis, quae de inſitione in Suecia prodierunt, Cl. Auctor diſſerit, eaque ad tem-

Fff poris

poris ordinem, quo fuerunt edita, ita proponit, ut prim eorum inſcriptionem, et poſtea rerum praecipuarum momenta, adſcribat.

CHRIST. ADOLPHI KLOTZII EPISTOlae Homericae.

Altenburgi, ex offic. Richteria, 1764. pl. 284.

Muſis Gratiisque cariſsimi Klotzii ſcriptorum ante aliquod tempus fecimus mentionem, recenſendique initium. Iam ad Viri ingenioſisſimi *Epiſtolas Homericas* progredimur, quibus poetarum principem amantibus, (et quis non amet?) nihil accidere potuit optatius, nihil iucundius. Eodem ingenii acumine, tenerrimo eodem ſenſu, qui, quaecunque bene pulchreque cogitata et eleganter expreſſa, obſervat et explicat, multa eadem rerum hominisque cognitione, quibus nuper interpretatus eſt Horatii carmina, Homerum perluſtravit. Huius quae ſit inſtituti ratio, ex ipſis *VI.* epiſt. ad virum gener. et bonar. litter. intelligentiſſ. *de Breitenbauch*, Equitem Thuring. ſcriptis, perſpicere licet. Epiſtola prima narrat, quae Klotzium cum Breitenbauchio iunxit, amicitiam, litterarumque, qua uterque ſummo tenetur, amorem, Laudat ille amici expreſſum carminibus, ex quibus plurimum perceperit voluptatis, ingenium, vitamque, quam ruri agit, beatam. Quam vere hoc loco, quamque eleganter, depingit vitae ruſticae amoenitatem, et, qui ea fruitur, felicitatem amici! „Quanquam (ita Klotzius) quid ego verſuum „tuorum elegantiam miror? ipſe ille receſſus amoeniſſi„mus, ubi ita domicilium poſuiſti, ut exemtus neceſſitate „quotidie aliquid contra animum faciendi, tibi muſisque vi„veres, clamores et ſtrepitum aulae forique fugeres, alios„que ſpe, timore, rumoribus ſollicitari, et frigidis rebus „dies abſumere iuberes, ingenii praeſtantiam alit, auget, et „excitat, ſublimemque animum et ſpiritum beatiorem pa-

„rare

„rare videtur. Illos liquidos fontes, purius coelum, avium „concentum, nemorum iucundum frigus, aliaque, quae „nobis tantum in poetarum carminibus mirari et amare li- „cet, quis non credit animo illum vigorem dare, quem, qui „in urbe vivimus, saepe frustra precamur? Quem non de- „lectet illa lata, arboribus silvisque consita, et rivis distincta „planities, cincta eadem, ut vallis imaginem, non solum „nomen habeat, montibus, unde amoenissimum regionis „situm prospicias, quamque largissime sibi natura indulserit, „mireris; unde amoenissimam late circumspiciendi liberta- „tem nactus, contempleris complurium villarum tecta, ve- „teresque aliquot, avorum memoria clarissimorum loco- „rum ingentes ruinas, ubi et superstitio, et pia simplicitas, „et stupor, et pigritia, et probitas etiam cucullo tecta, late- „brisque abscondita, olim habitavit; ubi semper nova rerum „varietas oculis occurrit, eoque pascit, nunquam explet et „satiat? Quis non in umbroso littore Unstruthi amnis, qui „quasi invitatus retentusque adiacentium villarum horto- „rumque amoenitate, lentius profluit, libenter iaceat, et mo- „do gratam, quamque soli poetae intelligunt, rivi loquaci- „tatem audiat, modo arbores, quibus ripa convestita, fruti- „cesque, aquam viridi imagine reddere cernat? Apes vero „levi susurro murmurantes, novosque flores legentes, soluta „et libera armenta, taurum vomerem collo trahentem, mu- „gientes vaccas, et vitulam pugnam meditantem, aut de „alta rupe pendentes capellas, quis intueri potest quin in- „timis sensibus afficiatur? Quam beatum igitur te, non so- „lum sapientem, vir nobilissime, praedicem, qui cum facil- „limo negotio theatrum nancisci possis, in quo excellentes „tuae plurimaeque virtutes ab omnibus conspiciantur, re- „motus ab iis negotiis, quae avocant animum, fatigant, et „comminuunt, te in alto illo et pingui secessu studiis asse- „ras, et vel pulcherrimarum artium studio ingenium ani- „mumque pascas, et scribas, quibus tuum nomen summa „cum laude coniunctum ab omni interitu hominumque obli-

 vione

„vione vindices?" Quis hanc vitae rusticae amoenitatum descriptionem non ab optimo aetatis optimae scriptore factam existimet? Pergit Vir doctissimus in enarranda vitae ab ineptiis turbisque, quibus omnia redundant, remotae, litterisque consecratae beatitudine, asseritque, se nunquam dedisse ambitioni sacramentum, nec, quae hominum vulgus miretur, ea molestis precibus a diis flagitasse, sed animi tranquillitatem aliunde, quam ab honorum opumque splendore, existimare petendam. „Saepius etiam secum: quan„do mihi licebit ad arbitrium meum omnia facere? quan„do me magis atque magis otio involvere? *quando in re*„cessu mecum tantum et cum libellis loqui, et quodcunque „contraxi molestiarum deponere?" Tandem otium illud iam diu petitum, quod in litteris collocare iuvet, atque inter musas consumere, nactum se esse, sibique vivere gaudet. „Ubi, inquit, urbis taedet, in suburbanum hortulum „fugio, ibique aut lego aliquid, aut scribo, nescio quid nu„garum meditans, et in illis totus. Nihil vero me magis „reficit consuetudine maximorum elegantis*simorumque* „omnis aevi hominum, qui me ubique comitantur, semper „incredibiliter delectant. Ploro cum Sophocle, et cum „Euripide moereo: amo et ludo cum Anacreonte: rusti„cor cum Theocrito: terra relicta coelum cum Pindaro „peto: proelium ineo cum Homero: rideo cum *Flacco* „et Iuvenale, atque mores hominum observo *cum Teren*„tio. Horum opera legenti quae mihi in mentem vene„runt, in commentarios retuli, in quibus nihil est magna „industria elaboratum, aut multo librorum auctorumque „numero confirmatum, quodque non ingeniosus quivis aut „iam sciat, aut facile reperiat: quaedam tamen non pervul„gata satis, immo, nisi valde erro, nondum ab aliis dicta. „Quemadmodum vero poetae ab Iove principium faciunt, „ita ego ab Homero. Cuius de laude quia saepe a me „dictum est, et dicetur alias, eo facilius me a te veniam im„petraturum esse spero, si illum in quibusdam reprehen-

„dere

„dere ausus fuerim. Ubi lubenter tamen me ex eorum „numero eximes, qui inepto ausu, maioreque audacia quam „doctrina instructi, illorum operum praestantiae detrahe„re conentur, quibus a bis mille annis summam praestan„tiae laudem, una et consentiens sapientissimorum hominum „vox, et totus, qua patet, litterarum orbis tribuit. Nemo „fortasse me vehementius antiquos scriptores admiratur et „amat, eorumque libros maiore animi cum voluptate legit. „Ingenii humani summam vim et quasi mensuram in iis con„stitisse et eluxisse puto; immo Homeri cogitatione quasi „ad divinitatis occursum commoveor, adsurgo illius magni„tudini, inflammari me sentio, et immortalitatis ardore accen„di. Idem tamen, eosdem magnos viros homines fuisse „existimo, neque immunes iis, quae hominum propria „sunt. Quorum quid est aliud tam proprium, quam erra„re et labi." Ipsam Viri acutissimi orationem referendam duximus, et quod nihil ea ornatius est, et quod, quae in his epistolis maxime de Homero disputabuntur, explicat. Hinc quaedam de scriptorum vitiis differere incipit, et si optio detur, eligendum putat magni ingenii auctorem, licet saepissime peccet in artis praecepta, eum vero reiiciendum, qui nihil peccat, quique eo contentus, quod non offendat, nihil praeterea curat, nec, quomodo delectet, cogitat. Probatur haec sententia Shakespearii exemplo, quo nullus unquam magis neglexit ea, quae artis sunt, quaeque de fabulae dispositione praeceperunt critici: hic, licet per aliquot annos extendat actionem, tamen summi ingenii famam assecutus est, et appellatur divinus. Neque minus, ut Cornelii tabulam, quae Cid dicitur, non ad regulas artis compositam esse ostenderent, multi frustra laboraverunt; placuit ingeniosis, et a partium studio remotis. Nunquam peccasse dicitur Apollonius; quis tamen non multo libentius Homeri famam ingeniumque, cum omnibus vitiis, quam Apollonii timidam et ieiunam tenuitatem, habere velit? „Haec igitur, (ita Klotzius V. Clar.) aliaque

„cogitare debebant, qui patrum memoria de praestantia veterum scriptorum, maiore clamore, quam sapientia, disputaverunt: cum illi, qui, si in pulchro corpore naevum offenderent, incredibiles turbas excitarent, tum hi, qui nefas censerent, humanae imbecillitatis vestigia in antiquis monimentis quaerere et invenire. Placebit Homerus, laudabitur, admiratione dignus censebitur, licet illum dormitasse aliquoties appareat." Hoc Vir doctiss. ex iis potissimum locis patere existimat, ubi ad ea descendit Homerus, quae epici carminis gravitatem et dignitatem minime decere putantur. Dum risum lectorum captare voluit poeta, non levibus carmen divinum maculis adspersit, quae illi non exiguam deformitatem, lectorique molestiam concilient. Huc referri possunt, cum in Odyssea Iri cum Ulysse concertatio, tum in libro Iliados primo is locus, ubi deum Vulcanum histrionem agere iubet. Sed aliud, et magis perspicuum profertur ex altero libro exemplum. Magnis nimirum iris inter duces ortis, et summis in exercitu turbis, conatur Ulysses Graecos iam domum *abituros retinere*; populus concurrit; reliqui omnes taciti sedent; sed solus Thersites aliquis loquacitate sua molestus est. Hunc garrire et rixari iubet Homerus, turpissimum forma depingit, verberatum ab Ulysse, inde lacrymantem, ceteris suaviter ridentibus. Collegit quidem omnia, quae *foedum* hominem, et ridiculum adspectu, facerent; sed *nihil secundum* Quintilianum potest placere, quod non decet. In satyra si hic homo compareret, non parum delectaret; in epico autem carmine non est illi locus. Apto quaeque loco ponenda sunt; hinc praeclarae Virgilii Tassique descriptiones noctis, (Aen. IV. 522. Gierus: liber: Cant. II.) suo loco adhibitae, laudantur. Pluribus evincit acutissimus Klotzius, Thersitem, ubi ab Homero collocatus est, epici carminis maiestatem, et rei gravitatem offendere. Qua de caussa quae proferuntur longius, ut legantur et relegantur, dignissima sunt. Similis Homero est Miltonus, qui face-

facetus eſt et iocoſus, ubi gravis eſſe debebat; et huc pertinent Gabrielis cum malo ex inferis genio altercatio (lib. IV.) Satanae iocus (lib. IV.) aliaque in divino carmine loca. Recentioris adhuc aevi poeta eodem modo, quo Homerus, peccaſſe oſtenditur; hinc poetae et artifices inter ſe comparantur, clariſſimorumque pictorum nomina ac tabulae proferuntur, ubi gravibus levia, et ſeveris miſcentur ridicula. Sub epiſtolae ſecundae initium quaedam adhuc de Therſite monentur; mox de vero veterum ſcriptorum amore diſſeritur, adiectis quibusdam animadverſionibus, quae in noſtram aetatem cadunt potiſſimum, quasque repetere, omniumque oculis ſubiicere iuvabit. „Nos aeterna illa „monimenta, a Graecis Latinisque relicta, non ideo venerabimur, quoniam priſcis temporibus compoſita fuerunt; ſed „illis temporibus ideo laudem et honorem habebimus, quo„niam ex iis ea opera ad nos pervenerunt, quae in tantum „recentioribus praeſtantiora ſunt, in quantum aliquid alio „melius eſſe poſſe intelligitur. Non, quia Graeco Latino„que ſermone uſi ſunt Homerus, Theocritus, Virgilius, „Horatius, eorum verſus admirabimur; ſed quoniam tanta „ingenia, graecis latinisque litteris, quaecunque pulchre co„gitaverunt et eleganter, conſignarunt, addiſcemus eas, „exiſtimabimusque, aliis etiam linguis et ſapientiam, et „eloquentiam, et poeſin, uti poſſe. Legemus libros veteres „ita, ut auctorum divina ingenia admiremur, conemurque, „quam illi tritam nobis reliquerunt, ad veram gloriam et „immortalem laudem viam, inire: ſemper autem honeſtam „et ingenuo homine dignam examinandi omnia accurate, et „quoties opus fuerit vituperandi diſſentiendique, libertatem „retinebimus. Iſtos vero praeclaros, ſi Dis placet, huma„nitatis doctores, cur miramur aliter iudicare? nempe, con„ſumta tota vita in ſyllabis numerandis, verbis expungen„dis, antiquis ritibus formulisque ediſcendis, in angulis ſcho„lae, aut cathedra umbrae conſenuerunt. Neſciunt plane „illam coeleſtem animorum inflammationem, afflatumque

furo-

„furoris, quo poetarum animus excitatur et accenditur; „ignorant illud os magna fonaturum, illudque omni homi„num imbecillitate maius, et coelo cognatum ingenium. „Quae igitur eſt illa ſcientia, qua turgidi tam magnifice „incedunt, tam alte ſupercilia tollunt, et quaſi omnem no„ſtrarum litterarum vim atque materiam ſcientiae cogita„tione comprehenderint, reliquos ex alto deſpiciunt et ſper„nunt? Quae verba aureae, quae argenteae aetatis ſint, te„nent: ſciunt, quae voces in Antibarbaro Cellarii, aut Nol„tenii indice, ſi ita dicere licet, expurgatorio, notatae ſint: „ſimiles collegae olim ſui, Pomponii Marcelli, ſoloecismum „in advocatione factum tanquam crimen in adverſario argu„entis, de antiquo ritu obſcura diligentia libellos quosdam „diobolares conſcripſerunt; ab actorum diurnorum ſcri„ptoribus laudes pretio humilique adulatione, ſed magis „nummulo aureo, (nam dea Moneta parum eis favere di„citur,) venales acceperunt. Quotus quisque autem eorum „tum non hac ſuavi perſuaſione fruitur, ut, ſi ante ſummos „viros non numeret ſe, at plane poſt Caſaubonos, Hein„ſios, Hemſterhuſios." Pergit Vir acutisſimus in iis vituperandis, qui, dum in veterum monimentis curant leviſſima, et graviora omittunt, inſano faſtu turgent, magnamque ſe adeptos eruditionem vane gloriantur. Vult, et quis eum ita velle aegre ferat, ut, qui poetarum arbiter eſſe haberique cupiat, ipſe poeta ſit; aut, ſi in hac re *naturam non* habuerit fautricem, ingenio certe poetico inſtructus, quod et venuſtatem amet, et facile incaleſcat, et abſentium rerum imagines bene capiat, ſibique res, voces, actus, ſecundum verum optime fingat; pectus vero habeat molle, quodque ſicut mollisſimam ceram ad noſtrum arbitrium fingimus et formamus, facile omnes, quos poeta excitare vult, in ſe motus accipiat. Placebit ſane, quem illacrymantem fatis, Oedipi, Didonis, Priami, offenderis; cui ſereno et hilari vultu Theocritum aut Anacreontem legenti ſuperveneris; quem aliquid altum ſpirantem ab Homeri et Miltoni lectione redire

redire videris. — — Saepius variis agitata contentionibus, sed parum illustrata est ea quaestio: an liceat nobis profanorum hominum de Deo rebusque divinis opiniones in carmine adoptare? Ad eam igitur magis explicandam animum induxit doctissimus Klotzius. Primum recte monet, aliorum animos oppressisse superstitionem quandam, eorumque occupasse imbecillitatem; alios non satis idoneos iudices de versuum elegantia fuisse; omnes, qui super hac re aliquid in litteras retulerint, praeteriisse pictores et statuarios, quorum in hac re ratio habenda sit. Iam ad quaestionem propositam. Duplex nimirum est scriptorum genus, qui profanorum doctrinam de diis usurpant: alii argumentum sacrum tractant, aliorum versus nulla cum Christianorum doctrina cognatione coniuncti sunt. Prodeant igitur primum illi, qui res sacras canendas sibi sumunt. Hi vero in Mythologia et invenient plurima profanae doctrinae propria, et quaedam animadvertent omnium religionum communia. Ad ea refert V. Doct. multitudinem deorum dearumque, munera eorum, vitia, et scelera; porro doctrinam de regnis inferis, de poenis praemiisque hominum post mortem, et plura alia. Haec igitur plane abesse vult a carmine, cuius argumentum e religione Christiana petitum sit. Impium alii esse hoc dicent, nec sine ratione dicent. Ego, (ita Klotzius,) qui mitior in omnibus iudex sum, ineptum esse dico, vera falsis hoc modo miscere: non decere, humilitatem profanorum deorum maiestati illius doctrinae addere, quae suis ornamentis, proprioque splendore, satis nitet, alienis non opus habet: ridiculum fere esse, modo verissima praedicare, modo vana somnia et inanes species proferre: immo fieri non posse, ut in uno argumento, res ipsa sua natura diversae, quarumque altera abhorret ab altera quam longissime, coniungantur: videri potius eas invicem se obscurare et tollere. Peccarunt tamen hac parte complures recentiorum poetarum, quorum exempla adduntur. Antiquior reliquis est Nonnus in Metaphrasi in Iohannem, qui saepe satis inepte

ſacra profanis miſcuit. Ubi Iohannes ſimpliciter Lazarum a morte reſuſcitatum eſſe memorat, interpres fruſtra addit, Plutonem apud Lethen mortuum elapſum inveſtigaſſe. Hunc excipit Actius Sincerus Sannazarius, cuius de carmine, quod de partu Virginis conſcripſit, libere fert ſententiam doctiſſ. Klotzius, poetamque Virgilio, quem depraedatus eſt, ſimilem, ſed ut ſimiam homini, eſſe oſtendit. Quaedam exempla, quibus hic poeta peccavit, adferuntur p. 59-61. Poſt hunc Claudianus, cui proprium eſt hoc vitium, Mythologiam ubique oſtentare, vituperatur. Eadem de cauſſa referuntur quaedam ex clari nominis poetarum carminibus deſumta loca, quae multa cum cura collegit Vir Doct. additis et pictorum exemplis, quae apud ipſum Auctorem a p. 62. usque ad p. 86. variis animadverſionibus illuſtrata, leguntur, nec ſine multa voluptate leguntur. Venit ad alteram Mythologiae partem A. qua ea comprehendit, quae non tam inepta, ridicula, falſa, impia, uno verbo ſuperſtitionis propria ſunt, quin a veri Dei cultoribus uſurpari poſſint. Huc refert pulcherrimas deſcriptiones divinae ſapientiae potentiaeque, ſublimes divinae maieſtatis imagines, praeclaraſque de rebus coeleſtibus ſententias; quarum eſt ſaepe ea praeſtantia, ea ſublimitas, ut vix in mortalium, qui a veri Dei cultu alieni ſunt, animos cadere potuiſſe videantur, quibusque apta imitatione exprimendis, ſummum carmini decus poeta conciliaverit. Quid poteſt maius, ſublimius, digniusque numine divino dici illis Homericis: Iovem annuiſſe nigris ſuperciliis, concusſiſſe divinam caeſariem capitis immortalis regem hominum atque deorum, et totum tremefeciſſe Olympum. Vere optimus pictorum ab antiquis Homerus appellatus eſt, certatimque illius verſus imitati ſunt veteres poetae. Recte arbitratur doct. Klotzius, nihil eſſe in hac imagine, quod indignum ſit vero et immortali Deo, immo illius maieſtatem, mortali ab imbecillitate, non melius poſſe fingi et concipi. Tranſtulerunt igitur bene Chriſtiani poetae Homericos de Iove verſus ad verum Deum. Exempla adiiciuntur ex Hier. Vida, Taſſo, Miltono, Voltario,

tario, et Klopſtockio deſumta. Iam ad ea progreditur Vir eruditiſſimus, quae de ſtatuariis et pictoribus dicere conſtituit, quosque quamplurima arbitratur ex antiquis monimentis repetere poſſe, quae digna ſint religionis noſtrae veritate. Quarum rerum non modo gnarum, verum iudicem etiam ingenioſiſſimum Klotzium V. Cl. videmus, et admiramur. „Inter omnia, ait, animalia, quae in orbe no„ſtro verſantur, nullius eſt forma praeclarior humana, ſive „erectam illam ad cognatum coelum faciem, ſive membro„rum compoſitionem et pulchritudinem ſpectemus. Neque „igitur hac alia erit ſpecies dignior Dei maieſtate, quam „etſi exhaurire mortali non datum ſit, certe ita adumbrare „decet, ut, quod omnium rerum humanarum maximum ſit, „ſi quid eſt in hoc orbe magnum, adhibeat. Ipſe Deus „ſibi manus tribuit, dorſum, naſum, pedes, in ſacris litte„ris, atque cum ipſe, tum e coeleſtibus geniis, humana for„ma induti non ſemel apparuerunt quidam. Quae cum ita „ſint, ſequitur, ut artifices talem animo concipiant atque „exprimant figuram, quae ſit omnium perfectiſſima, non „ſingulos homines imitentur, ſed quid perfectiſſimum cogi„tari posſit ſibi proponant. Non iis, quae ante oculos „ſunt, artifex contentus erit; ſed ad altisſimum pulcherri„mae formae gradum aſcendet. Mortali forma adſumta Ve„nus apparet Aeneae quidem (Aen. I. 331.): ſed habet ta„men ſpeciem mortali ſanguine maiorem. Ita igitur arti„fex, ipſa natura quodammodo ſuperior, ſummam effinget in „animo formae praeſtantiam, et in opere ſuo exprimet. „Atque hoc eſt, quod ab iis, quorum artem antiqua aetas „admirata eſt, factum eſſe conſtat.“ Haec compluribus exemplis iudiciisque ingenioſis a pag. 100 — ad p. 122. illuſtrantur, ubi videre eſt, quam copioſa eorum, quae ad Artes ſpectant, cognitio, et quod pluris eſt, quam acuta bene de his iudicandi vis, ſit in Klotzio. Denique ad ea progreditur, quae in cuiusvis alius argumenti, quam religioſi, carmine, poetae concedenda eſſe exiſtimat. Atque primum quidem conſiderata ſumma religionis, imperii, mo-

 rum,

rum, vitae, aliarumque rerum diverſitate, ita ſtatuit, ſe nullam videre cauſſam, cur ea retineri debeant, quae omnino ab aetate noſtra abhorreant; quidquid etiam Boelaeus pro fabulis dicat (L'art poétique Ch. III.), qui iis vitam ſpiritumque carminis contineri putat, male tamen varia illarum genera commiſcet, et ſacra cum profanis confundit. Neque enim, ſi quaeras, cur Neptuno tribuatur imperium maris, aliarumque fabularum ſi cauſſam interroges; aliud quidquam reſponderi poteſt, quam hoc ideo fieri, quia a Graecis et Romanis factum ſit. Nempe, cum ſub ea tempora, quibus amiſſus bonis litteris honor reſtituebatur, recteque a viris doctis praeciperetur, eſſe ex antiquorum ſcriptorum libris eleganter cogitandi, politeque dicendi et ſcribendi artem hauriendam, etiam hac parte ſe illis ſimiles eſſe debere crediderunt. Quod cum a multis fieret, et claris viris, res facile auctoritatem obtinuit, pluresque invenit amatores. Quomodo vero per tot annos hic mos retineri potuerit, non videt Vir doctiſſ. cum, ſi verum dicere velimus, nullo alio fundamento nitatur, quam errore et ſuperſtitione veterum. Qui cum ex legibus religionis ſuae illa docerent, reprehendi non debent: hanc reprehenſionem illi tamen non effugient, qui, re ipſa amiſſa, nomina tantum inanemque ſonum retinent. Tantam rerum, quae hodie eſt, facies, ſententiarum novarum et imaginum copiam praebet, ut homini ingenioſo numquam deeſſe poſſint, quibus exornet carmina. Cogitemus, quam multa de natura rerum nunc hominum ſtudio explicita ſint, quae olim aut ignota, aut certe obſcura ſatis eſſent; conſideremus, eſſe orbem terrarum recentiori tempore quaſi auctum acceſſione, terris olim ignotis, nunc cognitis, et perpendamus, quantam haec omnia poetae ſilvam ornamentorum dare poſſint, multo meliora iſtis nominibus Iunonis, Plutonis, ceterorum. Laudatur praeſtantiſſimus carminis de morte Chriſti auctor, cuius omnes fere comparationes novitatis gratiam habent. Concedit tamen Vir doct. eſſe in altero Mythologiae genere, quae imitari poſſit poeta. Nam cum et virtutes et vitia in deo-

deorum numerum adſcriberentur, eumque et his, et aliis animi affectibus, vultus corporaque darentur: inveniet, cum in monetis gemmisque antiquis, tum in carminibus, quibus commode utatur. Pudicitia, Fides, Iuſtitia, et quamplurima alia, in antiquis monimentis occurrunt, et ad poetae ingenium cum alendum, tum acuendum, variisque imaginibus locupletandum faciunt. In his igitur, ſimilibusque exemplis, quid deceat, videbit: removebit ea, quorum nullus eſt nunc uſus; quae cuiusque poetici ingenii, et omnium populorum communia, ea adhibebit. Ad Epiſtolae huius finem, quaedam de artificibus, in primis de pictoribus monentur, quae certe digna ſunt ingenio Klotzii, atque eruditione. In tertia Epiſtola defendit Homerum a quorundam reprehenſionibus, ubi pro conſuetudine ſua omittit, quae ab aliis ſatis iam explicata ſunt, ab iisdem autem praeterita exponit. Poetae laudes brevibus attingit, et quosdam potioris elegantiae locos tanquam praeteriens admiratur. Nunc ad Homerum venit contra eos defendendum, qui ſe offendi queruntur verſibus quibusdam, qui nullo verbo, nulla ſyllaba mutata, eadem ſaepius facie, eodem habitu occurrunt. Sunt enim eiusmodi complures, qui non eadem, qua reliqui, cura elaborati eſſe videntur, quosque poeta, quaſi indignos, quibus variandis divino ingenio immoraretur, abiecisse videtur. Tales ſunt: Illi vero reſpondit prudens Ulyſſes; ita dicebat, et ego reſpondebam; aliique, quorum magnus numerus in Homero occurrit, a Klotzio notatus. Qua in re a compluribus vituperatus eſt Homerus, in primis a Martiale et Rapino. Primum in iis refutandis verſatur V. Eruditiſſ. qui in minutis rebus haerent, magnamque curam oſtendunt; quorum inane ſtudium multis illuſtrat exemplis, a ſtatuariis potiſſimum et pictoribus petitis. Porro comparat ſtatuariorum veterum opera cum Homeri carminibus. Quemadmodum illi in ipſo opere omnes ingenii diligentiaeque nervos contenderunt, eaque monimenta reliquerunt, quae tamquam optima exempla, quo quisque ſtudioſior eſt famae artisque,

eo diligentius contemplatur imitaturque; reliqua autem, quae acciderunt, nobili quadam libertate neglexerunt, qua ipsa negligentia operis praestantia eo magis enitebat, spectatorumque attentio, a complurium contemplatione retenta, in una illa figebatur; ita etiam Homerus in magno opere versatus est, quod, Minerva ipsoque Apolline opem ferentibus, perfecit. Ut in magnis tabulis non ea diligentia omnia elaborata esse debent, cum longius ab oculis nostris absint, quae propius conspiciendam parvam tabulam decent; ita etiam in Iliade et Odyssea, non ea summo studio observata ornamenta quaerenda, quae in Aeneide a *Virgilio non* negligenda erant. Admirabilis est Homerus in totius carminis ordine et dispositione; summas ubique ingenii et eruditionis divitias ostendit; varius pro argumenti natura. Quae vero indigna censuit, quae splenderent, quaeque ab *ipso lectore* negligi voluit, ea quoque non digna existimavit, in quibus multum laboraret, sed abiecisse potius, quam studiose fecisse videri voluit. Nam non potuisse eum in his varietatem adhibere orationis, quis credat? Quare *potius* non minus necessariam esse existimamus eam negligentiam in Iliade, quam umbram in pictura, qua fieri videmus, ut reliquae tabulae partes eo magis enitescant. Adiiciuntur Horatii Lucianique sententiae, quibus ingeniosa haec Homeri defensio, et Epistola III. ad finem perducuntur. *Epistola* IV. tractat de quibusdam lectu dignissimis *praeceptis*, quae in examinandis magni ingenii monimentis observanda sunt. Non solum in iis, quae πάρεργα dicuntur, aliquam negligentiam placere existimat doctiss. Klotzius, sed in toto etiam opere interdum talem apparere. Qua de re ei fortasse alius commodiorque erit dicendi locus. Nunc autem prius propositum prosequitur. Nam in universum illud observandum putat homini, qui sua scripta placere, laudari, legique etiam ab iis, qui post nos erunt, voluerit, non esse optimos foetus, qui difficillimo partu edantur; atque licet nihil peius sit, quam vitiis suis indulgere, aut parum diligenter in scribendo versari, esse tamen hoc ita temperandum,

ut

ut ne opus, quod splendescere debeat, lima atteratur. Quemadmodum vero infelices eos esse credit, qui sibi ipsis numquam satisfaciant, nec contenti iis, quae fecerint, iterum iterumque sua corrigant et emendent, et demum, ubi satis sudoris profuderint, plurimumque in mutando et expungendo temporis studiique consumserint, magis etiam quam antea displiceant: ita etiam hanc acerbitatem valde nocere scriptoris cupiditati, lectores delectandi, sed etiam famae, existimat. Eorum vero multa, cum antiqua, tum nostra aetas exempla vidit, quorum indicem Bailletus contexuit. (Iugemens des Savans T. I.) Neque inter artifices defuerunt, qui nescirent manum de tabula tollere. Quorum quaedam exempla proferuntur. Cur nimia diligentia credatur noxia, dein exponitur. Primum est ea natura elegantiae, venustatisque indoles, ut, si quaeramus eam studiosius in scribendo, raro inveniamus. Sponte sese offerunt praeclarae sententiae, atque iis in mentem veniunt, qui patienter illius temporis opportunitatem exspectant. Quicunque suae naturae vim inferat, qui ingenium quasi cogat, ut aliquid pulchri suggerat, non obtinebit quae cupiet, certe frigida proferet, aut omnino ridicula. Deinde ea ipsa, quae nimio studio elaborata sunt, scriptaque, raro aut nunquam placebunt. Haec copiose et docte explicantur, optimisque et animadversionibus et exemplis illustrantur, repetitis cum ab artificibus, tum a scriptoribus. Adduntur denique praecepta in corrigendis carminibus a quovis observanda, qui famae habeat curam et immortalitatis. Epistolae V. initium diem aliquam serenam, naturaeque amoenitatem depingit, qua multa laetitia perfusus est Vir praestantissimus. Omnia dum ipsi arridere, omnia dum ad laetitiam invitare visa sunt, secum habuit perpetuos comites candidissimosque sodales suos, quorum honos et summa laus, quamdiu steterit aut Latinae linguae potentia, aut Graecae gratia, aut Italicae mollitudo, aut Francicae venustas, vigebit. Hos inter se committere, et certamen aliquod splendidum ingeniorum instituere, visum est. Nihil enim lubentius facit, quam

quam ut comparet inter se summorum hominum virtutes, eorumque opera ita examinet saepisfim, ut quomodo Homerus, Virgilius, Tassus, reliqui, in una eademque re commemoranda versati sint, videat. Quod dum facit, non solum censuram praeclarisfimorum scriptorum agere, sed etiam quasi historiam humani ingenii contexere sibi videtur. „Admiror, inquit, felicisfimam Ciceronis ubertatem, au„reum orationis flumen, quod illius proprium esse videtur, „quod nunquam arescit, quod quasi limpidissimam et beatis„simam copiam aquarum alit, quod omnia occupat, me de„lectat. Sed cum horrore aliquo audio videoque Demo„sthenem, in copiosa orationis brevitate, et uberrima verbo„rum parsimonia, non persuadentem, sed cogentem, non di„centem, sed iubentem, non loquentem, sed tonantem cum „deorum maiestate fulgurantemque. Placent pastores „Theocriti, nullis aliis rebus ornati, quam quas rura prae„bent, nihil loquentes agentesque, quod non faciem rusti„cae vitae deceat, quod non ex animi sententia dictum esse „videatur; video aperta, nullisque vitiis contacta *pectora*; „agnosco sine candoris ruborisque medicamentis formo„sum, elegantiaeque modo et munditia placentem vultum; „capit me hic veritatis sine ullo fuco color, et innocentia „illa, nudaque simplicitas, coniuncta cum animo, amoenisfi„mis imaginibus, quae ruri viventibus observantur, pleno; „ipsa ea grata negligentia delectat, quae, nescio quomodo, „antiquis illis temporibus optime convenit, illud aureum et „criminum inops seculum decet." Comparat doct. Klotzius Theocriti pastores cum Virgilianis. „Quoties (addit) „nobis non homines rure natos, educatosque, sed in aula „Augusti, in elegantisfima urbe versatos, audire videbamur. „Acuti sunt boni viri, sunt ingeniosi, doctrinam etiam osten„tant, sententias, si diis placet, loquuntur, uno verbo, tan„tum ab illa, quam sermone referre debebant, simplicitate „absunt, quantum a Theocriti aetate Virgilius, — — Non potest satis Vir Eruditiss. maiestatem Pindari admirari, illamque vim ingenii, qua elatus terram relinquit, et coe-

lum

lum solemque, ut aquila, petere videtur. Horatium vero complectitur et amat, eoque arcte vult et familiariter uti. — — Homerus primus invenit, simpliciterque exposuit; ea politius limatiusque Virgilius explicuit; quem deinde optimos recentiorum poetarum ita secutos esse videmus, ut alia adderent, mutarent alia, nonnulla rescinderent. — — Notatur et illustratur is locus, ubi Discordiae imaginem exhibet Homerus; defenditur poeta, doctis copiosisque animadversionibus. Profertur Ovidii descriptio Famae, comparanturque cum eadem variae imagines, quae apud Virgilium, Russavium, Voltariumque, inveniuntur. Exponuntur porro Homericorum locorum quidam, qui maxime ad animum commovendum videntur idonei; quibus additur descriptio, ubi Dantes interitum Comitis Ugolini narrat, quam ex Italico in versus latinos convertit Klotzius, cum qua nihil magis, quam Laocoontis statuam, comparandum esse existimat. Epistola VI. laudat in primis librum Iliados sextum, quo nullum perfectiorem pulchrioremque esse iudicat doct. Klotzius, simul potioris elegantiae locos aliquot explicat, ac pro more suo selectissimis animadversionibus illustrat. „Me, (ita in Epist. VI. fine) quandocunque fatalis, et meus „dies venerit, me non tristem, nec querentem, sed, ut con„vivam saturum, contentum exacto vitae tempore, meque „beatum vixisse fatentem, recessurum exceperit; me igitur „haec tantum comitetur fama, aut sequatur: Klotzium vi„rum bonum fuisse." Fuisse omnino Klotzium non modo virum bonum, sed Germaniae etiam delicias, totiusque orbis litterarii decus, haec certe eum fama comitabitur, et sequetur nullo non tempore. Tarda sit illa dies —

DE NOVIS DIOPTRICAE AUGMENTIS Auctore IOANNE ERNESTO ZEIHER, Phil. et Med. D. Mathem. Infer. Prof. Ord. Acad. Imper. Scientiar. Petropolit. Membro, Societatibus Oeconomicae et Libe-

ralium artium Lipsiensibus, nec non Teutonicae Erlangensi adscripto.

Quae directionem luminis causae mutare solent, corporum nimirum, quo eius radii reflectuntur, opacorum occursus, et radiorum, ex medio quodam diaphano in aliud, vel densius, vel tenuius quoddam, transitus, quo refractio oritur, obliquus, duae tantum, centum abhinc annis, in Optice erant cognitae, quum P. GRIMALDVS eandem novis, quae a. 1666. singulari *de lumine, coloribus, et iride* libello annuntiabat, inventis locupletaret. Nam diligens hic naturae scrutator, radium luminis, in cameram obscuram per foraminulum valde exiguum illabentem, capilli, aut alius interpositi corpusculi umbram insolitam proiicere, non sine maxima admiratione animadverterat. Videlicet umbra multo maior, quam debuisset, evasit, si radii corpusculorum margines contingentes in lineis rectis viam suam continuassent; quod deinde tam ex umbrae magnitudine, quam ex distantia foraminuli ab obiecto, manifeste cognovit; simulque aream a radiorum, qui per foramen laminae metallicae valde exiguum ingrediebantur, penicillo illuminatam, prorsus maiorem esse, quam sola radiorum divergentia pateretur, observavit. Phaenomenon hoc a GRIMALDO *diffractio* nuncupatur, et illa plane radiorum est modificatio, quam *inflexionis nomine* celebrem adeo fecit NEWTONVS, quum experientiis antea adductis, insigni acumine et varietate repetitis, leges tandem, secundum quas mutationem hanc radii luminis paterentur, exploraret feliciter.

Idem ille GRIMALDVS, penicilli, prisma transeuntis luminosi, dilatationem primus detexit, quamvis diversam radiorum refrangibilitatem haud perspectam habuisse videtur; quoniam phaenomenon hoc dispersioni cuidam irregulari a partibus prismatis ortae heterogeneis attribuit. Itaque sagacitati NEWTONI reservatum fuit, huic rei, adeo usque tenebris obductae, lumen accendere; quum licet prismatis phaenomena antiquiore tempore nota quidem essent, ante NEW-

NEWTONVM, huius qui mirandae ſuper lumine mutationis cauſſam ſerio inveſtigaſſet, et praeter opiniones precario aſſumtas, aliquid veri in lucem protuliſſet, certisſimum ſit fuiſſe neminem.

NEWTONVS, experimentis phyſicis haud ſine ſummo geometriae uſus acumine, ipſe experimenta commemorat, quibus opinionem de diverſa radiorum refrangibilitate ſtatim initio ab ſe conceptam veram eſſe, luculenter apparuit. Luminis radium per foramen minimum in cameram obſcuram illabentem priſmate intercipiens, ſumma, ut fatetur, cum admiratione, imaginem in pariete oppoſito plus quinquies longiorem, quam latam, nitidiſſimisque iridis tinctam coloribus vidit: quum e contrario imago ſecundum notas refractionis leges foraminis figurae ſimilis, rotunda, non autem oblonga eſſet expectanda. Variis autem experientiis et ratiociniis, diſperſionem hanc proprietatis cuiusdam immutabilis neceſſarium quendam effectum eſſe, brevi convincebatur, et partes radium luminis conſtituentes aequalem omnes refractionem neutiquam pati debere recte iudicabat. Et tum quidem inſignis Vir de radiorum luminis diverſa refrangibilitate ſemel perſuaſus, facili negotio experimentis poterat determinare, quinam radii maximam, quinamve patiantur minimam refractionem: radii nimirum partem, quae colorem rubrum conſtituebat, inferioremque imaginis marginem occupabat, minimam; partem vero, violaceum quae efficiebat, maximam ſubire deviationem, mox conſpiciebat. Poſt hanc primam experientiam lumen ſolare e ſeptem coloribus primitivis, ſeu radiis totidem diverſa refrangibilitate praeditis, ac ſenſationem de iridis coloribus in nobis excitantibus conſtare cognovit, eo quidem modo, ut, priſmatis angulo deorſum verſo, rubrum colorem infimum locum occupantem ſequatur aurantius, hunc flavus, viridis, caeruleus, azureus, et tandem violaceus; hos vero ſeptem colores eſſe primitivos, non ulterius diviſibiles, ſed immutabiles, multa et ingenioſiſſima a NEWTONO poſt-

 modum

modum inſtituta experimenta docuerunt, quae, quum ſint notiſſima, ſilentio praeterire licebit.

Ex his autem, lentes obiectivas teleſcopicas non unico, ſed duplici vitio, geminis nimirum radiorum aberrationibus, laborare, mox colligebat NEWTONVS, quorum utrumque eſſentialiter cum vitri natura et ſphaerica eiusdem figura, eo quidem modo eſſet coniunctum, ut a lentibus nullo modo ſeparari poſſet. Alterum enim vitium, uti quidem iam pridem eſt obſervatum, a figura ſphaerica oritur, atque efficit, ut a radiis extremis alia, atque a mediis, imago efformetur, eoque maior, pro maiore *lentis apertura*, confuſio in imaginem redundet. Alterum autem vitium, quo radii diverſorum colorum inaequali refractione per vitrum transmittuntur, adeoque diſperguntur, pari modo lentes afficit; dum imagines a diverſis coloribus formatae, eo magis a ſe invicem divelluntur, quo maior earum a lente fuerit diſtantia. Fruſtraneam igitur operam impenderemus, ſi, relicto hoc aberrationis genere, in illo vitium multo minus tollere ſtuderemus, quum NEWTONVS, *aberrationem* a ſphaericitate ortam bis ſex ſaltem *centies* inferiorem eſſe altera, computo demonſtravit. Atque Vir hic perſpicaciſſimus, poſtquam huius, quae a colorum ſeparatione oriebatur, confuſionis avertendae ſpem omnem abieciſſet, reflexionem, quam confuſionis a refrangibilitate diverſa ortae expertem eſſe noverat, in refractionis locum *ſubſtituit*; eoque modo primam excellentiſſimo ſuo invento, teleſcopio nimirum reflectenti, ſeu ex ſpeculis metallicis conſtructo, dedit originem. Quoniam enim conſtat, in ſpeculis illam imaginis confuſionem, quae tranſitum luminis, per media refringentia neceſſario concomitatur, locum non habere, atque diſtinctionis defectus a figura ſphaerica ortos, illa colorum aberratione multo minores eſſe, uti ſupra iam dictum eſt, prorſus ſequitur, ut ſpeculis concavis, in lentis obiectivae locum adhibitis, ſine diſtinctionis detrimento multo maior dari apertura poſſit. Non minus porro liquet, iſtorum inſtrumentorum obiecta augendi vim ab areae, in quam luminis

minis incidunt radii, magnitudine pendere, nisi illam ad obiecta dignoscenda necessariam perdere claritatem malimus. Quam ob causam specula sphaerica, positis focis aequalibus, primas prae lentibus obiectivis sibi partes vindicant, per consequens telescopia reflectentia multo maiorem effectum, quam refringentia, quae ex lentibus obiectivis simplicibus, de quibus solis iam sermo est, componuntur, praestare debere in dubium vocari nequit. Id enim experientia satis superque docuit, quum illustris HADLEIVS, huius eximii inventi restaurator, rem denuo suscepit, et in ea adeo usque progressus est, ut telescopium confecerit, quod, non quidem ultra quinque pedes cum parte quarta longum, tubo Hugeniano 123 pedum neutiquam cessit; quodue magnus tandem rerum opticarum antistes, IACOBVS SHORTVS, ad summum fere, quo pervenire posse videtur, perfectionis gradum perduxit.

Magni huius quidem commodi causa telescopia e speculis composita, ut multo breviora, vi amplificandi mirum in modum praedita, tubos dioptricos penitus forsitan de possessione depulissent, nisi eorum pretium, maxima difficultas in elaborandis iisdem, incommodior micrometri applicatio cet. obstitissent. Interim tamen, cum NEWTONVS, refrangibilitatem diversam a refractione unquam separari, ideoque colorum aberrationem in lentibus telescopicis ullo modo destrui posse desperaret, perfectio tuborum e vitris compositorum ab HVGENII et CAMPANI inde temporibus quasi stationaria fuit, usque ad annum 1747, ex quo rerum mathematicarum summus arbiter, EVLERVS, Dioptricae scientiae novam posuit epocham, utramque aberrationem, mediantibus duobus vitris eo modo coniunctis, ut spatium intra cavitatis eorundem contentum aqua repleretur, corrigi posse, ingeniosissime computavit a). Hoc eximium inventum, etsi artificum pericula, in construendis talibus lentibus

a) Vid. Mémoires de l'Acad. Royale de Berlin de l'Année 1747.

tibus obiectivis ex sententia non successerunt, tamen vere fons et origo illius emendationis est Dollondianae, quam posteritas semper admirabitur, de qua mox plura dicentur.

Quod quum NEWTONVS iam tunc temporis observavit, videlicet specula metallica minorem multo radiorum quantitatem, quam vitra aequalium superficierum transmittunt, reflectere, id hodie testatur experientia, qua duce Cel. EVLERVS non sine veri fundamento, vitra ab refrangibilitate diversa immunia multum antecellere speculis debere, et mediantibus iisdem res stupendas, quae oculorum aciem fugiunt, detegi posse, asserit. Quaenam vero *meditationes* perspicacissimum hunc Mathematicum ad ideam allegatae emendationis perduxerint, eas § XI. supra citatae dissertationis hanc in sententiam explicat: *Mr. Newton a déja soupçonné, que des objectifs composés de deux verres, dont l'espace entre deux fut rempli d'eau, pourroient servir à perfectionner les lunettes par rapport à l'aberration des rayons, qu'ils souffrent à cause de la figure sphérique des verres b). Mais il ne paroit pas, qu'il eût l'idée, que par ce même moyen il seroit possible de retrécir l'espace par lequel les foyers des divers rayons se trouvent dispersés. Or, il m'a d'abord paru très probable, qu'une certaine combinaison de quelques differens corps transparens pourroit être capable de remedier à cet inconvenient; et je suis persuadé, que dans nos yeux les diverses humeurs s'y trouvent arrangées en sorte qu'il n'en résulte aucune diffusion du foyer. C'est à mon avis un sujet tout nouveau d'admirer la structure de l'oeil; car s'il n'avoit été question que de représenter les images des objets, un seul corps transparent y auroit été suffisant, pourvu qu'il ait eu la figure convenable; mais pour rendre*

b) Vid. eiusd. Opticae tract. Edit. Gall. Amstel. 1720. p. 132. ubi eius verba sic habent: *Sans cette differente refrangibilité des rayons, on pourroit rendre les Telescopes plus parfaits que ceux que nous avons décrits jusqu'ici, avec des objectifs composez de deux Verres dont l'entredeux seroit rempli d'eau,*

dre cet organe tout accompli, il y faloit emploier plusieurs diffé-rens corps transparens, leur donner la juste figure, et les joindre selon les regles de la plus sublime Géometrie, pour que la diversé refrangibilité des rayons ne troublat point les représentations. Quum porro luminis radii, oculum intrantes, quatuor patiantur refractiones, non impossibilem videri quatuor facierum refringentium talem dispositionem, ut diversi generis radiorum foci in unicum colligantur punctum, quaecunque demum obiecti distantia sit, EVLERVS iudicat. Cui autem rei ut satisfieret, eandem ad calculos revocavit, atque ex formulis analyticis generalibus regulas praxi adcommodatas deduxit, et in hunc usum, pro datis lentium obiectivarum focis principalibus, tabulas construxit.

Theoria autem refractionis, cui lentium aqua repletarum compositionem superstruxit Cel. EVLERVS, NEWTONIANAE, in qua, dispersionem colorum, quotcunque etiam diversa media refringentia adhibeantur, diminui nullo quidem modo posse, precario assumitur, penitus adversatur. Precario inquam; nam NEWTONVS hoc principium nusquam demonstrationibus confirmaverat. Hoc modo sententia NEWTONI argumentis summus EVLERVS quum peteret, adversarium nactus est Anglum, IOANNEM DOLLONDVM, pereximium quondam Opticum, qui de suis contra theoriam Eulerianam obiectionibus et argumentis, ante quam in publicum ederentur, ad SHORTVM litteras perscripsit. Hic, postquam eas cum EVLERO communicaverat, factum est, ut responsio EVLERI una cum litteris DOLLONDI Transactionum Volum. XLV. insereretur. Interim autem, quum Cel. EVLERVS theoriam suam experientiis certissimis corroborare non potuisset, quia diversae satis refrangibilitatis media tunc temporis essent ignota, non mirum est, si postmodum ei, qui experimentis destitutus theoriam conderet, experimenta ipsa contradicerent, ad quae instituenda rerum opticarum emendatores theoria EVLERIANA certo sunt excitati. Quam ob rationem pro vera habetur caussa, unde telesconiis

piis Dollondinis, seu achromaticis, origo trahatur. Quantum vero magno EVLERO in hac re debeamus, Mathematicorum praestantissimus CLAIRAVT recte iudicavit, dum in altera sua dissertatione, de Telescopiis lentium e vitris diversis compositarum remedio emendandis inquit: c) Cette hypothèse, que j'ai examinée par la théorie dans mon précédent Mémoire, en 1756. pag. 403. est detruite ici par l'experience, (experientia nimirum DOLLONDI,) mais si ce qu'elle renferme de précaire meritoit d'etre relevé, comme l'a fait M. DOLLOND, il n'est pas moins vrais, que cet habile Opticien auroit du (dans son *Mém. des Transf. ph.*) rendre à M. EVLER la justice qu'il meritoit, sur l'ingénieuse idée de corriger les differences de refrangibilité des rayons colorés par l'emploi de deux matières diversement refringentes. Cette idée est vraiment la source de la découverte de M. DOLLOND, qui de son coté est tombé sur un fait bien heureux, en s'appercevant de l'extrème difference, qui est entre le crystal d'Angleterre et le verre ordinaire, par rapport aux couleurs de l'iris.

Postquam autem EVLERI defensio, prouti certissimum mihi videtur, prima dubia contra principium Newtonianum in Angli artificis animo excitaverat, principium illud experimentis explorare statim cepit consilium, *et mox* binis prismatibus, altero vitreo, altero aqueo, *coniunctis* deprehendit, opinionem NEWTONI subsistere non posse, simulac, sublata refractione, dispersionem colorum, ac vice versa, non tolli expertus erat. Iam varias vitri species, mediantibus cuneis e vitro politis, ac eo modo, ut refractiones fierent contrariae, sibi invicem impositis, examini subiecit, atque dispersionem colorum a refractionis quantitate non pendere, ideoque diversas vitri species diversa vi colores

c) Vid. Mém. de l'Acad. de Paris pour l'Ann. 1757. Mém. pag. 524 sqq.

res dispergendi esse praeditas, animadvertit d). Ex quo deinde facile erat iudicatu, binarum lentium, ex diversis vitri speciebus factarum, coniunctione, utique fieri posse, vt colorum dissipatio penitus tollatur; quem in finem necesse erat, alteram concavam, alteram convexam confici, ita ut convexitas ad concavitatem datam, et a diversa refrangibilitatis vi determinatam, haberet rationem.

Quoniam praecipuum DOLLONDI erat propositum, huiusmodi vitri species detegere, quarum dispersionis differentia esset maxima, hanc illi notissima Anglorum vitra CROWNGLASS, et album crystallinum f. FLINTGLASS, suppeditabant. Itaque poliendis huiusmodi cuneis vitreis secundum angulos diversos omnem dedit operam, dum tales prorsus obtineret, qui, quum sibi invicem ita, ut luminis radios secundum directiones refringerent contrarios, imponerentur, lumen refractum penitus a coloribus liberum transmittebant: quo facto, quum refractionem cunei cuiuslibet metiebatur, eam, a vitro albo effectam, duas partes circiter tertias illius, vitri nempe viridis, deprehendebat, perspiciebatque, quo modo talis e concava et convexa parte composita lens luminis radios in focum positivum, sive actualem, colligere, eosque simul sine dispersione transmittere possit. Ut enim diversae refrangibilitatis effectus annihiletur, lentium ex duabus vitri speciebus compositarum foci in ratione inversa angulorum cuneorum distent necesse est, positis iam refractionibus mediis circiter aequalibus, hinc focum lentis e vitro crystallino confectae negativum sesquialterum foci positivi lentis e vitro communi paratae esse debere constat. Ita enim fiet, ut radii a differentia, si-

ve

d) Experimenta haec, a DOLLONDO in hunc finem instituta, in Transact. Angl. Vol. L. P. II. p. 733 seqq. et in Differt. mea de vitris vi lumen dispergendi diversa praeditis, Petropoli 1763. impressa, enarratius et fusius descripta reperiuntur.

ve residuo refractionis, quod positivum nuncupare licet, inter utramque lentis partem exstante, per vitrum compositum transeuntes, sine coloribus in focum convergant positivum. Idem illud generalioribus usus terminis effari sic possum: cuiuslibet paris tangentium, quae ad incidentiae in quavis vitrorum superficie ab axe aeque distans punctum ductae concipiuntur, inclinationes, seu anguli, sint in ratione virium dispersionis inversa, quamcunque demum diametri sphaerarum, secundum quas vitrorum superficies sunt politae, quantitatem habeant respectivam; ita ut, refractionum mediarum diversitate omissa, atque iisdem *positis aequalibus*, foci duorum vitrorum lentem constituentium sint inversi, uti vires separandi colores; namque hac ratione quilibet radius, hoc vitrum compositum permeans, per refractionum contrariarum differentiam in proportione requisita constanter refringitur, ac refrangibilitas luminis diversa penitus evanescit.

Verum enim vero singulorum vitrorum lentem componentium radii quum longe minores esse debeant, quam radii lentem simplicem aequali foco determinantes: notabiliores sphaericitatis aberrationes, imaginis distinctionem valde perturbantes, oriri possunt. Id quod peritissimus DOLLONDVS, exactis non adeo multis tentaminibus, tam in vitrorum diversa specie, quam in earundem *cum aqua* combinatione, mox expertus est. Cui identidem lentium superficies innumeras, remanente foco eodem, variationes pati, ac mediantibus hisce variationibus earum aberrationes a sphaericitate ortas pro lubitu vel augeri vel minui posse, quum compertum esset, multis tandem ac insignibus difficultatibus superatis, eo pervenit, ut telescopia refringentia perfectionis eo, qui omne id, quod hac in re praestitum hactenus est, longe superat, gradu conficeret, quem dignus filius, PETRVS DOLLONDVS, successu iam sequitur felicissimo.

Interea

Interea temporis, quo DOLLONDVS regulas suas practicas caute celabat, quo theoriae huius novae vestigium nec ab artifice ipso, nec ab alio, in lucem ullum prodibat, quo denique tam Flintglass et Crownglass species, quam earum compositio, totam Europam, Anglia excepta, latebant; Academia Scient. Imperialis Petropolitana in ann. 1762. quaestionem, ut inter omnes constat, proposuit sequentem: *Quantum imperfectiones tuborum opticorum et microscopiorum, ex diversa refrangibilitate radiorum ac figura vitrorum sphaerica ortae, per combinationes plurium lentium corrigi aut imminui queant?* simul exigens, *ut theoria praxi adaptata per experimenta comprobetur.* Huius quaestionis solutio, a perspicacissimo Mathematico KLINGENSTIERNA data *e*), praemio ab Academia Imperiali affecta fuit; quae etiam dissertationem a Celeberr. EVLERO hac occasione ipsi traditam, atque Summi Viri subtilitati consentaneam, publici fecit iuris *f*). Sub idem fere tempus vir magni nominis, CLAIRAVT, rem hanc aggressus est, omnique, qua praeditus fuit, geometriae accuratione, in emendanda

 tele-

e) Titulus est: Tentamen de definiendis et corrigendis aberrationibus radiorum luminis in lentibus sphaericis refracti, et de perficiendo telescopio dioptrico. *Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem.* Dissertatio ab Imperiali Academia Scientiarum Petropolitana praemio affecta, Petropoli 1762.

f) Sub titulo: Constructio lentium obiectivarum ex duplici vitro, quae neque confusionem a figura sphaerica oriundam, neque dispersionem colorum pariant; Dissertatio, occasione quaestionis de perfectione Telescopiorum ab Imp. Acad. Scient. Petr. pro praemio propositae conscripta, Petropoli 1762.

telescopia dioptrica inquirens, dissertationem primam de remediis telescopia e vitris confecta emendandi, in Conventu Academiae Regiae Scientiarum Parisinae d. 8. Aprilis 1761 publico praelegit *g*). Elapso circiter anno, institutis tentaminibus cum crystallo Anglica Flintglass dicta, nec hoc, nec alterum illud vitrum Crownglass obtinere potuit, (de quo in posteriori dissertatione ipse conqueritur,) et vitro gallico, anglicum Crownglass aemulante, probe sub examen revocato, atque geminis viribus, refringendi et dissipandi, determinatis, alteram dissertationem mense Iun. ann. 1761. Academiae tradidit *h*). Hac in *dissertatione* rationem refractionis mediae in crystallo Anglica, id est, rationem sinus anguli incidentiae ad sinum refractionis pro mediis luminis radiis, ex aere in vitrum transeuntibus, per numeros 16 ad 10. admodum accurate exprimi asserit. Ad vitrum quod attinet commune, eius rationem refractionis mediae eandem esse, quam plurimi Physici, praesertim NEWTONVS, statuerunt, nimirum ut 31. ad 20. propemodum, seu ut 155 ad 100. multis reperit *experimentis*; sicuti rationem 154. ad 100. in radiis rubris, et 156. ad 100 in violaceis, locum habere edoctus est. Praeterea tentaminibus his ultro perductis, rationem refrangibilitatis inter crystallum Anglicam et vitrum commune Gallicum, itidem cum DOLLONDO, uti 3 ad 2 compertus est, ex quibus omnibus rationes in crystallo Anglica pro *radiis violaceis*

g) Huius egregiae differt. tit. est: Mémoire sur les moyens de perfectionner les lunettes d'approche par l'usage d'objectifs composés de plusieurs matières differremment refringentes. Vid. Mém. de Paris ad ann. 1756. pag. 380 sqq.

h) Sécond Mémoire sur les moyens de perfectionner les lunettes etc. Vid. Mém. de P. ad ann. 1767. pag. 524.

vis uti 1, 615 ad 1, et pro rubris uti 1, 585. ad 1 vir perſpicaciſſimus definivit. Poſt illas in formulis generalibus ſubſtituit valores inventos, regulas pro ſingulis caſibus deduxit, atque theoriam ſuam ingenioſiſſime ad praxin applicavit, eo quidem modo, ut quilibet artifex peritus, ſi pro quolibet caſu regulae eidem darentur, haud difficili negotio, iisdem ducibus, lentes obiectivas achromaticas polire poſſet. Brevi poſt eiusdem viri celeberrimi tertia diſſertatio de tubis emendandis, Academiae Scientiarum Pariſinae Memoriis inſerta eſt *i*), qua diſquiſitionis ope ulterioris in formulas ad caſus diverſos ſpeciales applicavit, et conſtructiones pro praxi maxime utiles calculo erutas tradidit.

Haud inutile negotium ſuſcipere me credo, ſi de ſucceſſibus, quos Gallorum artifices in lentibus poliendis achromaticis iam fecerunt, nonnulla ſubiunxero. Inter hos ingenioſisſimus praeſertim ANTHEAVME eminet, qui, duce CLAIRAVTIO, tubum achromaticum ſeptem pedes longum atque adeo perfectum confecit, ut anglico DOLLONDI, decem pedes longo, merito comparetur. Huius rei cauſſa epiſtolam Dni. MESSIER ad SANCHESIVM, virum ill. Imperatoriae Maieſtati Rusſicae a Conſiliis Status, Eiusdemque Medicum quondam primarium, libet allegare; ex qua, quum, quod ſciam, nunquam ſit in vulgus edita, ſequentia depromere conſultum duco.

Paris, Collège R. de France le 15. Dec. 1763.

Il y a quelques jours, que j'ai fait l' eſſai d' une nouvelle lunette, qui l' emporte pour la bonté et pour la commodité ſur les lunettes ordinaires; elle eſt même préférable aux teleſcopes. Cette lunette eſt de l' invention de Dollond, dont la con-

 ſtruction

i) Vid. Mém. de Sciences de Paris pour l'An. 1762. pag. 578 ſeqq.

ſtruction eſt déja connue; elle eſt composée de deux objectifs, mis près l' un de l' autre, et de deux oculaires plan-convexes. Ie ne puis Monſ. me diſpenſer de vous faire part de l' excellence de ce nouveau inſtrument. C' eſt Monſ. ANTHEAVME, connu par ſes ouvrages (ſur l'Aimant et ſur l'Aether), et amateur pour les ſciences, qui vient de conſtruire une de ſes lunettes ſur les principes qu' en a donné Mr. Clairaut. Elle n' a que ſept piés deux pouces de foier; le premier oculaire 9. lignes, et le ſecond trois. Ie n' ai jamais eté plus ſurpris, qu'en voiant l' effet de cette lunette, qui égale à une lunette ordinaire de 35. piés. Elle groſſit le diamètre des objets de 120. à 130. fois, les rends clairs et bien terminés. J' ai vû Jupiter et Saturne d' une beauté ſurprénante: ce qui eſt encore d' avantageux à cette lunette, c' eſt qu'elle a un champ d' environ quarante minutes; l' objectif porte trente cinq à trente ſix lignes d' ouverture. Cette lunette approche beaucoup de l' effet que fait une lunette de 10. piés de la même conſtruction, que s' eſt procuré Monſ. Wargentin, Aſtronome à Stockholm: voici ce qu' il m'a écrit.

„Pendant l' année paſſée (1761.) j' ai obſervé, dit il, les ecli- „pſes des Satellites de Jupiter avec une lunette de 10. piés de la „nouvelle invention de Dollond; en y applicant l' oculaire 1. elle „aggrandit les objets à peu près de nonante fois: mais l' oculai- „re 2. les repréſente au moins 140. fois plus gros, ſans rien per- „dre de la clarté et de la netteté de l' objet: avec l' oculaire 3. „cette lunette fait l' effet quant à l' aggrandiſſement d' une lu- „nette ordinaire de 100 piés; mais les objets en deviennent ob- „ſcurs et ſombres, particulièrement ſi le ciel n' étoit pas parfaite- „ment ſerein et tranquil. A l'aide de cette lunette j' ai vû deux

foix

*„fois les cinq Satellites de Saturne. On peut juger de l' excel-
„lence de cette lunette par cette épreuve, qui est incomparable aux
„autres, et très commode dans l' usage."*

Mr. ANTHEAUME assûre, que l' on peut encore aller plus loin. Il travaille actuellement à une de 9 piés, qui sera finie à la fin de ce mois, il espére d' y reussir, et qu' elle fera l' effet d' une lunette de 80 piés, pouvant souffrir quatre pouces d' ouverture.

Pars lentis obiectivae extrorsum versa, e materia Flintglass dicta, altera vero e vitro communi gallico est polita. Superficies prioris vitri convexa, radium 7. pedes regios cum dimidio, vel 90. pollices, longum habet, superficies vero interior concava e sphaerae semidiametro, 18 pollices adaequante, est polita. Alterius partis utrinque convexae, ex quibus lens obiectiva est composita, semidiametri superficierum sunt $17\frac{1}{4}$ poll. seu 1. ped. 5. poll. 3. lin. et 7. ped. 6. poll. 8. lin. illud nempe de superficie, quae cavitati anterioris adiacet, hoc de superficie oculo obversa valet. Peritissimus ANTHEAVME geminatam lentem ocularem iunxit huic obiectivo, ut, manente vi amplificandi eadem, visionis campum redderet ampliorem. Focus maioris vitri ocularis, quod propius est obiectivo, 18 gaudet lineis; radius eius convexitatis vitro obiectivo obversae $11\frac{6}{10}$ lineas adaequat; altera vero convexitas oculo obversa radio 7 poll. $1\frac{0}{10}$ lin. est praedita. Minor lens, quae meniscus est, focum 5. linearum, superficies convexa obiecto obversa radium $2\frac{1}{4}$ linear. concavitas autem 8. linear. radium habet. Cetera haec lens 9 lineas a priori distat *k*).

Celeberr. CLAIRAVT in tertia dissertatione *l*) mentionem fecit tuborum, quos Dn. DE L'ESTANG, vir in rebus

k) Vid. de la Lande Astronom. T. II. p. 840. §. 1822.
l) Vid. Mém. de Sc. de Paris pour l' an. 1762. p. 614. §. 7.

rebus opticis insignem nactus famam, novissime elaboravit. Peritissimus hic artifex, principiis CLAIRAVTII assuetus, telescopia dioptrica foco circiter 27. poll. 3. lin. construxit, in quibus radii superficierum vitri communis 17. poll. 4. lin. et 5. poll. 4. lin. lentis autem crystallinae 5. poll. 5. lin. et 4. ped. sunt. Porro idem (l. c. p. 618.) Dnos de L'ESTANG et GEORGE multas lentes obiectivas ratione 5. ad 1, videlicet quarum menisci crystallini curvatura interior et concava semidiametro gaudet quinquies minore, quam convexitatis exterioris semidiameter, et lens utrinque convexa, ex vitro communi parata, iisdem *semidiametris* cum priori est praedita, non sine *successu poliisse* narrat.

NOVA ACTA ERUDITORUM,

publicata Lipsiae

Calendis Nov. et Decembr. Anno MDCCLXVII.

HENR. IO. ARNTZENII, ICTI, MISCELLANEORUM liber. Acc. eiusdem Diss. de L. 2. D. de in ius voc.

Traiecti ad Rhenum, ap. Guil. Henr. Kroon, 1765. 1 Alph. octonis.

Quod Belgis inprimis proprium esse videtur, bonas literas, atque iurisprudentiam, criticis observationibus in unum collectis, (quibus de rebus variis, iisque minutis, et ab aliis grandiorum voluminum scriptoribus fere neglectis, docte et subtiliter disputatur,) illustrandi studium, Cl. *Arntzenius*, gymnasii Zutphaniensis Rector, hoc libro imitatus est. Pleraque, quae insunt, ad veterum Romanorum res, atque latinas literas pertinent, quaedam etiam, quibus iuris civilis scientia illustratur, inspersa. Nostrum est, singulorum capitum, (absolvitur autem liber XX. capitibus,) dare argumenta.

Ac *primo* quidem cap. dicta sunt nonnulla, quae ad Senatorum et equitum Romanorum ordines spectant. Romae ab initio duplex tantum ordo diversus fuit, senatorius et plebeius. Postea vero equites separatum ordinem, mediumque inter senatum ac plebem, coeperunt constitue-

ſtituere. Cuius mutationis ante legem Gracchi iudiciariam nullum prorſus inveniri, ait, veſtigium. Eos autem, qui demum a Cicerone Conſule equitibus ſeparatum ordinem adſignatum eſſe ſtatuunt, reprehendit Auctor, uſus inprimis contrariis teſtimoniis, cum ipſius Ciceronis (pro Muraena, c. 19.) qui ait, L. Othonem equeſtri ordini reſtituiſſe dignitatem; tum Appiani, qui in funere Sullae, ante Ciceronis Conſulatum mortui, equeſtrem ordinem inter Senatores ac plebem commemorat. Porro de numero ducentorum Senatorum ſub Romulo, deque vulgari eorum diviſione in Senatores *maiorum* ac *minorum gentium*, quaedam adiicit. Obiter etiam legis Oviniae, *qua primum Cenſoribus* ius Senatum legendi datum fuit, mentionem facit.

Alterum caput ad Aras veterum pertinet, quae antiquiſſima aetate, ob morum ſimplicitatem, fuerunt viliores, et ex rudi plerumque materia, ceſpiticiae, ligneae, lapideae; ſed creſcente luxu factae ſunt marmoreae, argenteae, aeneae, et vario artificii genere exornatae. Memoratur a Scriptoribus ara Apollinis, dextris animalium cornibus compoſita, quae valde cruciat auctorem, ob diverſum Plutarchi teſtimonium, altero loco (in libello, terreſtria an aquatilia animalia ſint callidiora?) dextris cornibus, altero (in Theſeo) ſiniſtris eam conſtitiſſe ſcribentis. Noſter quidem in definienda hac re eſt admodum verboſus, et in poſtremo *loco pro* εὐωνύμων legi iubet ἐπωνύμων. Explicat etiam locum Iſidori (IX. Etym. 5.) qui teſtatur, poſthumum defuncti nomen accepiſſe, quia *lex* voluerit, ut, qui de defuncto naſcatur, defuncti nomine appellaretur. Ubi fatetur, ſe ignorare, quae lex hic intelligatur; quod tamen ſcire facile poterat. Cur non ſuccurrit ius decemvirale? Sane in XII. tabulis de poſthumis, eorumque iuribus, nec non patris defuncti in eos poteſtate, cautum fuiſſe nemo ignorat, qui ius civile profitetur. Ceterum dictiones, *aram ponere*, *et aram exſtruere*, ſic diſtinguit, ut hac ſolam ſtructuram, ſine dedicatione, illa vero conſecrationem ſignificari doceat.

Per-

Perfequitur Cl. *Arntzenius* hoc de aris argumentum capite *tertio*, nihil agens, nifi ut commemoret, aras, ob confecrationem publica auctoritate factam, a ICtis in rerum facrarum numero habitas fuiffe, fimulque de iuribus rerum facrarum in univerfum exponat. Mirum profecto, res a *Gutherio* (de iure Pontificio), et *Noodtio*, aliisque elegantioribus Pandectarum ac Inftitutionum interpretibus, optime tractatas, in *mifcellaneorum* libro, quem *felectas* obfervationes continere oportebat, ad naufeam repeti.

Cap. IV. et V. de Aratore, poeta Chriftiano fua aetate celeberrimo, agitur, qui Iuftiniano imperante floruit. Is cum antea reipublicae fe dediffet, poftea in facrum tranfiit ordinem. Scripfit *elegiam ad Parthenium*. Inprimis vero *Acta Apoftolorum* ligato fermone compofuit. Quod poema anno Chrifti 544. confectum, ut ex codice Vaticano adverfus Aldum probatur, nofter fuis aliorumque obfervationibus illuftratum edere pollicetur: cuius operis fpecimina quaedam, quibus loca poetae commemorabilia explicantur, his duobus capitibus propofita funt.

Initio capitis *fexti* auctor redit ad *aras*, in grammaticam vocis originem inquirens, quam ex graeco *ἀραι, preces*, cum nonnullis derivat, quemadmodum *altare* ab *altus* defcendere exiftimat. Inprimis autem multis veterum, ut Suetonii, Iuftini, Livii, Arnobii, Curtii, Ciceronis, Corippi, aliorumque locis, partim emendandis, partim defendendis, operam dedit, quarum tamen coniecturarum maxima pars nobis non admodum placuit. En exempla. In loco Suetonii (Neron. c. 49.) *Interdum fegnitiem fuam his verbis increpabat: vivo deformiter ac turpiter*, fic legi iubet: *vivo deformiter, turpius pereo*. Quae correctio, nefcimus, an cum modeftia critica conveniat. Apud eundem (Domit. c. 3.) *Inter initia principatus quotidie fecretum fibi horarum fumere folebat*, poft *horarum* inferit nofter *fpatium*. Quafi melius intelligatur, quid fit *fe-*

cretum horarum spatium, quam quid *secretum horarum* significet! Profecto neminem tironum latinas literas edoctorum esse arbitramur, quin τὸ *spatium* statim subaudiat. Quid igitur opus erat supplemento? Nihil facilius intellectu his *Suetonii* verbis. Vult enim indicare, Domitianum quotidie aliquot horas destinasse, quas remotus ab arbitris solus ageret. In Ciceronis ad div. lib. IX. ep. 24. legitur: *Illi συμποσια aut συνδειπνα, id est, compotationes aut concoenationes etc.* Hic Cl. *Arntzenius* ultima, *compotationes aut concoenationes*, tamquam interpretationem a librario profectam, delet.

Sequenti capite multa etiam post *Gothofredi*, *Ramosii*, atque Heineccii curas, non contemnenda, de SCtis, Persiciano, Claudiano, atque Calvisiano, quibus aucta fuit et illustrata legis Papiae Poppaeae sententia, disputata, cum voluptate legimus, quae singula commemorare huius non est loci. Sufficiat eorum lectionem omnibus commendasse, qui de nuptiis quinquagenariarum et sexagenariorum prohibitis adcuratius cognoscere cupiunt.

De iure et potestate regum Romanorum capite *octavo* differitur; cui disputationi Pomponius in l. 2. §. 1. π. de O. I. ubi *omnia manu a regibus gubernata esse* dicuntur, occasionem nostro praebuit. Sententia eo redit; Romulum tenuisse imperium maius populo, ita tamen, ut et Senatum consuleret quibusdam in rebus; eamque Romuli maiestatem in interregno ad populum transiisse, sed hac conditione adiecta, ut patres fierent auctores: sequentes igitur reges populo fuisse minores. Hoc scilicet ignorabamus! Plana omnia sunt, ac certa, ex Livio atque Dionysio, quos hac de re legisse iuvabit.

Quatuor proxima capita de diversis Senatus ac populi iuribus exponunt, ubi dolendum, insignem Polybii (Histor. VI. 11. seq.) locum, quo tota disputatio niti debebat, non igno-

ignotum alias, et a multis laudatum, et Casauboni inprimis notis illustratum, auctorem fugisse. Nam *nono* capite ac *sequente* potiora, quibus Senatus potestas libera republica absolvebatur, munia, cum illa, quae solis patribus propria erant, tum ea, ad quae etiam populi voluntas concurrebat, describuntur. *Undecimo* caussa et ratio imminutae sub principibus populi potestatis monstratur, ubi A. iis adsentitur, qui sibi persuadent, Senatus potestatem ea aetate multum crevisse, quod tamen ipsa re refellitur, cum Scta vocem Principis fuisse nemo sit qui ignoret. *Duodecimo* dein de tribunis plebis, eorum potestate ac iurisdictione, tractatur. Quae nos omnia, quia sunt trita, hic omittimus.

Capite *decimo tertio* auctor, postquam pauca de cura veterum et religione circa testamentorum conservationem praefatus est, illustrem, et a doctissimis viris, *Schultingio*, *Gundlingio*, *Schubarto*, et *Bachio*, data opera disputatam quaestionem: Num transactio super controversiis testamentariis, nondum inspectis tabulis facta, valeat? attingit. Recedit autem, quod vehementer laudamus, a communi affirmantium opinione, et recte negat, id per leges et iuris analogiam licere. Utitur multis et gravissimis argumentis, quorum pleraque sunt satis nota, unum tamen haud leve inprimis commemoratu dignum, quod a religione Romanorum ductum est. Nempe existimat, a superstitione et moribus Quiritium alienum fuisse, ut talis transactio fieret non inspectis testamenti tabulis. *Quod si enim*, (sunt verba auctoris,) *in testamento perscripsisset testator de sepulcro, sive familiari, sive hereditario, de sumtibus in funus faciendis, ludis funebribus, epulis annuis, quaeque alia huc spectant, nonne omnia haec negligerentur, si ita, non inspectis testamenti tabulis, transigeretur? Praeterea quoque violatam religionem arbitror, si illa Diis Manibus non fierent, quae facienda testator mandasset, quae sane, transactione non inspecto testamento facta, nec cognosci rite, neque adeo perfici potuissent.*

 Quae-

Quaerit noster capite *decimo quarto*, utrum magistratibus Romanis licuerit merum imperium exercere, si nullus esset accusator? Recte id negatur fieri potuisse iure ordinario, quamvis extra ordinem, v. c. in tutore suspecto removendo, id licuerit. Tota disputatio docte et eleganter instituta est.

Sequens caput XV. iuris civilis studiosis inprimis gratum esse debet. Nam totum fere variis lectionibus ad multa loca iuris civilis refertum est, quas ex schedis, in quibus Petrus Relandus eas ex Cod. MS. Vlamingii adnotaverat, collectas, et cum editione Pandectarum rarissima, quae Venetiis a. 1491. prodiit, diligenter collatas, publici iuris fecit. Non sunt eae quidem magni momenti; at critico tamen ICto non inutiles.

Ad Aratorem suum reversus Cl. *Arntzenius*, capitibus duobus insequentibus, observationes varias, quibus eius libri duo priores partim explicantur, partim emendantur, proponit.

Capite *decimo octavo* et *nono* permultis in locis emendatur Martianus Capella, ex vetusto codice, cuius varias lectiones margini editionis suae, quae servatur in bibliotheca Lugduno-Batava, adscripserat Isaacus Vossius, quae tamen nonnisi lib. I. II. et VI. adtingunt.

Ultimum quoque caput mere criticum est, exhibens varias lectiones ad Dionysii Periegesin, quas ex codice antiquo, qui olim Petavii fuit, deinde translatus in bibliothecam Suecicam, Bochartus descripsit, et margini editionis Henrici Stephani adiecit Palmerius. Praeterea variis in locis Priscianus tentatur.

Absoluto *miscellaneorum* libro, sequitur *Dissertatio ad L. 2. D. de in ius voc.* ubi personae recensentur, quas vetat ius civile in ius vocare. In quo tractando argumento Auctor ita versatur, ut de ipsa in ius vocatione praefatus, postea

ea ad personas transeat, quas vocare non licebat, totamque disputationem octo capitibus comprehendat.

Capite *primo* quaerit, In ius vocationem an praecesserit actionis editio? Respondet, in ius vocationem et actionis editionem eodem fuisse tempore factam, ita, ut, qui in ius vocaret, statim quoque adderet, qua actione experiretur, hoc tamen modo, ut, cum eodem tempore peragetur in ius vocatio et editio actionis, haec illam aliquando secuta fuerit, aliquando praecesserit. Deinde in grammaticam vocis originem inquirit. Mox *altero capite* de modo ac ritibus in ius vocationis Romanae disserit, simulque sententiam eorum idoneis argumentis defendit, qui omnes personas, singulari privilegio haud munitas, obtorto collo in ius trahere licuisse statuunt. Tandem a *tertio* capite usque ad finem eas personas recenset, quae aut plane non, aut non sine venia praetoris, aut non violenter, in ius vocari potuerunt. Ceterum, si de libro Cl. *Arntzenii*, praesertim de *miscellaneorum* volumine, iudicium ferendum est, multae lectionis ac industriae laus ipsi non debet denegari. At nescimus tamen, annon, quod ipse de variis lectionibus cap. 15. allatis dixit, (p. 158.) *inesse bona mixta malis*, idem de toto opere valeat.

DIFFERENTIARUM MINIMARUM QUANTITAtum variantium Calculus directus, vulgo differentialis, Auctore IOSEPHO STEPLING, S. I. Presbytero, in alma studiorum universitate Pragensi studii physici et mathematici Caes. reg. Praeside et Directore.

Vetero Pragae, ex officina typogr. Coll. academici, Alph. 1. plagg. 4. cum tab. aeri incisa, in 4.

Praeclara, eruditissimi *Steplingii*, in rem mathematicam aeque ac physicam, merita, iam aliis libris ab eo editis, reipu-

reipublicae litterariae cognita sunt. Hoc certe libro, cuius hic titulum descripsimus, iterum egregie meretur de doctrinae potissimum suae alumnis, deque iis omnibus, qui sublimiora mathematum praecepta facili opera addiscere, seque legendis maioribus Gallorum inprimis operibus, quae huc pertinent, aptos reddere cupiant. Habet non solum istius rei veram commendationem, sed etiam totius libri, quem hic proponimus, brevem ideam, Praefationis isti particula, quam nos hic describimus, additur deinceps, XV. Capitum, in quae tota Commentatio tributa est, indicem. Matheseos elementaris studium pluribus sane convenire facile *intelligitur*, tum quod iis operam dantes, solide et ordine cogitare consuescunt, et animis sensus quidam certitudinis et evidentiae illo ingeneretur, quo facile ambigua et probabilia a certis, evidenterque probatis, secernere valent; tum quod in vita communi, et artibus, non contemnendas habet utilitates. Sublimioribus autem mathematis uti permulti sese applicent, sperandum est nunquam, neque fieri quidem posse videtur. Eo connitendum, curandumque, quibus rerum cura publicarum est, ut nunquam desint in republica Viri aliqui eminentis scientiae cuiusque generis, adeoque et Mathematicae, quibus uti Respublica, vel qui in ea praesident, possint in casu emergente. In hunc finem Academiae Scientiarum eriguntur, quae velut quaedam tribunalia naturalium scientiarum effulgent, quarumque commentarii *promptuaria* sunt, ex quibus, qui systemata in usum scholarum concinnant, veritates detectas accipere oportet: in hunc quoque finem Professores in studiorum universitatibus Viri sint necessum est, qui non modo primis ut aiunt labris delibarint quas tradunt scientias, sed qui eas devorarint, et in ipsarum adyta usque etiam penetrarint. Et si porro sublimior mathesis eo ex genere scientiarum esset, quod nullam in praesens afferat utilitatem; tamen curandum esset, ne qui desint mathesi hac sublimi praefulgentes, quod casus emergere possunt, quibus viris talibus opus sit, atque olim utilissima

ſima futura ſint, quorum nunc uſus nullus cernitur. Videri ſane veteribus incaſſum laboraſſe poterat *Apollonius*, Sectionum conicarum proprietates eruendo: ecquis tamen neſcit, quantae non modo nunc utilitatis, ſed et neceſsitatis, vel in ſola ſint Aſtrorum ſcientia? Unde *Leonardus Eulerus*, ſummus Geometra, nunquam ſatis laudando conſilio, paſsim in ultimis tomis commentariorum Academiae Petropolitanae adhortatur Mathematicos, quibus otium et vires ſint, ut promovendo calculo ſublimiori, reconditiorisque Analyſeos doctrinae, operam impendant; bene gnarus, quam in futurum id utile ſit, ut non dicat actu problemata haberi, quae deſerenda fuerint, quod artificia calculi ad ea penitus reſolvenda neceſſaria adhuc deficiunt. Ea autem matheſis ſublimior, cuius iam compotes ſumus, non ſinit nos tantum ſperare de uſu aliquando futuro, et necdum praeviſo; verum praeſente, et qui ante oculos ſit, ſeſe commendat plurimum. Nam ut nihil dicatur de univerſa Aſtronomia phyſica, et Poli legibus, a ſummo *Newtono* primum, dein a Viris clarisſimis et celeberrimis, *Alembertio*, *Clairaltio*, *Simpſonio*, *Eulero*, in apricum deductis matheſis huius ope, calculique integralis praeſidio; certe res navalis, imprimis manuaria, quae omni retro aetate multis imperfectionibus ſcatebat, vix artis nomine digna, ſolique empyricorum arbitrio, non ſine grandi vitae fortunarumque multorum mortalium diſpendio, relicta erat, hoc demum Seculo, matheſi ſublimiore facem praeferente, calculoque utroque ſubductis rerum navalium momentis, a duumviris praeſtantisſimis, *Bouguerio* et *Eulero*, in ſcientiam evecta eſt, ac pene ad apicem perfectionis deducta. Utriusque horum virorum celebrium opera in mathematicorum manibus ſunt, quibus et ſtructura navium, et ars eas dirigendi, mathematico ratiocinio abſolvitur, doctisſimusque *du Hamel* inventa virorum laudatorum, Geometris ſcripta, ad uſum nautarum accommodavit. Iam de machinis quid? earum uſus, in omni vita, tam frequens, tamque neceſſarius, non cum

 aequi-

aequilibrio solum potentiae, et oneris seu resistentiae, sed cum motu plerumque coniunctus est. Quamobrem, ut verum de earum bonitate et praestantia feratur iudicium, materiae quoque movendae inertia in considerationem veniat necessum est, momentumque inertiae eruendum est, quod sine integrali calculo, et formulis eo inventis, praestari vix ulla ratione potest. Et haec quidem sunt, quae addenda censuit olim doctissimus *Steplingius* opusculo de area et soliditate frustorum a cylindris resectorum dictis, et quae dicenda arbitratus est, ne oleum operamque perdidisse in praesenti opere videretur iis, qui ista omnia ad *inanes speculationes* relegare solent. Cum enim Mathesis sublimior, imprimisque calculus integralis, utcunque a se commendatus sit, simul et differentialem satis laudatum putat, qui et matheseos illius pars, et huius calculi integralis, est fundamentum. Calculi autem differentialis tractatum hunc instructiorem facere, quam sint aliorum plerorumque, atque illo praecipua, quae clarissimi *Fontaine*, *Clairaut*, et *Eulerus*, in lucem de calculo hoc protulere, complecti adnisus est. Et primum quidem locum occupant quaedam de infinite parvis, et de infinito propositiones, quod differentialia sunt species infinite parvorum. Subnectitur calculus differentialis et differentio-differentialis, tam functionum algebraicarum, quam earum quae transcendentes audiunt, nempe logarithmorum, ac quantitatum exponentialium, nec non a circulo pendentium. Addita sunt criteria cognoscendi, num differentialia proposita omnino ex functionis cuiusdam differentiatione orta sint, et num differentialia altiora definitum habeant significatum, an contra vaga sint, adeoque inutilia; item, utrum aequationes differentiales possibiles. Quae quidem omnia, a nullo fere eorum auctorum, qui vulgo circumferuntur, sunt pertractata. Praeterea de functionum, aequationumque natura, plura inspersa sunt, logarithmorumque indoles, et systematum logarithmicorum, via planissima explicata, atque Anglorum de modulo doctrina, cum illa de

basi

basi logarithmica, et quantitate moduli reciproca clarissimi Euleri, nexu uno evoluta. Ceterum, infinite parvas quantitates hic tantum mathematice A. considerat, neque in ullam methaphysicam investigationem se immittit. Hanc infinite parvarum quantitatum mathematicarum possibilitatem, in continui divisibilitate in infinitum, istam vero in ipsa continui, qua tale est, natura fundari, certissimum est; omniaque argumenta, quibus Geometrae divisibilitatem extensi mathematici evictam dant, in hac fundari perfacile cognoscet is, qui eorum demonstrationes attentius expenderit. Quamobrem, si in rerum natura admittatur verum continuum, illud, ut sit in infinitum divisibile, necessum est. Hoc ipso vero habebit partes penitus a se invicem distinctas, numero infinitas, quod mathematico rigore concepto ratiocinio confici potest. Quodsi partes in corporibus infinitae non admittantur, sed finita numero elementa, ea indivisibilia utique erunt, et quod amplius est, singula a singulis vacuo spatiolo seiuncta, extensum efficient. Nisi enim inter singula intervallum sit aliquod inane, quaedam saltem nullo mediante applicata sibi, iunctaque, extensionem constituent, quae verum sit continuum, adeoque in infinitum divisibile, secundum superius dicta, et non in elementa numero finita. Peripatetici quidem sic dicti, multa corpora vere continua admisere, omnia videlicet ea, quorum pori, partiumque diversitas, *in oculos* non incurrunt. Recentiores vero subtilius omnia perscrutati, corpora haec nonnisi ad speciem continua statuunt, re ipsa vix ullum vere continuum corpus, quod in sensus incurrat, reperiri. Sunt tamen e numero recentiorum non pauci, qui corpuscula primitiva vere continua ac solida, seu nullis uspiam poris aut vaculis pertusa admittunt. Haec corpuscula igitur, etsi non sunt praecise corpus mathematicum, cum hoc nec iners sit, nec impenetrabile; tamen in ea quadrat quidquid de extenso suo, qua continuo, demonstrant mathematici, cum hae demonstrationes sola continuitate nitantur, nullatenus vero penetra-

 bilita-

bilitate, aut defectu inertiae. Superest ut *capitum indicem*, quod paullo ante facturos nos polliciti sumus, subnectamus. Sunt autem sequentia quindecim: *Cap. I.* De infinitesimis, et infinite magnis quantitatibus. *Cap. II.* De differentialibus, atque primis calculi differentialis fundamentis. *Cap. III.* De inveniendis differentialibus proximis variabilium in se ductarum, et quantitatum radicalium. *Cap. IV.* De inveniendis differentialibus proximis constantis per variabilem divisae, vel variabilis per variabilem. *Cap. V.* De praecipuis proprietatibus differentialium primorum unius vel plurium variabilium. *Cap. VI.* Methodus propositae quantitatis differentiale remotius inveniendi. *Cap. VII.* De natura altiorum differentialium. *Cap. VIII.* De inveniendis differentialibus supposita functione constante, et de mutatione, atque variis formis expressionum differentialium. *Cap. IX.* Supplementum doctrinae vulgaris de logarithmis, seu de systematibus logarithmorum. *Cap. X.* De sumendis logarithmorum differentialibus primis. *Cap. XI.* De inveniendis differentialibus primis quantitatum exponentialium. *Cap. XII.* De quantitatum logarithmicarum et exponentialium differentialibus altioribus. *Cap. XIII.* De differentiatione functionum a circulo pendentium. *Cap. XIV.* Notanda quaedam circa hucusque proposita, ubi etiam de valore fractionis, cuius certo casu numerator *et denominator* evanescit: item de differentialibus completis. *Cap. XV.* De aequationibus differentialibus. — Commendamus librum iis omnibus, qui acuendo ingenio intenti, mathematum studio tenentur, et amore calculi.

COMMENTATIONES SOCIETATI REGIAE Scientiarum Goettingensi per annos 1758. 1759. 1760. 1761. et 1762. oblatae a IOH. DAVIDE MICHAELIS, eius Societatis Directore.

Bremae,

Bremae, sumtibus Georgii Ludovici Foersteri, 1763.

Societatis Goettingensis gloria, harumque Commentationum praestantia, ita omnibus lectoribus nostris perspecta est, ut non habeamus necessum, hoc loco praefatione aliqua uti. Quum autem per aliquot annos Societas ista iustis de causis suas publici iuris facere Commentationes neglexerit, sodalibus suis id petentibus concessit, ut suas quisque dissertationes, inde ab anno 1756. usque ad an. 1762. praelectas, seorsim ederet. Quo iure et Vir celeberrimus usus est, dum novem hoc libello Commentationes, inde ab anno 1758. ad an. 1762. Societati recitatas, neque adhuc typis descriptas, eruditorum orbi obtulit. Non dubitamus igitur, lectoribus nostris nos bene consulturos, si singulis commentationibus breviter perlustratis, ostenderimus, quid praestitum iis sit, et quanta, etiam hoc libello, doctrina, litterariae rei profuerit vir illustris.

Prima igitur Commentatione *de Theraphis*, Iudaeorum Chaldaeorumque idolis, de quibus Genes. 31, 19. et 30. sq. sermo est, doctissime disseritur. Ostendit §. 1. Vir celeb. cur Iudaeorum de Theraphis sententiae non colligantur? Monet autem inprimis, nulla in re minorem Iudaeorum esse debere auctoritatem, quam in idololatriae historia, quippe quae et ab institutis sententiisque Iudaeorum disiunctissima, et per solam suspectam et mendacem traditionem, ore ac sermone hominum factam, per tot saecula ad nos sit propagata. §. 2. Theraphi ipsi videntur Sileni Graecorum, auctore Pausania in Graec. descript. lib. IV. c. 24. et Ernest. Aug. Schultzio de *Silenolatria Samaritanorum*. §. 3. Ostendit, etymon hebr. nominis תרפים formae Silenorum convenire, et ex Hebraeorum traditione Theraphos fuisse forma humana; idque inde probari posse, quod Michala (1. Sam. 19, 13. sq.) fidem factura exploratoribus a Saulo missis, Davidem aegrotum in lecto de-

cumbere, pro illo Theraphos lecto imposuerit, eosque stragula veste מכבר (reticulata) dicta, more Orientalium obtexerit. Ad cuius loci maiorem illustrationem conferri potest Abarbanel Michael. B. H. qui memorat, mulieres in Oriente solitas fuisse sibi imagines maritorum parare, quales et h. l. Theraphi Michalae fuerint. §. 4. Theraphos Hebraeorum, prorsus ut Silenos Graecorum, ad Satyrorum genus referri existimat. §. 5. Coniecturam Herm. Hardtii de origine nominis Silenorum non omnino repudiandam censet, quippe cuius opinio haec: Deum, quem X. Tribus, earumque posteri, *Samaritani*, *colere* credebantur, a Silunte nomen אלהי שילה Dei Silani, vel Siluntici, accepisse. §. 6. Demonstrat A. unde fabula et superstitio de Theraphis s. pilosis apud Hebraeos, et de Satyris s. Silenis apud Graecos, sit orta? §. 7. Adiicit adhuc desiderata quaedam ad h. l. nimirum quae ex traditione Iudaeorum, de imagunculis Theraphorum, aliquo siderum influxu sacratis, habentur.

Duo tamen, quae ab Auctore doctissimo omissa miramur, addenda existimavimus: 1) voc. תרפים, quia ortum suum habet a תרף, quod in Arab. significat *figurare*, *formare*, ab Aquila per *μορφώματα*, a *μορφεῖν*, et in alia eiusdem Versione per *προτομὰς*, *medalia* (Brustbilder) exprimi: ab Alexandrinis autem loco Sam. laudato per *κενοτάφια* verti. Boisius tamen To. III. p. 547. ex alia hypothesi per voc. תרפים intelligit *simulacra maiorum*. 2) vocabulum hoc, quamvis saepius sensu malo de idolis et simulacris dicatur, in quibusdam tamen Scr. S. locis de imitatione cultus divini genuini usurpari, uti Iud. 17, 5. et 18, 14. sq. ubi intell. de laribus s. penatibus, ad similitudinem Cherubim in sancto sanctorum a Micha conflatis, quos symbolum Iehovae esse volebat. quod patet maxime e v. 3. alleg. cap. 17. ubi mater eius, se argentum hoc Iehovae consecrasse, ipse autem v. 13. Iehovam nunc sibi benefacturum esse, ait. Plura

vide-

videri possunt ap. Rainald. praelect. 215. sq. in locum Exod. 32, 4. et quae habet Seldenus de Diis Syris, syntagm. 1, c. 2.

Comment. II. est *De Censibus Hebraeorum.* §. 1. Vir doctiss. explicat, cui bono de hoc argumento disputetur? Nimirum, in universum constare docet, census populorum esse instituendos, multumque contra deesse magistratui ad remp. bene et prudenter administrandam, qui numerum civium ignoret: iis autem censibus novam simul mathematum partem, mathesin politicam, in litibus de polygamia utilem, deberi. Deinde eorum simul occurrit opinioni, qui omnis generis censum, tanquam rem Deo in Davide tantopere invisam, reprobant; quibus ostendit, Hebraeos, Mose, atque adeo Deo ipso auctore, saepius fuisse numerandos. §. 2. Pluribus demonstrat, census Israelitarum agi voluisse Deum, eosque Deo ipso iubente bis a Mose fuisse peractos, primo et ultimo commorationis in Arabia anno, continuatos autem usque ad ultima reip. Iudaicae tempora; quo refert maxime locum 2 Paral. 24, 6. ubi Ioasus rex aegre tulisse legitur, negligi a subditis *tributum Mosis* [משאת משה] templo destinatum. § 3. Speciatim proponit, quid in censu Davidis fuerit peccatum? Primum ex silentio Scripturae, aliisque argumentis, refutat Iosephi aliorumque traditiones, qui sacrilegium potius, quam censum, punitum arbitrantur: quorum opinione Deus dimidium siclum ab omnibus censis, pro capitibus avertendaque clade, poposcerit; quem Hebraei, avaritia regis intercedente, non solverint. Praefert tamen Iosephi adhuc sententiam recentiorum quorundam interpretum opinioni, qui pene omnes solam accusare soleant latentem in Davidis animo superbiam, quod sua delectatus potentia, curiosius inquireret quantus esset, quantique populi rex. Deinde maiori evidentia ex loco 2. Paral. 2, 1. coll. cap. 26, 11. demonstrat, numerationi eiusmodi servitutem aliquam fuisse adnexam, nec ab aequo rege cives numerari debuisse, sed peregri-

regrinos. Addit praeterea etymon voc. סופר, quod significet *numeratorem f. fcribam*, diverfum ab alio fcribarum genere (Exod. 5, 10.) שוטר dicto, nullum alium effe poffe, quam fummum aliquem belli ducem, populum ad militiam defcribentem. Quibus inter fe comparatis conficit, peccatum Davidis maxime conftitiffe in edicti regii feveritate, qua omnes Ifraelitae eo tempore, quo erat ceffatio ab armis, neque bellum imminebat, ad fervitia regi, uni gloriae fuae infervienti, praeftanda, hac numeratione fuerint obftricti: quae res et acerba effe debebat populo, praeter neceffitatem ab agris evocato, et minus falutaris *reipublicae*. Quibus tamen, pace Viri celeb. et haec nobis addere liceat: peccatum Davidis in hoc maxime cerni, quod hunc cenfum fine ulla caufa impulfiva externa, fine ulla urgente neceffitate, fine ulla voluntate et praecepto divino, inftituerit. Praeterea quoque in eo diffidentia fimul de multiplicatione familiarum Ifraelitis promiffa deprehenditur, quafi rex de veritate promisfionum illarum (Gen. 22, 17. 32, 12. coll. 1. Paral. 27, 23.) hoc cenfu vellet periculum facere. §. 4. Redit Vir doctiff. ad cenfum Mofaicum, in quo pene infolubilem nodum reperiffe fe fatetur, incredibili primogenitorum paucitate. Eundem tamen §. 5. folvit, illamque primogenitorum paucitatem ex polygamia, pro confuetudine illorum temporum licita, eaque frequentiffima, deducit. Simul etiam refpondet obiectioni, qua nonnulli ex etymo hebr. פטר רחם, *fiffura* uteri, perhibent, in familia polygama plures effe potuiffe primogenitos, primamque femper, quam quaeque mater eniteretur fobolem, primogenitam fuiffe. Contrarium enim optime probat ab exemplo familiae Iacobi, cui quum ex 4. uxoribus 12. filii effent, folus tamen Ruben dicatur primogenitus. Praeterea legem Mofis allegat, qua, quod licuerat olim, factumque erat a Iacobo, expresfis verbis prohibetur, Deut. 21, 15-17. Addit denique §. 6. Corollaria quaedam, quibus lectores ad fuam de *Praemontvalli monogamia relationem*, et *paralipomena contra polygamiam*, ablegat.

Obfer-

Obſervat. III. De Exſilio decem Tribuum. §. 1. Vir doctiſſ. multos graveſque errores ex alio errore de exſilio decem tribuum ortos eſſe, docet. Multas enim, et nobiles gentes, v. c. Hungaros, Fennones etc. originem ſuam ad decem Iſraelitarum tribus, in exſilio multiplicatas, retuliſſe, quae tamen cognationis nullum indicium habeant. Refutat deinde etiam eorum diligentiam, qui ubique in remotiſſimis Aſiae regionibus Synagogas Iſraelitarum ex decem tribubus aut quaerunt, aut inveniſſe putant. Refutat ſimiliter eorum errorem, qui male intellectis prophetarum, Hoſeae inprimis et Ieremiae, oraculis, eventum de reditu Iſraelitarum his vaticiniis nondum reſpondiſſe opinantur, indeque populum iſtum aureo illo Seculo, quod mille annorum regnum vocant, in Palaeſtinam iterum magno agmine immigraturum ſibi promittunt. Optimis enim argumentis §. 2. probat, reliquias populi, poſt graviſſimum illud bellum, non magnas eſſe potuiſſe, nec adeo multas in exſilium rapi. Quibus §. 3. addit, non ſolitos fuiſſe victores integros populos in exſilium ducere, ſed maximam tantum partem, ditiores nimirum, aliosque, qui rebellaturi ipſis viderentur; imbellem autem in agris patriis plebeculam, ſine rebellionis auctore, ſine opibus, ſine armis, ſine fabris, ſine duce et milite, haud valde metuendam, relinqui ab iisdem facile potuiſſe. §. 4. Argumenta ſua ex hiſt. exſilii Babylonici confirmat: unde et §. 5. multos ex Iſraelitis decem tribuum in patrio ſolo remanſiſſe; §. 6. autem, reliquias decem tribuum, ſi quae cum gentibus barbaris non fuerint confuſae, ſub Iudaeis in Palaeſtinam rediiſſe, demonſtrat. §. 7. occurrit dubiis huic ſententiae opponendis. Quibus, et ex genuina ſignificatione verborum עד היום הזה (1 Paral. 5, 26.) et ex natura rei, optime dilutis. §. 8. maxime ex Geographia antiqua docet, ſi qua etiam decem tribuum progenies remanſerit in exſilio, non ubivis terrarum, ſed in Media, Aſſyria, et Meſopotamia tantum eſſe quaerendam, lingua aliisque indiciis, cum a gentibus barbaris, tum a Iudaeis ipſis

Mmm m digno-

dignoſcendam. §. 9. Vir celeber. contra quorundam coniecturas aſſerit, in iis regionibus reliquias decem tribuum non eſſe inventas. Quibus denique §. 10. addit, populum in Madagaſcara inſula, *Zaffe Ibrahim* dictum Muhammedem non agnoſcentem, ſed potius Noae, Abrahami, Moſis, et Davidis nomina illuſtria habentem, etc. non eſſe Iſraelitas, ſed Arabes, Abrahamo oriundos, uti ipſum etiam nomen Arabicum, quo inſigniuntur, *ſeriem* ſ. *lineam Ibrahimi*, i. e. poſteros Abrahami notat, quorum maiores ex Arabia, quo fama Moſis et Davidis ad eos penetraverat, ante Mahumedanae religionis inundationem adhuc, emigraverant.

§. 11. Addit A. Epimetrum ad paragraphum II. de numero exſulum Iudaeorum a Nabochodonoſore deportatorum; ubi locos ſibi contrarios, Ierem. 52, 28-30. quo numerus deportatorum conſtituitur 4600. cum 2. libro Reg. 24, 14-16. ubi referuntur 18000, optime conciliat. §. 12. expendit et refutat dubia Zwinglii, qui hoſce Ieremiae numeros cum libro Regum collatos, aut corruptos, aut omnino Ieremiae non eſſe, ſed hiſtorici mendacis, *ſuſpicatur*, qui hac recenſione gentis Iudaicae ignominiam aliqua ex parte voluerit levare. §. 13. Occurrit dubiis Kennicoti, celebris inter Anglos critici, qui Zwinglii ſuſpicionem ſequutus, eandem textus Ieremiae corruptionem *defendit*, et praeterea finem verborum Ieremiae in fine *capitis LI.* ſtatuendum, quod vero ſequitur caput LII. cum lamentationum libro connectendum eſſe, contendit.

Comment. IV. et V. Vir doctiſſimus *de natura et origine maris mortui differit.* Nimirum §. 1. Argumentum et fines huius tractationis explicat, ſuamque operam ſpicilegium quaſi poſt Relandi Palaeſtinam appellat. §. 2. magnitudinem et figuram maris mortui incertam eſſe, cum ex veterum, tum e recentiorum teſtimoniis, probat. Affert praeterea haud ſpernenda contra Shawii ſententiam argumenta

menta, qua longitudinem maris mortui LXXII. et latitudinem XVIII. milliarium Anglicorum assumsit. §. 3. demonstrat, Asphaltiten meram pene salsuginem esse, quae etiam caussa sit, cur nihil vivi in eo submergatur. Provocat primum ad nomen hebr. maris salsi (ים המלח), et ad locos a Relando collectos. Addit deinde testimonium Galeni, qui Asphaltiten meram pene salsuginem esse docet: cuius testimonium Plinio adhuc praefert, qui caussam, cur nihil submergatur, praetermittens, H. N. lib. V. c. 16. haec modo ut rem mirabilem narrat, *nullum corpus animalium recipere: tauros camelosque fluitare.* Quibus expositis affert A. quae Maundrellus et Pocokius, qui natandi in hoc mari periculum fecerunt, memoriae tradiderunt: sensisse nimirum, se altius ab aqua tolli. §. 4. docet, salem maris mortui insignem utilitatem praestitisse Palaestinae incolis, teste eodem Pocokio. In eiusdem maris vicinitate etiam *salis fossas*, (מִכְרֵה — מֶלַח Sophon. 2, 9.) et *vallem salis* (גיא — מֶלַח 2 Sam. 8, 13.) fuisse, et quid fuerint, explicatur. Denique loco Ezech. 47, 11. explicato, copiosius respondet dubitationibus celeberr. Carpzovii, in Apparatu hist. crit. Antiqq. S. Cod. contra Hardtium prolatis. §. 5. inde a pag. 72. ad p. 82. maxime contra Lightfootum, Herm. von der Hardt, et Schoetgenium, asserit, salem Sodomiticum, scriptis Talmudicis et Rabbinicis מלח סדומית, esse verum salem communem, non bitumen, natura, specie, colore, odore, tactu, modisque omnibus diversum. Addit inprimis naturam rei, qua mincha, i. e. farina sacrificialis (Levit. 2, 13.) erat salienda: cuius quum maxima pars sacerdoti in cibum cederet, ingrati certe fuisset saporis, si bitumen habuisset admixtum. Contra Hardtii sententiam etiam locum Marc. 9, 49. affert, quem ita posse explicari putat: *totus enim flamma salietur, ut omnis victima sale conspergi solet.* Occurrit denique sub finem huius §. alteri Schoetgenii opinioni, qui in Horis Hebraicis p. 21. ea de caussa salem hunc bitumen putat, quod magistri Iudaeorum multa loquantur

de coronis nuptialibus, ex sale Sodomitico et sulphure factis: quem tamen Vir celeber. optime convincit usu hodierno, quo ex sale etiam communi coronae haud indecorae, cuiusmodi ipse fatetur vidisse, possint et soleant necti. §. 6. optimis argumentis probat, simile illud a sale fatuo facto, de quo ter loquitur Christus in N. T. non a bitumine, sed a sale communi, petitum esse. Ubi refutat inprimis Schoetgenii et Hardtii opinionem, qui bitumen Sodomiticum intelligunt, idque facile corrumpi et insipidum fieri posse contendunt. Quibus Vir illustr. optime respondet, corrumpi et insipidum fieri non esse res easdem. Corrumpi enim omnia terrena posse, insipida fieri ea tantummodo, quae gratum acremque saporem habeant. Bitumen autem, iam natura sua insipidum, nullum adeo subamarum habere saporem, neutiquam vero salsum acremve, indeque nec posse μωρανθῆναι, et saliendo ineptum fieri. Examinata deinde Altmanni de sale terrae sententia, erudite demonstrat, in his Christi sermonibus salem communem intelligi, qui a particulis alcalinis, temporis lapsu, alienum saporem sorditiemque tabidam contrahat. §. 7. Rabbinorum de sale Sodomitico traditiones explicat; qui salem, de quo Moses loquitur, Sodomiticum interpretati, hoc volunt: salem marinum ex lacu Asphaltite excoctum sacrificiis saliendis adhibitum fuisse.

Comment. *V.* s. posterior *de eodem themate*. Hic §. 8. Vir doctiss. quaestionem in medium profert, piscesne alat Asphaltites, nec ne? Variis igitur doctorum virorum sententiis perlustratis, eorum partibus favet, qui propter meram salsuginem, quarta parte graviorem aqua dulci, nullos in Asphaltite pisces admittunt; ubi et simul ad experimentum a celeb. Bütnero susceptum provocat. §. 9. Demonstrat, exitu carere Asphaltiten, et non tam per occultos sub terra meatus in mare maius effundi, sed solos vapores quotidianos sufficere, aquae, quam Iordanes devehit, exhaurien-

hauriendae, indeque etiam verno tempore, Iordane nivibus Libani tumente, supra solitum exundare solere. §. 10. Speciatim de bitumine agitur. Duo inprimis, veterum et recentiorum sententiis examinatis, bituminis genera, natura eadem, solaque alterum ab altero puritate differentia, Vir illustr. recenset. *Iudaicum*, quod Dioscorides lib. I. c. 100. pulcrum, transparens, et purpurascens fuisse prodit: *Sodomiticum* alterum, quod teste Hillio et Shawio, nigrum, radiis non pervium, sed eos reflectens, qualis Gagates. Quorum tamen sententiam in dubium adhuc vocat, an eorum bitumen non tam ex aqua, cui innatare dicatur, quam in litore potius fuerit collectum. Unde Vir doctiss. §. 11. de Naphtha in vicinia maris mortui agit, cuius naturam primum in eo ponit, quod sit liquor ignis capax, cum bituminosis carbonibus et cespite communis. Deinde ostendit, non tantum circa mare mortuum terram habere inexhaustam Naphthae copiam, sed ex loco Ies. 34, 9. s. etiam probat, in eiusdem litore fontes adeo Naphthae fuisse, atque etiam arsisse. Provocat denique simul ad etymon voc. *Naphthae*, quod apud Arab. est *ebullivit, pustulas emisit*: quod et confirmat Strabonis loco lib. XVI. qui inter signa incendii in vicinia maris mortui numerat *picis* (i. e. bituminis adhuc fluidi,) *guttas, ex praeruptis montium stillantes, et flumina ferventia, quae gravem longe odorem diffundunt.* §. 12. deinde, quales sint vapores Asphaltitis, et an metallis, ne auro quidem excepto, aeruginem inducant? explicatur. Nimirum, ex locis quibusdam biblicis, cum Strabone et Diodoro Sic. collatis, Vir doctiss. fieri posse contendit, ut ex mari illo salsissimo, in regione nitri fortassis ditissima, aliquid aquae regiae simile nonnunquam natura conficiat, idque cum fumo naphtheo exhalet, quod auro adeo sit infestum. §. 13. inprimis e testimonio Mosis, Genes. 14, 3. coll. v. 10. contra Relandum probat, Pentapolim illam, cuius urbs primaria Sodoma fuerit, in illo ipso loco vallis Siddim, quam nunc Asphaltites implet, sitam fuisse. §. 14. argu-

mentis physicis, et exemplo insularum natantium, demonstrat, in valle ista fertilissima iam ante excidium Sodomorum paludem sub terra stagnasse, straturmque bituminis, alio glebae fertilis strato tectum, ipsas urbes sustinuisse. §. 15. respondet ad quaestionem illam: quo devenerit aqua Iordanis, Arnonis, aliorumque ex Moabitide rivorum, antequam palus ista subterranea incendio detegeretur? Quibus §. 16. addit, vallem istam, teste Mose, Genes. 13, 10. (משקה) iam ante incendium, innumeris rigatam canalibus, *paradiso s. horto Dei similem fuisse*. §. 17. de fontibus bituminis et Naphthae in valle Siddim (Genes. 14, 10.) disputat. §. 18. ad totius vallis *eversionem distinctius* explicandam procedit; cuius urbes non pluvia sulphurea, proprie sic dicta, sed fulminum iactu deletas fuisse affirmat; quemadmodum etiam locum Genes. 19, 24. ss. collatum cum testimonio Iosephi Antiqu. Iud. lib. I. c. 11. et B. I. l. IV. c. 8. de solo fulminum iactu crebriore, gravissimaque tempestate, intelligendum esse censet. Quo et refert testimonium Taciti, qui Hist. l. V. c. 7. *fulminum iactu has urbes arsisse*, scribit. §. 19. Vir celeb. egregie docet, *necesse fuisse* agros in subiectam paludem descendere, quum stratum illud bituminis, de quo §. 14. sermo, quodque agros fertiles sustinebat, fulminum iactu exarsisset. §. 20. quid in Clerico, ceteroquin pleraque vera habente, reprehendendum sit, docet.

Pag. 124. Vir doctissimus addit Epimetrum praelectionis posterioris. Hinc §. 21. summa elegantia Strabonis locum, de ambitu LX. stadiorum residuo, qui de Sodomorum magnitudine, conspicuisque in mari ruderibus solet intelligi, explicat. Ostendit nimirum, κύκλον ἑξήκοντα σταδίων non indicare moenium urbisque descriptionem, sed esse ambitum ac velut orbem agri, s. tractus Sodomitici, ex flammis servatum. §. 22. de ruderibus Sodomorum sub aqua conspicuis disputat, et, ruinas eiusmodi sub mari mortuo conspici, rem omnino veri dissimilem vocat. §. 23. addit

addit dissertationem de uxore Loti, et voc. כמצים *cumulum salis*, s. *monimentum ex sale Sodomitico*, vertendum esse iudicat. Ipsius autem de loco Genes. 19,26. coniectura haec est: Posteros Loti, ab oriente paludis habitantes, quum litora maris mortui salis essent ditissima, cumulum salis in matris honorem congessisse, qui tanquam tumulus eius et monimentum esset; huncque cippum inanem, novo quotannis sale adgesto, usque ad Mosis aetatem durasse. Sed in hac coniectura approbanda cuique lectorum relinquimus eligendi libertatem inter haec, et ea quae Clericus habet in dissert. doctissima de Statua Salina.

Comment. VI. est *de Nitro Plinii.* §. 1. Vir doctiss. instituti rationem explicat. §. 2. ostendit, Plinium nitri nomine nitrum, natrum, et alcali complecti. In universum autem docet, Latinos duo salis genera, adspectu similia, uno nitri nomine comprehendisse, nimirum nitrum nostrum, et salem lixivii: lixivii autem salem iterum duplicem fuisse, sodam s. solidam Hispanicam, quae ex frutice Kali aliisque herbis in cinerem redactis paratur; et nostrum (vernac. Potasche) notiorem, ex cineribus arborum elici solitum. Quibus et addit aliud praeterea genus, alcali fossile s. naturale, in Aegypto frequentissimum. Quae tria salis alcalini genera a Plinio describi, cumque nitro uno communi Nitri nomine comprehendi, existimat. Quod ostendit maxime §. 3. qua totus Plinii locus H. N. lib. XXXI. c. 10. §. 46. qui de nitro agit, observat. 34. distinctius explicatur; ita quidem, ut Vir doctiss. singulis sectiunculis subiungat statim, quo de sale, sub nitri nomen coacto, quaeque debeat intelligi. Sic v. c. Observat. 1. reprehendit Plinium, quod naturam nitri, ut alii ante ipsum, ignorans, de rebus usu oeconomico ac medico diversissimis ita scripserit, ac si essent eaedem. Obs. 2. per illam nitri speciem, quam Plinius *Halmyrhagam* vocat, nitrum nostrum, seu potius illud naturae donum intelligit, ex quo artifices nitrum conficiunt. Verba

Plinii

Plinii n. 4. allegata de ſale lixiviali, noſtris regionibus conſueto, et ex cineribus arborum, quercuum etiam, facto, interpretatur. Obſ. 6. contra Harduinum aſſerit, in Aegypto caſu ac natura nitrum conſiſtere Nilo inundante: eandem enim regionem abundare etiam natro, quod illi primigenio nitro Alcali vicem praeſtet, cumque eo concretum nitrum efficiat: Plinium autem h. l. maxime loqui de nitro quod arte fiat, non ab ipſa ultro natura offeratur. Obſ. 7. Plinium de ea nitri ſpecie, cuius nomen *Aphronitrum;* et 8. de ſale lixivii, cuius adhuc in purpura aliisque tincturis uſus, loqui oſtendit.

Comment. VII. de Nitro Hebraeorum ſermo eſt. §. 1. Vir Cel. inſtituti rationem explicat. Mox §. 2. ad herbam Borith (ברית) a Malachia c. 3, 2. commemoratam tranſit, et quid de eiusdem explicatione meliores habeant interpretes, Hieronymi inprimis, Plinii, et Langii ſententiis examinatis, exponit. §. 3. demonſtrat, Borith Malachiae eſſe ſolidam Hiſpanicam, ſ. ſalem lixivii, qui mineris fundendis, et metallis depurandis, addi ſoleat. §. 4. locum Ieſ. I, 25. et ex eo inprimis uſus voc. בור explicatur. §. 5. Vir doctiſſ. optime demonſtrat, in loco Ieſ. 42, 6. et 49, 8. praeferendam ſibi videri lectionem ברית prae illa בְּרִית, quam editiones maſorethicae habeant. §. 6. duplex *ex loco Ieſaiae* conſectarium depromitur. §. 7. autem *eadem* coniectura, qua §. 5. uſus eſt, verba ברית מלח, Levit. 2, 13. non de ſale foederis, uti vulgo explicantur, ſed de ſale lixivii, et Exod. 30, 35. de ſale puro ſuffimenti, interpretatur. §. 8. de ſale puro Graecorum et Latinorum diſſeritur, et per nitrum ſ. natrum explicatur. §. 9. quid ſit ברית מלח Num. 18, 19. et 2 Paralip. 13, 5. exponitur. Nimirum iis in locis Viri celeb. de ſale foederis coniectura haec eſt: in loco priore pro בְּרִית legendum eſſe בּרית, ut ſenſus hic exiſtat: *Carnes ſacrificiorum aeternum fore ac purum ſalarium ſacerdotum.* In poſteriori autem loco interpretando

tanda praefert lectionem interpretis Syri, ברית מלך *foedus regium*, §. 10. de altero nitri nomine Hebraico (נֶתֶר) quod legitur Ierem. 2, 22. et Prov. 25, 20. differit, et e natura rei, et contextu, luculenter demonstrat, intelligi debere natrum f. alcali fossile ac naturale, quale in nitrariis Aegypti desertis reperiatur.

Observat. VIII. De Syrorum vocabulis ex Ephraemo. §. 1. a Viro doctiss. caussa, cur de Syrorum vocabulis disputetur, indicatur. §. 2. ex Assemani Biblioth. Orientali To. I. p. 477. sq. verbis, e Gregorii Bar Hebraei libro splendorum excerptis, tempus determinatur, quo Syri vocales Graecorum suas fecerint. Nimirum eius sententia haec est, Iacobum Edessenae Episcopum seculo septimo, rogatu Pauli Antiocheni, septem tentasse vocalium figuras; Theophilum autem Edessenum, seculo octavo demum in Homero graece vertendo, primum ausum esse, ambiguas voces quinque Graecorum vocabulis notare, quae deinde civitate Syriaca sint donatae. §. 3. Syros iam ante has Graecas vocales puncta vocalia habuisse A. docet, sed quemadmodum Arabes, non nisi tria, A, I, et O significantia, nonnunquam tamen etiam uti E et U appellata. §. 4. autem asserit, haec puncta Ephraemi Syri, sub Constantino M. nati, iam fuisse antiqua. Ex quibus eruditissime expositis Vir celeb. §§ seqq. quatuor deducit consectaria; quorum primum §. 5. hoc est, Iudaeos quoque iam ante Seculum IV. puncta vocalia habuisse. Alterum §. 6. Hebraeos antiquitus tres tantum vocales habuisse. Tertium §. 7. igitur et eo ipso tempore, quo puncta vocalia habuerint Orientales, in lapidibus iis non esse usos; nec lapides et numismata Phoenicum et Hebraeorum quidquam ad quaestionem de antiquitate punctorum lucis afferre. Quartum denique §. 8. Vocales, quae in masorethica bibliorum editione legantur, non esse antiquas, licet Hebraei vocales antiquitus habuerint.

Comment. IX. De paradoxa Lege Mosaica, septimo anno omnium agrorum ferias indicente. §. 1. Vir celeber. legem ipsam de anno Sabbatico, Levit. 25, 2-7. paradoxam affert, qua septimo quovis anno, in Dei honorem, omnium agrorum, vinearum, hortorumque, per universam Palaestinam erant feriae. §. 2. Ferias agrorum legitimas non quidem peregrinas nobis esse, demonstrat: id vero in lege deprehendi novum, omnium agrorum ferias eodem anno indici. §. 3. Nec promissionem illam Levit. 25, 18-22. de eximia anni sexti ubertate nodum solvere videtur, quum et addita legatur conditio, *si nempe populus legibus divinis obedierit.* §. 4. Respondet eorum obiectioni, qui ex legis huius a prudentia civili seiunctione efficiunt, Mosen divinum fuisse hominem. §. 5. Vir doctiss. specialius suam de hac lege sententiam explicat: nimirum, annum sabbaticum potentissimum contra fames fuisse remedium, nam coegisse adeo patres familias, ut aliquid semper frumenti ei servarint vicissitudini, si qua messis votis necessitatibusque non responderet. §. 6. Exinde colligit, hoc famis remedium potentius fuisse regum granariis, futurae sterilitati subventuris. §. 7. ostendit, Dardanariorum, quos vocat cives utilissimos, beneficio, a famis metu tutam quidem esse plerumque Germaniam; sed hisce carere potuisse remp. Israeliticam, omnibus patribus familias annonam servantibus. §. 8. Alias ex hac *lege utilitates* eruit, inter quas numerat *a*) venationem, in Palaestina alio tempore rarissimam; *b*) foecunditatem agrorum, quae ex gregum per omnem Palaestinam errantium stativis redundabat; *c*) illud denique beneficium, quo servi Hebraeorum, septimo anno manumittendi, ex proventibus anni sabbatici novae statim rei familiaris fundamenta iacere poterant. Tandem §. 9. ex silentio scripturae de annis sabbaticis, regum maxime tempore, probat, hanc legem sapientissimam et utilissimam ab Israelitis neglectam, eorum avaritia in desuetudinem abiisse; post reditum autem ab exsilio

filio Babylonio, teste Iosepho, annis sabbaticis suum honorem ac religionem restitui coepisse.

CHRONICON VENETUM, OMNIUM QUAE circumferuntur vetustissimum, et IOHANNI SAGORNINO vulgo tributum. E MSto Cod. Apostoli Zeno V. Cl. nunc primum cum MSS. Cadd. Vaticanis collatum, notisque illustratum, in lucem profert H. FR. ZANETTI Al. F.

Venetiis plagg. 9. in 8. 1765.

Quod ad Lectores praefatus est Editor, Vir doctissimus, id omnino tale est, ut cognoscendo operi dici a nemine melius possit. Eius igitur venia fieri credimus, si id omne huc transtulerimus. Ita vero scribit: „ Quae in „hoc edendo vetustissimo septingentorum annorum Chro-„nico, (quo nullum apud nos pretiosius, sinceriusve,) prae-„stitimus, paucis habe, Amice Lector.

„ Codicem Zenianum summa fide descripsimus, mini-„me expunctis sive auctoris, sive descriptoris erroribus, „idque fecimus, ut genuina imago MSS. Codicis legentibus, „quoad fieri poterat, appareret. Huiusmodi monumen-„torum amatores non sane supervacaneam tantam diligen-„tiam, imo si quis velit, superstitionem nostram, bene no-„runt.

„Breviusculis adnotationibus ad calcem paginarum „textum castigavimus, quoties oportere visum fuit, ne „ἀγραμματία et barbaries Scriptoris, et descriptoris, lectores „nimium defatigarent, taedioque conficerent.

„ Caeteras quas adiecimus adnotationes, ad illustratio-„nem quorundam locorum obscuriorum subdere placuit; „plures, ampliores que daturi, si temporum, et rerum nostra-„rum conditio, tulisset.

 Pauli

„Pauli Warnefridi, vulgo Diaconi, loca, quae non se-„mel, neque parce, ex Historia Langobard. Chronographus „noster excerpserat, praesertim sub initium operis, adno-„tanda quidem, sed simul praetermittenda putavimus; ni-„mis enim obvia, et omnium manibus trita.

„Chronotaxim Ducum Venetorum, expressis singu-„lorum nominibus, margini adposuimus; quae in MSS. non „erat. Insuper numerationem pagellarum Codicis, folio „averso et adverso adnotavimus.

„Cur vero factum sit, quod in nostro hocce apogra-„pho, XIII. vergente, vel XIV. ineunte Saeculo, si bene vi-„dimus, exarato, notae numerales annorum plerumque ob-„missae fuerint, quis dicat? Auctorem ne incusabimus, an „descriptorem? Certe non apparent. Suppleri a nobis le-„vi labore poterant. Sed noluimus. Codicem enim da-„re, quam Codicis editionem, malebamus.

„Opus urgebamus, imo iam paene ad umbilicum res „erat perducta, quum nobis ex insperato, ope et consilio „amici cuiusdam, copia facta est Libri MSS. Bibliothecae „Fuscarenae, quam superioribus hisce annis multo impen-„dio congesserat florentis memoriae Princeps, *Marcus* „*Fuscarenus*, inclytus Venet. Dux, diro litterarum, et littera-„torum fato, nobis, heu nimium immature, ereptus. Con-„tinet liber apographa binorum Codicum MSS. Chronici no-„stri, qui in Bibl. Vaticana asservantur, et ab H. Tartarotto „in Dissert. mox subnectenda, laudantur et expenduntur. „Eos ambos doctissimus Dux describendos curaverat, dum „Serenissimae Venetor. Reipubl. apud Romanum Pontifi-„cem legatione fungeretur. Placuit itaque conferre cum „nostro, et insigniores nonnullas variantes margini adnota-„re, ne quid Editioni nostrae deesse videretur. Codices dis-„tinximus sub nomine *Vaticani* et *Urbinatis*.

„Quod

„Quod autem ad auctorem operis adtinet, Lectores no-„ſtros ad clariſſimorum virorum teſtimonia, quae mox ſubii-„ciemus, remittendos duximus, Fuſcareni nempe, Corne-„lii, et Tartarotti. Nobis vero, ſi quid in tanta obſcurita-„te ſtatuere liceat, presbytero cuipiam, cuius nomen latet, „tribuendum haud omnino temere videbatur; quod in no-„tis etiam, nec ſemel, attigimus.

„Ad calcem Zeniani Codicis, imo extrema voluminis „parte, hiſtoriola quaedam habetur, piis anilibusque fa-„bellis plane referta, pro more ſequioris aevi. Illa eadem „haec eſt, ſaltem initio, quae Tartarotto memoratur, inci-„piens: *Poſt multarum Urbium deſtructionem;* unde initium „ſumpſit deſcriptor Codicis Urbinatis. Finis tamen non „convenit. Eam conſulto praetermiſimus, utpote alienae, „ſatisque inficetae manus, parumque oportunam ad eruen-„dam firmandamque priſcae noſtratis Hiſtoriae veritatem. „Eoque libentius ab edendo abſtinuimus, quo iam diu edi-„tam maiori ex parte deprehendimus, nimirum dum haec „in lucem proferre parabamus, morasque trahere inviti co-„gebamur, ab Excellentisſimo doctisſimoque Senatore, „*Flamminio Cornelio,* de rebus patriis, et potisſimum eccle-„ſiaſticis, egregie merito, qui, ſi quid boni erat, (quod ſane „haud multum videri poterat,) in rem ſuam traxit, operique „*Eccleſiarum,* quae ad *) Venetias pertinent, inſeruit.

„Ceterum pretioſisſimum Codicem, auroque contra „comparandum, ſervatumque, dum ſcribimus, in bibliothe-„ca Fratrum Ord. Praedicat. ſtrictioris obſervantiae Vene-„tiarum, quibus, cum tota librorum ſuorum ditisſima ſup-„pellectile, dono, moriens ſenioque confectus dederat Cl. „Zenus, optimus ſenex dum in vivis ageret, anno 1747. „nobis

*) *In Eccleſiis Torcellanis,* Part. I. p. 9. Videſis iudicium Cl. Viri in teſtimoniis mox adtexendis.

„nobis propriis manibus obtulit, hortatusque est enixe, ut „quod ipse, ingruente aetate, maioribusque distentus curis, „facere non poterat, solidissimum, eximiumque patriae Hi„storiae fundamentum et caput in lucem tandem prodire „curaremus: quod demum, faventibus Superis, remotis„que feliciter difficultatibus, nobismetipsis magnopere gra„tulantes, efficimus.

NOVA LITTERARIA.

Literarum Graecarum studiosis

S. P. D.

Io. Iacobus Reiske.

Reliquias, quae supersunt, veterum Graeciae Oratorum, uno fasce conclusas, commodo illo quidem, facileque et parabili et gestatili, edere in publicum, necessariis indicibus reliquoque apparatu critico instructas, decrevi. Quod consilium hac pagella, ut annunciatum, ita commendatum eo vobis, quotquot graecarum literarum estis studiosi, vosque rogatum, ut hanc nostram his de literis pro virili nostra bene merendi voluntatem, symbola pecuniaria conferenda secundare velitis.

Complectar hoc fasce, una cum Demosthene, reliquos omnes, quos vulgo usurpant, graecos oratores minores, quos Henr. Stephanus item, et ante eum Aldus iam, uno volumine complexi fuere, Aeschinem, Lysiam, Antiphontem, Isaeum, Dinarchum, reliquos. Quorum quas dixi editiones, ambae graecae sunt, et raro in tabernis librariis venum prostant. Superest quidem adhuc alia graecolatina, inventu facilior, sed illa auctoritate carens,

ab

ab Andrea Schotto curata, ad exemplum Stephani. Quamquam, ſi verum volumus, ipſa Stephani editio Aldinae umbra eſt; non enim memini Stephanum ab Aldo vel latum unguem diſcedere. Locupletior tamen eſt editio Stephani, quam illa Hanovienſis, ab aliis Schotto, ab aliis Grutero imputata. Univerſe, graecorum oratorum paucae ſunt, probabiles quidem, editiones, aut rarae apparent, aut magni veneunt, aut multum denique a perfectione artis criticae abſunt. Vix impetrarunt minores oratores, ut latina veſte induerentur; de qua vel ipſa parum bene ſpero. Noſcitandae enim illi latinae interpretationi animum nondum adieci. Qui illos emendaret enuclearetque, repertus adhuedum nemo eſt. Quod profecto mireris, in tanta et tam teſtata horum oratorum praeſtantia.

Principatum tamen omnium merito ſuo tenet Demoſthenes. Cuius editione cum careamus et parabili, et probabili, coepi me eius editorem ferre, qui praeſidiis munitus ſim iis, quae ſpem faciant haud vanam, fore ut ita me in hac re geram, ut operam non luſiſſe videar. Haud equidem committam ut impoſturae arguar, eum a me edendum promittens Demoſthenem, qui et oratione utatur multo mundiore atque emaculatiore, quam ea eſt, quae in libris vulgaribus circumfertur, et reliquis etiam laudibus ſit inſtructior atque comtior, quas ineſſe par eſt editioni commendabili.

Ferbuit editionibus Demoſthenis Saeculum XVI, quod tres tulit authenticas, quinque nothas. Appello eas authenticas, ſeu ingenuas, ad quas qui acceſſere condendas, non vetuſtius aliquod exemplum typographicis formulis exaratum, ſed calamo conſcriptos codices expreſſere. In his primum locum tenet Aldina, mater omnium, et princeps, vetuſtate quidem. Nam bonitate procul dubio concedit Venetae ſecundae, quae ſtudio Io. Bern. Feliciani debetur. Sed hac Felicianea potiri nondum mihi licuit. Tertia eſt

Pa-

Parifina, a Guilielmo Morello, viro docto et induftrio, inchoata. Verum is a fato interceptus neceffe habuit abfolvendam fucceffori haud pari relinquere, Dionyfio Lambino. In nothis, feu fecundariis, habeo ex Demofthenis editionibus Venetam tertiam, ex officina Pauli Manutii, quem nil puduit elogio libri fubfcribere, *corrigente Paulo Manutio.* Ego vero valde vereor, ne Felicianeam ad literam, vitiis etiam cumulatis, reddiderit. Infecutae omnes Bafileenfes funt, duae graecae, totidem graecolatinae. Maior graeca fertur Aldinam expresfiffe, minor Felicianeam. Hieronymus Wolfius duas cum latina interpretatione fua curavit, primam Anno 1549. apud Oporinum, pofteriorem apud Herwagium A. 1572. in qua ad hoc diei conquievimus. Verum aio, quamquam portentofum eft auditu, non fuiffe intra ducentos annos, qui de Demofthene bene mereri auderet; unum eximo Taylorum, de quo paulo poft. Nam, quae Francofurti A. 1604. prodiit editio, (qua item careo,) et quae Genevae A. 1607. nequeunt illae in numero novarum editionum haberi. Genevenfis enim tantum abeft ut curis Wolfianis quicquam addiderit, ut potius optimam earum partem, commentarios Wolfianos, detraxerit. Francofurtana fola praeftat accesfione variantium lectionum, e libris Italicis excerptarum. Verum Taylorus non videtur magni hanc acceffionem facere. Conftat ergo, cum Hieronymo Wolfio, cuius merita de Demofthene nulla aetas obliterabit, ftudium tractandi ornandique Demofthenis exfpiraffe. Nemo enim a Wolfio inde ad Taylorum fuit, qui neglectum et abiectum Demofthenem amplecteretur. De quo quid dicas, in tanta doctorum virorum multitudine, de literis graecis optime meritorum? Pudet, quod neceffe eft, fateri, me nefcire ubi mens fuerit viris doctis, qui cum in poetaftris quibusdam fuppofititiis, in eroticis, aliisque nugis expromendis et concinnandis, confenefcerent, tum tenebris fituque computrefcere paterentur auctorem primarium, quem noctu diuque conteri asfiduis mani-

manibus, et in oculis geri, par erat. Nae oportet illos, aut commoda sua ignorasse, aut sprevisse, aut de se ipsosmet desperasse.

Interest itaque rei literariae, ab homine navo dari operam, ut ludique literarii et musea doctorum Demosthene laudibus illis omnibus cumulato instruantur, quibus editionem haud poenitendam enitescere par est. Quae laudes hae sunt, ut chartae sint mundae, neque fastidiendae, ut moles libri ne sit intractabilis, ut typi perspicui sint et venusti, ut oratio graeca exhibeatur a lapsibus librariorumque veterum, et operarum in typographeis nostris famulantium, quam fieri possit, purgatissima, ut libellus variantium, quae lectiones, quibus in libris reperiantur, diligenter fideliterque doceat, ut commentarii lectionum vim examinent aestimentque, locos corruptos emendent, obscuros illuminent, nodos omnes expediant, sed subtiliter breviterque; ut indices ne desiderentur, sed perite confecti.

Ego vero, quod praefiscine dixerim, hunc me ferre editorem, ni vis potior intercedat, audeo, rogoque iterum atque iterum, quotquot sunt bonarum artium studiosi, ut operam meam studio suo secundent. Quae opera non erit tralaticia, neque in illa evanescet hodie pervulgata, calliditate dicam, an supinitate, maiorum exemplis indormiscente. Nostra vero graeca a Wolfianis plus millenis locis discrepabunt. Libros sequar bonae notae, typographiae natalibus aut vetustiores, aut suppares. Vehementer enim falluntur, qui textum, (liceto mihi cum vulgo loqui,) Wolfianum, pro genuina et primigenia oratione Demosthenica habent, qui textus nulli librorum autenthicorum plane concinit. Sensum suum sequebatur Wolfius, non raro pravum illum. Quod ferri poterat, si ubique sedulo factum indicasset. Ipsemet quoque interdum queritur, absente et invito se, correctores Basileenses manum suam sententiam-

que vitiasse. Ut nil mireris, cum in Wolfiana lectiones cernas, nullius libri, neque veteris, neque iunioris auctoritate nixas, quas necesse est aut ab eius ingenio, (et sciolum se, praesertim in scholiis Augustanis, dedit,) aut ab oscitantia, stuporeve, aut libidine operarum Basileensium profectas esse. Quo fit, ut homo criticus fidere codici Wolfiano minime queat.

At Taylorus tamen eum reddidit? Ipse viderit, qui factum purget. Ego vero, cum multas esse magnasque laudes a Tayloro in editionem Britannicam collatas, lubens meritoque profitear, tum vel primis in naevis huius Britannicae editionis hunc habeo, quod superstitiose Germanico exemplo inhaerescat; aut sicubi ab eo discesserit, saepe loci sint eiusmodi, ut non satis magna videatur caussa discessionis fuisse. Non ego nunc hoc ago, ut fontem, unde haurio, coinquinem. Haud eripiam Tayloro coronam decore fronti eius insidentem, et iure merito partam. At sunt tamen, quae aliter instituta mallem. Non satisfacit diligentiae criticae. Parum latinè loquitur, et putide. Iactat se in minutiis. Copiosior est, ubi parciori licebat esse; contra, non pauca dictu necessaria praeterit. Quem circumiecit editioni suae ornatum adventitium, eo gravavit emtores. Inchoavit opus, neque perfecit; in quo nescio an culpa ipsius quoque nonnulla fuerit. Denique raro, *his quidem in terris*, eius Demosthenes invenitur, et nimis caro venit, paene dixeram immani pretio. Spes denique vacillat, sitne unquam futurum, ut coeptum ad umbilicum perducatur.

Moverunt istaec omnia me, ut auderem, quod consilium dudum, ipso adhuc superstite, animo agitavi, id nunc exsequi, eo e rebus humanis sublato, provinciamque ab eo derelictam capessere. Sed aliquanto, quam ille, amplectar ampliorem. Demostheni, Aeschinique et Lysiae, intra quos ille substitit, Isaeum, magistrum Demosthenis, caeterosque soda-

ſodales, adiungam. Externo ſplendori quod detraham, id bonitate penitiori, minus quidem illa oculis illudente, certius tamen diutiusque animum paſcente, et ad veram laudem evincente, compenſare ſtudebo. Quo geminum hoc conſequar bonum, ut et minoris veneat liber noſter, et copia fructuum praeſtet ab iis percipiendorum, qui bibliothecas inſtruunt, non materiam oſtentationis, non ſuppellectilem domus copioſae, ſed paſtum mentis.

Prout rationes nunc quidem ſubduxi, implebit iſtaec opera noſtra octo volumina eius formae, quam vulgo *Median Octav* uſurpant typographorum et librariorum pueri. Quorum voluminum unumquodque plagulas tenebit octonas quinquagenas, (duo et ſemi Alphabeta.) Prima duo volumina Demoſtheni conſecrata ſunto, ſed ab interpretatione latina ſcholiisque graecis denudato. Duo proxima chorus oratorum graecorum habeto, quos vulgo minores appellant, mallem Atticos appellari. Nam qui Romanis ſummam rerum tenentibus exſtitere graeci oratores, Dio Chryſoſtomus, Ariſtides, Libanius, quanquam non contemnendi et ipſi, alius tamen ſunt ordinis. Quintum volumen occupabit Harpocratio, cum Valeſianis, Gronovianis, noſtrisque copiis. Sextum indices in Demoſthenem, caeterosque ſocios eius, ſed in quemque ſeorſim ſuos; ſeptimum exhibebit annotationes Wolfii et Taylori integras. Octavum tandem noſtras ad univerſos oratores.

Demoſthenis editio Pariſina operis typographicis in manus dabitur ad imitandum, ſed a mendis, quibus pars poſterior a Lambino curata ſcatet, ſedulo a me repurgata. Sed et reliquas mendas libris excuſis communes, penitius infixas, ut a librariorum vetuſtiſſimorum ſocordia, temporumve aliis iniuriis ortas, ope librorum probatorum, quoad eius licebit, tollam. Doctorum coniecturas quoque in ſocietatem medelae adſciſcam. Mearum adeo non paucas civita-

te demosthenica donabo, sed modestia et temperantia hoc in genere usurus; et fraudi ne cuiquam festinatio nostra sit, non solum in commentariis, loco quoque, quid mutaverim, religiose indicabo, sed indices quoque dabo, quibus si quid loco quoque a me, sive de mea, sive de aliena sententia, aliter fuerit, atque libri praeirent, constitutum, designabitur. Aldina utor, et Manutiana, et, praeter Parisinam, Wolfiana posteriore, denique novissima Anglicana Taylori. Caeteris careo Demosthenis editionibus. Sed codicum manuscriptorum copia mihi fuit, unius Bavarici, sex Augustanorum. Illius usuram illustri viro, Oeffelio, debeo, horum ordini civitatis Augustanae amplissimo, cuius voluntatem mihi conciliavit Iacobus Bruckerus, V. S. R. de historia philosophiae immortaliter meritus. In his Augustanis eminet nobilis ille codex, cui primas literatorum consensus defert, cum nondum constiterit alium in Europa superesse codicem demosthenicum, qui cum hoc Augustano comparari mereatur. Usus eo quidem iam est Hieronymus Wolfius, sed non ea diligentia, quae criticum hominem decebat. Quod homini quodammodo, illisque temporibus, est condonandum. Multis carebant tum praesidiis artis criticae, quae felicior haec aetas extulit. Ipse multitudine negotiorum opprimebatur. Fidem tamen ab eo maiorem par fuerat demonstrari. Permolestum hoc accidit, quod lectiones ex illo codice excerptas ita proiecit, ut nemo iam illis uti queat. Paginas enim versusque, ad quos singulae quaeque lectiones referendae sunt, numerorum signis demonstrare nil curavit; quo saepe fit, ut horas diesque totos in sede unius lectionis indaganda cum perdideris, victus tandem taedio et desperatione praedam omittas. Sed remittamus hanc Wolfio culpam, haud levem, qua patientiae lectorum illusum est, et aut in tarditatem isti aevo communem, aut in socordiam operarum Herwagianarum, transferamus. At haec tamen gravis est culpa, et atra nota digna, quod lectiones falsas membranis Augustanis imputavit; item haec, quod ne quartam quidem partem

partem lectionum ex illis retulit. Quae ſive a levitate quadam animi, ſive a feſtinatione profecta ſunt, ſive ab ipſo Wolfio, ſive a Simone Fabricio, cuius ille opera uſus eſt, nos profecto non poſſumus ea non moleſte ferre, quibus, quod altera manu datur, altera idem rurſus ereptum eſt. Fructus enim omnis, quem ex illis lectionibus poteramus percipere, ſi diligenter, ſi bona fide fuiſſent conſignatae, nobis nunc intercidit. Pari modo dubium nobis et intutum reddidit Wolfius Scholiorum, quae primus ex iisdem membranis protulit, uſum. Quae in Scholia tam portentoſa graſſatus eſt inſolentia, ut dictu vix ſit credibile. Sunt illa ſcholia minutis literis, vocumque compendiis exarata, fumo, ſordibus, attritu digitorum, aliisque iniuriis pasſim locorum obliterata. Loci quoque permulti cultello bibliopegi amputati. Saepe ſic factum, ut, non id, quod reperiſſet in membranis, ſed quod viſum eſſet, ſeu Wolfius, ſeu Fabricius, lectori non admonito ſubiiceret. De quibus omnibus mihi certa fide ex ipſarum membranarum inſpectione conſtitit; conſtabitque aliis, cum libellum variantium prodidero. Docuerat me Conſtantinus meus, aliorumque exempla, quae ſedula cura collegi quamplurima, quanti referat, easdem membranas, quas alii iam ante inſpexiſſent, ab aliis iterum diligentius recenſeri. Saepe novi factum, ut ex iisdem membranis denuo excusſis iuniores meſſem lectionum optimarum proferrent tantam, ut vetuſtiores aut mente, aut oculis caruiſſe videantur. Quod idem mihi, cum alias, tum in Wolfiano hoc indice quoque uſu venit. Cui Taylorus tamen ſecurus indormivit. Neque miror factum. Qui enim poterat ſecus? Neceſſe haberem vel egomet ipſe quoque fidei Wolfii acquieſcere, niſi divinitus in mentem veniſſet easdem illas membranas poſcere, quae ad me delatae de veritate rei meos oculos fecere certiores. Praeſtantia fretus harum maxime membranarum, audeo orationem demoſthenicam ita terſam et emaculatam daturum recipere, ut hac quidem laude, quae eſt in palmariis, reliquas

omnes ſuperiores editiones noſtra longo ſit ſpatio anteitura, venturisque poſt, quod addant, perparum relictura.

Annotationes noſtrae complectentur, quicquid uſpiam librorum homines docti ad Demoſthenem explanandum noſtra patrumque memoria contulere; bona fide locos a nobis mutatos indicabunt, et rationem auſi cuiusque reddent. Sed in Demoſthene quidem et Aeſchine Lyſiaque res ſic ſatis erit expedita, ad quem accedimus tot librorum hominumque doctorum muniti auctoritatibus. In minoribus autem oratoribus res mihi erit meo marte meoque periculo gerenda, non paullo illa ſpiſſior eo futura, quod et ope librorum hic deſtituar, et, qui ſolum hoc complanaret, ante me nemo fuerit. Ad Harpocrationem expoliendum, praeter Suidam, qui illum totum in horrea ſua transtulit, praeſto ſunt duo lexica rhetorica adhucdum inedita, Photii alterum, alterum neſcio cuius. Indices alienae fidei non committam conſtruendos. Malo meo didici ſapere. Ipſe conficiam. Singulis oratoribus terni conſecrabuntur indices; primus quisque hiſtoricus, ſecundus geographicus, tertius grammaticus, ſed hic, ut par eſt, multo reliquis copioſior; in quo vocabula, ut erunt quaeque paulo notabiliora, latina interpretatione addenda explanabuntur. Quo fiet, ut index ille grammaticus vicem quodammodo gerere ſeu clavis cuiusdam rhetoricae queat, ſeu latinae oratorum ipſorum converſionis; quam ab hac quidem editione noſtra excludi multis gravibusque de cauſis placuit.

De pretio ſupereſt ut conſtituatur, quod ante ſolvi in volumen quodque, quam id prelo ſubiiciatur, neceſſum video. Volumini cuique bina Alphabeta cum denis binis plagulis imputo. Quot itaque emtor Alphabeta integra, tot ſolvet thaleros integros, in anteceſſum, quot Alphabeta feret dimidiata, tot ſolvet thaleros dimidiatos. Thalerus germanicus, ne exteri ignorent, quibus rationes numariae

mariae germanicae sunt occultiores, aequipollet ferme duobus florenis batavicis. Sed hi paulo plus valent. Ducatus batavicus aequivalet duobus thaleris, cum dodrante thaleri, aut tribus thaleris minus quadrante thaleri. Seu alia quadam ratione. Constat inter omnes, quid valeant pistolae, seu Louisdor, Carldor, Fridrichdor, integri, aut dimidiati. Integri respondent quinis thaleris germanicis, dimidiati binis cum dimidio. Constabit itaque Demosthenis nostri volumen quodque thaleris duobus cum dimidio, seu pistola dimidiata. Universum opus octo voluminibus coalitum constabit viginti thaleris germanicis, seu quatuor pistolis vel Louidoris; vel septem Ducatis batavicis cum aliquo excessu. In unumquodque volumen itaque solventur in antecessum bini thaleri cum dimidio, seu pistola semis. Quod aes aut ad memet ipsum recta via, sed ita, ut a vecturae mercede immunis habear (franco), mittetur; aut per librarios exteros ad nostratem librarium Hilscherum. Denos ἐρανιστὰς qui mihi exhibuerit, is operae mercedem a me exemplum operis feret gratuitum. Praenumeratores ut primum tot collegero, ut aes ab iis collatum par sit faciendis impendiis, operae statim ad opus excudendum accingentur. Usque ad huius anni finem operiar, qui sit futurus huius consilii eventus. Qui si ex animi mei sententia fuerit, statim cum anni novi exordio fiet exercendi preli initium, et nundinis vernis proximis futuris primum Demosthenis volumen exibit, autumnalibus post proximis secundum, et sic ordine per semestria quaeque volumina singula subsequentur, ut intra quartum annum possit opus totum perfectum haberi. Chartarum typorumque habitus erit idem, et vel melior etiam, qui est editi speciminis. Faxit Deus feliciter.

Lipsiae nundinis vernis A. 1768.

Ex Oratione
PRO CORONA.

p. 151. edit. Parisinae.

Ψήφισμα βυζαντίων.

Επὶ ἱερομνάμονος βοσποϱίχω, δαμάγητος ἐν τᾷ ἁλίᾳ ἔλεξεν, ἐκ τᾶς βωλᾶς λαβὼν ῥήτραν, ἐπειδὴ ὁ δᾶμος ὁ ἀθηναίων, ἔν τε τοῖς προγενομένοις καιροῖς εὐνοέων διατελεῖ βυζαντίοις, καὶ τοῖς συμμάχοις καὶ συγγενέσι περινθίοις, καὶ πολλὰς καὶ μεγάλας χρείας παρέσχηται, ἔν τε τῷ παρεστακότι καιρῷ, φιλίππω τῶ μακεδόνος ἐπιστρατεύσαντος ἐπὶ τὰν χώραν καὶ τὰν πόλιν, ἐπ' ἀναστάσει βυζαντίων, καὶ περινθίων, καὶ τὰν χώραν δαίοντος, καὶ δενδροκοπέοντος, βοηθήσας πλοίοισιν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι, καὶ σίτῳ, καὶ βέλεσι, καὶ ὁπλίταις, ἐξείλετο ἄμμε ἐκ τῶν μεγάλων κινδύνων, καὶ ἀποκατέστασε τὰν πάτριον πολιτείαν, καὶ τὼς νόμως, καὶ τὼς τάφως· δεδόχθαι τῷ δάμῳ τῷ βυζαντίων, καὶ περινθίων, ἀθηναίοις δόμεν ἐπιγαμίαν, πολιτείαν, ἔγκτασιν γᾶς, καὶ οἰκιᾶν, προεδρίαν ἐν τοῖς ἀγῶσι, πόθοδον ποτὶ τὰν βωλὰν, καὶ τὸν δᾶμον, πράτοις μετὰ τὰ ἱερὰ, καὶ τοῖς κατοικεῖν ἐθέλωσι τὰν πόλιν ἀλειτουργήτοις ἦμεν πασᾶν προστακτᾶν * λειτουργιᾶν. στᾶσαι δὲ καὶ εἰκόνας τρεῖς ἑκκαιδεκαπήχεις ἐν τῷ βοσποϱίχῳ στεφανούμενον τὸν δᾶμον τῶν ἀθηναίων ὑπὸ τῶ δάμω τῶν βυζαντίων καὶ περινθίων. ἀποστεῖλαι δὲ καὶ θεωρίας * ἐς τὰς ἐν τᾷ ἑλλάδι πανηγύριας, ἴσθμια, καὶ νέμεα, καὶ ὀλύμπια, καὶ πύθια, καὶ ἀνακαρύξαι τὼς στεφάνως, ὡς ἐστεφάνωται * ὁ δᾶμος ὁ ἀθηναίων ὑφ' ἡμῶν, ὅπως ἐπιστέωνται οἱ ἕλλανες πάντες ἀθηναίων ἀρετὰν, καὶ τὰν βυζαντίων καὶ περινθίων εὐχαριστίαν.

Λέγε καὶ τὺς παρὰ τῶν ἐν χεῤῥονήσῳ στεφάνυς.

* Loci asterisco signati, sunt a me, e coniectura mea, sic constituti.

INDEX AUCTORUM,
quorum Libri aut Inventa in hoc Volumine recensentur.

I. *Libri Theologici et ad Historiam Ecclesiasticam spectantes.*

II. *Libri Iuridici.*

III. *Libri Medici et Physici.*

IV. *Libri*

IV. *Libri Mathematici.*

V. *Libri Historici et Geographici.*

VI. Libri Philosophici, Philologici, Auctores Classici, Antiquarii, Miscellanei.

INDEX

RERVM NOTABILIORUM.

Boicae

de Dae-

Geogra-

Maxi-

N.

O.

P.

Script.

 de Sup-

circa

Tabulae Figurarum ex aere expreſſarum.